

**REVÂNÎ'NİN CÂMÎ'Ü'N-NESÂYİH'İ ADLI ESERİNİN
TERMİNOLOJİK İNCELEMESİ**

Salih ÖZYURT

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

2021

Her Hakkı Saklıdır

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Salih ÖZYURT

REVÂNÎ'NİN CÂMİ'Ü'N-NESÂYİH ADLI ESERİNİN
TERMİNOLOJİK İNCELEMESİ

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

ERZURUM – 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
ÖN SÖZ.....	XI
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
REVÂNÎ'NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	6
1.1. REVÂNÎ.....	6
1.1.1. Hayatı	6
1.1.2. Edebi Kişiliği.....	7
1.1.3. Eserleri.....	8
1.1.3.1. Divan	8
1.1.3.2. İşretnâme	9
1.1.3.3. Câmi' ü'n-Nesâyih.....	9
İKİNCİ BÖLÜM.....	11
CÂMÎ' Ü'N-NESÂYİH'İN ŞEKİL VE DİL ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	11
2.1. CÂMÎ' Ü'N-NESÂYİH'İN TERTİBİ	11
2.1.1. Câm 'ü'n-Nesâyih'in Nüshaları ve Özellikleri	11
2.2. NAZİM ŞEKİLLERİ.....	11
2.2.1. Mesnevi	11
2.2.2. Gazel.....	14
2.2.3. Beyit	15
2.3. VEZİN	15
2.4. KAFİYE ve REDİF	18
2.4.1. Kafiye	18
2.4.1.1. Kafiye Çeşitleri	18
2.4.1.2. Kafiye Uygulamaları	20
2.4.2. Redif.....	21
2.5. EDEBÎ SANATLAR	24
2.6. DİL VE ÜSLUP	24

2.7. CÂMÎ'Ü'N-NESÂ'YİH'DE SÖZ VARLIĞI VE DİL ÖZELLİKLERİ.....	29
2.7.1. Ayet ve Hadis İktibasları.....	29
2.7.2. Atasözleri ve Deyimler.....	36
2.7.3. Arkaik Kelimeler.....	38
2.7.4. Arapça ve Farsça Unsurlar	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	50
TERMİNOLOJİK İNCELEME	50
3.1. DİNİ UNSURLAR	50
3.1.1. Allah	50
3.2. MELEKLER.....	57
3.2.1. Çâr melek	57
3.2.2. Cebrâ'îl.....	57
3.2.3. 'Azrâ'îl / İsrâfil	58
3.2.4. Rıdvan	59
3.2.5. Mûnker/Nekir	59
3.2.6. Şeytan/İblis/Mel'un.....	59
3.3. PEYGAMBERLER.....	60
3.3.1. Hz. Âdem	60
3.3.2. Hz. Davud.....	61
3.3.3. Hz. Eyyûb.....	61
3.3.4. Hz. İbrahim.....	62
3.3.5. Hz. İsâ/Mesîh	62
3.3.6. Hz. Muhammed.....	63
3.3.7. Hz. Mûsâ	64
3.3.8. Hz. Süleyman	64
3.3.9. Hz. Yûsuf	65
3.4. DİNİ KAVRAMLAR.....	65
3.4.1. Deyr /Put/ Kelîsâ/ Lât/'Uzza.....	65
3.4.2. Deccâl.....	66
3.4.3. Mi'rac.....	66
3.4.4. Zemzem.....	66
3.4.5. Sabır	67

3.4.6. Şükür	69
3.5. DİNİ KİTAPLAR.....	70
3.5.1. Kur'ân-ı Kerîm/Muşhaf	70
3.6. AYETLER VE HADİSLER.....	71
3.7. İBADET UNSURLARI	71
3.7.1. Abdest.....	71
3.7.2. Dua	72
3.7.3. Hac	79
3.7.4. Namaz/Salat	80
3.7.5. Oruç/Savm.....	80
3.8. AHİRET İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	81
3.8.1. Ahiret.....	81
3.8.2. Cehennem.....	82
3.8.3. Cennet/Firdevs	82
3.8.4. Haşr	83
3.8.5. Havz-ı Kevser.....	84
3.8.6. Kıyâmet	84
3.9. DİĞER UNSURLAR	85
3.9.1. Hikmet.....	85
3.9.2. İlim	86
3.9.3. Varlık-Yokluk	89
3.9.4. Söz/Şiir/Sühan.....	91
3.10. DÖRT HALİFE	95
3.10.1. Hz. Ebubekir.....	95
3.10.2. Hz. Ömer	96
3.10.3. Hz. Osman	96
3.10.4. Hz. Ali	97
3.11. MİTOLOJİK KİŞİLER	98
3.11.1. Âfrâsiyâb/Dârâ/İskender/Keykubâd/Keykâvus/Menûçîhr/Nevzer/Novzer/ Husrev	98
3.11.2. Behmen/ Gîv/Tûs/Bîjen.....	99
3.11.3. Cem/Cemşîd	99

3.11.4. Dakyānūs/Şeddād	100
3.11.5. Ferîdûn	100
3.11.6. Hızır/ Zûlmet i Hızır / Âb-ı hayvân / Âb-ı hayât.....	101
3.11.7. Kārûñ	102
3.11.8. Nûşîrevân	102
3.11.9. Rüstem/ Sām/Zāl	102
3.12.MİTOLOJİDE YER ALAN VARLIKLAR	103
3.12.1. Ankâ	103
3.12.2. Hûmâ	104
3.12.3. Kâf.....	104
3.12.4. Dev	105
3.12.5. Perî	105
3.13. DİĞER KİŞİLER	105
3.13.1. Abbas/Mervan/Cengiz/ Âl-i Selçuk	105
3.13.2. Aşere-i Mübeşşere.....	106
3.13.3. Bâyezîd-ı Bistâmi	106
3.13.4. Ferhâd ü Şirin	107
3.13.5. İbn-i Edhem.....	107
3.13.6. Hz. Peygamberin Amcaları	108
3.13.6.1. Ebu Tâlib.....	108
3.13.6.2. Hz. Hamza.....	108
3.13.7. Hz. Peygamberin Torunları	109
3.13.7.1. Hasan ve Hüseyin.....	109
3.13.8. Mahmud ile Ayaz	109
3.13.9. Hâllâc	110
3.13.10. Leyla ve Mecnun	111
3.13.11. Meryem	112
3.13.12. Mezhep İmamları	112
3.13.12.1. Ebû Hanîfe/İmâm Şâfi' /İmâm Mâlik/İmâm Aḥmed.....	112
3.13.13. Şiblî / Şeyh Ebû-Saîd / Aristo / Eflatun / Calinus/ Fir'avn.....	113
3.13.14.Vâmık u Azrâ	113
3.13.15. Yezîd	114

3.13.16. Yûsuf u Zelihâ	114
3.14. TASAVVUFÎ UNSURLAR.....	115
3.14.1. Âlem	115
3.14.2. Akıl.....	116
3.14.3. Aşk	120
3.14.4. Aşk ve Akıl.....	129
3.14.5. Cezbe	135
3.14.6.. Cür'a.....	136
3.14.7. Şarâb/Mey	137
3.14.8. Derviş	138
3.14.9. Elest.....	139
3.14.10. Ene'l-Hak	140
3.14.11. Evliya	140
3.14.12. Semâ'	141
3.14.13. Gönül	142
3.14.14. Hārâbât	145
3.14.15. Kâf ve Nûn	146
3.14.16. Keşret	147
3.14.17. Fenâ	147
3.14.18. Levh ve Kalem	147
3.14.19. Ma'rifet	149
3.14.20. 'Ârif.....	151
3.14.21. Melâmet.....	152
3.14.22. Mürîd.....	153
3.14.23. Pîr	154
3.14.24. Mürşid	154
3.14.25. Nefis	155
3.14.26. Nefs-i Emmâre	158
3.14.27. Riyâ	159
3.14.28. Sakî.....	160
3.14.29. Takva.....	161
3.14.30. Havf ve Reca'	162

3.14.31. Tecellî.....	163
3.14.32. Tевbe	163
3.14.33. Tevekkül.....	165
3.14.34. Vücūd-ı Muṭṭlak	168
3.14.35. Zâhir ve Bâtın.....	169
3.14.36. Şâkir ve Zâkir	171
3.14.37. Zikir.....	172
3.14.38. Zâhid.....	174
3.14.39. Zühd	174
3.15. TABİAT UNSURLARI	176
3.15.1. Kozmik Unsurlar	176
3.15.1.1. ‘Arş	176
3.15.1.2. Âfitâb/ Hürşid	177
3.15.1.3.Mâh	181
3.15.1.4. Merrîh.....	181
3.15.1.5.Utarid	182
3.15.1.6. Zühre	182
3.15.1.7. Nücüm/Kevâkib/Aḥter/Sitare.....	182
3.15.1.8. Pervîn	184
3.15.1.9. Rûz ve Şeb	185
3.15.1.10. Sipîhr.....	185
3.15.1.11. Çarh.....	186
3.15.1.12. Heft felek.....	187
3.16. NEHİRLER-DENİZLER	187
3.16.1. Cûy/Derya/Deniz.....	187
3.17. MEKÂNLAR	188
3.17.1. Kâ’be/Harem.....	188
3.17.1. Kible	189
3.17.2. Tûr	189
3.18. HAYVANLAR.....	190
3.18.1. Bülbül	190
3.18.2. Gazâl.....	191

3.18.3. Mūr/Mār	191
3.18.4. Tûtî/Hüdhüd	192
3.18.5. Şem ^ç ve Pervâne.....	192
3.19. BİTKİLER VE DOĞA UNSURLAR	195
3.19.1. Bağ	195
3.19.2. Gül	195
3.19.3. Lāle	198
3.19.4. Nergis	200
‘ İşkdur dīde-i nergesi nīm-ḥāb iden.149b	201
3.19.5. Nesīm	201
3.19.6. Nesrīn	203
3.19.7. Ravza	203
3.19.8. Servi	204
3.19.9. Sünbül.....	205
3.19.10. Yasemen	206
3.20. MEYVELER VE YEMEKLER	207
3.21. TOPLUMSAL HAYAT	208
3.21.1. İnsan ve Topluma Sesleniş	208
3.21.2. Oyun	218
3.21.2.1. Gūy-i Cevgān	218
3.21.3. Müzik Aletleri	219
3.21.3.1. Nağme	220
3.21.4. Kıymetli Taşlar	221
3.21.4.1. Sim/Zer/Cevher	221
3.22. VÜCÛT UNSURLARI	221
3.22.1. Boy	222
3.22.2. Diş	222
3.22.3. Dudak	222
3.22.4. Göz	223
3.22.5. Kaş.....	226
3.22.6. Saç	227

3.22.7. Yanak ve Yüz	227
3.22.8. Zülûf	229
3.23. DİĞER UNSURLAR	230
3.23.1. Müşk	230
SONUÇ	232
KAYNAKLAR	235
EKLER	243
EK 1: CÂMÎ'ÜN NESÂYİH'DEN ÖRNEKLER	243
METİN	246
CÂMÎ'ÜN NESÂYİH KÂTİB REVÂNÎ EFENDİ'	246
ÖZGEÇMİŞ	534

ÖZET

DOKTORA TEZİ
REVANİ’NİN CAMİ’ÜN NESAYİH ADLI ESERİNİN
TERMİNOLOJİK İNCELEMESİ

Salih ÖZYURT

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

2021, 549 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

Prof. Dr. Selami ECE

Prof. Dr. Nevzat H. YANIK

Doç. Dr. Sadık ARMUTLU

Doç. Dr. Abdulkadir ERKAL

Kültür tarihimizin önemli kaynakları olan Türkçe yazma eserler, hem yurtiçi hem de yurtdışında birçok kütüphanede bulunmaktadır. Yazma eserler üzerinde yapılan muhtelif çalışmaların, diğer alanlarda olduğu gibi Türk edebiyatına da katkı sağladığı bir gerçektir. Bu eserlerden biri de, klasik Türk edebiyatı nasihat kitapları arasında adı geçen Revânî’nin “Câmi’ü’n Nesâyih” adlı eseridir. Bu eserin bir nüshası Mısır Milli Kütüphanesi Türk edebiyatı bölümü 11 numarada kayıtlıdır. Diğer ise, Mısır Hidiv Kütüphanesi yine Türk edebiyatı bölümü 894 numarada kayıtlıdır. Bu çalışmada eserin nüsha tanıtımı ve terminolojik incelemesi hakkında bilgi verilecektir. Bu sayede, 16. yüzyıl edebî şahsiyetlerinden Revânî’nin Câmi’ü’n Nesâyih adlı eserinin şekil ve terminolojik kavramlar yönünden incelenmiş ve klasik Türk edebiyatı literatürüne mühim bir katkı sunulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Revânî, Câmi’ü’n Nesâyih

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****REVANÎ'NİN CAMÎ'ÜN NESAYİH ADLI ESERİNİN
TERMINOLOJİK İNCELEMESİ****Salih ÖZYURT****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Recai KIZILTUNÇ****2021, 549 Page****Jury: Assoc. Prof. Dr. Recai KIZILTUNÇ****Prof. Dr. Selami ECE****Prof. Dr. Nevzat H. YANIK****Assoc. Prof. Dr. Dr. Sadık ARMUTLU****Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir ERKAL**

Turkish manuscripts, important sources of our cultural history, are available in many libraries both in Turkey and abroad. It is a fact that various studies on manuscripts contribute to the Turkish literature as well as to the other fields. One of these works is Revânî's work named "Câmi'ü'n Nesâyih ", which is mentioned as one of the classical advisory books in Turkish literature. A copy of this work is registered at the Egyptian National Library, Turkish Literature Section, number 11. The other is registered at the Egyptian Khedive(Hidiv) Library, Turkish Literature Section, number 894. In this study, the copy of the work will be introduced and information will be given about its content. In this way, Câmi'ü'n Nesâyih of Revânî, who is one of the 16th century literary figures, will be examined in terms of form and content and a significant contribution will be made to literature of the Classical Turkish Literature.

Key Words: Classical Turkish Literature, Revânî, Câmi'ü'n Nesâyih

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatı içerisinde zengin türleri barındıran bir edebiyattır. Bu türlerden biri de nasihatnâmedir. Nasihatnâme’ler, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlunun dünya hikâyesi başladığı andan itibaren insanın işlediği günah/hata hep olagelmıştır. Bu olumsuz davranış biçimine başka bir ifade ile yapılan hata ve günahlara karşılık, “öğüt, nasihât” ve benzeri kavramlar yoluyla kişinin olumsuz davranış biçimlerini bir firenleyen, bir uyarıcı görevi olan nasihatnâme şeklinde eserler de hep var olmuştur. Allah, peygamberler gönderip kutsal kitaplar vasıtasıyla insanı uyarıp onlara yol gösterdiği gibi, şairler de manzum ve mensur eserlerinde bu uyarıya paralel olarak insanları uyarmak ve de yol göstermek için nasihatnâme adı verilen eserler yazmışlardır. Bu eserlerden biri de Revânî’nin Câmi’ü’n-Nesâyih’idir. Şairin adı geçen eserinde nasihatnâme türüne yaptığı katkıyı ortaya koymak, bu çalışmanın temel amaçlarından biridir.

Revânî, XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Edebiyat tarihlerinde daha çok yazdığı İşretnâme ile tanınmış ve şöhret olmuştur. Buna rağmen onun Câmi’ü’n-Nesâyih adlı manzum ve mensur eseri üzerinde şimdiye kadar kimse durmamıştı. Bu eserden ilk olarak Sehi Bey bahsetmiştir. Latîfi de Tezkiresi’nde Sehi Bey’in söylemlerini tekrar etmiştir. Ziya Avşar, Revânî Divânı adlı çalışmasında adı geçen eserin kütüphane kayıtları ile ilgili bilgiler vermiş ve Mısır Hidiv Kütüphanesi ve Mısır Milli Kütüphanesinde bulunan bu eserin iki yazmasından bahsetmiştir. Buna rağmen Avşar, tespit ettiği yazmaları temin edemediğini de söylemiştir. Son zamana kadar yazmaları tesbit edilemeyen Câmi’ü’n-Nesâyih adlı eserin yazmaları çok zor da olsa tarafımızdan temin edildi ve nüshalara dayalı bir metin ortaya konularak bilim dünyasının istifadesine sunuldu. Doktora tezinin en önemli amaçlarından biri de bu olmuştur.

Revânî’nin Câmi’ü’n-Nesâyih adlı eseri, XV. yy da yazılan Sinan Paşa’nın Tazarrunâme’si ile yakın bir ilişkisi vardır. Kanaatimize göre Revânî, Tazarrunâme’yi okumuş ve beğenmiş olmalıdır. Zira adı geçen eser üzerinde bir takım değişiklikler, eklemeler ve çıkarmalar yapmış, adını da Câmi’ü’n-Nesâyih olarak adlandırmış ve onu kendine maletmiştir.

İncelediğimiz Câmi’ü’n-Nesâyih, konusu itibari ile nasihatnâme türünde bir eserdir. Bu eser, manzum ve mensur olarak yazılmış, dini ve tasavvufi, eğitici öğretici

konuları barındırmıştır. Mensur kısımları secili olup, manzum kısımları ise aruzun çeşitli vezinlerinden oluşmuştur. Ayrıca bu manzum bölümler, çoğunlukla mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Revânî'nin eserindeki konuları işlerken mesnevi nazım şeklinden ve kendisine anlatacağı konuda beyit sayısında serbestlik tanıdığı için nazım şeklinin bu özelliğinden yararlanmasını bilmiştir.

Bu çalışma giriş, dört bölüm ve bir sonuçtan oluşmuştur. Giriş kısmında XVI. yy. siyasi ve edebi durumu kısaca anlatıldı. Sonrasında nasihât kelimesinin anlamsal çerçevesi çizildi ve nasitnâme/pendnâme adıyla yazılmış nasihatnâme türündeki eserlerden bahsedildi.

Birinci bölümde Revânî'nin hayatı eserleri hakkında kaynaklar ışığında ayrıntıya girmeden bilgiler verildi.

İkinci bölümde Cāmi'ü'n-Nesāyih'in şekil ve dil açısından incelenmesi yapıldı. Burada, şairin üslup ve dil özellikleri incelendi, şairin kullandığı vezinlerin bir dökümanı verildi ve Cāmi'ü'n-Nesāyih'te yer alan kafiye ve redifler örneklerle gösterildi.

Üçüncü bölümde Cāmi'ü'n-Nesāyih'in tahlile dayalı ve detaya girmeden terminolojik incelemesi yapıldı. Bu inceleme, klasik yöntem ve geleneksel bir bakış açısı doğrultusunda ele alındı.

Dördüncü bölümde metnin transkripsiyonu verildi. Metnin transkripsiyonu verilirken, bilimsel usullere riayet edildi ve dönemin fonetik ve morfolojik özelliklerine uyuldu.

Sonuç kısmında ise yapılan bu araştırma ve inceleme sonucunda elde edilenler, ortaya çıkanlar ana hatları ile özetlenerek verildi.

Çalışmamız esnasında sonsuz teşvik ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ'a teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

- AKM : Atatürk Kültür Merkezi
C. : Cilt
ev.: : Çeviren
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
haz. : Hazırlayan
İA : İslam Ansiklopedisi
İSAM : İslâm Araştırmaları Merkezi
Mad. : Madde
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
Nşr. : Neşr
s. : Sayfa
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
TDK : Türk Dil Kurumu
Vd. : ve diğerleri
Yay. : Yayını, Yayınları
yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Nasihat, sözlük anlamı olarak “saf ve halis olma, kötülük ve ve benzeri duygulardan uzak kalma, iyi niyetle hareket etme ve başkaları için güzel duygular taşımak manasına gelen” “nush” kökünden türeyen bir kelimedir (Çağrı, 2006: 32/408).

Arapça nasihat, mev’izâ/mev’ize, Farsça pend adıyla anılan ve insanlara edep, güzel ahlak ve davranış biçimlerini benimsetme ve ilkeler doğrultusunda yazılan öğüt verici bu tür eserler her kültürde yer alır (Pala, 2006: 32/409-410; Çağrı, 2006: 32/408). Çünkü kadim bir kültürde beşer olarak hataları ve günahları ile var olduğu görülen insanoğlunun yaşamında öğüt/nasihat önemli bir yer edinmiş hâldedir. Tarihi süreçte edeb, adâb, ahlak, erdem vb. kavramlarla anılarak felsefî bir düşünüşe ad olarak verilse de insanlara toplumsal hayatta yaşamlarını yönlendirecekleri bir rehber olmuştur. Böylece insanlık, bir yerde karar kılmayarak en iyi nasihat verenin (Âraf, 7/68) öğütlerini kendine rehber edinmiş, öğüdün kendisine ve inananlara fayda getireceği (Zâriyât 51/55) bilinciyle nasihat kültürüne kendini amade kılmayı görev bilmiştir. Başka bir ifade ile de *halis, samimi, katıksız olmak ilkelerini benimsemiş, kin ve hileyi gönül dünyasından çıkarmayı* bir nevi şiar edinmiştir (Canım, 2010: 180). Çünkü bu kültürün temel amacı ahlaki ve sosyal açıdan erdemli, olgun insan yetiştirmek, onun halk içerisindeki davranış usul ve tarzlarını bir kurala bağlamak olmuştur. İster genç ister yaşlı olsun toplumun her kesimine İslamî adap ve kaideleri veciz bir şekilde sunan bu kültür, nasihat edebiyatı sahasında öncü rol oynayan İranlı Feridüddin Attar’ın Pend-nâmesinin gösterdiği doğrultuda edebî alana bir nasihat külliyyatı da bağışlamıştır. Bugün nasihat-nâme adı altında insanlara manevî rehberlik eden binlerce eser klasik edebiyatın zengin mana dünyasında kendine saygın bir yer edinmiş bulunmaktadır.

Pend/nasihat üslubu, kelime anlamının da içerdiği gibi bir kimsenin kalbini yumuşatacak ve onu iyilik yapmaya yönlendirecek gücün hem dini hem de sosyal hayattaki karşılığı olan vecize içerikli sözler için kullanılmıştır. İslamiyet’ten önce Bilge Kağan yazıtında gelecek nesilleri ve halkı uyarmak, tehlikelerden onları haberdar etmek için yazılan, yol gösterici yönü olan ve yöneticilerin de uyması gereken kuralları ihtiva eden bir rehber özelliği kazanmıştır. Divanü Lügati’t-Türk’te ise nasihat üslubunu veciz bir şekilde ifade eden atasözlerine yoğun olarak rastlanması konunun sosyal hayatta ve Türk kültüründe elde ettiği üstün konumun işareti hükmündedir. İslamiyet’le birlikte bu konum dinî-didaktik ve ahlaki özelliğe bürünmüştür. Bu üstün mevki, verdiği nasihatlerle

iki dünyanın mutluluğunu âdeta bir altın tepsi içerisinde sunan Kutadgu Bilig’de daha sağlam temellerini bulmuştur. Bunu; yoğun didaktik üslubu ile Atabetü’l- Hakayık, ile hikmet geleneğini veciz nasihat üslubu ile harmanlayarak Asya’dan Anadolu içlerine taşımada öncülük eden Yesevi’nin Hikmetleri sürdürmüştür. Bu nasihat kültürünün önemli bir halkası, şiirleriyle hem halkın gönlünde hem de Türkçenin bayraktarlığında köşe taşı olan Yunus Emre’nin Risaletü’n- Nushiyyesi olmuştur. Bu eser, Anadolu sahasının ilk nasihatname örneği olmasıyla önem arz etmektedir. Diğer bir eser sözlü gelenekten gelen ve eski Türk an’anesinin İslâm süzgecinden geçirilip damıtılmasıyla oluşmuş değerler sistemine dayanan Dede Korkut Hikâyeleridir. Bu eserde anne baba, evlat sevgisinden ülkeye bağlılığa, evlilikten devlet yönetimine kadar hayata dair pek çok unsur nasihat üslubu içerisinde anlatılmıştır (Polat 2018: 40).

Feyzini güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilen nebinin örnek ahlâkından, kaynağını İslâmiyet’in güzel ahlakla inşa edilmiş sağlam ve selim binasından, yazılma sebebini, yani söz ipliğine dizilmesinin dayanağını ise Kuran’dan alan ahlak ve öğüt kitapları, edepten adâba giden çizgide özellikle de Fars edebiyatında çok sayıda örnek eser bırakmıştır (Balcı, 2013: 1-5). Bu eserlerin üslubu nasihat yüklüdür ve evrensel bir ahlak ilkesinin kılavuzluğunu üstlenmişlerdir. Hikmetin nefsi uysallaştırıp kötülüklerden arındıran bir şubesi gibi insanları iyi, güzel ve doğruya yönlendirme; mutluluğu kâmil bir kalbe ulaştırarak nasıl yaşanılması gerektiğinin reçetesini sunan bu eserler, taşıdıkları eşsiz nasihat üslupları ile geçmiş ile gelecek arasındaki bağı kurabilmişlerdir. Bu nasihat bağı, manevi bir değer olarak sosyal hayatı düzenlemede derunî bir yasa yapmış ve bu yasanın ilkelerini vicdanî davranış ve sorumluluk kaidesine işlemiştir. Bu açıdan baktığımızda böyle eserlere nasihat kültürünün ve edebiyatının tecrübi inanç biçimleri veya hakikati aktaran evrensel nasihat risaleleri denilebilir. Denilebilir ki bu evrensel nasihat, dinî hükümleri metafizik duyuşun derinliğinde süzerek hem Allah’a hem de onun her biri bir öğüt tesirinde olan ilahî emirlerini kalplere akıtmada oldukça etkili olmuştur. Buna kutsalın nasihat içerikli edebî söyleminin gönüllerde bıraktığı bir bütünleşme, bir derunî içselleştirme süreci de denilebilir. Nasihat kültürüne bağlı bu eserler insanların gönüllerine ulaşmayı amaçlamışlardır. Bu amaç, komşu hakkından evlat sevgisine, olumsuz çizilen riyanın gönüllerde ve toplumda bıraktığı tahribata kadar çok geniş bir çerçevede birçok konuyu kapsamıştır (Canım, 2010: 181). Bu konular insana ve topluma

yön verme, ona istikamet tayin etme çabalarının güzel anlatımı olarak edebî sahadaki haklı yerini almıştır.

Nasihat kültüründe İran/Fars sahasının öncü rol oynadığı görülmektedir. İslamiyet öncesinde “enderz” adı verilen ahlak ve öğüt kitaplarının yoğun olarak yazıldığı bilinmektedir. Bu konuda Zerdüştlüğün kutsal kitabı Avesta’da veciz nasihat üslubu ile yazılmış pasajlar bulunmaktadır (Yıldırım, 2011: 32). Hikmet ve pendin vazgeçilmez olduğu Fars edebiyatında mevize üslubu ile ilk şiir söyleyen ise Rudekî’dir. Bugün elde olmasa da o, Kelile ve Dimneyi de nazmetmiştir. 10.-11. yüzyıllarda Şehîd-i Belhî, Ebu Tayîb Masabî, Ebu Tahir Hüsrevânî, Dakîkî gibi şairlerde öğüt, nasihat ve hikmetler bulmak mümkündür. Ayrıca Fars edebiyatında Firdevsî’nin Şehnâme’si mevize ve hikmetlerle doludur. İslamiyetin etkisiyle birlikte daha sonra bunu ileri bir merhaleye taşıyan Kisaî Mervezî, Nasır-ı Hüsrev, Ömer Hayyam, Hâkim Senaî, Sâdî-i Şîrâzî, Ahmed-i Câmî ve yazdığı Pend-nâme ile Türk edebiyatını derinden etkileyen Feridüddin Attar, önemli isimler olarak ön plana çıkmışlardır (Mermer, 2013: 317). Bu eserler, kadim İran-Sasani kültüründen gelen mevize üslubuna İslamî bir nitelik vererek onu klasik Türk şiirine aktarmada önemli rol oynamışlardır. Böylece eserler müşterek ve evrensel bir duygunun anlatımı olmuşlardır.

Nasihat kültürü içerisinde yer alan Kelile Dimne, bu alanda köşe taşı olabilecek nitelikte bir eserdir. Mecaz ile fablî teşhis ve intak sanatının estetiğinde birleştiren ve Doğu edebiyatlarında hayvan masalları olarak geçen bu eser, önce Pehlevîce’ye daha sonra Süryanice ve Arapça’ya tercüme edilmiştir. Alanda ilk kabul edilen eser, İbni Mukaffa’nın Kelile ve Dimne isimli bu tercüme, Doğu ve Batı edebiyatlarında büyük tesirler bırakmış ve benzerleri kaleme alınmıştır (Polat, 2018: 44-45). Bir siyasetnâme, sosyal ve bireysel yaşayışın ideal ilkelerini içeren eşsiz bir ahlak kitabı olan Kâbus-nâme, iki cihanın mutluluğunu öğütleyen ve ideal devlet yönetiminin prensiplerini sıralayan Kutadgu Bilig ve Mevlana’nın Mesnevi’si üzerine bu eserin muhteva açısından tesirleri bulunmaktadır.

Klasik Türk edebiyatında ise 13. yüzyıldan itibaren atasözlerinin şiirde kullanılması ile nasihat kültürünün ve üslubunun benimsendiği görülür. Pek çok klasik şair; gazel, kaside gibi şiirlerinde nasihat üslubunu kullanmış ve sözlerini mevizelerle süslemeyi yeğlemiştir. Başta Necatî olmak üzere Ahmed Paşa, Bâkî, Fuzûlî, Koca Ragıp Paşa, Taşlıcalı Yahyâ, Nedîm, Nâbî gibi şairleri bu nasihat geleneğinin takipçisi olarak

zikretmek gerekir. Bu alanda yüzyıl düzeyinde sıralamak gerekirse dikkate değer eserler verildiği görülmektedir. Bu eserlerin çoğunun tarikat ehli ya da tarikata mensubiyeti bilinen mutasavvıf şairler tarafından nazmedildiği görülmektedir. 14.yüzyılda Emir oğlu Pir Mahmud'un Bahtiyar-nâmesi, 15. yüzyıl da Dede Ömer Ruşenî'nin Pend-nâmesi, Şeyh İbrahim Gülşenî'nin Pend-nâmesi, Kul Mesud'un bir siyasetnâme de olan Kelile Dimne çevirisi ile bir nasihatnâme şaheseri sayılan Kabusnâme'nin Mercimekoğlu Ahmet tarafından yapılan çevirisi, Eşrefoğlu Rûmî ve Sinan Paşa'nın Nasihat-nâmeleri, Devletoğlu Yusuf'un Vikayi-nâmesi; 16. yüzyılda Nidaî ve Birgivi Mehmed Efendi'nin Nasihat-nâmeleri, Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attar Tercümesi, Cemâlî'nin Nasihat-nâmesi, Güvahi'nin Pend-nâmesi; 17. yüzyılda Livayî'nin Terceme-i Pend-nâme-i Attar'ı, Ömer Fuadî Efendi, Adnî Recep Dede ve Askerî'nin Pend-nâmeleri, Abdurrahman Abdî Paşa'nın Pend-nâme-i Attar Çevirisi, 18. asırda Ömer Zarîfî, İbrahim Nazîrâ, Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî ve Naim Temeşravî'nin Pend-nâmeleri, İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerh-i Pend-i Attar'ı, Osmanzade Taib'in Hülasatü'l-ahlak ve Süleyman Nahîfî'nin Nasihatü'l-Vüzerâ adlı eserleri, 19. yüzyılda vakanüvis Esad Mehmed Efendi'nin Pend-nâmesi gibi eserler yer alır (Canım, 2010: 181; Mermer 2013: 317; Aça vd. 2012: 407). Bu eserler içinde özellikle de Nâbî'nin oğlu için yazdığı Hayriyye'si ile Sümbülzade Vehbî'nin Lütfiyye'si nasihat üslubuna yer veren eserler içerisinde müstakil olarak isimlendirilmeleriyle dikkat çekmektedir. Hayriyye XVIII. yüzyıl Osmanlı kurumlarına ayna tutan ve örnek insanın ilkelerini sıralayan önemli bir eserdir (Kaplan 2010: 180-184). 19. yüzyıldan sonra ise nasihat kültürü modernleşmeye yenik düşmüş ve nasihat üslubu birkaç özdeyiş niteliğiyle sınırlı kalmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise Ali Fuat Başgil'in *Gençlerle Başbaşa* kitabı ise modern nasihatnâme sayılabilecek bir eser olarak belirmektedir (Polat, 2018: 44). Bunların dışında nasihat kültürü doğrultusunda yazılan bir takım siyasetnameler bu grupta yer alacak olan eserlerdir. Nasihat kültürü bu geniş ve zengin eser külliyatı ile halk edebiyatında da hak ettiği karşılığı bulmuş, birçok şair tarafından şiirlerde bireysel ya da toplumsal öğütlerle süslenerek ele alınmıştır.

Bu veciz ahlak külliyatı¹ hem mutluluk öğretisi olmuş hem de insanın ruh ve ahlak eğitimini esas almıştır (Kaplan, 2008: 2-5). 16. asırda yaşayan Şemseddin-i Sivâsî'nin

¹ Bu konudaki çok sayıda ahlak ve öğüt kitapları için bkn: Özdemir, Saadettin (2009). "Ahlak Kitaplarımız", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 160-176.

Mirâtü'l-Ahlâk adlı dinî-tasavvufî eseri ile Kınalızade Ali Efendi'nin Türk aile hayatı, ahlak felsefesi, devlet ve toplum hayatına dair kuralları içeren önemli eseri Ahlâk-ı Alâî nasihat üsluplarıyla dikkat çekmektedir. 16. yüzyıl hem mesnevî edebiyatında hem de nasihatname türünde çok önemli eserlerin verildiği bir asır olarak önemlidir (Çöm, 2007: XXV). Bu eserler, sadece bireylere manevî rehberlik yapmak ya da ideal yönetici tipini toplum nizamına monte ederek kamu görevi icra etmek amacıyla değil, bir tarikatın usul ve kaidelerini, davranış tarzlarını içeren tarikat öğretisi şeklinde de yazılmışlardır (Akkuş 2006: 191). Bu eserlerin ruhu, İslamî gelenekte olduğu gibi ayet ve hadislerden iktibaslarla da zenginleştirilmiş, eserlerin öğüt üslubuna İslamî bir renk nakşedilmiştir (Aça, vd., 2004: 404-405). Bu sayede irşad ve tebliğ kültürü asıl mecrasına kavuşmakta, didaktik duyuş ve düşünüş Kur'anî temellerini geniş kitlelere ulaştırmada önemli rol oynamaktadır. Bu eserler manzum ya da çok az sayıda mensur olarak yazılırken, kaside, terkib-i bent, kıta, mesnevi, musammat gibi nazım şekillerinde de kaleme alındıkları görülmektedir (Pala 2015: 380). Mensur ve manzum bu eserlere bakıldığında insanlara ideal devlet, ahlak, olgun ve bilinçli insanın sahip olması gereken nitelikleri sağlama ve yol göstermede etken bir rol oynadıkları görülmektedir.

Nasihat-nâmeler, nasihat kültürü, erdem ve mutluluk ilkelerini öncelemesi yönüyle insanlara gideceği doğru yolu gösteren pusula gibidirler. Bu pusula, girdaba kapılıp güvertesi su dolsa da batmayan, sert rüzgârlara kapılsa da sarsılmayan bir gemi misali iradesi kuvvetli bir insanı yaşama bağlayan temel dinamiklerle biçimlendirilmiştir. Bugün bu dinamikler, edebî eserlerin nasihat edici, öğütleyici niteliklerinde din-ahlak cemiyet-ferdiyet bağını kuvvetlendirerek gönüllere iyilik ve doğruluk aşlamaya devam etmektedir. Bunun devam edeceği de aşikârdır. Bu rolü üstlenen eserlerden biri de tezde ele aldığımız Revânî'nin Câmiü'n-Nesâyih adlı eseridir. Bu çalışmada bu eserin dini, ahlaki, tasavvufî içerik barındırmasının yanında ayrıca eğitici ve öğretici vb. mesajları nasihat kültürü ve nasihat üslubu çerçevesinde incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

REVÂNÎ'NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. REVÂNÎ

1.1.1. Hayatı

Revânî'nin hayatı hakkında bilgiler verilirken ayrıntıya girmeden ve özet şeklinde verilme yoluna gidildi.

Klasik Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Revânî, XV. yüzyılın sonları ve XVI. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Asıl adı İlyas Şucâ Çelebi babasının adı ise Abdullah'tır. Kaynaklarda Edirneli olduğundan bahsedilir (Karahan: 1964, 717). Revânî, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûni Sultan Süleyman dönemlerinde yaşamıştır. Tezkirelerde bahsedildiği üzere Revânî, hakkında en çok bilinen olay surre eminliği için görevlendirilip Haremeyn'e gönderilmiştir. Bu görevini tam olarak yerine getirmediği, surreden zimmetine para geçirdiği şikayetleri sultana ulaştığında II. Bayezid tarafından görevden alınır. Ulufeside kesilen Revânî, tımar emrine verilmiştir. Bu sebeple padişahın gazabından korktuğu için Trabzon'a giderek Şehzade Selim'e sığınır. Şairle ilgili bu durumu fırsat bilen dönemindeki şairler Revânî'yi hicvetmişlerdir. Hemşehrisi Sehi Bey tezkiresinde şu beyitlere yer vermiştir. “*Elin manisin almışsın Revânî – Sana hayretmez Kâbe hakkı*” (Karahan, 717).

Kaynaklar, Revânî'nin ölümü ve ölüm tarihi hakkında az da olsa bilgiler vermişlerdir. Buna göre Revânî, Kanûni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında vefat etmiştir. Kaynaklarda onun İstanbul'da öldüğü ve kendi yaptırdığı mescidin hazîresine defnedildiğini belirtilmiştir (Erünsal, 2008: 35/30).

Sehî Bey, Revânî'nin, Bursa Kaplıcası mütevellisi görevini ifa ederken öldüğünü 930/1523 yılında öldüğünü söylemiştir: “*Burusada Kapluca mütevellisi iken fevt olup mezârı İstanbul'da Kuruçeşme mahallesinde kendü binâ itdüğü mesciddedir.*” (Sehi, 1325: 102). Kınalızâde Hasan Çelebi, Revânî'nin öldüğü yer hakkında bilgi vermemiş, sadece onun hicri 930 yılında öldüğünü söylemiştir: “*Lâkin âhir-i 'ömrinde tevbe inâbet idüp sâgar-ı 'ıyşsı ve nûşsı şikest itdükde rûh-ı revânî 'âlem-i fânîden mülket-i câvidânîye revân olup sene selasîn ve tis'ami'ede Binâ itdüğü mescidün öninde medfûndur.*” (Aysungur, 2017: 396). Gelibolulu Mustafa Âlî de Revânî'nin ölüm tarihini vermiş, vefat ettiği yer hakkında bilgi vermemiştir: “*sene selasîn ve tis'ami'e târihinde fevt olmuş*”

(İsen, 1994: 76), Adı geçen tezkireler, şairin ölüm tarihi için Bahârî'nin yazdığı şu tarih kıtasını kaydetmişlerdir: “*Cinândan yana cân atdı Revânî.*” Bunun yanında Müstakimzâde de *Tuhfe-i Hattâtîn* adlı eserinde Revânî'nin ölüm tarihi için “*Tâbe mazca'ahu*” ifadesinin karşılığı olan 930/1523 tarihini düşürmüştür (Müstakimzâde, 1928: 561). Şair, İstanbul'da vefat etmiştir. *Kaynaklara göre şairin mezarı, kendi yaptırdığı mescidin haziresindedir.*

1.1.2. Edebi Kişiliği

Kaynakların verdiği bilgiye göre Revânî, dönemin tanınmış şairlerinden biridir. Onunla ilgili bilgi veren kaynaklar; divan sahibi olduğunu, şiirlerinin çokluğunu, zekasının parlaklığını, yeni anlamlar bulmadaki yeteneğini, kendine has tarzını, şiirlerindeki anlatım güzelliğini öne çıkarmışlardır. Tezkireciler genelde onun şiirlerinde, sanatsal bir kurgudan çok, yaşadığı alandan gelen realist karakterli bir şahsî esintiye dikkat çekerler. (Avşar, 2017: 8).

Döneminin tanınmış şairlerinden biri olmasına rağmen bazı kaynaklar onun üçüncü dereceden bir şair olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuda Revânî'nin *İşrernâmesini* neşreden Rıdvan Canım (1998:) şu ifadelere yer vermiştir. “Devrinde birinci derecede olmasa bile ikinci derecede şairlerdendir. Revânî'nin bu şekilde kategorize edilmesi onun kendi devri içerisinde değerlendirilmiş olmasından kaynaklıdır. Bu durum Revânî'nin önemsiz bir şair olduğunu göstermez. Bilakis divan edebiyatının; bilim ve sanat alanında donanımlı, yenilikçi ve özgün sayılan değerli bir şairi olduğunu gösterir.

Revânî'nin şairliği hakkında kaynaklarda olumlu ifadeler rastlanır. Tezkirelerde Revânî'nin şiiri ve şairliği hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiş, şiiri ve şairlik yönü övülmüştür. Âşık Çelebi, Revânî'nin şiirlerini beğenerek mestâne ve levendâne bulur:

“*Lâ-cerem eş'ârı dahî mestâne vü şâhid-perestâne ve edâları levendâne ve ezilişleri derdmendânedür ammâ âhir-i vaktinde sâgar-ı meclis gibi câm-kâm-ı müdâmı şikest itmiş ve sâkî elinden ayak yirine şeyhden el alup sâgar-ı tevbe ile cânın mest itmiş.*” (Kılıç, 2010: 1390)

Kınalızâde Hasan Çelebi, Revânî'nin şiirlerinin sade, sözlerinin hoş ve işret muhtevalı olduğunu bundan dolayı halkın şiirlerine rağbet etmediğini söylemiştir: “*Eş'ârı sâde ve güftârı 'ıyş u nûşa müte'allık olduğundan güşâdedür. Halk arasında iştiyhârı olmanın bu mikdârla ihtisâr olındı.*” (Aysungur, 2017: 396)

Gelibolulu Mustafa Âli de diğer tezkirecilerin söylediklerinin bir benzerini ifade etmiştir. Âli'ye göre şiiirleri güzel edalı olup, şiiirlerinin büyük bir kısmı seçkin kişiler tarafından kabul edilmiştir: “Ve bi'l-cümle asrına göre şâ'ir-i hoş-edâ ve ekser-i eş'ârı makbûl-i zurefâ idi.” (İsen, 1994: 77).

Öyle ki Revânî, kendi şiiirini Sadi'nin şiiirleri gibi güzel görmekte ve inciye benzetmektedir.

Vasfunda tâze nazmumu Sa'dî görüp didi

Ya Gülsitân ola bu yâhod Bostân ola Revânî, Sur. VI/6.

“Onun tarzında güzel şiiirimi Sadi görünce bu şiiir ya Gülistan ya da Bostan olmalı dedi.”

Gûş ur Revânî bendenün ey şeh kelâmına

Kim silk-i nazma düzdi nice lü'lü'-i hoş âb Revânî, Sur. I/42.

“Ey padişah, Revani kulunun sözüne kulak ver ki şiiir ipine nice güzel inci dizdi.”

Birinci derecedeki kaynakların, Revânî'nin edebi kişiliği ile ilgili verdikleri bilgilerin dışında, detaylı bilgi için Revânî hakkında yazılmış kaynaklara bakılabilir.²

1.1.3. Eserleri

Revânî'nin günümüze kadar gelen üç eseri vardır. Divan, İşretnâme ve *Câmi'ü'n-Nesâyih*'tir. Bu eserler içerisinde kaynaklarda *İşretnâme* öne çıkarılmıştır. Buna rağmen onun eserleri incelendiğinde *Câmi'ü'n-Nesâyih* adlı eseri *İşretnâme* kadar önemli olduğu görülür.

1.1.3.1. Divan

Revânî'nin, şairlik yeteneğini gösteren en önemli eserlerinden birisi de çeşitli nazım şekilleri ile yazdığı şiiirlerden oluşan divanıdır. Bu divan, dibace ile başlar. Sonrasında 34 kaside, 4 terkeb-i bend, 4 kıta, 2 murabba, 1 tahmis, 1 müfret ve 499 gazel bulunur. Divanda bulunan terkeb-i bendlerden biri naat, biri sûrnâme, diğer ikisi de Sultan Alemşah'a ve Şehzade Mahmud'a yazılmış mersiye'dir. Bundan başka kaside biçiminde yazılmış bir tevhid vardır. Diğer kasidelerin 13 tanesini II. Bayezid'e, 11 tanesini Yavuz Sultan Selim'e, 2 tanesini Kanuni Sultan Süleyman'a, birer tane de Şehzade Mahmud,

² İsmail Erünsal, (2008) “*Revânî mad.*” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara; Ziya Avşar, (2017) *Revânî Dîvânı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara; Rıdvan Canım, (1998) *Türk Edebiyatında Sakinameler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Sultan Korkud, Yahya Paşa, Cafer Çelebi, Ali Paşa, Ahmed Paşa, Abdurrahman Çelebi'ye methiye olarak yazmıştır. bu divanı Ziya Avşar tarafından Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Daire Başkanlığı tarafından e- kitap olarak yayımlanmıştır (Ankara 2017).

1.1.3.2. İşretnâme

Revânî'nin bir diğer eseri de *İşretnâme*'dir. Revânî'nin bu eseri; tevhid ile başlar (Canım, 1998: 163). Tevhidi bir münâcât ve bir 'Osmân ile devam eder Canım, 1998: 167). Devamında eserin neden yazıldığının anlatıldığı sebep-i telif kısmı gelir (Canım, 1998: 174). Şair, burada eserini dostlarının teşvikiyle yazdığını belirtir. Bu kısımdan sonra Yavuz Sultan Selim'i öven iki kaside vardır (Canım, 1998: 179). Eserin giriş kısmı 198 beyitten oluşmaktadır. Bu bölümlerin ardından şair, konunun anlatıldığı bölüme gelir. Bu bölüm yani mesnevinin giriş bölümü "*Âğâz-ı İşretnâme*" ile başlar (Canım, 1998: 187). Eserde temel olarak şarabın özelliklerinden, içki meclislerindeki sohbetin adabından ve bu meclisin unsurları olan kadeh, mum, sürahi, yemekler ve sazlardan bahsedilir. Meclisin en önemli aktörü olan sâkîde olması gereken nitelikler belirtildikten sonra bahardan başlayarak dört mevsim ile ilgili izlenimler tasvirî bir üslupla dile getirilir. Eser, hikayede geçen içki meclisiyle ilgili unsurların aslında birer sembolik kavram olduğunu bildiren bir tevil kısmıyla sona erer (Canım, 1998: 163-257). *İşretnâme*'nin vezni mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün'dür.

İşretnâme, Rıdvan Canım tarafından inceleme ve metin olarak yayınlanmıştır (Akçağ Yayınları, Ankara 1998).

1.1.3.3. Câmi'ü'n-Nesâyih

Revânî'nin *İşretnâme* ve Divanı'ndan sonra diğer bir eseri de *Câmi'ü'n-Nesâyih*'tir. *Câmi'ü'n-Nesâyih*, nasihatnâme veya pendnâmeler gibi ahlaki öğüt verici, eğitici içeriğe sahip bir eserdir (Çağrı, 2008: 409-410).

Sehi Bey, Revânî'nin hamse sahibi olduğundan bahsetmektedir. O, tezkiresinde Revânî'nin 5 tane mesnevi yazdığını ve bunların "*Hamse-i Rûmî*" diye şöhret kazandığını söyler: "*Beş pâre kitâb mesnevisi var. Hamse-yi Rûmî diyü ad virmişdür*" (Sehi Bey, 1325: 102-103). Daha sonra Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* eserinde belki de Sehi Bey'in eserindeki bilgilere atfen "*Hamse-i Rûmî*" adlı 5 mesnevi yazdığını ve bunlardan birincisinin *İşretnâme* ikincisinin ise *Câmi'ü'n-Nesâyih* olduğunu söylerken diğer üç eserin ne olduğunu belirtmemiştir (Tahir, 2009: 1/22, 170). Rıdvan

Canım, bu bilgileri aktarırken “Revânî’nin bir hamsesi var ise ve bu bilgiler doğru ise *Câmi’ü’n-Nesâyi*h adlı eseri de hamsesini meydana getiren mesnevilerden biri olmalıdır.”(Canım, 1998: 111) görüşündedir. İleri sürülen her iki görüşün doğru olmaması gerekir. Zira elimizdeki yazma nüshası bulunan *Câmi’ü’n-Nesâyi*h mesnevi nazım şekli ile yazılmış bir eser değildir. Elimizde bulunan iki yazma nüshaya göre Revânî’nin *Câmi’ü’n-Nesâyi*h 1 mensur ve manzum yazılmış bir eserdir. Yazma nüsha, mensur yazılmış kısımların dışında gazel, mesnevi, beyit, müfred gibi çeşitli nazım şekillerini barındıran bir eserdir.

Ziya Avşar, *Revânî Dîvânı* üzerine yaptığı çalışmasında: “Kaynaklardan Sehî Bey Tezkiresi ve Osmanlı Müellifleri’nde adı geçen bu esere dair herhangi bir kayıt bulunamadığı için kayıp olduğu. Araştırmamız sonucu, Mısır’da, Milli Kütüphane-Edebî-Türkî bölümü 11 numara ve Hidiv Kütüphanesi- Edebü’l-Türkî bölümü 8646 numarada kayıtlı iki nüshasına rastladık” der (Avşar, 2017: 10).

İKİNCİ BÖLÜM

CÂMÎ'Ü'N-NESÂYİH'İN ŞEKİL VE DİL ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. CÂMÎ'Ü'N-NESÂYİH'İN TERTİBİ

2.1.1. Câm 'ü'n-Nesâyih'in Nüshaları ve Özellikleri

Câmi'ü'n-Nesâyih'in bilinen iki nüshası mevcuttur. Bunların biri Mısır Milli Kütüphanesi ve diğ eride Mısır Hidiv Kütüphanesindedir. Bulunan her iki nüsha arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Kütüphane kayıtlarında da teknik özellik olarak bir farklılıktan bahsedilmemiştir.

Câmi'ü'n-Nesâyih 'ın Mısır Milli Kütüphanesi ve Mısır Hidiv Kütüphanesinde bulunan nüshalar tarafımızdan temin edildi ve her iki nüshanın aynı olduğu görüldü. Her iki kütüphane kaydına göre *Câmi'ü'n-Nesâyih*, Kâtib Revani tarafından telif edilmiştir. Nüsha normal kalem ve siyah mürekkep ile yazılmıştır. Sadece konu başlıklarında ve yazılan ayetlerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Eser, 17 x 13 cm ebadında 242 varaktır. Eserin her sayfası 11 satırdan oluşmaktadır.

Câm 'ü'n-Nesâyih,

“Hamd-i nâ ma' dūd ve ş enâ-i nâ maḥdūd ol ḥazrete sezâ-vârdur ki” ile başlar.

Du'âyı okuyub itmeye ihmāl

Revânî Kâtibe iyleye îşāl

diye biter. Daha sonra Revânî, kitabın yazılış tarihi olarak 841/

Ḳad feraḡte min 'indi

El-kitābu fî yevmi'l-işneyni

2.2. NAZİM ŞEKİLLERİ

Câmi'ü'n-Nesâyih, daha önceden söylediğimiz gibi hem manzum hem de mensur bir özellik arz etmektedir. Eserin manzum kısımlarında mesnevi, gazel gibi nazım şekillerini yanında beyitlere yer verilmiştir.

2.2.1. Mesnevi

Câmi'ü'n-Nesâyih'in manzum kısımlarında daha çok mesnevi nazım şekli kullanılmıştır. Bu kullanım şaire anlatacağı konunun beyit sayısında serbestlik tanıdığı için nazım şeklinin bu özelliğinden yararlanmıştır. Revânî, eserinde 108 adet mesnevi

nazım şekline yer vermiştir. Bu nazım şekli, 2 ile 174 beyit arasında değişmektedir. Mesnevi nazım şeklinin müstakil bir eser içerisinde kullanılması gelenekte var olan bir özelliktir. Bu özellik Cāmi'ü'n-Nesāyih'de de görülmektedir. Şair, konuyu mensur bir şekilde anlattıktan sonra anlatılan konuyu manzum bir şekilde ifade ettiğinde ya da örneklendirdiğinde mesnevi nazım şeklinden yararlanmışır. Şair, bu anlatımı iki beyitle ifade ettiği gibi daha fazla beyitlerle de ifade etmiştir.

Revânî eserinde, diğer manzum eserlerde görüldüğü gibi mesnevi başlığını kullanmamıştır. Bunu yerine ağırlıklı olarak ebyât demiştir. Diğer bir ifade ile bunlar mesnevidir. Ayrıca şair, *Münâcât*, *Beyân-ı Tevhîd*, *Beyân-ı Rızâ*, *İşâret-i Ma'rifet*, *Rucû' -i suhan*, *Temşîl-i münâsib*, *Hikâyet* gibi başlıklar altında da mesnevi nazım şekline de yer vermiştir.

Aşağıdaki tablo mesnevi nazım şekillerinin başlık adı, beyit sayısı ve geçtiği sayfa numarası verilerek gösterilmiştir.

Sıra	Varak Numarası	Beyit Sayısı	Başlık adı	Nazım Şekli
1	5b	24	Ebyât	Mesnevi
2	6b	8	Münâcât	Mesnevi
3	8a	82	Beyân-ı Tevhîd	Mesnevi
4	11b	11	İşâret-i Ma'rifet	Mesnevi
5	14b-15a	4	Ebyât	Mesnevi
6	15a	5	Ebyât	Mesnevi
7	15b-16a	4	Ebyât	Mesnevi
8	17a-b	10	Ebyât	Mesnevi
9	19a	6	Ebyât	Mesnevi
10	20a-28a	174	Ebyât	Mesnevi
11	28b	16	Ebyât	Mesnevi
12	30b	20	Ebyât	Mesnevi
13	32a	22	Ebyât	Mesnevi
14	34a	25	Ebyât	Mesnevi
15	36b	59	İşâret-i Vücüb-i Şeyh- Ebyât	Mesnevi
16	39b	14	Ebyât	Mesnevi
17	41a	16	İşâret-i Havfü Recâ'	Mesnevi
18	43a	6	Ebyât	Mesnevi
19	45a	11	Ebyât	Mesnevi
20	46a	34	Ebyât	Mesnevi
21	47b	18	Hikâyet	Mesnevi
22	48b	18	Rucû' -i suhan	Mesnevi
23	49b	28	Hikâyet	Mesnevi

24	50b	12	Rucū' -i suhan	Mesnevi
25	55b	23	Ebyât	Mesnevi
26	56b	11	İşâret-i zühed	Mesnevi
27	59b	18	İşâret-i Vücûbi Tevbe	Mesnevi
28	60b	14	Ebyât	Mesnevi
29	61a	6	Hikâyet	Mesnevi
30	62a	13	Ebyât	Mesnevi
31	63a	2	Ebyât	Mesnevi
32	63a	3	İşâret-i İslâm	Mesnevi
33	63a-63b	2	İşâret-i vuğû	Mesnevi
34	63b	5	İşâret-i şalât	Mesnevi
35	63b	3	İşâret-i şavm	Mesnevi
36	64a	6	İşâret-i hac	Mesnevi
37	64a	41	İşâret-i ' ilim	Mesnevi
38	67b	3	Ebyât	Mesnevi
39	68a	21	Ebyât	Mesnevi
40	70a	12	Ebyât	Mesnevi
41	71b	23	Ebyât	Mesnevi
42	75a	12	Ebyât	Mesnevi
43	84b	51	Temsîl-i münâsib	Mesnevi
44	92b	6	Beyân-ı Rızâ	Mesnevi
45	92b-93a	14	Hikâyet	Mesnevi
46	93b	9	Hikâyet	Mesnevi
47	95a	8	Ebyât	Mesnevi
48	96a	3	Ebyât	Mesnevi
49	97b	80	Ebyât	Mesnevi
50	102a	6	Ebyât	Mesnevi
51	103a	2	Ebyât	Mesnevi
52	103b	18	İşâret-i Şabr	Mesnevi
53	104b	15	İşâret-i Faqr	Mesnevi
54	106b	126	İşâret-i Ma' rifet-i Nefs	Mesnevi
55	113b	14	Beyân-ı Tevekkül	Mesnevi
56	114b	4	Hikâyet	Mesnevi
57	114b	37	Tenbiye	Mesnevi
58	121b	10	Ebyât	Mesnevi
59	122b	9	Ebyât	Mesnevi
60	127b	19	Ebyât	Mesnevi
61	130a	6	Ebyât	Mesnevi
62	132b	4	Ebyât	Mesnevi
63	133b	7	Ebyât	Mesnevi
64	134a	12	Ebyât	Mesnevi
65	135a	6	Ebyât	Mesnevi
66	135a	17	Hikâyet	Mesnevi
67	136a	6	Ebyât	Mesnevi
68	136b	17	Ebyât	Mesnevi
69	138b	8	Hikâyet	Mesnevi
70	139b	12	Ebyât	Mesnevi

71	140b	29	Ebyât	Mesnevi
72	142b	5	Ebyât	Mesnevi
73	143b	6	Ebyât	Mesnevi
74	144a	50	Ebyât	Mesnevi
75	147a	6	Beyân-ı ʿışk	Mesnevi
76	147a	2	Ebyât	Mesnevi
77	148b	9	Ebyât	Mesnevi
78	149a	10	Meşnevî	Mesnevi
79	150a	11	Ebyât	Mesnevi
80	151b	13	Ebyât	Mesnevi
81	152b	24	Hikâyet	Mesnevi
82	154b	17	Ebyât	Mesnevi
83	156a-156b	28	Ebyât	Mesnevi
84	158b	20	Ebyât	Mesnevi
85	159b	6	Ebyât	Mesnevi
86	161b	20	Ebyât	Mesnevi
87	162b	43	Ebyât	Mesnevi
88	169b	69	Ebyât	Mesnevi
89	175b	3	Ebyât	Mesnevi
90	186b	19	Ebyât	Mesnevi
91	187b	21	Ebyât	Mesnevi
92	188b	19	Ebyât	Mesnevi
93	190a-190b	19	Ebyât	Mesnevi
94	190b	4	Ebyât	Mesnevi
95	191a	14	Ebyât	Mesnevi
96	194b	23	Ebyât	Mesnevi
97	196a	9	Ebyât	Mesnevi
98	196b	4	Ebyât	Mesnevi
99	197a	3	Baḥr-ı Dîger	Mesnevi
100	199b	12	Ebyât	Mesnevi
101	200b	19	Ebyât	Mesnevi
102	202b	24	Ebyât	Mesnevi
103	206b	5	Ebyât	Mesnevi
104	207a	5	Baḥr-ı Dîger	Mesnevi
105	210a	3	Ebyât	Mesnevi
106	233b	10	Ebyât	Mesnevi
107	236b	13	Ebyât	Mesnevi
108	239a-239b	45	Ebyât	Mesnevi

2.2.2. Gazel

Bir eser içerisinde yer verilen nazım şekillerinden biri de gazeldir. Bu nazım şekli gerek Fars edebiyatında gerekse Türk edebiyatında yazılmış mesnevilerde beğenilerek kullanılmıştır. Revânî, *Câmi'ü'n-Nesâyih*'de gazele fazla yer vermemiştir. Onun bu eserinde sadece 4 tane gazel yer almaktadır.

Revânî'nin eserinde 4 gazele yer vermesi eserin içeriği ile ilgilidir. Eser, nasihatnâme özelliği taşıdığından dolayı düşünce ağırlıklı özellikler arz eder. Gazel ise daha çok duygu ağırlıklı olduğu için, kanaatimizce Revânî duyguya fazla yer vermediğinden dolayı fazla gazele de yer vermemiştir.

Sıra	Varak Numarası	Beyit Sayısı	Başlık adı	Nazım Şekli
1.	86b-87a	7	Gazel	Gazel
2.	120b	6	Gazel	Gazel
3.	148b-149a	6	Gazel	Gazel
4.	214a	7	Ebyât	Gazel

2.2.3. Beyit

Revânî, Câmî' ü'n-Nesâ'iyh'de iki mısradan oluşan beyitlere de yer vermiştir. Bunların bir tanesi ebyât, 12 tanesi de beyit başlığı altında verilmiştir.

Sıra	Varak Numarası	Beyit Sayısı	Başlık adı
1.	17a	1	Ebyât
2.	51b	1	Beyt
3.	83a	1	Beyt
4.	130b	1	Beyt
5.	134b	1	Beyt
6.	169a	1	Beyt
7.	198a	1	Beyt
8.	205a	1	Beyt
9.	205b	1	Beyt
10.	206b	1	Beyt
11.	207b	1	Beyt
12.	210a	1	Beyt
13.	212a	1	Beyt

2.3. VEZİN

Manzum olarak yazılan eserlerde olduğu gibi Câmî' ü'n-Nesâ'iyh'de yer alan manzum kısımlarda beyitlerin ahengini sağlayan asli unsurlardan birisi de vezindir. Şair, vezin kullanımında başarılı olmuştur. Buna rağmen Türkçe kelimelerin vezne

uygulanmasında görülen zorluklar, Revânî’de de görülmektedir. Dolayısı ile manzum kısımlarda imâle gibi vezin hatası vardır.

Manzumelerde en çok kullanılan aruzun remel bahrinin *Fâ‘ilâtün – Fâ‘ilâtün – Fâ‘ilün* kalıbıdır. Diğer kullanılan bahirler ise şöyledir:

Recez bahri’nin *Mef‘ûlü-Mefâ‘ilün-Fe‘ûlün*,

Müfte‘ilün Mefâ‘ilün Müfte‘ilün Mefâ‘ilün

Seri bahri’nin *müfteilün-müfteilün-fâilün*,

Mütekârip bahri’nin *Fe‘ûlün-Fe‘ûlün-Fe‘ûlün-Fe‘ûl*,

Müşâkile bahri’nin *Fâ‘ilâtün-Mefâ‘ilün-Fâ‘ilün*,

Hezec bahri’nin *Mef‘ûlü-Mefâ‘ilü-Mefâ‘ilü-Fe‘ûlün*,

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fe‘ûlün

Cedîd bahrinin *Fe‘ilâtün-Mefâ‘ilün-Fe‘ilün*,

Müzâri bahrinin *Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün*,

Remel bahri’nin *Fâ‘ilâtün-Fâ‘ilâtün-Fâ‘ilâtün-Fâ‘ilün*

Fâ‘ilâtün-Fâ‘ilâtün-Fâ‘ilün kalıpları kullanılmıştır.

Câmi'ü'n-Nesâyih 'de yer alan vezinler tablo halinde aşağıda sunulmuştur.

Bahirler	Vezinler	Nazım Şekli			Toplam
		Beyt	Gazel	Mesnevi	
Hezec	<i>Mef'ûlü-Mefâ'ilü-Mefâ'ilü-Fe'ûlün</i>	1			1
	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün</i>			24	24
Recez	<i>Mef'ûlü-Mefâ'ilün-Fe'ûlün,</i>	1	1	14	16
	<i>Müfte'ilün Mefâ'ilün Müfte'ilün Mefâ'ilün</i>	1			1
Remel	<i>Fâ'ilâtün-Fâ'ilâtün-Fâ'ilâtün-Fâ'ilün</i>	1	1		2
	<i>Fâ'ilâtün-Fâ'ilâtün-Fâ'ilün</i>	6		47	53
Seri	<i>Müfteilün-Müfteilün-Fâilün</i>			2	2
Müttekârib	<i>Fe'ûlün-Fe'ûlün-Fe'ûlün-Fe'ûl</i>			4	4
Müşâkile	<i>Fâ'ilâtün-Mefâ'ilün-Fâ'ilün</i>	1			1
Cedid	<i>Fe'ilâtün-Mefâ'ilün-Fe'ilün</i>	1	1	16	18
Muzâri	<i>Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün</i>		1		1
Top		12	4	107	123

2.4. KAFİYE ve REDİF

2.4.1. Kafiye

Câmi'ü'n-Nesâyih'de ahengi sağlayan iki tür kafiye çeşidine yer vermiştir. Bunlar kafiye-i mücerred ve kafiye-i mürekkebedir.

Câmi'ü'n-Nesâyih'in manzum beyitlerinde mücerred kafiyenin yanında mürekkeb kafiye de kullanılmıştır. Mürekkeb kafiye de mürdef, mukayyed, müesses olmak üzere üç kullanımı ile bir ahenk unsuru olarak tespit edilmiştir.

Revânî, bir ahenk unsuru olan kafiye beyitlerinde yer vermesi, onu iyi bir şekilde kullanması, onun kafiye'deki başarılı olduğunu gösterdiği gibi kafiye bilgisini gösterir. Revânî, genel olarak her şairin edebi metinlerinde kafiye kullandığı gibi o da *Câmi'ü'n-Nesâyih*'de kafiye başarılı bir şekilde kullanmış, eserine akıcılık ve ahenk katmıştır.

2.4.1.1. Kafiye Çeşitleri

1. Kafiye-i Mücerred: *Câmi'ü'n-Nesâyih*'de mürdef kafiye türünden sonra en çok kullanılan kafiye türüdür. Şair bu tek ses benzerliğine dayanan kafiye daha çok tercih etmiştir.

Mâlik ü mülk ü kâdir bî-ayb

Şâni' ü âlim-i şehâdet ü gayb 24a/87

Menşâ-i feyz-i rahmet-i ezel

Mâlik-ü lâ-yezâl vü lem-yezel 25a/101

Çimen berâ-yi bâğ-ı âferîneş

Delîl-ü rehberân-ı kûy-ı bîneş 29a/6

2. Kafiye-i Mürekkebe: Bu kafiye, reviden ridif kafiye ve tesis adı verilen kafiye harflerinden herhangi birinin tekrarından oluştuğu için mürdefe, müesses ve mukayyede olmak üzere üç şekildedir.

a. Mürdef kafiye: *Câmi'ü'n-Nesâyih*'de en çok karşılaşılan kafiye türüdür.

Bu eserde elif'li ʾ (â) harfli mürdef kafiye çok kullanılmıştır.

Laʿl-i tırâz-ı kemer-i âfîâtâb

Hülle-i kūy hâk u hulî zübd-i âb 5b/2

Perveriş âmuz-ı derûn perverân

Rûzı ber ârende-i rûzî horân 5b/3

Dâğ- nih-i nâşiye dârân-ı pâk

Tâc-dih-i taht-ı nişânân-ı hâk 5b/4

Ridf harfi ye'li ı (î) olan kullanımlara örnek:

Her kime kim huzâ vire tevfiķ

Şabr ü şükrî hemîşe refiķ 23a/65

Zevķ-i şâdıñ şükür gibi şîrîn

Olur aña ki bulur zevķi dîn 23a/66

Ridf harfi vav'lı ı (ü) olan kullanımlara örnek:

Hüşyâr u mest gūyâ vü hamûş

Gâh cümle çeşm ü gâhî cümle gūş 11a/66

Birinün vaşfi âhara merbût

Birinün hâli biri-le meşrût 134a/3

b. Müesses Kafiye: Revi ile ridf arasına başka bir harfin girmesiyle (bu harfe *dâhil* ismi verilmektedir) meydana gelen kafiye çeşididir.

Vücūdî cümle-i mevcūda ķâhir

Nişânî her görünenlerde ķâhir 29a/43

Cümle zerrât-ı gūne ķâkirdur

Her birî hâletîne ķâkirdur 25a/105

c. **Mukayyed Kafiye:** *Câmi‘ü’n-Nesâyih*’de en az kullanılan kafiye türüdür.

Humm-ı vahdetden boyanmış bî-direng

Arkasında hil‘atî bir himmet reng 11a/69

Yukarıdaki beyitte “*direng*” ve “*reng*” kelimesinde kafiyei oluşturan kelimelerden önce gelen “nun” harfi kayd harfi olduğu için bu şekilde yapılan kafiyele kafiye-yi mukayyede denir.

2.4.1.2. Kafiye Uygulamaları

Revânî, eserinde kafiye uygulamalarına yer vermiştir. Genel olarak bunları kafiye olacak kelimeleri Türkçe olarak kullanması, kafiyei oluşturan kelimeleri Farsça kullanması veya kafiye zeminini oluşturan kelimenin arapça olması şeklinde kullanmıştır.

*‘Akl ile tut bilirim **nitmek** gerek*

*Lîki bir cezbe gelüp **çekmek** gerek 65a/24*

*Murg-ı vahdet geh gehî dilde **uçâr***

*Berķ-veş lîkin karar itmez **geçer** 66a/36*

*Kaçâr hulķûñ görünmez **gözlerine***

*Yakın olmaz kimesnenûñ **yüzine** 48a/12*

*Nazar kıl cān gözini **açıvirgil***

*Kerem kıl rahmet ābın **saçıvirgil** 171a/19*

*Nedendür ‘ışkun oldukça **ziyāde***

*Tekellüf hem hicāb artar **arada** 139b/3*

*Kadīmī inbisātı **bulumazuz***

*Senûñle bile hemdem **olumazuz** 139b/4*

Şair aşağıda iki farsça kelimedenden oluşan kafiyei yer vermiştir.

Gözi la‘li bigi pür gevher-efşân
Derûnî tarrabî gibi perîşân 48a/6

Şair aşağıda bir Arapça bir Farsça kelimedenden oluşan kafiye oluşturmuştur.

Şaçî sevdâmı etmiş şöyle medhûş
Ki kılmış dū cihānı ol ferāmûş 48a/10

Velî kisvesi leyliden müşevveş
‘Azārından yanar içinde âteş 48a/8

Ben ol mestem ki gaflet caāmın içmiş
Ben ol murğam hevā dāmına düşmüş 170b/15

2.4.2. Redif

Câmi‘ ü’n-Nesâyih’de manzumenin ahengini sağlayan rediflere de yer verilmiştir. Redif kullanımı üç şekilde karşımıza çıkar. Bunlardan birincisi harf şeklinde, ikincisi kelime şeklinde, üçüncüsü kelime grupları şeklinde rediflerdir.

Aşağıdaki beyitler bunlara örnektir:

Dir kişinüñ geh gelür kim bu demi
N’olayidi olmayaydı âdemi 111a/96

Şol kişi kim ola ‘ışkun mahremi
Nîş-i nûş olur cerāhat merhemi 111b/108

‘Āleme çün irdi cūduñ kaçresi
Rağş urur her dilde mihrüñ zerresi 111b/109

Qadīmī inbisâtı bulumazuz
Senünle bile hemdem olumazuz 139b/4

Üşdi ‘ālem halkı cümle üstine
Kim aña söger kim anı dögene 145a/25

Biñi gören dilde kıomaz jengini
Gül rûhum ‘aksinden alur rengini 145b/32

Nazar kıl cān gözini açıvirgil
Kerem kıl rahmet ābın saçıvirgil 171a/19

Beni sürme İlāhī sen kıapundan
Beni redd itme ya Rāb hāzretüñden 171a/20

Bunca hüsñ esbābı var yok ‘āşıkı
Uşta ‘Azra līki yokdur Vāmık’ı 145b/37

Naql olunur kim dimiş aşhābına
Ehl-i dilden bulunan aḥbābına 138b/2

Ben şanurdum bunca yıldur ‘āşıkam
Ṭalibem yārı gönülden şādıkam 138b/3

‘Ömr şuna geldi Hāk’tan ġāfilem
Dil-firīb-i rūzigār-ı bātılām 111a/100

Câmi‘ü’n-Nesâyiḥ’de redifler çoğunlukla Türkçedir. Bunlar, “sen, durur, ider, virür, kılur, dur, durur, bil, ol, olur, it vb.” Tükçe yardımcı fiiler ve kelimelerden oluşmuştur:

Aşağıdaki beyitler bunlara örnektir:

Ey muḳallid var keder taḳlîdi **sen**
Rûz-ı şeb kılgıl taleb tevḥîdi **sen** 8a/1

Şehâdetde zübânım sen devâm it
Beden ayrılıcağ zinde-revân it 172b 4

‘Adlini görse kişi bî-ḥavf olur
‘Afvuna baksa gene ‘aqlî gelür 41b/11

Ne ki nice çıkacāğım bilürem
Ne çıkıcağ n’olacāğım bilürem 111b/113

Ehl-i kurbet şevkîni artuğ bilür
Vaşlat ehli ‘ışkıını artuğ bilür 164b/4

Şol tûranlar da senûñ şeydâlarun
Diñledüğün hep senün gavgâlarun 145b/42

Şehr halkı cümle ḥayrânun durur
Cümlesi derdünle giryânun durur 145b/39

Bunların dışında Farsça-Farsça ve Arapça-Arapça kelimelerden oluşan redifler de vardır. Aşağıdaki örnekte Bayezid kullanılmıştır.

Nitekim ol şeyḥ-i ‘âlem Bâyezid
Nûr-ı çeşm-i rûy-ı âdem Bâyezid 138b/1

Ger meşâm-ı câna ire bûy-ı dost
Cân u dil ola fîda-yı kûy-ı dost 162b/ 9

Gül-i hoş-manzar-ı bustân-ı ‘âlem
Ten-i bî-sâyesidür cân-ı ‘âlem 187a 4

2.5. EDEBÎ SANATLAR

Revânî, bir divan şairidir. Her divan şairinde olduğu gibi Revânî’de edebi sanatlara başvurmuştur. Fakat her çeşit sanata yer vermemiştir. Bunun nedeni kanaatimizce Câmî’ü’n-Nesâyih’in muhtevası ile ilgilidir. Başka bir ifade ile şair, içtimai ve insani boyutta öğüt vermek, nasihatta bulunmak ve sözlerini daha etkili kılmak için her sanata başvurmamıştır. bu doğrultuda bazı sanatlara daha çok yer vermiştir. Revânî’nin, eserinde kullandığı bazı sanat isimleri şöyledir; Aliterasyon/Asonans, Cinas, Cinas-ı Mürekkeb, Cinas-ı Lâhik, Hüsn-i Tâlil, İktibas, İrsâl-i Mesel, İstiâre, İstifham, İştikak, Leff ü Neşr, Nidâ, Tecâhül-i Ârif, Tekrir, Telmih, Tenâsüb, Teşbih, Tevriye, Tezat

2.6. DİL VE ÜSLUP

Revânî, *Câmî’ü’n-Nesâyih*’de dönemin dil ve üslup özelliklerini kullanmıştır. Bilindiği gibi XVI. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin, Arapça-Farsça kelime ve dil kurallarıyla kuşatılmaya başlandığı dönemdir. Bu yüzyılda Osmanlı Türkçesi de klasik biçimini almış, Eski Anadolu Türkçesi özellikleri zayıflamış ve birçok Türkçe kelime yerine Arapça ve Farsça kelimeler ve tamlama kullanılmaya başlanmıştır (İpekten, 2017: 141; İpekten, İsen, 1992: 144). Türkçe kelimelerin sayısı azalmış, aruz kalıplarına uyan yabancı kelimeler Türk şiirinde kullanımı artmıştır (Demir ve Yılmaz, 2002: 891-920). Bundan dolayı, Türk dili aruz kalıplarına uygun hale dönüştürülürken şiir dili, üslup ve ahenk bakımından büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Osmanlı Türkçesi yeni bir şekle bürünmüştür.

Câmî’ü’n-Nesâyih’de üslup, özellikle de dil, dönemin dil özelliklerini yansıtır. Dolayısı ile eserde, Farsça, Arapça kelime ve terkipler de sık sık kullanılmıştır. Buna rağmen Türkçe kelimeler de yer almaktadır. Bu kelimelerin bazıları arkaik özellikler taşır.

Revânî, aşağıdaki beyitlerde Türkçe –ile edatının dışında tamamen Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan beyitler yazmıştır.

Şâbika sâlâr-ı cihân-ı kıdem

Mürsile peyvendi gelû-yi kalem 5b/1

La‘l-i tırâz-ı kemer-i âfîtab

Hülle-i küy hâk u hulî zübd-i âb 5b/2

Perveriř āmuz-ı derūn perverān
Rūzı ber ārende-i rūzı ħorān 5b/3

şair aşağıdaki beyitte olduğı gibi sadece Türkçe –sı hecesi dışında Arapça ve Farsça kelimler kullanmıştır:

Meřelā pasübān-ı hindūsı
Yāĥu Ħaĥ-i reh ü seg-i kūsı 135b/11

şair bazen de Türkçe kelime olarak sadece ek kullanmıştır.

Ħalka be-gūř-ı deridür māh-ı nev
Leşkeridür bād-ı cihān-ı bışrev 6b/19

Revānı, *Cāmi‘ü’n-Nesāyih*’de Türkçe ağırlıklı kelimelere de yer vermiştir:

Vargıl sen iřūñı muĥtařar kııl
 Otur da derūnuña sefer kııl 54b/4

Sen kendüñı bīm-nāk kıılma
 Allāh ma‘ı di bāk kıılma 54b/5

Kimisi sa‘ıd olur görürsin
 Kimisi ba‘ıd olur görürsin 54b/6

Revānı, eserinde arkaik kelimelere de yer vermiştir

Ehl-i ħurbet řevķini artuk bilür
Vaşlat ehli ‘ıřķını artuk bilür (164b 4)

*Akıl nasihat itdi, **eslemedi** ve fikir⁽³⁾ söyledükçe dinlemedi. (76b/2-3)*

*(11) Kureyş'ün ulusu idi ve İslam'da dahil aşhābuñ **görklüsü** idi. (221b/11)*

*Bir derd-vārı bize bu hak'da tırmış gāh yanar⁽⁴⁾ gāh **göyünür**. (238a/3-4)*

Revânî, Arapça-Farsça kelimeler kullanmasına rağmen eserini sade ve anlaşılır bir şekilde yazma yeteneğini göstermiştir. Bu sadeliği sağlayan unsurlardan birisi de Türkçe kelimelere yer vermesidir. Bu eserde deyimler, atasözleri ve halk söyleyişleri ile Türkçenin en sade ve zengin hali ile ifade edildiği görülmektedir. Ayrıca, kısa ve secili ifadelerin kullanımı da eserin üslubuna akıcılık katmıştır.

Câmi'ü'n-Nesâyiḥ'de konu anlatımının etkisini gösterebilmek için enderznâme, pendnâme ve nâsihatnâme türündeki eserlerde olduğu gibi ayet ve hadislerden iktibaslar yapılmıştır.

*Maḥrem-i ervāḥ-ı dervîşān **durur***

*Merhem-i şāfi-yi dil-i rişān **durur** 110a/80*

Revânî, aşağıdaki beyitleri Fars edebiyatının büyük şairlerinden Nizâmi-yi Gencevî'nin Mahzenü'l-Esrâr eserinin giriş bölümünden birkaç beyit almıştır. Osmanlı şiir geleneğinde özellikle mesnevi tarzında yazılan eserlerin sebab-i telif kısmında adı geçen şairi anmak ve ona saygı göstermek adet haline gelmiştir. Burada şair, Nizâmi'yi anmasa da şiirinden seçme beyitler almıştır. Bu durum Nizâmi'ye karşı büyük saygısının göstergesidir.

Şābika sālār-ı cihān-ı kıdem

Mürsile peyvendi gelū-yi kalem 5b/1

La'l-i tırāz-ı kemer-i āfitāb

Hülle-i kūy ḥāk u ḥulī zübd-i āb 5b/2

Perveriş āmuz-ı derūn perverān
Rūzı ber ārende-i rūzī ḥorān 5b/3

Dāğ- nih-i nāşiye dārān-ı pāk
Tāc-dih-i taḥt-ı nişīnān-ı ḥāk 5b/4

Ḥām -gīn puḥte tedbīrhā
 ‘Özr pezīrende-i taḫşīr-hā 5b/5

Şair “*Ela ey sākī*” diye başladığı beyitlerinde kullandığı bu üslup, bize Arap-Fars edebiyatında yer alan bir söylemi hatırlatır. Fars edebiyatında Hâfız, Türk edebiyatında Fuzûlî bu ifadeye yer veren şairlerdendir.

Ela ey sākī-yi simīn bina gūş
Berū şūn cām-ı zerrīn kılalum nūş 161b/1

Elā ey sākī kıl cān-ı mu‘aṭṭar
Şūnıvir bir zülāl-i Ḥavz-ı Kevşer 162b/16

Elā ey sākī şūn cām-ı elesti
Yu Yāvuz dü cihāndan tā ki dest 162b/18

Ela ey nām-baḫş-ı nāmūdārān
Gedā-yı dergehüñdür şehriyārān 169b/1

Revânî, ilk örneklerini Fars edebiyatında gördüğümüz karşılıklı konuşma yani “dedim-dedi” bir özellik olarak bu üslup tarzını kendisi de Cāmin‘ü’n-Nesāyiḥ’de kullanmıştır. Aşağıdaki beyitler bu kullanıma örnek olarak verilmiştir.

‘*Akl* ister kim ket-Ḥudālīk itmege
 ‘*İşk* ister pādişālīk itmege 141b/13

‘*Akl* eydür *halğa rüsvāy olmağıl*
‘*İşk* eydür yörü *hod-rāy olmağıl* 141b/14

‘*Akl* eydür *ķuru mestlikdür işüñ*
‘*İşk* eydür *hod-perestlikdür işüñ* 141b/15

Revânî, Cāmin‘ ü’n-Nesāyih’de bazen “dedim-dedi” üslubunu sadece “dedi” ifadesi ile kullanmıştır. Şair, bunu yaparken birinci tekil şahıs yerine üçüncü tekil şahısa yer vererek ifade etmek istediği duygularını üçüncü tekil şahısa söyletmiştir. Bu durum şairin üslup özelliklerinden birini gösterir. Aşağıdaki beyitler bu duruma örnek verilmiştir:

Didi nice olmayam ‘ālemde şād
Kim rızası haqqun itdi luţfu dād (93a/5)

Didi ol müşkilde budur itdifāk
Bunca ħayr ü şer ola saña vifliķ (93a/8)

Didi değil cān ķulāğına açā göz
Bu me‘abātı sır şerbetinden açā gör (93a/9)

Çağırup didi aña kim ey ħāriķ
Ķurtarayım mı yā olursın ħariķ (93b/16)

Didi benim hīķ muradım yoķdur
Emri Ĥaqq’un ‘ālem içre çoķdurur (93b/17)

Pes didim ey Yūsuf-ı ‘İsī nefes
Bu ki dırsın dimez anı hīķ kes (145b/36)

Didi ‘āşıķdur velī baña degül
N’iderem binüm sözüm aña degül (145/40)

2.7. CÂMÎ'Ü'N-NESÂYİH'DE SÖZ VARLIĞI VE DİL ÖZELLİKLERİ

2.7.1. Ayet ve Hadis İktibasları

Revânî, anlatımını okuyucuya daha güzel aktarabilmek için iktibas sanatına müracat eder. İktibas, bir âyetin veya bir hadîsin bir kısmı ya da tamamı yazılarak uygulanır. Ayrıca ayet ve hadîsi mana olarak hatırlatan kelimelerin kullanımı şeklinde de görülür.

Bu sebeptendir ki Kur'an veya hadisten yapılan iktibaslar edebî bir sanat kabul edilmiştir. Divan şairi olan Revânî'de klasik Türk edebiyatında bir geleneği olan bu sanatı *Câmi'ü'n-Nesāyih*’inde manzum ve mensur kısımlarında çokca kullanmıştır. Revânî iktibas olan ayetleri bazen tek kelime olarak bazen ayetin bir kısmını bazen de ayetin tamamını kullanmıştır.

Câmi'ü'n-Nesāyih, öğüt ve nasihat ağırlıklı bir eser olduğu için Revânî, bu tür konuları anlatırken sözü etkili kılmak ve okuyucunun dikkatini çekmek için ayet ve hadislere yer vererek anlattığı konuların söylem gücünü kuvvetlendirmiştir. Bunu yaparken de iktibas sanatından faydalanmıştır.

Bu eserde tespit edilen Ayetleri ve mealleri, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı’nın resmi web sayfası olan adresinden alınmıştır. Ayet ve hadisiktibasları *Câmi'ü'n-Nesāyih*’de şöyle yer almıştır:

(9) “Samed lem yelid velem yüled velem yekün lehu küfuvan eḥad” (6b)³

7b (1) sende bulür bir cebbârsın ki “innâ ce‘alnâ fî e‘naḫihim (2) eḡlâlen”⁴ zencîriyle cebbârlaruñ boynunu bağlamışsındur bir ḳaḥḥârsın ki (3) “ve ḳaṭa‘nâ minhü’l-veṭin”⁵ tîḡiyle ḳahirlerüñ cānṭamarlarıñ (4) kesmişsindür. Bir sebbūḥ ve ḳuddūs’sın ki tesbīhüñ-içün hezerân-ı (5) hezâr cevāhir-i zevāhir-i ervāḥ-ı mücerrede me‘āric-i ‘ulvî vü ṭarum-ı bālā (6) ve merātib-i semavāt-ı ‘ulyada mevc mevc ve fevc fevc ṭurub baḥr-ı (7) tesbīḥde sāyih ve cihān-ı taḳdīsde sāyih olub şubūḥları (8) “naḥnü nüsebbihü biḥamdike”⁶ ḡubūḳları

³ “Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir).” "Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir." İhlâs (112/3-4),

⁴ “Onların boyunlarına demir halkalar geçirdik, o halkalar çenelerine dayanmıştır. Bu sebeple kafaları yukarıya kalkık durumdadır. Yâsîn (36/8.),

⁵ “Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik” Hâkka (69/46.)

⁶ “Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ediyoruz” Bakara (2/30)

“ve tuḳaddisü leke”⁷ bir ⁽⁹⁾ Vāḥid ü Eḥadsin ki tevḥīdiñ-içün her zerre-i ber ve her ḳatre-i baḥr lisān-ı ⁽¹⁰⁾ hāl ve delālet-i ahvāl ile bülbul-ü gūyā olub eder ki “lāilāhe ⁽¹¹⁾ illallāhu vahdehu lāşerīkelehu el-mülkü ve lehülhamdü 8a ⁽¹⁾ Ve hüve ‘elā külli şey’in ḳadīr”⁸ (7b/1-11, 8a/1)

“Allāhu nūru’s-⁽³⁾semavāti vel-arzi meşelü nūrihi kemişkātın ⁽⁴⁾fihā mişbāhün”⁹ (15b)

⁽⁶⁾ol ḳahhārsun ki saṭvāt-n ḳahrın irib “limeni-l mülk” ¹⁰ elyevm didigün (16a)

⁽⁸⁾gine celāl-i eḥadiyetuñle “Allāhu-l vāḥidu-l ḳahhār”¹¹ (16a)

⁽³⁾“İn aḥsentüm feleküm cemālehu ve in es’etüm feleküm”¹² (16b)

“fetebārekellahu ⁽¹⁰⁾eḥsenu-l ḥālikīn”¹³ (18a)

“leḳad ḥaleḳne-l insāne fī ⁽¹⁾aḥseni taḳvīm”¹⁴ (18a/11-18b)

“veleḳad kerremnā ⁽⁹⁾benī ādeme ve ḥamelnā-hum fī’l berri ve’l baḥri ve faḍḍalnā-⁽¹⁰⁾hum ‘alā keşīrin mimmen ḥalaḳnā tafḍīlen”¹⁵ (20a)

Cem‘ edüb cümle anda tuddī ḥuzā

⁷ “ve takdis ediyoruz.” Bakara (2/30)

⁸ “Allah’tan başka ilah yoktur, O tektir, O’nun ortağı yoktur, mülk O’nundur, hamd O’na aittir. O, her şeye kâdirdir”. Saffât (37/46), Muhammed (47/19), İsrâ (17/46), En’âm (6/163), Tegâbün (64/1) ayetlerinden Ayrcia dua olarak okunmasını peygamber efendimiz tavsiye etmiştir. “Duaların en faziletlisi Arefe günü yapılan duadır. Ben ve benden önceki peygamberlerin söyledikleri en faziletli söz, lâ ilāhe illallahu vahdehu lā şerīke leh lehü’l mülkü ve lehü’l hamdü ve hüve alā külli şey’in kadīr. (Allah’tan başka ilah yoktur, O tektir, O’nun ortağı yoktur, mülk O’nundur, hamd O’na aittir. O, her şeye kâdirdir.) sözüdür.” [Muvatta, Kur’ân 32, (1, 214, 215); Tirmizî, Da’avât 133, (3579)]; Acluni, Keşfü’l-Hafa, II/132

⁹ “Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili şudur: Duvarı bir hücre” Nūr (24/35)

¹⁰ “Bugün mülk (hükümlerlik) kimindir?” Mü’min, (40/16)

¹¹ “Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah’ındır.” Mü’min (40/16)

¹² “İyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük yaparsanız yine kendinize yapmış olursunuz.” İsrâ, (17/7)

¹³ “Yaratanların en güzeli olan Allah’ın şânı ne yücedir!” Mü’minûn (23/14)

¹⁴ “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.” Tîn (95/4)

¹⁵ “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık.” İsrâ (17/70)

Huķne geldi ‘ allemehu el-esmā¹⁶ (20b/11)

Ḥalik-i ḥalk u Īzid-i bī-ḥūn

Fā‘ il-i kārīgāh-ı kūnfeyekūn¹⁷ (21a/12)

Ḥaķ yolunda belā vū miḥnet ḥilmi

Pīşe-i ellezīne ūtū-l ‘ ilmi¹⁸ (23b/75)

Vitr-i kuddūs kirdkār-ı aḥed

Vaşfidur lem yelid ve lem yūled¹⁹ (24a/85)

Kimse bilmez anı nedir gine o

Ellezī lāilāhe illā hū²⁰ (24a/85)

Cümle ḥalk nāķış vāv tamām

Ebedā zū’lcelāli ve’l ikrām²¹ (24b/91)

Mebde’-i bu serā vū bu ferş o

Mazḥar-ı istevā ‘ aliyyü’l-‘ ārş²² o (26a/132)

“sübḥāneke ⁽²⁾tübtü ileyke”²³ (32a/1-2)

¹⁶ “Allah Adem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti.” Bakara, (2/30)

¹⁷ “Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol" der, o da hemen oluverir.” Bakara, (2/117)

¹⁸ “kendilerine ilim verilenler ise şöyle derler ” Nahl (16/27)

¹⁹ “Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir).” İhlās (112/3)

²⁰ “O, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'tır.” Haşr (59/23)

²¹ “Ancak azamet ve ikram sahibi ” Rahmân (55/27)

²² “O, gökleri ve yeri altı günde (altı evrede) yaratan, sonra Arş'a kurulandır.” Ârâf (7/54), Yûnus (10/3), Ra’d (13/2), Furkân (25/59), Secde (32/4), Hadîd (57/4)

²³ “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim”. Arâf (7/143)

(1)Şedāsī “ḵuli’l-lahümme mālīk”²⁴ her mümüküne nidā-yı “Küllü şey’in hālīk”²⁵

(1)“İn yeşe’ yūzhibküm ve ye’ti biḥalkin cedīd” (2) “ve mā zalike ‘alāllāhi bi’ azīz”²⁶ (35b)

“Yā ‘ibādiye-lleżīne esrafū ‘alā enfusihim (6)lā taḵneṭū min rahmetillāhi innallāhe yağfiru’z-(7)zunūbe cemī‘ ān innehu huve-lğafūru-rrahīmu”²⁷ (35b)

“ḵālū belā ‘ahedni”²⁸ (40b/11)

(1)“İleḵad kerremnā”²⁹ (41a/1)

Kim durur nevmīz alā andan tamām

Ol ḥudā lā taḵnaṭū dirken³⁰ mudām (41b/15)

“Mā yefteḥi (2)allāhu linnāsi min raḥmetin felā mümsike lehü vemā yümsike (3)felā mursile lehu min ba’ dihi”³¹ (43b)

(11) “Ve hüve me’ aküm eynemā küntüm”³² (55b)

(1) “Fete’ āllahü’l melikü’l ḥaḵḵü”³³ (56a)

(2)beşāret “vücühün yevme’izin”³⁴ (56a)

²⁴ “De ki: "Ey mülkün sahibi olan Allah'ım!" Âl-i İmrân (3/26)

²⁵ “Onun zatından başka her şey yok olacaktır.” Kasas (28/89)

²⁶ “Dilerse sizi giderir ve yeni bir halk getirir.”, “Bu Allah'a hiç de güç gelmez.” İbrâhîm (14/19-20)

²⁷ De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." Zümer (39/53)

²⁸ “Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi.” Ârâf (7/172)

²⁹ “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık.” İsrâ (17/70)

³⁰ “Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.” Zümer (39/53)

³¹ “Allah insanlar için ne rahmet açarsa, artık onu tutacak (engelleyecek) yoktur. Neyi de tutarsa, bundan sonra onu gönderecek yoktur.” Fatır (35/2)

³² “Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.” Hadîd (57/4)

³³ “Ondan başka hiç ilah yoktur. O şerefli ve yüce arşın Rabbidir.”; Tâhâ (20/114), “Gerçek hükümdar olan Allah yücedir.” Mü’minûn (23/116)

³⁴ “O gün bir takım yüzler aydındır.” Kıyâmet (75/22)

⁽³⁾nūr ederse tende bād-ı ‘ izzet “lā tudrikhu ’l ebşārü”³⁵ (56a)

⁽⁴⁾şaçüb tîre vü kör eder “hüve ’l evvelü” ma‘ nāsı zemâyirde muḳarrar olursa ⁽⁵⁾ “hüve ’l āḫirü” gelüb bozar vü eger “hüve ’zzāhirü” feḥvāsı ḥevāṭırda ⁽⁶⁾yir eylerse “hüve ’l bāṭınü” yine³⁶ (56a)

“İnnā naḥnū nerişü’l-arḍa ve men ⁽⁸⁾‘ aleyhā ve ileynā türce‘ ūn.”³⁷ (69b/7-8)

“Li-meni’l-mülkü.”³⁸ (69b/8)

“Li’llāhi’l-vāḥidü’l-ḳaḥḥār.”³⁹ (69b/8)

Ger şorarsuñ baña şarṭ-ı rāhı sen

Yörü fikr it cāhid ü fī ’llahı⁴⁰ sen (63a/1)

Varlıguñı yoğ edüb diye lāilāhe⁴¹

Tā ilāsın mülk-ü dinde pādişāh (63a/2)

“Şehida’llāh” ⁴²güvāh-i ma’rifetüñ

“Vahdehû lā şerîke leh” sıfatuñ (68b/8)

³⁵ “Gözler onu idrak edemez ama” En’am (6/103),

³⁶ “O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın’dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.” Hadid (57/3)

³⁷ “Şüphesiz yeryüzüne ve onun üzerindekilere biz varis olacağız, biz! Ancak bize döndürülecekler.” Meryem (19/40)

³⁸ “Bugün mülk (hükümrânlık) kimindir?” Mü’min (40/16)

³⁹ “Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah’ındır” Mü’min (40/16)

⁴⁰ “Allah uğrunda hakkıyla cihad edin.” Hacc (22/78)

⁴¹ “Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur”; Muhammed (47/19), “Bil ki Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur” Saffat (37/35)

⁴² “şâhitlik ettiler.” Âl-i İmrân (3/18)

“İnnā naḥnū nerīşü’l-arḍa ve men ⁽⁸⁾aleyhā ve ileynā türce’ ūn.”⁴³ (69b/7-8)

hükmiyle “Li-meni’l-mülkü.”⁴⁴ şadāsı ⁽⁹⁾cihānı tuta ve zübān-i remz ü lisān-i ḥāl ile
“Li’llāhi’l-vāḥidü’l-ḳaḥḥār.”⁴⁵

“ḳulillahümme mālike’l mülki ⁽⁷⁾tü’ti’l mülke men teşā’ü ve tenzi’ü’l mülke mimmen
teşā’ü ⁽⁸⁾ve tu’ izzü men teşā’ü ve tuzillü men teşā’ü”⁴⁶ gāḥī ‘arşa-i ⁽⁹⁾ālemi bir
ṭāyifeden ḥālī idersin ki “ve kem ḳaşemnā min ḳaryetin ⁽¹⁰⁾kānet zālimentün”⁴⁷ ve gāḥī
gine ol ‘arşa-i bir cimā’ atile mālī ⁽¹¹⁾idersin ki “ve enş’nā ba’ deḥā ḳavmen āḥerīn”(78b)

(2) “kem terekū min cennātin ve ‘ uyūnin ve zurū’ in ve meḳāmin ⁽³⁾kerīmin ve na’ metin
kānū fīhā fakihin” “ke-zālike ⁽⁵⁾ve evreşnāḥā ḳavmen āḥerīn”⁴⁸ (79a)

“lā taḳneṭü”⁴⁹ (80b)

“İnne’l mülūke izā deḥalū ḳaryeten efsedūḥā ⁽⁹⁾ve ce’ alū e’ izzeten ehlihā ezilleten ve
ke-zālike yaf’ alūne”⁵⁰ (84a)

“Menzze’llezī yeşfe’u ⁽⁵⁾indehu illa bi-iznihi”⁵¹ (89a)

(7) “inneke lā-tehdī men aḥbebe velakinne’l-lāhe yehdī ⁽⁸⁾men yeşā’”⁵² (89a)

“ve rabbuke yaḥluḳu mā yeşā’u ve yeḥtāru”⁵³ (89b)

⁴³ “Şüphesiz yeryüzüne ve onun üzerindekiyle biz varis olacağız, biz! Ancak bize döndürülecekler.” Meryem (19/40)

⁴⁴ “Bugün mülk (hükümlanlık) kimindir? ” Mü’min (40/16)

⁴⁵ “Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah’ındır” Mü’min (40/16)

⁴⁶ “De ki: "Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin." Âl-i İmrân (3/26)

⁴⁷ “Biz zulmetmekte olan nice memleket kırıp geçirdik ve onlardan sonra başka başka toplumlar meydana getirdik.” Enbiya (21/11)

⁴⁸ “Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar. Nice ekinler, nice güzel konaklar! Zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler!” Duhân (44/25-26-27)

⁴⁹ “Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.” Zümer (39/53)

⁵⁰ “(Kraliçe Belkis) şöyle dedi: "Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkının ileri gelenlerini zelil hale getirirler. İşte onlar böyle yaparlar."" Neml (27/34)

⁵¹ “İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir?” Bakara (2/255)

⁵² “Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir.” Kasas (28/56)

⁵³ “Rabbin dilediğini yaratır ve seçer.” Kasas (28/68)

“ve lem yec‘ ali‘llāhu lehu ⁽⁷⁾nūran femā lehu min nūrin”⁵⁴ (89b)

“felā na‘ lemū nefsun mā uḥfī lehüm min ḳurratin a‘ yūnin”⁵⁵ (95a)

⁽⁶⁾“‘ arḍuhā ‘ ardū’ssemāvātü ve‘l ‘ arḍīne”⁵⁶ (95a)

“tilke‘l cennetü‘lletī nūrişü ⁽⁶⁾min ‘ ibādinā men kāne taḳiyyen”⁵⁷ (113b)

“lā taḳneṭü min raḥmetin innellāhe ⁽⁸⁾yağfiru‘z-zunūbe cemī‘ an”⁵⁸ (113)

⁽⁸⁾ “ve mine‘l mā‘i küllü şey‘in ḥayyün”⁵⁹ (146b)

Cümle fāni sürer fenāda şafā

Defter-i naḳş-ı “entümü‘l fuḳārā”⁶⁰ (148b/9)

“mā ḳaderullahe ⁽⁷⁾ḥaḳḳa ḳādrihi”⁶¹ (166b)

⁽⁹⁾ “menzellezi yeşfe‘ u ‘ indehu illa biiznihi”⁶² (166b)

“inne baṭşe rabbike le şedīd”⁶³ (166b)

“leyse kemişlihi şey‘ün”⁶⁴ (166b/11-167a/1)

⁵⁴ “Kime Allah nur vermezse, onun için nur diye bir şey yoktur.” Nūr (24/40)

⁵⁵ “Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak,” Secde (32/17)

⁵⁶ “Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun.” Āl-i İmrān (3/133)

⁵⁷ “İşte bu, kullarımızdan Allah’a karşı gelmekten sakınanlara miras kılacağımız cennettir.” Meryem (19/63)

⁵⁸ “Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.” Zümer (39/53)

⁵⁹ “..her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi?” Enbiya (21/30)

⁶⁰ “Siz Allah’a muhtaçsınız.” Fâtır (35/15)

⁶¹ “Allah’ın kadrini gereği gibi bilemediler.” En’am (6/91)

⁶² “İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir?” Bakara (2/255)

⁶³ “Şüphesiz, Rabbinin yakalaması çok çetindir.” Burūc (85/12)

⁶⁴ “Onun benzeri hiçbir şey yoktur.” Şūrā (42/11)

(2) “lā tudrikhū’l ebşārü”⁶⁵ (167a)

2.7.2. Atasözleri ve Deyimler

Şairler, anlatımlarını güçlendirmek için şiirlerinde atasözü ve veciz sözleri kullanmışlardır. Bu kullanım, edebî sanatlar içerisinde “İrsâl-i mesel” olarak adlandırılır. “İrsâl-ı Mesel sanatını başarılı şekilde kullanan şair, şiirinin gücünü artırarak okuyucusunu ikna eder” (Oy, 1991: 4/44-46; Kocakaplan, 2014: 65). Şiirde bu sanata başvurmak, aynı zamanda söylenenin akılda kalmasında etkili olur.

Revânî’nin, eserin manzum kısımlarında irsâl-i mesel sanatına yer verdiği görülür. Tespit edilen bazı atasözleri ve atasözü özelliğindeki beyitler aşağıda verilmiştir:

(Cahil dost yüz düşmandan iyidir)

Bu meşelidür ‘Acemde key rüşen

Düst-i nādān bihter zi-şad düşmen 22b/51

(Güneş çıkınca gölge yok olur)

Āfitāb oldukca zāhir zıll gider

Hak gerekse varlıgūñı el gider 43a/2

(Köpek ile melek aynı evde barınmaz)

Kelb ile melek bir eve şıgmaz

Birbiri ile ikisi alışmaz 55b/22

Şiirin manasına güzellik katan ve konuşma dilini yazı diline yaklaştırmak için şairler şiirlerinde deyimlere de yer vermişlerdir. Revânî de Câmî’ü’n-Nesâyiğ’de deyimleri kullanmıştır. Şairin şiirlerinde deyimlere yer vermesi dile hakimiyetini gösteren özelliklerden biridir. Câmî’ü’n-Nesâyiğ’de tespit edilen deyimlerin bazıları aşağıda verilmiştir.

Derdi ol-: *Her dilek başka başka verdī olur*

⁶⁵ “Gözler onu idrak edemez...” Enām (6/103)

*Her dilek dürlü dürlü **derdī olur** 25a/108*

Kul ol-: *Ḳul **ḳul olur** ḥaḳ ḥaḳ olur añlağil*
Mümküni san vācib olur şanmağil 11a/72

Gaflet uykusu: *Hidāyet şem‘ini gönümde yandur*
*Bu **gaflet uykusından** sen uyandur 172b/49*

Hayran ol-: *Ola ol bunda ‘āciz ü **ḥayrān***
Ḳafeş tende deng ser-gerdān 23b/71

Gönlünü hoş et-: *Cümle andan bil vü **dilüni hoş tüt***
Olmuş vü olacāğī olmuş tüt 27a/145

Yār ol-: *Urub bir kez anī def‘ etmediñ sen*
*Bana **yār** olduğūñ bumıdur ey ten 47a/19*

Gönül vir-: *Ḳo nefsī bakma sen ārāyişine*
***Göñül virme** anıñ ālāyişine 47a/25*

Cihān işi hemīn mekr vü füsündür
*Buña **göñül veren** gāyetde dūndur 72a/11*

***Göñül versen** aña kim ola bāḳī*
Ki olmaz vuşlatınūn firāḳī 75a/4

Kimi meşğül ḥüsn-i bāğubāna
***Göñül virmez** bu bāğ u būsitāna 85a/15*

İçine āteş düş-: *Velī kisvesi leyīden müşevveş*
*‘Azārından **yanar içinde āteş** 48a/8*

Boş et-. *Şavmı şanma sen şikem boş olmağı*
Var gönül boş eylegel es-şavmu lî 63b/2

Kendini bil-: *Hayret aldı içim ü taşım benim*
Bilmez oldum ben benüm nideceğim 65a/23

Gözünü aç-: *Dünyada aç gönlü gözünü ol*
Tā açıla anda dahı toğri yol 65b/27

Gözün açılardı sen görürdün
Sensin gine düşmenün bilürdün 97b/4

Gözün yok-: *Ol saña yakındur u gözün yok*
Düşürdün araya perdeler çok 97b/3

Baş üstüne-: *Baş üstine hizmet it kalem ol*
Beste-kemer ü tehi-şikem ol 99b/47

Gözüne görün-: *Merd çün puhte ola ol aşına*
Hiç gayrı görünmeye gözine 135b/7

Baş koy-: *Kıl derūnum t̄āb-hāne- i ‘ışk*
Yā kadem baş bürün-hāne-i ‘ışk 149a/2

2.7.3. Arkaik Kelimeler

Revânî Câmî‘ü’n-Nesāyih’de, yaşadığı dönem içerisinde kullanılan fakat günümüz Türkçesinde unutulmaya yüz tutmuş arkaik kelimelerin de bazıları şöyledir. Revânî, bu kelimelerden bazılarını bir defa, bazılarını birkaç defa, vurgu gücü yüksek kelimeleri de çokca kullanmıştır. Bu eserde tespit edilen bazı arkaik kelimeler, anlamları ile birlikte aşağıda sunulmuştur. Bu kelimelerin anlamları Cem Dilçin’in Tarama Sözlüğü adlı eserinden alınmıştır.

Aldamak: Aldatmak, kandırmak, oyun etmek

⁽⁴⁾*kendüyi bilmez ve ne söylediğini anlamaz ve gâh sihr ile halkı aldamak ister.*
(208b/4)

Artuk “Artuk [ardık, artık, artuğ] : 1. Başka, gayri, maada. 2. Fazla, ziyâde. 3. Kûsur, -den fazla. 4. Üstün. 5. Bir bütünün büyük bir kısmı

67a ⁽¹⁾*İlâhî dünyâda çün ni‘metlerüñe garķ itdüñ. Āhirette dāhı ni‘am senden.*
⁽²⁾*İlâhî ne kadar cürm idersem rahmetüñ andan artuk. Ve ne kadar zulm idersem hilmüñ*
⁽³⁾*andan artuk.*

Cihân hâli hemin uyğuya benzer

Göñül artuk viren şayruya beñzer (7b/16)

Ehl-i kurbet şevķini artuk bilür

Vaşlat ehli ‘ışķını artuk bilür (164b 4)

Buñ: Zaruyret, felaket, sıkıntılı, gam, kasavet, şiddetli ihtiyaç

Yâ İlâhî sen bize ihsân kı1

Buñ deminde işimüz âşân kı1 (116a/33)

Çak: 1. Ta, tam, tamam. 2. Sırf, salt, sade, yalnız, saf, halis

233a⁽⁶⁾ve beden cübbesini çak idüb

Dahı: 1. Dahi, de. 2. Bundan başka, aynı zamanda, hem de, ve.. 3. Başka, diğer. 4. Daha (sıfatların başında). 5. Daha ziyade , daha çok. 6. Henüz, hâlâ

Ben dahı bir ‘âciz ü bî-çāreyim

Bu hevānuñ derdi-le āvāreyim (65a/12)

Dünyeda açā göñül gözünü ol

Tā açıla anda dahı toğri yol (65a/27)

Ve ‘ışk-ı mecāzi⁽¹¹⁾ dahı hoş lezzet idi. (74b/10-11)

(7)luṭfun yili kime esse ‘āciziken kāvi-dest ider laṭīfe-i ‘aṭan dost⁽⁸⁾larıñı gerçi mihnetteyse dahı şadef-i dürr-i rahmet ider ‘a‘cūbe-i kazañ düşmanlarıñı⁽⁹⁾ gerçi ‘izzetteyse dahı hedef-i tır-i la‘net ider. (80b/7-8-9)

Ekl ü nevm-i vāfir ü hem kibr ü kīn

Dahı olmak münkir-i merdān-ı dīn (107b/18)

Hem nişat u hem baṭālet hem baṭar

Dahı niçe buncılayın kıl güzer (107b/18)

Eserde bu kelimenin kullanımı çok fazla olduğundan birkaç örneğe yer verildi.

Degmek-: Kavuşmak, ulaşmak, nail olmak

Her nihālī bāḡbāna degmek gerek

Her ekīnün toḡmunī ekmek gerek (37a/10)

(6)İlāhī her kişi merd-i ‘ışk olmaz ve degme yirde derd-i ‘ışk bulunmaz.(142a/6)

Dü cihān bir sūzene degmezdi çün

Fahr-ı ‘ālem ḥazretinde dün ü gün(109b/72)

Ṭolu ‘ālem gerçi güft-ü-gūy-ı ‘ışk

Līki yoktur degme yirde būy-ı ‘ışk (142a/29)

Eslemek: Dinlemek, kabul etmek, baş eğmek

Akıl nasihat itdi, eslemedi ve fikir⁽³⁾söyledükçe diñlemedi. (76b/2-3)

Gele: Gel, hele gel, haydi gel

“Li’llāhi’l-vāhidü’l-kaḥḥār.”⁽¹⁰⁾cevābı her zerreden zāhir ola her gūşeden. Bu āvāze **gele** kim. (69b/9-10)

Her ne ki Ḥaḫ’dan **gele** rāzi olur
Gice gündüz emri-le māzī olur (92b/2)

Bī-tekellūf çün **gele** red itmegil
Gelmesine daḥı hem cehd itmegil (156b/9)

Her yıl umaram ki gelesi yıl şalāḥa **gelem** her ‘āyıkı fikr⁽⁶⁾iderem ki bu gidiceḫ ızlāḥa **gelem**. (238a/5-6)

Göçürmek: Yerini değiştirmek, yer değiştirmek, nakletmek

⁽¹⁾İdüb rüzgārını zerr ü ḥamr u ‘īş ile **göçürmüşken** bana hidāyetüñ (52b/1)

Görklü [görüklü]: Güzel, temiz, iyi, mübarek, çekici, gösterişli

⁽⁷⁾ḫul ḫizmetinde ṭurmak gerek belī cennet umarsa n’ola bir **görklü**⁽⁸⁾ḫizmetidür ve göñül cehenneminden kaçārsa ne var bir mazḥar-ı saṭvetidür. (123b/7-8)

⁽⁷⁾Şehīdlerüñ ülusu idi sa‘īdlerüñ **görklüsü** idi. (213a/7)

⁽¹¹⁾Ḳureyş’üñ ulusu idi ve İslam’da daḥı aşḫābuñ **görklüsü** idi. (221b/11)

Göyünmek: Yanmak (Dilçin 2018: 111).

Bir derd-vārı bize bu ḥaḫ’da ṭurmuş gāḥ yanar⁽⁴⁾gāḥ **göyünür**. (238a/3-4)

Hele: Madem, mademki

Bedenüm öğrendi ⁽³⁾ḫalka Oldum arada avāre bilürem nitmek gerek amma idemez nice ideyin ⁽⁴⁾**hele** bari bildigümi bir ide ne bildire yeni. (63a/3-4)

⁽⁵⁾görebile ne yol bilür ki **hele** bari varı bile hemīn şöyle (78a/)

⁽⁹⁾***Hele** neyleyelüm bize düşen ağlamakdur yalan girçek inlemekdür bilürüz*
⁽¹⁰⁾*yalandur ammā nice idelüm **hele** yalan ise dağı birez ağlayalum. (122a/9-10)*

Irak [ırağ, ırah,yırak]: Uzak

Ey zerre İrem dime āfītāba
*Tek şabr idebil **ırakda** tāba (101a/79)*

İçre: İçinde, arasında, içine, ...vaktindew, -de

Tiğ-i vahdet her kimün bilen biçer
*Ol hevayī lā-mekān **ıçre** uçār (10b/56)*

*‘Āfiyet-i mülkü **ıçre** bir kıurū nān*
Vermez ol zovkı mülket-i haķān (23a/60)

*Mülk-ü rüh **ıçre** pādīşāh diluñ*
*Varlıgūñ şehri **ıçre** şāh dilun (25b/115)*

Bu kelime ile ilgili de eserde çokca örnek bulunmaktadır.

İrgür [irürmek, ergürmek, ırgirmek, ırgürmek]: Ulaştırmak, eriştirmek

⁽⁸⁾*bārīk vü hayātī rüzī tarīk olacaķ kulāğına bu nidāyı **ırgürdüñ** (52a/8)*
⁽¹¹⁾*āhzanāhü āhını menāzil-i felege **ırgürürler** bir cemīlsin ki cemālūñ müşāhedesi (80a/11)*

Mūsā bir işāret-ile tūrgurdı tedrīc gerçi yimişlerüñ ⁽³⁾‘ādetidür, ‘ināyetüñ irdi,
*Meryem bir sā‘atde **ırgürdi** (131a/2-3)*

İrte: Ertesi, gelecek, sabah, şafak sökme zamanı, yarın

*Kırķ yıl oldı ⁽¹¹⁾uyuram uyanmadım. Hergün direm **ırte** ıslāha gelem. Her ay umaram gelesi(62b/10-11)*

Nefse uydum gitmedüm ben yoluna

Bir işüm yok irte baña buluna (112a/124)

Gice gündüz sen ğam-ı ferdāyı ko

Irte ne yirem diyü sevdāyı ko (114a/4)

Irtegi rızkuñ ko sen teşvîşini

Şimdi viren irte de virür anı (114a/6)

İs (issi): Sahip, maliklik

⁽⁵⁾Göñül kendü evüñdür, aġyārdan seni pāk idüp arıt; dil kendü ⁽⁶⁾haremüñdür, nā-maḥremlerden sen korut. Ev issi evini pāk bulmayıcağ (119a/5-6)

⁽⁷⁾yıkamaz, arıdur harem şāhibi haremine ta var giricek bozmaz, kıridur. ⁽⁸⁾Ev issi tūrurken evini koñşı bekleme olamaz; (119a/7-8)

Kaçan: Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, ne vakit, vaktaki, nasıl, ne suretle

Şükrini bunun kaçan ittük ola

Kim recā-yı rafî'î kullar bula (123a/6)

Kamu: 1. Bütün , hep, her. 2. Herkes (Dilçin 2018: 135).

Sirracından bunda cünd pāyān olur

Kamu andan zinde vü cünbān olur (8b/12)

‘Ālem kamu ḥilḳatine ḥayrān

Sen gāfil olıcağaz ne derman (99a/33)

Kanı: Hani, nerede

Kanı ol laf-ı cabbārī vü ⁽¹⁰⁾mübāhāt-ı cihān-dārī edenler nīçün ol günde ol lafdan ⁽¹¹⁾dem urmazlar. Vü kanı ol da‘ va-yı manşıbb vü cāh vü temeddiḥ-i rif‘at-ı (16a/9-10-11)

Kanı peygamberān Mesîḥ ü Kelîm

Âdem ü Şîr ü Nûh u İbrâhîm (70a/1)

Yâ Kanı hoca-i sirâce-i küll

Hâtem-i enbiyâ çirâğ-ı rüsûl (70a/3)

(10)Kanı ol kaşr-i kayşer ki küngüre-i eyvânı evc-i Keyvân'a ermişdi. Kanı (11)şol milk-i Nûşîrevân ki şevket ü 'adl ile cihânı tutmuşdi. 71a (1)Kanı kûs-i Keykāvûs ki tanîn-i şadâsı felek gûşini ker etmişdi. (2)Ve tañtana-yi âvâzesi etrâfi 'âleme erişmişdi. Kanı çetr-i Daqyânûs (3)ki şemsesi şemse ermiş irmişdi. Ve hümâ-yı vâkı'ı nesr-i tâyiri geçmişdi. Kanı (4)Şevket-i Süleymân ki yellere emri derdi. Tahtını yel götürüb 'âlemi geçerd. (5)Kanı Zülkarneyn ki şark u garb elindeydi. Ve cem'i dünya tahtı (6)yedindeydi. Kanı Cem ü cāmı. Kanı Ferîdûn-u eyyam. Kanı Şeddâd ü (7)Şevketi kani kârun u kuvveti. Kanı dārâ vü devleti. Kanı fir'avn ü 'izzeti. Kanı baht-ı (8)Naşr'ın tahtı. Kanı Erdeşîr'in bahtı. Kanı Rüstem'in rezmmi. Kanı Hüsrev'ün (9)bezmi. Kanı âfrâsiyâb'ın leşkeri. Kanı bu şâhların kalanları. Noldı (10)mülûk-i 'acem vü anda geçen şâhlar noldı Hind elinde olan pâdişâhlar. (11)Kanı Hıta vü Hutten iklimin hânları. Kanı Mısır şehrinün sultânları. 71b (1)Kanı Rûm'a vâlî olan Akâşîra. Kanı cihâna hükm iden ekâsire. Kanı (2)şol hulefâ-i İslâmiyân. Kanı ol ümera-i 'âlemiyân. Kanı ol 'Abbâs ü (3)Şevketleri. Kanı Mervân vü devletleri. Kanı Cengîz ü evlâdı anuñ. (4)Kanı bunca ebnâ vü eşfâdı anuñ. Kanı Âl-i Selçuk vü Hanları. (5)Kanı Âl-i 'Osmân vü Hâkânları. Kanı sultân Muhammed vü Şevketi. Kanı bunca (6)'izzet vü heybeti. Kanı kudret vü kuvveti. Kanı şavlet vü şavveti. (7)Kanı siyaset vü şalâbetleri. Kanı celâlet vü şecâ'atleri. (70b/10,11) (71a/1-10), (71b/1-7)

Bu kelimenin kullanımı da oldukça fazladır.

Katı: Çok, çok fazla, pek şiddetli. Haşın, sert

Ya Rasûla'llah katı dermāndeyem

Nefs elinden 'âciz olub māndeyem (200b/5)

(7)Peygamber katı incinmiş-idi... (221a/7)

Peygamber edebin artururdu ve ol bile olsa (3)söylerken yacānurdu. Anuñ kâtında katı söylemezdi Cebrayıl baña (4)böyle didi dirdi. (222a/2-4)

mesâ'il-i ictihadiyye-yi tecdîd itdi dîn emrine (7)ol dağı katı çalışdı ve aḥkāmıñ iḥkāmına muḥkem dūrüşti (225/6-7)

Niçe: 1. Nasıl 2. Çok, birçok, hayli 3. Çok kez 4. Ne 5. Ne zaman (Dilçin 2018: 169).

⁽¹⁾*Meskūn pādīşāhlārī hevācir-i beydā-yı maḥşerde ser-gerdān gezerler vü niçe*
⁽²⁾*biñ bu cihānuñ müflis ü gedālārī ol günde serā perde-i ‘izzet altında feraḥ-u ḥirāmān*
şalınūrlar. (45a/1-2)

Gāh niçe bī-devletlere devlet ⁽¹¹⁾virürsin gāh niçe saḥib-devletlere zillet virürsin
(81a/10-11)

⁽¹⁾*niçe nā-kesi kes idersin gāh niçe kesī nā-kes idersin* (81b/1)

Ḥurşidi görür mi çeşm-i ḥuffāş
Niçe seḥun-ı güzāf ü ḳulmaş (100b/71)

Hem nişat u hem baṭālet hem baṭar
Daḥı niçe buncılayın ḳıl güzer (107b/19)

Çün nesīmi ol gülüñ peydā olur
Niçe bülbul bağda gūyā olur (164a/30)

Eserde bu kelimenin kullanımı fazladır.

Od: Ateş

Āteşi şevḳī cihānı od ider
Zerresī ānun ‘ālemī ḥoşnūd ider (9b/40)

İlāhī gönüm odına ne yaḳdun-ise ⁽⁵⁾ol ḳoḳar (90b/4-5)

Ḳurtara bu külḥānuñ dūdından ol
Anda daḥı hem caḥīm odından ol (112a/117)

Dāyimā avcında bād ve çehresinde turāb ⁽⁴⁾yüreginde āteş ü gözinde āb olmak gerek her dem yıl gibi yılub ⁽⁵⁾yollarda toprāk olub od gibi yanub şu gibi bulanub gezmek gerek. (148a/3-5)

Öküş: Çok fazla olmak, şiddetlenmek

İlāhī nefsūñ ġādirleri çoktur ⁽¹¹⁾‘ināyet senden İlāhī nefsūñ müdāhineleri öküşdür. (106a/11)

Öñür: Önce, ilk önce, daha önce, ileri

Murğ-ı cānı çün ki ħabs-i dām olur

Yolunan öñürdi perr-i nām olur (144a/9)

Özge: Başka, gayrı *Fikirden yig hem-dem olmaz ve ‘ağıldan özge mahrem olmaz. (126a/7)*

‘Azrā’da bir ħaṭ ⁽²⁾var ki cān-ı Vāmıḳ’dan özgesi ol ħaṭṭı okuyımaz. (138a/1-2)

Cān-ile cānān arasında bir cüst-ü-cū ⁽⁸⁾olur kim kūşe-i çeşimden özge dīde-bān olmaz. (139a/7-8)

‘Işḳ bir la‘l-i ⁽³⁾girān-bahādur ki anuñ özge kānı olur. (140b/2-3)

Bu meyūñde başḳa bir maḥmūrı var

Bu çırāguñ özge dürlü nūrı var (157a/14)

Sin: Sen

Bu semā‘ anı gönülden ārıdur

Turduğunca sini andan ḳorıdur (157b/23)

İdersin dem be-dem biñ kez te’ssüf

Giriftār etdī sini çāh-ı Yūsuf (46a/5)

Üzre: Üzerine, üstüne

Göze hūn-ı dile olmuş şehir-hîz

Lebî rîş-i ciger üzre nemek-rîz (50a/11)

Gül üzre ol durur müşkîn kelâle

Tolar reyhân ile eṭrâf-ı lâle (50a/13)

Bunun üzre olursîn vü gidersin

Bilmezem ki sonra nice edersin (51a/11)

Her kişidür bende-fermānum benüm

İhtiyārum üzre devrānum benüm (93a/7)

Hüşüñ ü dustuñ olursa hep gelür

Güruñ üzre bir nefsi giryān olur (115b/25)

*ve henüz ferrāşān-ı ⁽⁶⁾nesīm-i şabā şahn-ı zemīn üzre ferş-i zümürüdīn
döşemedin.* (192b5-6)

Var ise: İhtimal ki, belki, galiba, olsa olsa, zannımca.

Her ne var ise ni‘met-i dīnī

Vār bıraḡ ola ‘izzetī ‘uḡba (22a/40)

Var ise ger senūñde itdiḡādun

Taleb itme ṭurub her dem murādın (48b/2)

*Ne kadar günāhım çirki var ise umaram keremiñ deryāsı maḡv ide. ⁽¹⁰⁾Ve ne
miḡdār a‘mālum çürüḡi var ise ümīdim ol ki raḡmetün şıfatı ‘afv ide.* (66b/9-10)

Yarak [yarağ, yarah]: 1. Hazırlık, levazım, teçhizat 2. Silah

Rūhuñ-içün var yarakla hāne sen

Al çıkar yıkılmadın vīrāneden (115b/17)

Yavuz: Kötü, fena, sert

Emrinde anıñ tekellüf olmaz

Bu iyü yavuz tasarruf olmaz (33a/19)

Yayı kurmak-: Kurulmak

Ve zülf-i müşki-bār çözülmemiş. Kaşları yayı kurulmamış. ⁽¹¹⁾Ġamzeler okı atılmamış. Nagehān kahr-ı zemān-ı fettan ol nā-resīdeleri (73b/10-11)

Yayağ [yayağ, yayan]: Yürüyerek giden, yaya, piyade

⁽¹⁾şark u ġarbi yayağ gezdi. (176b/1)

Yumak: Yıkamak

Çok yazık, yuh, yuf, yıkamak. (Dilçin 2018: 263).

‘ışkıñ şehīdlerini gine sen yu (36a/5)

hağ kuyına ⁽⁶⁾kadem basan evvel āfiyetden göz yumup selāmetden el yumak ⁽⁷⁾gerek dost vişālın bulam diyen dilin hedef-i tūr-i belā ⁽⁸⁾ve tenin siper-i tīg-i cefā itmek gerek (83b/5-8)

2.7.4. Arapça ve Farsça Unsurlar

Revânî, Câmi‘ü’n-Nesâyiğ’de ağırlıklı olarak Arapça-Farsça kelimelere ve bunlarla yapılan terkiplere yer vermiştir. Şair, beyitin içerisinde Arapça-Farsça bir kelimeye yer verdiği gibi birden fazla Arapça-Farsça kelimeye de yer verir. Bu kullanım bazen bir mısrayı bazen de bir beyiti kuşatacak şekilde görülür. Terkipler iki kelimedenden oluştuğu gibi ikiden fazla kelimedenden de oluşur. Eserin konusu gereği metinde Arapça-Farsça kelimeler çokca yer alır. Şair eserinde sadece Arapça kelimelerden oluşan terkiplere yer vermesine rağmen Arapça kurala göre değil **Farsça kurala göre terkip**

oluşturduğundan eserde Arapça terkibe yer vermemiştir. (Analam birliğine tamlama denir)

pistân-ı en‘âmdan

- dāye-i ğamâmdan

Dil-i mecrûhumuz 69a/16

Çeşm-i dil 8a/5

‘İlm-i dîn 24a/78

cihân ü kevn ü fesād 24b/93

Nūr-ı çeşm-i rûy-ı âdem 138a/1

Mürşid-i sâlikân-i fülk-i felek 68b/7

Maḥrem-i ervāḥ-ı dervişân durur

şu‘le-i iştîyāk-ı şem‘-i cemālün 168a/2

Merhem-i şâfi-yi dil-i rişân durur 110a/80

“Sen ol ḥâkim-i ezel ü kâzi-yi lâ-yezâl.” 14a/6

Gevher-i kân-ı kerem-i künfegân 6a/16

kuyūd-ı selâsil-i temennâyı vişâlün 167b/11

erbâb-ı ⁽⁸⁾ḳumâr-ḥâne-i ‘âlem-i tecrîd ve ḥalka-i pâk-bazan-ı bisât-ı tefrîd 148a/7-8

şāhibü’l mi‘râc 177a/2

şeyḥu’l-enbiyâ ve kıdvetü’l-aşfiyâ’ el-mübālîgu fi da‘veti’d-dîn 178a/10

meḥḥau’l-enbiyâ ve seyyidü’l-aşfiyâ. Şāhibü’ş-şerī‘ati’l-⁽¹⁰⁾ḳāhireti. Ve mübeyyinüṭ-ṭarīḳati’l-bāhire. 181b/9-10

Ya‘ni ol dārâ-yı dārü’l-mülk-i cān

Ḥāk-i pāsı ḳible-i ḥalk-ı cihân 187b/1

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERMİNOLOJİK İNCELEME

3.1. DİNİ UNSURLAR

Câmi‘ü’n-Nesâyih, tasavvufi unsurların yanında dini unsurları da barındıran bir eserdir. Dolayısı ile dini söylem ve unsurlar, eserin muhtelif yerlerinde anlatılan konu içerisinde ele alınarak işlenir. Bu unsurların başında Allah gelir.

3.1.1. Allah

Eserde; Allah çeşitli konular içerisinde ele alınmıştır. Bunların başında tevhidler gelir. Tevhidlerde Allah, isim ve sıfatları doğrultusunda geleneksel söylem içerisinde yer alır. Şair, Allah’ın isim ve sıfatlarını bahsi geçen konu bağlamında ele alarak değerlendirir.

Revânî, Allah’ın büyüklüğünü ve yüceliğini göstermek için “Te‘âlâ ve Te‘âl” kelimesini kullanmıştır. “Te‘âlâ” sözlükte “yüce olmak, yükselmek, bir şeyin üstünde bulunmak, şeref ve kudret sahibi olmak” anlamına gelir. Bu kelime genel olarak Allah lafzının ve Hak gibi ilâhî isimlerin yanında kullanılır. Bu sebeple Allah’ın “şan, şeref ve hükümlerliği yüce olsun” mânası ifade edilir (Arpaguş, 2011: 40/206) . Revânî eserinde Allah’ın esma ve sıfatlarına yer vermiş ve bu doğrultuda Revânî kişiyi uyarmak ve nasihat vermek istediği zaman Allah’ın büyüklüğünü dile getirmiştir.

Cümle cihân fânî bekâ bes anun

Mülk-i te‘âlâ ve ta‘eddes anun 6a/18

Te‘âlâ’llâh birî mişl ü manend

Ki ana derler Hudâvendân Hudâvend 28b/1

Kaçan kim idesen Allah’a tekbîr

Derûndan mâ‘edâsın eyle taşgîr 61a 9

Revânî, bazı kelimeler üzerinde “la, illa, elif, lam, nağş, hüdlik” gibi açıklamada bulunurken bunların yanlış anlaşılmasını veya lafızlar üzerinde düşünülmemesi

gerektiği fikrini ileri sürer. Hatta dervişlerin dilinden âşıkların ağzından bu cins kelimelerin çok söylendiğini ifade ederken bu kelimeler üzerinde söz söylemek bizim işimiz değildir der ve manasının bu olmadığıнын söylerken Allah'ın inayetinden bahseder. Bazı şeylerin anlaşılması Allah'ın yardımı ile olacağını ifade etmektedir:

Defteründen lā vü illā'yı gider
Tā bu kesretten kılasın sen güzer 128a/11

Cehd it kim kalmaya senden nişān
Bir Elif kıla vücuğunda hemān 128a/12

Hak kıla ancak eger hāzf idesin
Lāmu halk'ı dahı hōdlik noktasın 128a/13

Gerçi kim harf-i Elif bir harf olur
Līki bir yüzden gözetseñ elf olur 128a/14

Naķş birdür okuması sendedür
Nice okursañ kemālün andadur 128a/15

Aradan lām'ı eger cerr idesin
Naķş-ı elfi bir Elif okuyasın 128a/16

Kim nazar kıla iki naķşa bile
Biñ bir āduñ remzini ol dem bile 128a/17

Ger açılırsa sana sırr-ı kıdem
‘İllet ü ma‘lūle çek evvel kalem 128a/18

Nefyü işbāt hem gerekdür ehline
Merd olur zünnār olur ol biline 128a/19

(10)Ammā sakın iy ‘azîz bunuñ gibi sözlerden yañlış añlama ve bu aşıl (11)elfāzdan bir dürlü fehm eyleme. Dervişler dillerinden bunuñ gibi 128a

(1)sözler çok olur ve ‘aşıklar ağzından bu cins kelimât söylenür. (2)Egerçi bu sözler bizüm hâlimüz degüldür ve bu kelimât bizüm kâlümüz degüldür. (3)Ammā Allāh ‘ināyeti ile ve ‘ilm-i şerī‘at kuvveti ile şol kadar fehm olunur ki (4)ma‘nāsı ol degüldür ki kâşırar añlarlar ve murād ol degüldür ki (5)mülhidler fehm iderler. Bende-i tâlib mevlâ-yı gâlib olmaz vâcib (6)mümkün ve mümkün vâcib olmaz. Hâşâ ki bir mümkün Allāh ola (7)ve hâşâ ki bunu ehlu’llāh diye. Hâk her mevcūd-ile biledür, ammā (8)hulûli yok ve gönül Allāh’un hânesidür, ammā nüzûli yok. 128b

Revânî’ye göre Allah kuluna kuldan daha yakındır. Bunu “Saña senden yakındır” ifadesinden anlıyoruz. Bu yakınlığı bir “ammā mekânda degül” diyerek bunu mekânın dışında tutar.

Revânî, Allah’ın bir mekâna izafe edilmediğini ifade ettiği gibi “*ammā zemânda degül*” 128b diyerek de zaman kavramının dışında olduğu görüşünü ortaya koyar.

Revânî’ye göre Allah, her gece dünya semasına iner “*Her gice semâ-yı dünyāya iner*” fakat bu dünyaya inmeyi kulun anladığı bir şekilde nüzul etmediğini belirtir. Normal bir insanın bir yere indiği gibi inmediğini de söyler. Bunu da “*ammā biz añladuğumuz nüzül degül*” şeklinde ifade eder. Dünya semasına inen Hak Te‘ala gönül ehli olanlarla buluşur. Bu buluşmanın iki insanın buluşması gibi yorumlanamayacağını söyleyerek “*ammā biz fehm itdüğümüz vuşul 129a degül*” 129b diyerek bunu ifade eder.

Revânî, Allah algısını “gönül-âşık” ilişkisi içerisinde de ele alır. Gönül-âşık münasebetinden bahsederken o, gönülde tek bir âşığın yer etmesi gerektiğini dile getirir. Bu âşığın da Allah olması gerektiği fikrini ileri sürer. Diğer bir ifade ile bir gönülde başka bir âşığa yer vermemesi düşüncesindedir. Bu durumu aşağıdaki beyitte ifade etmiştir.

Şol gönül kim ‘aşığı Allāh ola

Şek degül ol dü cihāna şāh ola 138bn/7

Revânî, Allah’ı gönüle yerleştiren birinin iki cihana hükümdar olacağı düşüncesini de belirtmiştir. İki cihana hükümdar olma düşüncesi hemen hemen tüm şair ve mutasavvıfların dile getirdiği bir düşünce olarak karşımıza çıkar.

Revânî, “Hikāyet” 152b başlığı altında değişik konulara yer verirken Allah lafzını konu gereği kullanır örneğin aşağıdaki beyitte; Şibli’den, Hallac-ı Mansur’dan bahsederken şu ifadeyi dile getirir.

Ol kışsa ana çü eyledi yir

Allāh lisān-ı hāl-ile dir 152b/4

Revânî, Câmi‘ün-Nesâyiḥ’de Allah’ın çeşitli isim ve sıfatlarına da yer vermiştir.

‘Afuvv/ Ğafūr/ Kerīm/ Kuddūs/Rahīm

Afuv, “affeden, bağışlayan, acıyan” anlamında Allah’ın esma-yı hüsnasından biridir. Gafur, “çok affeden, çok bağışlayan” manasına gelir. Kerim, Allah’ın yarattıklarına nimet veren, cömert davranan. Kuddūs, Allah’ın her türlü çirkinlik, noksanlık ve ayıplardan uzak olmasıdır. Rahīm ise çok merhametli, çok acıyan çok bağışlayan anlamlarını taşır (Karagöz vd. 2010: 10, 192, 372, 384, 543). Revânî, Allah’ın isim ve sıfatları olan bu kavramları bilinen anlam çerçevesi içerisinde ele alıp işlemiştir.

Rahīmdür ki dū ‘ālem-i rahmeti neşiminden bir nefha. 3a

(8) Kerīmdür ki iki cihān keremī denizinden bir kaṭre. 3a

Ğafūrdur ki mağfireti (9) zelālī şehāyif-i cerāyim maḥvādur. 3a

‘Afuvvdur ki bir naṣar ‘āṭifetiyle (10) nīce günahları ‘afv eder. 3a

‘Ālim/Hakīm/ Hāfız/ Qadīr/Ma‘şūk

Revânî Câmi‘ü’n-Nesâyiḥ’de Allah’ın 99 esması ile birlikte zâti ve sübûti sıfatlarını açıklayarak yer vermiştir.

Allah’ın her şeyi bilen, her şeye kudreti olan, her şeyi koruyan, yaratılmışlar için sevgili olan sıfatlarını aşağıdaki mensur kısımlarda dile getirmiştir.

“Bir ‘Ālīm’dür ki ‘ilmine ḡāyet (9) yok. Bir Qadīr’dür ki kudretine nihāyet yok Qadīm’dür ki ‘uḡl-i (10) muteḡaddimīne ve mütahḡhirīn dāyire-i kıdemine ḡadem başamaz.

Hakīm’dür ki (11) ḡukemā-i evvelīn ü āḡirīn ḡikmeti ma‘rifetinden dem uramaz. 2b

Bir ma‘şūk (1) dur ki ‘ışḡi hevāsında ṭokuz felek çārḡa girüb uyumaz. Bir maḡbubdur ki

(2) şevḡ-i derdinden dūn ḡün esīha-yı çārḡ ānlār. Bir ḡākimdür ki (3) ḡazāsı mahkemesinde

‘aḡl-ı küḡl kātīb ü emīn. Bir ḡāfīzdur ki (4) ḡıfzī ḡazānesinde bir nūḡṡa kitab-ı mübīn. Bir

ḡādīr ki ḡudreti (5) taḡrīrinden ‘āciz ḡalemi a‘lā. Bir ‘alimdür ki a‘lumātı iḡātasında (6)

ḡāşır-ı levḡi mu‘alla. ‘İlmi ḡadīmī külliye vü cüz’iye muḡḡīṡi. Luṡf-ı ‘amīmi mürekkebe

(7) vü basīṡe basīṡ. Rahīmdür ki dū ‘ālem-i rahmeti neşiminden bir nefha. (8) Kerīmdür ki

iki cihân keremî denizinden bir kaatre. Ğafûrdur ki mağfireti ⁽⁹⁾ zelâlî şehâyif-i cerâyim maḥvâdur. ‘Afuvvdur ki bir nazar ‘âtıfetîyle ⁽¹⁰⁾ nîce günahları ‘afv eder. Bir Kuddûsdur ki zümre-i ervâḥ-ı muḳaddese ⁽¹¹⁾ sūrâdiḳât-ı ḳudsinden bir ḳadem geçemez.”

Bâķī/Ġanī/Hālīḳ/Kāmil/Rezzāḳ/Vācib/Cebbār/Dāfī/ Fettaḥ/Hādī/Ḳābiz/Kāfī/Kebīr/Mānī/ Mucīb/Mu‘ī/ Muḍil/ Settār/Sem’ī/ Vedūd/

Yukarıdaki kavramlar Allah’ın Esmâ-yı Hüsnâ’sına ve sıfatlarına aittir. Şair, bu doğrultuda duygularını bu isimlerin ve sıfatların anlamları çerçevesinde ela alıp işlemiştir. Buna duruma göre aşağıdaki örnekler verilmiştir.

⁽⁵⁾ *Ḥālīḳdür ki maḥlûḳuna nihāyet yok*

Rezzāḳdur ki ḥazīnesinde yok yokluḳ. 3b

Kāmildür ki anā noḳşān elī ermez. Vāriş ⁽²⁾ durur evvel daḡī ol mālīk Bāķī durur bāķisī cümle memālīk ⁽³⁾ Vācibdurur anā vācib yok 4a

⁽⁴⁾ Mu‘īdür ki her kişiyeye cān bağışlar Hādīdür ki her m’ümine īmān ⁽⁵⁾ bağışlar. Mānī’dürür nevāle virmek elinde Muḍilldür nūr-i izlālī ⁽⁶⁾ mülkinde Fettaḥdur baḡlu dillerī Vedūddur uyanuḳ gönüllerī. ⁽⁷⁾ Kebīrdür kiber-i izāfī degül Şādīḳ durur va‘di-i ḥilāfī degül ⁽⁸⁾ Settārdur ḳullarınıñ günāhını Mucībdür mazlūmların āhına Ḳāzī durur ⁽⁹⁾ yalvaranıñ ḥācetini. Sem’īdür her faḳīrin münācātını Kāfidurur her mühimme ⁽¹⁰⁾ Dāfīdür her mülemma Cebbārdur ki kimesnenün anā cibrī yok Ḳahhārdur ki ⁽¹¹⁾ ḳahrında luṭf çok. Ḳābizdurur basatında ḡurūr edeni basit durur. 4a

Evvel-Âḡir

Revânî’ye göre Allah, “hem Evvel ü hem Âḡir’dur” bu aynı zamanda Allah’ın sıfatlarındandır.

Evvel ve *âḡir* nedir: Bu Allah’ın isimlerindendir. Kur’ân-ı Kerîm’de (Hadîd 57/3) *evvel* kelimesi *âḡir* ile birlikte Allah’a nisbet edilir. Bu âyetteki konumuna göre *evvel* “varlığının başlangıcı olmayan”, *âḡir* de “varlığının sonu bulunmayan” demektir. (Topaloğlu, 1995: 11/545)

Sübḥān

Revânî, Allah’ı övme, tenzih etme anlamına gelen bu kavramı, kavramın içeriği doğrultusunda kullanmıştır.

bir sultāndur ki ⁽⁷⁾ cemī‘ ‘ālem saltanatına sultān-ı kâyim bir sübhāndur 1b

Rubūbiyyet

Allah’ın her zaman tüm mahlûkata ihtiyaç olduğu her şeyi vermesi ve onları terbiye etmesi anlamına gelen sıfatıdır (Topaloğlu, 2007: 34/372-373). Aşağıdaki beyitte şair, hiçbir canlının onun izni olmadan hareket edemeyeceğini ifade eder.

⁽³⁾ minḳārdur bir nefes rubūbiyyet havāsında per açub uçamaz 2a

Ulūhiyyet

Allah’ın tüm varlıkları kendisine itaat ve ibadet ettirmesi manasındaki sıfatını (Ural, 2010: 666) şair, aşağıda her varlığın her âlemde ona itaat ettiğini belirtir.

⁽⁵⁾ melekūt u şahrā-yı ceberrūtda cilve ider bir ḳadem ulūhiyyeti 2a

Vaḥdāniyyet

Allah’ın bir ve tek olması anlamına gelen bu kavram (Karaman, 2010: 676), aslına uyguna olarak Revânî tarafından da ifade edilmiştir.

⁽⁶⁾ ol cenābuñ vaḥdāniyyet-i zātına burhān-ı sātı‘ dur 1b

⁽⁸⁾Ehad durur ki serīri lā yezālīde vaḥdāniyyetle ma‘ rūf ferd durur 6b

Vāhidu-l Ḳahhār

Bu ifade, Kahhār ve Vāhid terkiibinden oluşan Allah’ın isimlerinden biridir ve Kur’an-ı Kerimde 6 yerde geçer (Karagöz, 2010: 357) Revânî, eserinde Allah’ın isimlerinden biri olan vāhidu-l ḳahhār’a anlam çerçevesi içerisinde yer vermiştir.

“Allahu-l vāhidu-l ḳahhār” 16a/8

Vahdet

Sözlükte bu kavram, “birlik” anlamına gelir. tasavvufi manada ise her şeyi bir olarak ve bir içinde, nesneleri Allah ile görmek manasında kullanılır (Canbulat, 2010: 676). Vahdet kavramı, hem sufi şairler hem de sufi olmayan şairler tarafından ele alınıp işlenen bir konudur. Bu kavramı, her iki grup şairleri ortak işlemelerine rağmen; sufi şairler, daha çok tasavvufi bağlamda ele almışlardır. Hatta mutasavvıf şair olamadığı halde Allah kavramını tasavvufi bağlamda ele alan şairler de olmuştur. Revânî, bunlardan birisidir. Revânî, aşağıdaki beyitte vahdeti denize benzetir. Allah yolunun yolcusunu da yani “talib”i de bu denizde yok olan biri olarak tasavvur eder.

Bu denizin talibi o vahdet ihatasında kendi yokluğunun farkına varmakla, herşeyi vücudundan vahdeti apaçık olan Allah’a vererek kendini fani ve yok denecek derecede ehemmiyetsiz, ancak Allah’a isnad edildiğinde kıymet-i harbiyesi olabilecek varlığını kendi fenasında hisseder. İşin hakikatı nefsin kendini vücüd sahibi olarak kandırmasından öteye geçemediğinden, vahdet denizinin serinliğini solumak ve o bahrin sularında var olma rengine bitamamiha kavuşmak isteyen hakikatın tam da aslına vasıl olmuş olur.

Baħr-ı vahdetde talūb fānī olur

Ol fenā içinde ħaḳḳānī olur 10b/64

Revānī, vahdet kavramına yeni benzetmeler ve motifler ortaya koyarak bu kavramı zenginleştirir. Şair, “hum” motifinden hareket ederek vahdeti şarap unsuru üzerinden değerlendirir. Öyle ki şarap, içme kıvamına gelebilmesi için küplerde bekletilmesi gerekir. Bu olgudan hareket eden Revānī, vahdet küpüne giren bir hırkanın beklemeksizin renk kazanacağını ifade eder.

Humm-ı vahdetden boyanmış bī-direng

Arḳasında ħil‘atī bir himmet reng 11a/69

Revānī, vahdeti gönüllerde uçarak gönüllere konan bir kuşa benzetir. Ancak bu kuş şimşek misali konup durmaz şimşek gibi görünür ve kaybolur. Vahdet kuşu bir gönülde tecelli ederse, vahdet sahibinin hüsnünün bir gölgesi olduğunu ifade etmek için şimşek gibi uçar tevhidin bir başka tecelligahına şimşek hızıyla konar.

Murg-ı vahdet geh gehī dilde uçār

Berḳ-veş līkin ḳarār itmez geḳer 66a/36

Revānī, Allah’ın varlığını ve birliğini bilen birinin başka varlıkları sayıp benimsememesini ve bu düşünceden uzak olmayı öğütler. Bu düşünceye göre vahdet sahibinin vücüt âlemindeki tecellisini anlamak isteyen kişi, ben veya benim diye ifade ettiği tüm vücutları unutmalıdır. Çünkü işlediğin amelleri sadece yapmak ister, yaparsın. Senin güç ve kudretin irade ettiğin fiilin başlamasından öteye geçemez. Var olan her şey On’dandır. Mülk sahibi sadece Vahid olan Allah’tır.

Nefy it işbāt-i her mevcūdı sen

Tā bilesin hestī-yi ma‘būdı sen 127b/1

Her kim Allah'tan gayrı bir şeyler murad eder, onun peşinden koşar durursa, Hayır, yoktur demek anlamındaki kılıcı kullansın ki, istenme ve yalvarmakla açıklanan ibadete layık olan yalnız Allah'tır.

Her ki Hağ'tan ğayrı mağşūduñ durur

Tiğ-ı lā'yı çek ki ma' būdun durur 127b/2

3.2. MELEKLER

3.2.1. Çâr melek

Sözlükte “haberci ve kuvvet” anlamına gelen ve dini terminolojide nurdan yaratılmış, yemeyen, içmeyen, uyumayan erkeklik ve dişiliği olmayan nurani varlıklardır. Melekler, üstlendikleri vazifeler doğrultusunda farklı isimler ile anılmaları yanında sayı olarak da dört büyük melek olarak bilinir. (Karaman, 2010: 421). Bu doğrutuda eserinde Revânî, dört büyük melekten bahseder ve bu dört meleği gül bahçesinin bülbülü olarak görür.

Çâr melek bülbül-i bustānıdur

Heft felek şahn-ı şebistānıdur 195b/20

Ayrıca Revânî, Allah'ın şeytanı yarattığını söylerken meleğinde varlığına yer vermiştir.

Sende hem dīv var hem de melek

Sendedür hem zemîn dāhi felek 21b/23

3.2.2. Cebrâ'il

Revânî, dört melekten biri olan Cebrâil'e de yer vermiştir. Dini literatürde Cebrâil vahiy meleği olarak bilinir. Allah ile peygamberleri arasında vahiy elçiliği yapan melektir (Pala, 2015: 84). Revânî, eserde meleklerden en çok Cebrâil'i zikretmiştir.

Revânî, Cebrâil'i bilinen özelliği ile vasf eder. Onu Cebrâil olarak değil de onun sıfatı olan Ruh-ul Kuds olarak görür. Aşağıdaki beyitte Cebrâil'in Hz. Peygambere kible olarak Kudüs şehrini gösterdiğine işaret eder.

Külbe-i rūhu 'l kıuds kıblī kıılır

Rūhu 'l-kıudsī Dıhye-i kelbī kıılır 8b/19

Ayrıca Cebrâîl mefhumuna yakarış kısımlarında “İlāhī Cebrâ’îl’üñ ⁽¹⁰⁾emāneti Ḥaqqı-içün” dua amaçlı kullanmıştır.

⁽⁹⁾ kuvvetleri-içün İlāhī melā’ike-i ẓahruñ saṭvetleri-içün İlāhī Cebrâ’îl’üñ ⁽¹⁰⁾emāneti Ḥaqqı-içün İlāhī ‘Azrâ’îl’üñ itā’ati Ḥaqqı içün İlāhī İsrâfil’üñ ⁽¹¹⁾nefḥ-i şūrı Ḥaqqı içün İlāhī melā’i a’ layinüñ kudretleri Ḥaqqı-içün **165a** ⁽¹⁾İlāhī melā’ike-i semavāt ü arazīnüñ hıżmetleri-içün 165b”

⁽⁹⁾İlāhī melā’ike-i ẓahruñ saṭvetleri-içün İlāhī Cibr’îl’üñ ⁽¹⁰⁾emāneti ḥaqqı-içün

3.2.3. ‘Azrâ’îl / İsrâfil

Azrail ve İsrâfil, iki önemli melek olarak karşımıza çıkar. Bunlardan Azrail yüklendiği görev itibari ile insanların canını alır. İsrâfil ise sûru üflemekle görevli dröt büyük melekten biridir (Karaman, 2010: 50, 328). Bu meleklerin anılması özellikleri ile değil yakarış cümlesinde sadece isim olarak bahseder.

İlāhī ‘Azrâ’îl’üñ itā’ati ḥaqqı içün İlāhī İsrâfil’üñ ⁽¹¹⁾nefḥ-i şūrı ḥaqqı içün İlāhī melā’i a’ layinüñ kudretleri ḥaqqı-içün

3.2.4. Rıdvān

Rıdvān, dini literatürde adı geçen başka bir melektir. Bu melek cennetin kapıcısı olarak bilinir (Zavotçu, 2013: 605)

Bu melek bir beyitte ve can bağışlayan şarabı veren olarak geçer.

Zehī devlet miyān- ı revḥ u reyḥān

Şārāb-ı rūḥ-baḥşı vire Rıdvān 162b/20

3.2.5. Mūnker/Nekir

Mūnker/Nekir, kabirde insanları sorgu sual çeken melekler olarak bilinir (Karagöz, 2010: 497) Revānî, bir yerde ve bela kelimesinden hareketle Mūnker ve Nekir'in sorgusundan “emin it” diyerek bir dua cümlesi ile ifade eder.

İlāhī Mūnker ü Nekiri belāsından emin ⁽³⁾it. 169b

3.2.6. Şeytan/İblis/Mel'un

Bu üç kavram aynı unsur için söylenilir. “Şeytan, dini bir kavramdır. Bu kavram aynı zamanda iblis olarak da kullanılır. Ayrıca her iki kavram mel'un sıfatı ile de ifade edilir ve insanları doğru yoldan çıkaran olarak bilinir. Şeytan kelime olarak Kur'an-ı Kerimde 70 defa geçer. Aynı anlama gelen ve Kur'anda diğer bir ad olarak isimlendirilen iblis kelimesi ise 18 defa geçer” (Karaman, 2010: 619). Revānî, şeytanın yanında onun diğer isimleri olan iblis ve mel'unu da kullanmıştır. Beyitlerde eski bir düşman olarak geçer. Ayrıca şair, Allah'a o mel'unun elinden kurtarması için beyitte dua eder.

Son olarak da şeytanın kahrından emin olmak için en etkili silahın abdest olduğunu ifade eder.

İblise ki düşman-ı ḳadīmūn

Her gūşe-i rahda ol muḳīmū 32b/4

Eger gerçek beni sever iseñ sen

Benī ḳurtar o mel'ūnuñ elinden 47a/23

Vuzūdur bil şilāḥı ehli imān

Vuzū ile ḳılınur ḳahr-ı şeyṭān 62a/1

3.3. PEYGAMBERLER

Peygamber kelimesi, Farsça kökenli bir kelime olup Allah'tan haber getiren “haberci” anlamında kullanılır. Başka bir ifade ile “Allah, insanları doğru yola eriştirmek ve kemâle ulaştırmak için gönderdiği elçilere” denir (Karaman, 2010: 539). Klasik Türk edebiyatında peygamberler, mucizeler ve çeşitli yönleri ile ele alınır. Revânî, bu eserinde Kur'an-ı Kerimde isimleri geçen bazı peygamberlere yer vermiştir. Şair, bunlardan Hz. Muhammed'i farklı isimleri ile de zikretmiştir. Bahsettiği diğer peygamberlerin isimler ise Adem, Şit, Nuh, Yusuf, Yakup, Musa, İdris, İsa/İsi, Lokman, Davud, İbrahim, Yunus, Lut ve Eyyub'dur.

Eserin 173a varakında “Fi Na‘t-i l-Enbiyâ ‘ Şalevātu’llâhi ⁽²⁾ve Selâmihi ‘ Aleyhim Ecme‘în” başlığı altında peygamberlere genel tek bir na‘t yazmış, ayrıca 174b varakında “Na‘t-ı Enbiyâ ‘-ı ⁽⁷⁾biseb‘ati Meşhûre-i ‘ İẓām ‘ Aleyhimü’s-Şalâtü ve’s-Selâmü” başlığı altında büyük meşhur 7 peygambere sırası ile tek tek na‘t yazmıştır.

Şu şekilde sıralanmıştır.

- 1- Na‘t-ı Ādem ‘ Aleyhi’s-Selâmü
- 2- Na‘t-ı İdrīs ⁽²⁾Nebī ‘ Aleyhi’s-Selâmü
- 3- ⁽⁹⁾Na‘t-ı Nūḥ Nebī ‘ Aleyhi’s-Selâmü
- 4- Na‘t-ı İbrāhīm ⁽⁴⁾Ḥalīllü’r-raḥmān Şalla’llahu ‘ Aleyhi’s-Selâmü
- 5- Na‘t-ı Mūsā Kelīmu’llah ‘ Aleyhi’s-⁽⁹⁾Selām
- 6- Na‘t-ı ‘ İsā Rūḥu’llah ⁽⁶⁾‘ Aleyhi’s-Selām
- 7- Na‘t-ı Muḥammed ⁽³⁾Raşūlü’llāh Şalla’llahu ‘ Aleyhi ve Sellim

Bu na‘tlar nesir olarak yazılmıştır.

3.3.1. Hz. Âdem

İlk insan ve ilk peygamber olarak bilinen Hz. Âdem, ayrıca “Ebü’l-Beşer” (İnsanlığın Babası) ve “Safiyullah” (Allah’ın temiz kulu) sıfatları ile anılır (Pala, 2015: 6). Şair aşağıdaki beyit ve ifadelerde duygularını İslâmi terminoloji doğrultusunda dile getirmiştir.

‘ Aql kıldī bil müşerref âdemī

Âdemī kıldī Ḥudā’nün maḥremī 45b/9

Ḳanı peygamberān Mesîḥ ü Kelīm

Ādem ü Şît ü Nûh u İbrāhîm

Evvel-i nebî ḥazret-i Ādem-i ⁽⁵⁾şafîyu'llāh 'aleyhi ve 'alā zevcihi ve evlādihi. Ve aḥfādihi'-ş-şālihîn. 175b

3.3.2. Hz. Davud

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerdendir. Kendisine 4 büyük kitaptan biri olan *Zebur* verilmiştir. Kur'ân'da Câlût'u öldürmesinden sonra Hz. Dâvûd'a hem hükümdarlık hem de hikmet (nübüvvet) verilmiştir. (Bakara 2/251). İsrâiloğulları'na gönderilen Hz. Dâvûd peygamberlik ve hükümdarlık aynı anda yapmıştır. (İbn Kesîr, *Kıyasü'l-enbiyâ*, s. 248).

Hz. Dâvûd'un Kur'an'da belirtilen özelliklerini şu şekildedir: Demiri işleyip zırh yapması. Allah, İsrâiloğulları'nı savaşın şiddetinden korumak için Hz. Dâvûd'a zırh yapmayı öğretmiş, demiri yumuşatmak suretiyle ustaca işlenmiş geniş zırhlar yapmasını bildirmiştir (Enbiyâ 21/80; Sebe' 34/10-11).

Her kime kim sen ettüñ erzânî

Sem' -i Dâvud u Süleymânî 25a/106

3.3.3. Hz. Eyyûb

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerdendir. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Eyyûb ile ilgili vahiy gönderildiği (Nisâ 4/163), hidayete erştirildiği (En'âm 6/84) bildirilir, ayrıca hastalığı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. İlk olarak Hz. Eyyûb rabbine, “*Bu dert bana dokundu, sen merhametlilerin en merhametlisisin*” diye niyaz etmiş, bunun üzerine Allah da onun duasını kabul ederek başına gelen felâketi kaldırmış ve Allah ona rahmet ve ibadet edenler için ibret olsun diye ona ailesini geri vermiştir” (Enbiyâ 21/83-84). İkinci olarak ise “*Kulumuz Eyyûb'u da an. O rabbine, şeytan gerçekten bana bir yorgunluk ve eziyet verdi, diye seslenmişti. Ayağını vur! İşte yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su -dedik-. Bizden bir rahmet ve akliselim sahiplerine bir ibret olmak üzere ona hem ailesini hem de onlarla beraber bir mislini armağan ettik. Eline bir demet buğday sapı al, onunla -bir hatasından dolayı dövmeye yemin ettiğin karına- vur da yeminini yerine getir -dedik-. Gerçekten biz onu sabreden bir kul bulmuştuk. Ne güzel kuldu o! Daima Allah'a yönelirdi*” (Sâd 38/41-44).

Revânî, eserde ayetlerde geçtiği gibi Hz. Eyyüb'ün sabır ve şükründen bahseder.
 Şabr-ı Eyyüb nebî-yi hûd temâm
 İtdi tafşilin hadîs ü hem kelâm 104a/9

Her şükr ü ⁽¹¹⁾rızâ senüñ dâduñ Eyyub'uñ şabrın ögersin şabûr sensin 103a

3.3.4. Hz. İbrahim

Halîlu'llâh olarak da bilinen Hz. İbrahim, nebilerin büyüklerindendir. Zaman zaman babasının vasfı ile bazen de oğlu İsmail'i kurban etmesi olayı ile anılır. Ayrıca Ka'be'yi inşa etmiştir (Pala, 2015: 224). Aşağıdaki ifadeler bu doğrultuda söylenmiştir.

İlâhî senun 'inâyetüñ çâvuşı ⁽⁹⁾sa' âdet âtına süvâr olub ermese Āzeri put trâş oğlî kimdi ki ⁽¹⁰⁾Halîlu'llâh hîl' atınî giyebildi. İlâhî bārân elţâfın reşâşî rahmetüñ ⁽¹¹⁾nesîmîle erişmese ya' kûb kim olurdî ki anuñ fîtratî büstânından" 51b

3.3.5. Hz. İsa/Mesîh

Kur'an'da adı geçen ve kendisine kutsal kitap verilen ülü'l-'azm peygamberlerindendir. Meryem'in oğlu olan Hz. İsa mucizevi olarak babasız dünyaya gelmiştir. Cebrâil aleyhisselamın ruh üflemesi ile gerçekleşen mucize nedeni ile *Rûhullah* sıfatı kazanmıştır (Pala, 2015: 235). Şair, ölüleri diriltebilme mucizesi, ölmeyip gökyüzüne çekilmesi ve felekte yeri olan Hz. İsa'nın bazı özelliklerinden bahseder.

Ya' nî ol zât-ı neyyir-i a' zam
 Ol hîzır kisvet ü mesîhâ dem 30b/1

Hüsünde şüret-i melîh oldur
 Çârğda hemdem-i mesîh oldur 30b/3

Bu âlâyişden olursañ eger pāk
 İdesin 'İsi bigi cāyi eflāk 47b/30

Çârğdur hāk-rüb-i meydānuñ
 'İsîdur pāsübān-ı eyvānuñ 191a/5

3.3.6. Hz. Muhammed

İslâm peygamberi ve allah'ın son elçisi olan Hz. Muhammed, Revânî tarafından hem islâmî hem de edebî terminolojiye uygun olarak ele alınmıştır. Daha çok bilinen isim ve sıfatları ile dile getirilmiş, “Resûl, Mustafa, Mahmûd, Ahmed, Emin, Hâtem-i enbiyâ” ifadeleri doğrultusunda beyitlerde kullanmıştır. özellikle na‘tlarda ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir.

Bilgil ki hikâyet-i zebânî

Ol tîğ-i Muḥammed'ün emânî 32b/3

‘İlm-i tahkîkden diluñ agâh kıl

Şâri‘-i şer‘-i Resûlullah kıl 37a/5

Zâhirinde ‘ilmi kesbeden safâ

Bâtınî mîrâş-ı dâra Muştafa 37a/15

Pîre reh kibrit-i Aḥmeddür hemîn

Sînemî bir baḥr-ı aḥḍardır hemîn 37b/16

Şûretî şûfî vü ma‘nî bî-şafâ

Ġâvi-yî ma‘nevi-yî râh Muştafa 38a/33

Küll-i ‘âlem tufeyl ü sen maḥşûd

Sen Muḥammed risâletüñ Maḥmûd 191b/13

Yâ Kanî ḥôca-i sirâce-i küll

Hâtem-i enbiyâ çırâğ-ı rûsûl 70a/3

3.3.7. Hz. Mûsâ

İsrailoğulları'na gönderilmiş peygamberlerdendir. Hz. Mûsâ'ya 4 kitaptan biri olan *Tevrat* verilmiştir. İsmi'nin yanında *Kelîm* ve *Kelîmullah* sıfatları ile anılır. Kur'ân-ı Kerîm'de İsrailoğulları ve Hz. Mûsâ ile ilgili birçok yerde bahsi geçer (Pala, 2015: 334).

“(7)İlâhî ‘İmrân oğlu neydi lütfuña erib Mûsâ dedün. Ebû Tâlib yetîmî (8)kimidi cezbeñ çeküb Muştafa etdüñ. 51b

Ümmet olmak istedi Mûsî aña
‘İsî dahı çok du‘ â itdi buña 188b/20

Mûsî'ye bâtında oldı bu merâm
‘İsî' ye zâhirde dahı bu maķâm 188b/21

Kelîm'üñ nûrı bir lem‘ a yüzüñden
Mesîh'üñ nefhi bir şemme sözüñden 189b/14

3.3.8. Hz. Süleyman

Beni İsrail peygamberlerindendir. Hem peygamber hem de saltanat sahibidir (Onay, 2007: 358). Divan edebiyatında özellikle saltanatı, tacı, tahtı ve ihtişamı ile çok yer bulur. Bunların yanında “taht-rüzgar” ilişkisi, kuş dilini bilmesi ve mülkünün genişliği dolayısıyla da ele alınmıştır. Revânî, Hz. Süleyman'ın bahsedilen özelliklerine aşağıdaki beyitte yer vermiştir.

Süleymân tahtı kâtunda senüñ bād
Cihân bendeñ dü ‘ âlemden sen azād 188b/13

Ķanı (4)Şevķet-i Süleymân ki yellere emri derdi. Tahtını yel götürüb ‘ âlemi geçerci. 71a

İşk müşkilinün Ķalline (4)bir ‘ âşık-ı pehlevân gerek ‘ işķ sözleri kuş dilidür aña
Süleymân (5)gerek. 155b

Milket-i Süleymān sultānuñ-ile. 198a

3.3.9. Hz. Yūsuf

Klasik Türk şairleri eserlerinde çok bahsetmiştir. Yakup peygamberin oğlu, İsrailoğulları peygamberlerindendir. Yūsuf kıssası Tevrat'ta ve Kur'an'da ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır. Bu iki anlatım arasında büyük ölçüde benzerlik bulunmaktadır (Zavotçu, 2013:793). Kur'an-ı Kerim'de bahsinin geçmesi ve kıssaların en güzeli olması hasebi ile Arap, Fars ve Türk şairleri tarafından birçok *Yūsuf u Züleyhā* mesnevisi yazılmıştır.

Bu degül anda daḡī bil ki murād
Yūsufa ḡāşıl ola bir ḡūru ād 27b/159

İdersin dem be-dem biñ kez te'ssüf
Giriftār etdī sini ḡāh-ı Yūsuf 46a/5

Yūsuf-ı Mısr-ı “ene emleḡu” durur
Mehdī-yi mehd-i “ene efşeḡu” durur 195a/13

3.4. DİNİ KAVRAMLAR

3.4.1. Deyr /Put/ Kelīsā/ Lāt/‘Uzza

Revânî, İslam dinine ait unsurları kullandığı gibi din dışı unsurlara da yer vermiştir. Bunlar *deyr*, *put* ve *kilise*dir (Pala). Deyr ve kilise aynı anlama gelir. Bunların ele alınması putlar münasebeti ile. Revânî eserinde kilisenin putlarla dolu olduğunu söylemektedir. Bunun yanında putları da süslü müzeyyen olarak ve sanem olarak görür. Bu ifadesi ile “kilise/sanem” ilişkisi, klasik Türk şiiri geleneğine uygun olarak yansıtır. Ona göre her grubun bir putu, her milletin de bir sanemi olduğunu dile getirir. Revânî, Lat ve Uzza'ya da yer verir. Lat ve Uzza, Cahiliye devrinde Arapların ilah olarak gördükleri büyük putlardandır (Pala 2015: 284). Şair, kilise ve puttan hareketle bunlara yer vermiş ve bu doğrultuda her topluluğun bir Lat ve Uzza'sı olduğunu söylemiştir.

Her Deyr putlar-ile ⁽⁶⁾meşhūn u mālī. Ve her kelīsā şanemler-ile müzeyyen ü ḡālī.
Her ṭāyife ⁽⁷⁾bir puti ma‘būd ve her ḡavūm bir şanemī mescūd. Her ümmet bir Lāt ü ‘Uzza.

3.4.2. Deccâl

Dini terminolojide önemli bir unsur olarak yer alır. İlâhî dinlerde kıyamet alâmetlerinden sayılan ve insanları doğru yoldan saptırmaya çalışacağı kabul edilen olağan üstü güçlere sahip kişi.(Demirci, 2019: 67-69)

Eserde bir yerde geçer ve lanetlenmiş olarak görülür. Lanetlenmiş olan Deccal'ın de öldürülmesi gerektiği ifade edilir.

(10)şerî at-ı Aḥmed'e delâlet itse gerek Deccâl-i le'îni öldürse gerek 185a

3.4.3. Mi' râc

Hiz. Peygamber'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya, oradan da göğe yaptığı yolculuğu ifade eden bir terimdir (Karaman, 2010: 443).

Mirâc, Kur'an-ı Kerim'de İsra süresi 1. ayette şöyle geçer: *“Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir.”*

Revânî, iki şekilde Mirâcî kullanır. İki beyit de Mirâca yer vermiştir. Birincisi *şeb-i Mi' râc*, diğeri *sahib-i sırr-ı Mi' râc* olarak geçer. Bununlada Mirâc olayını yaşayan peygamber kastedilir. Hatta beyit içerisinde emin diyerek peygamberin sıfatından da bahseder.

Sîpihr olmuş durur na' li gubârı

Şeb-i Mi' râc'dur gîsûsı târî 187a/12

Serîr-i ' arşadur na' lûñ senüñ tâc

Emîn-i vü ḥayy-ı şāhib-sırr-ı Mi' rac 189b/18

3.4.4. Zemzem

Ka'be yakınlarında kutsal kabul edilen bir su olan zemzem (Pala, 2015: 490), divan edebiyatında pek çok nesir ve nazımda bir motif olarak kullanılmıştır.

(4)Sā' i-yi mesā' i-yi fütüvvet. Şārim-i zemzem-i iḥlāş. 180a

3.4.5. Sabır

Sabır, sözlükte “engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak” anlamlarına gelir. bu kelime ahlâki kavram olarak “üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet” gibi değişik anlamlarda kullanılır. Sabır kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan bir kavram olarak bahsedilmektedir (İbrâhîm 14/21). Denilebilir ki sabır, “nefsi telâştan, dili şikâyetten, organları çirkin davranışlardan koruma, nimet haliyle mihnet hali arasında fark gözetmeyip her iki durumda sükûnetini muhafaza etme, Allah’tan başkasına şikâyetle bulunmama” şeklinde de tarif edilmiştir (Çağrı, 2008: 35/337).

Sabır kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’de beş âyette geçer, ayrıca 100’e yakın âyette aynı kökten çeşitli isim ve fiiller yer alır (Abdülbâkî, 1950: “şbr” md.). “Bu âyetlerde genellikle sabrın önemi üzerinde durulmakta, sabırlı davrananlar yüceltilmekte ve onlara verilecek mükâfatlar anlatılmaktadır. Kur’an’da bildirildiğine göre Allah insanları korku, açlık, yoksulluk, yakınların ölümü, ürün kaybı gibi musibetlerle imtihan eder. Bu musibetleri sabırla karşılayanların ve Allah’a teslimiyet gösterenlerin rablerinin lutfuna, rahmetine ve ebedî kurtuluşa erecekleri müjdelendir” (Çağrı, 2008: 35/337).

Revânî, sabır kavramını Kur’an ve hadis doğrultusunda ele almıştır. Şair, aşağıdaki beyitlerde sabreden Allah’ın nimetlerine kavuşacağını belirterek sabır azığının Allah tarafından az kişiye bağışlandığını belirtir. Bu da biz rızkı istediğimiz kişiye veririz mealindeki âyeti anımsatmaktadır. Ancak şaire göre sıradan insan, bu sabrın, yani nimetin kendisine verildiğinden habersiz yaşamaktadır. Burada şair, sıradan insanı baz alarak tüm topluma uyanık olması, Allah’ın kendisine verdiği rızıklara şükretmesi ve sabrı elden bırakmamasını önermektedir.

Şabr olur in’âm-ı perverdigar

Az kişiye ruzi kılur Kirdigar 103b/4

Merd-i ‘âmî kim igen agâhı yok

Gâhî şabr olur aña vü gâhî yok 103b/6

Aşağıdaki beyitlerde şair akil adamın şahsında tüm topluma yön veren öğütler vermektedir. Bu kimse sabırlıdır ve her durumda Tanrı’ya şükretmektedir. Çünkü şaire

göre sabır cezbedici bir nimettir. Sabırlı kişinin yapacağı ilk iş de nefsine galip gelmesi, yani nefisini alt etmesidir. Bu düşünce tasavvufun melâmet prensibini hatırlatmaktadır. Melâmette de amaç nefis denilen düşmanı alt etmek, nefis kontrol altına almaktır.

Merd-i ‘ākıl dāyima šābir gerek

Nef’ü zarda Rabb’ına šākir gerek 103b/1

Şabr gine nī’meti cālib olur

Merd-i šābir nefsine gālib olur 103b 3

Revānī, aşağıdaki beytinde ise gelenek doğrultusunda sabrı çeşitli imajlarla betimler, teşbihin gücünden yararlanır. Şaire göre sabır mutlu ve canlı bir padişahdır. Bu niteliğiyle Revānī’ye göre bu padişah, baştanbaşa meyvesi lütuf olan bir kimsedir. Şair, burada ihsanı bol bir padişah misali sabırdan herkesin, toplumun tüm fertlerinin istifade etmesini nasihat etmektedir. Burada şair, sabır kavramını dalları her yana sarkmış, uzamış taze ve verimli bir meyve gibi teşbih ederek, tebasını mutlu kılan her kese cömertçe refah veren bir padişaha teşbih etmekte, ikisi arasında başarılı bir ilgi kurmaktadır:

Şabr bil bir šāhtur ḥandān ü ter

Mīvesi luṭf olur anuñ ser-be-ser 104a/7

Şair burada bir gerçekliği de vurgular. Kim sabretmişse mutlaka hazine misali olan sabrın zenginliklerini de elemelerini de görmüştür. Evliya ve peygamberlerden birçoğu sabrettikleri için eziyet çekmişlerdir. Eyyüb Peygamber’in sabır timsali kıssası elbette bunun bir göstergesidir. Ancak buna rağmen Allah’ın sabır nimeti tükenmediği için her kişiye dağıttığı bu nimetten istifade edilmelidir ve Allah’ın isimleri arasında sabır isminin olduğu unutulmamalıdır. O ismin delili olarak Allah, dünyaya sabrı bol yaymıştır. Şair, bu söylemiyle Eyüp gibi sabretmese de onu hatırlamasını, Allah’ın nimetlerini hatırlamasını şükretmesini nasihat etmekte, bunu bir manifesto gibi pekiştirerek sunmakta, Eyyüb’ün kıssasını fikirlerine dayanak kılmaktadır:

Her kimün kim şabrı vardur genc anuñ

Her kimün kim genci vardur renc anuñ 104a 12

Gör ki bunca evliyā vü enbiyā
Şabr idüben gördiler renc ü ‘anā 104a 8

Şabr-ı Eyyüb nebrī-yi ḥod temām
İtdi tafşīlin ḥadīs ü hem kelām 104a 9

Es-şabūr’ı bilgil anuñ nāmıdur
Her kişiye şabr anuñ in’āmıdur 104a 10

Mazhar-ı ḥaḳḳ’ı ol ismün ol durur
Gerçi şābir bir cihānda bol durur 104a 11

3.4.6. Şükür

Sözlükte “yapılan iyiliği bilmek ve onu yaymak, iyilik edeni iyiliğiyle övmek; minnettarlık” anlamındaki şükür terim olarak “Allah’tan veya insanlardan gelen nimet ve iyilikten dolayı minnettarlığını ifade etme, nimete söz ve fiille mukabelede bulunma, Allah’a itaat edip günah işlemekten uzak durmak suretiyle nimetin gereğini yapma” şeklinde tanımlanmıştır (Çağrı, 2010: 39/259).

Revānī, şükür kavramını dini söyleme uygun olarak daha çok yaratana karşı minnettarlığını ifade etmek için kullanmıştır. Bu ifadeler ağırlıklı olarak tevhid türü manzumelerde karşımıza çıkar. Buna göre nimeti Allah verir kul ona şükr eder (v. 103a/9, 91a/8). Allahın vermiş olduğu nimetin şükrünü dile getirip ifade etmek için kelimeler kifayetsiz gelir (25a/103).

Şükür en açık ve en zahir görünen bir hüsün, bir güzellik, bir erdemdir. Şükür güzelliğin takdirini ifade eden ve güzelliğin anlamsız kılınmasına rıza göstermeyen bir vesiledir. Şükür istenen nimeti, faydayı elde etmeyi ziyade artırıcı, sağlayıcı bir etkiye sahiptir.

Şükür bir ni‘ met durur ḥüsni bedīd
Şükür ni‘ met-i mücib celbi mezīd 15a/3

Şükürün hakikatini idrak etmek, anlamak istersen; sendeki aczin sonsuz kudreti anlamayı sağlayacak olmasına şükretmelisin. O acz senin hiçbirşeye malik ve kadir olmadığına ispatıdır.

Anlayışın, fehmin en mükemmel halini yani kemalini bilmek istersen, aczini bilmek bu anlayışın anahtarıdır.

Şākir dāhi ni‘ met vü şükri‘ anun

‘Acziñi bilmek hemin ancak senün 15a/4

‘Acz-i şükri olur haqıkat şükri bil

‘Acz-i derk olur kemali derk bil 15a/5

3.5. DİNİ KİTAPLAR

3.5.1. Kur’ân-ı Kerim/Muşhaf

Kur’an-ı Kerim, dört semâvi kitabın en son indirilenidir. Vahiy yolu ile Cebrail vasıtası ile peygamberimize gönderilmiştir (Pala, 2015: 278). Revânî, Kur’an-ı Kerimi farklı isimlerle zikretmiştir. Kur’ân herşeyden önce kitâb-ı kâdim ve kitâb-ı mübindir. O, tüm ayetleri barındıran mushaf/kitaptır. Bunların yanında yakarış noktasında baska unsurlara yer verip Allah olan yakarışını dile getirirken; “Nâzil Kur’ân Hakkı-ıçün”, “ol Kur’ân Hakkı içün” diyerek bu kelimeye yer vermiştir.

Sen ol ümmisin ki okuduğuñ Kitâb-ı mübin. 194b

Her neye baksañ delil-i zâtıdır

Cümle eşyâ mushaf-ı âyâtıdır 17b/1

⁽¹⁰⁾ve muşahabet-i Kitâb ı kadim iline mukabbel-i şifâh-ı şâhân ⁽¹¹⁾ve mübeccel-i cümle-i ‘âlemiyân olur ve her ne miqdâr ki âteş şafâ vü 116b

Nâzil Kur’ân Hakkı-ıçün ve ol Kur’ân’a ⁽⁴⁾olan imân Hakkı-ıçün. 166a

3.6. AYETLER VE HADİSLER

Divan edebiyatının temel kaynaklarından biri de ayet ve hadislerdir. Pek çok şair eserlerinde birçok ayet ve hadisi iktibas olarak kullanmıştır. Özellikle nasihatnâme türündeki eserlerde bu duruma daha çok rastlanır. Bu eserde de şair, bu gelenek çerçevesinde pek çok ayet ve hadise gönderme yapmıştır.

Ayet ve hadisler ile ilgili bilgiler, eserin inceleme kısmında detaylı bir şekilde verilmiştir.

3.7. İBADET UNSURLARI

Câmi‘ü’n-Nesâyiḥ, dini özellikler de arz ettiği için dini ve dinin bir ritüeli olan ibadet (Karagöz, 2010: 285; Sinanoğlu, 1999: 19/233) unsurlar, başka bir ifade ile ibadet eser içerisinde yer almıştır. Dini hususların başında ibadet unsurları gelir. Revânî, Namaz, oruç, hac, abdest gibi ibadet konularına yer vermiştir. Şairin öne çıkardığı ve üzerinde durduğu konuların başında namaz gelir. Bu hususa şunları söyler: Namazın ilk şartının temizliktir. Namaz, dinin ve Allah yolunun direğidir. Namaz dua anlamına gelir. Namaz için kibleye yönelinir ve tekbir getirilir. Görüldüğü gibi namaz, başka konularda olduğu gibi örneklendirme yoluna gidilmeden ve herhangi bir yoruma imkân bırakmayacak şekilde dini söylemler doğrultusunda dile getirilmiştir.

3.7.1. Abdest

Farsça âb (su) ve dest (el) kelimelerinin birleşiminden oluşan abdest kelimesi “el suyu” anlamına gelir (Paçacı, 2010: 3). Revânî, abdest ibadetini namazdan önce yapılan bir eylem olarak görmemiş, daha çok bedensel ve ruhsal arınma olarak algılamıştır. Şair, Allah’a yalvararak nefsin kirliliğinden bahsetmiş ve bu kirliliği Allah’ta yok olma denizine dalıp temizlenmesini dile getirirken bu durumu abdest olgusu ile dile getirmiştir. Namazın bir gereği olan eli ve yüzü yıkanmaktan bahseden şair, bu iki eylemi de dünya kirinden arınmak olarak görmüş ve bu bağlamda Hak ile engelsiz olarak yüz yüze söyleyeceğini ifade etmiştir. Görüldüğü üzere abdest ibadeti de tasavvufi olgular çerçevesinde yorumlanmıştır.

İlāhī abdestüm bilürem hiç

Yuduğum pāy-ı destüm bilürem hiç

63b/1

Pes yuğil iki cihāndan dest ü rû
Cāyız ola Hāḫḫ ile tā güft ü gū 63b/2

3.7.2. Dua

“Çağırma, seslenmek, istemek; yardım talep etmek” manasına gelen dua kelimesi Arapça olup mastar formundadır. Bununla birlikte “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak da kullanılmıştır. Allah’a (c.c.) yönelik sözlü veya yazılı talepleri ifade eden metinlere de dua denilmiştir. İslâmî literatürde ise Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tâzim duyguları içinde lutuf ve yardımını dilemesini ifade için kullanılmaktadır (Cilacı, 1994: 529).

Dua kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de yirmi yerde geçmektedir. Yine aynı manada da‘vâ ve da‘vet kelimeleri de zikredilmiştir. Ayrıca dua kökünden farklı fiiller pek çok âyette de yer almıştır. Dua ve müştakları ilgili ayetlerde Allah’a yakarma, istek ve ihtiyaçlarını O’na arz ederek Allah’ın lutfunu dileme, çağırma, seslenme, davet etme, ibadet etme, yardıma çağırma, bir durumu arz etme, Allah’ın birliğini tanıma, isnat ve iddia etme anlamlarında kullanılmıştır (Abdulgani, Wensinck, 1364/1945: 350). Hadis metinlerinde de dua kelimesi ve müştakları çokça yer almaktadır (Abdulgani, Wensinck, 1364/1945: 350)

Arapça sözlük yazarlarından İbn Manzûr, duanın üç şeklinin bulunduğunu ifade etmiştir:

1. Allah’ın birliğini dile getirme ve O’nu övgüyle anma.
2. Allah’tan af, merhamet gibi mânevî isteklerde bulunma.

3. Allah’tan dünyevî nimetler isteme. Ayrıca “Yâ Rabbi, Allahım” gibi hitap ve çağrı ifadeleriyle başlayan veya Allah’ı övgüyle anan her sözün -içinde bir dilek ve istek bulunmasa da- dua olduğuna işaret ederek buna Hz. Peygamber bir hadisinde geçen, “Arefede benim duam ve benden öncekilerin duası ‘Lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerîke leh lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr’ sözüdür” açıklamasını örnek olarak vermiş; bundan dolayı tehlîl (lâ ilâhe illallah), tahmîd (elhamdülillâh) gibi dinî ifadelerle İslâmî gelenekte dua denildiğini aktarmıştır. Zira Kur’ân-ı Kerîm’de (Yûnus, 10/10) de müminlerin cennetteki dualarının sübhânekellâhümme ile başlayacağı,

yine onların dualarının el-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn ile biteceği anlatılmaktadır (Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, 1993: 17/256)

Tasavvuf ilminde ise dua genellikle sözle bazen de susularak yani lisân-ı hâl ile yapılmaktadır. Sözle yapılan duanın gönülden ve samimi olması gerekir. Dualarda Allah ulaşılmak istenen bir sevgili olarak görüldüğünden perdelerden ve hicrandan yakınılır, vuslat ve müşâhede peşinde koşulur. Tasavvuf edebiyatında “habîb, mahbûb, mâşuk, yâr, can, cânâ, cânan” ifadeleri Allah için kullanılmaktadır. Sûfiler, Allah ile kulları arasında bazısı zulmetten, bazısı da nurdan birtakım perdelerin bulunduğu, bu perdelerin O’nun bütün güzellikleriyle temaşa edilmesine mani olduğuna inanır ve dualarında bu perdelerin kaldırılmasını talep ederler (Uludağ, 1994: 535).

Duaların sadece bir yakarma değil aynı zamanda başkaca birçok işlevinin yanında nasihat ile de irtibatını kurmak mümkündür. Bu çerçevede yapılmış dualara bakıldığında zaman zaman açık veya kapalı olarak insanlara nasihat verildiği görülmektedir. Örneğin; Revânî Allah’tan bir şey dilediği zaman onun ululuğunu, büyüklüğünü veya sıfatlarını kullanarak duada bulunur. Aşağıda lütfunun sonsuzluğunu ve keriminin nihayetsizliğini söylemesi bundan dolayıdır.

(10)Neşr 28a (11)İlâhî senuñ lütfuñâ gâyet yok. İlâhî senuñ keremuñâ nihâyet yok.

28a (11)İlâhî ey nümâyende-i tarîk-i tahkîk. Vey güşâyende-i der-i tevîk. Ey bahşında 28b

Yukarıdaki ifadelerde Allah için “ey nümâyende-i tarîk-i tahkîk” “tahkik yolunun göstericisi” cümlesini kullanılmaktadır. Bununla insanlara hak ve hakikati aramada irşadına muhtaç olunan yegane varlığın Allah olduğu salık verilmekte ve hakikate vasıl olmak için başka kapılarda dolaşmanın anlamsız olduğu vurgulanmaktadır. Devamında ise “güşâyende-i der-i tevîk” ifadeleri ile de başarının yolunu açacak olanın da yine Allah olduğu ilan edilerek başarının da Allah’ın elinde olduğu ve tevfiğe ermek isteyenlerin yolunun yine Allah’a istinad ettiği üzerinde durulmuştur. Bu yakarma ifadeleri ile de muhataplara “Sakın başarıya ulaşmak için Allah dışında bir yol aramayınız!” tavsiyesi verilmektedir. Başka bir beyitte de şöyle denilmiştir:

İlâhî ölmedin tevîk senden

Bu cân ayrılmadın tahkîk senden 172a/47

Bu beyitte de benzer şekilde başarının ve doğruyu bulmanın Allah’ın eliyle olacağı anlatılmakta başka yollara sapılmaması tavsiyesi dua aracılığı ile gerçekleşir.

29b

(2)İlāhī ben seni ne dille ögem dil haḳīḳatūñ baḫrından bir ḳaṭre.

(3)Seni ne vücūdla vaşfedem mihriñ şe‘ā‘asından (4)bir zerrüne. Her ‘aḳıldur eñ celālūñ idrākında ḫayra. Her rāy-ı rūşen (5)cemālūñdan tīre. Aşḫāb metūn ü şūrūḫ ‘izetūñ ḫavāşī sende (6)mütelāşī. Erbāb-u ḳulūb ü küşūf-ü ceberrūtuñ ḫareminde (7)bī-gāne vü nāşī. Beşāyir-ü aşḫāb ‘aḳl-u metīn ü başīret ‘azāmetūñ

29b

İlāhī sen her ne ki lafza vü ‘ibārete şıḡar ḫarf (4)ü ismidür sen ondan müberra vü her ne ki mīzān-ı ‘aḳla girür ‘ādet (5)ü resmdür sen andan mu‘arrā her ne ki zātūñda fīkr olmaz selūbū izāfāt 32a

Bu beyitlerde dilinin Allah’ı övmeye yetersiz olduğunu itirafla duaya başlamaktadır. Daha sonra ise yine varlık olarak da Allah’ın yüceliğini vasfedemeyeceğine değinmektedir. Böylece Allah’ın zatının bu sınırlı akıl ile anlaşılamayacağını, böylesi bir çaba içerisine girmenin gereksiz ve sonucunun hakim olacağını tavsiye edildiği söylenebilir.

Dīne da‘vet etmeyince ol ḫudā

Mu‘minī kāfirden eylemez cūdā 34b/14

Yukardaki beyitte bir kişinin iman etmesinin de Allah’ın hidayeti, daveti ile olduğu ifade edilerek Allah hidayet ettiği için bizlerin Mümin olduğumuzu hatırlatmakta ve insanların mümin oldukları için kibre kapılmaması gerektiği öğütlenmektedir. Diğer taraftan aslında mümin olmayanlara yönelik de bir hoşgörü talebi söz konusudur.

Hidayet talebini de bir beytinde şu şekilde ifade etmektedir:

Hidāyet şem‘ini göñlümde yandur

Bu ḡaflet uykusından sen uyandur 50

Günlük namazlarda kırk kere tekrar edilen Fatiha suresinde de şöyle buyurulmaktadır: “Bizi doğru yola hidayet et!” (Fatiha: 1/6). Böylece Revānī, Allah tarafından müminlere nasıl dua ile nasihatte bulunulmuşsa benzer bir usulle ve aynı mahiyette duayı şiirlerinde kendi üslubunca tekrar etmiştir.

Bulursam ger bulurdun bin ḫalāşī

Degülven emriñe bir laḫza ‘āşī 50b/3

Didi cān kim şecā' at budur ey ten
Ki bunları basāsın er gibi sen 51a/4

Ḳoma kim mülkūn içre edālar
Nice dilerlerise eyleyeler 51a/5

Allah'ın emrine isyan etmeyenin kurtuluşa ermesi için dua yapmış olduğu bu beyitte şair duaya muhatab olmak için günahları terk etmeyi nasihat etmiş olmaktadır. Zira Kur'an-ı Kerim'de de ifade edildiği üzere Allah'ın sınırlarına saygı duyanlar kurtuluşa ereceklerdir:

" Bunlar, Allah'ın (koyduğu) sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdır; işte büyük kurtuluş budur. "(Nisâ: 4/13). beyitlerin devamında ise işte asıl kahramanlığın bu olduğu ifade edilir. Şecaat kelimesiyle ifade edilen bu durum günahlardan uzak durmaya çalışmayı bir savaşa benzetmekten ileri gelmektedir. Hz. Peygamber de nefisle mücadeleyi cihad kelimesiyle ifade etmiş ve Tebük seferi gibi aylarca yolculuk yapılan, bin bir türlü zorlukların çekildiği ve Kur'an-ı Kerim'de "zorluk yolculuğu" diye ifade edilen bir seferden dönüldüğünde küçük cihaddan büyük cihada gelindiğini ifade etmiştir. Arkadaşları Tebük seferinden daha büyük cihadın ne olduğunu sorduklarında nefisle olan mücadeleye işaret etmiştir(Ali el-Muttaki el-Hindi, 1985: 4/430).

Dua etmenin usulüne dair de nasihatte bulunan yazar, muteber duanın ah u zarla ve huşu içinde yapılacak dua olduğunu ifade etmektedir:

Namāzīn ma' nisi bilgil du' ādur
Du' ā zār-u huşū' ile revādur 60b/2

Görüldüğü gibi namaz ile dua arasında ilgi kurmuş ve namazın mana olarak dua anlamına geldiğini ifade etmiştir. Revānī'ye göre duanın makbuul olması için zār-u huşū' yani büyük bir huşu içerisinde can ü gönülden istemek gerekmektedir. Öyleki Kur'an-ı Kerim'de namazla ilgili olarak değinilen huşu kavramına da işaret etmiştir: "Gerçekten namazlarında huşu içinde olan müminler kurtuluşa ermiştir"(el-Mü'minûn 23/1-2).

Revānī, aşağıdaki ifadelerinde duanın şöyle de kullanmıştır. Buna göre gönlüne muhabbet tohumundan başka bir şey ekmemesini tavsiye eden şair, ruhunun ise vahdet denizinden ayrılmaması gerektiğini ikaz etmiştir.

(¹)Sen neşvü nümā ver her demde dil kiştizārında muḥabbetūñ toḥmundan ğayrı
 (²)ğayrı ekme. Ve rūḥ keştīsini vaḥdetūñ baḥrinden taşra şalma. 66b

Görüldüğü gibi Revānī, gönül muhabbet, ruh ise vahdet yani Allah'ın birliği ile dolu olmalıdır derken dua ritüelinden yararlanmıştır.

Gönül muhabbet ile dolu olmalıdır. Ancak vücudun en kıymetli yeri olan gönül evine saldırılar da olacaktır. Bu saldırılara karşı da dua vasıtası ile de Allah'tan yardım alınmasını nasihat mahiyetinde şöyle ifade eder:

İlāhī dil ḥānesini şeyṭān'dan sen zabṭ eyle. (²)Egerçi ihtilaṭda tefriḳa vü kesret çoğ olur ve inḳıṭā' da şafā vü (³)vaḥdet ḥāşıl olur amma şöyle degüldür ki, her ihtilaṭ elbette (⁴)āfet ola, ve her ḥumūl dāyim rāḥat ola. Şol kimesneye ki pāy- (⁵)bend-i şıfat olur ikisi de āfet olur. Birinde ḥalkı görüp (⁶)yolından azar ve birinde kendüyi görüp aşağı düşer. Cehd (⁷)idüp evşāfı Ḥaḳ anı itmek gerek, ve sa' y idüp aḥlākı (⁸)nūrānī itmek gerek. 120a

Yukarıdaki ifadelerden hareketle şair, gönül evini şeytandan koruması için Allah'tan dua ile yardım istmekte, aksi taktirde şeytanın karıştığı gönülde vahdetten/teklikten kesrete/çokluğa geçileceği ve bunun da kişinin afetine sebep olacağı ifade edilir. Kesretin bulaştığı gönlün afete maruz kalacağı bu sebeple bazen azgınlaşabileceği bazen de değerini kaybedip aşağıya düşeceği anlatılır. Kişiye düşen ise gayret ederek ahlakını nurani hale getirmesi görevidir. Ahlakın güzelleşmesi için cehd edip çalışmak gerektiğini yakarışla birlikte nasihat etmiştir.

İlāhī vāḳıf-ı esrār sensin

Şifa-baḥş-ı dil-i bīmār sensin 172a/46

Revānī, yakarışında diğer sırlara olduğu gibi bu sırda da vakıf olanın Allah olduğu ve bu mücadelede alınan yaralara şifa verecek olanın da yine Cenâb-ı Hak olacağı ifade edilerek müminlere teselli vermekte ve yine bu konuda da yardımı sadece Allah'tan beklemenin gerekli olduğu salık verilmektedir. Salık verirken de dua ile nasihatı birleştirme örneğini başarılı bir şekilde ortaya koymuştur.

Revānī, aşağıdaki beyitte olduğu gibi dua söylemini son nefese kadar dile getirir. Hatta nefesinin son demi bir “hu” bile olsa dua ile Allah'ın rahmetinin kendisine ulaşmasını arzu eder. Kur'an-ı Kerim'de de ölüm gelinceye kadar kullukta bulunmanın gerektiği ifade edilmekte ve son nefese kadar sürekli bir iman mücadelesi içinde olunması gerektiği şu şekilde ifade edilmektedir: “Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et” . (Hicr: 15/9)

Şu demde ki nefesde kıla bir hū
İrişdür rahmetüñden baña bir mū 172a/48

Aşağıdaki beyitlere göre şair, Allah'ı zikretmeyi dilin tabiatı gibi ayrılmaz parçası haline getirmenin ahirette saadete vesile olacağı ifade edildikten sonra şehadet kelimesiyle hayatın devam ettirilmesi ifade edilerek iman üzere bir yaşamın sürdürülmesi tavsiye edilmiş olmaktadır. Ahirette saadete ermenin yolunu da yapmış olduğu şu dua ile ortaya koymaktadır:

Dile zikrūñ ṭabī' at kıl ve 'adet
Ki āhır demde ben bulam sa' ādet 51

Şehādetde zübānum sen devām it
Beden ayrılıcaķ zinde-revān it 52

Zaman zaman insanın dünya ile olan ilişkisine de değinilmekte ve insanın heva ve hevesleri peşinde koşması bela olarak nitelendirilmekte Allah'tan bu beladan kendisini kurtarması istenmektedir. Böylece insanın heva ve hevesinden kurtulmak için çaba içerisinde olması öğütlenmiş olmaktadır. Duanın yanında insanların beladan kurtulması ve hevadan halas olmasını nasihat kültürü geleneği içerisinde ifade eder.

Beni kırtarırsen bu belādan
Ḥalāş itseñ benī bend-i hevādan 239b/6

Tasavvuf literatüründe insanın ölümden önceki hayatı, bu hayattayken ilişki kurduğu varlıklar, bunlarla ilgili eğilimleri, tutum ve davranışları dünya olarak isimlendirilmektedir. Meşhur mutasavvıflar maddeye yönelen nefsin arzuları" olarak tarif ettikleri dünyanın bütün kötülüklerin kaynağı olduğuna inanmışlar, dünyayı Hakk'a giden yolda önlerine çıkan en büyük engel sayarak farklı ifade biçimleriyle yermeye çalışmışlardır(Uludağ, 1994, 10/22).

Revānī de dünya ile ilgili bu olumsuz yaklaşıma sahip olduğundan dünya ile düşünsel planda meşgul olmayı eğri yol olarak nitelendirerek Allah'tan kendisini bu eğri yoldan çıkartmasını dua ile istemektedir. Böylece yukarda içeriği doldurulan dünya

kavramına dair bir bilinç oluşturma gayreti içinde olmuştur. Bu bilinç bir taraftan dua diğer taraftan ise nasihat içermektedir. Başka bir ifade ile hem nasihat vermiş hem de dua etmiştir.

Bıraksam dünya fikrini ben elden

Elüm alsan çıkarsañ egri yoldan 239b/7

Nefsin heva ve heveslerini ifade eden dünya ile olan mücadelede kılavuzluğuna müracaat edilecek bir öğretmen olarak kabul edilen mürşid-i kamilden ders alınması gerektiği de yine klasik tasavvuf öğretisinin öncelediği bir husustur (Yılmaz, 2015: 653). Revānī, dünya ile olan mücadelede şeyhin önemine dair Arap tembih edatı olan ve “dikkat et!”, “mütelayakkız ol!” manasına gelen “Elâ” ifadesiyle başlayan beyitler söylemiştir.

Ela ey şeyh-i kâmil mürşid-i Hâk

Ela ey kutb-ı âlem şeyh-i muṭlaḳ 239b/8

İnsanın varlığının temel gayesi olarak Kur'an-ı Kerim'de kulluk etmek ideali ortaya konulmuştur. Kur'an ayetlerinde ifade edildiği üzere Allah (c.c.) insanları ve cinleri kendisine kulluk etsin diye yaratmıştır. “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım” (Zâriyât: 51/56).

Hâk-içün ki vücûdudur elinde

Gice gündüz sücûdudur öninde 239b/9

Saña tekrîm iden tekrîmiyçün

Saña ta'zîm viren ta'zîmiyçün 239b/10

Seni hürmetlü kılan hürmetiyçün

Seni 'izzetlü kılan 'izzetiyçün 239b/11

Şair, yukardaki beyitlerle bu durumu farklı ifade ve üsluplarla yaptığı dualarda ortaya koymak suretiyle insanın yaratılış gayesinden uzaklaşmaması gerektiğini kendi nefsinin muhatap alarak tavsiye etmektedir. Gece gündüz sücud yani secde etmek ile sürekli bir ibadet halinde olmanın gerektiği vurgulanmaktadır. Allah'ın insana verdiği değer, onu diğer varlıklar arasında saygın bir konuma yüceltenin ve insanı muhterem kılanın da yine Allah olduğu hatırlatılarak yaratılış gayesinden uzaklaşılması nasihat edilmektedir.

3.7.3. Hac

Bilindiği gibi İslâm'ın temel şartlarından birisi de Hac'tır. Revânî bu konuya da yer vermiştir. Şair, hac hususunu değişik anlamlarda dile getirmiştir. Bunlardan birisi hacca tasavvufi anlam yüklemesidir. Revânî'ye göre Allah aşkı bineğine binen Allah yolunun yolcusu hakikat Mekke'sine yönelir ve haccını gerçekleştirir.

Kim süvâr-i merkeb-i tevfiķ olur

Aña hacc-i Mekke-i tahķiķ olur 64a/1

Tasavvufî açıdan diğer bir yorumu da haccın gereği olan ihrama girme olgusu üzerinedir ve bu olgu maddi giysilerinden çıkıp manevi giysilere yani ihrama bürünmesi anlamında yorumlamıştır. Bu manevi bürünmeyi gerçekleştiren Allah yolunun yolcusu Kâbe'yi tavaf eder ve çevresinde döner.

Sevb-i dünyîden çıkup ihrâm kıl

Pes tavâf-i ka' be-i İslâm kıl 64a/2

Haccın şartlarından biri olan sa'y'dır. Şair, bu makamı yorumlarken yine tasavvufî olgu ile hareket etmiş ve sa'y makamının "havf ve recâ" makamı olduğunu söylemiştir. Başka bir ifade ile Safa ile Merve arasında gidip gelmek korku ile ümit duygusunu yaşamaktır.

Şol maķâm-i sa'y kim verir şafâ

Bil Şafâ vü Merve'yi havf ü recâ 64a/3

Şair, korku ve ümit makamını yaşayan kişinin benliğinden sıyrılması ve bunun ardından Allah'a teslim olmuş bir âşık gibi "Lebbeyk" diyerek gerçek haccı yapması gerektiğini ifade eder.

Yürü terk-i da' vî yü pindâr kıl

Şonra var lebbeyk-i 'âşık-vâr kıl 64a/4

Tasavvufi anlamda yorumlanan hac olgusunu şair, Arafat dağına çıkışını Allah'ın yüce katına çıkışla eş değer görmüş ve bir sonraki aşama olan kurban kesmeyi de nefisini kurban etme ve nefisten kurtulma olduğunu söylemiştir.

Çün bedîd ola harîm-i bârigâh

Nefsuni ķurbân edip olgıl tebâh 64a/5

Allah yolunun yolcusu, hac farizasını tamamlamıştır. Fakat şair, bu tamamlamayı da tasavvufun söylemlerinden yararlanarak ifade etmiştir. Başka bir ifade ile bedensel

olarak yapılan hac ibadetini bedensel olmaktan çıkarmış, ruhsal yolculuğa çevirmiştir. Bu yolculuğun sonunda Allah eri yüzünü nereye çevirirse Allah'ı görme noktasındadır.

Bî-cihettir onda beyt-i Kibriyâ
Yüzünü her cānibe tutsañ revā 64a/6

3.7.4. Namaz/Salat

Farsça bir kelime olup, Arapça'daki "salât" kelimesinin karşılığıdır. Sözlükte, dua, istiğfar, övgü anlamlarına gelen salât, dini bir kavram olarak İslâmın beş temel esastan biri olup belirli ritüelleri ve eylemleri olan özel bir ibadettir (Paçacı, 2010: 514). Şair, aşağıdaki beyitte namazın şartlarından olan taharet ve kamete yer vermiş, namazı dinin direği olarak görmüş, namazı anlamlı kılan olgunun dua olduğunu dile getirmiş ve namaza başlarken kibleye yöneliminin yanında tekbir getirilmesini belirtmiştir.

Şartı kılınub durur tahâret
Kim ki ide namâzçün iķâmet 55a/19

‘İmâd-ı şer‘ ü dîn bilgil namâzı
Namâzı ki ola anun niyâzı 60b/1

Namâzıñ ma‘nisi bilgil du‘âdur
Du‘â zâr-u huşû‘ ile revâdur 60b/2

Kible içün bulasın tekbîr kıl
Göñlüñi ya‘ni Hâk ile bir kıl 63b/4

3.7.5. Oruç/Savm

Revânî'nin bahsettiği bir diğer ibadet unsuru da oruçtur (Paçacı, 2010: 534). Şair, beyitlerde oruç olgusunu şöyle yansıtmıştır. Oruç Allah için yapılan bir ibadettir yani Allah'ın emridir. Vücudun ekmek ve suya ihtiyacı olduğu gibi, oruca da ihtiyacı vardır. Oruç, sabahtan akşama kadar mideyi boş tutmak anlamına gelmez. Oruç, akıl sahipleri nezdinde vücudun oruçla temizlendiği gibi gönlün de dünyevi arzulardan arındırılması gerekir ki orucun Allah'a yakınlaşma ve onun için yapılan bir ibadet olsun.

Tā ki sensin beste-i her pīç ü tīb
Şavm sana sarfe-i nān ile āb 63b/1

Şavmı şanma sen şikem boş olmağı
Var gönül boş eylegel Es-şavmu lī 63b/2

Rūzedār ana demiş ehl-i hıred
Kim kıla cān vü gönülden sed 64a/3

3.8. AHİRET İLE İLGİLİ UNSURLAR

3.8.1. Ahiret

Revânî'nin kullandığı unsurlardan biri olan ahiret, dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat olarak da ifade edilir (Topaloğlu, DİA, 1988: I/543). Ayrıca bu kavram, dünyadaki iyi ya da kötü amellere göre Cennet veya Cehennemde süreceği de ifade edilmiştir (Pala, 2015: 12).

Revânî, eserinde ahiret hayatında cennete kavuşmak için yapılması gereken davranışlardan bahseder. Yine ahiret hayatında mutlu ve mesut olmak için Allah'a yalvarış ve yakarışlarda bulunur. Böylece dini vecibeler üzerinden insanlara nasihatta bulunmuş olur.

“..gāh olur ki bir kuluñı dünyāda şāh ve āhiret milkinde ⁽⁸⁾pādişāh idersin..” 82b

“İlāhī Takva tūşesini āhiretümūze zād it. ⁽²⁾İlahi beni āhiret guşşalarından azād it.” 112b

İlāhī çün bu gönül sulţānını rūḥ ⁽⁸⁾memleketinden tutup ṭabī‘ at zindanına şalduñ, āhirette bāri anı ⁽⁹⁾bu zindandan azād it. 119b

3.8.2. Cehennem

Revânî, adı geçen kavramı hem cehennem hem de duzah şeklinde kullanmıştır. Ku'ân'da birçok ayette “cehennem” bazı sıfatları ile tasvir edilir. Edebiyatta, aşığın çektiği ayrılık acısı olarak tasvir edilir (Canım, 2018: 136).

Revânî, cehennemden kurtulmak için çeşitli yalvarış ve yakarış ifadelerini kullanmıştır.

Heşt-i cennet lem' ā-yı envār olur
Heft-i dūzaḥ şu' le-yi esrār olur 17a/1

Yiriñ çün kim ola sinüñ cehennem
Görünmez gözüñe hem-rāh hem-dem 47a/27

Beḳa bî-çün çalıṣ kim zād idesin
Cehennemden iziñ āzād idesin 75a/9

(⁶)vişālūñ kūyından temām dur ve cemālūñ tecellīsinden ebedī (⁷)mehcūr idüb
cehennem âteşinde ḫarīḳ ve heyūla denizinde ḡarīḳ (⁸)ḳoyasın... 106a

3.8.3. Cennet/Firdevs

Revânî, eserinde cennete de yer vermiştir. Kur'ân'ı Kerimde birçok ayette tüm özellikleri ile bahsi geçmektedir. Edebiyatımızda ise, sevgilinin yüzü “cennet” olarak tasvir edilir. Tasavvufî şairler ise “cennet” ile Allah'ın cemâlinin arzalandığını ifade ederler. Revânî, kavuşmak istediği cennetin bazı özelliklerini dile getirmiştir. Şair, bu doğrultuda cennet olgusunu ayrıntılı bir şekilde beyitlerinde ele almıştır. Cennet kelimesi yerine göre “behişt” ve “firdevs” kelimeleri ile ifade etmiştir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de geçen cennetin isimlerinden “Cennetü'l-Me'vâ-Cennet-i 'Adn” kelimelerine de beyitlerinde yer vermiştir.

Heşt-i cennet lem' ā-yı envār olur
Heft-i dūzaḥ şu' le-yi esrār olur 17a/1

La' netī evvelden olur la' netī

Cennetî evvelden olur cennetî	34b/8
Her şūret-i hūb u zişt senden	
Hem dūzaḡ u hem behişt senden	99a/35
Beyān-ı ‘ışķı sen Manşūr’a şorgıl	
Var aḡvāl-i behiştî ḡūra şorgıl	133a/4
Ol ġarībān-ı menzil-i dünyā	
Ol ‘azīzān-ı Cennetü’l-Me’vā	148b/2
Cennet-i ‘Adn cāsı ‘uṣṣāķuñ	
Dil ü cān Ḥaķ-ı pāsı ‘uṣṣāķuñ	149a/1
Sütūn-ı sāyebānuñ Şāh-ı tūbī	
Fezā-yı dergehūñ firdevs-i a’lī	189a/9
‘Arızı lāle-berg-i bāġ-ı behişt	
Hücre-i nūh-sarāy-ı semīn-ḡişt	190b/18
Gīsūsıdur sūnbül-i bāġ-ı behişt	
‘Ārızıdur ravza-i ‘anber-sirişt	195b/19

3.8.4. Haşr

Dini bir kavram olan haşr kelimesi, Allah’ın insanlar öldükten sonra ruhlarını iade edip onları hesaba çekmek için toplanma yerine sevk etmesi demektir (Karaman, 2010: 237). Bu olgudan hareket eden Revânî, haşr vaktine kadar insanların doğru ve iyi davranmaları hususunda nasihatlerde bulunur.

Ger ola ġūruñ senūñ bir beyt-i nār	
Ḥaşre deġin sen olasın zār ü zār	116a/32

“Hak celle ve ‘alā tā haşre degin ⁽⁷⁾her ‘aşık vaşlatda dīdārı ni‘ metinüñ ve fūrkatde ‘ışk lezzetinüñ ⁽⁸⁾şükri şevābını anuñ rūḥ u revānına vaāşıl kılub tā kıyāmete degin” 177b

3.8.5. Havz-ı Kevşer

Dini bir unsur olarak havz-ı kevşer, kıyamet gününde Hz. Peygambere verilecek olan cennette bulunduğu söylenilen içinde kevşer suyunun bulunduğu havuz (Karagöz, 2010: 246). Revânî, bunu gelenek doğrultusunda aşağıda olduğu gibi kullanmıştır.

Elā ey sākī kıl cān-ı mu‘ attar

Şunıvir bir zülāl-i havz-ı kevşer 162b/16

3.8.6. Kıyâmet

İslam inancına göre dört büyük melekten İsrâfil’in sūra üflemesi ile dünya hayatının son bulması ve ikinci defa üflemesi ile insanların dirilerek mahşer meydanında toplanması anlamındadır (Karaman, 2010: 378)

Revânî de eserinin pek çok yerinde kıyamet inancına dair düşüncelere yer vermiştir.

Tā kıyâmet olasın zîr-i zemîn

Râhat ü zevk u huzur-ile emîn 116a/31

Revânî, kıyamet olgusunu manzum parçalardan çok mensur kısımlarda ve dini terminolojiye uygun olarak işlemiştir. Aşağıdaki mensur ifadeler bu örneklerden biridir.

⁽⁷⁾henüz ölmemişdür kıyāmete degin ölmez ve bu sözün ma‘nasını ehlinden ⁽⁸⁾gayrı anlamaz ve gine kıyāmetden ön bu şerī‘at üzerine inse gerek ⁽⁹⁾ve ‘ālem halkı aña uysa gerek dīn-i Muḥammed’e hidāyet itse gerek ve ⁽¹⁰⁾şerī‘at-ı Ahmed’e delālet itse gerek Deccāl-i le‘îni öldürse gerek ⁽¹¹⁾ve ‘ālemi ‘adille toldursa gerek şalibleri yaksa gerek ve kelisāleri 185b ⁽¹⁾yıkısa gerek yir yüzinde dini bir itse gerek ve cemī‘-i şerī‘atleri birikdürse gerek ⁽²⁾Hak tebāreke ve te‘ālā anuñ evvelde ve āḫırda sa‘yinüñ ecir için ve ‘amelinüñ ⁽³⁾müzdi için kıyāmete degin gelen nüfūs ‘adedince şalevāt-ı şerīfe ki tīb-i ⁽⁴⁾nesīm-i şarāb-ı ergāvāni-yi cennāt gibi hoş-büy u cān-fizā ve ḥüsn-i ⁽⁵⁾semā‘-ı neḡamāt-ı ergānūni-yi semāvāt gibi tarab-baḥş ü dil-güşā ola ⁽⁶⁾ve her birinüñ enfāsı ḥisābınca taḥiyyat-ı laṭīfe ki lezzet-i teravvuh-ı ⁽⁷⁾hübüb-ı nesīm-i eşḫār-ı behişt gibi rūḥ-efzā ola vü

ḥayāt dād ve zevk-i ⁽⁸⁾taḥavvu‘ -i nefehāt-ı ezhār-ı ‘anber-sirişt gibi şafā-baḥş u dil-ābād ola ⁽⁹⁾her nefesde anuñ rūḥına vāşıl kıla ve kıyāmete degin.

3.9. DİĞER UNSURLAR

3.9.1. Hikmet

Hikmet, Arapça kökenli bir kelimedir (çoğ. hikem) kaynakların belirttiklerine göre İbranice (bokhma) ve Süryanice (hekhmetha) kelimelerinden gelir. Sözlükte hikmetin karşılığı olarak şu anlamlar verilmektedir: “Felsefe, düşünme melekesinin itidal halinde olması, tecrübe ile kazanılan doğru bilgi, Hakka uygun düşen söz”.(Uludağ, 2012: 169). Bir terim olarak hikmet, dini, tasavufî, ilmi ve felsefî olarak çok çeşitli anlamlarla ifade edilmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kutluer, 1998: 17/503-511)

Mine Mengi’ye göre; hikmet, İslami düşünce sisteminde, daha çok felsefe karşılığında kullanılmıştır. Ağırlıklı olarak kainatın yaratılışı, varlıkların oluşu, Allah, ruh vb. gibi konuları inceleyen metafiziği de ilgilendirir. Ayrıca hikmet, bir umun hayat anlayışını belirleyen davranışlarla ilgili olduğu için ahlaka bağlıdır. Böylece hikmet, felsefenin ana inceleme konularını kapsamı içine alır. Ama, hikmet, felsefeden daha geniş anlamlı, daha geniş kapsamlıdır. O, bilhassa Müslüman topluluklarda, dünya görüşünün temel dayanağı olan din ile de yakından ilgilidir (Mengi, 1991: s.1).

Denilebilirki hikmetin felsefe ile yakın bağlantısı olduğu gibi dini kaynaklardan da beslendiği için bu kavramın temelini hem felsefe biliminde hem de dini bilimlerde aramak gerekir. Türkler, müslüman olduktan sonra hikmetin kaynağını dinin iki ana referansı olan Kur'an ve hadislere dayandırmış ve bu bağlamda yorumlamışlardır. Bundan dolayı eşyanın künhüne vakıf olmak için hikmetin öğrenilmesi üzerinde durulmuştur. Revānī aşağıdaki beyitleri bu doğrultuda ifade etmiştir. Beyitlerden hareket ederek hikmeti, “ḥakīm-i şādık” olarak gördüğü Hızır’dan öğrenilmesi gerektiğini vurgular. Bunu ifade ederken de Hızır ile Musa kıssasına atıfta bulunur. Böylece o; hikmeti, dini bağlamda ele almış ve Allah’ın gaybî hakikatlerin bilgisine vukûfiyetini “ḥakīm-i şādık”ın yani Hızır’ın şahsında dile getirmiş olduğunu ifade etmiştir.

Hikmet öğren ḥakīm-i şādık ol

Var kelīmullaha sen muvāfık ol 24a/82

Revānī, Hızır ile Musa kıssasını ifade ederken onu halkın anlayamayacağını sadece mutlak yaratıcının bu bilgilere vakıf olduğunu ifade eder ve bunu da hikmet olarak algılar.

Hikmet ol şanma anī halk onā

Hikmet oldur kim hakīm-i Haḡ onā24a/83

Revānī, aşağıdaki beyitte de hikmeti; eski kimyâcıların, toprağı ve mâdenleri altın yaptığına ve olağanüstü kuvveti olduğuna inandıkları bir sıvı olan iksir bağlamında farklı yorumlamıştır. Bunu yaparken de hikmeti, toprak ve su unsuru ile birlikte kullanmıştır. Beyite göre Allah, iksirini düzerken onu, hikmetin suyu ve toprağı ile yoğurmuştur. Revānī’nin bu söylemi Nābi’yi hatırlatır.

İksirüñi düzdi dest-i kudret

Aldı ele āb ü hāk-i hikmet 98a/8

3.9.2. İlim

İlm, Arapça (علم) “alime” fiilinden türemiş bir masdardır ve bilmek anlamına gelmektedir. Sözlüklerde “bilgi, bilme, biliş, ma’lûmât, haber”(Şemseddin Sâmi, 1989: 947) ve “bir şeyi hakikatiyle idrak etmek”(Ragıb el-İsfahani, 2007: 236) şeklinde tanımlanmıştır. Ayet ve hadislerde ilim öğrenilmesi teşvik edilmiş, ilmin değerine temas edilmiştir. “Kendini bilen, Rabbin bilir” hadis-i şerif mucebince ilmin bütün varlıkları yaratan yüce Allah’ı bilip, tanıma noktasında çok etkili olduğu dikkatlere sunulmuştur. İlmin, insanı diğer varlıklardan ayırt edip üstün kılması, doğru yolu göstermesi, cehaleti yok etmesi, ahlâkı güzelleştirmesi, sahibine iki dünyada da fayda sağlayıp ebedî mutluluğa kavuşturması gibi yönleriyle divan şiirinde yer almıştır. Divan şairleri ilim konusuna çok önem vermiş, çeşitli benzetmelerle (hazine, cevher, nur, güneş, deniz) ilmin kıymeti, derinliği, huzur vermesi, kalpleri aydınlatması hususlarına yer vermişlerdir (Güftâ, 2004: 17). Divan şairleri, ilim ile ilgili yaptıkları benzetmeler, telmihler ve mukayeseler ile ilmin üstünlüğünü kanıtlamaya çalışmışlardır (Güftâ, 2004: 17). Revānī Cāmi‘ ü’n-Nesāyih’de bu gerçeği dile getirmiştir.

Revānī “işâret-i ‘ilm” başlığı altında ilim hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Ona göre ilimden kasıt dini ilimlerin öğrenilmesidir. Şaire göre oyun ve eğlenceden ibaret

bir şey olmadığını ifade eder. Ayrıca dini ilimleri öğrenmek Arapça ve Farsça dilini öğrenmeye benzemez. Yine ona göre din bilimlerini öğrenmek süreç isteyen bir durumdur. Şairin tabiri ile “İlm-i dîn” öğrenmek isteyen kişi için ulaşılması gereken bir zirvedir yani “ser-efrâz” dır. Kur’ân-ı Kerim bilenler ile bilmeyenleri eşit tutmadığı gibi hadisler de ilmin talep edilmesini öğüt vermiştir. Bu doğrultuda hareket eden Revânî, aşağıdaki beyitte ilim talep etmenin gereğin üzerinde durduğu gibi, dinî ilimlerin öğrenilmesi doğrultusunda nasihat-vari beyitler dile getirmiş ve ilim tahsil edenin bedenini diri olacağını söylemiştir. Aksi takdirde kişinin cehalete saplanıp yolunu kaybedeceği vurgulanmıştır. Şairin aşağıdaki beyitler bu düşüncüyü desteklemektedir.

Ey girāmī-gevher ü âlī neseb

‘İlm niçün eylemezsin sen taleb 64a/1

Cehl ile çün mürdedir âb u gilün

‘İlm oku kim hayy ola cân ü dilün 64a/2

‘İlm-i dinden kim olmaya aña

Cehl vâdisine düşe gümrâh 23b/77

‘İlm-i dîn kavline bâzî degül

‘İlm-i dîn Fârsî ü Tâzî degül 24a/78

‘İlm-i dîn bilki ser-efrâzî saña

Bilme dil-i Fârsî vü Tâzî saña 24a/79

Kur’ân-ı Kerim’de yer alan bazı ayetler ve Hz. Muhammet’in (sav) hadisleri ile öğrenilen bilgilerin amelle yoğrulması gerektiği yoksa kişiye bir fayda getirmeyeceği gerçeği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Revânî, aşağıdaki beyitte amelsiz ilmin kişiye sıkıntı getirdiğini, amel ve ilim birlikteliğinin ise büyük bir hazine olduğunu ortaya koymuştur. Revânî, bazı benzetmeler kullanarak ilmin önemini de dile getirmiştir. Bu benzetmeler eser içerisinde oldukça fazladır (v.64a-66a). öyleki şair, ilmi temel olarak görmüş ibadeti ise bu temel üzerine kurulmuş bir bina olarak görmüş ve onu Hak deryasının inci tanesine benzetmiştir. İlmin bir ıstılahlar yumağı olmadığını bu

öğrendiğin ıstılahlarında ilim olduğuna aldanma. dolayısı ile allah yolunun “Kıl ü kâl” ile öğrenilemeyeceğini, bu şekilde öğrenenlerin de Hak yolunu bulamayacaklarını belirtir.

‘İlm ile olsa ‘amel bir genc olur
Olmaz ise ‘ilm kıru renc olur 64b/4

‘İlmdür bünyād ü t̃ā‘ at hānesi
‘İlmdür deryā-yı Hāk dūr-dānesi 64b/5

‘İlm sen şol ıstılāhı sanmağıl
‘İlm okudum diye aña kıanmağıl 64b/6

Kıl ü kâl ile bilinmez rāh-i Hāk
Kāle kıalanlar olur güm-rāh-i Hāk 64b/7

İlim kavramı daha çok iki kategoride ele alınmıştır. Birincisi tahsil etmekle ve telkin ile elde edilir. Bu aynı zamanda “‘İlm-i zāhir”dir. “‘İlm-i zāhir” ile kazanılan ilme ise “kesb-i ilim” denir. İkincisi ise “vehb-i ilim”dir ve Allah bunu kulunun kalbine yerleştirir. Kesb-i ilimle kul helal, haram; iyiliği emir, kötülüğü nehiy gibi hususların arasını ayırt etme bilincine ulaşmış olur (Kâşânî, 2004: 305). O nedenle ilim tahsiline önem verilmesi ve şüphelerden, dedikodulardan uzak durulması nasihat edilir. Aşağıdaki bu durumu yansıtan örneklerdir:

‘İlm-i zāhirde belī olğıl emīr
Kim ğıdā-yı tıfl olur evvelde şīr 64b/8

‘İlm-i kesbī olmaz ise hāşılūn
‘İlm-i zevkī hāşıl etmez hem dilūn 64b/9

Bendegī t̃ā‘ at durur pindārı kıo
‘İlm hem bilmek durur güftārı kıo 65a/16

Revānī, ilim kavramını kullanırken vahdet sırrı ile bağlantısı kurarak ona tasavvufi anlam yüklemiştir. Bu ifadeye göre vahdet sırrı zahir olunca ilmin asıl

amacı da ortaya çıkar ve sufi, hakikat deryasına yol bulur ve ona gark olur. Bunun sonucunda maksadına ulaşır. Yani arzu ettiği inciyi bulur.

Sırr-ı vahdet zāhir olur bî-gümān

‘Ayn-i ‘ilm ol vaqt olur bilgil ‘ayān 65b/29

Genc-i Hakk’a cānı mahzen hem emîn

Bu olur dībāçe-i hakkı’l-yaqîn 65b/30

Çün haqîkat baħrına ol reh bulur

Gevher-i maqşāhîrūdunu nā-geh bulur 65b/31

3.9.3. Varlık-Yokluk

Klasik şiirde ilahi manada terennüm edilen aşkta âşığın asıl sevgiliye ulaşmasında canı, yani maddi varlığı bir yük olarak terennüm edilmektedir. Âşık bu yükten yani candan kurtulmadıkça asıl sevgiliye kavuşamamakta, aşk asıl menziline ulaşamamaktadır. Şair/âşık bu bağlamda değersiz gördüğü beden kesretinden soyutlanmakta ve asıl sevgiliye ulaştığını düşündüğü eşikte varlığını onun varlığına özgü kılmaktadır. Böylece kesret yok olmakta, ikilik ortadan kalkarak Allah’ın tecelli ettiği asıl güzellikte var olmanın zevki tecrübe edilir olmaktadır. Bu kapsamda Revānî’de aşağıdaki beytinde varlığı bırakan kişinin eşsiz (bir inci) hâle geleceğini belirtmekte, bu tek varlığın ancak Hakk’a ulaştığı anda tam manasıyla bir yapı hâline geleceğini vurgulamaktadır. Burada şair, kuru beden ruhsuz, yani sevgisiz yaşayamayacağını da vurgulamakta, vurgularını tüm insanlık için bir yaşama ideali olarak nasihat etmektedir:

Varlığını birağub yektā olur

Hakk’a irer hakkıle bīnā olur 10b/65

Varlık, kendini yokluğa borçludur. Çünkü faniliğin kıymetini idrak edemeyenin asıl varlığa ulaşması mümkün değildir. Revānî, fakr/yokluk prensibi doğrultusunda âşığın canından feragat ettiği ve varlığından soyutlandığı tasavvufi eşığe vurgu yapmaktadır. Bu eşığe kavuşan kimse yokluk içinde varlığın zenginliğini müşahade etmekte, yokluğu artsa da bu yokluk içinde varlığı tam olarak bulmaktadır. Bu durum toprağın içindeki cevherin çıktığı, ayrıldığı özü unutmadığı, yani hamurunun karıldığı asli duruma dönüş yaşadığı duygu duruman karşılık gelmektedir. Elbette bu karşılığı kişi, elset bezminde verdiği ikrarla kayıt altına almış, ahitlemiştir. Bu ahite sahip çıkmak içinde varlığı, asıl sahibine

saf ve temiz hâlde teslim etmek, yani onun koyduğu ilahî kurallara göre hareket etmek önemli olmaktadır. Revânî ikinci beytinde tüm insanlığın bu yokluğu devamlı duyumsamasını, duyarak yaşamasını öğütlemektedir:

Gerçi тұрмаз yokluğu artar мүдәм

Yokluk içinde bulur varlık tamam 11a/68

Vār vār olur yok yok olur dāyimā

Kim durur kim mümkünē vācib duya 11a/74

Klasik şiirde de terennüm edildiği gibi bu dünyada sürekli fani olduğunu hatırlamak Allah'ı hatırlamakla eşdeğerdir. Bu duygu ile mutasavvıf kimse ya da âşık ölümün hakikatini idrak ederek yaşamalı, ölmeden önce ölmeyi hayatının temeli edinmelidir. Bu düstur ile kendini ölmeden faniliğe emanet eden kişi, varlığı yoklukta bulmanın övüncüyle yaşamaktadır. Bu nedenle pek çok klasik şair, ölmeyecekmiş gibi dünya nimetleri ve zenginlikleri peşinde koşmayı ya da dünya sultanlığını dışlamış, yerine dünyadan da kendi canından da feragat ettiği manevî sultanlığı ikame etmiştir. Bu sultanlığa ulaşan insan varlığını tevhit fikriyle Allah'ta yok etmekte, yani fenafillah duygusunu müşahede etmektedir. Revânî, bu ilkeyi ideal bir insanda bulunması gereken bir ilke olarak sunmakta, insanlara asıl mülke padişah olmanın dünya sultanlığından üstün olduğunu nasihat üslubu içerisinde bildirmektedir. Bu bildirimde rint meşreb âşığın dünyayı terk edip, melâmet yurduna, yani bela yurduna hükümdar olduğu bilinçte bir kurtuluş vesilesi olarak kendini göstermektedir:

Ölmeden ol kendiyi fānī ide

Varlığın yoklukda haqqānī ide 11b/80

Varlığını yoğ edüb diye lāilāhe

Tā ilāsın mülk-ü dinde pādişāh 63a/2

Tasavvuftaki terk fikri doğrultusunda dünyadan ve canından geçen âşık, bu manevî yolculukta bir âlemden diğerine geçtiği duygusunu tecrübe edinmektedir. Bu tecrübe, akılla idrak edilecek bir şey değildir. Çünkü bu miraç ruhun bedenden geçmesi misali, Hak mührünün yani bezm-i eleste idrak edilen içsel mekanizmanın devriyesi olmaktadır. Çünkü herkes aslına dönecektir emri gereği, âşık da asıl vatana dönmenin varlığını Hakk'a saf hâlde teslim etmenin zevkini yaşamak için yola çıkmıştır ve asıl

menziline dönmesi mümkün değildir. Çünkü Revânî'nin de aşağıdaki ikinci beytinde vurguladığı gibi bu ikrar ile Allah'ın tecellisine mazhar olan kişi, tüm güzelliklerde Allah'tan bir iz bulduğu için herkesi kapsayan bir duygu durumunun içine yüreğini almaktadır. Bu kapsayıcı hoşgörü tüm ümmeti, "O"nun sınırsız rızık dağıtıcılığı içine alacak genişliktedir. Rızıkın da asıl sahibi Allah olduğu için, bir kul olarak âşığın onun himmetiyle hareket etmesi, dünyaya muhtaçsızlık hissi içerisinde gözü ve gönlü tok bir hâletle Allah'a yönelmelidir. Bu ilahî istiğna düşüncesi kanımızca Nizamî tarafından aşağıdaki beytine eklenmiştir. Bu ekleme gözü ve gönlü tok hâlde yaşayarak kimseye tenezzül etmeden ve kimseyi incitmeden yaşamının temel prensibi edilerek veciz nasihat üslubu içerisinde sunulmaktadır:

Bir 'âlemden oldu rûhun 'âlemi
Bir 'âlemden dağı oldu âdemi 188b/16

Cümle 'âlem oldu anuñ ümmeti
Cümle anuñ hûşe-çîn-i himmeti 188b/17

3.9.4. Söz/Şiir/Sühan

Şair, nazım ve nesir gibi edebî sahanın iki önemli metin oluşturma şeklini misal göstererek, bunların Allah'ın sihri olduğunu, nazımın mübah ve nesirin helal olduğunu belirterek söze başlamaktadır. Burada şair, "şair sözü yalandır" mealindeki Şur'a suresi 224-227. Ayette belirtilenlere vurgu yapmakta, toplumda bu yönde oluşmuş bir kanıda eksik bilgi ya da yanlış bilmeden kaynaklanan duyguların olduğu intibamı pend üslubu doğrultusunda vermektedir. Takip eden beyitte şair her ne kadar şiirden anlamadığını, sesinin çıkmadığını söylese de bülbül gibi hoş sesi olduğunu da vurgulamaktadır. Şair, bir şair olarak burada tezat sanatının estetik niteliği içerisinde duygularını ifade etme yoluna gider ve fikirlerini pekiştirmeye çalışır.

Nazım vü neşirî keenne emşâl
Siḥri mutlak velî mübâh vü ḥelâl 27a/149

Şi'rden gerçi bî-nevâyum ben
Bülbül ü nagz ü hûş-i nevâyum ben 27a/154

Aşağıdaki beyitte şairin sözü topluma hitap biçiminde devam eder. Şairin hitap ettiği kimseler bizzat güzeldir, sözleri de tatlıdır. Şaire göre onların lisanı bu hâliyle kutludur. Şair böylece sözün Tanrı kelamı olduğundan hareketle, güzel davranmanın ve tatlı sözle mukabele etmenin önemini bir özdeyiş üslubu ile kamuoyunun dikkatine sunar. Şair, ikinci beytinde de muhatap olarak kendisi gibi âşıkları, yani gönül ehillerini sözleri doğrultusunda betimler. Âşıkların sözleri kadim geçmişten beri dünyayı süslemektedir. Hatta bir dünya mesabesindedir. Çünkü bu sözler ağızdan döküldüğünde ne zaman ne de zemin kalmaktadır. Şair bu ifadeleriyle sözün gücünü ifade ederken, söylenecek sözlerin tüm zamanları ve dünyayı kapsayacak nitelikte söylenmesi, tüm insanlığı kapsayacak tarzda olması gerektiğini vurgular. Elbette böyle bir söz, geçmiş ve gelecek arasında köprü olacak, tüm insanlar tarafından benimsenecek ve dillerde dolaşacak, etkisi ile herkesi kuşatacaktır. Şair üçüncü beyitte de bedenine seslenir. Beden, âşığı yani aşka tutkun olan kimseyi seyrettiğinde nasıl bir gönül okşayıcılıkla, yani merhamete sahip olduğunu görecektir. Şair, burada kendini teninden tecrit ederek sözün tesirini gönül okşayıcılık niteliği ve şiirin mihveri sevgi/aşk üzerine konumlandırmaktadır. Ancak böyle sözler tüm insanlara faydalı olabilecek, gönülleri aşkın verdiği gönül okşayıcılıkla kuşatabilecektir. Şair bu beytinde aşk ile merhamet duygusunu birleştirerek sözlerini bir manifesto gibi sunar. Bu sunum, tüm insanlığa sözün tesirini duyuran bir edebî vasıta hükmündedir. Böylece şair sözün gücünü kendince bir kez daha ispatlamış olur ve bunun derin huzurunu yaşar. Şairin dil-devâz/gönül okşayıcılık sözünü kullanmasındaki espriyi burada aramak isabetli olacaktır:

Ola kim bir lisânî kutlu olâ

Kendüsî hûb vü sözî tatlû olâ 27b/161

Ehli dil sözü evvelîdi cihân

Ne zemin kalurdi anda ne zamân 38b/39

Gör ey ten sende kim bu ‘ışk-bâzı

Nice olurmuş bu dil-nevâzı 48b/1

Elbette gelenekte de olduğu gibi hikmet de mihnet de asıl sevgiliden, yani Allah'tan gelir. Şair tenasüp sanatının estetiğinde yetişmek ile hikmet, erişmek ile mihnet arasında başarılı bir ilgi kurarak sunar. Bu tenasüp, hikmetin gücünü artırmakta, mihnetin tesirini ise azaltıcı rol oynamaktadır diyebiliriz. Çünkü şair, mihnetin sadece ucundan ulaştığını belirtirken, hikmetin aracısız yetiştiğini belirterek hikmeti ön plana çıkarır ve muhatabında mihnetten hikmete ulaşılabilceği intibainı oluşturmaya çalışır. Söylemler gayet maharet yüklüdür. Elbette hikmetli olmayan acı ve olumsuz sözleri işiten hayli mustarip olacak ve bu sözleri işittiği anda ağlayacaktır. Şair, sözün insanı mutlu kılabilceğinin çerçevesini özellikle çizmekte, kem sözden kimseye fayda gelmeyeceğini kuvvetle vurgulamaktadır. Bu durum bir yasa gibidir. Burada ayrıca şairin insanları ağlatmamak ve mutlu etmenin genel düsturunu söz kavramı ile mühürlediği görülür. Bu hitap, devrin hükümdarlarına, hüküm yürütenlere söylenmiş olabileceği gibi elbette tüm insanlığa söylenmiş hâldedir. Evrensel bir duygunun özdeyiş niteliğinde gönle akan tınılarıdır:

Ki yarın çûn saña yitişe hikmet
Senuñ ucuñdan ire baña miñnet 48b/3

Bunu işitdi vü agladı ol ten
Ki oldı muztarib haylî bu sözün 48b/4

Nefis, uslanmaz. Söz dinlemez. Çabuk ayartılmaya müsaittir. Kişi nefisine hâkim olduğunda ancak gönlüne söz geçirebilir. Ama şair nefsiyle dost olmayı öğütler. Çünkü nefsi kendisidir. Onu uslanmazlık niteliğinden ancak kendisi kurtaracak ve uysallaştıracaktır. Şair insanlığa nefis sahibisin kardeşim, nefsinin sana hâkim olmamasını sağlamak elinde, ilk önce onunla dost ol. Nefsin senin hükmün altına gireceğini göreceksin demektedir. Şair duygusundan rücu ederek, fikirlerini daha iyi pekiştirmeye gayret eder.

Velî tutmaz benum sözümü nefsum
Benim dâhî kesilmez andan ünsüm 49a/16

Şair, bu beytinde de sözünün mukallitler tarafından taklit edilecek derecede önemli olduğunu söylemekte, sonradan sözlerinin tevhid, yani Allah'ın kelimından izler

taşımadığını, tabiatının kanaat eden karakterinden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Bu küçümser gibi geri dönüşte şair, aslında sözünün Allah'ın rızasını kazanmak için aracı olduğunu pekiştirmektedir. İnsanın amacı da Allah'ın rızasını elde etmektir. Şair bu geri dönüşü, söz askerinin aslına ricat etmesine delil olarak sunmakta, bir nevi sözün zaferini ilan etmektedir.

Harfî ki dir anı ehl-i taklîd
Horsendi-yi tab''dur ne tevhîd 95a/7

Çünkü Allah'ın birliği kitaba sığmayacak genişliktedir ve onun tekrarı dahi hitaba sığmayacak genişliktedir.

Tevhîd-i Hudâ kitaba sığmaz
Takriri anın hitâba sığmaz 95a/8

Şairin sözü yalnızlığı benimseyen kimselerin dostu, kelamı sohbet erbablarının yoldaşdır. Söz en iyi dost ve yoldaştır. İnsan yalnız kaldığında dahi söze sığınır. Sözün sıcaklığı insanın yüreğine bir dostun yakınlığını ve samimiyetini bırakır. Çünkü bu söz şairler için aşk tutkunlarının macerasından nişan vermekte, duanın asıl sahiplerinin kıssasını tamamlama rolü üstlenmektedir. Şair burada aşka tutkun bir âşık profili çizmektedir. Elbette bu âşık macera ve kıssa sözcükleri düşünüldüğünde derbeder ve elemli aşkın simgesi olan Mecnun, Ferhad vs. âşıklar olacaktır. Şair, sözün gücünde aslında aşk tutkunlarının kıssasının gizlendiğini, sözün özünün aşk olduğunu duyurmaktadır diyebiliriz. Burada şair aşk ile özgür üslubunu birleştirmekte aşkın tutkunlukla beliren niteliğini kuvvetle vurgulamaktadır.

Sözümdür mûnis-i 'uzlet-güzinân
Hadişüm hem-dem-i sohbət-nişînân 202b/1

Sözümdür mâcerâ-yı 'ışk-bâzân
Temâmet kışsa-i şâhib-niyâzân 202b/2

3.10. DÖRT HALİFE

Revânî, 4 halifenin çeşitli sıfatlarını anlatmak için mensur ve manzum olarak na‘t yazmıştır.

3.10.1. Hz. Ebubekir

İslâm tarihinde ilk halife olan Hz. Ebubekir, eserde künye, lakap ve sıfat olarak yer alır. Başka bir ifade ile “Ebubekir, sıddık ve Emirü’l Mü’mîn” olarak ele alınıp işlenmiştir. Ayrıca Hz. Ebubekir’in İlk Müslümanlardan olması, Hz. Peygamberin sırdaşı, onun hicret esnasında mağara arkadaşı oluşu vb. gibi onun bilinen yönleri ile alınmıştır.

⁽¹⁰⁾ Kātilü 'l-mürteddîn kâmi'ü'l-fecereti ve'l-mütemerridîn 'atıķ-i yār yār-ı ğār
⁽¹¹⁾ Ebū Bekir künyet vü şiddîķ-laķab emîrû'l-mü'mînîn 'Abdu'llāh bin 207a ⁽¹⁾ Ebî
 Taķāfe bin 'Āmir bin 'Amr bin Ka' b. 207b

Ebūbekir neyledî ki putķāne ⁽⁷⁾ içinde şiddîķ itdün. 52b

ķanı Ebū-Bekr ü 'Ömer ü 'Osmān
 Yā 'Alî şîr-i şaf-der-i devrān 70b/4

Maķzen-i sırr-ı Hāzret-i Nebevî
 'Āşık-ı nūr-ı rüy-ı Muştafevî 207a/1

Maşrıķ-ı āfītāb-ı şıdk dili
 Eşer-i luţf-i îzid āb ü gili 207a/2

ķāfile-sālār-ı erbāb-ı hidayet
 Piş-rev-i reh-revān-ı 'ināyet 207b/3

Ser-ķalkā-i cemî' muhācirîn ü enşār
 Maķşūş-ı iz-hümā fi'lġār 207b/4

Evvel ķad efleķe medķ-i zātı
 Āķırü ve'lleyli āyet-i sıfatı 207b/5

3.10.2. Hz. Ömer

İkinci halife olarak Hz. Ömer, eserde bilinen yönleri ile yani mü'minlerin emiri oluşu, adalet ile hükmetmesi, Kisra sarayını ve Kayser'e galip gelmesini, Mısır'ı fethi gibi bir takım özellikleri ile yer alır.

Milk-ü 'adlũñ mĩr ü sulţāñ 'Ömer

Dĩn-i şaffũñ seyf ü bũrhāñ 'Ömer 210a/1

Fazl ü dāniş çeşmesinũñ menbā' ı

Luţf u cũduñ ma' den ü kāñ 'Ömer 210a/2

Geldi gerçi mü'minĩne çok emĩr

İçlerinden anlaruñ Qāñ 'Ömer 210a/3

Qāñ Ebũ-Bekr ü 'Ömer ü 'Osmāñ

Yā 'Alĩ şĩr-i şaf-der-i devrāñ 70b/4

3.10.3. Hz. Osman

Eserde, Hz. Osman, üçüncü halife olarak ismi ile anılmış ve onun islâm tarihinde bilinen özellikleri ile ele alınıp işlenmiştir. Buna göre o, "cāmi' u'l-Qur'āñ", "zü'n-nũreyn", "Emĩru'l-mü'minĩñ" ve "Ebũ-' Amr 'Osmāñ bin 'Affāñ" dır. Ayrıca sahabenin bahtlısı, ahiretin devletlisi, peygamberin musahibi, nübüvvet meşalesinin sahibi gibi yüceltici sıfat ve ifadelerle anılmıştır. Bunların yanında "haya-edep" kavramı ile birlikte anılmış, bu özelliği ile meleklerin bile utandığı bir şahsiyet olarak yer alır.

Zũ'l-hicrĩñ cāmi' u'l-Qur'āñ ⁽¹⁰⁾zü'n-nũreyn. Emĩru'l-mü'minĩñ Ebũ-' Amr 'Osmāñ bin 'Affāñ 212a

Şahābe-i kirāmuñ bahtulũsı idi v⁽⁵⁾e dũnyā vũ āhĩretũñ devletlũsı idi dāyimā Peyğamber'ũñ muşāhibi idi ⁽⁶⁾ve nübüvvet meşālĩhinde şāhibi idi. Hāyāsından melāyike utanurdı ⁽⁷⁾edebinden Peyğamber yacanurdı. Hāq yolında nefsinĩ vũ mālĩnĩ kũmış idi ⁽⁸⁾maşlahatı içũn kendũyi biraķmış-idi. 212b

3.10.4. Hz. Ali

İslâm tarihinin son halifesi olarak bilinen Hz. Ali, hem manzum hem de mensur kısımlarda yer alır. Manzum kısımlarda “Ser-dâr-ı dîn-i Aḥmed”, “ümmîd-i cem‘ i faẓl” ve “Sālâr-ı ehl-i millet” ile “sulṭân-ı etḳıyâ” olarak yer alır. Ayrıca dinin koruyucusu, evliyaların şahı, ilim ve fazilet ehli oluşu vb. gibi özellikleri ile anılmıştır.

Ser-dâr-ı dîn-i Aḥmed ü ümmîd-i cem‘ i faẓl	
Sālâr-ı ehl-i millet ü sulṭân-ı etḳıyâ	212a/1
Ol mâhî-yi zālâlet ü ḥâmi-yi şer‘ -i dîn	
Ol vâli-yi vilâyet-i cân şâh-ı evliyâ	212a/2
Rûḥ-ı emân emanetî ider andan iḳtibâs	
Rûḥ-ı ḳudûs anuñla bulur zînet ü behâ	212a/3
Mi‘at-ı naḳş-ı ğayb ü ‘arûs-ı cemâl-i Ḥaḳ	
Mıṣdâḳ-ı ayet-i kerem ü ma‘den-i seḥâ	212a/4
Çârḥ-ı kemâli-i ‘izzet ü çeşm-i cihân-ı mecd	
Nûr-ı çırağ-ı devlet ü şem‘ -i ḥûr-ı ‘ulâ	212a/5
Ser-defter-i cemâ‘at-i erbâb-ı faẓl u ilm	
Mecmu‘atı cemî‘ -i kemâlât-ı aşfiya	212a/6
Kim ki arzû-yı şâhi-yi milk-i rızâ ider	
Olsun hemîşe bende-i dergâh-i Murtaẓa	212b/7

Hz. Ali ile ilgili en ayrıntılı bilgiler eserin mensur parçaları arasında ve Hz. Ali hakkında yazılan na‘t bölümünde verilmiştir. Bu uzun olan övgüde Hz. Ali’nin, isim, künye, sıfat, özellik, kişilik, ilmi, fazileti vb. özellikler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu husus için (bkz. Metin, 213a-216b)

3.11. MİTOLOJİK KİŞİLER

Revânî, aşağıda isimleri geçen Fars mitolojinde hükümdar ve kahramanlık yönleri ile öne çıkan şahsiyetleri, dünyanın geçiciliğini anlrmak için zikretmiş ve bu şahsiyetlerin geride isimlerinden, devletlerinden, ülkelerinden düzenlemiş oldukları meclislerinden, şan ve şöhretlerinden vb. özelliklerinden başka bir şey kalmadığını ifade etmiştir. Şair, bu isimleri tek bir beyit ya da cümle içerisinde zikretmekle yetinmiş ve onların başka özelliklerini yansıtmamıştır.

3.11.1. Âfrâsiyâb/Dârâ/İskender/Keykubâd/Keykâvus/Menûçihri/Nevzer/Novzer/Husrev

Keykubâd, İran'ın Pişdâdiyân sülalesinden sonra gelen şâh sülalesi Keyâniyân'ın ilk hükümdarıdır. “Key” lakabını ilk defa kullanan kişidir. Adaletiyle meşhur olduğu bilinmektedir. Keykâvus, İran padişahı Keykubad'ın oğlu, Siyavuş'un babasıdır. *Şehnâme*’de İranın on ikinci padişahı olarak bahsi geçmektedir. İran Padişahları arasında tarihi, dini ve mitolojik hikâyeye konu olmuş en ünlü olanıdır. Menûçehri, Fars mitolojinde İran'ın ünlü hükümdarlarından biridir. Dârâ, *Şehnâme*’de bahsi geçen İran'ın meşhur kahramanlarından biridir. İran’da Keyâniyân sülalesinden gelen son hükümdarıdır İskender, Kaynaklarda efsanevi şahsiyet olarak bahsedilir. Şair, diğer mitolojik kahramanların isimlerinden bahsederken, İskender’in ismini de bu şahsiyetlerin yanında anmıştır. (Tökel, 2016: 4/118, 147, 173, 178, 187). Peşeng’in oğludur. İran millî destanında İran düşmanı olarak gösterilen Turan hükümdarıdır. “İran efsanevî tarihinde korkunç bir savaşçı ve büyük bir kumandan olarak geçen Âfrâsiyâb, kötülük ilâhı Ehrimen’in yeryüzündeki temsilcisi sayılır ve şeceresi yedi göbekte yine efsanevî hükümdarlardan Ferîdun’a ulaşır.” (Yazıcı, 1994: 10/478). Novzer/Nevzer, Pişdâdiyân hanedanı padişahlarından Menûçihri’nin oğludur. Kısa bir süre padişahlık yapmıştır. Afrasiyâb tarafından yakalanıp öldürülmüştür (<https://dekhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary/323597/نوند>).

Revânî, her şeyin geçici olduğunu ifade etmek için bir takım sorularla hiçbir şeyin baki olmadığını nasihatvari bir şekilde sorgulayarak bu kişilerin isimlerini zikreder ve bunları Âfrâsiyâb’ın ordusu için de söyler.

Çanı Keykâvus ü Cem ü Hüşeng

Yâ Ferîdîn ü yâ fer ü ferheng

70b/8

Yā Menûçîhr ü Îrec ü Novzer

Ĥüsrev ü Keyķubād ü İskender 70b/9

Şair, ayrıca Keyķāvus'un kösünden yani davulunda ve bu davulun sesinin her tarafa kapsadığını fakat bu sesin artık olmadığını söylemiş ve herşeyin fani olduğunu belirtmiştir.

⁽¹⁾Ķanı kūs-i Keyķāvūs ki ŧanîn-i şadāsı felek gūşini ker etmişdi. 71a

Ķanı Ĥüsrev'ün ⁽⁹⁾bezmi. 71a

Ķanı Dārā vü devleti. 71a

Ķanı Āfrāsiyāb'ün leşkeri. Ķanı bu şāhların ķalanları. 71a

3.11.2. Behmen/ Gîv/Ṭûs/Bîjen

Fars mitolojisinin önemli kişilikleridir. “İran’ın tarihi ve efsanevi şahsiyetlerinden olan Behmen, Keyāniyan soyundan olup onun asıl adı Erdşîr’dir. Eserde Behmen’nin yiğitlik özelliği vurgulanmıştır. Gîv, Rüstem’in damadıdır. Turan’a esir düşen Keyhüsrev’i kurtarması ile bilinen *Şahnâme*’de maceralarından bahsedilen olağanüstü şahsiyetlerdendir. Ṭûs, Şehnâme’de adı geçen İran’ın ünlü kahramanlarından biridir. Nevzer’in oğlu olup, Keyhüsrev zamanında yaşamıştır. Bîjen, Kaynaklarda Gûderz’in torunu olarak bilinir. Keyhüsrev zamanında yaşamış kahramanlardan biridir. Menîje ile yaşadığı aşkı ile öne çıkar” (Tökel, 2016: 90, 96, 138).

Yā bahādırlar içre şol Behmen

Gîv ü Gûzerz ü Ṭûs ü hem Bîjen 70b/10

3.11.3. Cem/Cemşîd

Eski İran tarihinde Pişdâdiyân krallarından biridir. Rivayete göre şarabı bulan kişi olarak bilinir. Kadehi ve tahtı ile meşhurdur (Pala, 2015: 86). Divan edebiyatında şarap, kadeh ve eğlence meclisleri ile anılır.

Revânî, aşağıdaki beyitlerde Cem'i de diğer büyük mitolojik isimlerin yanında anar ve onun meşhur kadehinden bahseder. Ayrıca şair, Cem'in ülkesinin büyüklüğünü de ifade etmiştir

Söylenen dilde cām-ı cem dildur
Mustakarra neşât vü gam dildur 25b/117

Ėanı Keykāvus ü Cem ü Hûşeng
Yā Ferîdûn ü yā fer ü ferheng 70b/8

Eger bir mūra virseñ milk-i Cemşîd
Ne kórkuñ var kimesneden ne ümmîd 176a/11

Dilûñ mîr'âtı Cem'dendür çü cām
N'îçün ide dil ansuz bir dem arām 162a/15

3.11.4. Daqyânûs/Şeddâd

Kaynaklarda yedi uyurlar zamanını zalim yönü ile bilinen bir yöneticidir (Pala, 2015: 34). Revânî, kaynaklarda çetr-i Daqyânûs olarak bilinen ve güneşe kadar uzanan çadırı/otağına telmihte bulunmuş, bu çadırın da dünyanın faniliği gibi yok olduğunu vurgulamıştır.

Ėanı çetr-i Daqyânûs ⁽³⁾ki şemsesi şemse ermiş irmişdi. 71a

Şeddâd, hakkında kaynaklar şu bilgileri vermişlerdir. Rivayetlere göre, peygamberlerden veya salih kişilerden işitmiş olduğu ahiret âlemindeki Cennet'in bir benzerini yapmak iddiasıyla, *Bâğ-ı İrem* adı verilen efsanevi bahçeleri yaptıran, ilahlık iddiası ve zülmüyle meşhur şahsiyetlerden birisi (Tökel, 2016: 311). Revânî'de eserinde Şeddâd'ın güç ve kuvvetinden bahseder.

Ėanı Şeddâd ü ⁽⁷⁾Şevketi Ėanı Ėārun u kuvveti.

3.11.5. Ferîdûn

İran mitolojik kahramanlarından olan Ferîdûn, Cemşîd'in soyundan olup Pişdâdiyân sülalesinin 6. Hükümdarıdır (Tökel, 2016:131). Eserde Ferîdûn, yedi ülkenin hükümdarı olarak anılmış ve büyüklüğü ortaya konulmuştur. Revânî, ayrıca yukarıda da

ifade edildiği gibi dünyanın geçiciliğinden bahsederken Feridun'un faniliğinden de bahsetmiştir.

Ol Ferīdūn-ı hıttā-i a' lā
Husrev-i heft-kişver-i bālā 30b/5

Ḳanı Keykāvus ü Cem ü Hûşeng
Yā Ferīdūn ü yā fer ü ferheng 70b/8

3.11.6. Hızır/ Z̤ulmet i Hızır / Âb-ı hayvân / Âb-ı hayât

İslam literatüründe kendisine büyük bir önem verilen ve ölümsüzlük suyunu içerek ölmezlik sırrına vasıl olan kutsal bir şahsiyet olarak bilinir (Tökel, 2016: 285). Kur'ân-ı Kerim'de (*Kehf 18:60-82*) sûresinde Hz. Musa'nın başından geçen sıralı olaylar esnasında ona rehberlik ettiğinden bahsedilir. Halk kültürü dairesinde hala yaşadığına, darda olanların yardımına yetiştiğine dair rivayetler vardır. Revânî, Hızır mazmununu *Z̤ulmet-i Hızır*, *Âb-ı Hızır* kavramları doğrultusunda değişik bağlamda kullanmıştır. Bir peygamber övgüsünde Hz. Muhammed'in saçının siyahlığını *Z̤ulmet-i Hızır*, kabrinin toprağını suyunu da *Âb-ı Hızır*, mazmunu ile ifade etmiştir.

Z̤ulmet-i Hızır ca' d-i pür tâbuñ
Âb-ı hayvân 'atîk-i sirābun 191b/6

Rāḫat-i ervāḫ-ı melek b̤uyıdur
Âb-ı Hızır ḫāk-i ser-i kūyıdur 195b/21

Revânî, ayrıca bir tevhid manzumesinde Allah'ın birliğinden bahsederken *âb-ı hayât* mazmununu revan/can verme, yaratma olarak kullanır.

Verür vaḫdetüñden ḫaber kâināt
Revāndur nesīminle âb-ı hayât 7a/3

Revânî, şarabı ilahi aşk bağlamında kullanırken bu şarabın bir damlasının cansuyu/ âb-ı hayvân olarak görmüş ve bu can suyunu sunan sakiyi de Hızır olarak algılamıştır.

Bir meyden vir ki, çatresi âb-ı hayvân ola; bir kadehten şün ki, sâkisi Hızır-ı zemân ola. 161b

3.11.7. Kārūñ

Kur'an'da Kārûn adıyla hikâyesinden bahsedilir. Tevrat'ta Korah diye anılmakta ve çöl hayatında Mûsâ'nın otoritesine karşı başlatılan isyan hadisesinde bu olayı organize ettiği rivayet edilir (Harman, 2001: 24/520). Kārûn, cimriliği ve zenginliği ile bilinir. Bu zenginliğinin getirdiği gurur nedeni ile tüm malı ile birlikte kendisi de yok olmuştur.

Klasik Türk edebiyatında *Kârûn* zenginliği, cimriliği ve yok edilişi motif olarak kullanılır:

Ehl-i **Kārūñ** bunu bîlûb añlaya
Vech yok bizum gibiye söyliye 11a/75

Cümle taqdîre haķūñ izhâridur
Her ne var ol kird-i **Kārūñ** kârıdur 34a/4

3.11.8. Nûşîrevân

Enûşervân, Nûşîrevân, Nûşervân isimleri ile Sasanilerin adaleti ile meşhur ilk hükümdarıdır (Tökel, 2016: 190). Revânî, eserinde onun büyüklüğünden ve adaletinin de dünyayı kapladığını söylemiştir.

⁽¹⁰⁾Qanı ol qaşr-i qayşer ki küngüre-i eyvânı evc-i Keyvân'a ermişdi. Qanı ⁽¹¹⁾şol milk-i Nûşîrevân ki şevket ü 'adl ile cihânı tutmuşdi. 70b

Revânî, eserde büyük hükümdarlardan biri olan Hüsrev'den, adaletli yönetiminde bahsetmektedir:

3.11.9. Rüstem/ Sām/Zāl

Rüstem, İran'ın en meşhûr destan kahramanlarından biridir. Güç ve cesaret timsali olan Rüstem (Tökel, 2016: 194), eserde Hz. Hamza'nın dünya aslanı ve pehlivanlığı ile birlikte Sām, Zāl ve kendisinin destansı kahramanlığı ile anılır. Ayrıca Rüstem'in savaşa

götermiş olduğu kahramanlığını da anarak tıpkı dünyanın faniliği gibi onun, kahramanlığının da fani olduğunu ifade eder.

Sâm, İran'ın ünlü kahramanlarından Zal'ın babasıdır. Pehlivanlığı ile bilinir.
Zâl, Rüstem'in babası olan Zal yine güçlü mitolojik bir kahramandır.

Ḥamza-i pehlevān ü şîr-i cihān
Sām ü hem Zāl ü Rüstem ü destān 70b/11

Ḳanı Rüstem'îñ rezmi. 71a

3.12.MİTOLOJİDE YER ALAN VARLIKLAR

3.12.1. Ankâ

Efsanevî bir kuştur. Tasavvufta Ankâ veya Sîmurg, divan ve halk edebiyatlarında Ankâ, Zümrüdüankâ ve Hümâ adlarıyla anılır. Kaf dağında yaşadığı zannedilen renkli tüylerle süslü, yüzü insana benzeyen bu kuş, tasavvufî metinlerde insan-ı kâmil, heyûla, akıl ve hebâ anlamlarında kullanılmıştır. İbn Arabî'de âlemin varlığı için bu isimleri vererek bu âlemin, Ankâ kuşu gibi adının var olduğunu ama kendisinin olmadığını söyler. Ankâ gövdesi gösterişli bir kuştur. Ankâ gökyüzünde uçmaya başladığında havanın karanlıklaştığı ve mercana benzeyen yağmur bulutuna benzediği ve bu kuş uçarken sel sesine veya gök gürültüsüne benzer sesler çıkardığı söylenir. (Erdem, 1999, III/198). (Zavotçu, 2013: 475; Erdem, 1991: 3/200-201; Artun, 2010:71; Canım, 2018:475).

Revânî Câmi'ü'n-Nesâyih'de Ankâ'yı farklı boyutlarda kullanmıştır. Şair Rûh'a seslendiği bir beyitte onu, yeri ve mekânı olmayan Ankâ'ya benzetir. Revânî Ankâ'nın, Kaf dağında yaşadığına telmihte bulunmuştur aynı zamanda mekansız olduğunu dile getirmiştir:

Sen ol ' Anḳā-yı Ḳāf-ı lâ mekānsın
Sen ol murğ-i hevā-yı ḳudsiyānsın 46a/2

Revânî, Allah'ın gücünü, kudretini ifade ettiği yerlerde Ankâ mazmunundan yararlanmıştır. Allah, kimi zaman güçsüzleri güçlü, köleleri padişah yaptığı gibi, sivrisinekleri de Ankâ yapma gücüne sahiptir. Şair bu duyguları “ey pişşeleri Ankâ iden” şeklinde dile getirir.

Ey pişşeleri ' Ānḳa iden. 67b

3.12.2. Hûmâ

“Devlet kuşu, talih kuşu. Cennet kuşu, Kaf dağında, Okyanus adalarında veya Çin'de yaşadığına inanılan efsanevi bir kuştur. Eskiden bir meydanda hûma uçurulur ve kimin başına konarsa o kişi padişah olurmuş Bu bakımdan hûma bir devlet kuşu olarak bilinir. Yine hûma göklerde uçunca gölgesi kimin başına düşerse o kişi ilerde padişah olurmuş” (Pala, 2015: 216).

Revânî, Hümâ unsurunu yukarıdaki bilgiler doğrultusunda değil de kendi düşünceleri yönünde çeşitli tasavvurlar da bulunmuştur. Bunlardan biri rûhu ansızın tuzağa düşen Hümâ'ya benzetmesidir.

Hümâsın ańsızın bir dâma düşmüş

İşidib üstüne hangâme üşmüş 46a/4

Ayrıca şair Hümâ'yı yüceltmış onun mekânını ‘*arş âşiyân (Arş'ta oturan)*’ olarak görmüştür

Hümâ-yı ‘arş âşiyân. 186b

3.12.3. Kâf

“Kaf dağı. Dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkdnsızlığına inanılan dağlar zinciri. Yüksekliğin, uzaklığın, ihtişamın ve kainatın sembolü olarak şiirlerde Anka ile birlikte anılır” (Pala, 2015: 248).

Revânî, Kâf kelimesini adı bilinen varlığı bilinmeyen dağ anlamında kullanmış ve daha çok Ankâ ile ilintilendirmiştir. Bundan dolayı beyitlerde Ankâ'yı Kâf geçer

Revânî, Hz. Muhammed'in övgüsünü yaptığı bir manzumesinde peygamberin aklını, “kudret Kâf'ının Ankâ'sı” olarak nitelendirir.

‘Aklı ‘Ankâ-yı kâf-ı kudretdür

Çeşm-i cân sürme-dân-ı türbettür 190b/17

Sen ol ‘Ankâ-yı Kâf-ı lâ mekânsın

Sen ol murğ-i hevâ-yı kudsîyânsın 46a/2

3.12.4. Dev

Çok iri ve kuvvetli, korkunç masal tipi. Mitolojide yer alan kötü varlıklardan birisidir (<http://www.lugatim.com/s/DEV>). Revânî, dev ile kötülüğü, melek ile de iyiliği kastederek kişi de her iki özelliğin var olduğunu nasihat yolu ile ifade etmiştir.

Sende hem dīv var hem de melek
Sendedür hem zemîn dāhi felek 21b/23

Ger sen diluñî ki pāk idesin
Dīv ü beriden ne pāk edesin 32b/7

Anda ki maḳām-ı reh-revāndur
Dīv ile ferişteden emāndur 32b/8

3.12.5. Perî

Sözlük anlamı olarak cinlerin güzelliği ve alımlı olduğu düşünülen dişilerine verilen isimdir (Pala, 2015: 369; Develioğlu, 2017: 1017). Kaynaklarda, göz ile görülemeyen varlıklar olarak da bilinir. Revânî, perîlerin bu özelliğini beyitlerine yansıtmıştır. Ayrıca şair bir beyitinde insanın dilini temiz tutması yönünde nasihat verirken peri mazmununu kullanmış, böylece perinin vereceği kötülüklerinden emin olacağını belirtmiştir.

Eger olmaydı kisvet-i ten-i zār
Olurdî gözden ol pinhân perî vār 48a/13

Ger sen diluñî ki pāk idesin
Dīv ü perîden ne bāk idesin 32b/7

3.13. DİĞER KİŞİLER

3.13.1. Abbas/Mervan/Cengiz/ Āl-i Selçuk

Revânî, dünyanın geçiciliğinden bahsettiği yerlerde şahsiyetlerin dışında ülke, hanedan ve devletlerin yok oluşuna da yer verir ve bunlara örnek olarak Abbas, genel olarak Abbasiler soyundan gelenlere, (Yıldız, 1988. 1/49), Mervan, Emevilerin bir kolu

olan Mervaniler soyundan gelen kişilere verilen bir isimdir. (Yiğit, 1995: 11/104), Cengiz, Moğollar devletinin kurucu ve ilk büyük hükümdarıdır (Özgüdenli, 2005: 30/225). Āl-i Selçuk ise Selçuklu hanedanına verilen ve bu hanedandan gelen hükümdarlar için kullanılan bir ifadedir (Sümer, 2009: 36, 392).

Ḳanı ol ‘Abbās ü ⁽³⁾Şevketleri. Ḳanı Mervān vü devletleri. Ḳanı Cengīz ü evlādı anuñ. ⁽⁴⁾Ḳanı bunca ebnā vü eşfādı anuñ. Ḳanı Āl-i Selçuk vü Ḥanları.71b

3.13.2. Aşere-i Mübeşşere

Hız. Peygamber tarafından ölmeden önce cennet ile müjdelenen on sahabe için söylenir. Kaynaklarda “el-aşeretü’l-mübeşşere”, “el-mübeşşerûn bi’l-cenne”, “el-aşeretü’l-meşhûdü lehüm bi’l-cenne” gibi ifadelerle anılan bu on sahâbînın isimleri şöyledir. Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer, Hız. Osman, Hız. Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebû Vakkâs, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Saîd b. Zeyd’dir (Aydınlı, Çakan, 1991: 3/547). Revânî, cennet ile müjdelenen kişilerin isimlerine eserinde yer vermemiş gelenek doğrultusunda kullanılan ‘Aşere-i Mübeşşere kelimesi ile bunu ifade etmiştir. Ayrıca onların ruhlarının temizliği, peygamberin ışığı, peygamberin eyvanının on parlak mumu, peygamberin kandilinin fitili, safa bahçesinin servisi, gülbahçesinin bülbülleri, risâlet gülünün papağanı, mana bahçesinin kuşları olduğundan bahsemiştir.

Na‘t-ı ‘Aşere-i Mübeşşere Rażıya’llāhu ⁽¹⁾‘Anhum

Ḥuşûsā şol ‘aşere-i mübeşşere ve ervāḥ-ı muṭahhere deh şem‘-i 205b ⁽¹⁾eyvân-ı Ahmedî ve deh fetîle-i ırâğ-ı Muhammedî deh serv-i revân-ı şafâ ve deh ⁽²⁾‘andelîb-i bûsitân-ı vefâ deh tûṭi-yi gülsitân-ı risâlet ve deh tûbi-yi ⁽³⁾‘asumân-ı celâlet deh murğ-ı murğızâr-ı gülzâr-ı me‘ânî ve deh bülbül-i sebze-zâr-ı ⁽⁴⁾seb‘-i meşânî. 206a

3.13.3. Bâyezîd-ı Bistâmî

Şair, Bayezid’a da eserinde yer vermiştir. Bayezid’tan kasıt ünlü veli Bayezid-i Bistâmî’dir (Pala, 2015: 60). Revânî, Bâyezîd’i âlemin şeyhi ve insanoğlunun gözünün nuru olarak görür. Ayrıca insanın hırsına yenik düşmemesi gerektiğini ifade ederken hırsı doğrultusunda hareket eden biri değil, kanaat örneği olan Bâyezîd gibi olunmasını nasihat eder. Ayrıca dünyanın geçiciliğinden bahsettiği yerlerde tanınmış şahsiyetlerin isimlerini

anarak ölümlü olduklarını ve onların adlarından başka birşeyin kalmadığını vurgularken Bâyezîd'in adına da yer vermiştir.

Nitekim ol şeyh-i     m B  yez  d
N  r-ı     m-i r  y-ı   dem B  yez  d 138b/1

  am   a u h  r  a sen m  r  d olma
Y   B  yez  d ol y  r   Yez  d olma 22a/39

Bişr-i H  f   v   B  yez  d K  an  
    l   v     eyh B  -Sa  d K  an   70b/5

3.13.4. Ferh  d      irin

Ferh  d ve     r  n, Fars ve Türk edebiyatında aynı ad başlığında yazılan önemli mesnevilerden biridir. Konu itibari ile Ferhad ile   irin'nin aşkı anlatılır. Ferhad ve   irin birbirini seven iki     ktır (Pala, 2015: 152). Rev  n  , daha önce aşkın mahiyetini ünlü     klar üzerinden anlatırken bu anlatıma Ferh  d ile     r  n'i de katar ve Ferh  d'ın sinesinin dertlenmesini, gamlanmasını     r  n'in dudağındaki tatdan (  eker) olduğunu söyler.

Leb-i     r  n'de ⁽³⁾bir   eker var ki s  ne-i Ferh  d anu  n h  astesid  r 138a

3.13.5.   bn-i Edhem

  nl   bir mutasavvıftır. Bir hükümdar olarak bilinen   brahim bin Edhem ta   ve tahtını bırakarak tasavvuf yoluna girmiştir (Cebecioğlu, 2020: 140). Rev  n  ,   brahim bin Edhem'in bilinen yönlerinden bahsetmez. Ona, Bey  n-ı Tevekkül başlığı altında rahip ile arasında geçen bir hik  yede yer verir.

  bn-i Edhem gideriken seyrde
Gördi bir r  hib oturur deyrde 114b/1

  mtih  n idüp dir ey ser-ge  te merd
Niredend  r bunda sa  na h   b u h  ord 114b/2

Didi r  hib ba  na sorma  dur h     a
Var H  d  'ya sor ki rızık viren H  d   114b/3

Bende olan bir bende-i fermān olur
Rızķı bilmez sâhibi kıanda bulur114b/4

3.13.6. Hz. Peygamberin Amcaları

Revânî Câmî' ü'n-Nesâyih'de Hz. Peygamberin amcalarından Hz. Abbas ve Hz. Hamza'ya birer mensur na' t yazmıştır. Ayrıca amcası Ebu Talib'e dair bağımsız bir şiir ve na' t yazmasa da eser de birkaç yerde ismini anmıştır.

3.13.6.1. Ebu Tâlib

Küçük yaşlarından itibaren himayesine alarak onu koruyan Hz. Peygamberin amcasıdır. Kureyş kabilesinin önde gelen kanaat lideridir. İslamiyet'i kabul edip etmediği belli olmasa da yeğenini müşriklere karşı ölünceye kadar korumuştur (Fığlalı, 1994: 10/237-238; Zavotçu, 2013: 215). Revânî, aşağıdaki beyitte sanki amcasını cehennemde yanan biri olarak algılamış ve Hz. Peygamberin elinde olsaydı onun yanmasına razı olmayacağını ifade etmiştir.

Muhammed elinde olaydı Ebü-Tâlib (9)Cehennem'de ıarık mi olurdu 89a

3.13.6.2. Hz. Hamza

Hz. Peygamberin amcalarındandır. Hz. Muhammed'e, peygamberlik geldiği ilk yıllarda İslâmiyeti kabul edenlerdendir. Hz. Hamza, cengâver ve yiğit bir savaşçı özellikleri ile bilinir (Zavotçu, 2013: 316). Aynı özellikleri Revânî'de beyitlerinde kullanmıştır.

Hamza-i pehlevân ü şîr-i cihân
Sâm ü hem Zâl ü Rüstem-ü Destân 70b/11

Revânî, Hz. Hamza'yı Hz. Peygamberin kendisinden razı olan biri olarak gördüğü gibi amcalarının "mülhid"i (atalarının dinini terk eden kişi) olarak görmüştür.

"Ebu ' Ummân ⁽³⁾Hamza bin ' Abdi'l-Muııtalib bin Hışâm. Razıya'llâhu ' anh. Ol ol ⁽⁴⁾Hamza'dur ki. Peyğamber'üñ razı' i idi ve ' ammilerinüñ mülhıdi. 220b

3.13.7. Hz. Peygamberin Torunları

3.13.7.1. Hasan ve Hüseyin

Hz. Ali'nin çocukları, Hz. Peygamberin de torunlarıdır (Pala, 2015: 218). Revânî her iki şahsiyet için birer na't yazmış ve onların güzel yönlerini, ahlaki olgunluklarını, peygamberin torunları olduğunu, Hz. Hasan'ın hilafeti kendisinin bıraktığını ama hilafetin Hz. Hüseyin'in hakkı olduğunu ve her ikisi ile ilgili benzer duyguları ifade etmiştir.

Nihāyetsiz ‘ābid idi Hılāfeti kendü ⁽⁷⁾bırakdı anuñ ile tefrika-yı def itdi ra'yında eyle gözükdü ⁽⁸⁾ve ictihādı aña yitişdi ki ümmet-i Muḥammed'ün işlāḥı ve dedesi ⁽⁹⁾dīninüñ şalāḥı kendü hılāfet emrin bırakmaḡdur ve imāret emrinden ⁽¹⁰⁾vaz gelmekdedür. Hüseyin her ne kadar ki çalıştı ve ben rāzi degülem ⁽¹¹⁾diyü çekişti. Ḥasan eyitdi Ben sağ-iken saña düşmez ki söyleyesin **218a** ⁽¹⁾ve benden soñra nice bilürseñ eyleyesin

Aḥlāḡ-ı ḥasene ve sıfāt-ı müstaḥsene ⁽⁵⁾mekārim-i fezāyil ve meḥāsin-i şemāyil-ile araste vü müzeyyen idi **219a**

Ve cemī' -i sādāt-ı 'izāmuñ intisābı ⁽²⁾añaydı. Zemānında Hılāfet anuñ idi. **219b**

3.13.8. Mahmud ile Ayaz

Mahmud, Gazneli devletinin ünlü hükümdarıdır. Ayaz ise Gazneli Sultan Mahmud'un en çok sevdiği ve yanından ayırmadığı kölesidir. Mahmud'un Ayaz'a duyduğu sevgi, klasik edebiyatta yer almıştır (Pala, 2015: 295). Revânî, Cāmi'ün-Nesāyih'de aşk hakkındaki görüşlerini dile getirdiği yerde Mahmud ile Ayaz arasındaki sevgiye yer vermiştir. Buna göre Şah Mahmud, Ayaz'a seninle eskiden beri var olan bir sevginin artması gerekirken neden giderek azaldı diye sorar. Bunun üzerine Ayaz, sultan Mahmud'a şöyle der: “İlk başta ben kul, sen ise sultandın, bundan dolayı senin emirlerine boyun eğer sana itaat ederdim, aramızdaki aşk değişince şimdiki durumumuz da değişti ve aşk seni esir aldı, cân-u gönülden seni bana kul etti.”

Didi Āyāz ki ey şāh-ı cüvān-baḡt

Vücūduñla müşerref tāt ile taḡt **139b/6**

Ben evvel kul-idüm sen baña sulṭān
Nice kılsan elüñde bende-fermān 139b/7

Bu gün kim ‘ ıṣḳ ṣāha gālib oldı
Dil ü cāndan bu kula rāğıb oldı 139b/8

Şair, daha sonra “aşkın yolu budur, kulu şah, şahı kul eder” diyerek nasihat vari bir söylem dile getirir:

Budur ‘ ıṣḳa hemīşe ‘ ādet ü rāh
Ki ṣāhı kul ider ü kulını ṣāh 139b/9

3.13.9. Hallâc

Hallac- ı Mansur olarak bilinen ünlü mutasavvıftır (Pala, 2015: 185). “İran’ın Fars eyaletinde bulunan Beyzâ’nın kuzeydoğusundaki Tûr’da doğdu. Dedesi Mahamma Mecûsî idi. Sonraları anne tarafından Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin neslinden geldiği söylenerek kendisine Ensârî nisbesi verilmiştir. İbnü’n-Nedîm onun, halkının çoğunluğunu Araplar’ın meydana getirdiği Beyzâ’dan olduğunu ifade ettikten sonra babasının mesleğinden dolayı “Hallâc” diye tanındığını söyler Asıl adı Hüseyin olduğu halde İran’da ve Osmanlılar’da daha çok Mansûr ve Hallâc-ı Mansûr şeklinde babasının adıyla anılmış, kendisine “Mansûr” adı verilirken davasının zafere ulaşmış olduğuna işaret edilmiştir. Allah’ın yardımına mazhar olduğunu anlatmak için ona “Nâsır’ın (Allah’ın) Mansûr’u” diyenler de olmuştur” (Uludağ, 1997: 15/377-381). Revânî, adı geçen mutasavvıfın bilinen yönlerini dile getirmiş ve farklı bir şey söylememiştir. Herşeyden önce Hallac’ı Ene’l Hak dediği için yiğit bir kişi olarak görmüştür. Bu söylem doğrultusunda Hallac’ı değerlendiren şaire göre o, tutarsız davranış sergileyen bir kişi olmadığı gibi ilhad yolundan yani dinden uzaklaşmamıştır. Ayrıca hakiki aşkın Hallac’tan sorulması gerektiğini sorgulayan şair onun bu dava uğruna sıkıntı ve eziyetlere katlandığını dile getirmiştir.

Beyân-ı ‘ ıṣḳı sen Manşûr’a şorgıl
Var aḥvâl-i behiştî ḥûra şorgıl 133a/4

Ol vākı‘ a-i Hüseyin-i Manşūr	
Ƙıldı anı haste-cān ü rencūr	152b/3
Hallāc ne merd-i serserīdür	
İlhād yolından ol berīdür	152b/6
Hallāc ki o idi merd i muṭlaḳ	
Bu mertebede didi ene’l-Hāḳ	152a/13

3.13.10. Leyla ve Mecnun

İslām edebiyatlarında mesnevi konusu olan Leylā vü Mecnun hikâyelerinde birbirini seven iki mesnevi kahramanıdır (Pala, 2015: 288). Revânî, bu kahramanlara bir hikâye anlatımında yer verir ve bu iki aşığın çeşitli yönlerinden bahseder. Bu doğrultuda, Mecnûn âşıkların mumudur. Leylâ şevk şarabının kadehidir. Mecnûn gam bendinin tutsağıdır. Onun gönlü, Leylâ’nın sırlarının perdesidir. O, Leylâ’nın aşkından dolayı gönlünü de dinini de yerlere saçmıştır. Mecnûn’un gönlü Leylâ’nın saçlarından dolayı dağınıktır. Mecnûn, Leylâ’nın yüzünün hayali ile arkadaşır.

Bu ma‘ nīden ideyin bir hikāyet	
Şem‘ī ‘uşşāḳ Mecnûn’dan rivayet	47b/34
Ƙadeh nūş-i şarāb-ı şevḳ-i Leylī	
Harāb-ı cāšnī-yi zevḳ-i Leylī	47b/3
Esīr-i bend-i ğam Mecnûn-ı āzād	
Bulub girmişdi bir genc-i ğam-ābād	47b/4
Žamīri perde-i esrār-ı Leylī	
Dil ü dīnī fidā-yı kār-ı Leylī	48a/5
Hayāl-ı rūyi leyli hemnişīnī	
Ġamī şadrında olmuşdur mekinī	48a/9

3.13.11. Meryem

Hız. İsa'nın annesidir (Pala, 2015: 307). Revânî, Meryem'in Cebrâil vasıtası ile Allah ile kurduğu yakınlığı dolayısı ile ele almıştır.

Mûsâ bir işâret-ile tûrgurdi tederic gerçi yimişlerüñ ⁽³⁾âdetidür, 'inâyetüñ irdi, Meryem bir sâ' atde ırgürdi İllâhî yakınlık ⁽⁴⁾nişanı gerçi seni sevmekdür, 131a

3.13.12. Mezhep İmamları

3.13.12.1. Ebû Hanîfe/İmâm Şâfi'/İmâm Mâlik/İmâm Aḥmed

Revânî, eserinde dört mezheb imamı *Ebû Hanîfe*, *İmâm Şâfi'*, *İmâm Mâlik*, *İmâm Aḥmed'in* özelliklerinden bahsederek ayrı ayrı mensur birer övgü yazmıştır. Revânî, şu başlıklar altında ele almıştır:

1-Na't-ı İmâmü'l Müslimîn Ebû Hanîfe Kaddese'llāhu Sırruh:

“...imâmü'l-müslimîn hüccetü'l-Hakkı ⁽⁶⁾ale'l-ḥalkı ecme'in imâm-ı a'zam ve muḳtedâ-yı mu'azzam Mevlânâ ebû Hanîfe-i ⁽⁷⁾Kûfî Nu'mân bin Şâbit bin Zuvṭî Raḫıya'llāhu te'âla 'anhu...” 224a

2-Na't-ı İmâm Şâfi'î ⁽⁹⁾Raḫıya'llāhu 'Anh:

“...⁽³⁾imâm-ı mu'azzam ve muḳtedâ-yı mükerrem Ebû 'Abdullah Mevlânâ Muḥammed bin İdrîsi's-⁽⁴⁾Şâfi' Raḫıya'llāhu 'anh...” 225b

3-Na't-ı İmâm Mâlik Raḫıya'llāhu 'Anh:

“...⁽¹¹⁾aşḫâb-ı fetvâ imâmü'l-müslimîn bürhânü's-şerî'ati ve'd-dîn [226a] ⁽¹⁾Ebû Abdullah Mevlânâ Mâlik bin Enes bin Ebî 'Âmir'l-Aşbaḫî ⁽²⁾Raḫıya'llāhu 'anh...” 226b

4-Na't-ı İmâm Aḥmed Raḫıya'llāhu 'Anh:

“...⁽⁷⁾imâmü'l-müslimîn ve şemsü'd-dünyâ ve'd-dîn Ebû 'Abdullāh Mevlânâ Aḥmed bin Muḥammed bin ⁽⁸⁾Ḥanbel. Raḫıya'llāhu 'anh...” 227a

3.13.13. Şiblî / Şeyh Ebû-Saîd / Aristo / Eflatun / Calinus/ Fir'avn

Şiblî ve Şeyh Ebû Saîd iki ünlü mutasavvıftır (Zavotçu, 2013: 720, 214, 75, 236, 252). Aristo ve Eflatun ise ünlü Yunan filozoflarıdır (Tökel, 2016: 327, 332). Calinus ise ünlü bir Yunan hekîmidir (Pala, 2015: 82). Revânî, dünyanın geçiciliğinden bahsederken, yukarıda adı geçen ünlü şahsiyetlerin de ölümü tattıklarını ve isimlerinin dışında bir şey kalmadığını dile getirmek istediğinde düşüncelerini adı geçen isimleri örnek göstererek vurgulamıştır.

Bişr-i Hâfî vü Bâyezîd Kânî

Şiblî vü Şeyh Bû-Saîd Kânî 70b/5

Şibli ki yegâne-i cihândur

Ser-halka-i cümlede revândur 152b/1

Kânî Ārestû vü Cālinûs hakîm

Yâ Felâtûn-i bahr-i ‘ilm-i kadîm 70b/7

Kânî Ārestû vü Cālinûs hakîm

Yâ Felâtûn-i bahr-i ‘ilm-i kadîm 70b/7

Kânî Fir'avn ü ‘izzeti. 71a

3.13.14. Vâmık u Azrâ

Klasik Fars ve Türk edebiyatında yazılan Vâmık ü Azrâ mesnevilerinde yer alan iki aşk kahramanıdır (Ece, 2017: 11). Revânî, aşkın vasıflarını anlatırken, aşkın sözünü âşıkların anlayacağını söyledikten sonra Azrâ'nın yanağını ancak Vâmık anlar diyerek bu iki kahramana da yer vermiştir.

Hadîs-i ‘ışkı ‘âşık aňlar ancak

Ruḥ-ı ‘Azrâyı Vâmık aňlar ancak 132b/2

Şair, Benzer durumu başka beyitlerde de dile getirir ve cihanda güzellerin olabileceğini, fakat bu güzellerin sevgisine layık bir âşğın bulunmadığını söylerken

Vâmık ve Azrâ söylemi ile hareket eder. Dünyada Azrâ gibi birisi olduğunu söylese de onu seven Vâmık gibi bir aşkın olmadığını söyler.

Bunca hüsn esbâbı var yok ‘ âşıkı

Uşta ‘ Azra lîki yokdur Vâmık’ı 145b/38

Revânî, sevenin vasıflarını Vâmık ve Azrâ üzerinden de dile getirir ve “maşukun özelliğini âşığa sor, Azrâ’nın sahip olduğu güzelliği de Vâmık’ın gözünden seyret” diyerek yukarıdaki duyguların benzerine yer verir.

Vaşf-ı ma‘ şûkî var ‘ âşıka şor

Hüsn-i ‘ Azrâ’yı çeşm-i Vâmık’a şor 149a/3

Revânî, Vâmık ve Azrâ’nın aşkını hat sanatı üzerinden dile getirir. Şair Bu doğrultuda Azrâ’nın yanağında bir hat (güzelyazı) olduğunu söyledikten sonra bu yazıyı Vâmıktan başkasının okuyamayacağını söyler.

⁽¹⁾Dil-i Mecnûn’dan gayrısı ol şınıklığı anılaymaz ve ‘ izâr-ı ‘ Azrâ’da bir hat

⁽²⁾var ki cân-ı Vâmık’dan özgesi ol hattı okuyamaz. 138a

3.13.15. Yezîd

Emevi devletinin ikinci hükümdarı Yezid bin Muâviye’dir (Kılıç, 2013 43, 513 DİA kaynakçaya eklenecek). Revânî, insanın Tamah ve hırsı doğrultusunda hareket edip, onlara bağlanılmaması yönünde öğüt verici söylemi ifade eder ve bu fikrini olumsuz anlamda Yezid ile örneklendirir.

Ŧam‘ a u hırşa sen mürîd olma

Yâ Bâyezîd ol yörü Yezîd olma 22a/39

3.13.16. Yûsuf u Zelihâ

Fars ve Türk edebiyatında yazılan Yusuf u Züleyha mesnevilerinde yer alan iki şahsiyettir. Yûsuf, Kur’ân’da adı geçen peygamberlerden biridir. Züleyha ise Mısır Aziz’inin eşidir (Pala, 2015: 490). Revânî, aşağıdaki beyitte gönlünü Mısır’a yani bir şehire benzetir ve kendini bu şehrin hiç tartışmasız Yûsuf’u olarak görür. Şair, Tebriz ile ilgili anlattığı bir hikâyede Tebriz şehri içerisinde gönlünün Züleyhâsı olacak birinin olmadığından bahseder.

Yûsuf-ı Mısr-ı dilem bî-iştibâh

Bir Zelihâ yok bu Tebrîz içre vâh 145b37

Revânî, peygamberlerin ögüsünden bahsederken çâh ve zindan motiflerinden yararlanarak Yusuf peygambere de yer verir ve Yusuf'un ne çektiğini bilinmesi için haset kuyusuna düşmek ve bela zindanına girmek gerektiğini söyler.

Hased çâhına ve belâ ⁽⁹⁾zindânına giriftâr olmak gerek ki Yûsuf ne çekdüğün bile
167b

Revânî, Yusuf peygamberin güzelliğini “Hüsn-i Yûsuf -198a” ve “Yusuf-siret” ifadesi ile dile getirmiştir.

şol Yûsuf-siret ki ⁽²⁾göñül Mısrına pâdişâh olmuş 235a

3.14. TASAVVUFİ UNSURLAR

3.14.1. Âlem

“Kainat, güneş sistemi ve çevresinde dönen gezegenler topluluğu, cihan, dünya, bütün varlıklar, mahlukat, insanlar vb. tasavvufta ise Allah'tan başka her şeye âlem denir. Âleme, âlem denilmesi Allah'ın isimler ve sıfatlar bakımından bilinmesi sebebiyledir” (Cebecioğlu, 2020: 41-42). Revânî, tasavvufî bir terim olan âlem kavramından hareketle “Âlem-i ervâh”a yer vermiştir. Tasavvufta Âlem-i Ervah, “ruhlar âlemi”(Cebecioğlu, 2020: 42) olarak bilinir. Ruh, bu âlemde cenâb-ı Hakkı idrak etmiş ve “Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Evet, dediler” (Araf 7/172) ifadesi ile bu duruma işaret edilir (Pala, 2015: 16-18). Revânî, aynı zamanda Âlem-i Ervah yerine “Zümre-i ervâh” kelimesine yer vermiş ve bu kelimelerin anlamına ve yorumuna girmeden isimlerinden bahsetmiştir. Bu bahsediliş daha çok tevhid konulu manzum ve mensur kısımlarda yer almıştır.

Luţf u kemâl şıfatlarının ⁽⁸⁾ iḥşâsında müteḥayyir ü bî-hûş nüfûs-ı nâṭıka ki vesâyiṭ-i ⁽⁹⁾ ‘âlem-i ervâḥ ve vesâyil-i me‘ âlim-i eşbâḥdur 2a

Bir Kuddûsdur ki zümre-i ervâḥ-ı muḳaddese ⁽¹¹⁾ sürâdîḳât-ı ḳudsinden bir ḳadem geçemez. 3a

Âlem-i Ervah gibi bir âlem olan Mülk ve Melekût âlemi de sadece isim olarak geçer. Revânî aşağıdaki beyitte görüleceği üzere Allah'ı mülk ve melekût âlemlerinin padişahı olarak görmüştür.

‘ âlem-i mülk ü melekût memleketinden ⁽⁹⁾ bir ḥıṭṭa bir pâdişâhdur 1b

‘ Âlem-i mülket-i vücūd oldur

Sâye-i rāḥat-ı vüdūd oldur 26a/123

3.14.2. Akıl

İslam düşünce geleneği bağlamında ortaya konan eserlerin birbirinden farklı kaynaklardan beslendiği bilinmektedir. Herhangi bir hususun anlaşılması ve açıklanmasında kimi zaman bir Kur'an ayetine veya hadise, kimi zaman içinde bulunan coğrafyanın tanınmış şahsiyetlerine, kimi zaman geçmiş dinlerin önemli temsilcilerinin sözlerine, bazen de kadim dönem filozoflarının düşüncelerine atıfta bulunulmuştur. Bu tavrın özellikle siyasetname/nasihatname türü eserlerde çokça işlendiği görülmektedir (Nizâmülmülk, 2020: 69; Şakirov, Aslan, 2020: 24; Vâiz-i Kâşifi, 2019: 56; Necmeddin et-Tarsûsî, 2018: 30; Anonim, 2016: 57). Bu çerçevede, ilgili eserlerde üzerinde titizlikle durulan konuların başında akıl gelmektedir.

Sözü edilen eserlerin temel referans noktası olan Kur'an ve Hz. Muhammed'in sözlerine bakıldığında, akla verilen önemin son derece büyük olduğu görülür. Öyle ki, Kur'an'da akıl, nazar, itibar, tefekkür, tedebbür, tezekkür vb. pek çok kelimenin teşvik edici bir şekilde kullanılması bunun en büyük kanıtıdır (el-Bakara 2/164; el-Mü'minûn 23/80; el-Mü'min 40/67; el-Mülk 67/3; el-Ğâşiye 88/17-20; Alper, 2020: 7:3/39). Akıl sahibi olmayan bir kişinin dinî sorumluluklara muhatap olmayacağına yahut yaratılmış şeylerin en güzelinin akıl olduğuna ilişkin hadisler Hz. Muhammed'in de Kur'an'a dayalı olarak inşa etmeye çalıştığı bakış açısında akla atfettiği anlamı ortaya koymaktadır. Dinine bağlı bir şahsiyeti olan ve Câmi'ü'n-Nesâyih'i bu doğrultuda yazan Revânî, nasihat kültüründe akli bu bağlamda yani Kur'ân ve sünnet bağlamında ele almış ve değerlendirmiştir. Akıl ile ilgili vermiş olduğu beyitler de bunu göstermektedir.

Bu temel üzerine kurulu olan İslam düşüncesi, farklı versiyonların alt birimlerindeki sayısal çokluğuna rağmen, temel olarak üç ana kısımdan oluşmaktadır. Geleneğin renginin belirlenmesinde en etkili konumda olan birinci kısım, inanç alanındaki düşüncelerin yoğunlaştığı kelim/teoloji alanı; özellikle farklı kültürler ve felsefi birikimlerle karşılaşarak, daha genel ve entelektüel bir düzleme işaret eden ikinci kısım, felsefe alanı ve ahlaki yetkinleşmenin üzerine vurgu yapan, bununla birlikte diğer alanlarla da diyalog halinde bulunan üçüncü kısım ise tasavvufi/mistik alandır (Türker, 2020: 8). Bu üç alanın farklı konularda birbirinden ayrılan yönleri bulunmakla birlikte, bu ayrışmanın en belirgin olduğu boyut epistemolojik kurgularının temelini oluşturan unsurlar ve özellikle de bunlar arasında akla atfettikleri anlamdır (Canatan, 2019: 2:6/45).

Kuşkusuz soyut bir kavram olan aklın tanımının tam anlamıyla yapılması zordur. Bununla birlikte, onun için “İnsanda var olan soyutlama yapma, kavrama, bağıntı kurma, düşünme, benzerlik ve farklılıkların bilincine varma kapasitesi, çıkarımda bulunabilme yetisi.” (Cevizci, 2000: 28) şeklinde genel bir çerçeve belirlemek mümkün görünmektedir (Güçlü, vd., 2008: 1479; Timuçin, 1998: 288; Nolay, 1997: 7).

Bu bağlamda, Müslüman düşünürlerin akla bakışları üzerinde durmak yerinde olacaktır. Onlar akli tanımlarken ve onun konumunu belirlerken özellikle Yunan felsefesindeki seleflerinden büyük oranda etkilenmekle birlikte (Kindî, 2013: 264; Fârâbî, 2013: 85; İbn Sînâ, 2016, 442), içinde bulundukları yapının ruhunu da yaklaşımlarına yansıtmışlardır. Örneğin, Meşşâî ekolün temsilcilerinden olan Fârâbî ve İbn Sînâ sudûr nazariyesini ortaya koyarken aklın metafizik boyutuna işaret etmekte ve Tanrı’dan zuhur eden ilk şeyin akıl olduğunu savunmaktadır. Mutlak yetkinliğin sahibi olan Tanrı kendi özünü düşünmekle ilk olarak “aklın” ortaya çıkmasını sağlamıştır. Varlığın ve hususen insanın kemale ermesinde de belirleyici olan akıldır (Fârâbî, 2020: 102; İbn Sînâ, 2014: 486).

İnsan akıl yardımıyla sınırlı ve kimi zaman eksik veri elde etme kaynağı olan duylardan gelen bilgileri organize eden, insanı hakikate yakınlaştıran ve daha elverişli bir düzeye ulaşmasına dayanak oluşturan bir unsurdur (Gazâlî, 2012: 67).

Bundan dolayıdır ki, en temel kelam ve akaid kitaplarında bilginin kaynakları sayılırken akıl, duylardan ve haber-i sadıktan gelen bilgilerle birlikte üçüncü temel kaynak olarak görülmektedir (Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, 2014: 45; Sa’deddin et-Teftâzânî, 2019: 314; Seyyîd Şerîf Cürcânî, 2019:214). Hatta Kur’an ve hadislere bağlılık konusundaki hassasiyetleri bilinen kimi Müslüman düşünürler, temel dinî kaynakların anlaşılmasında akla daha yüksek bir konum vermişler ve akıl ile nass arasında görünürde gerçekleşen herhangi bir karşıtlık veya çelişiklikte, nassın akıl doğrultusunda yorumlanması gerektiğini ifade etmişlerdir (İmamu’l-Harameyn el-Cüveynî, 2012: 292).

Filozof ve kelamcılar, aklın kullanımı noktasında insanların genel olarak avam ve havas olmak üzere iki kısma ayrıldıklarını dile getirerek, epistemolojik anlamda hiyerarşik bir silsileye işaret etmişlerdir (İbn Rüşd, 2012, 86). Benzer bir ayrımın tasavvuf erbabında da olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, onlar üçüncü bir sınıftan daha söz ederler ve avam, havas ve havassü’l-havas yahut ehass şeklinde nitelendirdikleri üçüncü bir sınıfa işaret ederler. Bu sınıflandırmanın epistemolojik yansıması ise şu şekilde cereyan eder: Avam, pratik meselelere yoğunlaşan ve gündelik bilgi ile çok daha fazla

haşır neşir olan geniş halk kitlesini oluşturur. Havas ise bu aşamanın ilerisine geçmiş ve rasyonel bilginin sunduğu imkanları ileri düzeyde kullanan kesime işaret eder. Sufi epistemolojide aklın söz söyleme yetkisinin bulunmadığı veya eksik kaldığı metafizik bir boyut üzerine vurgu yapılmaktadır. Bu alanı idrak etmeye yönelik bir nevi başka epistemolojik araçlara ihtiyaç duyulduğunu düşünen sufilerin, ilham, keşf, müşahade vb. hususları dile getirdikleri görülmektedir (Şihâbüddin Sühreverdî, 2015: 570; Molla Sadrâ, 2018: 47). Ancak bu, aklın işlevselliğinin bütünüyle inkarı değil, bazı alanlardaki sınırlılığı için benimsenen bir tutum olarak görülmelidir.

Bu açıklamanın ardından Revânî'nin Câmî'ü'n-Nesâiyih'inde nasihat kültürü bağlamında beyitler ele alınacaktır.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda Revânî'nin Câmî'ü'n-Nesâiyih'inde nasihat kültürü bağlamında islâmi gelenek doğrultusunda akıla yer verdiği aşağıdaki beyitlere görülmektedir.

Revânî'ye göre akıl Allah'ın nurudur. Başka bir ifade ile akıl Allah'ın yarattığı ve insanlara vermiş olduğu en büyük melekedir. Bundan dolayıdır ki dünya akıl ile olgunluk bulduğunu söylerken aynı zamanda nasihatvari bir ifadeyi dile getirmiştir.

‘ Akıldur bir nûr-i pâk-ı zülcelâl

‘ Âlem ânunla bulur cümle kemâl 19a/1

Revânî, bedeni bir şehire benzetirken aklı, o şehrin emniyetini sağlayan en temel unsur olarak görür. Bu durumda Revânî, şehrin emniyetini sağlayan vezir, hâcib, kâtib ve vekili akıl olarak görür.

‘ Akıl destûr u hiss-hâcibdur

Şehr-i tende debîr ü nâibdur 26a/125

Revânî, aklın görevlerini ifade ederken ona İslami geleneğe uygun bir felsefik boyut verdiği de görülür. Buna göre olmuş olacakların tümünü nefis levhasına yazanın her şeyi kavrayan akıl olduğunu ifade eder.

‘ Akıl-ı küldur ki levh-i nefse yazar

Olmış olacağda her ne ki vār 26a/127

Revānī, akl-ı kül'ü değerlendirdiği gibi akl-ı cüz'ü de islāmi geleneğe uygun olarak değerlendirmiştir. Öyleki Revānī'ye göre kişi kendine verilen akl-ı cüz'ü kullanarak sürekli doğru yolu hem gösteren hem de bulan bir değer olarak görmüştür. Bu bağlamda Revānī'nin aklı ön plana çıkarırken aynı zamanda nasihat kültürünün vazgeçilmez değeri olarak da görmüştür.

‘Akl-ı cüz’ideñ o ‘aqla pertevdur

Rāh-ı haqqā hemīşe reh-i revdur 26b/135

Revānī, daha önce söylendiği gibi aklı, çeşitli boyutlarda ele almış ve bu doğrultuda yani nasihat kültürü bağlamında akla yer vermiştir. Buna göre aklın makamı mertebelerin en üstü olan melek makamına eş değer olarak görmüştür.

‘Āklı bil kim melek maḳām durur

Vehm şeyṭānuñ özüñe dām durur 26b/136

Revānī'ye göre işlevsel olarak aklın görevlerinden biri de kişiye nasıl davranış biçimleri sergilediğini göstermesi ve yapması gereken eylemleri nasıl uygulanması gerektiğinin yol göstericisidir.

‘Aql ile tūt bilirim nitmek gerek

Lîki bir cezbe gelüp çekmek gerek 65a/24

Revānī, akıl ilgili duygu ve düşüncelerini ifade ederken bu kelimenin türevlerinden bir olan “‘āḳil” kavramını ortaya çıkarmıştır. Revānī, bu kavramı daha çok akıl sahibi, akıllı kişi anlamında kullanmıştır. Bu anlamları ifade eden beyitler aşağıda verilmiştir. Buna göre dünya bütün olumsuzlukların yaşandığı bir yer olarak tasavvur edildiğinden akıl sahibi olan kişinin bu dünyaya rağbet etmemesi gerekir. Eğer dünyaya yönelirse Hāk'tan yüzünü çevirir, masivaya takılır kalır. Bu da onun zindanı olur.

Cihān işi hemīn mekr vü füsündür

Buñā gönül veren gāyetde dündur 72a/11

Anunçün ‘āḳile zindan olur bu

Egerçi cāhile hoş-reng ü hoş-bū 72a/12

Revānī, aşağıdaki beyitte cihana ve zamana bağlanılmaması gerektiğini, “Arif ve Akil” kavramları üzerinden ifade eder. Bu doğrultuda Arif ve Akil’i dünyaya neden meyl ettiklerini, zamana niçin aldandıklarını hem sorgular hemde bu kavramlar üzerinden hareketle bir nevi nasihat verir.

Ne görüb meyl ider ‘ārif cihāna

Niçün aldana ‘ākıl zamāna 72a/13

Revānī, akıl sahiplerinin olup bitenlerden ibret alınması gerektiğini “Cihān hāli hemin uyḥuya benzer” mısradaki olduğu gibi benzetme yöntemi ile nasihat eder.

Aşağıdaki beyitler bu doğrultuda örnek olarak verilmiştir.

Ne içün ‘ibret alınmaya geçenden

Kim ola yeg ide va‘zı ölerden 72a/14

Lisān-ı ḥāl ile her ölü söyler

Ki bakub ‘ibret algıl ey birāder 72b/15

Cihān hāli hemin uyḥuya benzer

Göñül artuḡ viren şayruya beñzer 72b/16

Ölücek uyanur bilür neymiş

Geçen ḥāl hemin bir uyḥuyimiş 72b/17

Düşine göre ta‘birin göriser

Ḥayāle göre te’vīlin buliser 72b/18

3.14.3. Aşk

Aşk, klasik şiirin temel teması ve dinamiğidir. Sarmaşığın tutunduğu çiçeği kurutması misali aşk da düştüğü gönülde ızdırap ve elem hissi oluşturarak bedensel bir zayıflık ve tahribat oluşturmaktadır. Tasavvufi manada gönlü de gönlün sahibi âşığı da olgunlaştırdığı bir gerçeklik olarak şiirsel söylemlerde belirse de sevgili uğruna çekilen ızdırap ve bunun sonu gelmez elemelerini yaşama duygusu her şairde ortak bir duygunun yansıması olarak belirmektedir. Bu tür duyguları mutasavvıfların aşk kelimesinin Kur’an’da geçmediğinden hareketle hub, muhabbet kavramıyla ele aldıkları ve Allah’a

duyulan sevgi bağlamında kullandıkları görülmüştür (Uludağ, 1991: 4/12). Aşağıdaki beyitlerde de yorumlanacağı gibi Revânî de bu duyguyu hakiki, yani ilahi aşk bağlamında ele almış ve nasihat üslubuna eklemiştir. Bu aşkın bir dayanağı da İslam Peygamberi olmuş, onun “beni tam sevmedikçe iman edemezsiniz” sözü bu konuda temel referans alınmıştır (Uludağ, 1991: 4/12). Bu referansla yola çıkan kulun marifeti arttıkça ilahî güzelliği daha çok idrak edecek ve yetkinlik kazanacaktır. Hallac’ın Tavâsin’i ile pervanenin muma doğru ateşe atılarak yok olduğu kuvvetli sevgiyi ifade eden bu aşk, zamanla bir sevgi dini olarak yetmiş iki milleti kapsamış, Mevlana’dan Yunus’a pek çok şair elinde hakkıyla işlenerek kemalini bulmuştur. Marifet – muhabbet birlikteliğinden sadece muhabbet denizine akan aşk, sarmaşığın dala kuvvetle sarılıp kurutması misali tutkuyla, müptelalıkla âşık ile maşuk arasındaki edebî sevginin tezahürü olmuş, bu sevgi klasik edebiyatta çeşitli tahayyül ve tasavvurlarla hak ettiği itibarı görmüştür.

Klasik şiirde aşkın iki koldan gelişme gösterdiği görülmektedir. Birincisi ilahî aşk, ikincisi beşerî aşktır. İlahî aşk, yani hakiki manada asıl sevgiliye ulaşmak için onun uğruna çekilen ızdırabın sembolik anlatımı olarak belirlemektedir. Bu aşkta mecazî, yani insanî aşk ilahî aşka götüren köprü vazifesi görmektedir. Ancak bazı mutasavvıflar Hakk’a ulaşmak için mecazî aşkın gerekli olmadığını belirtmişlerdir. Onlara göre Allah ile bir olan zevkini tattıran şey hakikî aşktır (Pala, 1999: 42). Bu aşkı mutasavvıflar konusu kadın ve sevgili olan beşerî aşkı önceleyen tarzda ilahî aşka uygulayarak anlatma yoluna gitmişlerdir. Bu da klasik şiire geniş bir mazmun ve sembol dünyası kazandırmıştır. Bu aşk; temiz ve iffetli bir duygunun ürünü olarak, tek ve biricik sevgilinin niteliğinde şiirlerde işlenmiştir. Böyle bir aşkta aşk uğruna yanma, yakılma, sonu gelmez eziyet ve ızdıraplar söz konusu olmaktadır. Âşıklar, bu sınırsız ızdırapların bitmesini istememekte, sevgilinin verdiği eziyetleri kanıksamakta ve can ü gönülden kabullenmekte hatta bu aşk uğruna ölmeyi dahi göze almaktadır. Mesnevîlerde de işlenen bu aşk, içten, samimi, temiz, kirlenmemiş bir duygunun ürünü olarak, âşığı çöle sürükleyebilmekte, ızdırabın aşırı boyutlarıyla yüzleştirmektedir. Kays’ın Leyla’ya olan aşkı bu minvalde gelişmiştir. Bu aşk, âşığı dile düşürmüş, aşkı da bir efsane boyutuna taşımıştır. (Armutlu 2017: 5). Bu aşk anlayışı pek çok klasik şairin gazellerinde tasavvufî duygularla işlenmiş, en güzel şekilde karşılığını bulmuştur. Tasavvufî aşkta âşık sevgilinin vuslatına ulaşamamakta, hatta onun uğruna ölmektedir. Vuslatın olmadığı bu duyguya iffetini koruyarak ölen şehittir hadisi kaynaklık etmiştir (Pala, 1999: 42). Bu aşk

beşerîden ilahî olana doğru gelişir, çoğu kez ikisi yan yana iç içe anlatılır. Bununla beraber divan şiirindeki bu aşk estetize edilmiş bir aşktır. Türk Müslümanlığının edep ölçülerine göre şekillenmiştir ve içinde cinselliğe yer yoktur (Gönel, 2010: 210). Sevgili, uzviyetinden soyutlanmış, adeta aşkın/sevginin tecessüm ettiği bir tiptir. Türk edebiyatında sadece Sünbülzade Vehbî “Sare” diyerek sevgilisinin ismini vermektedir. Başka örneğe rastlanmamıştır. Anonimdir, Tektir, biriciktir. Adı yoktur (Sünbülzâde Vehbî, g.262/1). Bu sevgili âşığına zülmü reva görmekte, ulaşılamayan bir yücelikte konumlanmaktadır (Kurnaz, 2010: 450). Âşık rakibe ilgisini yağdıran, ancak kendisinden esirgeyen bu sevgilinin zülüm ve sitemlerini cana millet bilmekte, ilahî bir bağış olarak aşk yolunda olgunlaşmasının simgesi edinmektedir. Âşık, bu yolda rüştünü ispatlamak için asıl sevgiliye ulaşmasında engel olan canından geçmekte, masivadan arınmakta, gönlün heveslerinden kurtularak ölmeden önce ölmenin lezzetini idrak etmektedir (Kurnaz, 2010: 453). Çünkü tasavvufî aşkıta “can vermek, âşığın kemâlinin, yetkinliğinin göstergesidir. Kendi benliğinden arınmayan kişinin aşkında eksiklik vardır. Noksanlıktan kurtularak vuslata ermek isteyen âşığın, canın gerçekte sevgiliye ait olduğunu teslim etmesi gerektir (Kurnaz, 2010: 455). Böylece âşık ve maşuk ikilemi ortadan kalkmakta, fenafillah gerçekleşmekte âşık varlığını asıl sevgilinin varlığı karşısında yok etmektedir. Burada sevgili elbette Allah'tır. Kavuşma manevi olarak gerçekleşmekte, elest bezminde verilen ikrar ile bütün güzelliklerin cemalinde tecelli ettiği asıl güzelliğin kaynağı Allah'a ulaşmanın ifadesi olmaktadır. Bu mertebede artık “ne güneş zevale ermekte ne de şevk nihayet bulmaktadır” (Tarlan, 2004: s. 32). “Bu ideal form içinde âşığın cinsiyeti de önemsiz hale gelir. Gelenek içerisinde çoğunlukla erkek olarak algılanan âşık, duyguları, hisleri ve sevgili karşısındaki konumu bakımından cinsî hüviyetinden uzak bir görüntü sergiler. Çünkü Bu yönüyle aşk, âşık ve sevgili aynı çizgide buluşur (Gönel, 2010: 211). Bu aşk anlayışı tasavvufî nitelikleriyle aşkı biricik ve tek sevgilinin niteliklerinde betimlemiştir. Böylece bu aşk ünlü mutasavvıflar elinde vuslatı olmayan bir duygu olarak başarıyla işlenmiştir. Bezm-i eleste verilen ikrara bağlılık ve aslî vatan a dönüş, bu dönüşte asıl sevgili uğruna çekilen ızdırap hissinin olgunlaştırdığı beden ve gönül, asıl sevgiliden gelen eziyetleri cana minnet bilme ve olgunlukla karşılama, tek taraflılık, vuslatın şeb-i ârûs olarak görülmesi gibi sayısız mazmun ve kavram dünyası çerçevesinde şiirlerde işlenmiştir.

İlahî aşkta tek öğüt âşığın iç sesi olmakta, âşık bu iç sesiyle asıl sevgiliye ulaşma için aşk ızdırabı çekmektedir. Bu ses dışında âşık gönül dünyasını tüm dış seslere kapatmakta, dünyayı yadsıyarak huzuru bulduğu genişliğin sınırsız mekânı çöle sürüklenmektedir. Âşığın çölde Mecnun misali ızdırıp çekmesi, vahşi hayvanlarla ünsiyeti, başına kuşların yuva yapması, sevgilinin mahallesine döndüğünde köpeklerle (rakip olgusu) karşılaşması ya da halkın sövgü ve ayıplamalarıyla karşılaşması bu aşkın temel görünümleridir. Divanlarda sevgilinin söz konusu olduğu beyitlerin büyük çoğunluğunda bu idealize edilmiş sevgili ile karşılaşmaktadır (Gönel, 2010: 215).

Diğer kol, beşerî, yani dünyevî aşktır. Bu aşk ten zevkine dayalıdır (Pala, 1999: 42). Sevgili beşerî aşkta pervasızca betimlenmiş, mahremiyeti ifşa edilmiş, ilahî aşkın aksine sevgilinin şuh yönlerine de temas edilmiştir. Sevgilinin her uzvunun açıkça betimlendiği, sevgiliyle şarap içilip eğlenildiği, gönül eğlendirildiği görülen bu aşkta dünyevîlik ağır basmaktadır. Başlangıçtan itibaren Dehhânî'den Nedîm'e ulaşan çizgide her asırda güçlü temsilciler bulmuştur. Beşerî aşkta sevgili idealize edilen sevgilideki nitelikleri taşımasına rağmen “yürürken, konuşurken, âşığın naz ederken, mecliste başköşede, bağda, çemende görülmektedir. Hatta âşık ona sarılır, onu öper, gün aşırı görür. Bir hafta görmezse kederi artar. Bu hususiyetlerin hiçbirine ilahî sevgilide rastlayamayız (Gönel, 2010: 216). Bu sevgilinin dokunulan, öpülen bir tip olarak görüldüğü yerlerde şairlerin sözünü ettiği aşk da dünyevîdir (Kaplan, 2006: 177). Beşerî sevgilinin söz konusu olduğu yerlerde klasik sevgili tavrı da değişime uğrar. Acımasız, zalim sevgiliden eser kalmaz. Âşığın buse veren, acıyan, onu ziyaret eden, birlikte gezintiye çıkan, el ele tutuşup yürüyen tiplere bu vesileyle rastlarız (Gönel, 2010: 217). Nedîmle birlikte bu aşk şuhâne bir tarz oluşturmuş, kanlı canlı güzeller elinde klasik şiire yeni bir ruh ve güzellik bağışlamıştır. Nedîm'in kaleminde yaşadığı devrin güzellikleri yanında güzelleri de hayata bağlılığı, neşeyi ve zevki terennüm eder olmuş, tüm samimiyet ve canlılığı ile beşerî aşk çerçevesinde betimlenmiştir (Mazıoğlu, 2014: 552).

Revânî de aşağıdaki beytinde yukarıda vurgulanan ilahî aşktan bahsetmektedir. Bu aşkta âşığın karı sürekli âh u zar olmaktadır. O, bu uğurda kalp dünyasını temizlemek için dert ve belayı sırdaş edinmektedir. Bu bela ve derdin verdiği eziyetlerin sınırı bulunmamaktadır. Âşığın ise bu sınırsız ızdırapları terk etmek gibi seçilmiş bir iradesi bulunmamaktadır. Çünkü âşık iradesini de varlığını da biricik ulaşılmaz sevgiliye özgü

kılmıştır. Onun tek arzusu asıl sevgilinin kendisi için öngördüğü, seçtiği sevgi/mahbubiyet düşüncesi olmaktadır aşağıdaki beyitler bu duruma örnektir:

‘ Āşıkun āh ü zārı lāzımıdur
Dürlü derd ü belā mülāzımıdur 133b/1

Renc-i ‘ āşık ki yok şümārı auñ
Yok durur anda ihtiyārı anuñ 133b/2

İhtiyārī ihtiyārı maḥbūbı
Her neyi dilerse ol maṭlūbı 133b/3

Bu yolda âşık, varlığını fenaya terk etmekte, fani bedeninden geçerek asıl sevgilinin cemaline olan müştaklığının zevkine bağlanmaktadır. Bu yolda âşığın canı aşk mühresinin yaygısı hükmündedir. Bir revacı ve hükmü yoktur. Bu yüzden âşık can pazarında can nakdini ucuza pazarlamaktadır. Ama bu pazarda tek müşterisi yoktur. Çünkü varlığının yegâne sahibi ilahi sevgilidir. O, aşkın şöhretini murat edinmiş bir kimse olarak varlığını bu bela şehrinde asıl sevgilinin varlığına bağlamıştır. Bu bağda âşığın nasihate bağlanması mümkün görünmemektedir. Yine de şair, bu aşk anlayışını idealize ederek nasihat kültürü içerisinde insanlığa bir öğüt misali sunmaktadır:

Ṭālib olur fenāya ol müştak
Tā ki görmeye ol belā-yı fırāk 133b/4

Cān-ı ‘ āşık bisāṭ-ı mühre-i ‘ ışk
Şehr-bend-i murād-ı şöhre-i ‘ ışk 133b/5

Bu aşkın ateşi zahirde görünse de yakıcılığı kalpte etkisini göstermektedir. Çünkü Revānī’ye göre bu aşk ateşidir, yakıcılığı elbette derinden, kalpten hissedilir. Hallac’ı dara çeken, Nesîmî’yi teninden soyan hep bu aşk anlayışıdır. Şair öğüt üslubu ile bu aşkın bağlantı noktalarını da sıralamaktadır. Bu rabıtalara asıl sevgilinin varlığında âşığın fani bedenini yok edip ikilikten kurtulduğu fenafillah mertebesinde karşılığını bulmaktadır. Bu yüzden şair, bu aşkın birbirine vasıta olduğunu belirtiyor. Bu vasıtalar mecaz köprüsünden geçerek Hakk’a ve hakikate ulaşmaktadır. Böyle bir aşk efsane ve

oyun değildir. Kolay da değildir. Revānī, bu çetin yolun gönülde asıl sevgiliye duyulan aşkın lezzetini sürekli diri tutmakla sürdürülebileceğini nasihat üslubu sunmaktadır. Bu sunum, âşık olanın başında bir devlet/saadet olarak taşınmaktadır:

Āteş-i zāhir, sūzende-i bīrūn olur

Āteş-i ʿışk, sūzende-i derūn olur 133b/6

ʿİşk olur bunuñ aña rābıtası

ʿİşk olur birbirine vāsıtası 134a/7

ʿİşk bāzī vü fesāne degildür

ʿİşk ehli kolayına degildür 134b/11

ʿİşk olmayan' gönülde lezzet olmaz

ʿİşk olmayan başda devlet olmaz 134b/1

Bu aşkıta tek zeval buluş, tavırlardaki sektedir. Âşık, bu yolda kaim olmalıdır, doğru olmalı ve sabitkadem bulunmalıdır. Sürçmemelidir ki yolun güçlüğünü aştığında ikbalin kendisine armağan edileceğini duyumsayabilsin. Bu duyumsayış onu, kemalin zirvesine taşımakta, âşık seyr ü sülük hâlinde insan-ı kâmil mertebesine ulaşmanın huzurunu derununda bulmaktadır. Ancak şaire göre bu durum başlangıç ve tecrübe evresidir. Âşık, bu yolda kemalini korumak için uğraşmalıdır. Çünkü her zirvenin bir düşüşü vardır. Revānī bu söylemiyle ilahî sevgiliye duyulan aşkın verdiği yüce makamı korumanın ülküsünü nasihat üslubunun görkemi içerisinde sunmaktadır:

ʿİşk içinde olur ʿaceb eṭvār

Gāh olur naḳş irüp zevālde olur 135a/1

Gāh iḳbāl olur u gāh idbār

Gāh olur zirve-i kemālde olur 135a/2

Līki bu ibtidā-yı ḥāl olur

ʿİşk-ı tam içre bu muḥāl olur 135a/3

Revānī, bu yoldaki hâletleri de sıralamaktadır. Âşık başlangıçta hamdır, pişmemiş, olgunlaşmamıştır. Aşk derdi içindedir ve tamamlanmamış durumdadır.

Eksiktir. Çünkü sebebi aşkın buluğ çağında bulunmasıdır. Ama âşığın bu hâli elbette geçicidir. O hâlde durmayacak aşama aşama aşk fırınında ruhunu ve bedenini pişirerek olgunlaştıracaktır. Revânî burada pek çok sufinin girdiği çile hayatına gönderme yaparak, aşkta kemal bulmak için geçilecek yolları nasihat üslubu içerisinde ifade etmektedir:

‘Işk eri ibtidâda hām olur

Derd-i ‘ışk içre nā-temām olur 135a/4

‘Işk erine olur bu hāletdür

Sebebine bülüg gāyetdür 135b/6

Çün ki ‘Işk āhır ola bula kemāl

Turmaya ‘Işk erinde dahı bu hāl 135b/13

İlahi aşkta Hakk’ın rızasına olan talepkârlığın seyrinde âşık, özünde bulunan gamı kendisi için sevda edinmektedir. Çünkü bu gam onu asıl vatanına ulaştıracak berzaktır, bir güzergâhtır. Âşık bu kavşakta dünya viranesiyle kavgaya tutuşmaktadır. Çünkü onun kalbi ve alakası masivaya değil, Hakk’ın cemalinedir. Revânî takip eden beyitte aşkı nasihat üslubu içerisinde tasvir ederek âşığa ve onun şahsında tüm insanlığa Hakk’a ulaşma yollarının gereklerini öğütlemektedir. Bu geçitte âşık varlık denizinin dalgıcıdır ve bu coşkun denizde vücut gemisini yürüten bir kaptan rolündedir. Elbette bunları âşığa yaptıran aşktır. Bu aşk, dünyayı gösteren bir ayna, Hak sırlarına aşına kılan bir üsturlap vazifesi görmektedir. Klasik şiirde pek çok şairin kendisine ve gönlüne aşk sırlarının taşıyıcılığı rolü biçmesinde aşkın bu niteliği rol oynamaktadır:

(10)Ebyāt

‘Işkdur gam māyesin sevdā iden

‘Işkdur 126srar126den gavgā iden 140b/1

‘Işkdur gāvās-ı deryā-yı vücūd

‘Işkdur mellāh-ı fülk-i baħr-i cūd 141a/2

‘Işkdur āyine-i gītī-nümā

‘Işk üsturlāb-ı esrār-Ḥudā 141a/3

Revānī, bu aşkın niteliklerini sıralamaya devam eder. Ona göre bu aşk, mana mahallesinin başında davul çalan bir tellaldır ve müptelalık hâliyle âşık zamanın şihnesi Allah’a sıkıca bağlıdır. Revānī, bu müptelalık hissini şihne-dellal imajıyla kurgulamakta, nasihat üslubuna gelenekten aldığı güçle veciz bir mana tayin etmektedir. Şaire göre bu aşk yolunda küfr ve iman Hak sarhoşu âşıklar için aynı mana dairesinde birleşmektedir. Çünkü âşık için bu yolun eziyet ve gamını yemede şüpheler ve kuruntular silinmektedir. Zira âşık Hak sırrını bizzat/yakinen tecrübe etmiştir. Bir pervanenin ateşi hissetmesi gibi değil de ateşe atılıp kendini yok etmesi misali bir ruh hâliyle donanmıştır. Bu söylem gelenekte çokça vurgulandığı gibi rint ile zahid arasındaki akıl-aşk tezaadında görünür olmaktadır. Burada hemen her klasik şair rint olarak aşkın manasını anladığı için, zahirde dönüp duran zahide çatmaktadır. Pek çok şairin meyhaneyi mescide yeğ tutmasında bu duygu durumunun payı bulunmaktadır. Âşık bu manada sevinçlidir, gönlü şad edilmiştir. Revānī, bu hâleti nasihat üslubu içerisinde dirilterek âşıklığın gönül ve gözünün Hakk ile abat olduğu, yani fenafillah olduğu duygu durumuyla sunmakta, âşığa âdeta mana binasını inşa eden bir mühendis rolü biçmektedir:

‘İşk dellāl-i ser-i kūy-ı ‘anā
Şahne-i ğarķm-ı cāy-ı ibtilā 141a/4

‘İşk mesti ğark idemez küfr ü dīn
‘Âşıķa olmaz ğam-ı şekk ü yakīn 141a/5

‘İşk mesti dāyimā dil-şād olur
Gönlü gözi Hakk-ile abād olur 141a/6

Aşk, artık kainatın tamamı olmuştur. Çünkü âşık gizli hazinenin kapağının açıldığını görünür hâle geldiğini hissetmiştir. Böylece âşık Hakk’ın ilgisine mazhar olmuş, onun rızasını kazanmıştır. Şair beytinde gönül sahibi ve makam sahibi olmayı öğüt üslubu çerçevesinde izah etmektedir. Artık âşık özü bulmuştur. Her şey gizli ya da âşikâr ortaya dökülmüştür. Çünkü aşk cevheri iki cihanın nuru misali âşığın gönlünü aydınlatmıştır. Âşık bu aydınlık içinde yeniden Hak dalgıcı olarak eşsiz aşk denizine dalmakta, seçkin inciye kurtarmaktadır. Revānī burada kendisine de rol biçmekte, bu duygu durumunu kendi nazmı için vasıta edinmektedir:

‘İşk mağz-ı kāyināt oldı temām

‘Işk ider şāhib-dili şāhib-maḳām 150a/1

Cevher-i ‘ışk oldu peydā vü nihān

Cevher-i ‘ışk oldu nūr-ı dü cihān 150a/2

Cevher-i ‘ışk oldu derya-yı ‘azīm

Cevher-i ‘ışk oldu bir dürr-i yetīm 150a/3

Bu aşk cevherini yukarıda da belirtildiği gibi ham sofunun idrak etmesi mümkün değildir. Çünkü onda marifet eksiktir. O, bu aşkın Allah’ın tecellilerinden biri olduğunu anlayamamıştır. Şair, bu aşkın Allah’ın nazarı olduğunu belirtmekte, insan kişiliğini gümüş ve altın gibi mücevherlerle süslediğini belirtmektedir. Burada şair yine nasihat üslubu içerisinde aşkın insanın özüne ilahî bir simyacılıkla altın ve gümüş misali karıldığını belirtmektedir:

Cevher-i ‘ışk oldu bī-zāt ü şifāt

İtmez anı ‘aḳıl u derk ü ma‘rifet 150a/4

Cevher-i ‘ışk eyledi Hāḳe nazar

Hāḳ içinde ol düzetdi sīm ü zer 150a/5

Aşk kişiye Hak yolunu açmakta, nice gizli sırları aşikâr kılmaktadır. Âşık da sadece Allah’a özgü kıldığı gönlüyle sadece Hak kıblesine yönelmekte, yöneldiği yerde sadece Hakk’ı temaşa etmektedir. Âşığın ruh hâli de bu yolda sıcak kalbiyle ve yüzüyle ateş gibi yanmak yakılmak, ateş yalımı gibi serkeş olmaktır. Bu serkeşlik elbette aşkın verdiği Hakkı varlığında hissetmenin derinden duymanın arzusu ile oluşan coşkunluktur. Revānī, kalemine nasihat üslubu ile coşkunluk vererek insanları bu aşk yoluna davet etmekte, şairlik kudretini konuşturmaktadır.

‘Işk ider cānā reh-i Hāḳḳ’ı ‘ayān

‘Işk açār saña niçe rāz-ı nihān 150a/6

‘Âşık olan dāyima yek-sū olur

Yek-dil ü yek-ḳible vü yek-rū olur 150a/7

‘Âşık oldur tūt ki bir âteş olur

Germ-ru sūzende vü ser-keş olur 150a/8

Âşık Hak makamına ulaşmıştır. Bu makamda artık hükümdardır. Revānī, tasavuftaki vahdet-i vücud ilkesi gereği bu makamda âşık, maşuk ve aşkın birleştiğini yek-vücud olduğunu belirtmektedir. Artık her şey O olduğuna göre âşık asıl emeline ulaşmış, eleste verdiği ikrara uymuştur. Ayrılık anlamını yitirmiş, aşk kendisiyle kaim olunan mertebede durmuştur. Revānī, ayrılığın ve hicranın olmadığı bu duygu durumunu âşığın gönül gözünün Hak dışındaki nesnelere kör olması durumuyla açıklamakta, nasihat üslubunu konuşturarak insanları kendine, aslına dönmeye davet etmektedir. Son beyitte de şair bu aşkın asıl amacını bir kez daha vurgulamaktadır. Hakikate ulaşmak, Hakkın hem muhabbetinden hem de gayretinden istifade etmek:

‘İşk olur bu maḳāmda Ḥākīm ü mīr

‘İşk u ma‘şūk u ‘āşık olur bir 154b/2

‘İşk olur kendü-y-ile ol ḳāyim

‘İşkī hem kendü kendüye dāyim 154b/3

Kendüsi kendüye vişāl olur

Fürḳat olmak aña muḥāl olur 154b/4

‘İşk çün görmez ola ḡayrını ol

Pes neden göre kimse ḡicrini ol 154b/5

‘İşk çün kim vara ḥaḳīḳatine

Hem maḥabbetde ire ḡāyetine 154b/6

3.14.4. Aşk ve Akıl

Akıl-aşk tezaadı tarihsel süreçte mutasavvıflarla kelam âlimlerini sürekli karşı karşıya getirmiştir. Aklı temsil eden Cebrail’in sidreyi geçememesi ancak refrefin sidreyi geçerek Allah’ın cemalini müşahade ettiğine dair algıdan hareketle mutasavvıflar, aşkı ön plana çıkarmışlar, Allaha akıl ile ulaşamayacağını belirtmişlerdir (Uludağ, 1991: 12). Bu nokta klasik şiirde kendini gerçek âşık addeden rint ile aşktan anlamayan kuru bir gövde olan aşk ve muhabbet cahili zahit arasındaki onulmaz mücadelenin de temel konusu olmuştur. Zahidin Zühdünde korku, tasavvufta ise aşk unsurunun ağır bastığı

görülür. Aşkın önemini göstermesi açısından Schimmel'in de örnek olarak verdiği, efendisi tarafından azad edilmiş bir köle olan Râbia Hatun'nun hikâyesi dikkat çekicidir: Bir elinde meşale ve diğer elinde ibrikle Basra sokaklarında yürüyen Râbia'ya bu davranışının hikmeti sorulduğunda o şu cevabı vermiştir: “Cenneti ateşe vermek, cehenneme ise bir son vermek için bu haldeyim. Böylece engeller ortadan kalktığında, Allah'a kimin aşkla, kimin cennet kaygısıyla ibadet ettiği görülecektir (Yazar 2002: 49). Revânî'de veciz nasihat üslubu çerçevesinde aşağıdaki beyitlerinde Allah'la kul arasındaki engelleri kaldıran aşkın akıl ile olan tezaadını vurgulamaktadır. Hümanın makamı ulaşılamayan sevgiliye eşdeğerdir ve o biricik ve tek sevgiliyi temsil eder. Ulaşılamayacak kadar yüksekte konumlandığı için akıl ona ulaşamaz ve onu idrak etmesi mümkün değildir. Şair de burada Allah'a ulaşılammada aşk duygusunun altında konumlanan “hüma”yı sembol olarak kullanır. Asıl sevgiliye ulaşılmazlığın sembolü olan hüma, aklî konulardan bahsedildiğinde yüreğin sesini duyacak akıl bahislerine kendini kapatacaktır. Çünkü âşıkların tamamı, hüma gibi makamı yüce alan asıl sevgilinin mülküne hükümlan olmuşlardır, yani onun rızasını kazanmışlardır. Allah'ın muhabbeti kazanıldığı için aşk görevini tamamlamış, hümanın makamına eşdeğer hâlde manevî bir konum elde etmiştir. Revânî'de insanlara akıl ile idrak edilemeyen Hakk'ı aşk ile aramalarını belirterek asıl yücelik makamının adresini nasihat kültürü içerisinde vermektedir:

‘Aql iline cümle hüküm eyler temâm

‘Aql ile bahş eyler uymaz ol hümmâm 141a/8

Bu duygu durumu dünya makamlarını ve caizelerini elinin tersiyle itmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu yüzden âşık Mecnunluğu tercih etmekte, akıllı ve uslu görünerek gösteriş müptelalığı veya menfaatle yaşamaktansa asıl sevgilinin rızasını kazanma uğruna perişanlığı tercih etmektedir. Çünkü akıllı olan kişide duygular etkisini yitirmektedir. Aşk bilinçli düşüncü reddeden bir eşikte durmaktadır. Revânî, bu eşiği tezat sanatının estetiğinde aşk perişanlığını delilik olarak gören akıl ile bu perişanlığı asıl sevgiliye ulaşmada birincil erek sayan aşk arasındaki muhavere eşliğinde nasihat üslubuyla sunmaktadır. Bu duygu durumu çoğu kez vurgulandığı gibi akıllı deliler olan Melâmîlerin bağlandığı melâmet düşüncesinde karşılığını bulmaktadır. Melâmî gibi âşıklarda perişan, miskin ve kötü addedilmeyi onur sayarak halkın ilgilerini savuşturmaktadır. Çünkü bu kötülük, kınanma ve sövgü onların nefislerini arındırmakta,

Hakk'ın rızasını onlara bir ödül olarak bağışlamaktadır. Bu mertebeye akıllı olanın ulaşması elbette mümkün değildir:

‘Aql eydür gel perîşân olmağıl

‘Işk aña güler ki nādān olmağıl 141a/9

Revānī, akıl ve aşkın muhaveresini devam ettirmektedir. Akıl fikir işçiliğine soyunurken, aşk bu kuru fikri elinin tersiyle terkedilmeye bırakmaktadır. Çünkü akıl, iş görücülüğü öncelerken aşk gönülleri imar etmeyi düşünmekte, bunun içinde temiz olmayı prensip saymaktadır. Revānī burada kuru fikri bırakarak insanlara gönül dünyalarını süslemeyi ve temizlemeyi öğütlemektedir:

‘Aql eydür fikr-ile işleyelüm

‘Işk eydür fikri elden kıoyalum 141a/10

‘Aql ister kār-sāz olmağılığı

‘Işk ister pāk-bāz olm‘ Aqlığıl 141a/11

Bu aşk yolunda Hakk’a yürüyüşün manevî parametresi görünüşte kirlenmek olmaktadır. Klasik şiirde âşığın derviş kisvesiyle belirerek, sırtında aba, nemed, kaba ve murakka ile dolaşması, dilencilik yaparken belirmesinde bu duygunun payı bulunmaktadır. Bu durum asıl muhtaç olunan Hakk'ın rızasını kazanmada içinde bulunulan ruhî hâlete işaret etmektedir. Bu ruh durumunda sakinlik ve huzur bulunmamaktadır. Çünkü gönlün durulması demek, aşkın etkisini yitirmesi, asıl sevgiliye olan ülfetine hâlel gelmesi manasındadır. Âşık asla bunu tasvip etmemektedir. Bu dünya selametini arzu eden zahidin işidir. Revānī öğüt üslubu içerisinde rind-zahid mazmununu da başarıyla yerleştirmiştir:

‘Aql ister kim bula asüdelik

‘Işk ister kim ola alüdelik 141a/12

Hakkın rızasına ulaşılan menzil, melamet mülkü olarak âşığın hükümrân olduğu yegâne mülktür. Bu mülkte aşk hükümdar, akıl ise kethüdası konumundadır. Çünkü aşk makamları dönüştürmüş, dünya hil’at ve caizeleriyle elde edilen zenginlikleri ve makamları yerle bir ederek kendi sultanlığını ilan etmiştir. Pek çok şairin, “Hırkamın altında nice sultanlar gizlidir” cümlesindeki sır burada yatmaktadır:

‘Aql ister kim ket-Ḥudâlık itmege

‘Işk ister pâdişâlık itmege 141b/13

Gönül sultanlığını dünya hükümdarlığına yeğ tutan bu derunî yücelik, halka rüsva (Sevimli, 2020: 295) olmayı peşin peşin kabul etmekte, aklın bu konudaki uslu ol nasihatlerini boşa çıkarmaktadır. Çünkü aşk, kendince düşünmeyi değil içten derinden düşünmeyi sağlama almıştır. Bu düşünce kendine özgülüğün akıllı deliliğinde âşığa bir Hak armağanı olarak sunulmuş hâldedir. İkinci beytinde Revânî nasihat üslubu içerisinde bu mecnunluğun dayanaklarını sıralamakta insanlığa gidilecek bir yön tayin etmektedir. Bu yönde konumlanan aşk, egoyu törpülemekte Hak rızasını aracı kılarak gönlüne yerleşmek isteyen bencillik (Muhsin, 2010: 15/3, 138) bağını koparmaktadır. Akıl ise bu duyguda derinleşemediği için kuru bir sarhoşluk yaşamaktadır. Şair burada ilahî esriklik ile dünyevî sarhoşluğu kesin çizgilerle ayırmaktadır. İlkinde asıl sevgiliye bağlı olan gönül iki cihana han olmayı düşlerken, akıl maddi varlığından vazgeçemediği için dünya sultanıyım diyerek benliğe kapılmaktadır. İki kapılı bir handa âşığın devri daim ederek, candan feragate dünya sultanlığının üstünde bir paye biçmesinde aşk rol oynamaktadır. Revânî, bu söylemiyle veciz bir öğüdü insanlığa sunmaktadır: Gönüller yapın, haram çeşnili dünya servetlerinden, konak ve saraylarından daha üstündür:

‘Akl eydür halka rüsvây olmağıl

‘Işk eydür yörü hod-rây olmağıl 14

‘Akl eydür kuru mestlikdür işüñ

‘Işk eydür hod-perestlikdür işüñ 15

‘Akl eydür ben beden sultānyam

‘Işk eydür iki cihānuñ hānyam 16

Akıl-aşk tezaında dünya güzelliğine müştaklık Allah’ın tecelli ettiği cemale olan müştaklığın yanında sönük kalmaktadır. Çünkü âşığın amacı zaten sevgilinin didarıdır. Bu güzelliğe ulaşmak için de insan-ı kamil olmayı derununa ve düşün dünyasına mühürlemiştir. Bu dünyada aşk, iki cihana uzanan rükünleri sağlamlaştırırken akıl dünya ziynetlerinin peşinden gitmekte geçici heveslere kapılmaktadır Bu hevesler karşısında Hz. Peygamber bile dünyanın zenginliğinin vereceği azgınlıktan Allah’a sığınırım diyebilmiştir. İnsanlık kalbini bu geçici heveslerle meşgul etmemeli, dürüst kazanıp

dürüstçe yaşamalı kimseye el açmamanın yüceliğini yaşamalıdır. Çünkü zenginliğin asıl sahibi yüce Mevladır:

‘ Akl eydür ben cemāl-i ‘ ālemem
‘ Işk eydür ben kemāl-i ādemem 17

‘ Akl eydür ben cihānun zeyniyem
‘ Işk eydür ben dü kevnün rükniyem 18

Akıl, Hak âşığının özü, cevheri olmaktadır. Akıl ile alışverişi bulunmamaktadır. Çünkü ilmi yani marifeti kendisinde bulmuştur. Bu nedenle Revānī akıl için ilmi bıraktınız tabirini kullanmaktadır. Aşk asıl ilim edinen kimse için en büyük ilim sevgi olmaktadır. O, bu nedenle rüsvalığı benimsemiş, ar ve namus gibi menfaat bağlarından kendisini kurtarmıştır (Eren, 2016: 6/8). Bu bağlardan kurtulduğu için Hakk’a yakın olmuş, pervane gibi aşk ateşine atılarak ilme’l-yakîn mertebesini müşahade etmiştir. Bu durumda olmayı öğütleyen Revānī bu nedenle aşk içinde kalınmasını ve devamlı aşka kalem çekmeyi, yani aşk yolunda kararlılıkla yürümeyi önermiştir:

‘ Akl eydür gel berü tütğıl sözüm
‘ Işk eydür sen dağı basğıl özüm 19

‘ Akl eydür ‘ ilmi n’ içün kōduñuz
‘ Işk eydür ‘ ilmi bende buluñuz 20

‘ Akl eydür ben yakîn virdim Hakk’a
‘ Işk eydür irgireyin Hâzrete 21

‘ Āşık u ‘ ışka kalem çek sen müdām
Tā ki ma‘ şūķ ola kıalan ve’s-selām 22

Bu kadar bahsin boşa gitmesine gönlü elvermeyen Revānī, akli sonunda aşk karşısında aciz bırakır ve yoklukta karar kılmayı nasihat kültürüne eklemeler. Bu eklemede varlıkta zevk ve safa bulan akıl yerini yokluğun zevk ve sefasından payına düşeni fazlasıyla alan aşka bırakır. Artık gerçek züht görevini tamamlamış, vera, yani takva baştanbaşa aşka dönüşmüş, tüm kainatı kaplamıştır. Böylece aşk asıl menziline ulaşmış,

gönül durulmuş dünya gaileleri, kavgaları silinmiştir. Artık Revānī, insanlara takva için gerekli şartları öğütlemekte, bu yolda gidilirken takip edilecek yöntemleri sıralamaktadır:

Dağı niçe buncılayın bağı olur
‘ Akl āhır ‘ āciz oluban kalur 23

‘ Akl varlıkta bulur zevk u şafā
‘ Işk yoklıkta görür dāyim vefā 142a/24

Milk-i ‘ ışk olur verā-yı kāyināt
Olmaz andan fi‘ l-i gavgā-yı şifāt 25

Artık aşk, ilahi marifet menşurunu elde etmiş, hükümdarlık fermanına kavuşmuştur. Yani Allah’ın rıza ve teveccühüne mazhar olmuştur. Revānī’ye göre artık aşk, sevginin usta binicisidir. Asker çekerek mülke hükümdar olmuş, akıl denilen değersiz nesneyi ise yanına basit bir köle olarak almıştır. Bu duygu durumunu şair, kula kulluk değil Allah’a kul olmayı öğütleyen veciz üslubuyla sembolleştirmektedir. Âşığın mülke hükümdar olma duygusunda bu imajın rolü bulunmaktadır:

Şeh-süvār-ı ‘ ışk çün leşker çeker
‘ Akl ü fikri yanına çaker çeker 26

Aşk, boş bir heves değildir. Çünkü âşıklar yeterlik olgusunu, kanaat duygusunu, azla yetinmeyi ve sabrı bilmektedir. Bu yeterlik duygusu dünyayı aşkın söylencesi ile doldurmaktadır. Çünkü gerçek aşkın kokusundan eser yoktur. Revānī burada “bes”/yeter olgusunu veciz nasihat üslubu ile insanlığa dedikodu değil gerçek aşkın kokusunu talep etme olarak sunmaktadır:

‘ Işk olmaz pīşe-i her bü’l-heves
‘ Işkı ‘ âşıklar bilürler gine bes 27

Ṭolu ‘ âlem gerçi güft-ü-güy-ı ‘ ışk
Līki yoktur degme yirde büy-ı ‘ ışk 28

Bu kokuyu duyan idrak sahipleri aşk karşısında acziyetlerini kabullenmişlerdir. Çünkü aklın aşkın özüne ulaşması duygu eksikliği yaşadığı için mümkün değildir. Kul da acizdir. Çünkü kudretin gerçek sahibi Allah’tır. Aciz olan kulun da gerçek aşkın

mahiyetini kuru bir fikirle anlamaya çalışması mümkün görünmemektedir. İnsan-ı kamil olanlar gerçek hazzın ve mutluluğun Tanrı kelamında olduğunu bilerek hareket etmelidir. Bu ilahi ilham/haber, doğru gözlemlediklerinde aşkın özünde mevcut hâlde bulunduğu görülecektir. Revânî burada insanlara basiretlerini açık tutmalarını öğütlemektedir:

‘Aql ‘âciz olur u ol derrāk

Hoş didiler ki ‘acz-ı derk idrāk 155a/13

‘Aql hazzı haḳḳātün haberi

Bulunan ‘ışk erinde ‘ayn eşeri 155a/14

Çünkü aklı temsil eden Cebrail, miraç sırasında devrettiği andan bigâne hâldedir. O yolda sadece Hakk’ı gerçekten seven Peygamber, yani aşkın ve sevginin gerçek kaynağı yürüyebilmiş ve anın zevkine varabilmiştir. Böylece kâmil akıl, yani varlığın özünü gerçekten kavrayan akl-ı kül yolun doğru mecrasına girmiştir. Revânî beyitte bu yolun sonunu, yani asıl maksadı işaret etmekte kâmil aklın Hak ile olan vuslata hâlâ bir yol bulamadığından dem vurmaktadır. Çünkü her vuslat bir ayrılık işareti olduğu için bu aşkta kavuşma bulunmamaktadır. Asıl kavuşma şeb-i arustaki vahdet, yani fani varlığın bâki olan varlıkta kendini yok ettiği durumdur. Bu yok oluşla kişi yeniden var olmakta, asıl özüne dönmekte varlığındaki ikiliği kaldırarak her şey O’dur sözünün idrakini beka bulan tenine âdetâ mühürlemektedir. Revânî bu tasavvufî aşkı, tüm insanlığa son cihetini belirterek bir model olarak sunmakta, asıl sevgiliden vazgeçilmezliği nasihat kültürü içerisinde kaleminin gücüyle inşa etmektedir. Bugün bile aşırı fikre yönelen kişilere duygudan yoksun denildiği düşünüldüğünde Revaninin kaleminden dökülen aşk sözlerinin duygu-akıl dengesi ile insan varlığına içkin kılınacak yönleri bulunduğunu, bu yolda rehber olduğunu görebiliriz:

‘Aql-ı küllün ḥalvetine rāhı yok

Cebre ’lün vaktine agāhı yok 188a/9

3.14.5. Cezbe

Cezbe, kulun Allah’a yakınlığının ince çizgisidir. “Allah’ın kuluna bir ihsanı olan cezbe, kulda istikamet ve ibadet arzusu doğurarak ona belâ ve musibetlere sabretme gücü kazandırır. Cezbe sırasında kul ruhuyla hakikatin kaynağına ulaşır, (Yılmaz, 1993: 7/504). Bu cezbe ilahî aşkta ilahi bir lütuf, yani ilahi aşk şarabının verdiği manevî sarhoşluk hissi ile eş değer kabul edilmektedir. Revânî, bu duyguarını sakiye yani mürşide

seslenir ve ilahi lütuf cezbese şarabını sun der. Şair, bu sarhoşlukla gönüllerinde Allah'tan başka bir şey kalmadığını duyumsamış ve terennüm etmiş, bu ilahî sarhoşluğun derunî yönlerinden bahsetmiştir.

Şarāb-ı cezbe-i luṭf-ı ilāhī

Ki bizde kıomaya hergiz menāhī 162b/19

Aşağıdaki beyitte ilahî cezbe, öyle bir kendinden geçmedir ki iki dünyanın ve ibadetin anlamını bile unutturur ve iki âlemin kulluğundan üstün olduğunun bilinme düşüncesi yer alır. Pek çok sufinin, ibadetleri önemsiz kılar gibi bir düşünüş ve davranış içerisinde bulunmasında doğru olmayan bu duygu vardır.

Bir cezbe ki ire saña bir dem

Bil fevḳ-i ‘ibādet-i dü ‘ālem 51b/1

Revânî, aşağıdaki beyitte de cezbenin Allah'a yakınlaştırdığı olgusunu veciz bir şekilde ifade etmektedir.

Çekesin cezbe ile ḥazrete sen

Sürüyü iledesin ḥizmete sen 240b/29

3.14.6.. Cür'a

Revânî, Cāmi' ü'n-Nesâyiḥ'de nefsi bilme üzerine görüşlerini belirttiği beyitlerde nefis unsuru üzerinden insana seslenirken, “cür'a”da yer verir. Bir yudum anlamında kullanılan bu kelime (Pala, 2015: 94) ile şair, dünyaya meyleden insanın bir yudum içmeden bile sarhoş olup kendinden geçebileceğini dile getirir. Başka bir ifade ile nefsi doğrultusunda hareket eden insan, dünya nimetlerine aldanıp kendinden geçebileceğini ifade eder. Şairin “İçmeden bir cür'ayı mestlik ider” demesi bundan dolaydır.

İçmeden bir cür'ayı mestlik ider

Görmedin ol yokluğu hestlik ider 107a8

Bilindiği gibi mürid, seyr-i sülûka başlamadan önce bir takım davranış biçimleri sergiler. Bunlardan biri de tecrittir. Şair, tecrit yoluna giren müridin kendisine sunulan Allah aşkının şarabını bir çırpıda yudumlaması gerekiyor derken cür'â'ya tasavvufî bir anlam yüklemiştir. Başka bir ifade ile tecrit halini yaşayanın ilahi aşk şarabından bir yudum içmek gerektiğini öğütler.

Çüst-gīrān-ı cür'a-i tectīd

Pāk-bazān-ı ‘ālem-i tevḥīd 148b/7

Cür'a aşağıdaki beyitte değersiz, bayağı, hâkir yani hor sıfatı ile birlikte kullanılmıştır. Şairin bu kullanımdaki amacı dünya ve ahiret ehlini Hz. Peygamberin kadehinin hakir yudumlayıcısı olarak görmüştür.

Mâhi-yi ' isyân-ı âdem nâmıdur

İki ' âlem cür' a-hor-ı cāmıdur 191a/3

3.14.7. Şarâb/Mey

Şarap, kelime olarak “içki, içilen şey. Divan edebiyatında en çok kullanılan içecek maddesidir. Divan edebiyatında olduğu kadar halk edebiyatında ve tasavuf edebiyatında da kullanılır. Aşk'ı Allah'a ulaşma yolu kabul eden tasavuf ehli, badeyi de ruh coşkunuğu için bir araç olarak görür” (Pala, 2015: 52).

Revânî'nin Câmiü'n-Nesâyih adlı eseri, dini ve tasavvufi özellikler arzettiği için şair, şarabı mecazî manada ilâhî aşkı temsil eden bir unsur olarak kullanmıştır. Şair, aşk bahsinde şarapla ilgili tasvirlerle sıkça yer verir. Adı geçen konularda Hakk'ın visaline talip olan kimselere aşk meyhanesinde bir makam ve ezel küpünden bir cür'a şarap vermesi için Allah'a yakarış söylemlerinde istenen şarabın özellikleri tek tek sıralanır. Şair, zevk şarabının kadehinin sarhoşu olmak istiyor. Bu şarap aynı zamanda zevk bahçesinin bülbülü kılacak niteliktedir.

Mest-i cām-i şarâb-i şevk eyle

Bülbül-i bûsitân-i zevk eyle 69a/21

Şair, bu kez aşk meyhanesinin rindine seslenir ve aşk nağmesini dinleyip, ne dediğini anlamasını ister. Bu arzu, ilahi aşk şarabının sırrını elde etmek için çabalamanın simgesidir. Bu söylemle eserin farklı yerlerinde olduğu gibi şair, geleneğe uyarak rind bir tavır sergiler.

Ey rind-i şarâb-ḥâne-i ' ışk

Gel diñle nedir terâne-i ' ışk 151b/1

Şair, burada Allah yolunun yolcusu olan müridin ağzından mürşide seslenerek altın kadeh içerisinde hayat veren, ruh bağışlayan ilahi şarabın sunulmasını ister. Bu isteğin seslendirilmesindeki amaç, Allah aşkı doğrultusunda tüm bedenini bu yolda feda etmektir. Bundan dolayı şair “geçevüz cān ü serden” demiştir. Ayrıca yukarıda olduğu gibi şaraba tasavvufi/dini bir mana yükleyen şair, güzel gözlü hurilerin dudak şarabının sunulmasını da ister. Başka bir ifade ile şair, “Şarâb-ı cām-ı lâ' l-i hûri ' ayni” diyerek cennetteki Allah yolunun yolcularına sunulan kevser şarabından bahsetmektedir.

Şarāb-ı rūḥ-baḥşı cām-ı zerden
 Şūnıvir kim geçevüz cān ü serden 162a/7

Şarāb-ı cām-ı lā‘l-i hūri ‘ayni
 ‘Aşīr-i mīve-i ḥuld-i berīni 162b/17

Şaraba, dini ve tasavvufi bir anlam yüklenirken cezbe ve ilahi lütuf kavramları öne çıkar. Bu bağlamda mürid kendisi için ilahi bir lütuf olan, içtiğinde kendisinden geçirecek ve cezbe hali yaşlatacak şarabı ister.

Şarāb-ı cezbe-i luṭf-ı ilāhī
 Ki bizde ḳomaya hergiz menāhī 162b/18

Revânî, şarap ile bağlantılı olarak dini kavramları yukarıda olduğu gibi kullanmaya devam eder. Bu doğrultuda aşağıdaki beyitte dini bir kavram olan “Rıdvān” unsuruna yer vermiştir. Şair, tahayyülünde cennet hayali oluşturmuştur. Bu hayalin temelini; cana can katan esinti, ruhlara huzur veren reyhan kokusu oluşturur. Bu bağlamda şair rıdvānın hayat verici şarabını sunmasının büyük bir mutluluk olduğunu söyler. Burada cennet olgusu içerisinde Rıdvān ve şarap unsuru öne çıkar.

Zehī devlet miyān-ı revḥ u reyḥān
 Şarāb-ı rūḥ-baḥşı vire Rıdvān 162b/19

Revân’ye göre, aşk şarabından verilen saf şarap, Hakk’ın küpünden dökülen eşsiz bir şarap misalidir. Şair, bu eşsiz şarabı arzulayan aşğın, ilāhî aşk yolunda aşk kadehinden saf şarap içerek kendinden geçmesi olarak ifade etmektedir.

‘Işḳ cāmından şarāb-ı nāb vir
 Ḥumm-ı Ḥaḳ’dan bir mey-i nā-yāb vir 163a/6

3.14.8. Derviş

Kelime olarak derviş, “fakir, dilenci, dünyadan yüz çevirmiş, kendini Allah’a veren kişi” (Cebecioğlu, 2020: 124). Revânî, Cāmî‘ü’n-Nesâyih’de derviş bu anlamlarda kullanır yani varlığını adayan kişi olarak ifade eder. Şair bu konuyu işlediğinde derviş olgusuna da yer verir ve derviş ile fakr arasında bağlantı kurar. Bir ıstılah olarak fakr, “fakirlik, yoksulluk, ihtiyaçlılık. Varlıktan kurtulup Allah’ta yok olmaktır” (Cebecioğlu,

2020: 158). Bu doğrultuda Revânî, dervişin Allah’a muhtaç olduğu bilinciyle de hareket etmesi gerektiğini söyler. O, dünya malına rağbet etmezken, gönlünde de Allah’a teveccühü zenginlik olarak görür. Bu nedenle, fakr, yani yokluk fikri dervişin kemâlî olarak ifader.

Fakr olur bilgil cemâl-i dervîşün

Fakr olur bilgil kemâl-i dervîşün 105a/12

Revânî’ye göre dervişlik, taç ve hırkaya muhtaç olmamayı gerektirir. Bu semboller dünya zenginliği ve sultanlığının göstergesidir. Dervişin tacı, terk-i dünyadır. yani dünyaya rağbet etmeyip, dünya nimetlerinden ve zevklerinden uzak durmaktır.

Tâc ü hırka giyer ü zerrâk-ı dîn

Dervîşündür tâc-ı terk-i ‘âlemîn 108a/33

Revânî eserinde, anlatacağı konu ile ilgili yer yer hikâyelere yer verir. Bu hikâyelerden birisi de derviş ile ilgilidir. Öyle ki hikâyede mescidin duvarı çökmesine rağmen derviş, kendini ibadete verdiğiinden dolayı bu durumu hissetmez. Şair, bu kendinden geçme hâlinin pek çok dervişte olması gerektiğini söylerken, ideal bir insan modelinde bulunması gereken özellikleri nasihat yolu ile anlatır, dervişin şahsında ibadet halinin nasıl olması gerektiğini de ortaya koyar.

Bu hâletden degül agâh dervîş

Ki vermiş kendüyi hayrân ü bi-hîş 61b/3

Dervişler için sabır önemli bir husustur ve onların ayrılmaz bir parçasıdır. Başka bir ifade ile derviş, Allah yolunda karşılaşacağı her türlü zorluklar karşısında sabır olgusunu öne çıkarıp ve bunu kendine şiar etmelidir. Bu fikri benimseyen şair, dervişlerin her dem işlerinin sabır olması kanaatini taşır.

Şabr dervîşe hemîşe kâr olur

Şabr olmamak faķîre ‘âr olur 104b/14

3.14.9. Elest

Tasavvufi bir kavram olan elest, daha çok “Bezm-i elest” olarak bilinir ve elest toplantısı anlamına gelir ve bu doğrultuda kullanılan terimlerden birisidir. Allah’a verilen ikrarın bir göstergesidir (Cebecioğlu, 2020: 80). Revânî, bu kavrama tasavvufi bir anlam vererek, ruhların elest bezminde Allah’a teslim ve tutkunlukları olarak algılamıştır. Tasavvufta insanın mest olup kendinden geçmesi “cām-ı elest” veya “şarāb-ı elest” kavramları doğrultusunda anlamlandırmıştır. Şaire, Elest bezminde verilen ikrar sırasında

yaşanan esriklik hâli insanı, iki dünyadan da kendinden geçip mest olma hali olarak görür. Çünkü sakinin yani mürşidin sunduğu şarap ile elest kadehine dökülen şarap aynıdır. Sakinin sunduğu bu şarap, bazen sabah vakti içilen “sabûhi” dir.

Elâ ey sâķī şûn cām-ı elesti

Yuyavuz dü cihândan tâ ki desti 162b/18

Şabûhi-künân-ı şarâb-ı elest

Emirân-ı me ’mûr u hüşyâr-ı mest 234a/10

3.14.10. Ene’l-Hak

Ünlü mutasaffif Hallac-ı Mansur’un aşk ile kendinden geçip, “Ene’l-Hak” (Ben Hakk’ım) dediği ünlü bir sözüdür (Uludağ, 1997: 15/377-381). Revânî, diğer mutasavvıflarda olduğu gibi “ene’l hak” ifadesi ile Hallâc-ı Mansur’u algılamış ve bunu değişik bağlamda yorumlamıştır. Şaire göre seyr-i sülûk aşamasında yokluk makamına ulaşan yani Allah’tan başka hiçbir varlığın olmadığını gören Allah eri, şüphesiz ki ene’l Hakk narasını haykırarak ve bu haykırışı bütün kâinata duyuracaktır. Ene’l Hakk ifadesi hem Allah’ın dışında kimsenin olmadığını hem de özel anlamda Hallac-ı Mansûr’u çağrıştırmaktadır.

Yokluk çü temâm ola muḥakḳak

Sem’e ire na’ ra-i ene’l hak 100b/65

Revânî, aşağıdaki beyitte de ene’l Hak kavramını nefis unsuru ile birlikte kullanmıştır.

Nefs olmasadı arada mülhak

Kim-idi diyen ‘aceb ene’l hak 98b/26

3.14.11. Evliya

Revânî’nin yer verdiği dini ve tasavvufi unsurlardan biri de evliyâ ve semâdır. Evliya kelime olarak “Allah’ın sevgilisi olan, hâli, davranışları, çok üstün vasıfları ve gösterdiği kerâmetler sebebiyle bu husus halk tarafından da kabul edilmiş bulunan seçkin ve has kul (kullar), ermiş, ermişler, velîler” (<http://www.lugatim.com/s/Evliyâ>). Revânî, eserinde bu terimi, kelime anlamı doğrultusunda kullanmıştır. Dolayısıyla evliyâ kelimesini bazı yerlerde yedi meşhur peygamberlerden Hz. Nuh ve Hz. Musa için bazı yerlerde de Allah dostu İmam Şafî için kullanmıştır. Revânî, evliyâ kavramını daha çok

Hız. Ali hakkında yazdığı na'atta kullanmıştır. Bu kullanımda Hız. Ali, evliya zümresinin öncüsü olarak tarif eder.

Muhtedā-yı zümre-i evliyā-yı evvelīn 213b/7

Revânî, yukarıdaki benzer duyguya aşağıda da yer vererek Hız. Ali'yi evliyaların şahı olarak görür:

Ol mähî-yi zālâlet ü hâmi-yi şer' -i dîn

Ol vâli-yi vilâyet-i cân şâh-ı evliyā 214a/2

Evliya kavramını, bazen de sabır unsuru ile kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte evliyaların sıkıntı çekmelerine rağmen, bunu sabır ile aştıkları ifade edilmiştir.

Gör ki bunca evliyā vü enbiyā

Şabr idüben gördiler renc ü 'anā 214a

3.14.12. Semâ'

Semâ', tasavvufî terminolojide "Mevlevî dervişlerinin ney, kudüm, rebap gibi çalgılar ve okunan ilâhîler eşliğinde tennûre denen bir kıyâfet giyerek belli bir usûle göre ayakta ve kolları iki yana açılmış vaziyette dönmeleri ve bu sûretle icrâ ettikleri âyin" (<http://www.lugatim.com/s/Semâ>). Revânî, semâ'dan bahsettiği yerlerde semâ' düşüncesini benimsediği görülmektedir. Semâ' fikrine karşı çıkanlara her yapılan semânın şeytani özelliklere sahip olmadığını söylemiş ve Allah âşıklarının semâ' ını Rahmâni görmüştür.

Her semâ' ı şanma kim şeytânidür

Bil semâ' ı ehl-i dil Raḥmānidür 156b/2

Revânî'ye göre Allah dostlarının semâ' ını inkar etmek, Hakk'a ve Vahid olan Allah'a yönelmek suretiyle hakikat arayışının dışına çıkmak yani Hakk'ın yolundan ayrılmak anlamına gelir.

Kim semâ-ı evliyânun münkiri

Râh-ı Hakk'un bil ki oldur müdbiri 156b/3

Şair yukarıdaki düşüncelerin benzerini söylemeye devam eder. Ona göre Sema yapan evliya, Allah’a yakınlaşır. Yapılan Rahmâni her sema, Allah ile aradaki mesafeyi kısaltan ve Rahman’a yakınlaştıran bir adım hükmündedir.

Her semâ‘ ı aňların kırbet durur

Vecd ü hâl ü ser-be-ser rahmet durur 156b/ 4

Revânî’ye göre samimi bir kalp ile sema yapanların riyâ ve gösterişten uzak olduğunu söyler. Başka bir ifade ile riya ve gösteriş onlar için söz konusu değildir. Allah aşkı ile sema yapanların Hakk’ın rızasına ulaşmış olan kişiler olduğunu ifade eder.

Olmaz anda şöyle bilgi sen riyâ

Belki aňlar vâşılân-ı Kibriyâ 156b/5

Revânî, sema ritüelinde kullanılan def ve ney gibi musiki aletlerine de yer verir. Şair, bu iki musiki aletin tıpkı Allah dostlarının zikri gibi onların da Tanrı’yı zikrettiğini dile getirmiştir. Bunu yaparken de kişileştirme sanatından yararlanmıştır.

Her def ü ney anlara zâkir durur

Gizlü diller ehline zâhir durur 156b/6

Revânî, sema anında def ve neyin seslerine gizlenmiş bu dilleri anlar isen, semaya katıl. Böyle bir semanın da dine aykırı bir yönünün olmadığını ve dine uygun olduğunu ortaya koyar.

Anlar-iseñ sen dahı ger ol dili

Var semâ‘ ur şer‘ de yok müşkili 156b/7

3.14.13. Gönül

“Farsça dil, derûn; Arapça kalb, hâtır; Türkçe yürek anlamlarına gelen gönül, Türk edebiyatının divan, halk ve dinî-tasavvufî mahsullerinin en önemli ve en çok işlenen konularından biridir”. (Kurnaz, DİA 1996: 14/152). Revânî, gönül kavramını daha çok tasavvufi doğrultuda ve tevhid konulu söylemlerde sözlük anlamında kullanmıştır. Bunun yanında gönül terimini nazar ehli, gönül sahibi manasına gelen “ehl-i nazar-ehl-i dil” anlamlarında da kullanmıştır. Bu bağlamda Allah’ın sıfatlarının gönüllerdeki etkisini ifade etmiştir. Revânî, gönül unsurunu Allah’a açılan bir kapı ve dileklerin sunulduğu (arz-gâh) yer olarak görmüştür. Şaire göre Allah yolunun yolcusu öncelikle gönül evini

her türlü kirden ve pislükden arındırıp temizlemesi gerektiğini söyler. Bunu yaparken de gönülü her türlü olumsuzlukların barınmadığı bir eve benzetir.

Dilde olan harf ü gönülde hayāl
Pāk ikisinden de mülk ü lā-yezāl 10a/44

Her gönülde kim ola haḫ agāhī
Cān-ı dilden ederem şey 'i lil 'lāhī 42a/26

bir gönüldür ki hemīn 'arz-gāh-ı Haḫ olmuş. 19a

⁽⁹⁾gerek yār eviñde pestiñ gerek ten cübbesī çāk gerek gönül evī ⁽¹⁰⁾pāk gerek. 32a
Revânî, aşk kokusunun renksizliğinden bahsederken, bu vasfa sahip gönlün değersiz olduğunu ve dil ehli yanında da taştan farklı olmadığını ifade etmiştir.

Dil ki bûy-ı 'ışḫdan bî-reng olur
Ehl-i dil yānında ol dil seng olur 134b/1

Revânî, aşk ülkesinin can göğünün Ay'ı olarak gördüğü ehl-i nazar yani tefekkür ehlini şâh olarak görmüş ve hüküm sürdüğü ülkeyi de gönül olarak ele almıştır. Başka bir ifade ile nazar ehli gönüllere hükmeden bir şahtır.

Şol kişi kim oldı ol ehl-i nazar
'Aḫl u fikrîle virür dāim ḫaber 10a/47

Lîk şunlar kim gönüller şāhıdur
'İşḫ ilinde cān göginüñ māhıdur 10a/49

Revânî, aşağıdaki beyitte gönül kelimesini bağlılık anlamında kullanmıştır. Buna göre müride nefsin güzelliklerine bakma derken, aynı zamanda nefse gönül verip bağlanmasını öğütler.

Ḳo nefsî bakma sen ārāyışine
Gönül virme anıñ ālāyışine 47a/25

Sözlükte, uyanık bir kalbe sahip, basireti çok olan anlamda kullanılan gönül ehli, Revânî’de daha çok ifade edilen anlamda kullanılmıştır.

Naql olunur kim dimiş aşhâbına

Ehl-i dilden bulunan aḥbâbına 138b/2

Revânî, ehl-i dil kavramını, Allah ile buluşanlar olarak algılamıştır. Şair, Allah’ın her gece dünya semâsına indiğini ve Allah’ın ehl-i diller ile buluştuğunu, bu buluşmanın da bizim anladığımız manada olmadığını belirtmiştir.

Her gice semâ-yı dünyâyâ iner, ammâ biz añladuğumuz nüzûl ⁽¹¹⁾degül ve ehl-i diller [ile] buluşur, ammâ biz fehmi itdügümüz vuşûl 128b

Revânî, aşk yolunun yolcularının yani âşıkların aşk harabatında oturduğu kişilerden bahsederken bunların başında lütuf sahibi gördüğü ehl-i dil gelir.

Şol pîr-i mey-fürûş şevki için ⁽¹¹⁾ki ‘ışk harabatında oturub ehl-i dile luṭf ile ol ḥaremî ma‘mûr ider 160a-160b

Revânî, işâret-i Marifet-i Nefs başlığı altında marifet yolunun yolcusu hakkında bilgi verirken ehl-i diller tabirini kullanmış ve o yolda yürüyenlerin dertleri ile dertleşenlerin, o dertleri sevince çevirenlerin ehli diller olduğunu vurgulamıştır.

Ehl-i diller derdün-ile şâdümân

Bendegân-ı ḥaşûñ âzad-ı cihân 111b/106

Revânî, aşağıdaki beyitte renksiz aşk kokusundan nasiplenmeyen gönülden bahsederken bu vasıftaki gönülün ehl-i dil yanında taş kesildiğini ifade etmiştir.

Dil ki bûy-ı ‘ışkdan bî-reng olur

Ehl-i dil yanında ol dil seng olur 134b/1

Revânî, eserinde konu gereği Allah aşkını öne çıkarmış ve bu yolda âşık olmayı öne sürmüştür. Bu aşkın dışında olanların uzun süre yaşasa da anlamsız olacağını ifade eder ve gönül ehlinin de onları sadece ve sadece “oğlan” saydığını söyler.

Kim ki ‘âşık olmaya ger biñ yaşar

Ehl-i dil anı hemîn oğlan sayar 144b/17

Revânî, Ney'den ve onun çaresizliğinden ve gurbete düşmesinden yüreğinin delinmesinden ve Neyistan'ı anıp inlediğinden bahseder. Bu bağlamda sözü gönül ehline getirir ve bu hal üzerine gönül ehlinin semâ ettiğinden bahseder. Ayrıca her semânın şeytani olmadığını, gönül yaptığı semânın rahmânî olacağını bilinmesini vurgular. Bunun dışında şair, âşıkâne inlemelerin Ney'den duyulması gerektiğini söylemiş ve ehli-i dil olan kimselerin yaptıklarının yapılması gerektiğini ifade eder.

Ney bir bî-çâredür fûrâte düşmüş. Delinmiş yüregi yürekler deler. Tutuşmuş ⁽⁹⁾derûnı cigarler yakar. Neyistân anduğınca nâle ider. Yanub yakıluban tûrmaz ⁽¹⁰⁾iñilder. Yanınca derdi olan bile yanar; Sema' ider tûrûben ehl-i diller. 156a

Her semâ' ı şaňma kim şeytânîdür
Bil semâ' ı ehl-i dil Raḥmânîdür 156a/2

‘Âşıkâne nâleler neyden işit
Her ne kim ehl-i dil itdi anı it 157a/21

Revânî, aşağıdaki Farsça beyitte de gönül ehlinin hareket alanının ve dolaştığı sahanın yokluk olduğunu vurgulamıştır.

Nîstî cevelân-gehî ehl-i dilüñ
Şâh-râhı ‘âşıkân-ı kâmilüñ 164a/37

Revânî, Hz. Peygamberin övgüsüne yer verirken gönül ehillerinden bahseder. Şair, gönül ehillerinin peygamberin kabrinin temiz toprağı olduklarını ve tüm âlemin o toprağına toprak olsa bunda şaşılacak bir durum olmadığını belirtir.

Ehl-i diller ravzana çün ḥāk-i pak
Cümle ‘âlem olsa ṭan mı ḥāk-i ḥāk 200b/3

3.14.14. Ḥarābāt

Harabat kelime anlamı olarak “sıkıntı, harebe yer anlamında kullanılır. Tasavvufî bir kavram olarak sufinin, maddi ve nefsi denilen yönünden arınması, kendisine dünyalık bir şeyin kalmamasından hareketle yaşadığı duyguların sembolleştiği yer” (Cebecioglu, 2020: 196). Tasavvuf teriminolojisinde “meyhâne, meykede, tekke” kelimeleri harābāt unsurunun yerine de kullanılır. Başka bir ifade ile mânevî aşkın tadıldığı, ilâhî aşk ile sarhoş olunan yer mekan olarak harabat, meyhane, meykede ve tekke olarak anılır. Bu

mekanlar sufinin ilahi aşkı içip kendinden geçtiği yer yer olarak bilinir. Revânî, aşağıdaki ifadesinde meyhane ve meykedeyi bu anlamda kullanmıştır

(2)İlāhī eger bir kişi mescīd ü mihrāba gire zīkr ü vird senūñ ve eger mey-kede vü
(3)ḥarābāta vara 102b

Şaire göre, sūfî her dem Allah aşkı ile kendinden geçip sarhoş olmalıdır. Bu sarhoşluğu kazandığı yer ise harabattır. Başka bir ifade ile ilahi sarhoşluk harabatta da devam eder. Oraya, yani Hak tekkesine düşen her zaman sarhoştur. Çünkü bu sarhoşluk onu iki cihanda pespâye ettiği gibi kendisini de hakir kılmıştır. Şair, harabata yer verdiği bazı beyitlerde harabat ile harabat dışı iki insan tipini karşılaştırır. Bunlardan birisi münacat hali ile Allah’a yönelirken, diğeri harabata yönelip orada Allah’a yönelir.

Ḥarābāta düşüb her dem olur mest
İki ‘ âlemde kıılır kendüyi pest 86b/46

Birisi tırup ider münācāt
Tırmaz birisi gezer ḥarābāt 102a/2

3.14.15. Kâf ve Nûn

Kâf ve nûn, iki harfin birleşmesi ile oluşan ve “ol” anlamına gelen bir kelimedir. Tasavvuf terminolojisinde çok kullanılır. Kur’an-ı kerimde bir çok yerde geçer ve Allah’ın dileme, isteme, yaratma olgusunu yansıtır. “Kün” kâinatın ve herşeyin yaratılışına delalet eder (Pala, 2015: 281). Revânî, Allah’ın kudretini ve gücünü ifade ederken kaf ve nun tasavvufî eserlerde sıkça karşımıza çıkan iki harftir. Şairler, bu iki harf üzerinden Allah’ın kudretini gösterirler. Revânî de bu doğrultuda kaf (ك) ile nun (ن) harfleri üzerinden Allah’ın yaratma gücünü gösterir. Yani kaf harfi ile nun harfi birleştiğinde Allah birşeyi yaratmayı dilediğinde ona kün (كن) der ve o da olur. Şair bu ifade ile “Kâf ile buluşmazdı harf-i nûn” diyerek Allah’ın yaratma kudretini ortaya koyar.

Olmasaydı kudreti anun rehnumûn
Kâf ile buluşmazdı harf-i nûn 6b/23

Evvelîn-ü âhîrîne rah-nümûn
Anda zâhir cümle-i bir kâf-ı nûn 17b/3

3.14.16. Keşret

Kesret, “cenâbıhakk’ın tecellîsiyle zuhûra gelmiş olan çokluk, mahlûkâtın çokluğu anlamına gelmektedir” (<http://www.lugatim.com/s/kesret>).

Revânî, nazar ehlinin vasıflarını söylerken, bu söylemini tasavvufî bir ıstılah olan kesret ve vahdet kavramları ile ifade eder. Revân’i’ye göre ehl-i nazar, kesret içerisinde vahdet halini yaşar. Başka bir ifade ile kesret içerisinde vahdete bakar. Bundan dolayı onların kesrete yönelmeleri ve ona itibar etmeleri mümkün değildir.

Keşret içinden bakar ol vahdete

Kalmar anuñ i’ tibâr-ı keşrete 10b/62

⁽²⁾Egerçi ihtilafta tefriķa vü kesret çoğ olur ve inķıţâ‘ da şafâ vü ⁽³⁾vahdet hâşıl olur 120a

Lâ neheng-i ķulzüm-i vahdet durur

Lâ külüng-i hâne-i kesret durur 127b/3

3.14.17. Fenâ

Fenâ, “kulun benliğinin Allah’ın varlığında yok olması, eşyânın nazarından silinmesi, kendi fiilini göremez olması, kesret âleminin kayıtlarından sıyrılıp Hakk’ın tasarrufu altına girmesi hâlini ifade eder” (<http://www.lugatim.com/s/fena>).

Revânî, fenâ unsurunu Allah’ın birliği, yani vahdet denize benzetir ve bu vahdet denizine talip olanların da bu deniz içerisinde fani olup Hak ile birlikte olurlar. Hakk ile birlikte olup fenayı yaşama doğrultusunda kullanmıştır.

Bahr-ı vahdette talûb fânî olur

Ol fenâ içinde haķķânî olur 10b/64

Ölmeden ol kendiyi fânî ide

Varlığın yoklukda haķķânî ide 11b/80

3.14.18. Levh ve Kalem

Kelime olarak üzerine yazılabilecek yassı düz yüzey, tahta, masa anlamına gelir (Karaman, 2010: 396). Levh, tasavvuf ıstılahında yaratılmışlar hakkındaki bütün bilgiyi

kapsayan kitâb-ı mübin, levhimahfuz anlamındadır. Kalem ise Ulûhiyyet âleminde bütün nesne ve olayların kaydedilmesini sağlayan araçtır (Yavuz, 2001: 24/243). Bundan dolayı bu iki kavram birlikte kullanılır. Revânî, bu iki kelimeye ağırlıklı olarak birlikte yer vermiştir. Bunu yaparken de kelimelerin tasavvufî anlamlamda kullanıldığı gibi yorumlamıştır.

Māh u mihr u encüm ü levh ü kalem
Baħr u berr u ħušk [u] ter u rīz u yem 8a/10

Ḳābil-u tābiş-u nübüvvet odur
Levh-u maħfūz şer-u sünnet odur 25b/118

Revânî, İslâm düşüncesinde yer alan olmuş olacak her şeyin levh-i mahfuzda yazıldığı düşüncesini benimsemiş ve bu doğrultuda akl-ı külün olmuş olmaları nefis levhasında yazdığını dile getirmiştir.

‘ Akl-ı küldür ki levh-i nefse yazar
Olmuş olacaħda her ne ki vār 26a/127

Revânî, Allah’ın ilminin kuşatıcılığının göstergesini ifade ederken bunu ilahi kalem ile örneklendirir. Allah’ın hikmetinin nakkaşından bahsedeken de levh unsuruna yer verir.

‘ İlmüñ ihātasından bir nişāne ⁽⁵⁾ķalem-i a‘ lā. Ħikmetun naķķāşına midād şūret vü levh heyūlā 28b

Revânî, Allah’ın bilgisini ayine mazmunu ile verirken, levh ve kalemin bu bilginin içerisinde yer aldığını söylemiştir. Bilinen bilinmeyen, görünen görünmeyen her şeyin levh-i mahfuzda var olduğunu ve en küçük bir zerrenin dahi burada saklı olduğunu dile getirmiştir.

Levh ü kalem ile ‘ arş ü kürsi
Āyinen içinde her birisi 99a/36

Zāhir oldı nūrı vü dikti ‘ alem
Oldı ‘ arş ü kürsi vü levh ü kalem 188a/14

Peydā vü nihān u būd u nā-būd
Bağ levhūn içinde cümle mevcūd 99a/37

Ve her zerrenūñ mişāli ol levhde kāmin. 14a

Revânî, bir diğer tasavvufî unsur olan fenâ'ya yer verirken, levh unsurunu fenâ ile birlikte kullanarak, bu yokluk/fenâ levhasında müridin bir iz bırakmasını öğütler.

Var levh-i fenâda bir raqam qo
Gel bām-ı cihāna sen ‘alem qo 99b/49

Revânî, hikmeti dile getirdiği konularda tasavvuf erine, akl-ı külden ders almak istiyorsa gönül levhasına bakmasını nasihat eder. Burada gönül levhaya benzetilmiştir.

Hikmet istersen gönül levhine bağ
Tā ki saña ‘aql-ı kül vire sebağ 108a/38

Revânî, âşıklara seslendiğinde onları kutsal sarayların mahremi olarak gördüğü gibi kürsü sidresinde tüm olup bitenlerin yazıldığı levhayı okuyanlar olarak görür.

Maḥremān-ı serāçe-i qudsī
Levh-ḡānān-ı sidre-i kürsī 148b/3

Levh kelimesi maddi âlem doğrultusunda kullanılmıştır. Şair, Allah'ın âlîmsıfatını ortaya koyarken bilgisinin kuşatıcılığını levh-i muallanın yeterli olamayacağını söylemiştir.

Bir ‘alimdür ki ma‘lumātı ihātasında ⁽⁶⁾ḡāşır levh-i mu‘alla. 3a

3.14.19. Ma‘rifet

Tasavvufta bilnen dört kapının sonuncusudur. Marifet, sufilerin manevî ve ilâhî hakikatleri tadarak elde ettikleri bilgi olup maksada giden ve götüren yolu ifade eder. Farklı süreçlerden geçen mürid, bu son mertebeyi ilim ile elde eder. (Cebecioğlu, 2020: 319; Uludağ, 2012: 236; İbni Arabî, 2006: 20).

Revânî'ye göre marifet açıklanması zor bir husustur. Onun hekes açıklayamaz. Çünkü marifette yetkinlik ve bilgi gerektirir.

Kimse kılmaz şerh-i hâl-i ma' rifet
 'Acz olur bilgil kemâl-i ma' rifet 11b/1

Revânî, marifeti ışık saçan bir güneş canın içinde bir zerre olarak görmüştür.
 Ma' rifet şemsi münîr ü zerre cân
 Hîç güneşden zerre virür mi nişân 11b/2

Revânî marifeti okyanus, ârifi de bu okyanusa dalan kişi olarak görür.
 Ma' rifet deryâ vü 'ârife ğarķ olur
 Nûrî gören nûra müstağrak olur 12a/7

Revânî, Allah'ın âlim sıfatından bahsederken marifeti aynaya benzetir ve bu marifet aynasında iki cihana ait olan bilinmezlerin gizlendiğini söyler.

Ol 'alîmsün ki âyine-i ma' rifetüñde esrâr-ı nihânî vü ⁽⁸⁾muğayyebât dü cihân
 çehre-i rûz-ı rûşen gibi lâyiḥdür. 12b

Revânî, marifeti aynaya benzettiği gibi gökyüzüne de benzetmiş ve arifin marifet âsumanında ileryen bi yıldız olması gerektiğini ifade eder.

Aḥter-i âsumân-ı ma' rifet ol
 Zübde-i çâr ṭab' ü şeş cihet o 20b/4

Revânî'ye göre ârif, Allah'ın nûru ile karşılaşınca rehberlik görevini üstlenip marifet içinde yol gösterici olduğunu bildirir.

Nûr-ı ḥaķķ karşı gelüb rehber olur
 Ma' rifet içinde bir server olur 38a/30

İnsanın yaratılışındaki hikmeti bir marifet kavramı çerçevesinde ele alır ve insanın yaratılışındaki hikmeti de marifet olarak olarak görür.

Şun' -ı âdemde cü hikmet ma' rifet
 Olmaz âdem olmaz ĩse bû şıfat 38b/42

Revânî, Allah aşkının yolcusuna seslenirken kendi uçsuz bucaksız denizine dalmasını, tüm olumsuz sıfatlarından da arınarak marifet okyanusunda inci bulmasını öğüt vermiş ve marifeti de denize benzetmiştir. Ayrıca aşkı da gönle arzu ve coşku veren marifet denizindeki bir inciye benzetir.

Gevher ide vü şedef-şiken ol

Ğavvāş-ı muḥīṭ-i ḥīṣten ol 100a/59

Bir pāre mücerred ol şıfatdan

Al baḥr-i muḥīṭ-i ma' rifetten 100a/60

İlāhī ' ışk ma' rifet deñizinden bir gevherdür ki, dile řevķ u ⁽¹¹⁾ziyā virür. 132a

Şair, gönüle seslenirken nefsin en alt mertebesi olan emmârenin ardından gitmemesi gerekiğini söyler. O gönül eğer giderse maksada giden yolda yani marifet ülkesinden uzaklaştırılacağını ifade eder.

Şol gönül kim pey-rev-i emmâredür

Ma' rifet ilinden ol avâredür 107a/11

Revânî, akıl ile ilgili söylemlerde bulunurken aklı, marifetin aleti yanında tuzsuz bir marifet taşına benzetir.

' Aklıl ma' rifetüñ âletidür ⁽²⁾' ıřķ yakṭınün ḥâletidür. ' Aklıl bir rengdür ki anda bûy-ı sır ⁽³⁾olmaz ' ıřķ bir bûydur ki anda rengden eşer olmaz. ' Aklıl bir seng-i ⁽⁴⁾ma' rifettür nemegī yok. 137b

Şair, tasavvufî mertebelerden bahsederken her mertebenin bir kelamı olduğunu söylerken benzer duyguyu marifet içinde söyle ve marifetin de bir makamlarının yani derecelerinin olduğunu dile getirir

Her mertebenüñ kelamı vardur

Her ma' rifetüñ maḳāmı vardur 153a/13

Revânî, Hz. Peygambere övgüde bulunduğunda, onun zatını marifet incisinin sedefi olarak görür.

Sadef-i dürr-i ma' rifet zâtuñ

Mazḥar-ı nūr-ı Ḥaḳ'dur âyâtuñ 191a/4

3.14.20. ' Ārif

Arif; "Allah Teâlâ'nın kendi zâtını, sıfatlarını, isimlerini ve fillerini müşahade ettirdiği kimse. Müşâhade ve temâşâdan hâsıl olan bilgiye marifet, bu bilgiye sahip olan kişiye de ârif denir." (Uludağ, 2012: 44)

Revânî, ârifî maksada giden ve götüren yol olarak gördüğü marifette dürüst olması gerektiğini söyler.

Ma‘ rifet yolında olmazsın dürüst

Tā ki nefsüñ bilmeyesin sen nühust 106b/1

Revânî’ye göre ârif, tevhid sırlarını bilen ulu bir kişidir. Marifeti de bir derya olarak gören şair bu deryaya dalan kişiyi de ârif olarak görür.

Çünkü zātuñda bu hālî bulasın

‘ Ârif-i esrâr-ı tevḥîd olasın 11b/82

Ma‘ rifet deryā vü ‘ ârif ğarḳ olur

Nūrı gören nūra müstağraḳ olur 12a/7

3.14.21. Melâmet

Sözlükte “kınamak, kötölemek, ayıplamak” gibi anlamlara gelen melâmet kelimesinin tasavvuf literatüründe bir terim, bir makam ve bir tasavvuf anlayışının adı olarak yaygın bir kullanım alanı bulunmaktadır. III. (IX.) yüzyılda Merv, Herat, Belh ve Nişâbur şehirlerini içine alan Horasan’da ortaya çıkıp özellikle Nişâbur’da yaygınlık kazanan ve etkisini günümüzde de sürdüren bu tasavvuf anlayışını benimseyenlere “ehl-i melâmet, melâmî, melâmetî”; bu akıma da Melâmetiyye, Melâmiyye (Melâmetîlik) denilmiştir.” (Azamat, 2004: 29/24-25).

Bu hareket ve mensuplarının asıl amacı kötülüklerini sergileyerek iyiliklerini gizlemek, ardı arkası gelmez nefis mücadeleleriyle gönüllerini arındırmak, Allah’ın aşkını ve rızasını kazanmak için çabalamaktır. Onların nazarında asıl zenginlik nefsi kötülüklerden arındırıp tertemiz bir kalple Allah’ın rızasını kazanmak olmuştur. (Sevimli, 2021: 408).

Melâmete girenler, selamet denilen ve dünya bağlılığını içeren olguyu yıkmıştır. Bu nedenle şair, selametten geriye doğruluk makamı ve övünç vesilesi olan melâmetin kaldığını belirtir.

Pes ḳalur kūy-i selâmetde maḳām

Fâriğ-i seng-i melâmet ol müdām 38a/31

Revânî, aşkı bir kuşa benzetirken melâmeti de o kuşun kanadına benzetir.

(2)^c Işḳ bir murğdur ki, melâmet-i ḥalḳ aña bāl olur; 133a

Şair, aşağıdaki ifadelerde melâmet ile ilgili söylemleri şöyle ifade eder. Aşkın yolu melâmet olunca aşk da bu melâmet ile sonuçlanır. Melâmetsiz bir aşk olgunlaşmamış bir aşk konumundadır. Öyleki melâmetin üç özel durumu vardır. Evveli halkın kınaması, ikincisi kendini dosta/Allah’a layık görmeyen melâmet nefsi, sonuncusu ise aşkın bittiği yer olan melâmettir.

‘Işk yolu melâmet olur. Melâmet-ile ‘ışk (2)temâm olur. Bî-melâmet ‘ışk hâm olur. Melâmetüñ üç hâleti (3)olur. Âhırî ‘ışkun gâyeti olur. Evvelkisi melâmet-i halkdur ki (4)âşıkı halkdan keser olur. Añlarun-ile buluşmağdan kaçâr olur. (5)Ve ikinci melâmet nefsidür ki kendüyi dosta münâsib (6)görmez. 154a

3.14.22. Mürîd

Kelime olarak mürid, sözlüklerde irade eden, irade sahibi anlamına gelir. Tasavvuf ıstılahında ise iradesini Hakk’ın ve şeyhinin iradesine teslim etmiş kimse anlamına gelir (Yılmaz, 2016: 185). Revânî, aşağıdaki beyitte müridi bu anlamda kullanmıştır. Yani Allah irade sahibidir ve onun iradesinde bir bozukluk yoktur.

Mürîddür ki irâdetine ‘illet yok 3b

Revânî, yukarıdaki ifadelerin bir benzerini aşağıda da kullanmıştır. Buna göre Allah’ın iradesine teslim olan mürid muradına ulaşır.

Çün mürîd îre aña bulur murâd

Key sakın şanma hulûl-i itdiḥād 11a/71

Revânî, ayrıca tanrı yoluna giren müridin iyi bir eğitimden geçmesi gerektiği düşüncesini yansıtmıştır. Eğer mürid, mürşidinin izinden gidecekse, onun iradesine kendisini teslim etmesi gerektiğini de ifade etmiştir.

⁽¹⁾yola giden uz gerek Hakk isteyene kılavuz gerek sülûk irşâdsuz ⁽²⁾olmaz ve irşâd inkiyâdsuz olmaz. Irâdette ihlâş gerek ⁽³⁾ve mürîde ihtişâş gerek. 126b

Ṭalebdeysen ‘alâmet böyle olmaz

Mürîd-isen irâdet böyle olmaz 240a/

3.14.23. Pîr

Kelime anlamı olarak “yaşlı, ihtiyar, bir tarikatın kurucusu anlamına gelir” (Pala, 2015: 371). Pîr kelimesi edebiyatımızda pîr-i-mugân/ateşe tapanların önderi, pîrimey/allah aşkını mürşid şeklinde de kullanılır (Onay, 2007: 296). Tasavvuf geleneğinde bir pîre bağlanan mürid kendi iradesinden geçmek ve iradesini pîre teslim etmelidir. Bu duygudan hareket eden Revânî, aşağıdaki beyitte pîri yani yol göstericiyi ummana benzetir. Mürid ise bu umman üzerindeki çer-çöp gibidir.

Pîr deryâ vü mürîdân has olur
‘âkıla bundan işâret bes olur 37a/11

Pîre reh kibrit-i aḥmeddur hemîn
Sînemî bir baḥr-ı aḥḍardır hemîn 37b/16

Pîre reh ḥaḳ ‘ahdına vâfî olûr
Pîre reh bir şûfî-i şâfî olur 37b/17

3.14.24. Mürşid

Bu terim rehber, delil, kılavuz ve yol gösterici anlamına gelir (Uludağ: 2005, 263). Revânî de mürşid kelimesini bu doğrultuda kullanmıştır. O, Allah yolunun yolcusu olan sâlikin/mürîdin bir mürşide ihtiyaç duyduğunu ve mürşid olmayınca sâlikin bu yolculuğunu tek başına başaramayacağını söyler.

Sâlike mürşid gerek bilgil anî
Mürşid olmayınca azar yolınî 37a/8

Revânî, benzer duyguları aşağıdaki beyitte de işlemiştir. Şair, felek gemisine binene salıkların yollarına sağlıklı bir şekilde devam etmeleri için bir mürşide ihtiyacı olduğunu söylerken de aynı duyguları ifade etmiştir.

Maşriḳ-i sâlikân-i mülk-i melek
Mürşid-i sâlikân-i fülk-i felek 68b/4

Revânî, peygamber övgüsünü yaptığı bir manzumede Hz. Peygamberi doğru yolu gösteren bir mürşid olarak görür.

Ela ey şeyḫ-i kâmil mürşid-i Ḥaḳ
Ela ey ḳutb-ı âlem şeyḫ-i muṭṭlaḳ 239b/8

3.14.25. Nefis

Sözlükte “ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular” (Uludağ, 2006: 32/526-529) anlamlarına gelen bu terim, Kur’an’da da “ruh” ve “zat ve öz varlık” (el-En‘âm 6/93; Âl-i İmrân 3/28, 30) mânasında kullanılmıştır.

Revânî, nefis kavramını ruh unsuru ile birlikte ele alır ve değerlendirir. Bu doğrultuda ruhun alt üst olmaması için bir takım kavramların birarada bulunması gerekir. Bu kavramlardan biri de nefistir. Başka bir ifade ile ruhun darmadağın olması için akıl, gönül, işitmenin, görmenin ve nefisin yokluğu kafidir. Ruh, âlemi göz penceresinden seyretmezse, âlemin türlü güzelliklerine tercüman seslerini işitmezse, gönül cephesinden yaratılmışların türlü hüsnlerine hayran kalmazsa, her bir mükemmel eşyayı aklı ile tartmazsa; tüm bunları eleştirisi ile daha da görünür kılan nefse cephe almazsa ruhun bütünlüğünden nasıl bahsedilebilir. Revânî bu durumu aşağıdaki beyitte dile getirmiştir.

Nefs ü Akl ü dil daḥi sem‘ u baṣar
Olmaz ise rūḥ olur zîr ü zeber 19a/5

Revânî, aşağıdaki beyitte değer bulmak için nefsin kahredilmesinden bahseder ve nefesine uyanın değersizleşeceğini ifade eder. Bu şu şekilde de ifade edilebilir: nefsi mağlub eder, mahcub eder ve onu yenip marifetle ıslah edersen kâmil insana da o kadar yakın olunur. Eğer nefis galip gelirse, ruhun sağlam çalışmasını engellerse çirkinlik deryasında yüzersin.

Nefsi ḳahr eyle kim nefîs olasın
Âña uyâr isañ ḥasîs olasın 21a/22

Revânî, nefsi değerlendirirken daha çok onun olumsuz yönlerini öne çıkarmış, nasıl ıslah edilmesinin yollarını göstermiştir. Aşağıdaki beyitte hevâ ve şeytan ile birlikte nefsin olumsuz yönlerini öne çıkartır ve kendisinin de nefis problemi olduğunu belirtir. Şair, bunu “bilmece” kelimesi ile öne çıkarır ve kendi canına “Ey cān” diye seslenerek şöyle ifade eder. Benim gibi sen de bilmelisin ki ey can! Nefis, heva ve şeytan gibi sorunum var.

Benimde buncilāyın bilki ey cān

Bilmece var hevā ü nefis ü şeytān 50b/1

Nefsdir ālūde-i hırş u hevā

Var dūrüş pāk ide deryā-yi fenā 63b/1

Revānī, nefsi canın ve gönlün bineği olarak görür ve nefsini bilir tanır ise bu güçlüğü yener. Başka bir ifade ile nefis can-ı gönülden istediğin şeyin taşıyıcısı olur ve yine bilmelisin ki en birinci müşkülün, engelin nefsin ta kendisidir.

Nefs olur bil merkebi cān ü dilūñ

Nefsi bil evvel ki oldur müşkilūñ 109b/66

Revānī, nefis ile ilgili bilgileri “İşāret-i Ma‘rifet-i Nefs” başlığı altında yer vermiştir. Şair, bu başlık altında şunlara yer vermiştir: Kişinin marifet yolunda sağlam bir şekilde ilerleyebilmesi için yapması gerek ilk iş nefsini iyi bilmelidir. Marifet yolunu tecrübe edenler başka bir ifade ile bu yolu idrak edenler önce Hakk’ı bilmeli, tanımalıdır ki nefis de onu bilsin ve tanısin. Nefis, hem zehir hem de cefa helvasıdır. Nefis, Allah’ın fiillerinin kargaşasıdır. Bazen baş eğer bazen baş kaldırır. Bazen hidayet bazen de taşkınlık yapar. Bir zaman gelir nefis, putperestlerin libası giyer, bir zaman olur ki tanrılık iddiasında bulunur. Bazen aşık olmamasına rağmen aşktan bahseder bazen de sevdiğine bağlı olmadığı halde ona sevdiğini söyler. Kadehten bir damla şarap içmeden sarhoşluk taslar. Nefis, yeri gelir sufi olur kulluk çadırına girer, yeri gelir “kallâş-i bâzâr-i hevâ” olur. Nefis, kimi zaman en düşük seviyeye indirir emmare olur, fitne ve fesat peşinde koşar. Nefis, emmare peşinde olunca, artık marifet ülkesinden kovulmuş olur. Nefs-i emmare öyle bir beladır ki insan yiyen yedi başlı yılanı benzer.

Ma‘rifet yolında olmazsın dūrüst

Tā ki nefsūñ bilmeyesin sen nūḥust 106b/1

Didi ol kim anlamışdur bu rehī

Hāḫ-şinās ol kim ola nefis āgehī 106b/2

Nefsdür halvā-yı pür zehr ü cefā
Luṭf-ı ḥaḳ ālūde-i ḳahr u ‘anā 106b/3

Nefsdür aṣūb-ı ef‘āl-i ḥudā
Andan olmaz hīç bu ḥālet cüdā 106b/4

Geh itā‘at gāhı isyān içre ol
Geh hidāyet gāhı tuḡyān içre ol 106b/5

Geh libās-ı put-perestān ol giyer
Geh ḥudālīḳ da‘visine ol yiler 106b/6

Gāhı ‘ışḳdan dem urur ‘āṣīḳ degül
Geh muḥibbem dīrilür ṣādīḳ degül 107a/7

İçmedin bir cür‘ay-ı mestlik ider
Görmedin ol yoklīḡı hestlik ider 107a/8

Ḥāne-i ṭā‘atde geh bir pārsā
Gāh olur ḳallāṣ-ı bāzār-ı hevā 107a/9

Gāh emmāre durur nefṣūñ senūñ
İṣṡi güci fitnedür bilḡil anuñ 107a/10

Şol gönül kim pey-rev-i emmāredür
Ma‘rifet ilinden ol avāredür 107a/11

Nefs-i emmāre ‘aceb ḡaddāredür
Yidi başlu mār-ı merdüm-ḡāredür 107a/12

Revānī, yukarıda verilen bilgilerin yanında nefis ile ilgili söylemlerine çokca yer vermiş ve adı geçen başlıkta nefsin zararlarını, kişiyi doğru yoldan çıkarıcı özelliklerini,

Allah yolunda yürüyenleri saptırıcı yola sevk edici davranışları sergilemeye yönlendirmesi, insanı, insan olma vasıflarından çıkarıp benlik davasına sürüklemesi gibi bir takım olumsuz özelliklerinden bahsetmiştir (Revānī, 106b/1- 112a/126). Bu ifadeler doğrultusunda aşağıdaki beyitler örnek olarak verilmiştir.

Nefs taḳvīden kaçub çün ‘āk olur
Nām-ı emmāre aña itlāk olur 107a/13

‘Ucb u buḥl ü hırş u ḥubb-ı cāh ü māl
Buğz u ḥıkd ü şetm ü ğamz ü kıl ü kāl 107a/15

Ekl ü nevm-i vāfir ü hem kibr ü kīn
Daḥı olmak münkir-i merdān-ı dīn 107b/16

Cümlesi emmārenün aḥvālīdür
Nefsüññ bil ol maḳāamda ḥālīdür 107b/17

Kim ki aña uyuban mağrūr olur
Ol Ḥudā ḥaḳḳı Ḥudā’dan dūr olur 107b/18

Ḥubb-i dünyā mazḥar-ı zulm ü fesād
Ḥubb-i dünyā ma‘den-i cehl ü ‘inād 107b/24

Ḥubb-i dünyādan ḳopar buḥl ü emel
Ḥubb-i dünyādur viren dürlü ḥalel 107b/25

3.14.26. Nefs-i Emmāre

Bu kavram, “Nefsin yedi mertebesinden en alt derecesidir. Bu mertebede nefis insana kötülükleri, günâhı, şehveti emreder ve kişi her türlü günâhı pişmanlık duymadan işleyebilir (<http://www.lugatim.com/s/Nefis>). Kâşânî’ye göre bu nefsin, duygusal şehvetleri körüklediğini yani kalbi olmayan metalara yönlendiren, süfli, aşağılık şeylere yönlendiren bir haldir (Cebercioğlu, 2020: 364).

Tasavvufta nefsin en düşük seviyesi olan ve kınanan nefs-i emmâreyi şaire bu bağlamda insanı kötülüğe sürükleyen bir olgu ele alır ve bu nefsin bütün işinin fitne, insanları birbirine düşürme olduğunu vurgulamaktadır. Bir yandan da bundan uzak durmayı öğüt vermektedir.

Gāh emmāre durur nefsün senün

İşi güci fitnedür bilgil anuñ 107a/10

Revânî, nefs-i emmârenin peşinden giden bir gönülü marifet ülkesinden kovulacağını ve bunu söylerken de hem nefsin kötülüğünü ortaya koyar hem de marifetullah olgusundan uzaklaşacağını söyler.

Şol gönül kim pey-rev-i emmâredür

Ma' rifet ilinden ol avâredür 107a/11

3.14.27. Riyâ

Bu terim, olduğundan başka türlü görünme, özü sözü bir olmama, iki yüzlülük ve dini anlamda, Bir ibâdet veya iyiliğin Allah rızâsı için değil gösteriş için yapılmasıdır (<http://www.lugatim.com/s/riyâ>). Bu terim hem dini hem de tasavvufi olarak; amel işlerken Allah'tan başkası düşünülerek ihlası terk etmek manasında kullanılır (Cebecioğlu, 2020 402).

Riyâ unsuru Câmi'ü'n-Nesâyih'de yukarıdaki ifadeler doğrultusunda değişik tasavvurlar içerisinde kullanılmıştır. şaire göre riya, nefis sahibi için büyük düşmandır. Allah'ın rızasına yürüyen insanın kibirden ve riyaadan kendini kurtarması gerekmektedir. Şair, bu durumu Allah'ın dergâhında yücelme olarak yorumlamaktadır.

Sen ki bî-kibri bî-riyâ olasun

Hâş dergâh-ı kibriyâ olasun 22a/30

Allah yoluna yönelen kişi bu yola bir takım olumsuz özelliklerden sıyrılarak girmesi gerekir. Bunların aşında riya denilen denilen olumsuz duygudan arınması gerekir. İkiyüzlülüktan arınan kişi, Allah yoluna riyasız olarak ayak basar ve istikameti doğru olur.

Bî riyâ rāh-ı Hâkka ko sen pāy

Hālîşan muhlişā berāyî huzāy 22a/38

Revânî, eserinde riyâyı yorumlarken onu, değişik konumlarda algılamıştır. Aşağıdaki beyitte de riyakâr olanın yiğit olamayacağını ve dinî değerleri samimiyetle dert edinecek potansiyele sahip olamayacağını öğütlemeaktadır:

Kim riyâ iderse şaınma merd anı

Dîn yolında şanma ehl-i derd anı 108a/32

Câmi‘ü’n-Nesâiyh’de, riyânın farklı olgular içerisinde ele alındıp değerlendirilmiştir. Bunlardan biri de semâ olgusunun işlendiği yerde riyâ kavramı semâ kavramı ile birlikte ele alınmıştır. Şair, samimi bir şekilde ve rahmân doğrultusunda semâ yapanların riyâ ile işlerini olmayacağını söyler. Çünkü onlar üzerlerinde riyâ lekesi barındırmadıkları için Hakk’a ulaşan kişilerdir.

Olmaz anda şöyle bilgi sen riyâ

Belki aınlar vâşılân-ı Kibriyâ 156b/5

3.14.28. Sakî

Bu kavram sözlükte, içki meclislerinde kadehlerle içki dağıtan kişiye denir (Pala, 2015: 387). Sakînin tasavvufî anlamı da vardır. Bu doğrultuda sakî, feyiz veren, feyze ulaştıran kişiyi coşturan yani şeyhdir. Skî, mürşid-i kâmilidir (Canım, 1998: 9).

Revânî, şiirin vazgeçilmez unsurlarından biri olan sakiyi, hem tasavvufî anlamda “mürşid” hem de kelime anlamı olan “içki sunan” anlamlarında kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte şair, sakiyi içki dağıtan anlamında kullanmıştır. Gümüş küpeli sakiye seslenerek, altın renkli kadehi içmek üzere kendisine sunmasını istiyor. Burada şairin sakinin gümüş küpesinin parlaklığı ile kadehin parlaklığı arasında kurulan ilgi önemli olup klasik şiirde az rastlanan durumdur.

Ela ey sâkî-yi simîn-bina-güş

Berü şûn cām-ı zerrîn kılalum nûş 161b/1

Şair, sakinin kelime anlamına dayalı kullanımını aşağıdaki beyitte de devam ettirmiştir. Aşağıdakiş beyitte saki, gül endamlı, ay yüzlüdür. Bu niteliklere sahip saki, sunacağı kadeh ile dünyanın sonu ile ilgili endişeleri giderecek, şaire anı yaşama düşüncesinin huzurunu getireceği düşüncesindedir. Gerek yukarıdaki beyitte gerekse aşağıdaki beyitte Revânî, geleneksel söylemi benimsemiş şiirine rindâne eda vermiştir.

Gel ey sâkî-yi meh-rûy-ı gül-endām

Getür cāmı gide dilden ser-encām 161b/2

Revânî, saki ile ilgili söylemlerine devam eder. Öyle ki sakinin fiziksel özelliğini öne çıkaran şair, aşağıdaki beyitte de onu ebedi, ölümsüz sunucu olarak görmüştür. Sakinin sunduğu şarap, sonsuz bir tiryaktır bundan dolayı gamları giderme özelliği

bulunmaktadır. Şair, sakiden gamlardan kendisini azat ederek huzuru getirecek şarabı sunmasını ister.

Şûn ey sâķī-yi bākī bize sâġar

Ki ġam zehrine mey tiryāk-i ekber 161b/3

Şair, sakinin kelime anlamından hareket ederek bu kelime üzerinden değişik ifadelere yer vermiştir. Bunların yanında sakiye seslenmiş ve ondan efsane olan şarabı vermesini istemiştir. Şair, “şarap-efsane” ilişkisi doğrultusunda şarabı bulan Cem’e telmih yaparak geleneksel söylemini devam ettirmiştir.

Şāķiyā mey vir ki bu efsānedür

Her ki sözde kaldı ol bīġānedür 164b/43

3.14.29. Takva

Tasavvufi ıstılah olan takva kelime olarak “korumak, korunmak, sakınmak, saygı göstermek, dindar olmak, itaat etmek, korkmak, çekinmek” anlamlarına gelir. takvanın amacı Allah’a itaat etmek ve onun azabından sakınmaktır. Bu durum nefsi korumak sureti ile gerçekleşen bir olgudur (Uludağ, 2010: 39/484). Revânî, Allah yolunun yolcusuna seslendiğinde onu menziline götürecek hedefleri belirlerken bunların başında takva yolundan bahseder. Şair, bu yoldan bahsederek, böyle bir yolun insanı salaha, yani doğruluğa ulaştırdığını ifade eder. Burada şair takvanın menzilini doğruluk üzerine bina etmeyi öğütlemektedir:

Ṭūta görgil ṭarīķ-i taķvāyı

Tā idesin şalāḥ-ı ‘uķbayī 26b/140

Revânî, takvada samimiyetle, coşku ile Allah’a yönelme olmalıdır. Şaire göre insan sürekli Hakk’tan korkmalı ve ağlamalı, gece gündüz korku ile umut yani Allah korkusu/havf ve ümit/recâ arasında olmalı. Kul, Allah’ın sevgisini kendisinden esirgeyeceğinden korkup öyle davranırken, Allah’ın sınırsız mağfiretiyle bağışlanacağını da kuvvetle ümit etmelidir.

Ḳıl hemīşe ḥaķķa ḥuşū‘ vü būkā

Rûz ü şeb ol meyān-ı ḥavf ü recā 22a/36

3.14.30. Havf ve Reca'

Sözlük anlamı olarak Arapça, korku manasınadır. Allah'ın kahrından korkarak dinde sabit olmak. Bunun zıddı reca' (umma, ümidli olma)'dır. Diğer bir tarife göre havf, ya-saklanan şeylerden ve günahlardan utanmak ve bu hususta üzüntü duymak demektir (Cebecioğlu, 2020: 199).

Revânî, bu tanımdan hareketle tasaffuv terminolojisinde yeralan havf ve reca' ı bu anlamda kullanmıştır. öyleki o, imandan bahsettiği yerelerde onu çeşitli unsurlara benzetir. Bunlardan birisi de “murg/kuş”dur. Şair, murg olgusundan hareket ederek murgu imana benzetir ve kuşa uçma özelliği veren kanadı da havf ve recâyâ yani korku ve ümide banezetir. Korku ve ümit, bir iman kuşunun kanatları ölçüsündedir. Bu ümit ve korku bir kuş gibi, müminin kalbine konduğu anda onu Allah'ın rızasına doğru kanatlandıracaktır.

Murğdur îmānı peri havf ü recā

Murğ-i bî-per kaçan olā kim uçā 41a/1

Şaire, inanan kimsenin korku ve ümit olgusunu sürekli göz önünde tutması gerektiğini söyler. Çünkü insan nefis sahibidir ve Allah'a olan ilgisini dünya ilgisiyle değiştirebilir. Fakat insanın öncelikle Allah'a olan bağlılığını seçmelidir. Bu onun için asıl kurtuluş yoludur. Şair bu yola yönelmenin gereğini nasihatvari ifade eder.

Gözi önünde tura havf u recā

Kıla birinden birine ilticā 41b/9

Revânî, aşağıdaki beyitte insana seslenirken Allah'ın adil sıfatından bahseder. eğer insan bu sığata inanır ve teslim olursa dünya hayatında korku nedir bir şey bilmez. Çünkü o allah'ın adaletine teslim olup, Affına sığınması gerektiğini söyler. Bir anlık tökezleme olsa da Allah'a dönüşü aklıyla bulacaktır.

‘Adlini görse kişi bî-havf olur

‘Afvuna baksa gene ‘Aqlī gelür 41b/11

Korku ve ümit makamı, sadece Allah'a yakınlık derecesi değil, bir safa makamıdır. Bu makam merve ile safa arasında tavaf ederek Hakk'a yakın olmakla eş değerdir

Şol maḳām-i sa‘y kim verir şafā

Bil Şafā vü Merve'yi havf ü recā 64a/3

3.14.31. Tecellî

Tasavvuf terminolojisinde yer alan tecelli, sözlük anlamı ile “birşeyin açık olarak belirmesi” (Pala, 2015: 445) demek olan bu kavramın tasavvuftaki anlamı ise “gaybden gelen ve kalbde ortaya çıkan nurlardır” (Cebecioğlu, 2020: 480).

Revânî, bu bağlamda bir dini ve tasavvufi kavram olan tecelliyi, daha çok “Cemâlûñ tecellîsî”, “Celâlûñ tecellîsî”, “Tecellî-yi cemâl”, “Tecellîyât-ı envârını” gibi benzer ifadelerle tecellinin bilinen anlamlarına gelecek şekilde kullanmıştır. Öyle ki rahman olan Allah’ın tecellisinin güzelliğinden dolayı her zerre mutlu olur. Ayrıca vahdet hazinesine sahip ve tecellinin yeni gelinlerine mahrem olan kişi ise bu hâliyle gerçek bir şah olur. Revânî’nin İlâhî tecellileri geline benzetmesi bu olgunun herkese nasip olmayacağını ifade etmek içindir. Aşağıdaki beyitte geçen “vahdet hazinesi” kavramı tecelli zenginliğini göstermektedir. Kişi, tecelli hazinesi ve yeni tecelli gelinlere sahip olmuş bir hükümdar niteliğindedir.

Rahmândur ⁽³⁾ki *cemâl-î tecellîsiyle* her zerre mesrûr 3b

Her şüret seni göstermek için ⁽⁵⁾bir bahâne vü her mir’âtde senden bir nişâne her te’ ayyunda bir yüzden ⁽⁶⁾lütf u kemâl vü her şahışda bir dürlü *tecellî-yi cemâl* her zerrede vahdetüñe Vahdaniyyetüñe ⁽⁷⁾bir beyyine-i kâtı’ a. 14b

Şâh olur kim genc ü vahdet hemdemi

Nev-‘ arūsân-ı tecellî mahremi 12a/9

3.14.32. Tевbe

Tevbe sözlükte “pişmanlık, dönme, nedâmet” anlamına gelir. islâmi bir kavram olarak, kulun işleidği kötülük ve günahlardan pişmanlık duyup onları terkederek Allah’ın emirlerine yönelmesi, emirlerine uyması ve yasaklarından kaçınması ile Allah’a sığınarak bağışlanmasını dilemesidir” (Canbulat, 2010: 657). Revânî, dini ve tasavvufi bir kavram olan tövbe bu bağlamda kullanmıştır. Başka bir ifade ile tevbe, yapılan bir eylemden pişmanlık duyma ve Allah’tan af dileme anlamındadır. Şair, bu doğrultuda yaptığı eylemden dolayı insanın tövbe etmesi gerektiğini ifade eder. Çünkü tövbe bir nevi arınma

demektir. Arınan insan da sanki Allah'ı yeniden tanımış ve Müslümanlık dairesine ilk adımını atmış gibi olur.

Tevbe oldur sen pişimān olasın

Haḡ bilüb nev müslümān olasın 59b/8

Revānî, tevbenin gerekliliği üzerindedururken bu konu ile ilgili bilgiler vermiştir. Bu bilgiler doğrultusunda şunları ifade eder. Yaptığı olumsuz eylemlerden dolayı kişinin pişman olup tevbe bunun ilk şartıdır. Tevbe etmek de tek başına yeterli değildir. Bu tövbeyi tövbe ile pekiştirmek gerekir.

Tevbede evvel gerek böyle ide

Vara şöra tevbesine tevbe ide 60a/14

Varlıklarını Allah'a adayan bu yolun önderlerine göre tevbe Allaha'tan başka herşeye tövbe etmelidir. Başka bir ifade ile Allah'tan başka herşeyle yani masiva ile ilişkisini kesmesi gerekir. Bu olgu tasavvuf ehli tarafından benimsenen bir durumdur. Tevbe eden ve bu yolda öncülük yapan kişi Allah'tan gayrısına teveccüh etmeyecektir. Şair sufilerin dünya alakalarından geri durmasını bu bağlamda yorumlamıştır. Şair vahdete vurgu yapıyor ve insanlara yöneleceği yol olarak Allah'ı gösteriyor. Ayrıca her kişinin tevbesi değişik ve farklıdır. Bu durum şöyle de yorumlanabilir: Kiminin tevbesi tevbenin gereği olarak kemâl derecesinde, kimin de tevbesi vebâlderecesindedir.

Dāhî şöra der bu yolda pīşvā

Tevbe ide her ne ki ola ḡayrī Ḥudā 60a/15

Her kişinüñ tevbesi bir dürlüdü

Her maḡāmuñ şūretī bir yüzlüdü 60a/16

Adem olur tevbe ana bir kemāl

Adem olur tevbede ḡalmaḡ vebāl 60a/17

Şair, bazen insanı Allah'a yakın kılacak dini ve tasavvufî kavramları bir arada kullanmıştır. Bu kavramlardan birisi de tevbedir.

Tevbe vü tevḡīd ü īmān ü yāḡīn

Hem nebāt ü hem vera^ç hem mihr-i din 159b/17

3.14.33. Tevekkül

Arapça vekl (وكل) kök harflerinden türeyen tevekkül kelimesi “birinin işini üstüne alma, birine güvence verme; birine işini havale etme, ona güvenme” mânasına gelir. Dinî ve tasavvufî bir terim olarak “bir kimsenin kendini Allah’a teslim etmesi, rızkında ve işlerinde Allah’ı kefil bilip sadece O’na güvenmesi, bütün işlerini Allah’a havale ile kadere razı olma” şeklinde tanımlanmaktadır (Râgıb el-İsfahânî, 1412/1991: 265; Parlâtır, 2016: 1713) Kur’an-ı Kerim’de tevekkül kavramı, değişik fiil kalıplarıyla kırk ayette geçmektedir. Bu ayetlerin birçoğunda vekil kelimesi Allah’ın sıfatı şeklinde kullanılmıştır. Bazı âyetlerde peygamberlerin inkârcılara kefil olmadığı, onların yaptıklarından sorumlu tutulmayacağı, dört âyetle de inkârcıların âhirette kendilerini savunacak bir vekillerinin bulunmayacağı belirtilmiştir (Çağırıcı, 2012: 1). Allah teâlâ bir âyetde “...Kararını verdiği zaman, artık Allah’a dayan ve güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.” (Âli İmrân, 159) buyurmuş, mü’minlerin bir başka varlığa değil, yalnızca kendisine güvenmelerini emretmiş, bir başka ayette de tevekkül edene kendisinin yeteceğini bildirmiştir. (Âli İmrân, 122, 160; Mâide, 11; Tevbe, 51; İbrahim, 11; Teğabün, 13; Talak, 3). Hz. Muhammed’in (sav) de tevekkül kavramı üzerine çeşitli hadisleri bulunmaktadır. Özellikle müslümanın işlerinde önce tedbire uygun hareket edip sonra işlerini Allah’a bırakması noktasında Hz. Muhammed’in devesini salarak tevekkül ettiğini söyleyen bedeviye “Önce deveni bağla, Allah’a öyle tevekkül et.” (Tirmizî, Kıyamet, 60) şeklindeki hadisi tevekkül kavramı için güzel bir örnektir. Dinî bir kavram olan tevekkül kavramı tasavvufî bir kavram olarak da literatürde yer almıştır. Meşhur evliyaullahtan ve mutasavvıflardan İbn Mesrûk, "Tevekkül, tecelli eden kazanın hükmüne teslim olmaktır" Sehl et-Tüsteri "Tevekkül, Allah'ın huzurunda teslim olma hâlidir", Abdullah Kureşi ise "Tevekkül, Allah'tan başka bütün sığınakları terk etmektir" demiştir.

Dinî ve tasavvufî bir kavram olan tevekkül, mutasavvıf şairler ya da nasihat içerikli şiirler kaleme alan şairler tarafından eserlerinde yer verdikleri önemli bir kavramdır. Kulun, kendini her durumda Allah’ın irade ve takdirine teslim ederek Allah’tan gelene rıza göstermesi tevekkülün özünü meydana getirir.

Revânî, tevekkül kavramına önem vermiş ve onu farklı anlamlarda kullanmıştır. Her şeye göre tevekkülü inanan bir insan için yüce bir makam olarak görmüş ve bu

makama sığınmayı salık vermiştir. Aynı zamanda bu durumu nasihat kültürü bağlamında ifade etmiştir.

Bil tevekkül mü 'mine 'âli maḳām

Sen tevekkül dāmenin tūtğıl müdām 113b/1

Revānī, aşağıdaki beyitlerde tevekkülü daha çok “tedbir” ile ilişkilendirmiş ve yukarıda da bilgileri verilen bu kavramı, islami gelenek doğrultusunda ele almış, “tedbir-takdir” bağlamında işlemiştir. Buna göre kul, tedbirini alacaktır. Takdiri allah’a bırakacaktır. Revānī, bu ifadesini “Ey iman edenler, tedbirinizi alın!” (Nisa: 4/71) ayetine dayandırır. Görüldüğü üzere kulun tedbir almasının önemini vurgulamıştır. Bu beyitlerde dile getirilen durum tedbirin alınması ama tedbire güvenilmemesi, takdir neyse onun olacağına inanılmasıdır. Böyle olduğu takdirde kul kadere rıza gösterip birtakım sebeplere bağlanıp kalmaz. İşte olması gereken tevekkül anlayışı da budur.

Gözleme dāyim işüñ tedsīr-ile

Sen gözet tedsīrünü taḳdīr-ile 114a/2

Revānī, tevekkülü, “ihtiyar” kavramı ile de ele alıp işlemiştir. Kişinin kendi seçme tercihi olan bu kavramı, nasihat doğrultusunda terkedilmemesi gereken bir düşünce olarak benimsemiştir. Buna göre insan kendi iradesini terketmemesi ve elden bırakmamasına rağmen, ancak ona güvenip de orada da kalmamasını öğütler.

İhtiyārı gerçi kim terk itme sen

Līki görüp anı anda ḳalma sen 114/3

Şair, aşağıdaki beyitlerinde tevekkülü, kişinin yarını ve geleceği düşünmemesi gerektiği noktasında ele almıştır. Bir nasihat kültürü doğrultusunda verilenlere göre insan bugününü ve yarınını tasa etmemeli. Bugün ve yarın ne yiyeceğim diye düşünmemeli, rızık endişesi de taşımamalı. Zira bugün rızık verenin yarında verebileceğini tevekkül bağlamında öğütlemiştir.

Gice gündüz sen ḡam-ı ferdāyı ḳo

İrte ne yirem diyü sevdāyı ḳo 4

Gün bu gündür ger bilürseñ sen ḥaber

İrte içün yime sen hūn-ı ciger 5

İrtegi rızkuñ қо sen teşvīşini
Şimdi viren irte de virür anı6

Yarını қо sen meger yarınki gün
Dün dime illā meger kim dünki gün 7

Revānī, dini gelenek doğrultusunda tevekkülü tasavvufi bir terim olan “ibnü’l-vakt” üzerinden de ele almıştır. Bu kavrama göre sufi vaktin çocuğudur ve kendi vakti doğrultusunda hareket etmelidir. Yani vaktinin dışına çıkmamalıdır. “ibnü’l-vakt” için yarın diye bir kavram yoktur. Onlar anı yaşarlar. Bundan dolayı bugüne bakar yarını endişe etmezler. Eğer bu doğrultuda hareket ederse. Yani anı yaşamayıp yarının yarının düşüncesinin peşinde koşarlarsa gerçekleşmeyecek bir sevdanın peşinden koşar gibi olurlar. Bu da yanlış bir yola sevkedeceğinden onun terkedilmesi gerektiğini vurgular. Çünkü her işte Allah’ın hükmü bulunduğu buna dikkat edilmesi gerektiğini öğüt verir.

Vaqtūni gör şofi ibnü’l-vakt olur
Hāle baḡıl yoḡsa ḡālin fevt olur 8

Şol ki yoḡ sevdā durur қоıl anı
Her işūnde bil Ḥaḡ’un taḡdīrini 9

Sufinin geçeceği makamlarda dikkat etmesi gereken önemli hususlardan birisi de her tevekkülün kendisine ait bir makamı olmasıdır. Zira sufi, makamları aşarken o makamın konumuna göre hareket eder ve bulunduğu makamın tevekkülü doğrultusunda ehil sahibi olur. Aşağıdaki beyitlerde Revānī, bu durumu ifade etmiştir.

Her maḡāmda bir tevekkül bulunur
Her birinüñ aña göre ehli olur 10

Her birisi ehline bir mertebe
Ol maḡāmda aña olur menḡabe 11

Ol maḡāmdan geçicek ol anı қor

Ol tevekkül aña ednā görünür 12

Makamlarda tevekkül duygusunu yerine getiren sufi yüksek konuma ulaşır ve onun hazzını yaşar. Bu durmudan son derece hoşlanır. Bu konumu elde eden sufi, “Hakku”l-yaqîn” olmuştur. O nisbette makamın zirvesinde bulunan sufi Hallac gibi şirke düşme tehlikesi ile de karşı karşıya gelebileceğini ifade eder.

Şol tevekkül kim bize gāyet gelür
Ānı bulmağ bir ulu hālet gelür 114b/13

Şol kişi kim buldı ol Hāḡku”l-yaqîn
Ol aña nisbet olur şirke ya’ḡn 14

3.14.34. Vücūd-ı Mutlak

Sözlükte “var olmak, bulunmak; varlık” anlamına gelen vücud, dinî bir terim olarak “Allah’ın, zihnin dışında gerçekliğinin bulunduğu ve mevcudiyeti zorunlu bir varlık (vâcibü’l-vücūd) olması anlamında kullanılır” (Yavuz, 2013: 43/136). Bu terim, tasavvufi olarak “Kendisinden başka bir varlık bulunmayan, hiçbir şeyle kayıtlı olmayan, bütün mevcûdat kendisinin tecellî ve zuhûrundan ibâret bulunan Hakk’ın varlığını” ifade eder (<http://www.lugatim.com/s/Vucut>).

Revânî, Vücūd-ı Mutlak kavramı ile Allah’ı kastetmiş ve bu ifadeyi değişik yerlerde Allah’ın varlığı olarak kullanmıştır. Şair, aşağıdaki örneklerde görüldüğü üzere tevekkülü anlattığı yerlerde, kişinin, yeryüzünde Allah’ın bir yansıması/tecellîsi olarak algılandığı için tevekkül sahibi olması gerektiğini ifade ederken vücūd-ı mutlak kavramı ile Allah’ı kastetmiştir.

⁽¹⁾olmuş bir Şāhbāz-ı ‘aḡıldur ki havās kuşlarına re’îs olmuş bir tūṭiye ⁽²⁾cāndurki ten kafesine ins olmuş bir zātdur ki āyîne-i vücūd-ı ⁽³⁾mutlak olmuş bir gönüldür ki hemîn ‘arza gāh ḡağ olmuş. 19a

Revânî, tasavvufta seyri sülûk aşamasını geçip Allah’da ebedi olan kişinin, yeryüzünde halkın içinde Hakk’ı yaşayıp, her gördüğü Hak olduğu düşüncesini ifade ederken aynı düşünceyi halvette yani kendisi ile başbaşa kaldığı bir pozisyonda da yanında Allah’ın dışında kimsenin olmaması gerektiğin belirtir. Burada da Revânî, vücūd-ı mutlak ile Allah’ı kastetmiştir.

Nā-gāh ḥalkā karışursa daḥı gördüğü Ḥaḳ ⁽⁹⁾ola, ve dāyima ḥalvet ḳalduḳça daḥı
ḳalan vücūd-ı mutlaḳ ola. 120a

Revânî, yukarıda ifade edilenlerin benzerlerini aşağıda da ifade etmiştir. Öyle ki, gizli sırları bilen ârif/mürşid'in ilmi ilm-i hak olunca, mürşidin yönetiminde ilahi yolculuğa çıkan sâlik de vücūd-ı mutlakın yani Allah'ın aynası olmuştur.

şol ‘ârif-i Rabbâni ki ‘ilmi hemîn ‘ilm-i Ḥaḳ olmuş şol ⁽⁹⁾sâlik-i nūrânî ki âyine-i vücūd-ı mutlaḳ olmuş 235a

3.14.35. Zâhir ve Bâtın

Zâhir kelimesi hem sözlüklerde yer alan ve bir şeyin görünen tarafı, dış yüzü, dış görünüşü (Pala, 2015: 487) anlamlarında hem de tasavvufi olarak görünen âlem anlamında kullanılmıştır (Cebecioğlu, 2020: 540). Revânî, aşağıdaki beyitte kelimenin sözlük manasını kullanmıştır. Buna göre yaratılan herşey bir kâf ve nûn ile görünür hale gelmiş ve ortaya çıkmıştır.

Evvelîn-ü âhirîne rah-nümûn

Anda zâhir cümle-i bir kâf-ı nûn 17b/3

Allah'a ulaşmak isteyen sâlik bir takım eylemlerde bulunmalı, çalışıp çaba göstermelidir. Bu yola giren Allah, zâhirini ve bâtınını yani içini ve dışını tek-renk kılar. Başka bir ifade ile o kişinin içi ve dışı aynı renk ile boyanmış olur. Şüphesiz ki bu renk Allah'ın boyası olup Bakara suresi 138. Ayet doğrultusunda ifade edilmiştir.

Cehd edegör ki seni evvel ḳâdir

Ḳıla yek-rengi bâtın vü zâhir 26b/142

Revânî, tasavvuf yoluna giren sâlikin tek başına bu yolu yürüyemeyeceğini söylerken bir yol göstericiye yani “reh-ber-i dânâ” ya ihtiyacı olduğunu söyler. Şair bu yol göstericinin bir takım özelliklerini söyler. Bu özelliklerden birisi de zâhir ve bâtın olgusunu bilmeli ve ondan nasiplenmelidir. Zâhir ve bâtın ilmine sahip olan bu rehber, şüphesiz sâliki hedefine ulaştırır.

Rehber-î dânâ ola vü ser-bulend

Zâhir ü bâtın yüzünden behremend 37a/14

Şair, aşağıdaki beyitte görünüşte ilmi elde eden mutluluğa kavuşan Allah erinin batını, yani iç dünyası zengindir ve Hz. peygamberin evinin mirasçısıdır. Başka bir ifade ile Allah yolunun yolcusu yanında, peygamberin de yolunda gidenlerdendir.

Zâhirinde ‘ilmi kesbeden safâ

Bâtinî mîrâş-ı dâra Muşţafâ 37a/15

Mutasavvıflara göre Allah’ın varlığı yarattığı her şey üzerinde kâhirdir. Bu yoldan hareket eden şair Allah’ın nişanı zâhirde yani görünen âlemde ortaya çıkar. Şairin buradaki asıl amacı vahdet-i vücûd görüşüne göre Allah’ın varlığının zâhir âleme yansımastır.

Vücûdî cümle-i mevcûda kâhir

Nişânî her görünenlerde zâhir 29a/8

Revânî, Allah’ın kitap göndermediği bir kavmi mümin ve kâfir olarak ayırt etmediğini ifade eder. Ayrıca kitap gönderdiğinde de davete uyup uymayacağını insana bıraktığı, yani insanın ihtiyarına/seçme hakkına bırakarak Allah’ın adil sıfatından bahseder. Şaire bunu “‘adlî zâhir ola ‘âleme” diyerek Allah’ın adaletini tüm dünyaya yaydığını ve bunun delilinin ise insanda görünür olduğunu ifade etmektedir.

Tâ ki ‘adlî zâhir ola ‘âleme

Hüccetün rüşeni kıla ol âdeme 34b/16

Câmi‘ü’n-Nesâyih’de konu gereği Allah’ın yüceliği, yaratıcılığı vb. vasıfları sık sık geçer ve bunlar bazı teşbihlerle ortaya konulur. Bunlardan biri de Hakk’ın Güneş, yarattıklarının gölge olmasıdır. Şair bu benzetmeden hareketle zâhir kelimesinin sözlük anlamı olan görünmek, ortaya çıkmak anlamına yer vererek, Güneş ortaya çıkınca gölge gider der. Burada Allah’ın varlığı karşısında insanın varlığının hükmü yoktur düşüncesi ifade edilmektedir.

Âfitâb oldukça zâhir zıll gider

Hâk gerekse varlığıñ el gider 43a/2

Revânî eserinde, çeşitli konulara yer vermiştir. Bunlardan birisi de ilimdir. İlmin, özelliklerinden ve insan üzerindeki etkisinden uzun uzun bahseder. Şaire göre ilmin sayesinde vahdet sırrı ortaya çıkar. Burada zahir kelimesi sözlük anlamında kullanılmıştır. Ayrıca batın gözü, yani gönül gözü açılırsa birçok sırrın aşikâr olacağı da muhakkaktır. Sadece duyuş ve seziş kabiliyetine sahip olunmalıdır. Yani “dîde-i bâtın” açık olmalı.

Dîde-i bâtın eger bînâ ola

Nice sırlar göz göre peydā ola 65b/28

Sırr-ı vaḥdet zāhir olur bî-gümān

‘ Ayn-i ‘ ilm ol vaḳt olur bilgil ‘ ayān 65b/29

Câmi‘ü’n-Nesâyiḥ’de, gönüllerde Allah aşkının yakıcılığına da yer verilmiştir. Bu Allah aşkı hem zahirde olur hem batında olur. Zahirde olursa ancak zahiri yakar. Başka bir ifade ile dıştaki ateş, dışardaki yakıcılığı kadar yer kaplamaktadır. Asıl ateş ise içerdedir. Yani batındadır.

Āteş-i zāhir, sūzende-i bîrūn olur

Āteş-i ‘ ıṣṣ, sūzende-i derūn olur 133b/6

Revânî’ye göre zikir sırasında çalınan def ve ney bir zâkir hüviyeti taşımakta ve allah’ı zikretmektedir. Diğer bir ifade ile kamışlıktan koparılan neyin feryadına karşılık veren def, sadece semboldür. Asıl ses, gizli güçte, yani gönüldedir. Gönlünün sesini dinleyen zahirdeki seslere itibar etmez. Şair çoğu yerde olduğu gibi burada da zahir kelimesinin sözlük anlamına yer vermiştir.

Her def ü ney anlara zâkir durur

Gizlū diller ehline zāhir durur 156b/6

Dünya hem zahirde hem de batında, birbiriyle irtibat hâlinedir diyen şair, insana seslenerek zahirde ve batında ne varsa Allah yaratmıştır. Hem de tam ve mükemmel olarak yaratmıştır. Şair, insanlara bunu anlamaları için uğraşmalarını nasihat eder.

Bilki ‘ âlem bâtın ü ger zāhir o

Birbirîne mürtabiṭ hem nâzir o 35a20

Temizlik zahirde vaciptir, ancak, önemli olan gönlü arındırmaktır. Şair, gerçekten de bütün sufi oluşumların benimsediği gönül temizliği olgusunu vecizbir şekilde vurgulamıştır. Gönül kirli, nefsi arınmamış insanın görünüşte temiz olmasının kıymeti yoktur

Ṭahâret zāhir-i vâcib ü lakin

Gerekdür hem dahî ṭedhîr-i bâtın 62a/7

3.14.36. Şâkir ve Zâkir

Dini bir kavram olan şâkir, nîmet ve ihsan vereni öven yani Allah’ın verdikleri karşısında şükreden kimse (Karagöz, 2010: 611). Zâkir ise, Allah’ı anan, zikreden

kimsedir(Canbulat, 2010, 704). Revânî’de bu iki kavram dini anlam ve muhteva içerisinde ele alınmış ve sözlük anlamı doğrultusunda kullanılmıştır. Buna göre kul olan bir kimse Allah’ın kendisine verdikleri karşısında şükredici olmalıdır. Kulun başına gelen her hayır ve her şerde Allah’ı anmaktan vazgeçmemeli. Şakir, Allah’ın vermiş oldukları şükür ve nimetine bakıp güçsüzlüğünü görüp şükründen vazgeçmemeli. Ayrıca şair, Allah’ın yarattığı bütün varlık zerrelerinin onu andığını ve bunlar içerisinde bulundukları her duruma da şükrettiklerini ifade eder. Revânî, bu ve buna benzer duygularını eserinde farklı konular içerisinde yer yer dile getirir.

Bende olan mevlāsına şākir gerek
H̱ayr [u] şerde ẖayr ile zākir gerek 15a/1

Şākir dāhi ni‘ met vü şükri̇ anun
‘ Acziñi̇ bilmek hemīn ancak senūn 15a/4

Merd-i ‘ ākil dāyima šābir gerek
Nef‘ ü zarda Rabb’ına šākir gerek 103b/1

Cümle zerrāt-ı kevn zākirdur
Her birī ẖaletine šākirdur 25a/105

sensin her zākirūñ mezkūrı sensin her šākirūñ meškūrı 102a

Faḫrına ḥoşnūd u hem šākir ola
Faḫr içinde Rabb’mı zākir ola 104b/4

3.14.37. Zikir

Revânî’nin Cāmi‘ ü’n-Nesâyih’de yer verdiği tasavvufi unsurlardan biri de zikirdir. Bilindiği gibi zikir, “Allah’ı anmaktır” (Canbulat, 2010: 715). Şair de nasihat üslubu ile zikir sahibinin dilinin kalbine gizlendiğini, kapalı olduğunu belirtir. Burada şair, zikir sahiplerinin dillerini törpülemelerini, başkalarına kötülükten kendilerini alıkoymalarını öğütlemektedir.

Zikri anıñ zebāna bestedur

Derdī ānuñ dil şikestedur 24b/96

Zikirde marifet, Allah'ı anmaktır. Allah'ın sıfatlarını zikrederek kalben ona yönelmek zikir sahibinin asıl marifeti olmalıdır. Şair burada zikir ehlinin her zaman Allah'ın sıfatlarını anması gerektiğini vurgularken, zikrin amacının zikir yapanın Allah ile bir olup ondan kopmaması gerektiğini ifade eder.

Her biri zikrī içinde bir şıfatuñ

Bendesi añladuğī ma'rifetun 25a/109

Allah'ı zikir etmekle gönlüne mutluluğu yerleştiren kişinin koruyucusu Allah'tır. Şair aşağıda Allah'ı anan kişinin hem gönlünün hem de dilinin sevineceğini ifade eder.

Ḥudāvendī ki nāmı hırz-i cāndur

Anuñ zikri dile kām-ı zebāndur 29a/12

Revânî Câmi'ü'n-Nesâyah'de, dil ile Allah'ı zikir edip onu anmaya önem vermiştir. Bu zikir, sadece insanlara ait bir özellik olmaktan çıkmış tüm kâinata, tüm evrene yayılmıştır. Tabiat unsurlarına yer veren şair, bu durumu ortaya koymuştur. Tabiatın bir unsuru olan sūsen çiçeğinin dilinde Allah'ın zikir etmesi bundan dolayıdır. Burada "sūsen-dil" ilişkisi öne çıkmaktadır.

Dilinde sūsenün zikri Ḥuda'nuñ

Demi andan dem-i bād-ı sabānuñ 84b/4

Zakir, kalbini Allah'un nuru ile aydınlatmalı, gönlünü ise gül bahçesine döndürmelidir. Bu bağlamda şair, bir zakirin zikri gibi Allah'a yakarışlarda bulunarak kalbini onun zikriyle gül bahçesine çevirmesini ister. Bu tasavvur bize ateşin yakmadığı ve gül bahçesine dönüştüğü Hz. İbrahim kıssasını hatırlatır.

Derūnum nūruñ-ile rūşen eyle

Dilūmi zikrūñ-ile gülşen eyle 172a/44

Dil ile Allah'ı zikir, yani ilahî olanın kalbî olarak içselleştirilmesini zakir özümsemelidir. Şair, bunu nasihat vari sunar. Bu duyguyu tabiatına içselleştiren yol eri, Allah'a duyduğu duyguyu gönül huzuruyla ahir zamanda tenin asıl sahibine emanet etmeyi de saadet olarak görmüştür. Adetten-saadete yolculuğun manevî merhaleleri diyebileceğimiz bu durum, manevî bir duyuşun ürünüdür.

Dile zikrūñ ṭabī' at kıl ve 'adet

Ki āhır demde ben bulam sa'adet 172b/51

Şair eserinde, Allah’a yakarışlarda bulunduğu beyitlerde gönlünün Allah aşkı ile nurlanmasını talep ederken, aynı yakarışı gönül içinde ifade eder ve Allah’tan, Allah’ın zikri ile donanmış bir gönül ister. Bu bağlamda kalp, Allah’ın manevî varlığının şevkiyle dolarken, gönül, onun zikriyle nefis binasını yıkarak yerine ebedî huzuru imar edecektir.

Derûn vir kim ola şevkunla pür nûr

Göñül vir kim ola zikrûnle ma‘ mûr 172b/54

Revânîye göre zâkir, talep ehlidir. Allah’ı istemeyen bu yola nasıl girebilir. O, Allah’ı gerçekten arzulamalı, yola girince de geri dönmeyi düşünmemelidir. Çünkü bu talep onun zikrindedir ve son durağı Allah’ın rızasıdır

Ṭaleb ehli ṭaleb fikrinde gerek

Hâk isteyen anuñ zikrinde gerek 240b/25

3.14.38. Zâhid

Tasavvufi bir kavram olan zâhd çoğunlukla dünyaya kendisini dünyadan çeken ve dini hayata veren, ahirete yönelen kişilerin tümü için kullanılan bir terimdir (Cebecioğlu, 2010: 539). Dünya malına, mülküne, dünyanın şanına ve şöhretini dikkate almamak, aza kanaat etmek, sürekli ibadet etmek, bu dünyadan çok ahirete yönelmek ve ahiret ile ilgili hayırlı işler yapmak zühdün temel göstergeleridir. göstergeleridir (Ceyhan, 2013: 44/533).

Zâhid, tasavvufi bir kavram olarak eserde ele alınmış ve zâhide ait ifadeler bu bağlamda kullanılmıştır. Revânî, bu kelimeyi yorumlarken bir takım benzetme ve tasavvurlardan hareket etmiştir. Şaire göre zâhid, aslanlara özgü bir yiğitliğe sahip olmalı, iki dünyaya karşı gönlünü soğuk kılmalı, yani iki cihana gereğinden fazla değer vermemelidir.

Zâhid oldur kim ola şîrâne merd

İki ‘ âlemden kıla göñlini serd 57a/3

3.14.39. Zühd

Zühd kavramı, “Dünyâya râğbet etmeyip kendini ibâdete verme, nefsinin her türlü zevkten alıkoyup ibâdet yolunu seçme, perhizkârlık, takvâ” anlamında kullanılan bir kavramdır (<http://www.lugatim.com/s/Züht>). Revânî, bu kavramı değişik tahayyl ve tasavvurlar içerisinde ele alıp incelemiştir.

Şair; zühdü muma, gönül kuşunu ise pervaneye benzetiyor. Pervânenin muma atılıp yok olması misali, zühd yoluna girenlerin mutlaka esas iş olarak bu aşkı kendilerine rehber edinmelerini nasihat etmektedir. Ferzâne kelimesinin tasavvufta derviş anlamı da düşünüldüğünde şairin hitabının zühdü ilke edinen dervişlere olduğu görülmektedir.

Zühd şem' ü murg-ı dil pervânedür

Zühd esâs-ı kâr-ı her ferzânedür 57a/4

Zühd, her ne kadar yüce bir makam ise de zühdün üstüne zühdlük yapmak daha ulu bir mertebedir. Bu yola giren kişi, bulunduğu makamdan daha ötesini arzulamalıdır. Bu makamlarda salikin kendi sırrını muhafaza etmesi, kendisinde hâsıl olacak bazı keramet sayılabilecek hâllerden geri durmalıdır.

Zühd gerçi bir maḳâm-ı ' âlidür

Zühde zühd itmek ulular ḫâlidür 57a/5

Nefisle mücadele, zühdün en büyük nimetlerindendir. Çünkü bu büyük cihat saliki Allah'a, yani asıl menziline götürecektir. Bu yüzden şair, zühtü nefsin ihtiyarı, yani özgür seçimi olarak görüyor. Burada amaç, benlik denilen kesreti yok ederek Allah'ta fenayı bulmak, yani varlığını ilahî yüceliğin azametinde yok etmektedir. Bu, asıl saik ve yeterliliklerdir

Zühd ki anda ihtiyâr-ı nefis olur

Ol fenâ ehli ḳâtında bes olur 57a/6

Şair, sürekli zühde zahid olmayı, yani bulunduğu makamlarda durmamayı, devamlı ileriye gitmeyi nasihat etmektedir. İlereleyebilmek için bu makamlara terk-i diyâr edilerek ulaşılır. Bu bağlamda bir yere bağlılık, kişiyi dünyaya aşırı rağbete düşürebilir. Revânî, bu söylemiyle mutasavvıfların sürekli dile getirdikleri şekilde makamlarda sürekli bulunmama, kalmama olgusunu dile getirir.

Çünkü terk-i ihtiyâr olur maḳâm

Zühde dāḫī zāhid olurlar mudām 57a/7

Zühdde amaç Allah'a yakınlıktır. Bu yakınlıkta nefsin saptırmalarına dikkat etmeyi nasihat eden şair, Allah korkusunu temel dayanak olarak zühd yoluna kaim etmektedir. Bu yolun diğer mesnetleri doğruluk, ihlas, dua ve özgür iradedir:

Zühd ü taḳvâ ḳurbet ü ḫavf ü recâ

İhtiyâr ü şıdḳ u iḫlâs u du'a 159b/16

3.15. TABİAT UNSURLARI

Câmi‘ü’n-Nesâiyih, her ne kadar dini, tasavvufi bir eser olsada eser içerisinde tabiat unsurlarının da yer aldığı görülür. Şair, tabiat unsurlarını gelenek doğrultusunda işlenmiştir. Bu unsurlar daha çok dini, tasavvufi ve kavramsal çerçevesi içerisinde ele alınmıştır. Bu kavramsal çerçevede kozmik unsurlar öne çıkmaktadır.

3.15.1. Kozmik Unsurlar

3.15.1.1. ‘Arş

Sözlükte, “yükseklik, tavan, çadır, çardak, ayağın tümsek yeri ve taht anlamına gelen arş; ıstılahta gerçek mahiyetini ölçü ve sınırını insan aklının kavrayamayacağı gerçek içeriğini sadece yüce Allah’ın bildiği bütün âlem denilen yeri, gökleri, cenneti, cehennemi, sidreyi, kürsüyü kapsayan ilahi taht ve hükümlanlık demektir” (Karagöz, 2010: 31).

Revânî, Câmi‘ü’n-Nesâiyih’de dini ve tasavvufi anlam ifade eden ‘arş unsuruna yer vermiştir. İslâm inancına göre gökyüzünün en yüksek katı, son noktası olan ‘arş bu doğrultuda eserde yer almıştır. ‘Arş, daha çok kürsi unsuru ile birlikte “‘arş u kürsi” şeklinde ve çeşitli tasavvurlar doğrultusunda ifade edilmiştir. Şair müride seslendiğinde çalış, çabala ki dönen felek sana mekân olsun, bunun karşılığında ‘arş da sana dayanak olsun der. Burada “çarh-‘arş” ilişkisi kozmik âlem içerisinde ele alınmıştır.

Sa‘y kıl çārḥ merḳad ola saña

Var durış ‘arş mesned ola saña 21b/29

‘Arş, az da olsa başka unsurlar ile de ele alınır. Şair, tasavvurunda “kutsiyân-ı ‘arş” a yani meleklerle yer verir. Bu bağlamda Allah yolunun yolcusuna Hak yolcuları ile buluşmasını ve onlarla birlikte ‘arşın melekleri ile uymasını söyler. Şair, buna benzer duygularını başka beyitlerde de tekrar eder. Bu beyitlerde müridin ‘arş ve kürsünün çevresinde dolaşmasını, melekleri de dost edinmesini ifade eder. Şair, ‘arş kelimesini de kürsü ile birlikte kullanmıştır.

Şūfiyân-ı şāfiyi dem-sāz kıl

Ḳudsiyân-ı ‘arş ile pervāz kıl 36b/1

Pes eyle ṭavāf ‘arş u kürsī

Hem-rāh-ı muḳarrebân-ı ḳudsī 55a/21

Revânî, Allah'ın bilgisinin kuşatıcılığını birtakım unsurlar ile ifade ederken 'arş unsurunu da kullanır. Buna göre 'arş Allah'ın bilgisi dâhilindedir. Şair burada da gelenek doğrultusunda 'arş kelimesini kürsü ile birlikte kullanmıştır. Benzer ifadeleri başka beyitlerde de kullanmıştır. Şairin tasavvuruna göre Hz. Peygamberin nuru zahir olduktan sonra 'arş ve kürsünün yaratılmıştır.

Levh ü kalem ile 'arş ü kürsi
Âyinen içinde her birisi 99a/36

Zâhir oldı nûrı vü dikti 'alem
Oldı 'arş ü kürsi vü levh ü kalem 188a/14

Şair, 'arş unsurunu “Rahman'ın 'arşı kuşattığı” mealindeki Taha süresi 5. Ayetine telmihte bulunarak kullanmıştır.

Basañ ola eger dilûnde bu fers
Zâhir ola “istevâ 'ala'l-'arş” 99a/40

'Arş kelimesi yukarıda belirtildiği gibi aşağıdaki beyitte de kürsü ile birlikte kullanılmış ve peygamber övgüsü içerisinde dile getirmiştir. Şair yeryüzüne ve gökyüzüne seslenerek 'arş ve kürsünün Hz. Peygamberin nurunun yansıması olduğunu söyler.

Ey zemîn ü âsumân ħak-i derûñ
'Arş ü kürsi 'aks-i nur-ı gevherûñ 200/1

Şair aşağıdaki beyitte de 'arş ve semâyı bilinen anlamları doğrultusunda kullanmıştır.

Şol güneşte ki 'arş zerre olur
Mañla' ıdur semâsı 'uşşâkuñ 149/3

3.15.1.2. Âfitâb/ Ĥurşid

Şairin yer verdiği kozmuk unsurlardan biri de âfitâbtır. Âfitab Farsça bir kelime olup güneş anlamına gelmektedir (Develioğlu, 2017:13). Revânî, güneş anlamına gelen âfitap kelimesinin yerine az da olsa aynı anlama gelen “Hurşid ve Mihr” kelimelerini kullanmıştır. Revânî, tevhidlerde işlediği konu gereği her zaman yaptığı gibi Allah'ın yaratıcılığını öne çıkarır. ona göre, Toprağı giydiren, suyu donatan Allah, “gökyüzü

kemerini/ kemer-i âfitâb”ı kırmızıya boyayan olarak görür. Aşağıdaki beyitler bu duruma örnektir.

La‘l-i tırâz-ı kemer-i âfitâb
Hülle-i kūy ḥāk u ḥulī zübd-i âb 5b/2

Çehre nümā-yi meh-i ḥurşid rūy
Ġāliye say-ı şeb zencir-i mūy 6a/12

Revânî, tevhid bölümlerinde Allah’ın kudretini gösterirken onun yaratıcı özelliğini bir takım unsurlar üzerinden ifade eder. Buna göre güneşe kırmızı rengi veren Allah halis mis kokusunun kesesini açan olarak tasavvur edilir.

Reng-i zer-î kırmızı-yi âfitâb
Nāfe guşā-yi nefes-i müşk-i nāb 6a/11

Şaire göre, zevcenin güneşi ki (yeryüzünü) aydınlatır. İnsanın bedeninde ise o/güneşin aydınlığı gizlenir. Şair, burada sanki parlak ayın/tabanın güneş tutulmasına yol açtığı kozmik olaya vurgu yapmakta, bunu Allah’ın nurunun insanda tecelli ettiği vahdet-i vücut telakkisiyle bağdaştırarak sunmaktadır. İlgi ve bağdaştırma son derece estetik

Āfitâb-ı zevce kim tâbân ider
Binye-i âdemde ol pinhân ider 8b/18

Şair bazı bazı beyitlerde kozmik unsurları benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Bunlardan biride gönüldür. Gönülden bahsedilen yerlerde şair gönülü, yokluk sabahının güneşine benzetmiş ve bu benzetmeyi “gönül-âfitâb” ilişkisi içerisinde ele almıştır.

İbtidā netice-i ḳâdem ol
Āfitâb-ı sepīde-i ‘âdem ol 26a/131

Şair, bir tabiat olgusu olan güneşin ortaya çıkmasıyla gölgenin kaybolduğunu söyler. Burada Allah’ın varlığı karşısında insanın varlığının hükmü yoktur düşüncesini ifade eder. Diğer bir ifade ile insanın varlığı da Allah’ın varlığı ile anlam kazanır. Bu duygu bize vahdet-i vücut felsefesini hatırlatır. Şair, yaratılış-varoluş olgusuna kozmik olgu olan güneş-gölge teması ile ilişkilendirir.

Āfitâb oldukça zāhir zıll gider
Ḥāk gerekse varlıgūñ el gider 43a/2

Şair, tabiat unsurlarından güneşi zerre ile ilişkilendirir ve zerreye “Ey zerre güneşe varayım deme” diye seslenir. Ardından da ona, yalnızca güneşin ısısına dayan ve ondan uzak dur da der. “Güneş-zerre” ilişkisi doğrultusunda güneşin toz zerrelere yakın olduğuna dair kozmolojik olguya vurgu yapılır.

Ey zerre irem dime âfitâba

Tek şabr idebil ırakda tâba 101a/79

Aşağıdaki beyitte kozmik unsur olan âfitâbı kapalı istiare yolu ile kişileştirmiş, âfitâba farklı bir anlam yüklememiştir.

Ey tufeyli hânde-küñdur âfitâb

Giryeñ oldı kâr-fermâ-yı şehâb 200b/4

Câmi‘ü’n-Nesâyi‘de peygamber övgüsüne yer verildiği gibi dört halife övgüsüne de yer vermiştir. Bu yer veriliş kozmik unsur olan âfitâb üzerinden örneklendirilmiştir ve “çehâr-âfitâb” ile dört halife kastedilmiştir. Şaire göre ümmet feleğinin dört güneşi her taraftadır. Hayâ ve doğruluk denizi ile cömertlik ve adalet gibi. Şair, feleğin sınırsızlığını iyi ve güzel amellerin deniz gibi sonsuzluğu ile birleştirir ve böyle sınırsız bir ahlaka sahip olmayı öğütler

Her çehâr-âfitâb-ı çârḥ-ı ümem

Baḥr-i şıdk u ḥayâ vü ‘adl ü kerem 206b/1

Dört halifeden ilki olan Hz. Ebûbekir övülürken onun “sıdk” sıfatı “âfitâb” ile ilişkilendirilmiş ve Hz. Ebûbekir gelenek doğrultusunda doğruluk güneşi olarak ele alınmıştır. Buna göre ilk halife gönlü doğruluk güneşinin doğusu, toprağı/hamuru Allahın lütfunun eseridir.

Maşrık-ı âfitâb-ı şıdk dili

Eşer-i luṭf-i izid âb ü gili 206b/2

Revânî, insanın Allah’ın varlığını bilmesi konusunu iki kozmik unsur olan semâ ve âfitâb bağlamında ele almıştır. Şaire, gökte güneş görüldüğünde, sıradan göz onu göremezse yazık der ve insanın basiret gözüyle Allah’ın nuruna ve varlığına yönelmeyi nasihat eder.

Çün semâda âfitâb olur ayân

Çeşm-i a‘mî görmez-ise ne ziyân 96a/1

Şair aşağıdaki beyitte allah'ın gücü ve kudretinden bahsederken tasavvufî bir âlem olan “şuhûd” ile kozmik unsur olan “âfitâb”ı ilişkilendirerek Allah'ı mana âleminin güneşinin ışığını yayan olarak dile getirmiştir. Diğer bir ifade ile Allah'ın nuru, ışığı, güneşi her şeyi kuşatıcıdır.

Bâsîṭ-i nūr-i âfitâb-ı şuhûd

Ḳâbız-ı zıll-ü imtidâd-ı vücûd

25a/102

Şair, aşağıdaki beyitte yarasanın gözü güneşi elbette görmez derken bu bağlantıyı kozmik unsur olan hurşid ile kurmuştur.

Ḥurşidi görür mi çeşm-i ḥuffâş

Niçe şehun-ı güzâf ü ḳulmaş 100b/71

Peygamber övgüsü yapılırken, bu övgünün hurşid üzerinden ifade edildiği de görülür. Şaire göre peygamberin gönlü coşkulu bir deniz, yanağının parlaklığı da çok parıltılı güneştir.

Dil-i pür cûşıdur deryâ-yı mevvâc

Ruḥ-ı rahşendesî ḥurşid-i vehhâc 187a/10

Şair, Allah'ın yaratıcı özelliğinden bahsederken yeryüzü ve gökyüzü unsurlarına yer vermiştir. Kozmik unsur olarak ay, güneş ve yıldızlar, yeryüzü unsuru olarak da kara ve deniz kullanılmıştır. Şair leff ü neşr sanatı ile kozmik unsurlarla, karadaki olguları birleştirmiştir. Aşağıdaki beyitler Allah'n yaratıcı özelliğini gösterir.

Mâh u mihr u encüm ü levḥ ü ḳalem

Baḥr u berr u ḥuşk [u] ter u rîz u bem

8a/10

Rûz [ü] şeb çârḥî durub gerdân ider

Rûz-i mihr ü şeb mehî tâbân ider 17b/4

Revânî, aşkı anlattığı yerlerde kozmik unsur olan “mihr”e de yer vermiştir. Bu unsuru tevriye sanatının estetiğinden yararlanarak güneş değil de sevgi anlamında kullanmıştır. Şair, aşağıdaki beyitte “aşk oyunu yapma, davayı bırak. Senin sevgin bana mecazdır” diyerek gerçek aşkın ilahi aşk olduğunu vurgular.

Ḳo da'vî itmegil sen 'ışk-bâzî

Senûñ mihrûñ durur baña mecâzî

46b/15

Ḳo sen ‘āşık degülsin baña lîkîn
Senûñ mihrûñ benûm gönîlümde sâkin 46b/16

Aşağıdaki beyitlerde de güneş yani mihr kelimesi bir kozmik unsur değilse sevgi anlamında kullanılmış, bununla da Allah sevgisi, Allah aşkı kastedilmiştir.

Bu milkûñ mâlikine cān-ı ‘āşık
Dem urur mihr-ile her subḥ-ı şādık 86b/48

‘Āleme çün irdi cūduñ kaçresi
Raşş urur her dilde mihrûñ zerresi 111b/109
(mihr kullanımı çok fazla)

3.15.1.3. Mâh

Mâh, Farsça bir kelime olup “ay” anlamına gelir. bu kelimenin karşılığı Arapça’da “kamer” dir (Develioğlu, 2017: 649). Câmî‘ü’n-Nesâyih’de yer alan bir diğer kozmik unsur da Ay’dır. Şair aşağıdaki Ay kelimesini Ay’ın ilk şekli olan “mâh-ı nev” olarak kullanmıştır. Bu kullanım tevhid manzumesinde yer almıştır. Buna göre yeni ay, kapısında hizmetkar, rüzgâr ise onun öncü/önde giden askeridir. Şair, yeni ayı bir kale kapısı, rüzgarı da onun kapısını bekleyen bir asker olarak tasavvur eder.

Ḥalka be-güş-ı deridür **mâh**-ı nev
Leşkeridür bād-ı cihân pişrev 6b/19

Revânî, Leyâ’nın güzelliğini dile getirirken mâh unsurundan yararlanmıştır. Şair, Leylâ’nın yüzü ile Ay’ı karşılaştırmış üstünlüğü Leylâ’nın güzelliğine vermiş ve onun güzelliğinin gökyüzündeki ayın parlaklığını, revnaklığını kıldığını söylemiştir.

Ḳomâmiş mâha revnaḳ rûyî anuñ
Şımış müşkûñ bahâsın müyî anuñ (49b/8)

3.15.1.4. Merrih

Merrih, güneş sistemini oluşturan dokuz gezegenden birinin adıdır. Klâsik şiir geleneğinde savaş tanrısı ve feleğin ordu komutanı olan Merrih (Pala, 2015: 323), kozmik

unsur olarak aynı özellikleri ile Câmî 'ü'n-Nesâyih'de yer alır. Bu doğrultuda şair, gece gündüz düşmanın kalbine hançer saplayan olarak tasavvur eder. Bu geleneğe uygun bir tasavvurdur.

Gece gündüz tırub örer merrih
Düşemenînuñ diline haçer mih 31a/12

3.15.1.5.Utarid

Utarid, güneş sistemini oluşturan dokuz gezegenden birinin adıdır. klasik gelenekte kozmik unsur olarak feleğin yazıcısıdır (Pala, 2015: 465). Aşağıdaki beyitte de bu kullanımı görmekteyiz.

Mâh-ı der-i perdedâr-ı eyvânî
Hem ‘Utarid debîr-ı divânî 31a/10

3.15.1.6. Zühre

Zühre, güneş sistemini oluşturan dokuz gezegenden birinin adıdır (Canım: 2018:453). Revânî, kozmik unsurları geleneksel bağlamda kullanmayı bir başka kozmik unsur olan Zühre’de de devam ettirir. Zühre, gelenekte feleğin çalgısı olarak bilinir ve daha çok meclis unsuru ile kullanılır (Canım: 2018:453). Şairde, zühreyi bu bağlamda kullanmıştır.

erkan-ı pâdişâhi saña yakışur ki zühre-i tarab-zen, bezmüñ meclisinüñ ⁽⁴⁾ednâ
hunyâ-geridür virmek senüñ 80a

3.15.1.7. Nücûm/Kevākib/Ahter/Sitare

Nücûm, yıldız kelimesinin çoğuludur. Bu kelime divan şiirinde “stâre, Ahter, kevkeb ve necm” gibi eş anlamları ile kullanılır (Pala, 2015: 482). Revânî, kozmik unsurları tek başına kullandığı gibi bir arada da kullanmıştır. Allah’ın yaratıcı gücünden bahsederken bu gücü bazı kozmik unsurlara yer vererek ifade etmiştir. Buna göre yedi yıldız, yedi yer, yedi gök. Hiçbirisi kendiliğinden birbirinden ayrılmaz. Allah’ın eseridir.

Heft ahter heft zemîn heft semâ
Hiç birisî kendüden bulmaz cüdâ 10b/60

Gönül ile ilgili görüşlere yere verirken muhabbeti hem gönül burcundaki bir yıldıza hem de gönül kutusundaki inciye benzetmiştir.

Maḥabbet aḥter-i bürc-i gönüldür

Maḥabbet gevher-i dürc-i gönüldür 136b/3

Hız. Peygamberin yüceliğini dile getirdiği yerlerde onun sözünüehberi risâlet kutusunun incisi, alnını da ululuk burcunun yıldızına benzetmiştir. Burada kozmik bir unsur olan “aḥter” parlaklık yönü ile peygamberin alnına benzetilmiştir. Başka bire ifade ile “Cebîn-aḥter” ilişkisi parlaklık yönüyledir. Ayrıca şair Hız. Peygamberi “heft-aḥterân” olarak yani yedi yıldızın şemsesi/en parlağı olarak görür. Bunun yanında yıldızları Hız. Muhammed’in eşiğindeki çöpleri süpürücü olarak tasavvur eder. Bunu yaparken de şair, naatına kozmik unsurları aracı kılar.

Ḥadîşi gevher-i dürc-i risâlet

Cebîni aḥter-i bürc-i celâlet 187a/9

Kevâkib ḥâşe-rûb-ı âsitânuñ

Melâyik nağme-sâz-ı büsitânuñ 189a/5

Şemse-i nüh-mesned-i heft aḥterân

Ḥatm-i rusul ḥatem-i peygamberân 194b/1

Şair aşağıdaki beyitte Hız. Peygamberi, peygamberlerin mührü ve dergâhını yıldızların busegâhı olarak tasavvur eder. Burada şair, yıldızların Hız. Muhammed’in dergâhını öpmek için yere eğildiklerini belirtiyor ve Hız. Peygamberi son peygamber olarak yüceltıyor. Şairin peygamber övgüsünde dergâh unsuruna yer vermesi klasik şiir geleneğinde fazla görülmeyen orijinal bir kullanımdır.

Ḥazretidür ḥâtem-i peygamberân

Dergehidür büse-geh-i aḥterân 195b/17

Allah’ın yaratıcı gücü ifade edilmeye çalışıldığında kozmik unsur olan “kevâkib”ten yararlanılır. Bu unsur doğrultusunda Allah, karanlığı delip geçen yıldızlara kudretiyle ışık veren, onları süsleyen ve tabiatı aydınlatıcıdır.

‘Îzâr-efrâz-ı ecrâm-ı tevâkıb

Memâlik-baḥş-ı sulṭân-ı kevâkib 28b/3

Kevākib kudretile kār-fermāy
 Tabāyī‘ şan‘ atile güher-āmāy 29a/14

Aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber, yıldızlar topluluğunun önderi, hükümdarı olarak görülür. Şair, “encüm-mevākib-şeh” arasında ilişki kurarak bu durumu yansıtmıştır.

Şeh-i nüh-manzar ü encüm-mevākib
 Gubār-ı mevkibi kühl-i kevākib 187a/7

Câmi‘ü’n-Nesâyh’de tanrı dostlarının yüceliği söz konusu edildiğinde bu yücelik, kozmik unsurlar kullanılarak ifade edilmiştir. Buna onlar, emel burcunun yıldızlarını bilenler ve emel hazinesinin mücevherlerini satanlar olarak görülmüştür.

Kevākib-şināsân-ı bürc-i emel
 Cevāhir-fürüşân-ı dürc-i emel 233b/9

Revânî, kendi yakarışlarında da kozmik unsurlardan yararlanmışır. Bu bağlamda Hz. Peygambere seslenirken, “gönlümü din güneşinin doğuş yeri kıl, yöneldiğim yeri Hak burcunun yıldızı kıl” der. Şair, münacatında İslam’a bağlılığını sürdürmesi için Hz. Peygamberden yardım talep ediyor.

Dilümi maṭla‘ -ı ħurşîd-i dîn it
 Revānum kevkeb-i bürc-i yakîn it 172a/39

3.15.1.8. Pervîn

Süreyya ve Ülker adları ile bilinen yıldız kümesinin diğer adıdır (Pala, 2015: 370). Eserde iki yerde adı geçer. Birincisinde Allah’ın yaratıcılığından bahsederken adı geçen yıldızdan bahsetmiştir. Revânî, ikincisinde Pervin Yıldız’ının gözyaşını, bir na‘ tında Hz. Peygamberin kabrine dökülen gülsuyu olarak yorumlamıştır.

⁽⁸⁾Ey Ĥudāvend-i ‘ālem. Ey ĥālîḡ-i cinn ü ādem. Ey āferînende-i Zühre vü Pervîn. 69a

Eşk-i Pervîn gülāb-ı merḡadidür

Āsumāne āsitān-ı ma‘ bedidür 190b/6

3.15.1.9. Rûz ve Şeb

Câmi‘ü’n-Nesâiyh’de kozmik unsur olan gece ve gündüz (Develioğlu, 2017: 1051), bir zaman dilimi olarak kullanılır. Şair eserin genelin bu kullanımı, bahsettiği konuları zaman mefhumu doğrultusunda ele almıştır. Buna göre mürid gece gündüz tevhidi dilemelidir. Allah, kainatı gece gündüz döndürür. Mürid, gece gündüz korku ve ümit arasında olmalıdır. Allah aşıkları gecer gündüz Allah’a kavuşmayı diler. İnsan gece gündüz hayır işlemelidir. Bu duygular aşağıdaki beyitlerde örneklendirilmiştir.

Ey muḳallid var keder taḳlīdi sen
Rûz [u] şeb ḳılḡıl ṭaleb tevḥīdi sen 8a/1

Rûz [u] şeb çārḥī durub gerdān ider
Rûz-i mihr ü şeb mehī tābān ider 17b/4

Ḳıl hemīşe ḥaḳḳa ḥuṣū‘ vü bunā
Rûz [u] şeb ol meyān-ı ḥavf ü rücā 22a/36

Dū cihān ‘āşīḳī cemāle durur
Rûz [u] şeb ṭālib-i vişāle durur 24b/97

‘Aḳıl onun bir vezīr-u kāmīlīdur
Rûz [u] şeb ḥayr işinde ‘āmelīdur 25b/120

Şair aşağıdaki beyitte peygamberin övgüsünü yaptığı yerde yeryüzünde yaşayanların gecesini aydınlatan olarak tasavvur etmiş ve “şeb”i, bir zaman dilimi olarak kullanmıştır.

Meş‘ ale-efrûz-ı şeb-i ḥākiyān
Şem‘ -i serā-perde-i eflākiyān 194b/2

3.15.1.10. Sipihr

Revânî, kozmik unsurları çeşitli tasavvurlar içerisinde kullanır. Eserinde bu kullanımın başında sipihr yani gökyüzü (Develioğlu, 2017: 1115) gelir. O, Allah’ın yaratıcı gücünü dile getirdiği beyitlerde gökyüzü kubbesini ışıklarla donatan, nurlandıran

yaratıcı olarak bahseder. Bu bağlamda sipihr kelimesi bir tabiat unsuru olarak karşımıza çıkar.

Cilve-dih şāhid-i gül rūy-ı mihr

Meş'āl-i efrūz revāk-ı sipihr 6a/14

Revânî, aşağıdaki beyitlerde peygamber övgüsüne yer vermiştir. Bunu yaparken de peygamberin nalının tozunu gökyüzüne, Mirac gecesini ise onun saçının siyahlığına teşbih eder. Şaire göre, gökyüzü Hz. Peygamberin ayak tozundan oluşmuştur. Bu ifade her ne kadar klasik şiir geleneğe uymasa da az rastlanan ve orijinal bir söylemdir.

Sipihr olmuş durur na'li ğubārı

Şeb-i Mi' rāc'dur gīsūsı tārı 187a/12

Revânî, yukarıda yer verdiği peygamber övgüsünü devam ettirir. Şaire göre Haz. Peygamber, nebilerin sonuncusu, ümmetin şefaatçisi, bunun yanında risāleti yeryüzünü de gökyüzünü de kapsar. Burada şairin amacı kozmik unsur olan sipihrden hareketle peygamberi yüzeltmektir.

Şeft'-i ümem hātem-i enbiyā

Sipihr-i risālet şeh-i aşfiya 199b/3

3.15.1.11. Çarh

Çarh, kelime olarak “çark, felek, gök” anlamlarına gelir (Develioğlu, 2017: 172). Cāmi' ü'n-Nesâyih'de yer alan kozmik unsurlardan biri de “çarh” yani âlemdir. Şair bu kullanımı tevhid manzumelerinde dile getirir ve Allah'ın yaratıcı gücünü gösterir. Buna göre âlemi, kâinatı döndüren ve ona düzen veren Allah'tır.

Çārha reviş kuṭba sebāt oldurur

Cāna şafā rūḥa hayāt oldurur.6b/21

Çarh kavramının kullanımı bazen de aşkın dile getirildiği kısımlarda karşımıza çıkar. Bu kavram kozmik unsur olarak kullanılır. Buna göre şair, gökyüzünün büyük bir zevkle döndüren âşıkların hoş sadalı namesidir.

Çārḥı çārḥa kıyan şafā ile

Nağme-i hoş-şadāsı 'uşşākuñ 149a/2

3.15.1.12. Heft felek

Heft felek, Batlamyos sistemine göre soğan zarı gibi iç içe geçen ve dünyayı saran 7 gök katmanının adıdır (Pala, 2015: 149). Revâni, dört büyük melekten bahsettiği yerde yedi feleğin bu meleklerin dolaştığı alan olan olarak bahseder.

Çār melek bülbül-i bustānıdur

Heft felek şahn-ı şebistānıdur 195b/20

3.16. NEHİRLER-DENİZLER

Câmi‘ü’n-Nesâyiḥ, dini, tasavvufî bir eserdir. Eser içerisinde tabiat unsurlarının da yer aldığı görülür. Şair bu unsurları klasik şiir geleneği doğrultusunda işlemiştir. Bu unsurlar tasavvufî kullanımının yanında daha çok kavramsal anlamları çerçevesinde ele alınmıştır.

3.16.1. Cûy/Derya/Deniz

Bu kelimelerden cûy, ırmak nehir, akarsu, çay (Develioğlu, 2017: 163) derya da deniz anlamındadır (Develioğlu, 2017: 200). Revânî birbiri ile ilintili olan bu kelimeleri bazen tek başına bazen de birlikte kullanmıştır.

Revâni, tabiat unsurlarından “derya-cûy” ilişkisinden hareket etmiş, bu ırmak unsurunu kişileştirmiş ve konuşturmuştur. Burada şair, ırmağa seslenmiş “deniz nerede deme” dedikten sonra “senin ırmağında yedi deniz âşık ya” diyerek sözünü bitirmiştir. Burada şairin amacı ırmak olarak gördüğü müride seslenmek ve onun içerisinde olumlu veya olumsuz yedi nefis taşıdığını söylemesidir.

Ey cûy dime ki kıanı deryā

Cûyuḡda yidi deñiz hüveydā 100a/57

Revânî, daha önce yaptığı gibi Allah’ın varlıklar üzerindeki kudretini ifade ederken örnekleme yoluna başvurur. Aşağıdaki beyitte bu durum görülmektedir. Buna göre Allah, gönül ırmağına suyu taşıyan, beden kutusuna can cevherini yerleştirendir. Şair, burada Câmi‘ü’n-Nesâyiḥ’in ruhuna uygun olarak ırmağa benzettiği gönlü öne çıkarmıştır. Böylece tasavvufîta gönül olgusunun ne kadar değerli olduğunu vurgulamıştır.

Cûy-ı dile āb-ı revān oldurur

Dürç-i tene gevher-i cān oldurur 6b/22

Revânî, bazen derya unsuruna tasavvufî anlam da yüklemiştir. Bunlardan biri de “deryâ-yı ‘adem”dir. Yani yokluk denizidir. Başka bir ifade ile tasavvuftaki yokluk düşüncesini denize benzetmiştir. Bu doğrultuda şair iki dünyada ne kadar sevinç ve keder varsa “deryâ-yı ‘adem” hepsini kuşatır, yutar ve içine alır. Başka yerlerde olduğu gibi Vahdet-i vücud düşüncesinin öne çıkarıldığı görülmektedir.

Dü cihānda her ne var şādī vü ğam

Cümlesin ğarķ ide deryā-yı ‘adem 11b/81

Bilindiği gibi tasavvufun temel olgusu aşka dayanır. Bu olgudan hareket eden şair, aşkı çeşitli unsurlarla birlikte ele alıp işlemiştir. Şair, aşkın cevherinden sözederken deryâ unsuruna yer vermiştir. Buna göre aşk cevheri uçsuz bucaksız büyük bir denizdir ve bu denizin içerisinde kıymetli bir inci bulunmaktadır. Bu bağlamda bu uçsuz bucaksız deniz ile Allah, bu denizin içerisindeki inci de Hz. Peygamber olarak tasavvur edilir.

Cevher-i ‘ışķ oldu deryā-yı ‘azīm

Cevher-i ‘ışķ oldu bir dürr-i yetīm 150a/3

3.17. MEKÂNLAR

Câmi‘ü’n-Nesâiyh’de mekan unsuru da yer almıştır. Bunlar ağırlıklı olarak dini mekânlar olup, maddi olgunun dışında daha çok tasavvufî olgu içerisinde de ele alınmıştır.

3.17.1. Kâ’be/Harem

Kâbe, “Mekke’de Harem-i Şerif’in içinde bulunan kutsal bina. Tasavvufa göre Kâ’be bir semboldür. Asıl Kâ’be gönüldür. İlahi aşk gönülde tecelli ettiği için gönül de bir Kâ’be sayılır” (Pala, 2015: 245). Müslümanların kiblesi de olan Kâ’be bir dini mekân olmanın ötesinde tasavvufî algılanmış ve yorumlanmıştır. Revânî, tasavvufta çok işlenen bir konu olan “Allah-insan” ilişkisine yer vermiş ve bu ilişkiyi “kalb-arş” ve “gönül-kâbe” bağlamında ele almıştır. Buna göre kalbini, kendisi için arş edindi. Gönlünü de kendisi Kâbe kıldı. Klasik şiirde gönül Kâ’be’dir ve arş kadar yücedir.

Ķalbūñī ‘arş idindi kendü için

Göñlüñi Ka’be kıldı anuñ için 21a/16

Revânî, kutsal mekân olan Kâ‘be’yi, eserinin içeriğine uygun olarak toprak üzerinde kurulmuş bir yer olmaktan çok yani, somut olarak değil soyut olarak tasavvufi bağlamda düşünmüştür. Bu bağlamda şair, insana seslenerek toprak Kâ‘be’sini tavaf etmen ne kadar sürecektir diyerek, insanı düşünmeye sevk ettikten sonra gönül Kâbe’sini tavaf et. Çünkü gerçek Kâ‘be odur der. Başka bir yerde de benzer duygulara yer verir. Buna göre ruh kıblesini Allah’ın yüce huzuru, gönlü de onun kuşatıcı varlığı olarak görür.

Nicedek tavâf-ı ka‘be-i gil

Bir nefes it tavâf-ı kâ‘be-i dil 22a/43

Ko gird-i haremî tavâf etme

Hacci ‘abeş ü güzâf etme 55a/16

3.17.1. Kible

Kible, müslümanlar namaz ibadetini yaparken yöneldikleri Kâ‘be tarafına denir (Pala, 2015: 269). Revânî, kible kelimesini müştak unusuru ile kullanarak kibleyi yani Kâ‘be’yi özlenen ve arzu edilen yer olarak tasavvur eder. Bu tasavvur “pür-nûr-ı Hudâ” yani Allah’ını nuruna dayanır. Buna göre şevk, ehl-i fenâ için ev-barktır. Hasreti çekilen gönülden arzu edilen müştak Kâbe’si de Allah’ın nurudur.

Kible-i rûh âsitâneñdür

Dil-i mecrûhumuz hazâneñdür 69a/16

Şevk dâr u hâne-i ehl-i fenâ

Kible-i müştak pür-nûr-ı Hudâ 163b27

3.17.2. Tûr

Bu kelime, “Sina çölünde bir dağın özel adı olup, Tûr-ı Sinâ veya Tûr dağı olarak bilinir. Musa peygamber kendisine inananlar ile birlikte mısırdan çıkıp giderken Allah’ın daveti ile bu dağa çıkıp, orada Allah ile konuşmuştur. Bu nedenle “kelîm” sıfatını almıştır (Pala, 2015: 461) Kutsal bir yer olan ve Kur’an’da Allah’ın Musa peygamber ile konuştuğu yer olan Tur (Araf/143), ayette geçtiği şekilde kullanılmıştır. Bu kullanım Hz. Musa’dan bahsedilen yerlerde geçer ve “Musa-Tur” bağlamında ele alınır. Şair “Tur” unsuru

değişik bağlamda da kullanmıştır. Buna göre Hz. Musa'nın Tur'da Allah ile konuştuğu olgusundan hareketle her insanın da bir "Tur"u olduğu söylemiş ve "Tur" unsuruna anlam genişliği katmıştır.

Mehdi-yi hâdi-yi nûr.

Maḥşûş-ı ⁽⁴⁾hiṭâb-ı Tûr. 182a

Îlâhî her kişinûn bir tûrî var

Îlâhî her derûnuñ bir nûrî 101a

3.18. HAYVANLAR

Revânî eserinde çeşitli hayvanlara da yer vermiş ve bunları değişik tahayyül ve tasavvurlarda kullanmıştır. Bu bağlamda; karıncanın ve yılanın dileği Allah'ın kapısında son bulur, biter. Nefis gaddardır, acımasızdır ve insan yiyen yedi başlı yilandır. Eğer Allah'ın yardımı olmasa yeryüzündeki hayvanlardan yılan, akrep insana zarar verir. Papağan doğası gereği boynunda altın gerdanlık bulunur. Şevk öğreticisi gönül papağanını perde arkasından konuşturur. Her nefis farklı hayvanlara ilgi duyar kimisi papağan kimi kumruyu sever.

3.18.1. Bülbül

Klasik şiirde değişik mazmun ve mefhumlar içerisinde ele alınıp işlenen bir kuştur (Pala, 2015: 77). Câmî' ü'n-Nesâyih'de bülbül hem çok kullanılmış hem de değişik tahayyül ve tasavvurlar içerisinde işlenmiştir. Aşağıdaki beyitte şair, gül bahçesinin eğer Allah'ın rengine boyanmasaydı, bülbül de orada ah u zar edip inlemezdi. Bu olgu renk-Lâlezâr-Bülbül- inleme doğrultusunda ele alınmış ve bülbülün inlemesi güzel bir nedene bağlanmıştır.

Olmasaydı rengi anuñ lâle-zâr

Bülbül itmezdi çemende âh [u] zâr 9a/30

Şaişr aşağıdaki beyitte kendinden bahseder ve şiirden nasibinin olmadığını söylemesine rağmen güzel sesli değerli bir bülbül olduğunu da söyler. Bu bağlamda söylemine devam eden şair, kendisini ve şiirini över, şiir bahçesinin bülbülü olmasının yanında, şeker sözlü ve tatlı dilli papağanı da olduğunu ifade eder.

Şi‘ rden gerçi bī-nevāyum ben

Bülbül ü nağz ü hoş-nevāyum ben 27a/154

Benim evvel ‘ andelib-i gülşen ken

Ṭūṭī şehid-i kū vü ḳandi suḥan 27a/155

Revânî, “bülbül-âvâz” ilişkisinden hareket ederek, insanlardan bazısının bülbülün ötmesinden hoşlandığını dile getirir.

Kimine hoş gelür âvâz-ı bülbül

3.18.2. Gazâl

Gazâl, “Arapça bir kelime olup “ceylan, maral, âhu, geyik” anlamlarında kullanılır” (Develioğlu, 2017: 326). Revânî, Mecnûn kıssasına yer verdi bölümde “gazâl” yani ceylan imajına yer vermiştir. Buna göre Mecnûn gezerken ansızın tuzakta bir ceylan görür. Dolayısı ile şair, ceylanı bir isim olarak kullanmış, farklı anlamlara gelecek şekilde kullanmamıştır.

Cā-be-cā ṭurmayub gezerdi müdām

Nāgehān bir ḡazālî avladı dām 135a/2

Revânî, aşağıda “gazâl” kelimesini misk unsuru ile kullanmıştır. Misk ceylanın göbeğinden elde edildiğine telmihte bulunmuştur

ṭūṭiyi faṣîḥ-kelām idersin gine ol kelāmı aña dām idersin ḡāh ⁽³⁾ḡazālūñ ḥūnını
müşk idersin ḡāh derisin çıkarub meşk idersin 82a

3.18.3. Mūr/Mār

Sözlükte karınca anlamına gelen Mūr ve yılan anlamına gelen Mār kelimesi (Develioğlu, 2017: 670,797) Revânî’nin eserinde de yer almıştır. Revânî, Allah’a yakardığı yerlerde bu iki kelimenin sözlük anlamına yer vermiştir.

Ḳapında biter ḥācet-i mūr u mār

Demünle yanar ş‘ ule-i nūr u nār 7a/6

Revânî, aşağıdaki beyitte de nefsin en düşük seviyesi olan “emmâre”den bahsederken onu insan yiyen yedi başlı bir yılanla benzetir. Ayrıca şair, Allah’ın yardımına ihtiyaç duyduğunu söylediği yerlerde bu yardımın olmaması durumunda dünyada yılanlara yem olacağını ifade eder.

Nefs-i emmâre ‘ aceb ḡaddâredür

Yidi başlu mār-ı merdüm-ḥāredür 107a/12

‘Avnüñ olmazsa bize ger destigār

Yir içinde mār u ‘aḳreb bizi yār 116b/36

3.18.4. Tûtî/Hüdhüd

Tûtî, kelime olarak papağan, dudu kuşu anlamındadır. Divan şiirinde ayna ve şeker ile birlikte kullanılır (Pala, 2015: 461). Ayrıca doğası gereği boynunda bulunan renkli tüyler klasik şiirde “Tovk-ı zer” (altın gerdanlık) anlamı ile ifade edilmiştir. Aşağıdaki beyit bu durumu göstermektedir.

Ṭuṭinüñ boynunda ṭavḳ-ı zer kıılır

Hüdhüdi peygambere rehber kıılır 9a/28

Revânî, aşağıdaki beyitte de gönülü perdeden konuşan papağana benzettir.

Anda şavḳuñ mu‘allimî gūyā

Perdeden ṭuṭî-yi dilî gūyā 28a/175

Şair, aşağıda da tûtîyi sözlük anlamında kullanmıştır.

Kimi ṭuṭî sever kimisi ḳumri

Heva ile geçer her demde ‘ömri 85a/9

3.18.5. Şem‘ ve Pervâne

Şem‘ sözlükte mum anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Pervâne ise bu mumun etrafında dönen bir kelebeğdir (Develioğlu, 2017: 1008, 1152). Bu iki kelime klasik şiirde bazen tek, daha çok birlikte kullanılır. Revânî, şem‘ ve pervâne kelimesi üzerinde fazla durmuştur. Bazen sadece şem‘ kelimesini, bazen de pervâne kelimesini tek başına kullanmış, bazen de bu iki kelimeyi şem‘ ve pervâne birlikte yer vermiştir. Şair, şem‘ ve pervâne unsurlarını değişik hayaller içerisinde ama hep tasavvufi duygular doğrultusunda ele almış ve bu iki mazmunun anlam dünyasına uygun anlatmak istediği konuları şem‘ ve pervâne üzerinden söylemiştir.

Revânî, Allah’ın birliğini dile getirdiği tevhidlerde Tanrı’yı şem’/mum mazmunu ile ifade ederken mumun dışındaki tüm yaratılanların tümünü de pervâne mazmunu ile

ortaya koymuştur. Pervâne sözü ile Allah'tan başka her şey anlamına gelen yani mâsivâ olduğunu söylemek istemiştir.

Genç odur bâkîsî virânesi

Şem' odur cümlesi pervânesi 6b/24

Revânî, zühd konusuna yer verdiği zaman şem' ve pervâne kelimesini birlikte kullanmış zühdü şem'e, gönül kuşunu da şem'in ışığında varlığını yok eden pervâneye benzetmiştir.

Zühd şem' ü murğ-ı dil pervânedür

Zühd esâs-ı kâr-ı her ferzânedür 57a/4

Revânî, Tanrı yolcusu olan sûfiye bu yolun başlangıcında nasihatte bulunur. Bu nasihatlerden biri de sûfinin pervâne gibi gördüğü her parlak ışığı maksuduna ulaştığını düşünerek mağrurlanmaması gerektiğini öğüt verir. Başka bir ifade ile her ışığın gerçek ışık olmadığını söyleyerek sûfinin gerçek ışığı bulmasını söyler.

Kılmaya seni saşın ki mağrûr

Pervâne gibi ziyâ-yı her nûr 101a/78

Revânî, Allah yolunu talep eden müride geçeceği makamlardan bahsetmiştir. Bunlardan biri de üçüncü makamdır. Şaire göre bu makamda mürid, pervâne gibi fenâsına tâlib ve helâkine râgıb olmalıdır. Başka bir ifade ile pervânenin Allah'ta yok olmaya istekli ve bu yolda yok olmayı da arzu etmelidir.

Üçüncü maķāmda ki depelenmekdür ⁽⁸⁾pervâne gibi olmak gerek ki fenâsına tâlib ve helâkine râgıb ⁽⁹⁾ola. 147b

Revânî, marifet bahsini anlattığı yerde bezmin şem' inden yani meclisin ışığından bahseder. Burada şem' sözlük anlamında kullanır ve Allah'ın nur verici sıfatlarını da bu meclisin ışığı olarak görür.

Şem' -i bezm olur ana nur-ı şifât

Milketü olur verâyi kâyinât 12a/10

Adalet konusundan bahseden şair, adalet olgusunun önemini vurgular ve adaleti cihânı aydınlatan şem'e benzetir.

'Adl bir şem' dur cihân-efrûz

Zulm-ü şeh âteşî memalik-süz 22b/55

Mecnûn'un hikâyesine yer verdiği bölümlerde Mecnûn değişik tahayyüller içerisinde ele alınmıştır. Bu tahayyüllerden birisi de Mecnûn'un âşıklara yol gösteren bir ışık yani şem' olduğudur. Şair burda da kelimeyi sözlük anlamında kullanmıştır.

Bu ma' niden ideyin bir hikâyet

Şem' i ' uşşâk Mecnûn'dan rivayet 47b/34

Revânî, yukarıda bahsedilen hususları aşağıda da aynı anlamda ifade etmiştir. “Yanak-parlaklık” ilişkisinde ele almış ve âşıklar zümresinin ışığını yanağın parlaklığına benzetmiştir.

Hadîdür şem' -i cem' i ' ışk-bâzân

Qadîdür ser vü bâğî dil-nevâzân 49b/8

Muhabbete yer verilen kısımlarda şair, mum imajına yer verir, onun aydınlatıcı yönünü öne çıkarır ve muhabbeti gönül sarayının ışığına benzetir.

Maḥabbet şem' -i eyvân-ı gönüldür

Maḥabbet genc-i virân-ı gönüldür 136b/2

Şair, Tanrı'ya yakarıшта bulunurken gönlünde Allah'ın ışığının yanmasını diler.

Hidâyet şem' ini gönümde yandur

Bu ğaflet uykusından sen uyandur 172b/50

Şair, Hz. Peygamberden şefaât isterken din yolunu aydınlatan, gösteren biri olarak nitelerken bunu şem' unsuru ile yapar. Diğer bir ifade ile Hz. Peygamber “şem' -i dindir”.

Vir köre çün gözüm ey şem' -i dîn

Bir nûrun yiter baña ḥablü'l-metîn 201a/14

Peygamberin övüldüğü yerlerde de peygamber, iki âlemi aydınlatan bir nur, resulların mumu, Mekke'nin mumu, göklerin mumu, cihanı aydınlatan güneş olarak ifade edilmiştir. Buralarda da şem' sözlük anlamında yani aydınlatan, yol gösteren olarak kullanılmıştır.

Hâce-i evlâd-ı âdem ol durur

Şem' -i cem' -i iki ' âlem ol durur 188a/5

Seyyid-i kâyinât ü şem' -i rusûl

Mefḥâr-i enbiyâ imâm-ı sübûl 190a/1

Şem‘ -i Baṭḥa⁶⁶ çerāğ-ı Beyt-i ḥarem

Şadr ü bedr-i cihān-ı kerem 190a/2

Meş‘ ale-efrūz-ı şeb-i ḥākiyān

Şem‘ -i serā-perde-i eflākiyān 194b/2

Şāh-ı melek-ceyş cihān cūdudur

Şem‘ -i cihān-tāb felek dūdudur 195a/4

Revânî, eserinin sonunda her yazar gibi yazdığı eseri bir takım nesnelere beznetme yoluna gitmiştir. Bunlardan biri de eserinin şebistân-ı şem‘ olduğunu söyler.

Budur şem‘ -i şebistân-ı zemāne

Gül-i hoş-būy-ı büstân-ı zemāne 203a/9

3.19. BİTKİLER VE DOĞA UNSURLAR

3.19.1. Bağ

Kelime olarak büyük bahçe, bostan anlamına gelen bağ, klasik şiirde değişik tahayyül ve tasavvurlar içinde ele alınır. Revânî, bu tasavvurlardan birini aşağıdaki beyitinde kullanmıştır. buna göre şekil olarak saç sümbüle benzetilirken, yanak da anber kokan bahçeye benzetilmiştir. Bu benzetme klasik şiirde sevgiliye ait bir kullanım olurken şair, bu geleneği Hz. Peygamber için kullanmıştır.

Gīsūsıdır sünbül-i bāğ-ı behişt

‘ Ārızıdır ravza-i ‘ anber-sirişt 195b/19

3.19.2. Gül

Gül, Farsça bir kelime olup çiçek anlamına gelir (Develioğlu, 2017: 340). klasik türk şiirinde, rengi, kokusu, şekli, açılması(gonca) gibi değişik hayal ve benzetmeler içerisinde ele alınmıştır (Pala, 2015: 171). Revânî “gül” unsurunu çok ve değişik boyutlarda kullanmıştır. Bu kullanım bazen tek başına sece gül olarak bazen de gülün yetiştiği yer anlamında genellikle “gülistân, gülşen, gülistân-ı ravza, gül-i gülzâr, gülzâr-

⁶⁶ Batha:Mekke-i Mükerreminin eski adıdır.

meâli, gül-i hoş, gülâb, gül-berg, gül deste, vb.” gibi bileşik ve terkipli olarak kullanmıştır.

Revânî, Allah’ın gücünü ve kudretini açıkladığı beyitlerde güneşi döndüren olduğunu ifade ederken, güneşi “gül, rûy ve şâhid” unsurları ile birlikte kullanarak onu güzel yüzlü bir güzel olarak ifade etmiştir.

Cilve-i diğ şâhid-i gül-rûy-ı mihr
Meş’âl-i efrûz revâk-ı sipihr 6a/14

Revânî bir münacâtında gönül sıkıntısının Allah’ın cemâli ile neşeleneceğini söylerken, gülün gülmesini Allah’ın sevgi ve iyiliğine bağlamıştır. Şair burada gülü kişileştirerek gülen insana benzetmiştir.

‘Anâ-dil ruhuñla terennüm-serây
Güli lütfuñ eyler tebessüm-nümây 7a/7

Revânî, tevhid kısmında Allah’ın gücünün ve kudretinin büyüklüğünden bahsederken, Allah dilediğinde gerçekleşmesi zor fakat onun için kolay olan deniz suyunu köprü haline getirebileceği gibi kızgın ateşi de güle dönüştürebilir. Şair burada ateşin rengi ile gülün rengi arasında bir ilişki kurmuştur. Ayrıca Hz. İbrahim’in ateşe atılması ve Allah’ın gücü ve kudreti ile ateşin gülbahçesine dönüşme olayını bize hatırlatır.

Âb-ı bahrî istiyecek pül ider
Âteş-i süzende evvel gül ider 9a/22

Revânî, insana seslendiği noktada dünyaya benzettiği çemenden bir gülü kim koparmıştır diyerek dünya gibi dünya malının da kalıcı olmayacağını vurgular. Bir tür nasihatvari bir söylem ortaya koymuştur.

Bu çemenden kimse irmez bir güle
Her tarafda kuru gavg a bülbüle 11b/3

Revânî, Leylâ- Mecûn’dan bahsederken Leylâ’nın güzellik temasını muhabbet bağının gülü olarak tasavvur eder. Şair burada da Leylâ’yı gül bahçesindeki güle benzettiği gibi, letâfet bahçesinin gülüne de benzettir.

Nihāl-i sebz vü bustān-ı muḥabbet
Gül-i bāğ vü dūr-i kân-ı muḥabbet 47b/1

Gül-i sîrâb-ı bustān-ı leṭâfet
Süvâr ü cüst-ü meydân-ı zerâfet 49b/4

Revânî, ilim bahsinde ilim talep edene seslenirken çevresini ay ışığı gibi parlatmalı ve bulunduğu her ortamda da gül gibi güler yüzlü olmasını nasihat eder. Şair burda da gül ile handân kelimesi arasında ilişki kurmuştur. Buradan hareketle gülün handân olması gonca şeklinden gül haline dönüşünü hatırlatır. Bunun yanında ilim talep edeni de “gül-i handân” olarak tasavvur eder.

Meh gibi ‘ âleme ṭāban olasın
Gül gibi her demde ḥandân olasın 64b/3

Ey gül-i ḥandân ḵoma sen reng ü bâḥirü
Ger iderseñ sen mücerred ârzâḥirü 65b/32

Revânî, dünyanın geçiciliği ve insanın dünyaya bağlanması ile ilgili bahsettiği bir hikâyede dünyayı içi çemenlerle dolu bir gülistana benzettikten sonra bir gül bahçesinde bulunması gereken unsurlara yer verir. Diğer unsurların yanında “gül, gülbün” unsurlarına yer verir.

Cihân bir gülsitandır pür çemenler
İçi tolu semenle yâsemenler 84b/1

Oturmuş gülbün ü serv istâde
Çemen şahnında çiçekler fütâde 84b/2

Elinde sâğar-ı zerrîn lâle
İçer gül ‘ ışkına ṭurmaz piyale 84b/3

Kimi bülbül gibi tutmuş ğam-ı gül
Kimi şūrîde-i gisu-yı sünbül 84b/7

Revânî, aşk kıssalarının anlatıldığı bir beyitte aşığın ruhunu/canını da güle benzetmiştir. yine Revânî, aşktan bahsederken gülleri ortaya çıkarmanın aşk olduğunu söyler.

Biñi gören dilde kıomaz jengini
Gül rûhum ‘aksinden alur rengini 145b/32

‘İşkür gülleri peydâ iden ‘İşkür ⁽³⁾gül yüzlüleri hüveydâ iden..151a

Revânî, aşk şarabı sunan sakiye seslendiğinde onun yüzünü ay yüzlü boyunu da gül-endamlı olarak tasvir etmiştir. Yine sakiye seslenirken de gül kokulu ve gül renkli yani kırmızı renkli şarabı sunmasını ister.

Gel ey sâkı-yi meh-rûy-ı gül-endâm
Getür cāmı gide dilden ser-encām 161b/2

Şün ey sâkı mey-i gül-reng ü gül-bū
Şu mey kim âdemi eyler melek-ḥū 162a/14

Şair, eserini övdüğü kısımda eserinin çemenlerler döşenmiş bir gülbahçesine benzetir. Bunun yanında hoş kokulu gül olarak görür. Ayrıca harap olmuş alemin eseri sayesinde gülbahçesine dönüştüğünü söyler

Gülistândur ki döşenmiş çemenler
Tolu içi gül-ile yâsemenler 203a/7

Budur şem‘-i şebistân-ı zemâne
Gül-i hoş-būy-ı büstân-ı zemâne 203a/9

Göñüller ḥânesidür rûşen andan
Ḥarâb-abâd-ı ‘âlem gülşen andan 203a/10

3.19.3. Lâle

Lâle, “zambakgiller familyasından, Asya menşeli olduğu sanılan, çok değişik türleri bulunan, mızrak biçiminde uzun yapraklı, çok yıllık soğanlı ve baharda açan

çiçeklerden biridir” (<http://www.lugatim.com/s/lale>). Klasik şiirde baharın gelişinin habercisidir ve baharla birlikte canlanıp tazelik kazanan tabiatın göstergesi olarak tazelik ve yeniliğin sembolü olup değişik tasavvurlar içerisinde kullanılmıştır. Bundan dolayı şair, aşkı öne çıkardığı yerlerde yasemen çiçeğinin yanında lâleyi de bu anlamda kullanmış ve Allah aşkının yeryüzünü lâle gibi ter ü tâze kıldığı görüşünü ortaya koymuştur.

‘İşkudur ‘âlemi ⁽⁸⁾lâle vü yâsemen iden. 151a

Lâle rengi nedeni ile kanlı gözyaşlarına teşbih edilir. Revânî, aşağıdaki örnekte ise bu durumu Allah’ın yaratıcı sıfatlarını anlatmak için kullanmıştır. Buna göre Allah, çimenleri, gül ve lâlelerle bahara dönüştürdüğü gibi kefen giysisini kanlı gözyaşlarıyla lâle bahçesi hâline getirdiğini ifade etmiştir.

gâh sahn-ı çemeni gül ü ⁽⁵⁾lale ile nev-bahâr idersin gâh libas-ı kefeni hûn-ı dîde ile lâle-zâr ⁽⁶⁾idersin

Lâle, tasavvufta marifetlerin neticesi olan temaşa ve sevgilinin âşığını yaralayan gül renkli çehresidir (Uludağ, 2005: 332). Revânî, tabiattaki varlıkların Allah’ın bir yansıması olduğu inancından hareketle lâle, rengini Tanrıdan almasaydı bülbül de âh edip inlemezdi görüşünü ileri sürer.

Olmasaydı rengi anuñ lâle-zâr

Bülbül itmezdi çemende âh [u] zâr 9a/30

Revânî, tabiat tasvirine yer verdiği bölümlerde bahar mevsiminin gelişini öne çıkarır ve klâsik şiirin geleneksel anlamı doğrultusunda baharın gelmesi ile tabiatın canlanması arasında bir bağlantı kurar. Bu bağlamda lâlenin açılması lâle kadehinin şarapla dolması, erguvanların açılması erguvan yanağının boyanma tasavvurunu öne çıkarmıştır. Şair burada kadehi-i lâle derken kadehin lâle ile kadehin renginden yani kırmızılığından hareketle kırmızı kadehlerin şarapla dolduğunu söylemiştir.

Ķadeh-i lâle pür şarâb olur

‘Ârız-ı erguvân hîzâb olur 31a/17

Revânî, Allah'ın gücünü dile getirdiği yerlerde kimini reng-i lâle ile giryân kıldığını söyler. Bu ifade ile de lâlenin renk unsurunu öne çıkararak giryân kelimesi ile kanlı gözyaşı imajını ortaya koyar.

ılur kimini reng-i lâle giryân

Kimin reyhân ider b yile ayr n 84b/8

Rev n , Leyl  ve Mecnun'un hik yesinin anlatıldığı kısımda Leyl 'nın saçlarının yüzünü kapatması ile lâlenin etrafının da reyhan ile dolduğu şeklinde bir tasavvur etmiştir. Şair burada lâle'nin kokusunu  ne çıkarmıştır.

G l üzre ol durur m    n kel le

 olar reyh n ile e r f-ı lâle 50a /12

Rev n , bazen de lâle çiçeğini ki ile tirmi tir. Şekil olarak kadehe benzeyen lâlenin sarı renkli olanını teşhis sanatı ile altın kadeh ile g l aşkına şarap içen kendinden geçen bülbüle benzetmiştir.

Elinde s   ar-ı zerr n lâle

  er g l   i  ına  urmaz piyale 84b/3

Rev n , güzellik bahçesinde servi boyludan bahsederken bu uzun boylu güzelin yüzünü lâleye benzetir. Burada da renk yönü ile ele alınmıştır.

  s n g lz rında bir serv- adem

L le-r y sünbül- a  u nesr n- adem 145b/40

Rev n , bahar mevsimimin gelmesi ile tabiatda değişiklik olduğu gibi insanda da değişikliklerin olacağını  ne sürerek insanın gönlüne hitap ederek onun gönlünün bahar gelmesi ile açılan lâle gibi a ılmasını istemiştir.

Ey g   li  and n a ıl  l lâle-var

B d-ı nevr z irdi ebr-i nev-bah r 163b/22

3.19.4. Nergis

Nergis, “Bir  enekliler sınıfının nergisgiller familyasından, lâle gibi soğanla üretilen, beyaz veya sarı  i ekli, soğanı zehirli s s bitki adı olup” mecazen klasik şiirde sevgilinin gözü olarak kullanılır (<http://www.lugatim.com/s/nergis>).

Rev n , tevhid konusunun geçtiği yerlerde Allah'ın gücü ve kudretinden bahsederken bunu nergis unsuru ile ortaya koyar. Buna göre dilerse nergisin ba ına

altından taç koyar. Şair, Nergis çiçeği sarı ve beyaz renklerden hareket ederek “Tâc-ı zer” diyerek renk itibari ile bir benzetme yaptığı gibi şekli bir benzetme de yapmıştır.

Geh başına nergesûñ xor tâc-ı zer

Geh dizer şebnemle tâcına güher 9a/127

Revânî, daha önce ifade edildiği gibi Allah’ın gücünü ve kudretine yer verdiği yerlerde bu gücü ve kudreti çeşitli unsurlar üzerinden örneklendirmiştir. Bu örneklerden biri de nergis çiçeğidir. Şair, nergisi klâsik şiirin geleneksel söylemi içerisinde göz unsuru ile şekli bir bağlantı kurmuştur. Allah’ı hikmet sahibi olarak gören şair, nergisin gözlerini nergis gözlüler gibi hikmetinin eserleri ile görünür kıldığını ifade eder. Başka bir ifade ile nergisi kişileştirilerek göz unsuru ile birlikte kullanılmış ve insanların gözlerine Allah’ın hikmeti ile görme yeteneğinin verildiğini ortaya koymuştur.

Sen ol hekîmsün ki nergisûñ gözlerinî ⁽¹⁾ nergis gözliler gibi hikmetün aşârile bînâ eylersün. 12a-12b

gâh nergeslerûñ çeşmini peydâ idersin gâh nergis gözlü⁽⁷⁾leri nâ-binâ idersin 81b

Revânî, Allah aşkını öne çıkardığı yerlerde “dîde-i nergis” e yer vermiş, bu nergisin gözünü baygın, yarı uyukulu tutanın da aşk olduğunu söylemiştir. Şair burada nergisin “nîm-hâb” oluşunu mitolojik söylemlerden hareketle ortaya koymuştur. Bu olgu klâsik şiir geleneğinde de yer alana bir durumdur.

‘Işkdur dîde-i nergesi nîm-hâb iden. 149b

3.19.5. Nesîm

Nesîm Farsça bir kelime olup “hafif esen rüzga” anlamına gelir (Develioğlu, 2017: 964). Klasik şiirde daha çok koku dağıtıcı olarak bilinir (Pala, 2015: 357). Revânî de gelenek doğrultusunda kullanmıştır. Öyleki şair, eseri hakkında söylediği beyitlerde, Câm‘ü’n-Nesâyih’in rüzgarının canlara koku saçtığını söylerken, nesîmin koku saçıcı özelliğinden yararlanmıştır.

Nesîmi câna ‘anber-büy-ı miskîn

Nedîm-i şadık-ı ‘uşşâk-ı miskîn 203b/16

(10)Ve teslimat-ı zākiyāt ki revāyiḥ-i ābīr ü ‘anber-i behişt gibi (11)müşk-bū. Vü mu‘anber ve fevāyiḥ-i nesīm-i ‘abher-i cennet-sirişt gibi 176b

Revânî, Allah’ın birliğine dair yazdığı bölümlerde onun güç ve kudretine yer vermiştir. Şair bu durumu az da olsa estetik duygular içerisinde ifade etmiştir. Bu duygulardan biri de Allah’ın bahar rüzgarı ile buhurdandan çıkan ve her tarafa yayılan güzel kokuları dağıttıran olarak “*Micmere-gerdân-ı nesīm-i behâr*” ifadesi ile dile getirmiştir.

Micmere-gerdân-ı nesīm-i bahâr

Laḥlaḥa-sûz-ı çemen-i gül‘izâr 6a/10

Revânî, Allah’a münacatta bulunulan kısımda kâinatın Allah’ın bir ve tek yaratıcı olduğunu söylerken “Revândur nesīmüñle āb-ı hayât” ifadesine yer verir. Bununla da suyunun akıcılığını nesim imajı ile ortaya koyar ve hayat suyunun akıcılığının rüzgâr ile gerçekleştiğini dile getirmiştir. Başka bir ifade ile Allah’ın yaratma gücünü āb-ı hayât olarak algılanır ise nesīm ise bu yaratma gücüne vesile olandır. Ayrıca beyitte revân kelimesi can ve ruh anlamında kullanılması, bahsedilen tasavvurun güçlendirir.

Verür vahdetüñden ḥaber kâinât

Revândur nesīmünle āb-ı hayât 7a/3

Revânî, Allah’ın rahmetini dile getirdiği yerlerde bazı metaforlar kullanır. Bunlardan biri de nesīm/rüzgar metaforudur. Şair, Allah’ın rahmetini rüzgâra benzeterek bu rahmet rüzgârının insanların ve cinlerin canlarının beyinlerinde ve bütün yarattıklarının ruhlarının genizlerinde amber kokusu gibi güzel kokulu olduğunu belirtmiştir.

Ve sen (9)ol raḥîmsün ki nesīm-i raḥmetüñ dimāḡi cān ins vü cān vü meşamm-ı (10)ervāḥ ‘ālemiyanda rāyiḥe-i ‘anber-i eşheb gibi fāyiḥdür. 12b

Şair, rüzgâr kelimesini az da olsa “sabah yeli” diyerek anlamsal olarak daraltma yoluna gider. Bazı hitaplarda bulunurken bu hitaplara farklı bir anlam yüklemekten Allah aşıklarının sabah yeli ile dost olmasını öğütler. Ayrıca Revânî, Gel kutsal bülbül ile sırdaş ol, sabah yeli ile var yoldaş ol.

Bülbül-i ḳuds ile var hem-rāz ol

Sen nesīm-i subḥ-ile dem-sāz ol 163a/24

Revânî, rüzgara işlevsel olarak farklı özellikler vermiştir. Bahar mevsimi geldiğinde gülün açılması için bir takım unsurlara ihtiyaç vardır. Revânî'ye göre bu unsurlardan biri de nesîm dir. Şair, burada nesîme işlevsel bir özellik kazandırmıştır. Yani nesîm, gülün açılmasında rol oynayıcı olmuştur. Şairin nesime verdiği diğer bir özellik de klâsik şiir geleneğinde de yer alan rüzgârın, güzel koku yayan bir unsur olması.

Çün nesîmî ol gülün peydâ olur

Niçe bülbül bağda gūyā olur 164a/30

ve fevāyih-i nesîm-i ‘abher-i cennet-sirişt gibi ⁽¹⁾hoş-ṭīb ü mu‘aṭṭar ola- imdā vü iblāğ
ide 176b-177a

3.19.6. Nesrîn

Nesrin, “Yaban gülü, ağustos gülü, Mısır gülü, Van gülü gibi isimler alan bir cins gül” (<http://www.lugatim.com/s/nesrin>). Diğer çiçekler gibi nesrine de klasik şiirde değişik düşünceler içerisinde yer verilmiş, daha çok ilk bahar unsuru içerisinde ele alınmıştır. Revânî, bağ, bahçe ve bostandan bahsettiği yerlerde nesrin kelimesini sözlük anlamında kullanmıştır. Yani bilinen bir çiçek olarak nesrîne yer vermiştir.

Büsitândur ki pür gül-i nesrîn

Âsumandur ki pür meh ü pervîn 27a/150

Revânî, güzellik bahçesinde servi boyundan bahsederken bu uzun boylu güzelin yanağını nesrîn çiçeğine benzetmiştir.

Hüsn gülzârında bir serv-ḳadem

Lâle-rûy sünbül-ḥaṭ u nesrîn-ḥadem 145a36

3.8.7. Ravza

Suyu ve yeşilliği bol olan ve içi ferahlatan bağ, bahçe anlamında kullanılır (Pala, 2015: 375). Revânî, aşağıdaki beyitte peygamberin sinesini, ferahlık, tazelik yönüyle safâ ve mutluluk ravzaya (bahçeye) benzetmiştir.

Revzen-i dîdeye ziyâ sende

Ravza-i sîneye şafâ sende 68b/12

Ger saña ol ravza bir bustân ola

Cümle işün pes senün âsân ola 116a/30

3.19.7. Reyhan

Fesleğin çiçeği diye de adlandırılın bu çiçek, klasik şiirde kokusu ve şekli itibari ile ele alınır (Pala, 2015: 376). Revânî, Leylâ ve Mecnun'un hikâyesinin anlatıldığı kısımda Leylâ'nın saçlarının yüzünü kapatması ile lâlenin etrafının da reyhan ile dolduğu şeklinde bir tasavvuru ortaya koymuştur. Şair burada reyhânın kokusunu öne çıkarmıştır.

Gül üzre ol durur müşkîn kelâle

Ȧolar reyĥân ile eȦrâf-ı lâle 50a /13

Revânî tabiat tasviri yaparken tabiatın doğal unsurlarından yararlanmıştır. Geleneksel söylemde bahar mevsiminin gelişı ile çiçeklerin kokusu dolayısı ile reyhanın da kokusu da görülür. Yaşanılan bu ortamda da mutluluğun resmi çizilmiştir. Başka bir ifade ile reyhân koku yönü ile ele alınmıştır.

Zehî devlet miyân-ı revĥ u reyĥân

Şarâb-ı rûĥ-baĥşı vire Rıdvân 162b/20

Dünyanın geçiciliğinden bahsedildiği yerde var olan herşeyin yok olacağı söylenmek istendiğinde yeşil alanlarda ki reyhânlar da yok olur. Şair, burada tabiatın doğal unsurlarından hareketle reyhânı öne çıkararak yokluk/yok olma düşüncesini anlatmıştır.

Cihân bağında nice nihâller olur ki yetişmedin ⁽⁷⁾gine ĥurur. Ve ruzigâr çemenlerinde onca reyĥânlar olur açılmadan ⁽⁸⁾yolinur. 74a

Revânî, Allah aşkına yer verdiği yerlerde Allah aşkının bir çok şeye kadir olduğunu söyler. Bunlardan biri de doğal açılma alanı olan çemenlerde reyhânın açılmasıdır. Şair burada aşkın nelere sebebiyet verdiğini ortay çıkartır.

‘İşĥdur çemende reyĥânlar açan. ‘İşĥdur ⁽⁴⁾zülûfleri reyĥân gibi saçan. 151a

3.19.8. Servi

Servi, “Servigillerden, kışın koyu yeşil yapraklarını dökmeyen, daha çok mezarlıklara dikilen uzun ömürlü, güzel kokulu, kozalaklı, ince uzun ağaç” (<http://www.lugatim.com/s/servi>). Klasik şiirde sevgilinin boyu için kullanılır (Pala,

2015: 400). Revânî, servi kelimesini daha çok boy için kullanmıştır. Leylâ'yı tasvir ederken onun boyunu serviye benzetir.

Görür Mecnûn ki o maḥbûb-i ‘âlem

Ṭurur bir servi bigi ḥûb u ḥurrem 50a/16

Ḥüsn gülzârında bir serv-ḳadem

Lâle-rûy sünbül-ḥaṭ u nesrîn-ḥadem 145a36

Aşağıdaki kısımda da servi unsuru sevgilinin boyundan çok kendisi olarak tasavvur edilmiş ve gülbahçesinde azad olmasının sebebi de aşka bağlamıştır.

⁽⁴⁾ İşkür gülşende servi azâd iden. ⁽⁵⁾ İşkür servi ademi zâd iden. 151a

3.19.9. Sünbül

Sünbül, “Zambakgillerden, ilkbaharda basit salkım şeklinde, daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu çiçekler açan soğanlı ve otsu süs bitkisi” (<http://www.lugatim.com/s/Sünbül>). Klasik şiirde şekil ve koku yönüyle sevgilinin saçına benzer (Pala, 2015: 414). Revânî, Leylâ'yı tasvir ederken sünbül unsurunu öne çıkartır ve gelenek doğrultusunda Leylâ'nın saçını anber saçan sünbüle benzetir.

Ḳılur sünbüllerī ‘anber feṣānlık

İder la‘al lebī güher feṣānlık 49b/12

Revânî, aşağıdaki beyitte sünbülü şekil olarak saça benzetmiş ve ona perişanlık sıfatı yüklemiştir. Başka bir ifade ile insanın dünyaya bağlanmasını ifade etmek için bu benzetmeyi yapmıştır.

Kimi bülbul gibi tutmuş ḡam-ı gül

Kimi şūrīde-i gisu-yı sünbül 84b/7

Revânî, güzellik bahçesinde servi boyludan bahsederken bu uzun boylu güzelin yüzünü sünbül çiçeğine benzetmiştir

Ḥüsn gülzârında bir serv-ḳadem

Lâle-rûy sünbül-ḥaṭ u nesrîn-ḥadem 145a/36

Revânî, na‘tlarında Hz. Peygamberin saçını koku ve şekil olarak sünbüle benzetmiştir.

Sünbülidür sünbüle-i rûz-i tâb
Gevheridür la‘l-ger-i âfîtab 195a/9

Gîsûsıdur sünbül-i bâğ-ı behîşt
‘Ârızıdur ravza-i ‘anber-sirişt 195b/19

3.19.10. Yasemen

Yasemen, “Zeytingiller familyasından, güzel koku yapımında kullanılan, beyaz renkli (ender olarak kırmızı veya sarı), çok kokulu çiçekler açan, sarmaşık cinsinden ağaççık” (<http://www.lugatim.com/s/yasemin>). Klasik şiirde genellikle “rengi, kokusu ve yaprağı dolayısıyla anılır ve sevgilinin yanağıyla ilgili olarak gösterilir” (Pala, 2015: 480).

Revânî, bahar mevsimine yer verdiğinde geleneksel söylem içerisinde kalarak bilinen ifadeleri dile getirir. Buna göre gonca baharda sabah vakti açan bir çiçektir. Yasemin çiçeği de baharda çehresini gösterir yani açılır. Dünya bir gülbahçesine döner ve bu dünya bahçesinin içi yasemnlerle ile dolar.

Ġoncânun subhı berķī açılır
Çehre-yi yâsemen daķī saçılır 31a/18

Ebri girye ķılmasa gülmez çimen
Hem açılmaz bâğ içinde yâsemen 34b/10

Cihân bir gülsitandır pür çemenler
İçi tolu semenle yâsemenler 84b/1

Gülüstândur ki dōşenmiş çemenler
Tolu içi gül-ile yâsemenler 203a/7

3.20. MEYVELER VE YEMEKLER

Revânî, cihânı bir gülistana benzeterek başladığı “temsil-i münasib” kısmında gülistan olgusu içerisinde insana yer vermiş ve onu değişik boyutlarda değerlendirmiştir. Şair, bu bölümde iki insan tipinden bahseder. Birincisi dünya nimetlerine yönelen kendini ait gören bir insan imajını çizer. Başka bir ifade ile masivada takılıp kalan bir insan tipi ortaya koyar. İkinci insan tipi ise bunların dışında kalan yani gönlünü bu düşünceye kapalı tutan insan tipini ortaya koyar. Başka bir ifade ile gönlünü masivadan kurtaran insan tipidir. Revânî, bu iki insan tipini şu şekilde ortaya koyar; “Dünya halkı bağ içinde toplanmış” diye başladığı beytinde insanların çeşitli algı ve nesnelere meyilli olduğundan bahseder. Ona göre kimi insanlar bülbül gibi gülün derdine düşmüş, kimi lalenin renginden dolayı ağlamış, kimi de farklı zevkler peşinde koşarak çeşitli meyve ve yemek derdine düşüp onların ardına takıldığını ifade eder. Başka bir ifade ile kiminin armut, elma, şeftali, kaysı, ayva, incir, üzüm gibi meyveler, kiminin de pilav, zerde, çörek, kirde, yahni, helva, aş, büryan gibi yemekler peşinden koştuğunu söyler. Bu ifadeleri birinci tip insan için kullanmıştır. Şair, gönlünü tümüyle bu duygulardan arındırdıran, hiçbir yemek ve meyveye bakmayan ve ilgi göstermeyen insanı da ikinci insan tip kategorisinde değerlendirmiştir. Revânî, bunu söylerken dünyaya ait zevk ve nimetlerin geçiciliğini ve de dünyanın faniliğini söyleyip insanın bunlara kanmama düşüncesini hem öne sürer hem de nasihat vari söylemde bulunur.

Kimi emrûd ister kimisi bih

Kimine sîb ikisinden dağı bih 85a/12

Kimi şeftalüdür kimi kayısı

Kimine üzüm ü incir kayısı 85a/13

Kimi dâne diler kimisi zerde

Kimi çörek diler kimisi kirde 85b/20

Kiminin gönli ister tatlu halva

Kimi aş-içün eyler dürlü sevda 85b/22

Kimi yahni diler kimisi biryân

Kimi dir baña yiter loğma-i nân 85b/23

3.21. TOPLUMSAL HAYAT

3.21.1. İnsan ve Topluma Sesleniş

Revânî'nin Câmiü'n-Nesâyih adlı eseri, dini, eğitici-öğretici ve tasavvufî unsurlarla örüldüğü için, eser içerisinde insana ve topluma nasihatvari bir üslup ile seslendiği görülmektedir. Bu durum eserin tematiğine de oldukça uygundur. Revânî'nin insana ve topluma sesleniş beyitleri üzerinden yorumlanma yoluna gidilmiştir.

Allah herkese yardım elini uzatmaktadır. Sabır ve şükrü aynı anda herkese dost kılmaktadır. Şair, burada sabır ederek ve şükrü her daim unutmayarak Allah'ın yardımından istifade edilmesinin gereklerini sıralamakta, tüm insanlığa olan gerekliliğinden dem vurmaktadır:

Her kime kim huzā vire tevfiķ
Şabr ü şükrī hemīşe refiķ 23a/65

Çünkü Allah katında insan noksandır, kendisini eksik bilmelidir. Her zaman kendi kusurunu aramalı, başkalarının kusurunu bulma ve arama hususunda geri planda kalmalıdır. Şair burada tüm insanlığa eksiklerini gör, kendini yenile. Kusur arama, çünkü sen de kusurlu bir mahlûksun. Kendi eksikliğini kabullenen ve bunda kararlı duruş sergileyen insana ne mutlu. Çünkü kendi aynasına baktığında insan ayıbını ve kusurunu fazlasıyla görecektir. Aslında burada şair sevap ve günahlarıyla, kusurlarıyla insanı hoş gör demekte, evrensel, hümanist bir düşüncesin çerçevesini çizmektedir:

Nākış olmak nākşı görür dāim ol
Nākş-ı halkī söylemaña kâim ol 38a/27

Kendü nākş-ü 'aybıdur elde görür
Görünen āyīnede kendü olur 38a/28

Nefisle savaş ve onun vereceği zarardan halas olmak, birincil prensip olmalıdır. Çünkü dünya denilen gam mülkünde onu hoşnut etmek, insanın huzur bulmasının nedeni

olacaktır. İnsan ibretle gözünü açmalı, dünya işlerindeki esrarı çözmeye çalışmalıdır. Öldüğünde dahi bu dünyada uyanık olmak, yani basiret sahibi olmak gerekmektedir. Şair burada sufilerin ölmeden önce ölünüz düsturu gereği, tüm insanlığa basiret sahibi, inanmış gönüller olarak uyanık olmalarını, gönül dünyalarını ve nefislerini açık tutmalarını öğütlemektedir:

Cehd idegör nefsüñî âzād kııl
Bu ğam-âbād içre anı şād kııl 45a/4

Aç gözüñ at ‘ibret-i esrâr-ı kār
Öldüñ ise sen cihānda hūşiyār 45a/5

İnsan alçak dünyanın nasıl oluştuğunu, nasıl mavi renkli gökyüzünün ve tepsisinin devrettiğini düşünmelidir. Eğer bunu düşünür ve idrak ederse, insanın menzili İsa’nın çıktığı felekler katında olacaktır. Burada rahatlık ve mutluluk tenlere sirayet etmekte, beden huzur, can binası ise abad olmanın tarifsiz mutluluğunu yaşamaktadır. Şair, burada insanın peygamberer mertebesinde değerli bir varlı olarak kendini konumlandırabileceğini gayet veciz bir nasihat üslubuyla duyurmaktadır:

Fikr it anı nîçün oldı dehr-i dūn
Bu ‘aceb tāk u revāk-ı nîl-gūn 45a/6

Bu âlāyişden olursañ eger pāk
İdesin ‘İsi bigi cāyi eflāk 47b/30

İkîmüzde olavuz rāḥat ü şād
Ten ola ḥoş ‘imāret cān ābād 47b/31

Şair, öğüt üslubuna gönlüne seslenerek devam eder. Bunda gönlün Kalenderîler tarafından önemsenmesi, gönül temizliğine büyük önem verilmesinin elbette rolü bulunmaktadır. Gönül Kalenderî olmalıdır, böylece büyük mihnetlerden kurtulacak, uzaklaşacaktır. Şair, burada Kalenderî düşüncesine telmih yaparak, bu düşüncüyü büyük sıkıntıların gönlünden atılmasının aracı kılmaktadır. Aslında bu düşünce tüm insanlara

gönüllerini arındırmaları ve dünya gaileleri ile kirletmemeleri yönünde yapılmış bir tavsiyedir:

Ey dil gelesen alenderî ol
Bu miħnet-i esimden berî ol 54b/1

Şair, Kalenderî dervişliğın ilkelerini aşığıdaki beyitlerde de devam ettirir. Bu tarz bir insan nasıl maksadın ve ümidin talepkârı olabilir. Nasıl fayda ve zarar elde etmek için yolculuğa çıkar. Elbette derviş gönüllü olanın tek maksadı Allah, tek isteğı de Allah'ın rızasıdır. Onu asıl maksada olan yolculuğunda kimseden menfaat ummaz, zarar gelmesini de istemez. Çünkü bu manevî yolculukta Kalenderî derviş iki kat mutluluğu bin yelesinde taşıyacak bir manevî donanıma ulaşacaktır. Yani onun abası insanların fayda ve menfaatlerinden azat olmak, bu yüklerin ağılığından kurtulmaktır. Böyle olduğı anda dervişin abası, yani manevî uğraşı tamamlanacaktır. Bunun için Kalenderî kimse ya da onlar gibi davranmayı ilke edinenler işini tam olarak, mükemmel hâlde yapmalı, sürekli oturup gönlüne, yani iç dünyasına doğru yolculuk yapmalıdır. Şair, her beytin sonunda ısrarla gönle yapılan manevî yolculuğun önemine vurgu yapmakta, gönül temizliğınden dem vurmaktadır. Bu duygu durumu ile şair, Kalenderî dervişliğın niteliklerini nasihat üslubu içerisinde tüm insanlığın istifadesine sunmaktadır:

Nice aleb-i ümîz ü maķşûd
Nice sefer-i mażarrat ü sûd 54b/2

Biñ yelesin dū kām olur bil
o sa'yi hemîn temām olur bil 54b/3

Vargıl sen işûñî muħtaşar kıl
Otur da derûnuña sefer kıl 54b/4

Elbette Allah'a doğru yolculukta kimi insan onun manevî ilmine nail olacak ve uğuru ile görünecektir. Kimisi ise bu feyzden mahrum hâlde kalarak ondan uzaklaşacaktır. Şair, uzaklık ve yakınlık tezağını kutlu olmak ve uzaklaşmak tezağı içerisinde tenasüplü olarak sunmuştur. Bu estetik sunumu öğüt üslubu ile başarıyla harmanlayan şair, Allah'ın rızasını elde etmek için yolculuğa çıkanları da ikiye ayırır.

Birincisi bu yolculukta dünyanın güzelliğini, ikincisi elbette ahiretin olgunluğunu bulacaktır. Yani biri dünyalık biri ahireti isteyecektir. Şair bugünde geçerli olan bu evrensel ilkeyi gayet vecis bir nasihat üslubuyla gözler önüne sürmekte, âdetâ insanlığa gidilecek yolu tarif etmektedir. Bu yolda yine kimi insan Allah'ın vadettiği yüceliği bulurken, kimisi de sadece Allah'ın öngördüğü doğrultuda ilerleyebilmektedir. Yani burada şair herkesin mutlu olacağı ya da amacına ulaştığı bir dünya mümkün değildir mesajını vermektedir. Çünkü şaire göre bu yolculukta çaba ve uğraşı ile maksada ulaşmak mümkün değildir. Bu menevî bir uğraştır ve bu uğraşıda sadece Allah'tan bazı şeyleri ümit etmek gerekmektedir. *Var yörü ümidin ana kıl* diyen şair, kimseye tenezzül etmemeyi, kimseye ümit vermemeyi, ümit vermediği gibi kimseden de ümit beklememeyi önceleyen istiğna, yani gönül tokluğu akidesine vurgu yapmaktadır. Bu vurgu melâmetin de benimsediği yegâne olgudur. Gönül ve gözü tok olan zaten ümit tüccarlığı yapmayacaktır. O kimselerin gönül temiz olduğu için Allah'ın rızasına açık hâldedir:

Kimisi sa'îd olur görürsin

Kimisi ba'îd olur görürsin 54b/6

Kimisi bulur cemâl-i dünyayı

Kimisi bulur kemâl-i 'uqbayı 54b/7

Kimisi bulur 'uluvv-i 'âcil

Kimisi bulur şevâb-ı âcil 54b/8

Sa'y ile degüldür bunu bil

Var yörü ümîzün aña kıl 54b/9

Şair, manevî seyr ü sülûk diyebileceğimiz ve tüm insanlığın bağlanabileceği temel insanî dinamikleri veciz öğüt üslubu içerisinde sunmaya devam eder. İki gurup insandan biri bu yolculukta sarrafa vardığında mücevheri bulurken, bir diğeri attara varıp şeker almaktadır. Yani Allah'ın nezdinde her faninin nasibine mutlaka bir şeyler düşmektedir. Kimisi mercanı canı ile satın alırken, kimisi, pazarın çevresinde inci bulmak için

devretmektedir. Canlar pazarında canlar satılır denen olguyu gündeme taşıyan şair, canınızdan geçmedikçe tam mümin olamazsınız düsturunu (Ali İmran, 92) bir yaşamsal ilke, bir vazgeçilmez prensip olarak insanlığa önermektedir.

Kimi şarrāfa varup cevher alur

Kimi ‘aṭṭāra varup şekker alur 85b/27

Kimi mercānı cān-ile ḥerīdār

Kimi dürr-içün ider devr-i bāzār 85b/28

Bu yaşamsal ilkeler doğrultusunda asıl maksada olan seyirde, kimi gönlünü müreffeh kılarak yakut gibi olmuş, kimisi can nakdini sarfederek mutluluğu bulmuştur. Klasik gelenekte sevgilinin dudaklarının ferahlık veren bir yakuta benzetilmesinin yanında sevgili uğruna can denilen nakdi sarf ederek mutluluğa ulaşıldığı düşüncesi çokça işlenmektedir. Şair burada yakutun eskiden gönüldeki yangını dindirip ferahlatacağına olan inanca telmih yapmaktadır. Elbette gönlü ferahlamayan, hasta olan bir insanın Allah’ın sevgisine mazhar olmak için yola çıkması mümkün değildir.

Şair, insanlara ya da insanlığa sağlam gönüllülüğü ve salim, yani sağlam bedene sahip olmayı önermektedir. Yine burada insanın karşısına iki tercih çıkmaktadır. Biri ipeklerden kürk ve giysiler isterken, diğeri eskiciden aldığı pelasla idare etmektedir. Çünkü kimi zenginliğin müşterisi olarak dünyayı iyi yaşarken, diğeri dünyasını dışlayarak ömrünü zayi etmektedir. Bu aslında züht olgusu ile dünyaya mesafeli duruş arasındaki ince çizginin izdüşümüdür. Bu izdüşümde kimisi aşırı zühte bulanarak dünyasını berbat etmekte, kimisi de aşırı zenginliğe ve israfa başvurarak hayatını yine mahvetmektedir. Bu evrensel ilke tarih boyunca iki insan arasında yaşam felsefesi bağlamında mücadele konusu olmuştur. Şair, bu ilkeyi tezat sanatı ile veciz üslubunu harmanlayarak gözler önüne sürmekte, insanlığa güdeceğin yol hangisi ise seç ve yürü diye tavsiyelerde bulunmaktadır:

Kimüñ gönlin müferreḥ oldi yāḳūt

Kiminüñ cānı naḳd-ile bulur ḳūt 85b/29

Kimi dibā ḥarīr ister libāsı

Kimi eskiciden alur pelāsı 85b/30

Kimidür müşteri vü kimi bāyi'

Geçer dünyā işile 'ömri zāyi' 86a/31

Tarih boyunca kimi insan dükkân içinde dururken, yani iyi bir yaşamı seçerken; kimisi de hazine misali virane içinde kalarak yaşamıştır. Kimisi okur yazar olup medrese medrese gezip ilim tahsili için durmayıp gezerken, kimisi vaiz oluğ meclislerde halkı dinî tebliğleriyle meşgul etmiştir. Aslında şair burada çok okuyan değil çok gezen bilir demektedir, tezat sanatının eşsiz mana zenginliği içerisinde vaizin halkı kötü yollara sürükleyebileceği düşüncesini mısraları arasından süzerek bildirmektedir. Burada örtülü bir zahit-rint çatışması vardır. Şair son beytinde kimilerinin meyli daima tekkeye, kiminin meyli ise dünya malı ve makama yönelmektedir der. Aslında makam ve mevki düşkünlüğü de zahidin niteliklerindedir. Şair, övgü üslubunu sanatkârane bir maharetle kullanarak iki ayrı kişiyi ifade ederek duruma açıklık getirmekte, dünyaya bigâne yaşayan tekke erbapları ile dünyaya bağlanıp dünyalık makam ve mevkileri talep edenlerin mücadelesini, daha doğrusu yaşam felsefesini gözler önüne sermektedir. Dini inanç ya da meşrep farklılığı nedeniyle yaşamın algılanması sırasında iki tarz insan farklı yolları takip etmektedir. Hayat aslında bu iki insanın dünyadaki prensiplerinin tezadı üzerinden yürümektedir. Şair, övgü üslubu ile insan yaşamındaki algı farklılıklarını gözler önüne sererken, aynı zamanda insanlara hangisini seçme hususunda da yön tayin etmektedir. Zaten nasihat üslubunun amacı da budur:

Kimi dayim тұrur дүккән içinde

Kimidür genc-veş virān içinde 86a/32

Kimi oқur gezer тұрмаз medāris

Kimi vā'iz olub қилur mecālis 86a/33

Kiminūñ meyli dāyim ҳāneқāha

Kiminūñ 'izzeti emvāl ü cāha 86a/34

Şair pek çok beytinde olduğu gibi tenbih konusunda da dünyaya aşırı bağlılığı reddeden bir tavır içerisine girer. Aşağıdaki ilk beyitte şair, muhatabı olan kimseye gafil olduğunu belirtmekte, dünyanın kederini, insanı cezbeden zenginliğini terk etmesi

gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü az çok Tanrı'nın öngördüğü rızık kendisine ulaşacaktır. Elbette ecel de kendisine yetişecektir. Şair, burada ecel bahsiyle ölümü düşünerek insanların adım atmasını salık vermekte, rızıkın zaten belirlendiğini belirterek de kaderci bir düşünce içinde olduğunu duyurmaktadır. Bu beytiyle şair, artık kadere yaslanmaktadır. Bu kaderci anlayışta rızık için çabalama cehalettir. Dünyanın sonu ise pişmanlıktır. Çünkü dünyada bin yıl yaşasan da sonunda bir nefes kalmaktadır. Yani şair, ölümü bir gerçeklik olarak sunar. Şairin bundan sonraki öğüt üslubu yavaşlık ve insanlığın durgun rotada ilerlemesi üzerine kuruludur. İnsan dünyada ne kadar hazine toplarsa toplasın geriye, yani dünyada kalmaktadır. Bu zenginliğin hesapsızca elde edilmesi çabasında insanın payına düşen bin türlü sıkıntıdır. Şair burada övgü üslubunun niteliği gereği dünya malı dünyada kalır zihniyetine açıklık getirir ve bu duyguyu ifade eder:

Niçe bir gâfilsin ey gâflet eri
Var koğıl bu guşsa-i âb ü gili 114b/1

Az u çok rızkuñ saña bile yitişür
İr ü geç bir gün ecel de irişür 114b/2

Rızık-ıçün bil sa'y nādānlık durur
Dünyānun şonı peşimānlık durur 114b/3

Biñ yıl olsañ dünyede sen cāvidān
Âhırında bir nefes qālur hemān 115a/4

Ġayra qalur her ne cem' itdünse genc
Sen hisābında görürsin dürlü renc 115a/5

Klasik gelenekte sultanın elindekine bel bağlamamak düşüncesi ona karşı tepkisel duruşu da getirmiştir. Şair de muhatabına sen yedi iklime padişahsın zaten dünyada kendini sultan ve şah olarak gör. Pek çok şairin sultana karşı şiirsel söylemlerinde tepki duymasında bu duygu durumu yatmaktadır, yani dervişçe yaşamın terk-i dünyâ düşüncesi

bulunmaktadır. Çünkü bu dünyada şah olanlar bile ölümü tatmıştır, ne kadar çok kazanorsa insan azap çekecek, ne kadar az bırakır ve uğraşırsa mutlu olacaktır. Şair azlık çokluk tezadını, şah-kul tezadı üzerine başarıyla kondurmakta, veciz üslubunun içerisinde mecz etmektedir:

Ṭutālum dünyāya sen sulṭān u šāh
Bu yidi iḳlime sensin pādišāh 115a 6

Šāh olanlar n'eyledi sen n'idesin
Ġayeti sen de ḳoyuban gidesin 115a 7

Az ḳor-isen az göresin sen ḥisāb
Çok ḳor-isen çok çekesin sen 'azāb 115a 8

Şair, öğüt üslubunu tezat sanatının verdiği estetik niteliklerle betimlemeye devam eder. Daha önce dünya için uğraşmamayı salık veren şair, burada da muhatabına çabala uğraş, yükün ağır, yol erisin gafil olma diye seslenir. Ama burada yolculuk eden kişi, yükünün ağırlığını bilmeli, sırtına yüklenen yükü sürekli hesap etmelidir. Gafil olan elbette hesapsızdır, kendini görmeyi, yani kollamayı bilmez. Şair tüm insanlığa gafil olma, sorumluluklarını bil, hesaplı hareket et diye öğüt vermekte, evrensel bir öğüt manzumesi vücuda getirmektedir:

Cehd kılğıl sen yükün yiynildesin
Yol erisin gafil olma yoldasın 115a 9

Yol uzundur yük ağırdur bilmiş ol
Var hisab it bari yükün görmüş ol 115a 10

Dünya, bir yol kesicidir, hayduttur. İşini bilen insan boynunu bu hayduda emanet etmekten sakınır. İnsan dünyadan önce evini gözetmeli, yani dört unsurdan ibaret olan dünyayı idrek etmelidir. Yoksa gaflet uykusu galip gelecektir. İnsan bu hanede ruhu için faydalı şeyler yapmalı, yıkılmadan virane durumundan hanesini çıkarmalıdır. Peki bedenini, ruhunu, evini nasıl koruyacaktır. Şair bunun da nasihatini verir. Bu konuda

insan toprağı rüzgara, suyu ateşe galip kılmalıdır. Bu halin sıcaklığı ile onun mertebesi yükselecek, âdeta cennete erişecektir. Şair, burada yine cennet cehennem, su, ateş, toprak, rüzgâr tezadı içerisinde öğüt üslubunu pekiştirme yoluna gider. Bir insan dört unsurdan oluşan bedensel yapısında toprağı rüzgâra vermeli, yani bedenini değersiz kılıp mütevazı olmalıdır. Suyu ateşe vermekten kasıt ise bedenî ve dünyevî isteklerini dizginlemek, dindirmek, ölçülü olmaktır. Şair bu duygu durumlarını insanların ölçülü, mütevazı yaşama bağı olmaları üzerine temellendirmiş, veciz bir şekilde sunmuştur. Bu sunum evrenseldir ve hitap öğüt bağlamında tüm insanlığıdır:

Bil ki dünyā düşmenüñdür reh-zenüñ

Virme gey sâkın aña sen gerdenüñ 115b/15

Andan öñdin kim kıla hanuñ hâb

Çâr ‘unşur Hağ ü nâr ü bād ü âb 115b/16

Rûhuñ-içün var yarağla hâne sen

Al çıkar yıkılmadın vîrânen 115b/17

Hâke bādı āba âteş gâlib it

Germ oluban çık ‘ulāya uçagit 115b/18

Şair, aşağıdaki beyitlerinde de dünyaya gönül bağlamamayı nasihat etmektedir. İnsan ölümü düşünmeli, dünyadan gönlünü, yani dünyaya bağlılıktan nefsini arındırmalıdır. Çünkü ölümden korkmama cehaletine kimse başvuramaz. Her ne kadar can tatlı olsa dahi. Can tatlıdır elbet. Tırnağından parmağından insanı çekseler dahi canın bedeni terk etmesi zordur. Şair bu duygular eşliğinde dünyaya lakayt davranmayı, dünyevî istekleri dizginlemeyi nasihat etmekte, tüm insanlara bir manifesto niteliğiyle sunmaktadır. Bu dervişçe bir tutumdur. Şiirlerin geneline bakıldığında Nizamî'nin dervişlik niteliğini, nasihat üslubu ile harmanladığı görülmektedir:

Bu cihāndan gitmegi sen yād kı

Sen cihāndan gönlünü āzād kı 115b/19

Kim ölümden korkmaz ol cāhil durur

Cân bedenden gitmesi müşkil durur 115b/20

Ṭırnağundan barmağundan çikilür

Çıkması cânuñ bedenden güç olur 115b/21

Gönül derdinin en küçük parçasını, yani zerresini bulduğunda iki âleme bağlılıktan daha iyi bir duygu durumu içerisine girmiş olacaktır. Zerreden kasıt, aşk ve sevgi olsa gerektir. Gönüldeki aşkı doğuran siyah noktaya şair temas etmektedir. Asıl maksat, özü bulmaktır. İnsan derdi nedim olmalıdır. İnsan derdini derman bilmelidir. Hatta derdiyle insan hissiz hale gelebilmelidir. Acıyı hissetmemek olgunluktur. Hallaç acısını, maksadını dışa vurduğundan başına bela açmıştır. Gönül derdi dışa vurulmamalıdır. İnsan bu derdi mezara kadar sırdaş edinmeli, her nefes onunla zinde kalmalıdır. Çünkü bu dert, canın bakırı, kimyâ-yı ekberdir. En iyi yıldızdır gönlü nurlandıran, yani aşk derdidir. Asıl sevgiliye müştaklıkta biçimlenmektedir. Şair, bu derdi mutluluğun mayası, aynı zamanda aşk derdinin de asıl dermanı olarak görmektedir. Elbette aşk derdinin dermanı yine insanın kendisidir. İnsan ancak kendi gönlünü iyileştirerek asıl maksada ulaşabilir. Şair, burada evrensel bir duygu olan aşkı da öğüt üslubuna ekler ve insanlara bağlanacakları mutlu olacakları yegâne duygunun tarifini yapar, yapar yol gösterir. Bu manevî rehberlik aşkın gönülden gönüle akan niteliğinde asıl sevgilinin rızasına ulaşmak için yürütülen çabada karar kılmakta, Allah'ın rızasına bağlandığı görülmektedir. Şair burada gönlü yüceltmekte, rıza arayıcılığında gönlün önemini nasihat üslubu içerisinde tüm insanlığa duyurmayı yeğlemektedir. Bu evrensel bir mesajdır:

Zerre-i derdin bula çünküm dilüñ

Dü cihândan yig olısar hâşılüñ 121b/1

Derdini dermân gibi it nüş sen

Derdi ile olagör bî-hüş sen 121b 2

Cehd idegör derdi ola sende muķīm

Tā saña āhır bu derd ola nedīm 122a/3

Derd ile zinde olasın her nefes
Hem-demüñ de gürda derd ola pes 122a/4

Derd ‘ışkın kim bula nīg-aḡter ol
Miss-i cāna kimyā-yı ekber ol 122a/5

Māye-i şādī-yi ‘ālem derdidür
Dārū-yı dermān-ı ādem derdidür 122a/6

3.21.2. Oyun

3.21.2.1. Gûy-i Cevgân

Gûy-i çevgan, “bir meydanda ata binerek eldeki sopa/çevgan ile top/gûy’a vurma sureti ile oynana bir oyundur. Bu oyuna çevgan oyunu da denir. Bu oyundaki çevgan genellikle sevgilinin yüzü, çenesi, güzelliği; aşğın gönlü canı veya başı yerine kullanılır. Çevgan ise sevgilinin saç ve kahkülüdür” (Pala, 2015: 171).

Kâsik şiir geleneğinde bir oyun türü olan guy-i çevgân, Câmî‘ ü’n-Nesâyih’de dini bir kavram olarak kullanılmıştır. Şair, aşağıdaki beyitte gönül unurunu guy-ı çevgân unsuru ile öne çıkarmıştır. Gönül, “gûy” yani top olarak tasavvur edilince çevganı da Allah’ın iradesi olarak düşünmüştür. Küfür ve iman da gûy-i çevgânın oynandığı arsa olarak tasavvur edilmiştir. Bu bağlamda hem küfürü hem de imânı barındıran gönüllerin konumu da bu meydanda çevgân ile sağa sola savrulan bir topa benzetilmiştir. Şair, benzer söylemler başka yerde de dile getirir. Bu doğrultuda Allah’ın iradesi ve gücü ile mavi gökyüzü çevganına top olmuştur.

Küfr ü ĩmān ‘arşa-i meydāndur
Dilleri ıop eyleyen cevğāndur 9b/43

Ferş-i ağber bisāt-ı meydānı
Çārḡ-ı pīrūze gūy-i cevğānı 20b/9

3.21.3. Müzik Aletleri

Câmi‘ü’n-Nesâiyh’de, müzik aletleri de yer almış ve değişik tasavvurlarda kullanılmıştır. bu kullanımlarda genel itibari ile musiki aletlerinin isimlerinden bahsedilmiş ve onlara farklı bir anlam yüklenmemiştir. Bu eserde geçen musiki aletleri şunlardır.

Çeng: Harba benzeyen bir çeşit telli çalgı (<http://www.lugatim.com/s/çeng>)

Rebab: Sap kısmının ucunda Hindistan cevizinden yapılmış basık, yuvarlak, küçük bir kâsesi bulunan, dize veya bir yere dayanarak çalınan saz (<http://www.lugatim.com/s/REBAP>)

Ud: Teknesi yarım armudu andıran, dilim adı verilen 17 ilâ 27 ahşap şeridin birbirine yapııştırılmasından meydana gelen, göğsü ladinden, perdesiz, kısa saplı, beşi çift, biri tek on bir telli, mızraplı çalgı (<http://www.lugatim.com/s/UT>)

Saz: Her çeşit mûsikî âletine verilen isim, çalgı (<http://www.lugatim.com/s/saz>)

Ney: Mûsikîmizde, bilhassa Mevlevî mûsikîsinde çok yer tutmuş olan, dokuz boğumlu kamıştan yapılan, ön tarafında altı, arka tarafında bir deliği bulunan nefesli saz (<http://www.lugatim.com/s/ney>)

Tanbur: Klasik mûsikîmizin başlıca çalgılarından biri olan, yay ve mızrapla çalınan, ince uzun sapı perdeli, yuvarlak karınlı, telli çalgı (<http://www.lugatim.com/s/tambur>)

Çanı kitâb ü naqqâş ü kitâblar

Çanı sazendeler çeng ü rebâblar 72a/7

Çalar almış eline kimisi çeng

Felekte zühre kıılır aña aheng 86a/35

Kiminüñdür rebâb-ile başı hoş

Kiminde nağme-i ‘ud-ile âteş 86a/36

Nâz her dem niyâz ile bulunur

Sûz her demde sâz ile bulunur 134a/4

Gerekmez şun‘ ũña hīç ālet ü sāz
Kelāmunda buluñmaz harf ü avāz 170a/8

Şāhī ki bülend ola teber yir
Ney çün ki neyem didi şeker yir 99b/50

Maḥabbet ḥaberleri şol ğazeller⁽⁵⁾dür ki mecmū‘ alarda yazılır. Ney delük delük olmışdur daḥı diñmez. ⁽⁶⁾çeng pīr olmuş henüz ol vāze-yi kesmez. Ney yanına düşüp bile iñiler. Ney ḥod bir āvāredür ğurbete düşmiş. ⁽⁸⁾Ney bir bī-çāredür fūrḳate düşmiş. **156a**

Ṭanbūra iki kıl-ile ⁽⁷⁾neler söyler. **156a**

3.21.3.1. Nağme

Nağme, “Kulağa hoş gelen âhenkli ses, ezgi” (<http://www.lugatim.com/s/nağme>). Revânî, nağme unsurunu gelenek doğrultusunda âhenk-ses olarak kullanmış ve bu kelimeyi Peygamberin öğüsünün yapıldığı aşağıdaki beyitte yıldızların eşiğinin çöpünü süpürdüğünü, meleklerinde onun bahçesinde nağmeler düzdüğünü ifade eder.

Kevākib ḥāşe-rüb-ı āsitānuñ
Melāyik nağme-sāz-ı būsitānuñ 189a/5

Benzer durum aşağıda olduğu gibi başka yerlerde de söylenmiştir.

Sen ol maḥbūbsun ki bülbul-i zebān ⁽⁴⁾gülbün-i nihāl insanda şavḳuñ nevāsına
nağme-i sāz u ḥoş ⁽⁵⁾ovalık idersün. 12b

⁽³⁾‘ Işḳ bir āteşdür ki her yirde şu‘ lee vü tābı var. ‘ Işḳ sözleri ⁽⁴⁾bir nağme-i
‘ uşşāḳdur ki her sāzda çālinur. 156a

3.21.4. Kıymetli Taşlar

3.21.4.1. Sim/Zer/Cevher

Câmi‘ü’n-Nesâiyh’de, gümüş, altın, cevher gibi kıymetli taşları da ele almıştır. Bu bağlamda şair, kıymetli taşları konu anlatımında yer vermiş ve onları çeşitli benzetmeler doğrultusunda kullanmıştır. Buna göre; gümüş kasır içerisinde zühre parlak bir yıldızdır. Tütünün گردانلğı altın bir kolyeye benzetilir. Aşk cevheri toprağa bakınca toprağın içinde altın ve gümüş meydana gelir. madeni cevher olan kişinin eteği altın ve gümüş ile doludur.

Bezmi çün oldī ya‘ nī ħunya-ger
Sīm-ķasr içre zühre-i ezher 31a/11

Ṭuṭinüñ boynunda ṭavķ-ı zer kıılır
Hüdhüdi peygambere rehber kıılır 9a/28

Cevher-i ‘ışķ eyledi ĥaķe nazar
Ĥaķ içinde ol düzetdi sīm ü zer 150a/5

Her kimüñ tolu güherdür ma‘ deni
Pür zer ü sīm-ile zīr-i dāmeni 164a/32

3.22. VÜCÛT UNSURLARI

Revânî, eserinde vücut unsurlarına da yer vermiştir. Bu unsurlar, klasik şiir bağlamında sevgilinin güzellik unsurlarıyla bire bir uyumludur. Fakat şair, bu anlam doğrultusunda vücut unsurlarına yer vermemiş, eserin içeriği doğrultusunda bunlara farklı anlamlar yüklemiştir. Bu anlamları yüklerken de diğer tasavvufi duyguları işleyen şairler gibi beşeri aşkta kullanılan sevgilinin güzellik unsurlarının mazmun ve mefhumlarından yararlanmıştır.

3.22.1. Boy

Türkçe boy, Arapça kad olarak ifade edilen bu kelime, Klasik şiirde sevgilinin boyu için kullanılan bir unsurdur. Şairler, bu unsuru değişik isim ve sıfatlar altında kullanmışlardır (Tolasa, 2001: 267).

Revânî, boy unsurunu Leylâ ile Mecnûn'u konu ettiği bölümlerde Leylâ'nın güzellik unsurlarından biri olarak görür. Şair, Leylâ'nın boyunu güzel olarak algılamış ve serviye teşbih etmiştir. Burada da şair gelenekten kopmamıştır.

Ruḥ-ı nâzûk ile berg-i semenden

Ḳad-ı ra' nâ ile serv ü çemenden **50a /14**

Görür Mecnûn ki o maḥbûb-i 'âlem

Ṭurur bir servi bigi ḥûb-u ḥurrem **50a /16**

Ḥadidür şem'-i cem' i 'ıṣṣ-ḡ-bâzân

Ḳadîdür serv ü bâğ-ı dil-nevâzân **49b/8**

Ḥüsn gülzârında bir serv-ḡadem

Lâle-rûy sünbül-ḡaṭ u nesrîn-ḡadem **145b/35**

3.22.2. Diş

Klasik şiirde sevgilinin güzellik unsurlarından olan diş genellikle inciye benzetilir (Tolasa, 2001: 275). Revânî, tebriz güzellerinden bahsederken bu güzellerin güzellik unsurlarından biri olan diş unsuruna da yer vermiş ve onların bir dişinin binlerce kıymetli inciden daha değerli olduğunu söylemiştir.

Bir dişüm biñ lûlû-yi mercân deger

Lâ' lûmün her ḡaṭresi yüz cân deger **145b/34**

3.22.3. Dudak

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri de farsça “leb” anlamına gelen dudaktır.klasik şiirde, rengi ve şekli itibari ile ele alınıp işlenmiştir (Tolasa, 2001: 251). Revânî, Mecnûn kıssasına yer verirken Mecnûn'un bedensel unsurlarına yer verir. Bu unsurlardan biri de dudaktır. Şair dudağı ciğer yarası üzerine dökülen tuz olarak

algılamıştır. Dudağa acıyı dindirici bir özellik yüklemiştir. Ayrıca dudak ifadesini de “la‘al” unsuru ile geleneksel söylem olarak söyleyerek hem dudağın rengi hem de onun başka bir özelliği olan cevher saçıcılığını vurgulamıştır. Aynı şekilde güzelin dudağının her damlasının yüz cana değer olduğunu da söylemiştir

Gözi hūn-ı dile olmuş şehir-hīz
Lebī rīş-i ciger üzre nemek-rīz 50a/10

Kılur sünbüllerī ‘anber feşānlık
İder la‘al lebī güher feşānlık 50a/11

Bir dişūm biñ lūlū-yi mercān deger
Lā‘lümün her kıṭresi yüz cān deger 145b/34

3.22.4. Göz

Klasik şiirde en fazla yer alan sevgilinin güzellik unsurlarından birisi de gözdür. Bu bağlamda göz şekil ve renk olarak kullanılmış ve bakış ile ilintilendirilmiştir (Pala, 2015: 101). Revânî, eserinde çeşm/göz unsurunu görme özelliğine sahip bir vücut azası olmasının yanında, Çeşm-i dil/gönül gözü, akıl gözü, sır gözü, Çeşm-i ser/baş gözü, çeşm-i huffāş gibi çeşitli boyutlarda ele almıştır. Bazı yerler de deyim olarak kullanmıştır.

Revânî, Leylâ’dan bahsederken onun güzellik unsurlarından göz ve dudağa yer verir ve onları geleneksel söylemde olduğu gibi “gevher-efşân” sıfatı ile kullanır. Aynı durum “nergis-göz” bağlantısı içinde geçerlidir. Şair burada da göz ile nergis arasındaki benzerlik ilişkisine yer verir.

Gözī la‘li bigi pūr gevher-efşân
Derūnī ṭarrabī gibi perīşân 48a/6

Sen ol ḥekīmsūn ki nergisūñ gözlerinī **12b** ⁽¹⁾ nergis gözliler gibi ḥikmetūn aşāriyle bīnā eylesūn. 12a

Revânî, zühd bahsinde ulu bir kişiden bahseder. Bu ulu kişinin sürekli mutlu olduğunu söylerken gönül gözünün de Allah ile neşelendiğini ifade eder.

Bir ulu var-idi dāyım şād idi
Gönli gözi Ḥaqq-ile abād idi 93a/1

Revânî, aşağıdaki beyitlerde Allah-insan ilişkisine yer vermiş ve insana nasihat vari öğüt vermiş, insanın Allah ile olan bağlantısını nasıl olacağını vurgulamıştır. Buna göre gökyüzünde güneş vardır. Ama kör olan göz o güneşi göremez. İnsanın gözünde onu görececek nur bulunmadığı sürece Allah'ı göremez. Buna rağmen Allah kulundan uzak değildir ve ona yakındır. Revânî'ye göre kulun yaratıcısını görememesinin nedenini arada bulunan perdelere/engellere dayandırır. Eğer bu perdeler aradan kaldırılırsa insanın Allah'ı görececek gözleri açılır ve onu görür.

Çün semâda âfîtab olur ayân

Çeşm-i a' mî görmez-ise ne ziyân 96a/1

Göremezsın sen gözün bî-nürdur

Böyle şanma Hâk kılından dürdur 96a/2

Ol saña yakındur u gözün yok

Düşürdün araya perdeler çok 97b/3

Gözün açılardı sen görürdün

Sensin gine düşmenün bilürdün 97b/4

Revânî, aşkın vasıflarından bahsederken göz unsurundan yararlanmıştır. Allah aşkını bir gülistana benzeten şair, bu gülistandan haberdar olmayanların gözünde selvi boylu güzeli de göremeyeceğini ifade eder. Şairin burada Tanrı aşkına benzettiği gül bahçesini bilmeyen kişinin, bu bahçedeki Allah'ın güzelliğinin yansıdığı güzeli de göremeyeceğini söyler.

Kimün kim gülsitândan âgehî yok

Gözinde kâmet-i serv-i sehî yok 132b/3

Revânî'ye göre Allah aşkı ile sarhoş olanlar sürekli mutlu olurlar. Gözlerinin yanında gönül gözünün de Allah ile abâd olacağını ifade eder. Şair burada göz-gönül ilişkisinden yola çıkarak bu yargıya varmıştır.

‘Işk mesti dâyimâ dil-şâd olur

Göñli gözi Hakk-ile abād olur 141a/6

Revânî, gönül gözünden bahsettiği gibi akıl gözünden de bahseder. bu bağlamda mukkallid olana akıl gözünü aç ve çevrene bir bak diyerek öğüt verir. Böylece gözü unsurunu da bu şekilde kullanmış olur.

Aç hıred çeşmin nazar kıl pîş ü pes
‘akl-ı ferzâne sanā üstād-u bes 8a/3

Hem başîret gözünî sen açasun
Cebirle sen ihtiyārî sāçasun 35a/22

Revânî, hikmete yer verdiği kısımlarda gözü; ser ve sır unsurları ile birlikte kullanır. Bu doğrultuda sır gözü ile ser gözü kavramını mecaz olarak ortaya koyar. Şair, sır gözü ile görmenin bilgelik, ser gözü ile görmenin de görme yeteneği yani basiret olduğunu ifade eder. Baş gözü ile gönül gözü/sır gözü bir çekişme, mücadele halinde olup baş gözününün gönül gözünü beğenmediğini, çekiştirdiğini söyler.

Sır gözünüñ görmesi dāniş durur
Ser gözünün nitekim bîniş durur 8a/4

Çeşm-i ser ğammaz çeşm-i dil durur
Çeşm-i dil bîrûn-ı âb u gil durur 8a/5

Dil gözî göz olursa ol sanā
Görüne anda cümle-i eşyā 25b/112

Îlāhî gönül gözünî hikmete raza senûn envār-ı izhār ile. ⁽¹¹⁾münevver kıl 39a

Dilerseñ sır gözi göre içüñden
Gider zāhir hicābın sen gözüñden 61b/6

Dünyeda açā gönül gözünü ol
Tā açıla anda dahı toğri yol 65b/27

Şair, aşağıdaki beyitte de nice sırların ortaya çıkması için gönül gözü anlamında Dîde-i bâtın ifadesini kullanarak göze, benzer bir anlam yüklemiştir.

Dîde-i bâtın eger bînâ ola

Nice sırlar göz göre peydâ ola 65b/28

Revânî, ham gönüllere seslendiği beyitlerinde onu kınar ve ona var git gönül bir köşede suskun, gözsüz, dilsiz ve kulaksız otur der. Bu seslenişte ifade edilen bî-çeşm kavramını, basiretsizlik ve yetkinsizlik için kullanmıştır. Bunu da yarasanın gözü güneşi görme özelliğine sahip olmadığını belirterek “Huffâş/Çeşm/Hurşid” ilişkisinden hareketle söyler.

Ey dil yörü var hamûş otur sen

Bî-çeşm ü zebân ü gûş otur sen 100b/70

Hurşidi görür mi çeşm-i huffâş

Niçe şehun-ı güzâf ü kılmaş 100b/71

3.22.5. Kaş

Klasik şiirde şekil olarak sevgilin bir unsuru olarak görülür. Bu şekil çeşitli tasavvur ve tahayyüller içerisinde oratay konulmuştur (Tolasa, 2001: 185). Revânî de kaş unusurunu bu bağlamda kullanmıştır. Şair, Leylâ’nın güzellik unsurlarından kaştan da bahseder. Bu bahsediliş geleneksel söyleme uygun olarak onun şeklini kemana ve hilale benzetir. Bu benzetmeye bazen aşk kısmında bazen de dini unsurlar içerisinde yer verir.

Kemân-ı kûşe-girân ebrûsîdur

Mecânîne selâsil gîsusîdur 49b/10

Hayâsından mehûñ şeklî hilâlî

Hilâl ol tāk-ı ebrûnuñ mişâlî 50a /14

Murâd-ı kün fe-kân maşşûd-ı kevneyn

Kemân-ebrû-yı “kâne kıbe kıvseyn” 186b/2

3.22.6. Saç

Klasik şiirde güzellik unsuru olarak karşımıza çıkan ve çeşitli duygu, düşünce ve hayaller içerisinde işlenen saç unsuruna (Tolasa, 2001: 159) Revânî de yer vermiştir. Revânî, bu duyguları konu gereği beşeri aşktan çok ilahi aşk çerçevesinde ele almıştır.

Revânî, aşkı işlediği yerlerde Allah’a yakarışlarda bulunur. Bu yakarışlardan birini de Allah aşkını sunan saki üzerinden yapar. Sakinin zülfünün büklümü ve saçının kıvrımının hakkı için diyerek yakarıшта bulunur. Şair, böylece saç ve gisuyu bu anlamda kullanmıştır.

(⁵)saçlarınıñ şikenî içün zülfindeki şol ham içün gīsusındaki (⁶)dirhem içün
160b

Revânî, peygambere övgü yaptığı yerlerde Mirâc gecesinden bahsederken onun saçının karalığını bu geceye benzetmiştir.

Sîpihr olmuş durur na‘li ğubârı
Şeb-i Mi‘râc’dur gīsûsı târî 187a/12

Revânî, bir peygamber övgüsünde onun saçının şerhinin “ve’l-leyli” olduğunu söylemiştir. Şair bu söylemiyle Hz. Peygamberin perçemi ile “*Andolsun geceye*” (Duha, 2). ayeti arasında bağlantı kurmuş ve perçeminin şerhinin “ve’l-leyli” olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca saçın siyahlığı gecenin rengi arasında bir bağlantı kurmuştur.

Oldı “ve’l-leyli” şerh-i gīsûsî
“ve’ḍ-ḍuhâ” vaşf-ı rûy-i nîgûsî 190b/12

Revânî, peygamber övgüsünü yaparken, Hz. Peygamberin fiziki görüntüsünün bir parçası olan saçından bahsetmiş onu cennet bahçesindeki bir sümbüle benzetmiştir. Bu benzetmede koku unsuru öne çıkmış cennet bağının kokusu ile peygamberin saçının kokusu arasında bir bağlantı kurmuştur.

Gīsûsıdur sünbül-i bâğ-ı behişt
‘Ârızıdur ravza-i ‘anber-sirişt 195b/19

3.22.7. Yanak ve Yüz

Bu unsurlar klasik şiir geleneğinde sevgilinin güzellik unurları içerisinde yer alır ve bu doğrultuda kullanılır. Hem yanak hem yüz biribiri ile münasebeti ve sık kullanımı

ile ilintili olan iki unsurdur (Tolasa, 2001: 217). Revânî, bu unsuru beşeri aşkın mazmun ve mefhumlarından hareketle eserin konusu gereği bunlara farklı bir anlam yüklemiştir.

Revânî, Allah'ın gücünü ifade eden beyitlere yer verirken ay ve güneşi yarattığından bahseder. Bu durumu da “rûy” unsuru ile ortaya koyar ve Ay'ın ve Güneş'in yüzünü gösteren yaratıcı olarak belirtir. Revânî, benzer bir durumu yine tevhid bölümlerinde dile getirmiş ve Allah'ın yaratıcı özelliğini, edebi bir üslupla gül yüzlü güneşi dolandıran yani ortaya çıkaran olarak görür.

Çehre nümâ-yi meh [ü] hırşid-rûy
Ğâliye say-ı şeb-i zencir-mûy 6a/12

Cilve-dih şâhid-i gül-rûy-i mihr
Meş'âl-efrûz revâk-i sipihr 6a/14

Revânî, yüz kelimesi sadece kelime anlamı kastedilerek de kullanılmıştır. Böyle bu durumda güzel yüzlü olanın yüzünün ekşitmemesi gerektiğini de söyler. Ayrıca genel olarak insana hitap ettiği kısımlarda, insana saygınlık kazandıracağını düşündüğü için kişinin güler yüzlü olması gerektiği belirtir. Şair, Hz. Ebubekir'in övgüsünü yaptığı yerde yüz kelimesini sözlük anlamından yola çıkarak Hz. Ebubekir'i, peygamberin yüzüne âşık biri olarak görür.

Hüb-rûysîne türş-rû olma
Râst-hûyşun durûğ-gû olma 21b/32

Ol mecâlisde tâze rûy-i zarîf
Tâ seni cümle halk tûta şerîf 21b/33

Maḥzen-i sırr-ı Ḥazret-i Nebevî
‘Âşık-ı nûr-ı rûy-ı Muştafevî 206b/1

Revânî, n'at'larında peygamberin yüzünü teşbih yolu ile İskender'in meşhur aynasına benzetir. Bu benzetme parlaklık yönüyledir. Yine şair, insanın/Âdem'in yüzünün peygamberin toprağı ile yoğrulduğunu söyler. Başka bir ifade ile kâinatı ve insanı yaratmasının sebebi Hz. Peygamberin yüzü hürmetinedir.

Halka be-güşı felek-i çenberi
Rûyıdur âyine-i İskenderi 195b/22

Hākūñle sirişte rûy-i âdem
Yüzüñde  ır  g iki ‘ alem 197a/4

Rev  n , Mecn n’un samimi aşkından bahsederken Leyl  unsurunu  ne çıkardığı yerlerde yüz kelimesini hayal unsuru ile kullanır ve Leyl ’nın yüzünün hayalinin Mecn n’a arkadaş olduğunu söyler. Ayrıca şair, ilahi aşkı dile getirirken Leyl  motifinden faydalanmıştır. Öyle ki o, Allah’ın cem linin Leyl ’da ortaya çıktığını söylemiş ve Leyl ’nın güzelliğinin Ay’ın parıltısını silip süpürdüğünü dile getirmiştir. Burada şair, Ay’ın parlaklığı ile Leyl ’nın yüzünün parlaklığı arasında bir mukayese yapmış,  st nl    Leyl ’nın yüzünün parlaklığına vermiştir.

 ay l-i r yi Leyli hem-niş n 
 am  şadrında olmuşdur mek ni 48a/9

 om mış m ha revna  r y  anu 
şımış m şk   bah s n m y  anu  49b/8

3.22.8. Z l f

Kelime anlamı olarak “sa , yüzün iki yanından sarkan sa  lülesi” (Pala, 2015: 495). Klasik şiirde en çok kullanılan güzellik unusu olarak görülür. “mi, g su, zülf gibi isimler altında ve çok farklı yönlerden ele alınan sa  ile ilgili sayısız teşbih ve mecazlara konu olmuştur” (Pala, 2015: 384). Rev n , daha önce de ifade edildiği gibi sevgiliye ait güzellik unsurlarına farklı anlamlar yüklediği gibi z l fe de bnezer anlamlar yüklemiştir. Başka bir ifade ile beşeri duyguların mazmunlarını tasavvufi duygular doğrultusunda işlemiştir.

Rev n , aşkı anlattığı bölümlerden birinde Tebriz güzellerinden bahseder. Cem l-  mutlak olan Allah’ın bir yansıması olan bu şehrin güzellerinin z l flerinin her halkasını gönül ferahlatıcı olarak görmüş ve bir kılına iki cihanda değer bi ilemeyece ini söylemiştir.

Z lf m   her ‘  desi bir dil-g ş 
Bir kılına d  cih n olmaz bah  145b/33

Revânî, Allah aşkına talip olup bu yola girenlerin temel amacının Allah'ın varlığında yok olmak olduğunu söyler. Şaire göre Allah aşkı son bulup kemâle erdiğinde âşıkta bazı hallerin kalmayacağını belirtir. Bu hallerden biri de beden perdesinin kalktığı saç ve yanak düşüncesinin aradan çıkıp yok olacağıdır. Böylece âşık kesretten kurtulur vahdete vasıl olur.

Zülf ü rûh fikri götürülür aradan

Perde olmaz aña hicâb-ı beden 136a/16

Revânî, Allah aşkından bahsettiği yerlerde bu yolda kendini feda edenlerin sevgilinin saçı ip boyunun ise ona darağacı olduğunu ifade eder. Şair, bu ifadede Hallâc-ı Mansûr olayına telmihte bulunur.

Kim maḥabbet yoluna ber-dâr olur

Dârı kıddı aña zülf-i yâr olur 164a/33

3.23. DİĞER UNSURLAR

3.23.1. Müşk

Müşk, Doğu Türkistan'da yaşayan bir çeşit ceylanın göbeğinden elde edilen güzel kokuya verilen isimdir. Buna “nâfe”de denir(Pala, 2015: 324). Daha çok “nâfe-i müşk” olarak kullanılır.

Revânî insana seslendiğinde Allah'ın yanında olan kişinin güzel kokulara bürüneceği ve onun her kokusunun “nâfe-i müşk” olacağını belirtir.

Her kokuşu şankī nâfe-i müşk

Lîkin dem-i nâfe mağz ider huşk 33a/21

Şair, Leylâ'nın güzelliğinden bahsederken onun güzelliğini yücelttiği yerlerde saçının güzel kokulu yani müşkün kıymetini düşürdüğünü, kırdığını tasavvur eder.

Ḳomâmiş māha revnaḵ rûyı anuñ

Şımış müşkūñ bahâsın müyü anuñ 49b/8

Eserde aşk konusuna yer verildiğinde genel olarak aşk üzerine çeşitli benzetmeler yapılır. Aşağıdaki beyitte aşk güzel kokuya benzetilmiştir. Öyleki şaire göre aşk bir müşk olmasına rağmen bu müşk nice yürekleri sevda ile kan içinde bırakmıştır.

‘Işk bir müşkdür ki niçe yürekler ol sevdâ ile ğark-ı hûn olmışdur. 140a-140b

Allah’a yakarışlar, Câmi‘ü’n-Nesâyah’de çok ele alınmıştır. Tanrıya yakarışlar, çeşitli tasavvurlar doğrultusunda yapılmıştır. Bunlardan biri de yeryüzünün güzel koku ile dolu olmasına rağmen şairin burnunun dünyadaki bu güzel kokulara kapalı olduğudur. Şair bu durumda Allah’tan güzel kokuları hissetmesi, nefeslenmesi için yakarışlarda bulunur. Bu bağlamda öne sürdüğü ve cihanın tümünü kapsayan kokunun müşk üzerinden Allah kokusu olduğu söylenebilir. Müşk mazmunu üzerinden bu durumu dile getirmiştir.

Meşâmum beste vü ‘âlem tolû müşk

Leb-i deryâda tururam leb-i -huşk 170b/10

Câmi‘ü’n-Nesâyah’de peygamber sevgisi fazla ele alınan konulardan biridir. Peygamber sevgisinin şair üzerindeki etkisi eserde na‘tlarda kendini gösterir. Aşağıdaki beyitte şair, peygamberi müşk üzerinden övgüye dahil etmiş ve onun güzel kokusunun yeryüzünü kapladığını söylemiştir.

Cemâl-i Ka‘be nûr-efzây-ı rûyuñ

Havâ-yı tîbe müşk-efşân-ı bûyuñ 189a/8

Revânî, Câmi‘ü’n-Nesâyah’ın bitiş kısmında geleneğe uyarak eseri üzerinde bir takım benzetmelerden hareket ederek eserini övmüştür. Eserini siyah beyaz olarak gören şair, beyazını gül yaprağına benzetirken, siyahını Tatar miskininde elde edildiği ceylan nâfesine/torbacığına benzetmiştir. Burada eserinin sevâdının bile değerli, kıymetli olduğunu söylemiştir. Zira ceylanın kesesinden elde edilen müşkün son derece kıymetli olduğu bilinmektedir.

Sevâdı nâfe-i müşk-i Tatârı

Beyâzı şanki gül-berg-i bahârî 203b/15

SONUÇ

Revânî'nin Câmî'ün-Nesâyîh'i adlı eserinin terminolojik incelemesi başlıklı doktora çalışmamızda şu sonuçlara varıldı. Herşeyden önce Câmî'ün-Nesâyîh'in manzum ve mensur olarak yazılmış dini, eğitici-öğretici ve tasavvufi bir eser olduğu tespit edildi. Bu doğrultuda ele alınan konuların içeriği de nasihatvari söylemlerle zenginleştirilerek eserin kimliğine değer kattığı görüldü. Şairin eserini oluştururken gelenek çizgisinde hareket etmiş; eserine, besmele, tevhid ve münacat ile başlamıştır. Revânî'nin, bu konuları klâsik şiir geleneğine uygun söylemle dile getirdiği görüldü. Eserde, oldukça fazla na't yazıldığı tespit edildi. Bu na'tlerin büyük bir kısmı Hz. Muhammed'e aittir. Peygambere yazılan övgülerin gelenek doğrultusunda söylendiği belirlendi. Bunun yanında başta yedi büyük meşhur peygamber olmak üzere dört halife, aşere-i mubeşşere ve din büyüklerine de na't yazıldığı ve bunlar bilinen yönleri ile anlatıldığı gözlemlendi.

Câmî'ün-Nesâyîh'de bu konulardan başka çeşitli başlıklar altında dini ve tasavvufi konular da ele alınmıştır. Dini konularda, önce İslâm dinini anlatıldığı, ardından İslam'ın şartlarından olan abdest, namaz, oruc, haccın, Kur'an ve sünnet doğrultusunda ele alınıp işlendiği tespit edildi. Ayrıca şair, bu konular ele alınıp işlediğinde onun asıl amacının dini duyguları yaşamak, iyiliği emretmek ve kötülüğü nehy etmek doğrultusunda nasihatvari bir söylem belirlediği tespit edildi.

Eserde tasavvufi konuların başında vahdet-i vücut düşüncesi yer alır. Bu konu eserde bir başlık altında verilmemiş olmasına rağmen, eserin genelinde ve yeri geldiğinde şairin bu düşüncüyü okuyucuya yansıtmaya çalıştığı görüldü. Vahdet-i vücut görüşü eser içerisinde gerek manzum gerekse mensur yerlerde bu âlemin, Allah'ın isim ve sıfatlarının tecelligahı olduğu vurgusu bu düşünceye uygun olarak işlendiği, ayrıca anlatımın tabiat unsurları ile de örneklendirilerek insanı bu düşüncüyü anlmaya sevk ettiği görüldü.

Câmî'ün-Nesâyîh'de, vahdet-i vücuttan sonra havf, recâ, tevbe, zühd, sabır, rıza, tevekkül, fakr, nefis, şükür, mürşid, mürid, şeyh, zakir, zikir, hakikat, masiva vb. tasavvufi kavramlar, eser içerisinde ya başlıklar altında ya da başlık olmadan değişik konular içerisinde yer verildiği ve bu konuların şairin kendine has söylemi ile esere zenginlik kattığı ortaya konuldu.

Eserde birbiri ile ilişkili hevâ, hevesi terk, tevbe ve âhirete hazırlık konularına da nasihat bağlamında yer verildiği ve ağırlıklı olarak işlendiği, bunun yanında tefekkür ve duânın da üzerinde önemle durulan diğer dini ve tasavvufi unsurlar olduğu gözlemlendi.

Eserde üzerinde durulan önemli bir kavramın da aşk olduğu tespit edildi. Bu konunun geçtiği yerlerde, şairin insana seslenerek, geçici güzellere gönül bağlamaması gerektiği, aşk ve sevgisini ilâhî olana yöneltmeyi amaç olarak benimsediği, Allah’a ulaşmanın tek yolunun da sadece ilâhî aşkla olacağını söylediği tespit edildi. ilâhî aşkın ele alındığı yerlerde Allah yolunun yolcusu olan âşık, Allah’a ulaşmada kendini fenâ eden Hak âşığı olduğu ve amacının ilâhî vuslat olduğu belirlendi.

Câmi’ün-Nesâyih’de, akıl unsuru üzerinde önemle durulduğu görüldü. Aklın, Allah’ın insana verdiği önemli bir meleke olduğu, insanın onunla evreni okuyarak ve algılayarak Allah’ı bulması ve ona yönelmesinde büyük bir önem arz ettiği görüldü. Revânî’nin, akıla aşk bağlamında da yer vererek, onun asıl sevgiliye ulaşmada birincil ere olduğu söylemi tespit edildi.

İlim konusu eserde bir başlık altında ele alınmıştır. Şaire göre, ilimden kasıt dini ilimlerin öğrenilmesi gerektiği, amelsiz ilmin kişiye sıkıntı getirdiği, amel ve ilim birlikteliğinin ise büyük bir hazine olduğu, ilim kavramının ise tahsil etmek ve telkin etmek olarak iki kategoride işlediği görüldü. Bu kategorileri, vehbi ilim ve kesbi ilim olarak adlandırdığı, kesbî ilimin kazanılarak elde edildiğini, vehbi ilmin de Allah tarafından kulun kalbine yerleştirilen ilim olduğunu ve bu nedenle ilim tahsiline önem verilmesi gerektiğini söylediği görüldü. Ayrıca ilim kavramının vahdet sırrı ile bağlantısının kurulduğu ona tasavvufi bir anlam verildiği de belirlendi.

Revânî, eserinde yer verdiği konulardan biri de nefistir. Şair, “İşâret-i Ma’rifet-i Nefs” başlığı altında; nefsi değerlendirirken daha çok onun olumsuz yönlerini öne çıkarmış, nefsin zararlarını, kişiyi doğru yoldan çıkarıcı özelliklerini, Allah yolunda yürüyenleri saptırıcı yola sevk edici davranışları sergilemeye yönlendirmesi, nefsin en düşük seviyesinin, emmare olduğu ve yedi başlı yılanı benzediği insanı, insan olma vasıflarından çıkarıp benlik davasına sürüklemesi gibi bir takım olumsuz özelliklerinden bahsetmiştir. Kendisinin de nefis problemi olduğunu söylerken, nefsin nasıl ıslah edilmesi gerektiğinin yollarını da gösterdiği, Kişinin marifet yolunda sağlam bir şekilde ilerleyebilmesi için yapması gereken ilk işin nefsini iyi bilmesi ve tanınması gerektiği tespit edildi.

Câmi'ün-Nesâyîh'de, dünyanın geçiciliği konusu da önem arz etmektedir. Revânî'nin bu konuyu işlerken okuyucuyu, yönlendirme yoluna gittiği, onların dünyaya bağlanmaması gerektiğini söylerken başta peygamberler olmak üzere mitolojik kahramanların, tanınmış şah ve hükümdarların isimlerinden bahsederek onların ölüme yenildiği, taç ve tahtlarını kaybettikleri vurguladığı böylelikle, okuyucuya dünyaya değer verip aldanmamasını, kalbini ona bağlamamasını, ahiret için hazırlık yapması gerektiğini nasihatvari bir söylemle ifade ettiği görüldü.

Bütün bunların yanında konu gereği klasik şiir geleneğinde yer alan sevgiliye ait güzellik unsurlarını tasavvufi bağlam içerisinde Leylâ üzerinden yapılan bu güzelliğin tanrının güzelliğinin (cemâlinin) insana bir yansıması olduğu görüldü.

Câmi'ün-Nesâyîh üzerinde yaptığımız bu çalışma ile nasihatnâme, pendnâme, öğüt kitabı, mevize konulu gibi yazılmış eserlere bir yenisini kazandırmayı amaçladık. Bu bağlamda esere dayalı bir inceleme yaparak, eserden önce ve sonra aynı türde yazılan eserler ile muhteva açısından mukayese çalışması yapmak isteyenler için metin ortaya konuldu.

KAYNAKLAR

- Abdülbâkî, Muhammed Fuad (1950), *Mu'cem: Muhammed Fuâd Abdülbâkî. el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Kitâbu's-Şâ'b, H. 1378 (Metâbi'u's-Şa'b)
- Aça, M., vd. (2018), *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları,
- Ali el-Muttaki el-Hindi, (1985). *Kenzü'l-'ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, thk. Bekrî Hayyânî-Saffet es-Sekkâ. (IV, 430). Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- Alper, Ö. M. (2010). "İslâm, Akıl ve Hakikat". *Milel ve Nihal*, 7 (3), 39-72.
- Anonim (2016). *Tuhfetü'l-Memlûk*, (Çev.: Yakup Kara). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Arapağuş, H. K. (2011). "Teâlâ", *DİA* (XL, 206-207). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Arent Jean Wensinck (1936). *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevi: Ebede-Hayye = Concordance et Indices de la Tradition Musulmane.*, Leiden : E.J. Brill,., "Da'v" maddesi.
- Armutlu, S. (2021) *Gazel Felsefesi Gazelde Beşerî Aşkın Kaynaklarını Aramak Hadarîlik-Uzrîlik*, İstanbul: Kesit Yayınevi.
- Artun, E. (2010). *Dîni-Tasavvufî Halk edebiyatı Metin Tahlilleri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Âşık Çelebi. (2010). Filiz Kılıç (haz.) *Meşâirü's-Şuarâ İnceleme-Metin*. (III). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Avşar, Z. (2017). *Revânî Dîvânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü
- Aydınlı, A. - Çakan İ. L. (1991). "Aşere-i Mübeşşere", *DİA*, (III, 547). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Azamat, N. (2004). "Melâmet". *DİA*, (XXIX, 24-25). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Balcı, M. (2013). *İslâm Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı*,. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi. SBE.
- Batıslam, H. D. (2000). *Divan Şiiriyle Halk Şiirinde Ortak Bir Söyleyiş Biçimi (Mürâca'a-dedim dedi)*. *Folklor/Edebiyat*, 22, 147-158.

- Bolay, S. H. (1997). *Felsefî Terimler ve Doktrinler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bursalı, M. Tahir (2009) “Ahlak Kitaplarımız, (Sadeleştiren: Saadettin Özdemir)”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/ 22,
- Canatan, K. (2019). “Akıl ve Nakil İlminde Kurtulmak – İslam Dünyasında Bilim Sınıflandırmaları ve Sonuçları”, *Yetkin Düşünce*, 2 (6), 45-67.
- Canbulat, M. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Canım, R. (1998) *Türk Edebiyatında Sakinameler ve İşretnâme*, Ankara: Akçağ Yayınları,
- (2018). *Divan Edebiyatının Kaynakları*, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2020). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. (7. Baskı) Ankara: Otto Yayınları.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Ceyhan, S. (2013), “Zühd”. DİA, (XLIV, 530). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara
- Cilacı, O. (1994). “Dua”, DİA, (IX, 529-530). DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Çağırıcı M. (2012). “Tevekkül”, DİA, (XLI, 1-2). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2006), “Nasihat”. (DİA, XXXII). 408, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2008), “Sabır”. DİA, (XXXV, 337). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2010), “Şükür”. DİA, (XXXIX, 259). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Çöm, E. (2007). *16. Yüzyıl Ahlâkî Mesnevîleri ve Şemseddîn-i Sivâsî'nin İbret-nümâ Adlı Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi SBE,
- Demirci, K. (2019). “Deccal”. DİA, (XXXIX, 69). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Develioğlu, F. (2017). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Durmuş, İ. (2000). “İktibas”. DİA, (XXII, 52). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

- Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, (2014). *Kitâbü't-Tevhîd*, (Çev.: Bekir Topaloğlu). İstanbul: İSAM Yayınları.
- Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr (1993). *Lisânu'l-'Arab*, nşr. Dâru Sâdır, Beyrut, "Da'v" maddesi.
- Ece, S. (2017). *Vamık u Azra*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınlar.
- Emir Timur, (2020) *Tüzükât-ı Timur – Timur'un Günlüğü*, (Haz. Kutlukhan Şakirov, Adnan Aslan). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Erdem, S. (1991). "Anka", DİA, (III, 200-201). DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erünsal, İ. (2008) "Revânî". DİA, (XXXV, 30). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Fahreddîn er-Râzî, (2014). *Allah'ın Aşkınlığı – Esâsu't-Takdîs fî İlmi'l-Kelâm*, (Çev.: İbrahim Coşkun). 3. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Fârâbî, (2020). *Felsefenin Temel Önergeleri*, (Çev.: Mehmet Dağ). İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Fârâbî. (2013). *İdeal Devlet*, (Çev.: Ahmet Arslan). Ankara: Divan Kitap.
- Fırlı, E. R. (1994). "Ebû Tâlib" DİA, (X, 237-238). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Gazâlî, (1984). *İnançta Hassas Ölçüler – İlcâmü'l-Avâm an İlmi'l-Kelâm*, (Haz. Mevlüt Karaca). İstanbul: Hisar Yayınevi.
- "Mişkâtü'l-Envar", *Yol, Bilgi ve Varlık*, (Çev.: A. Cüneyd Köksal). İstanbul: Sufi Kitap.
- Gönel, Hüseyin (2010). "Divan Şiirinde Sevgiliye Dair". *Turkish Studies* 5 (3). 208-223.
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S., Yolsal, Ü. H. (2008) *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Güftâ, H. (2004). *Divan Şiirinde İlim*, Ankara: Akçağ Yay.
- <https://dehkhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary/323597/> (نودر).
- Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, (2019). *Ahlâk-ı Muhsinî*, (Haz. Murat Demirkol). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı,
- İbn Arabî, (2006). *Tasavvuf Makamı*. (Çev.:İbrahim Aşkî Tanık). İstanbul: Kırkambar Kitaplığı.
- İbn Kesir, *Kıyasü'l-enbiyâ*, (Çec.: Hanifi Akın). (I), İstanbul: Çelik Yayınevi.

- İbn Rüşd, (1985). *Felsefe-Din İlişkileri*, (Haz. Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergah Yayınları.
- İbn Sînâ, (2014). *İlâhiyât*, (Çev.: Ekrem Demirli, Ömer Türker). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- (2016). *Dânişnâme-i Alâî*, (Çev.: Murat Demirkol). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- İmamu'l-Harameyn el-Cüveynî, (2012). *İnanç Esasları Klavuzu– Kitabı'l-İrşâd*, (Çev.: Adnan Bülent Baloğlu vd.). Ankara: DİA Yayınları.
- İpekten, H. (2017). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. Ankara: Dergah Yayınları
- İpekten, H.; İsen, M. (1992). "XVI. Yüzyıl Divan Edebiyatı", Ankara: Türk Dünyası El Kitabı (Edebiyat), (III, 130-156). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- İsen, M. (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, İnceleme-Metin*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Kaplan, M. (2007). *Tip Tahlilleri: Türk Edebiyatında Tipler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- (2008). *Hayriyye-i Nâbî*, Ankara: AKM Yay.
- (2010). "Türk Edebiyatında Manzum Nasihatnâmeler". Türkler Ansiklopedisi, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Karagöz, İ. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karahan, A. (1964). "Revânî". İA, (IX, 717-719), İstanbul: MEB Yayınları.
- Karaman, F. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kâşânî, A. (2004). *Tasavvuf Sözlüğü*, (Çev: Ekrem Demirli). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kılıç, Ü. (2013). "Yezîd", DİA, (XLIII, 513-514). DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Kınalızâde Hasan Çelebi (2017). Aysungur Aysel (haz.)Tezkiretü'ş-Şu'arâ, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yay.
- Kindî, (2013). "Akıl Üzerine", Felsefi Risaleler, (Çev.: Mahmut Kaya). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Kocakaplan, İ. (2014). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları

- Kurnaz, C. (2010). "Vuslat Yolculuğu". *Turkish Studies*, 5 (3). 447-461
- Kutluer, İ. (1998). "Hikmet". DİA, (XXVII, 503-511). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Mazıoğlu, H. (2014). *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Mengi, M. (1991). *Divan Şiirinde Hikemi Tarzın Büyük Temsilcisi Nabi*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını
- Mermer, A. vd. (2013). *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, İstanbul: Akçağ Yayınları,
- Metin, A. (2013), *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası-Edebi Türler ve Tarzlar*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Molla Sadrâ, (2018). *Kalbin Uyanışı*, (Çev.: Fevzi Yiğit). İstanbul: Önsöz Yayıncılık.
- Muhammed Fuâd Abdülbaki, (1364). *Mu'cemu'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, , "Da'v" maddesi.
- Müstakimzâde Süleyman Saadettin (1928). *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul: Devlet Matbaası
- Necmeddin et-Tarsûsî, (2018). *Tuhfetü't-Türk – Tarsûsî'nin Siyâsetnâmesi*, (Haz. Muhammed Usame Onuş). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Nizâmülmülk, (2020). *Siyasetname*, (Çev.: Mehmet Kanar). İstanbul: Say Yayınları.
- Nurettin, D.; Emine, Y. (2002), "Klâsik Dönem Osmanlı Türkçesi", *Türkler Ansiklopedisi*, (XI). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,
- Onay, A. T. (2007). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, (Yay. Haz. Cemal Kurnaz). İstanbul: Birleşik Yayınları
- Oy, Aydın (1991). "Atasözü". DİA, (IV, 44-46). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özdemir, S. (2009). "Ahlak Kitaplarımız", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (S. 22), 161-172.
- Özgüdenli, O. G. (2005). "Moğollar". DİA, (XXX, 225-229). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Paçacı, İ. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Pala, İ. (2006), "Nasîhatnâme". DİA, (XXXII, 409). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2015). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları,
- Parlatır, İ. (2016). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.

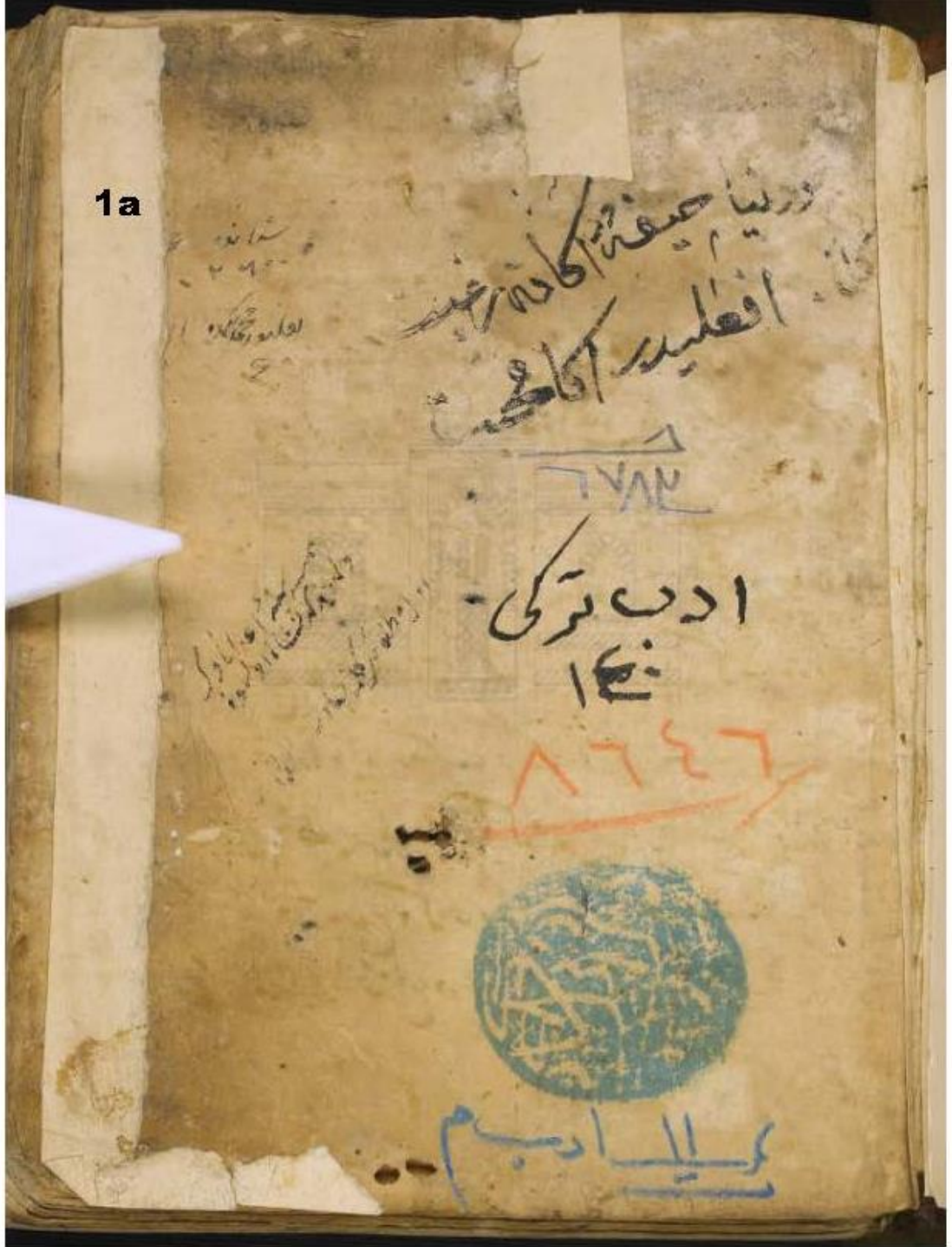
- Polat, E. (2018). *XVII. Yüzyıl Divanlarında Nasihat*, (Yayınlanmamış Doktora Tez). Ankara: Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ragıb el-İsfahani, (2007). *Müfredât Kur'ân Istılahları Sözlüğü*, (Mütercimler: Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu). (II). İstanbul: Çıra Yayınları.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebu'lKâsım Hüseyin b. Muhammed. (1412/1991). *el-Müfredât*. Beyrut: Dâru'l-kalem.
- Sa'deddin et-Teftâzânî, (2019). *el-Makâsıd*, (Çev.: İrfan Eyibil). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Sehi Bey, (1998) *Heşt-Beheşt*, (Haz: Mustafa İsen), Ankara: Akçağ Yayınları.
- (1325). *Tezkire-i Sehî (Heşt Behişt)*, (Haz. Halûk İpekten, Günay Kut, Mustafa İsen, Hüseyin Ayan, Turgut Karabey), 2007 Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sevimli E. (2020). "Klasik Şiirde Izdırabın Aşırı Boyutu: Seng-i Melâmet". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 295-348.
- (2021). "Klasik Şiirde Âşığın İstiğna Mülkünün Sultanlığına Doğru Yolculuğu: Melâmî Âşıklığın, Melâmeti Selâmete Tercihi". *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 405-434.
- Seyyîd Şerîf Cürcânî, (2015). *Şerhu'l-Mevâkıf*, (Çev.: Ömer Türker). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Sinanoğlu, M. (1999). "İbadet". DİA, (XIX, 233). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şemseddin Sami, (1989). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Şihâbüddin Sühreverdî, (2015). *Hikmetü'l-İşrak*, (Çev.: Eyüp Bekiryazıcı, Üsmetullah Sami). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Sümer, F. (2009). "Selçuklular". DİA, (XXXVI, 365-371). DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Tarlan, A. N. (2021). *Şeyhî Divanını Tetkik*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Taşkesenlioğlu, L. (2019). "Divan Şiirinde "Dedim-Dedi" Söyleyişi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 103-126
- Timuçin, A. (1998). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: İnsancıl Yayınları.
- Tolasa, H. (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Topaloğlu B. (1995). “Evvel”, DİA, (XI, 545). DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2007). “Rab”, DİA, (XXXIV, 372-373) DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (1988). “Ahiret”, DİA, (I, 543-548) DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Tökel, D. A. (2016). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar-Şahıslar Mitolojisi*, Ankara: Akçağ Yayınları,
- Türker, Ö. (2020). *İslam Düşünce Gelenekleri*, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Uludağ S. (1994). “Dua”. DİA, (IX, ss. 535-36). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Uludağ, S. (1991), “Dünya”. DİA, (X, 22-25). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (1991). “Aşk”. DİA, (IV, 11-17). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2010). “Takva.”. DİA, (XXXIX, 484-486). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (1997). “Hallâc-ı Mansûr”. DİA, (XV, 377-381). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2006). “Nefis”. DİA, (XXXII, 526-529). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ural, İ. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yavuz, Y. Ş. (2001). “Kalem”. DİA, (XXIV, 243-245). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2013). “Vücûd”. DİA, (XLIII, 136-137). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Yenikale A. (2012). *Sünbülzâde Vehbî Divânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yay.
- Yıldırım, N. (2011). *Ardâvirafname*. İstanbul: Pinhan Yay.
- Yıldız H. D. (1988). “Abbasiler”. DİA, (I, 31-48). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, H. K. (1993). “Cezbe”. DİA, (VII, 504). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- (2016). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (21. Baskı). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Yılmaz, Ö. (2014). “Tasavvufi Düşünce de Mürşidin İnsan Yetiştirme deki Rolü”. *Kutlu Doğum Haftası “Hz. Peygamber ve İnsan Yetiştirme Düzenimiz” Sempozyumu, 18-20 Nisan 2015, Erzurum, 2015*, (ss. 653-667), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı
- Yiğit, İ. (1995). “Emeviler”. DİA, (XII, 87-104). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Zavotçu, G. (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Kesit Yayınları.

EKLER

EK 1: CĀMİ'ÜN NESĀYİH'DEN ÖRNEKLER

جامع النصائح کاتب روانی افندی

بسم الله الرحمن الرحيم

1b

حمد نامحدود و ثناء نامحدود و اول حضرت سزاوارد که هر
 ذره موجود و مبر داخل دایره وجود اول حضرت که موجب
 وجود نه دلیل قاطع در و منت بی قیاس و شکر و بی پایان
 شول چنانچه ثناء در که ترتیب ممکنات و نظام موجودات
 اول جنابک و هدایت ذات بر همان سیاط در بر طاعت که
 جمیع عالم سلطنته سلطان قایل بر سجده که هر موجود نشیمن
 قوی و دایم بر ملک در که عالم مملکت و مملکت مملکت
 بر خطه بر پادشاه در که صحن برای عزتند عرش سیمون
 بوقیه مدد در که عدم خزانة ابداع در موجد در که یو خلق
 وسیله اختراع در عقل در بین افق در و کمالی کوریز

241b

قد اشتمون اكايك رگورث يذليستون الذنه خط سعادته

دعائي اوقوب المايه امال

زواني كاتيه ايلايه ايصال

قد فرغت من عند

الكتاب في يومه

من شهر ربيع الاول ١٢٨٢

سهر الحبره ١٢٨٢

٢٤٠

METİN
CÂMÎ'ÜN NESÂYİH KÂTİB REVÂNÎ EFENDÎ

(1) **Bismillāhirrahmanirrahim**

[1b] (2) Hāmd-i nā ma' dūd ve şenā-i nā maḥdūd ol ḥazrete sezā-vārdur ki her (3) zerre-i mevcūd ve her dāḥil-i dāyire-i vücūd ol ḥazretüñ vücüb u (4) vücūdına delīl-i kāt' dur ve minnet-i bī-kıyās u şükr ü sipās (5) şol cenāba nişārdur ki tertīb-i mümkināt ve niżām-i mevcudāt (6) ol cenābuñ vaḥdāniyyet-i zātına burhān-ı sātī' dur bir sulṭāndur ki (7) cemī' 'ālem salṭanatına sulṭān-ı kāyim bir sübhāndur ki her mevcūd tesbīḥine (8) kavī vü dāim bir melikdür ki 'ālem-i milk ü melekūt memleketinden (9) bir ḥıṭṭa bir pādīşāhdur ki şaḥn-ı sarāyī ' izzetinde 'arş u semavāt (10) bir ḳubbe mübdi' dür ki 'adem-i ḥızāne-i ibdā' ıdur mevcuddür ki yoklık (11) vesīle-i ihtirā' ıdur 'aql-ı dūrbīn ufķ-ı zirve-i kemālini görmez.

[2a] (1) Vehm-i tiz per-dāmen-i sürādık-ı celāline iremez nesr-i ṭayiri ḥatır-ı insānī (2) her vaķt mevcūdāt-ı 'ulvī ve süflī şikār-ı miḥleb ü (3) minķārdur bir nefes rubūbiyyet havāsında per açub uçamaz (4) ve ṭavus-ı 'aql u fikret-i ādemī ki rüz u şeb fezā-yı (5) melekūt u şaḥrā-yı ceberrūtda cilve ider bir ḳadem ulūhiyyeti (6) sāhasında siyāhat idemez 'ukūl-i mufāriķa ki elṭaf-i (7) maḥlūķāt ve ekmel-i mevcūdātdur. Luṭf u kemāl şıfatlarının (8) iḥşāsında müteḥayyir ü bī-hüş nüfūs-ı nāṭıķa ki vesāyiṭ-i (9) 'ālem-i ervāḥ ve vesāyil-i me' ālim-i eşbāḥdur ' izzet ü celālī (10) kūyının fināsında vālih ü medhüş kerrūbiyūn ki (11) kāyināta server ve mevcūdāta mihterlik külāhı başlarında [2b] (1) ḳonmuşdur. Ānuñ ḳulluġı kemerini cān miyānına bağlamışlardır ve ruḥāniyūn (2) ki 'alāyık-ı irtibāṭāt-ı cismānī ve ḳuyūd-i selāsil-i heyūlaniden pāk (3) ü āzādelerdür. Ānuñ rıķiyyeti ṭavķını vücūdları ciydine ṭaķmışlardır. (4) Şevāķıb-ı nücūm ve kevāķib-ı rücūm ki menāķib-ı merāķib-i eflāķe süvār (5) olmuşlardır. Şevķet ü 'azametī naṭ' ında birķaķ ḥor u za' īfce (6) piyādelerdür. Mevālīd-i siflī ü netāyic-i 'unşurī ki sicn-i ṭabi' atde (7) ḳayd-ı şeş cihet ile maḥşūrlardur. Celāl ü ḳahr-ı zindānında (8) bir nice maḥbūs olmuş ūṭādelerdür. Bir 'Alīm'dür ki 'ilmine ġāyet (9) yok. Bir Ḳadīr'dür ki ḳudretine nihāyet yok Ḳadīm'dür ki 'uķūl-i (10) muteḳaddimīne ve mütahḥirīn dāyire-i ḳıdemine ḳadem başamaz. Ḥakīm'dür ki (11) ḥukemā-i evvelīn ü āḥirīn ḥikmeti ma' rifetinden dem uramaz. Bir ma' şūķ [3a] (1) dur ki 'ıšķi hevāsında ṭokuz felek çārḥa girüb uyumaz. Bir maḥbubdur ki (2) şevķ-i derdinden dün gün esīha-yı çārḥ āñlār. Bir ḥākimdür ki (3) ḳazāsı mahkemesinde 'aql-ı kül kātib ü emīn. Bir ḥāfızdur ki (4) ḥıfzī ḥazānesinde bir nūķta kitab-ı mübīn. Bir ḳadīr ki ḳudreti (5) taḥrīrinden 'āciz ḳalemi a' lā. Bir 'alimdür ki ma' lumātı iḥātasında (6) ḳaşır-ı

levhî mu‘alla. ‘İlmi qadîmî külliye vü cüz’iye muhîti. Luṭf-ı ‘amîmi mürekkebe ⁽⁷⁾ vü basîte basîṭ. Raḥîmdür ki dū ‘âlem-i raḥmeti neşîminden bir nefḥa. ⁽⁸⁾ Kerîmdür ki iki cihân keremî denizinden bir kaṭre. Ğafûrdur ki mağfireti ⁽⁹⁾ zelâlî şehâyif-i cerâyim maḥvâdur. ‘afuvvdur ki bir nazar ‘âṭifetiyle ⁽¹⁰⁾ nice günahları ‘afv eder. Bir Kuddûsdur ki zümre-i ervâḥ-ı muḥaddese ⁽¹¹⁾ sürâdiḳât-ı ḳudsinden bir ḳadem geçemez. Bir ‘azîzdür ki hezâr **3b** ⁽¹⁾ Cân-ı ‘azîzân serâ-perde-i ‘izzetinden bir zerre keşf idemez. ⁽²⁾ Bir ḳahhardur ki celâlî-î saṭvetile her mevcûd maḳhûr Raḥmândur ⁽³⁾ ki cemâl-î tecellîsiyle her zerre mesrûr semî‘dür ki sem‘üne âlet yok. ⁽⁴⁾ Başîrdür ki başarına âfet yok Mürîddür ki irâdetine ‘illet yok ⁽⁵⁾ Ḥâlîḳdür ki maḥlûḳuna nihâyet yok Cevâddur ki baḥşîşine ğareẓ yok ⁽⁶⁾ Ḥaydur ki ḥayâtına maraẓ yok Mevcuddur ki anâ mekân yok ⁽⁷⁾ Dâ’îmdür ki anâ zaman yok Söyleşir velî sözi cihetten degül ⁽⁸⁾ vaşl olur amma vuşlatı fırḳatinden degül herşey’e ḳarîbdür ḳarbî ⁽⁹⁾ mekânı degül. Her mevcûdla biledür ma‘iyyeti zamânî degül Ḳayyumdur ⁽¹⁰⁾ ‘âlem onunla ḳâ’im-i Feyyâẓdur Cihân feyziyle da’im. Vehhâbdur ⁽¹¹⁾ ki kemiyyete baḥşîşî varlık Rezzâḳdur ki ḥazînesinde yok yokluḳ. **4a** ⁽¹⁾ Ğanîdür hîç faḳr görmez Kâmidür ki anâ noḳşân elî ermez. Vâriş ⁽²⁾ durur evvel daḥî ol mâlik Bâḳî durur bâḳisî cümle memâlik ⁽³⁾ Vâcibdurur anâ vâcib yok Ülûdur dergâhına ḥâcib yok. ⁽⁴⁾ Mu‘îtidür ki her kişîye cân bağışlar Hâdîdür ki her m’ümine îmân ⁽⁵⁾ bağışlar. mâni‘dürür nevâle virmek elinde Muḍilldür nûr-i izlâlî ⁽⁶⁾ mülkinde Fettaḥdur baḡlu dilleri Vedûddur uyanuḳ gönüllerî. ⁽⁷⁾ Kebîrdür kiber-i izaṭî degül Şâḍıḳ durur va‘di-i ḥilâfî degül ⁽⁸⁾ Settârdur ḳullarının günâhını Mucîbdür maẓlûmların âhına Ḳâzî durur ⁽⁹⁾ yalvaranıñ ḥâcetini. Sem’î‘dür her faḳîrin münâcâtını Kâfîdurur her mühimme ⁽¹⁰⁾ Dâfî‘dür her mülemma Cebbârdur ki kimesnenün anâ cibrî yok Ḳahhârdur ki ⁽¹¹⁾ ḳahrında luṭf çok. Ḳabîzdurur basaṭında ğurûr edeni basîṭ durur **4b** ⁽¹⁾ Ḳabzında şükr eyleyeni ḥâfîẓ durur tereffu‘ ehlini Râfî‘durur ⁽²⁾ tevâzu‘ eyleyeni. Müzîldür mut‘azzizîni mu‘azzezdür mutezellîni. ‘Âdîldür ⁽³⁾ mülkünde zûlmü yok. Şabûr durur ḳullarına ḥilmî çok. Ḥabîrdür her gizlû ⁽⁴⁾ sırrı. Ḥasîbdür her ḥayr u şerri. Laṭîfdurur ki luṭfu bî-‘add. ⁽⁵⁾ men’am durur ki n’imetî bî-ḥad. Vâsî‘durur her şey’e vüs‘at andan. ⁽⁶⁾ Kerîm durur ‘âlemde mekremet andan. Muşsavvirdür her şüreti. ⁽⁷⁾ Muheymindür her sîreti. ‘Alîdür ‘ulûsı fevḳânî degül. ‘Azîmdür ‘azameti ⁽⁸⁾ cismânî degül. Şekûrdür şekûr olan ḳullarına. Raûfdur ⁽⁹⁾ raḥmet ider mücrimlerine. Vâhibdür ḥayâtî. Bâ‘işdir emvâtî. ⁽¹⁰⁾ Hamîddür her dilde. Şehîddür her gönülde. Câm’îdür âḫirette. ⁽¹¹⁾ Ḥazîrdur her vaḳtde. Muḡnîdurur her ḡanî. Andan celîldür **5a** ⁽¹⁾ Celâl-i zatından. Reşîddür rüşd umanları. Mürşîddür îmân ⁽²⁾ bulanları.

Maḳsuddur iline. Munteḳimdür emeline. Vālidür milketinde. ⁽³⁾ Mütē‘ ālidür ‘izzetinde. Bedī‘dür ibdā‘ına. Neẓīr ü timṣāl gerekmez. ⁽⁴⁾ Mübdī‘dür ki ihtira‘ına. Şüret gerekmez. Hem muḥibbdür ve hem ⁽⁵⁾ maḥbûb hem ṭalibdür. Ve hem maṭlub hem vedüddür ve hem mevdûd. Hem ⁽⁶⁾ şāhiddür ve hem meşhûd. Raḳībdür ve ḥazır. Ḳarīb ⁽⁷⁾dür ve nāẓır. Ḥalīḳdür ve mācid. muḥsīdür vācid. Selāmdur ⁽⁸⁾ āfatdan. Mü‘mindür ‘ālihātndan. Mütekebbirdür n’ola yaraşır. ⁽⁹⁾ Mütecebbirdür n’ola yaqışır. Mecīddür mecd-i ḥaḳīḳī. Ḳavīdür ḳuvveti tahḳīkī. ⁽¹⁰⁾ Metīndür metni muḥkem. Ḥakīmdür ḥukm-i mübrem. Mübdīdurur dünyada. ⁽¹¹⁾ Mu‘īddür ‘uḳbada. Mümeyyitdür ebdānı. Muḥyīdür gine anı. Bārīdurur **5b** ⁽¹⁾ ḥulḳī ḳāsimdurur rızḳı. Muḳaddimdür öñe geçeni. Mu‘aḥḥirdür şoña ḳalanı. ⁽²⁾ Velīdür evliyāsına. Vekīldür aşfiyāsına. Darradur maẓarratī. ⁽³⁾ Ḥikmetden. Nāfī‘dur menfa‘atī ḳudretten. Rabbidür mümkünātīñ ⁽⁴⁾ nūrdur mevcūdātuñ.

Ebyāt

[Müfteilün / Müfteilün / Fā’ilün]

Bahr-i Recez (Recez Bahri)

- 1 Şābıka sālār-ı cihān-ı kıdem
Mürsile peyvendi gelū-yi kalem
- 2 La‘l-i tırāz-ı kemer-i āfitāb
Hülle-i kūy ḥāk u ḥulī zübd-i āb
- 3 Perveriş āmuz-ı derūn perverān
Rūzı ber ārende-i rūzī ḥorān
- 4 Dāğ- nih-i nāşiye dārān-ı pāk
Tāc-dih-i taḥt-ı nişīnān-ı ḥāk
- 5 Ḥām-gīnī puḥte tedbīrhā
‘Özr peẓīrende-i taḳşīr-hā
- 6 Dīde-i kef-i kūr-dilān-ı ḥayāl
Sürme-keşī dīdeverān-ı kemāl

- 7 Perde keşī cilve girān-ı niyāz
Cilve-i perde-nişīnān-ı rāz

6a

- 8 Mūnis-i endīşe-i biçāre gān
Hāne-i ber-endāz sitemkāre gān
- 9 Pencere-i sāz-ı haremşes derī
Naķş-ı tırāz-ı tabaķ-ı çenberī
- 10 Micmere-gerdān-ı nesīm-i bahār
Laḥlaḥa-sūz-ı çemen-i gül' izār “
- 11 Reng-i rez-ī kırmızı-yi āfitāb
Nāfe guşā-yi nefes-i müşk-i nāb
- 12 Çehre nümā-yi meh [ü] ḥurşid-rūy
Ġāliye say-ı şeb-i zencir- mūy
- 13 Ġāyet-i maķşūd u emānī-yi dil
Vākıf-ı esrār-ı nihānı-yı dil
- 14 Cilve-dih şāhid-i gül rūy-i mihr
Meş'al-efrūz revāķ-i sipihr
- 15 Naķş-ı nigārında neylī tutuk
Ḥurde feşānende-i zerrīn-i ufķ
- 16 Gevher-i kān-ı kerem-i künfegān
Ġarķa-i bahr-ı na' ma ins ü cān
- 17 Sikke-i ḥükmi müteğayyir degül

‘Arsa-i mülki mutekaddir degül

- 18 Cümle cihān fānī bekā bes anun
Mülk-i te‘ālā ve taqeddes anun

6b

- 19 Halka be-gūş-ı deridür māh-ı nev
Leşkeridür bād-ı cihān-ı bişrev

- 20 Murğ-ı revān fāhte-i tavkıdur
Pīr-i ħired tıfl reh-i şevkıdur

- 21 Çārḥa reviş kuṭba sebāt oldurur
Cāna şafā rūḥa hayāt oldurur.

- 22 Cūy-ı dile āb-ı revān oldurur
Dürc-i tene gevher-i cān oldurur

- 23 Olmasaydı kudreti anun rehnumūn
Kāf ile buluşmazdı ḥarf-i nūn

- 24 Genç odur bākīsī virānesi
Şem‘ odur cümlesi pervānesi

(7)Vāḥid durur ki sırrı evḳāt lem yezelīde ferdāniyyetle mevşūf (8)Ehad durur ki serīri lā yezālīde vaḥdāniyyetle ma‘rūf ferd durur (9) “Samed lem yelid velem yūled velem yekūn lehu küfuvan eḥad”.

(10)MÜNĀCĀT

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Mütekarib Bahri

- 1 Cihān pādīshāhā hüdālīk senün
Ezel tā ebed pādşālīk senün

7a

- 2 Sen olduñ hüdāvend bālā vü best
Vücūdunla oldu ne vār ise hest

- 3 Verür vaḥdetüñden ḥaber kāināt
Revāndur nesīmünle āb-ı ḥayāt

- 4 Ne sanā 'adīl ü ne sana 'ilel
Muğīşü'l-verā ḥālīk-i lem-yezel

- 5 Hudā yā sanādur bu şehlik sezā
Ki işgünde cümle şehinşeh gedā

- 6 Kabukda biter ḥācet-i mūr u mār
Demünile yanar ş'ule-i nūr u nār

- 7 'Anā dil ruḥuñla terennüm-serāy
Güli lütfuñ eyler tebessüm-nümāy

- 8 Degülsüñ cihānda cihāna tolu
Degülsüñ mekānda mekāna tolu

(8)İlahā mülkā padişāhā sen ol evvel sen ki (evvelsin ki) saña ibtidā yok. Ve sen ol
(9)aḥirsın ki saña intihā yok. Sen ol zāhirsın ki kimse nidügin (10)bilmez. Ve sen ol bātınsın
ki kimesneden gizlenmez. Bir haysın cem'ī (11)ḥayy-ı levḥiyāt senden olur. Bir qayyumsın

ki ki cem‘ī muḥtac ḥācetin **7b** ⁽¹⁾ sende bulür bir cebbārsın ki “innā ce‘alnā fī e‘naḳihim ⁽²⁾ eḡlālen” zencīriyle cebbārlaruñ boynunu bağlamışsındur bir ḳaḥḥārsın ki ⁽³⁾ “ve ḳaṭa‘nā minhū’l-vetīn” tīḡiyle ḳahirleruñ cāntamarlarını ⁽⁴⁾ kesmişsindür. Bir sebbūḥ ve ḳuddūs’sın ki tesbīḥüñ-içün hezerān-ı ⁽⁵⁾ hezār cevāhir-i zevāhir-i ervāḥ-ı mücerrede me‘āric-i ‘ulvī vü ṭārum-ı bālā ⁽⁶⁾ ve merātib-i semavāt-ı ‘ulyada mevc mevc ve fevc fevc ṭurub baḥr-ı ⁽⁷⁾ tesbīḥde sāyiḥ ve cihān-ı taḳdīsde sāyiḥ olub şubūḥları ⁽⁸⁾ “naḥnü nüsebbihū biḥamdike” gubūḳları “ve tuḳaddisū leke” bir ⁽⁹⁾ Vāḥid ü Eḥadsin ki tevḥīdiñ-içün her zerre-i ber ve her ḳaṭre-i baḥr lisān-ı ⁽¹⁰⁾ hāl ve delālet-i ahvāl ile bülbul-ü gūyā olub eder ki “lāilāhe ⁽¹¹⁾ illa’l-lāhu vahdehu lāşerīkelehu lehu’l-mülkü ve lehü’l-hamdü **8a** ⁽¹⁾ Ve hüve ‘elā külli şey’in ḳadīr”

Beyān-ı Tevḥīd

[Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün]

Baḥr-i Remel (Remel Bahri)

- 1 Ey muḳallid var gider taḳlīdi sen
Rūz-ı şeb ḳılḡıl ṭaleb tevḥīdi sen
- 2 Ger sefer ḳılmaḳ dilersen rāḥ-ı dīn
Şıdḳ gerek rehber olā merkeb ya‘ḳīn
- 3 Aḥ ḥıred çeşmin nazar ḳıl pīş ü pes
‘aḳl-ı ferzāne sanā ūstād-u bes
- 4 Sır gözünüñ görmesi dāniş durur
Ser gözünün nitekim bīniş durur
- 5 Çeşm-i ser ḡammaz çeşm-i dil durur
Çeşm-i dil bīrūn-ı āb u gil durur
- 6 Çūn yakīn ola ki vardur bir ḥudā
Zāt-ı pakında deme çūn u çirā

- 7 Bī sebeb zātında Ḥayy u kāmīl ol
Bī cihet ẓānde bakarsan ḥāşıl ol
8. Hīç mevcūd āña hemtā olamaz
Kimse āña pest u bālā bulamaz
9. Şeybu bālā vü nihan ü aşikār
Cümlesi āşār-ı şun^ç -ı Girdigār
10. Māh u mihr u encüm ü levḥ ü ẓālem
Baḥr u berr u ḥuşk [u] ter u rīz u bem
- 8b**
- 11 Cümlesi cūdından anuñ bir eser
Aferīniş her ne virse ser-be-ser
- 12 Sırracından bunda cünd pāyān olur
Ḳamu andan zinde vü cünbān olur
- 13 Cümle eşyā sācid-i dergāhdur
Her biri ẓadrince anun āgāhdur
- 14 ‘Aḳl-ı kār üftade cān dildādesi
Āsumān gerdan zemin üstādesi
- 15 Dū cihānuñ evveli vü āḫirī
Cüz-i külliñ baṭınī vü ẓāhirī
- 16 Bī-tağayyür-i men^ç am ẓāhhār ol
Bī-tefāvüt fā^ç il ü muḥtār ol
- 17 Ḳısmet emrīle olur çün bīş ü kem

Gerdīş-i eflāke niçūn mütēhhim

- 18 Āfitāb-ı zevce kim tābān ider
Būnye-i ādemde ol pinhān ider
- 19 Külbe-i rūḥu 'l ẓuds kıblī kıılır
Rūḥ-ul ẓudsī Dıḥye-i kelbī kıılır
- 20 Çūn ḥaremde ḥarbe pīl ağāz ider
Ḥükmiyle murğ-ı seng-endāz ider
- 21 Ḥükm ider ol ' ankebūta dām ide
Faḥr-u ' ālemi ta verüb ārām ide
- 9a**
- 22 Āb-ı baḥrī istiyecek yil ider
Āteşī sūzende evvel gül ider
- 23 Gāh bir dīve Süleymanluḫ virür
Gāh bir mūra suḥendānluḫ virür
- 24 Bir ' asādan depredür su' bān ol
Bir tenūrdan gösterir tūfān ol
- 25 R' ade virür ki gehī tesbīḫ-i cūş
Ebre Şevķī itdirür berķ-i ḥurūş
- 26 Her çiçekler ḥırka būş-i kūyidur
Cümle ' ālem mest Hāy u hūyidur
- 27 Geh başına nergesūñ ẓor tāc-ı zer
Geh dizer şebnemle tācına güher

- 28 Tuṭinüñboynunda ṭavḳ-ı zer kılrur
 Hüdhüdi peygambere rehber kılrur
- 29 Pāre pāre ḥāk içinde ḥün ider
 Tā ‘ aḳıḳ ve la‘ li ol bīrūn ider
- 30 Olmasaydı rengi anuñ lāle-zār
 Bülbül itmezdi çemende āh [u] zār
- 31 Her çemende gerçi andan reng u bū
 Reng ü būdan yoḳdur anda tār-ı mū
- 32 Kılmasın burhān ile işbāt-ı dost
 Cümle zerrāt-ı cihān merrāt-ı dost
- 9b**
- 33 Ol vücūd-i pāk ü Hayy-i Zü’l-celāl
 İzüdī bī-çūn ḳadīm-i lā-yezāl
- 34 Ol Hüdāyi Ḥaḳḳ-ı sulṭān-ı ezel
 Fā‘ il-i muṭlaḳ ḥākīm-i lem-yezel
- 35 Ol ḥired-mend-i ḥired-mendān durur
 Ol Hüdā-vendi Hüdā-vendān durur
- 36 Bundan önden kim yoḳidi bu cihān
 Ne zemīn varidi ne ḥod-āsumān
- 37 Bilūn öñdiñlik daḥī yoḳidi hem
 Kim varidi ol Hüdāvende-i ḳıdem
- 38 Cismile cāndan nihān dīdārı añ

‘ Aql u hisden oldu pinhān kārī añ

- 39 Pertev-i luṭfī bedīd ider şūver
Şavlet-i ḳahrı ḳılur zīr ü zeber
- 40 Āteşi şevḳī cihānı od ider
Zerresī ānun ‘ ālemī hoşnūd ider
- 41 Mū-be-mū reşk reşk bilür bilgil Hūdā
Ol degül bir mū kadar senden cüdā
- 42 Tā‘ atüñe yoḳdur anda ihtiyāc
Gerçi tā‘ at bendenüñ bāşına tāc
- 43 Kūf ü imān ‘ arşa-i meydāndur
Dilleri ṭop eyleyen cevḡāndur
- 10a**
- 44 Gerçi tevḥīdin oḳur her dil anuñ
Līk bilmek sırrını müşkil anuñ
- 45 Dilde olan harf ü gönülde ḡayāl
Pāk ikisinden de mülk-ü lā-yezāl
- 46 Gerçi pür **kavgāsile** bāzār-ı dil
Ḥayret ü sevdādadur bu kār-ı dil
- 47 Şol kiş kim oldu ol ehl-i nazar
‘ Aql u fikrīle virür dāim ḡaber
- 48 ‘ İlm ü dāniş aña ancak bu ḳadar
Düşmez aña **kim** ḳıla bundan keder

- 49 Lîk şunlar kim göñüller şāhıdur
‘Işķ ilinde cān göginüñ māhıdur
- 50 Reh revān ü mülkü ma‘na āgahī
Kuştegān-ı hançer illā illahī
- 51 Şol ki Hāķ’dan ğayrıdur fānī görür
Her neye bakarsa anı görür
- 52 Her ne varise cihānda āzu çok
Nur-ı Hāķ kātında görür cümle yok
- 53 Cān-ı ‘āşık dostı tālīb olur
Nur-ı hāķ vārluĝına ğālib olur
- 54 Nūr-ı Hāķ kaplar vücūdını temām
Görmez andan ğayrısınī ol **hāmm**
- 10b**
- 55 Tīĝ-i vaħdet her kaçan hançer çeker
Ser kıomaz ol kimseye kim ser çeker
- 56 Tīĝ-i vaħdet her kimün bilen biçer
Ol hevayī lā-mekān içre uçār
- 57 Bezmī her dem gülşen-i ma‘nā olur
Sālikān-ı kudsile hem-dem olur
- 58 Zümre-i ervāhile mahrem olur
Seyri her vaķt ‘ālem-i kibriya olur
- 59 Her deminde ‘ālemī seyrān ider

Yir ü gögi her nefes cevlan ider

- 60 Heft ahter heft zemîn heft semâ
Hîç birisî kendüden bulmaz **cüdâ**
- 61 İns ü cinn ü halk-ı ‘âlem taht [u] fevk
Cümlesin kendüde görür çok çok
- 62 Keşret içinden bakar ol vahdete
Kalmaz anuñ i‘tibâr-ı keşrete
- 63 Giderek ol şukra bundan da geçer
Murğ-ı cânî bu hevâdan da uçâr
- 64 Baħr-ı vahdette talûb fânî olur
Ol fenâ içinde **ħakķānî** olur
- 65 Varlığını bırağub yektâ olur
Ėakķa irer Ėakķile bînâ olur
- 11a**
- 66 Hüşyâr u **mest gūyâ** vü Ėamûş
Gâh cümle çeşm ü gâhî cümle gûş
- 67 Pertevî zât-ı Ėicâb-ı kibriyâ
İder anı Ėarkâ-i baħr-ı fenâ
- 68 Gerçi tırmaz yokluğu artar müdâm
Yokluk içinde bulır varlık tamam
- 69 Ėumm-ı vahdetden boyanmış bî-direng
Arķasında Ėil‘atî bir himmet reng

- 70 Nūra ğarķ u nūr içinde mużmaħıl
Gerçi kim giymiş libās-ı āb u kil
- 71 Çūn mūrīd īre aña bulur murād
Key saķın şanma ħulūl-i itdiħād
- 72 Ķul Ķul olur ħaķ ħaķ olur aňlaĝıl
Mümķūni san vācib olur şanmaĝıl
- 73 Kim durur ma‘dūmi ol mevcūd ide
Yā kim olur hestiyī nābūd ide
- 74 Vār vār olur yoķ yoķ olur dāyimā
Kim durur kim mümķüne vācib duya
- 75 Ehl-i kārūñ bunı bīlūb aňlaya
Vech yoķ bizum gibiye söyliye
- 76 Bir rivāyetdür hemīn biz Ķıluruz
Bir ħikāyetdür anı naķl eylerüz
- 11b**
- 77 Yoķsa biz Ķānı vū Ķandan bū maķāl
Ķaķ Ķanī vū Ķānı anda Ķīl Ķāl
- 78 Sırr-ı tevħīd ol nefes olur ‘ayān
Bu Ķafesden taşra çıķa murĝ-ı cān
- 79 Ķāla bunda külħen-i taḅ‘ı ħavās
Hem ħayāl ü vehm ü hem fīkr-i Ķıyās

- 80 Ölmeden ol kendiyi fānī ide
Varlığın yoklukda haqqānī ide
- 81 Dü cihānda her ne var şādī vü ğam
Cümlesin ğarķ ide derya-yı ʿadem
- 82 Çünkü zātuñda bu hālī bulasın
ʿĀrif-i esrār-ı tevḥīd olasın

İşāret-i Maʿrifet

Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

- 1 Kimse kılmaz şerḥ-i hāl-i maʿrifet
ʿAcz olur bilgil kemāl-i maʿrifet
- 2 Maʿrifet şemsi **münir** ü zerre cān
Hiç güneşden zerre virür mi nişān
- 3 Bu çemenden kimse irmez bir güle
Her tarafda kuru ğavĝ a bülbüle
- 4 Kar ʿālemi hayret ü ʿibretdurur
Ḥayret-i ender ḥayret ü ḥayretdurur

12a

- 5İRmez ana bu hayālet ü kemān
Olmaz ana hem işāret-i beyān
- 6Şol ki haqqı bildi bilmez **kendüyi**
Bilmez andan ğitmeyince **bildüyi**
- 7Maʿrifet deryā vü ʿārafe ğarķ olur
Nūrı gören nūra **müstaĝrak** olur

- 8 Kim ki **ğavāşş** düri deryā olur
Pādişāh mülke lā yefnā olur
- 9 Şāh olur kim genc ü vahdet hemdemi
Nev-[‘]arūsān-ı tecellī maḥremi
- 10 Şem[‘] bizim olur ana nur şıfāt
Milketī olur verāyi **kāyināt**
- 11 Görmüş ü bilmiş velī nādān olur
[‘]Ārif ü cüst velī ḥayrān olur

(8) İlāhī ey mülkü [‘]allām. Vey mālik-i ezimme-i enām. Sen ol mūcid ⁽⁹⁾sin ki gül-ī ruḥsārı ekmām-ı erḥāmda taḳdīrūn-ile peydā eylersün. ⁽¹⁰⁾Ve sen ol mübde[‘]sün ki ruḥsārunla erḥām-ı ekmāmda tedbīrūnle ⁽¹¹⁾**hüveydā** eylersün. Sen ol ḥekīmsün ki nergisūn gözlerini **12b** ⁽¹⁾nergis gözliler gibi ḥikmetūn aşāriyle bīnā eylersün. Ve sen ol ⁽²⁾kerīmsün ki sūsen-i zebānlar gibi ni[‘]metūn ⁽³⁾ezkārīle gūyā eylersün. Sen ol maḥbūbsun ki bülbul-i zebān ⁽⁴⁾gülbün-i nihāl insanda şavḳuñ nevāsına nağme-i sāz u ḥoş ⁽⁵⁾ovalık idersün. Ve sen ol ma[‘]şūksun ki zebān-ı bülbul-i nihāl ⁽⁶⁾gülbün-i bū būstanda [‘]ışḳıñ hevāsına terennüm gūyā vü dūstān-ı ⁽⁷⁾serālūḳ idersün. Ol [‘]alīmsün ki āyine-i ma[‘] rifetūñde esrār-ı nihānī vü ⁽⁸⁾muğayyebāt dü cihān çehre-i rüz-ı rüşen gibi lāyiḥdür. Ve sen ⁽⁹⁾ol raḥīmsün ki nesīm-i raḥmetūñ dimāḡı cān ins vü cān vü meşamm-ı ⁽¹⁰⁾ervāḥ [‘]ālemyanda rāyiḥe-i [‘]anber-i eşheb gibi fāyiḥdür. Sen ol ⁽¹¹⁾cevādsun ki su’āl sāyelān asımān-ı zemīn vü ifāze-i mevāhib **13a** ⁽¹⁾Mevcūdāt-ı [‘]ālemin tekerrür-i eyyām ü te[‘] aḳib-i şuhūru vü e[‘] zāmi ile ⁽²⁾ni[‘]metūñ ḥezānesinden bir zerre ḳadr eksimez. Ve sen ol ḡafūrsun ki ⁽³⁾[‘]afv-ı cemī[‘] cerāyim-i bendegān vü maḥv-ı cümle-i taḳşīrāt-ı günāhkārān ⁽⁴⁾her ne ḳadar ki bī-[‘]add ü bī-aḥşā ola vü her ne miḳdār ki lā-yu[‘]add olā ⁽⁵⁾yuhşa ola maḡfiretūñ baḥrından bir ḳatre noḳşān götürmez. İlāhī ⁽⁶⁾sen ol ḳādir-i ḳādīm. Ve şāni[‘]-i Ḥaḳīm. Sen ki ezel-i āzālde celābīb-i ⁽⁷⁾astār-ı şıfāt ü ḥucub-i eḥadiyyeti zātile mestūr olmış ⁽⁸⁾bir kenz maḡfiyiken diledūñ ki ḥazīne-i en[‘]ām ü seḡā açılıp. Ve ebri ⁽⁹⁾ebḥār u rahmet saçılıp. Ḥurşīd-i çārḥ-ı lem-yezel maşrıḳ-ı ezelden ⁽¹⁰⁾ṭālī[‘] ü feyz-i envār-ı ḳadem [‘]arsa-i ebedde lāmi[‘] eşi[‘] a[‘]-i levāmi[‘] -i ⁽¹¹⁾zāt-ı derīçe-i serayī vücūddan vü şa[‘] şa[‘] a-i [‘]ukūs-ı işrāḳāt **13b** ⁽¹⁾saṭ[‘]-ı deryā-

yı cüddan ‘adem iklîminüñ içinde mütebassıt ü lâyiḥ⁽²⁾ü yoklık âyinesünüñ yüzinde celî vâziḥ ola ya‘ni diledüñ ki⁽³⁾ cemâl-i bî-mişālüñ şâhidî zâhir ü mücellâ vü kemâl-i bî-nihâyetüñ⁽⁴⁾ şâhidi rûşen ü aşikâre olmağıçün cihân-ı şüret ü⁽⁵⁾ telvînde bir naḳş-i ‘acîb-i resm ü kârgâh-ı icâd ü tekvînde⁽⁶⁾ bir ğarîb tılsım ibdâ‘ idesün ki “küntü kenzen maḥfiyyen fe⁽⁷⁾ eḥbebtü en u‘rife feḥleftü-l ḥalḳe” bes yed-i ḳudret-i⁽⁸⁾ ḳahire ve yümnâ ḥikmet-i bahire **kā** irâdet ḳalemin alub⁽⁹⁾ levḥ-i ibdâ‘ ü taḥte-i ihtira‘ da cemî‘ mükevvinât-ı sâbiḳa vü lâḥiḳanuñ⁽¹⁰⁾ vü cümle mevcûdât-ı müte‘âḳibe vü mütelâḥiḳanuñ sevâd-ı ‘ademden⁽¹¹⁾ riyâz u vücûda gelecek şüret-i ḥâlinî vü keyfiyyet-i aḥvâlini **14a**
⁽¹⁾Bir üslûbla taşvîr. Ve bir mişalle taḥrîr. **İtdüñ ki vaḳt-i** ⁽²⁾**icâddan ebed ilâ-bâde digün** her mevcûd ol taḳdîre muṭâbıḳ. Ve ⁽³⁾her şüret ol mişâle muvâfıḳ. Her cüz’inün şüret-i ‘ilmünde⁽⁴⁾ kâyin. Ve her zerrenüñ mişâli ol levḥde kâmin. Bir eḥadüñ zehresî⁽⁵⁾ yok ki anda bir ḥarf artıra. Ve bir kimsenuñ ḳudretî yok ki⁽⁶⁾ andan bir noḳta gidere. Sen ol ḥâkim-i ezel ü ḳâzi-yi lâ-yezâl. ⁽⁷⁾Sen ki ḳıdem iklîminde henüz bir maḥlûḳ-i peydâ. Degülken ḳazañ⁽⁸⁾ maḥkemesinde henüz bir mümkün-i hüveydâ degülken şevâhid-i ‘ilmiyye vü beyyinât-ı⁽⁹⁾ ḥükmiyyeñile ecrâm-ı eşiriyye-i ‘ulviyyeye ‘enâşir-i erba‘-i süfliyye-i tezvîc⁽¹⁰⁾ü nikâh itdüñ ki taḳdîr-i subḥânî. Ve tedbîr-i raḥmânî. Sebebiyle cihân-ı⁽¹¹⁾ şürette. Ve ‘âlem-i şehâdetde. Ol âbâ-i kirâmuñ bu ümmehât-ı ‘izâmile **14b**
⁽¹⁾izdivâcî vâsıtâsile cerî‘ âde-i ḥaḳḳ. Ve ḳânun-ı nizâm-ı ḥalḳ. Üzerine⁽²⁾bürde-i raḥm-ı ‘ademden mevâlîd-i şelâse zuhûra geleki her mevlûd kendü⁽³⁾ isti‘dâd-ı lisânıyla tesbîḥ ü temcîdde. Ve her mevcûd kendü ḥâl-i⁽⁴⁾ zebânıyla taḳdîs üü tevḥîdde ola. Her şüret seni göstermekiçün⁽⁵⁾ bir bahâne vü her mir’âtde senden bir nişâne her te‘ayyunda bir yüzden⁽⁶⁾ lütf u kemâl vü her şaḥıṣda bir dürlü tecellî-yi cemâl her zerrede vaḥdetüñe Vaḥdaniyyetüñe⁽⁷⁾ bir beyyine-i ḳatı‘ a. Ve her mümkünde ḳudretüñe bir ḥüccet-i sâtı‘ a. Zâhir⁽⁸⁾ ola. “feḫ külli şey’in lehü âyetün”. “tedüllü ‘alâ innehu vaḥidün”.

⁽⁹⁾**Ebyât**

[Mef’ülü – Mefâ’ilün - Fe’ülün]

- 1 Dü ‘âlem ana delil-i burhan
Tevḥîdden oḳur cemâd-i ḥayvân
- 2 Her zerre kim mevâd-ı hest ol
Her **noḳta [kim]** ḥafız-ı pest ol

15a

- 3 Cümle anı cān ile talebkār
Lākin birisi degül haberdār
- 4 Anda ki ḥarīmī bī-niyāzī
Endīşe olur ḥayāl-bazı

(3)İlāhī sen ol mezkūrsun. Ki zikrūñ her kime muvaffıķ olsa muvaffak-ı (4)ıķbāl vü sen ol meşķūrsun ki şükrūñ her kime (5)müyesser olsa müyesser-i āmānī āmāl

Ebyāt

[Fā‘ ilātün – Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

- 1 Bende olan mevlāsına şākir gerek
Ḥayr [u] şerde ḥayrıla zākir gerek
- 2 Ğam olursa ol anı ni‘ met bile
Renc olursa ol anı rāḥat bile
- 3 Şükr bir ni‘ met durur ḥüsni bedīd
Şükr ni‘ met-i mūcib celbi mezīd
- 4 Şākir **dāḥi** ni‘ met vü şükrī anun
‘Acziñī bilmek hemīn ancak senūn
- 5 ‘Acz-i şükr olur ḥaķīķat şükri bil
‘Acz-i derk olur kemālī **derk** bil

(11)Ey ḥalıķ her mevcūd vü ey vāhib her kerem vücūd ey fettāḥ **15b** (1)Ebvāb-ı meserret ü irtiyāḥ ey mübdī‘ ṭurre-i muṭarrā-yı şām vü (2)ğurre-i ğarrā-yı sabāḥ ey zemīn-i āsımān nūruñla rüşen “**Allāhu nūru’s-**(3)**semavāti vel-arzi meşelü nūrihi kemişķātın** (4)**fihā mişbāhün**” ķulūbi ‘āşıķan sebaḥāti celālūñle (5)münevver. Enfās-ı muştākān-ı

nefaḥāt viṣālūñle mu‘aṭṭar. Ervāḥ-ı ⁽⁶⁾‘ārifin zülāl-i cemālūñle ‘aṭṣān. Esrār-ı valhīni cemālū vü kemālünde ⁽⁶⁾ḥayrān. Dil-i şıddīkân tecellyāt-ı ‘izzet ü celālünden bī-hüş ⁽⁷⁾cān-ı muḥarribān saṭvāt-ı ‘aẓemet vü kemālünde medhüş. Ey mübdi-i ⁽⁸⁾mu‘īd ey ḳāhir-ı cebbār-u ‘īd.

Ebyāt

[Fā‘ilātün – Feilātün - Fā‘lün]

- 1 Ey ber ārende-i meh ü ḥurşīd
Naḳş-ı bend-i cihān bīm ü ümīd
- 2 Bī-ḳalem şūret-i bedī‘ itdüñ
Bī-sütün ḥayme-i refī‘ itdüñ

16a

- 3 Māye baḥş-ı ‘uḳūl ūlāsın
Fāṭir-i şūret ü heyūlāsın
- 4 Zāt-ı **bī-çünüña** bidāyet yok
Pādişāhlığıñā nihāyet yok

⁽³⁾Sen ol meliksin ki mülketüne ‘azl yok Vü sen ol ‘azīzsin ki ⁽⁴⁾‘izzetüñe züll yok. Sen ol sulṭānsun ki salṭanatuñā ḥayl ü ⁽⁵⁾ḥaşem gerekmez. Vü sen ol pādişāhsın ki şāhluḡuñā çetr vü ‘ilm gerekmez. Sen ⁽⁶⁾ol ḳahhārsun ki saṭvāt-n ḳahrın irib **“limeni-l mülk”** elyevm **didigün** ⁽⁷⁾vaḳt zevāyā-yı ‘ulvīden vü süflīden bir eḥadüñ cevāba ṭāḳatī olmaz ⁽⁸⁾gine celāl-i eḥadiyetüñle **“Allāhu-l vāḥidu-l ḳahhār”** deyü cevāb verecek ⁽⁹⁾kimesnenüñ me‘āriziye istiṭā‘atī olmaz. Ḳanı ol laf-ı cabbārī vü ⁽¹⁰⁾mübāḥāt-ı cihān-dārī edenler niçün ol günde ol lafdan ⁽¹¹⁾dem urmazlar. Vü ḳanı ol da‘va-yı manşıbb vü cāh vü temeddiḥ-i rıf‘at-ı **16b** ⁽¹⁾bārgāḥ onlar niçün ol demde ol da‘vāya ḳadem başmazlar sen ol ⁽²⁾ḳuddüssün ki zāt-ı muḳaddessün taḳdīsi muḳaddisān vü tesbīḥi müsebbihān-ı bī-niyāzdur ki ⁽³⁾**“İn aḥsentüm feleküm cemālehu ve in es’etüm feleküm** ⁽⁴⁾**ve bālehu”** vü sen ol eḥadsun ki sırr-ı eḥadiyet vü ḥaḳīḳat-ı ⁽⁵⁾şamediyyetüñ tevḥīdu pākān ü şerriñ bī-pākāndan münezzehdür ki ⁽⁶⁾ḥaḳīḳatü’s-şamediyyete münezzehde **“ ‘an cemālüküm ve bālüküm ”** Ve sen ol ⁽⁷⁾kerīmsün ki meşārib-i keremüñ zāḥir vü şāfī. Ve sen ol mün‘imsün

ki ⁽⁸⁾revātib-i na[‘] muñ vāfir ü vāfī. Sen ol qadirsün ki cünüd-i qazāñ ⁽⁹⁾menşür ve sen ol cevādsun ki vüfuri ‘aṭāyāñ mevfür. Sen ol ⁽¹⁰⁾‘azımsün ki ‘izzet-i ‘azemetüñe mu[‘]terif evvelün ü āhirün. ⁽¹¹⁾Ve sen ol kebırsün kibriyā-yi ceberrütüña munaşşif muteqaddimün **17a** ⁽¹⁾ve müte’ahhirün ve sen ol hākimsün ki her ne emrde qazā vü hüküm etseñ ⁽²⁾hemın kün fe yekün

Ebyāt

[Fā[‘] ilātün – Mefā[‘] ilün - Fā[‘] ilün]

- 1 Heşt-i cennet lem[‘] ā-yı envār olur
Heft-i düzaḥ şu[‘] le-yi esrār olur

⁽⁴⁾Sen ol ‘ilimsun ki ‘ilmiñ kitāb ḥānesinden her noḡta efrāzīçün ⁽⁵⁾toḡuz felek bir araya bükülüb der-hem olmuşdur. Vü sen ol men[‘]amsun ⁽⁶⁾ki zebān-ı ḥāl ‘aql-ı küñ **ālā** nu[‘]māñda **aḡirsun vü ebkem vü eşeddur**. ⁽⁷⁾‘Aql-ı dürbīn vü fikrū bīş-ü endīşe zāt-ı bī-**çünūñ** idrākinde ⁽⁸⁾ḡayrān. Vü hem tüz-i ḡām vü ḡayāl-i cihān-ı nürda şıfātūñ seyrinde ⁽⁹⁾ser-gerdān. e[‘] dād emdād raḡmetūñ tengnā-yi eḡşā vü mużīḡ-i şumāriden ⁽¹⁰⁾bīrūn ṭabaqāt-ı asumān vü zemīn bedāyi[‘] -i ḡikmet vü şenāyi[‘] -i ḡudretüñle ⁽¹¹⁾meşḡūn.

Ebyāt

[Fā[‘] ilātün - Fā[‘] ilātün - Fā[‘] ilün]

17b

- 1 Her neye baḡsañ delīl-i zātıdur
Cümle eşyā muşḡaf-ı āyātıdur
- 2 ‘Arş vü ferş aḡṭā[‘] -ı mest-i ḡākidur
Cüz vü külli bürhān-ı zāt-ı pākidur
- 3 Evvelīn-ü āḡirīne rah-nümün
Anda zāḡhir cümle-i bir kāf-ı nün
- 4 Rüz-i şeb çārḡī **durub** gerdān ider
Rüz-i mihr ü şeb mehī tābān ider

- 5 Zāt-ı pākī her cihetdendür bürün
Fa‘il-i dānā durur **bī-çīz ü cūn**
- 6 Bu cihān ‘akıl ü cān hayrān dur
Gūy-ı diller cümle ser gerdāndur
- 7 Murğ-ı cāndur dāmī ile pāy bend
Kimde ki sevdāsī vardur ser-bülend
- 8 Şun‘ı çün kim lūţfunī izhār ider
Āb ü kilden qābil dīzār ol ider
- 9 Mübdi‘-i bī-‘avn ü bī-āletdür ol
Ḥalīk-i bī-ğāyet ü ‘illetdür ol
- 10 Ey ki sensin baţın ü hem aşıkār
Raḥim-ü Raḥmān ü Ḥayy-ü kirdi gār

(11)İlāhī sen ol muḳadder ezelī vü mudebber lā-yezālī sen her mevcūd-ī **18a** (1)Mevcudāt ‘ālemi şaġerī. Vü kibrīden ve her zerre-i zerrāt cihān vü best-i (2)bālādan bī-ḥikmet-i e‘lā. Vü bī-fāyide-i ġarrā yaratmayub durursun sen sen ol (3)ḥālīksin ki bu müşt-i tīre ḥākdan. Vü bir ucu ġubārī nāpākdan. İki (4)‘ālemī bir araya cem‘ ettük ādınī adem ḳoduk birī ‘ālem-i cism vü āşikārā (5)vü birī ‘ālem-i rūh-i nā-beydā. Birī ‘ālem-i zāhir vü keşīf vü birī ‘ālem-i bāţın-u (6)laţīf. Birisī genc ḥane-i ‘işmet. Birisī kār ḥāme-i ḥikmet. (7)Müşşāţ-i ḳadr tok bir ḳatre ābdan bir ‘arūs bezeyüb (8)on sekiz biñ ‘āleme cilve ettürdi ki ānuñ ḥaḳḳında ḥaţīb (9)ezel minber-i ibdā‘da bu ḥuţbe-i ḥamda etdi ki **“fetebārekellahu (10)eḥsenu-l ḥālīḳīn”** vü ma‘rifet ‘uḳul-i maḥfil-i kerūbiyūnda (11)bu faşlı oḳudī ki **“leḳad ḥaleḳne-l insāne fi 18b (1)ahseni taḳvīm”** bir terkīb-i ‘acīb vü bir şüret-i ġarīb-ü (2)peydā ettün ki her gören şanır ki bir meh yaradılmışdur ki müşk-i (3)sāye ola vü bir meşḳ yaradılmış ki meh fer sāye ola bir bir şükr (4)dizülmuş ki mī-furūş ola bir meydurmuş ki şükr-ü nūş bir ḳaddi (5)durur ki sırr-u revāndur bir peykerdur ki hemīn cān verur ender (6)bir yüzdür ki iclis göle beñzer bir dildur ki söylese bülbüle (7)beñzer bir düşdür ki dürri

hûş āba dönmüş bir tutağdur ki ⁽⁸⁾la‘l nāba dönmüş bir çeşmdur ki ‘ abhere benzer bir zülûf ⁽⁹⁾durki ‘ anbere benzzer bir ilendur ki bedr olmuş āya benzer bir ⁽¹⁰⁾kaşdur ki meşki tozlu yāya benzer bir ağızdur ki ⁽¹¹⁾yākūt olmuş bir suhandurki cānā ğadā vü kuvvet **19a** ⁽¹⁾olmuş bir Şāhbāz-ı ‘ ağıldur ki havās kuşlarına re’īs olmuş bir tūṭiye ⁽²⁾cāndurki ten kafesine ins olmuş bir zātdur ki āyīne-i vücūd-u ⁽³⁾mutlak olmuş bir göñüldür ki hemīn ‘ arz-gāh-ı Haḳ olmuş.

⁽⁴⁾Ebyāt

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātü - Fā‘ ilün]

- 1 ‘ Ağıldur bir nūr-i pāk-ı zülcelāl
 ‘ Ālem ānunla bulur cümle kemāl
- 2 Şu‘ lesi dil hānesin rūşen kılur
 Tāze vü hūb külli gülşen kıılır
- 3 ‘ Ākıl ferzāne cev ola hem-nīşin
 Eksük olmaz nükte-i ‘ ilme-l yakīn
- 4 Rūḫī sen **belgülü** amīn **gird-ü kār**
 ‘ Akıl dilde olmaz ansuz **hīc-ü kār**
- 5 Nefs-i ‘ Aql-ü dil daḫi sem‘ u başar
 Olmaz ise rūḫ olur zīr-ü zeber
- 6 Cism-i pākuñ ser-be-ser cev n cān ola
 Lāyık-ı şāheste-i cānān ola

⁽¹¹⁾İlāhī cümle naḳḳāşān-ı ‘ ālem vü meşrūrān-ı adem bir naḳş-ı taşvīr **19b** ⁽¹⁾vü bir şüret taḫrīr etmek isteseler bir vāsi‘ vü rūşen maḳāmda ⁽²⁾bir sākin nesnenün üstünde **ederler**. ol muşavvir-i ⁽³⁾ezelsin ki bir kaṭre-i muteḫarrik-i āb üzerinde raḫm vü şikem ⁽⁴⁾tārīkinde bir şüret-i ādem taşvīr etduk ki naḳḳāşān-ı Çīn. ⁽⁵⁾vü şüret girān rüy-i zemīn ki hāne-i çehre-güşā vü şüret-i ⁽⁶⁾‘ ibret nümālarī cān āzerī ğayrete bir ğavr-u ‘ akıl renk ⁽⁷⁾āmīz-u

ṭab^ç -ı şüret-ngîzleri ḥāṭırī mānī ḥayretde ḳor. ⁽⁸⁾hiç ol şüretiñ taşvîri keyfiyetinde şüret-i taşavvur ⁽⁹⁾edemezler vü ol naḳş-ı nigārīñ ḥüsn vü zībasında ḥayrān ⁽¹⁰⁾vü nigerān ḳıldular vü cümle vaşşāfān-ı cihān vü müşebbehān-ı deverān ⁽¹¹⁾anuñ teşbīhinde ‘āciz-i ser-gerdān oldular ilāhī sen **20a** ⁽¹⁾ol sen ḥekīmsun ki nice maḥlūḳāt-ı mümīn-i sācid yaratduñ ⁽²⁾mār vü mārī emşālī gibi vü nicesin rāki‘ yaratdun behāyim mişālī ⁽³⁾gibi vü nicesün ḳā‘ id yaratduñ ḥayāl-ı rāsiyāt gibī vü nice⁽⁴⁾sin ḳāyim yaratdun eşcār-ı nebātāt gibi ādem ki ⁽⁵⁾mevcūdāt vü zübde-i maḥlūḳatdur hem rāki‘ vü hem sācid hem ḳāyim ⁽⁶⁾ü hem ḳā‘ id yaratduñ ki bir hey’eti-yi dāfi‘ vü bir şekl-i **berr şeklinī** ⁽⁷⁾māni‘ degül ilāhī senūñ benī ādeme in‘āmın bī-‘addur ⁽⁸⁾ilāhī senūñ insāna ikrāmūñ bī-ḥaddur **“veleḳad kerremnā** ⁽⁹⁾benī ādeme ve ḥamelnā-hum fi’l berri ve’l baḥri ve faḍḍalnā- ⁽¹⁰⁾hum ‘alā keşīrin mimmen ḥalaḳnā tafḍīlen”

⁽¹¹⁾Ebyāt

[Fe‘ ilātün - Mefā‘ ilün - Fe‘ ilün]

20b

- 1 Bihter-i āferīde ādemdür
Mihterī ber güzīde ādemdür
- 2 Hem nazarda olubdurur elṭaf
Hem kemālınd cümleden eşrefu
- 3 Naḳşınūñ mişlī naḳş-bend-i ezel
Hiç şüret yaratmadī evvel
- 4 Aḥter-i āsumān-ı ma‘rifet ol
Zübde-i çār ṭab^ç ü şeş cihet ol
- 5 Ḥāmil-i külfet-i mücāhide ol
Ḳābil-i lezzet-i müşāhide ol
- 6 Ḥilkatī müste‘idde istikmāl ol
Tıyırında ḳonulmuş istidlāl

- 7 Ānuñla durur ezelde ھیٲāba
 Ānuñla durur ھاşırde ھesāba
- 8 ٲārim-i āsumān rūy-i zemīne
 Anuñ içün ھuzā yaratdī hemīn
- 9 Ferş-i ağber bisāt-ı meydānī
 Çārھ-ı pīrūze gūy-i cevğānī
- 10 ھikmet ü fiṭnat ü keyāset ‘ilmi
 Himmet ü ‘ālī vü mürüvvet ھilmi
- 11 Cem‘ edüb cümle anda tuddī ھuzā
 ھuḳne geldi ‘allemehu el-esmā

21a

- 12 ھalik-i ھalk u Īzid-i bī-çün
 Fā‘il-i kārıgāh-ı künfeyekün
- 13 Her ne kimi ol yaratdı vücūda
 Cümleden eyledi seni maḳşūda
- 14 ھāk edeñ ol mükerrem etdi seni
 ھalk içinde mu‘azzam etdi seni
- 15 Kāyinātı ğulām kıldı saña
 Bunca maḥlūḳī rām kıldı saña
- 16 Ḳalbūñī ‘arş idindi kendü içün
 Göñlüñi ka‘be kıldı anuñ içün
- 17 Pes saña düşer mi ki ğafletle

Rūzigāruñ gece bu sîretle

18 Bilmeyesün kimde vü gögi bunda hiç
 adriñ olmaz ola sensiz anda hiç

19 Bunca ‘izz ü şeref vere ol saña
 Bilmeyesin sen anı ‘azîm aa

20 ıymeti gûher yekûñ iki cihân
 Eyledûñ ânı balçığıla çûn nihân

21 Var durışgil ki pasını açasın
 Cevherü ki ola ki pāk idesin

22 Nefsi ahr eyle kim nefîs olasın
 Āña uyār isañ asîs olasın

21b

23 Sende hem dîv var hem de melek
 Sendedür hem zemîn dāi felek

24 Dîve uymazsuñ âlāsın melekî
 adr-i rif‘ atde geesün felekî

25 Dîv ola saña reh-numāyi eger
 Esfel-i sâfilîne saña maar

26 Ger saña ‘aıl ederise bi-l telîn
 Menzilûñ kârgāh-ı ‘ulliyyîn

27 Ceht edub nefsûñi mücerred ıl
 aleb-i dövlette müebbed ıl

- 28 Gevher-i ‘ışķī zīver-i cān it
 Kaşd-ı āb-ı hayāt-ı imān it
- 29 Sa‘y kıl çārķ meraķda ola saña
 Var duriş ‘arş mesned ola saña
- 30 Sen ki bī-kibri bī-riyā olasun
 Hāş dergāh-ı kibriyā olasun
- 31 Tālib-i şehvet maḥalli olma
 Sakın hāne-i hayāl olma
- 32 Hüb-rūysīne türş-rū olma
 Rāst-hūyşun durūğ-gū olma
- 33 Ol mecālisde tāze rūy-i zarīf
 Tā seni cümle ḥalk tūta şerīf
- 22a**
- 34 Meskenet kimi bulunmaya evvel
 Senden olmaz kabūl hiç ‘amel
- 35 Hāk-ı rāh ol şarķ-ı rāh budur
 Çāh-ı ‘izzet gözet cāh budur
- 36 Kıl hemīşe ḥaķķa ḥuşū‘ vü bükā
 Rūz ü şeb ol meyān-ı ḥavf ü recā
- 37 Maķşūduñ ‘ālem-i ilāhi’dür
 Bī-tenāhī bī-tebāhīdür
- 38 Bī riyā rāh-ı Hāķķa ķo sen pāy

Ḥālīṣan muḥliṣā berāyi ḥuḏāyī

39 **Ṭam'** a u ḥırṣa sen mürīd olma
Yā Bāyezīd ol **yörü** Yezīd olma

40 Her ne var ise ni' met-i dīnī
Vār bıraḡ ola ' izzetī ' uḡba

41 Vārdur ḥaḡḡa se-firāz olasun
Ḳavdur ḡalkı bī-niyāz olasun

42 ' İzetuñ ḡazreti ḡuḏādan olā
Manşīb-ü cāmūñ ol sezādan olā

43 Nicedek ṭavāf-ı ka' be-i ḡil
Bir nefes it ṭavāf-ı kā' be-i dil

44 Şāhib-i ' āşīḡāna şadīḡ ol
Hem rah ü hem dem muvāfıḡ bul

22b

45 Şāhib-i ' āşīḡāna şadīḡ ol
Hem rah ü hem dem muvāfıḡ bul

46 Ṭaleb-i şoḡbete ḡisān etme
Ṭama' -ı ' ahde nākisān etme

47 İtmegıl iltifāt-ı bedkārān
Dāyim olḡıl refīḡ-i dindārān

48 Etmekle iltifāt-ı bedkārān
Dāyim **olḡıl** refīḡ-i dindārān

- 49 Olmaz ol ki ĩde ħaylet ü telbīs
Bed-ħirāc olanī ‘ azīz vü nefīs
- 50 Yārādanıma **saķun** ki nādānī
Maħrum etme saña ķatī ānī
- 51 Bu meşelidür ‘ Acemde gey rüşen
Düst-i nādān beter zi-şad **düşmen**
- 52 Cehd edüb sen refīķ-i ‘ ām olma
Puķte-i gerdiş ol vü ħām olma
- 53 ‘ Adl ile tūt ne işleseñ işüni
‘ Adl ile ķıl cemī‘ -i cünbişüñī
- 54 İ‘ tidālī ķoma sen elden hīç
Kimse görmez ziyān o yoldan hīç
- 55 ‘ Adl bir şem‘ dur cihān-efrüz
Zulm-ü şeh āteşī memalik-süz
- 23a**
- 56 ‘ Adl ile destī şehe ķavī görünür
Ķāmet-i milk müstevī görünür
- 57 Zulm ider binā-i mülk-ü ħarāb
Zulm ħurşīd-i ‘ aķla men‘ ü ħicāb
- 58 Her ne varsa cihānda ‘ āriyetī
Ūlū ni‘ met kişīye ‘ **āfiyetī**

- 59 Mülk tendur ki mülk-i cihānī
‘ Āfīyet-i mülket-i süleymanī
- 60 ‘ Āfīyet-i mülkü içre bir **kurū nān**
Vermez ol zovķī mülket-i ḥaķān
- 61 Devlet ol ki ede **bir bucaķda** maķām
Ardına āta güft ü gūyī tamām
- 62 Bu cihānī ķoyūb pinhānī
Dāyimā fikr ide cihān bānī
- 63 Her kime bu ġaraż müyeşerdur
Mülkīle hemān berāberdur
- 64 Şehri yārān ġulām olurlar aña
Cur‘ a ḥaverān cām olurlar aña
- 65 Her kime kim ḥuzā vire tevḥīķ
Şabr ü şükrī hemīşe refīķ
- 66 Zevķ-i şādīñ şükür gibi şīrīn
Olur aña ki bulur zevķi dīn
- 23b**
- 67 Besleme tengī yirī gördürür
Ḥarş-u kerem ü kuvvet-i mūrūr
- 68 Ruḥī bisle ki cāy-i nūrānī
Menzilīdur havā ü ruḥānī
- 69 Rūḥ cevher durur mücerred pāk

Kim anā mazhar oldī eyle ḥāk

- 70 Pertev nūr-u feyzi rabbānī
Gerçi mecūsi cisme zulmānī
- 71 Ola ol bunda ‘āciz ü ḥayrān
Ḳafeş tende deng ser-gerdān
- 72 Oldurur maḥrem-i ḥużūra eḥad
Göremez ol hīç tengnāyi ehad
- 73 Sen anī kulübe hemnişin itme
Sen refik-i bed-e ḳarīn itme
- 74 Gördüler señi ki ilāsun maḳbūl
Varasun ol ‘ilme rūz-i meşgūl
- 75 Ḥaḳ yolunda belā vü miḥnet ḥilmi
Pīşe-i ellezīne ütū-l ‘ilmi
- 76 Ol ḥużā ḥaḳḳī pāk bī-‘ ayıbı ol
Vāhib-ül ‘‘ Aḳla ‘ālim-ül ḡaybı ol
- 77 ‘İlm-i dinden kim olmaya aña
Cehl vādisine düşe kemrāh
- 24a**
- 78 ‘İlm-i dīn ḳavline bāzī degül
‘İlm-i dīn fārsī ü tāzī degül
- 79 ‘İlm-i dīn belki ser-efrāzī saña
Bilme dil-i fārsī vü tāzī saña

- 80 ʿİlim okuyamaz hemîn **ķuru** telbīs
Derse iden mantıķ ile iķlīdīs
- 81 Nice bir cins ü faşl ü novʿ ala
Saʿ yı anā kim ʿ ilm-i aşl ola
- 82 Hıķmet öğren hekīme şādık ol
Var kelīmullaha sen muvāfıķ ol
- 83 Hıķmet ol şanma anī ħalk **onā**
Hıķmet oldur kim hekīmi ħaķ **onā**
- 84 Belki her ki derūn bīrūndur
Şānīʿ ī ol ħuzā-yi **bī-ķūndur**
- 85 Vitr-i ķuddūs kirdķār-ı aķed
Vaşfıdur **lem yelid ve lem yūled**
- 86 Kimse bilmez anı nedir **gine o**
Ellezī lāilāhe illā hū
- 87 Mālik ü mülk ü ķādir bī-ʿ ayb
Şānīʿ ü ʿ ālim-i şehādet ü ħayb
- 88 Āferininde zamān vū meķān
Kār- u baķş-u tābiʿ vū erkān
- 24b**
- 89 Sunʿ ile āb ü ħāk-u āteş ü bād
Derdī berātdī cāmiʿ -ül ezdād

- 90 Tīre ḥākī çūn etdi tıynet-ü ten
Etdi cān ile anī ol rüşen
- 91 Cümle ḥalk nāķış vāv tamām
Ebedā **zū'icelāli ve'l ikrām**
- 92 Yoķdur ol sāḥada hünā vü ḥünāk
Ne evvel-i 'ilm āḥir-i idrāk
- 93 Ol yaratdī **cihān ü kevn ü fesād**
Kāināta o mebdā' vü me'ād
- 94 Hādī dū cihān 'ināyetīdur
Rehber-i rāḥ dīn-ü hidāyetīdur
- 95 Dāfi'-u cümle beliyyātı o
'Ālim-ül sırrı vel ḥafīyyātı o
- 96 Zikri anıñ zebāna bestedur
Derdī ānuñ dil şikestedur
- 97 Dū cihān 'āşıkī cemāle durur
Rūz-i şeb tālīb-i vişāle durur
- 98 Eşer feyz oldu nā-maḥşūr
Cān-ı dilden andan oldī kābil-i nūr
- 99 İstemek senden 'ināyet anun
Cahdı senden gerek hidāyet anun
- 25a**
- 100 Ey ḥudāvend-i cihān eşkār nihān

Kār-ı fermā-yı gerdeş-i deverān

- 101 Menşā-i feyz-i raḥmet-i ezeli
Mālik-ü lā-yezāl vü lem-yezel
- 102 Bāsiṭ nūr-i āfitāb-u şuhūd
Ḳābız zıllü imtidād-ı vücūd
- 103 Vaşfı elākī zebān-ı ‘aķıl edemez
Şükr-i na‘māñi kimse eyleyemez
- 104 Cāna cān eyleyen vücūd-ü keder
Dū **cihāna ġarķ-ü baķr cūd-ü keder**
- 105 Cümle zerrāt-ı kevn zākirdur
Her birī ḥāletine şākirdur
- 106 Her kime kim sen ettiñ erzāñi
Sem‘-i Dāvud-u Süleymāñi
- 107 İşdur cān ķulāġıylamüdām
Her birinden hezār dürlü kelām
- 108 Her dilek başķa başķa verdī olur
Her dilek dürlü dürlü derdī olur
- 109 Her biri zıkrī içinde bir şıfatuñ
Bendesı añladuġı ma‘rifetun
- 110 Ser be-ser cümle zākirān-i şıfāt
Līk ķāñi ki ola zākir-i zāt

25b

- 111 Bir dille illa meġer ki raġmānī
Evvel dile ere ‘avn-u rabbānī
- 112 Dil gözī göz olursa ol sanā
Görüne anda cümle-i eşyā
- 113 Eġer dil āyinesün sen āçasun
Ĥalıķa ĥalkī ańlayub sećesun
- 114 Nūr-i ĥurşıddur cihānda fāş
Kerīh görmezse dīde-i ĥaffāş
- 115 Mülk-ü rūĥ içre pādişāh diluń
Varlıġuń şehrī içre şāh dilun
- 116 Mazĥar-ı naķş-ı küfür dīn oldur
Taĥta-i ĥahır ĥarfī kīn oldur
- 117 Söylenen dilde cām-ı cem dildur
Mustaķarra neşāt vü ġam dildur
- 118 Ķābil-u tābiş-u nübüvvet odur
Levh-i maĥfūz şer-u sünnet odur
- 119 Rūĥićün merkeb-ü ‘ināyet odur
Nefsićün mekteb-ü hidāyet odur
- 120 ‘Aķıl onun bir vezīr-u kāmīlīdur
Rūz-i şeb ĥayr işinde ‘āmelīdur
- 121 Taĥta-i naķş-u kilk emri oldur

Dāye-i nefis Zeyd ü 'Ömer ü oldur

- 122 Mebdā-ı kāyināt cevheridur
Merce'-u rūḥ-u pāk keşveridur

26a

- 123 'Ālem-i mülket-i vücūd oldur
Sāye-i rāḥat-ı vüdūd oldur
- 124 Meded andan erir cihāna tamam
Neşve andan bulur ḥavāş ü 'āvām
- 125 'Aql destūru ḥiss-i ḥācibdur
Şehri tende debīr-i nāyibdur (vezin)
- 126 Kalem-i cünbüşe vüḳūf oldur
Menşe-i 'āleme ḥurūf oldur (vezin)
- 127 'Aklı küldur ki levḥi nefse yazar
Olmuş olacaḳda her ne ki vār
- 128 Naḳşı bir naḳşdur ki yok onda sevād
Ḥaṭṭı bir ḥaṭdur ki yoh anda murād
- 129 Anda yok kısmet-i mi'at ü ülūf
Anda yok zaḥmet-i ḥudūş ü ḥurūf
- 130 Bizdeki ḥaṭṭı belī siyah rūdur
Eşer-i reng-i zāc ü māzūdur
- 131 İbtidā netīce-i ḳadem ol
Āfitāb sepīde-i 'adem ol

132 Mebde' -i bu serā vü bu ferş o
Mazhar-ı *istevā* 'aliyyü'l-*ārş* o

133 Mülkü bî-ḥad bî-tenāhîdür
Nāmî anūñ ḥāme-i İlāhîdür

26b

134 Vāhib ü nuṭṭ ü kâtib-i menşür
Mebdā-ı ümmü mebdā' ü me' mūr

135 'Aql-ı cüz'ideñ o 'aqla pertevdur
Rāh-ı ḥaḳḳa hemîşe *reh-i revdur*

136 'Āḳlı bil kim mülke maḳām durur
Vehm şeyṭānuñ özüñe dām durur

137 Olmayîsar durur diliñ feleḡî
Nār-ı nevüñ ki olmaya melekî

138 Belki bu taḥta-i ḳarîb-i Mūsā
Levh-i naḳşı müzahref olur pes

139 Reh-i rev olana oldur menzili
Kānde ma' lūm ola ḥaḳiḳat dili

140 Tūta görgil ṭarîḳ-i taḳvāyı
Tā idesin şalāḥ-ı 'uḳbayî

141 Ḥāşılî 'ömrî biline bu demdur
Şanma evvel demdekî müsellemdur

- 142 Cehd edegör ki seni evvel kâdir
 Kıla yek-rengi bâtın vü zâhir r
- 143 Râzî ol her ne kim vere saña ol
 Kısmeti öldürür sikke özü bul
- 144 Nîg ü bed nef' ü zarr ü rāhat ü renc
 Her ne var ālet-i sarāy-ı sipenc

27a

- 145 Cümle andan bil vü dilüni hoş tût
 Olmuş vü olacāğî olmuş tût (vezin)
- 146 Bu mişlidur cihānda bile ma' rūf
 Her 'ameli vaktine olür mevķūf
- 147 İde 'izzü hacca ka'be-i tahķīķ
 Olmayınca refīķ-i onũ tevķīķ
- 148 Sözlerüm dürr-i ğıdā-yı rūhānī
 Yazduğum durr-i rumūz-i rabbānī
- 149 Nazım vü neşirī keenne emsāl
 Siħri muṭlaķ velī mübāh vü helāl
- 150 Būsitāndur ki pür gül-i nesrīn
 Āsumandur ki pür meh ü pervīn
- 151 Mūnis-i 'āşikān ḫazreti ḫaķ
 Şūhul-i şükr ṭālibān ķurbeti ḫaķ
- 152 Kāyilin ķo sözüne ķıl nazārī

Baňa bakma sözümden al ‘iberi

153 Suhanum görüne hūb-i şīrīndur
Muntazım şan ki ‘ağdı pervīndur

154 Şi‘ rden gerçi bī-nevāyum ben
Būlbül ü nağz ü hoş-nevāyum ben

155 Benim evvel ‘andelib-i gülşen ken
Tūṭī şehid-i kū vü kandi suhan

27b

156 Suhan-ı dil şī‘ rden olur dūr
Neşrī manzūm nazmī olur menşūr (vezin)

157 Ögdüğüm ben sözümī lāf degül
Medhim anī ‘abeş-i guzāf degül

158 Kaşd-ı taḥdīd-i tālibīn ederum
Y‘ anī taḥrik-i rāğibīn ederum

159 Bu degül anda daḥī bil ki murād
Yūsufā ḥāşıl ola berr kūrād

160 Bil ki şāyed ola du‘ āya sebeb
Okuyan baňa raḥmet ede taleb

161 Ola kim bir lisānī kütlu olā
Kendüsī hūb vü sözī ṭadlū olā

162 O kulūna ḥuzāsī şefkat ede
Yüzü suyūna baňa raḥmet ede

163 Bir kıy-i ‘aciz vü fütâde dilim
Vādî-yi hayret içre mände dilim

164 Meskenimdür benim ribât-ı harâb
Menzilimdur benim **reh-i** seylâb

165 Bir ‘aceb hatdur havâ-yı ‘afeni
Sâkindur şikeste pây ü zemini

166 Beste-i ‘ağdi hiss ü erkânem
Kayd bend-i cehâr-pāyanem

28a

167 Rûz u şeb durmayub girân-bārem
Gussa-i fikr ile giriftārem

168 Gāh teşvîş-i ħurci kuvvet-i ‘iyāl
Gāh efkâr-ı kesbi ‘ilm-i kemāl

169 Gāh fikir eylerüm **ne olur hālum**
Niye var yessir āhîr-ü aĥvālum

170 **Eğer (ger)** bu hāl ile ölürsem ben
Ruĥ-u miskîne nice evlā miskin

171 Var şikāyetlerüm zamandan çok
Var hikāyetlerüm cihāndan çok

172 Kime diyīm ki bulmazam hemdemi
Kime ‘arz edeyīnki yok maĥremi

- 173 Oldu kerribū ribāṭ menzilirimüz
 Harem-i ḳudse meyl eder dilimüz
- 174 Cānuñı müjde vir tamām ol dem
 Kim başasın sen ol hevāda ḳadem
- 175 Anda şavḳuñ mu‘ allimī gūyā
 Perdeden tūṭı-yi dilī gūyā

(10)Neşr

(11)İlāhī senuñ lüṭfūña ğāyet yok. İlāhī senuñ keremuñā nihāyet yok. **28b** (1)İlāhī ey nümāyende-i ṭarīḳ-i taḥḳīḳ. Vey güşāyende-i der-i tevḫīḳ. Ey baḥşında (2)dīde-i bīnā. Vü ey ber keşīde-i günbed-i mīnā. ḳudretuñ esrārı ḳazāsına (3)iki derīce sem‘ u başar. Hıḳmetuñ envār-ı zıyāsından iki ṭalī‘ a şems u ḳamer. (4)‘İzzetuñ taşvīrine bir numūne ‘arş-ı muāllā. ‘İlmüñ ihāṭasından bir nişāne (5)ḳalem-i a‘lā. Hıḳmetun naḳḳāşına midād şūret vü levḫ heyūlā

(6)Ebyāt

[Mefā‘ılün - Mefā‘ılün - Feülün]

- 1 Te‘āla’llāh birī mişl ü manend
 Ki ana derler Hudāvendān Hudāvend
- 2 Ğam-u şādī fikār u bīm u āmīz
 Şeb-u rüz āferīn ü māh-ı ḥurşīd
- 3 ‘İzār-efrāz-ı ecrām-ı **tevāḳıḳ**
 Memālik-baḥş-ı sulṭān-ı **kevakib**
- 4 ‘Abīr-ü āmīz-ü infās bahārī
 Zebūr-i **āmūz-ü kebğ-ü** kūhsārī
- 5 Geh baḥşende leylü tataḳḳu bend
 Zer feşānende-i şubḫ-i şükr-i ḥand

29a

- 6 Çimen-pîrây-ı bâğ-ı âferîniş
Delîl-i reh-berân-ı kıy-ı bîniş
- 7 Nigeh-dârende-i bâlâ vü pestî
Tonuğdur varlığına cümle hestî
- 8 Vücūdî cümle-i mevcûda kıâhir
Nişânî her görünenlerde zâhir
- 9 Zaman andan velî anda zaman yok
Mekân andan velî anda mekân yok
- 10 Kerîmdur âhîrîne intihâ yok
Kadîmdur ki evvelîne ibtidâ yok
- 11 Cihân dârî ki mülkî bî-zevâldur
Celâl-ü kibriyâsî lâ-yezâldur
- 12 Hudâvendî ki nâmî hırz-i cândur
Anuñ zîkri dile kâm-ı zebândur
- 13 Cihân bir pertev-ü hurşîd-ü cûdî
Eşiginde eder ‘âlem sücûdî
- 14 Kevâkib-ü kudretîle kâr fermây
Tabâyı‘ şan‘atîle güher âmây
- 15 Verir herş’e lâıyık ol zebânî
Ki ider her zerre-i tesbîh hânî

16 Dile öğreden ol ‘ilm-i İlāhī
Göñüle virdī şadr-u pādīşāhī

29b

⁽¹⁾Şümme‘l-Ebyāt

⁽²⁾İlāhī ben seni ne dille ögem dil haķīķatūñ baħrından bir kaçre. ⁽³⁾Seni ne vücūdlā vaşfedem mihriñ şe‘ ā‘ asından ⁽⁴⁾bir zer^{rüne}. Her ‘ aķıldur eñ celālūñ idrākında ħayra. Her rāy-ı rüşen ⁽⁵⁾cemālūñdan tīre. Aşķāb ^{metūn} ü şürūħ ‘ izetūñ ħavāşī sende ⁽⁶⁾mütelāşī. Erbāb-u ķulūb ü küşūf-ü ceberrūtuñ ^{hareminde} ⁽⁷⁾bī-gāne vū nāşī. Beşāyir-ü aşķāb ‘ aķl-u metīn ü başīret ‘ azametūñ ⁽⁸⁾buħārınūñ bir kaçre senden ġarīķ. Ĥavātır-u erbāb rāy-u ħaķīr ü ⁽⁹⁾fikret-ü celālūñ āteşinūñ bir şer ile ħarīķ. İlāhī nuţfe-i muhīnuñ ⁽¹⁰⁾ne zuhresī vū ħamā-i mesnūñ ne liyāķatī ola ki senuñ ⁽¹¹⁾‘ azimetūñ deryāsunuñ ħavālisinde çeġzine veyā zāt-u mūnezzeh **30a** ⁽¹⁾vū şıfāt-u muķaddesūñ vaşfinuñ yöresinde deñizine mūr ⁽²⁾za‘īfuñ ne ķudretī ola ki eflāka uçabile bişey’e ħatīruñ ⁽³⁾ne tāķatī ola ki şarşar-i Celāle muķāvemmet edebile ilāhī ⁽⁴⁾sen ol ‘ azīzsun ki cemī‘ ‘ azizleruñ alnına ‘ izzetūñ raķam ⁽⁵⁾zul çekmişdur vū sen evvel ūlūsun ki cemi‘ ūlūlaruñ yüzüne ⁽⁶⁾‘ azimetuñ daġı ħavzī ķomuşdur vū sen evvel kāmilsun ki ⁽⁷⁾cemi‘ kāmilleruñ gözüne kemāl bī-nihāyetūñ ħāķ-ı noķşān ekmişdur ⁽⁸⁾ilāhī sen evvel ‘ azīm-i sulţānsun ki meydān ‘ azemetūñden ⁽⁹⁾müddetler olmuşdur ki bertūb-ı zerrīni ġiltān edüb ⁽¹⁰⁾ţurursun bir eħadıñ zümresī yok ki ana cevġān aldura ⁽¹¹⁾ve sen evvel ķādir-u subĥānsın ki cihānūñ saķfında zamanlar **30b** ⁽¹⁾geçmişdur bir künbed-i ‘ālī-yi ġerdān edüb ţurursun bir kimesnenūñ tāķatī ⁽²⁾yok ki ānī bir laĥza ŧavırı ġırıra. bir āyine derūñ ki dördüncü gökden ⁽³⁾‘ ālemī rüşen eder vū bir cevher yaratduñ ki cihāna naķar etdükçe ġülşen eder

⁽⁴⁾Ebyāt

[Mefūlū / Mefāīlū / Fe‘ulūn]

1 Ya‘ nī ol zāt-ı neyyir-i a‘ zam
Ol ħızır kisvet ü mesīĥā dem

2 Rüşenī baĥş-ı dīde-i bīnā
Şemse-i saķf-ı künbed-i mīnā

3 Ĥüsünde şūret-i melīh oldur

Çārḥda hemdem-i mesīḥ oldur

4 Yūsuf –ı Mısr-ı āsuman oldur
Şāhid cümle-i cihān oldur

5 Ol Ferīdūn ḥıttā-i a‘lā
Ḥusrev-i heft-kişver-i bālā

6 Vālī-yi şark [u] ġarb ü heft-iḳlīm
Pādişāh-ı memālike tencīm

7 Kū sitre çün şabāḥ pertevnūr
Ḥayl-ı ḍaḥḥāñ şeb olur maḥhūr

31a

8 Heybetünden görünmez yek ser
Aḥter-i seb‘a munzir-i aḥḍer

9 Cümle-i şābitāt-ı maḥhūri
Ol emīr ü ḳalānī ma‘mūri

10 Māh-ı der-i pürdār-ı eyvānī
Hem ‘Utarid debīr-ı divānī

11 Bezmi çün oldī ya‘nī ḥunya-ger
Sīm-ḳasr içre zühre-i ezher

12 Gece gündüz turub örer merriḥ
Vü şemnīnuñ diline ḥaçer mīḥ

13 Sa‘d-ı ekber ‘ıyāl-i in‘āmı
Rāhib-i pīr-i ḥāris-i bāmī

- 14 Menzili ola çün sarây hamal
Başlıyor hezār-ı dürlü ‘amel
- 15 Varır ol hasan vü zeynebi devrāna
Naķş-ı zībā varır gülistāna
- 16 Çimen vü sebze tāze rūy olur
Bustānı tolū rengü bu olur
- 17 Kadeh-i lāle pür şarāb olur
‘Arız-ı erguvān hizāb olur
- 18 Goncānun subhı berķī açılır
Çehre-yi yāsemin daķī saçılır
- 31b**
- 19 Hem daķī nice dürlü mīve erer
Bitirür yiryüzünde daķī neler
- 20 Medh aña bes ki şāni‘ -i ‘ālem
Yād idüb eyledi ādına kase

(3)İlāhī sen ol kādırsın ki her nesne-i kudretuñle edersin bī-vāsıta-i (4)mu‘īn u ālet. Ve her yerde hikmetuñle işlersin bī-şāyibe-i ğaražu (5)‘illet kārğāhı nābüddan birinci ‘ālemi ibda‘ etdin vü bir yāre (6)durdun yedī kāt semavāta iķtirā‘ etdin ilāhī senuñ zātuñun (7)‘ilmine ‘uķūl ü evhām-ı halka ermez iāhī senuñ zātıñun idrākına (8)zemāyir-i āb ü gül erişmez “Eyne el-māü veķ-ķini ve ķadīķü (9)rabbil ‘ālemīn” ilāhī bizüm ‘aķlımuz her ne miķdār bilürse (10)bir ma‘rifet-i ĥudnumāyīdur ‘ankebūt ne ķadar muķkem yaparsa bir ĥāne (11)havāyīdur ilāhī bizim senuñ zātıñdan ne bildigimiz vü şıfātuñdan **32a** (1)ne añladığımız ola kim kelīmūñuñ kelāmī maķām-ı ķarbü ‘izzetde “sübĥāneke (2)tübtü ileyke” vü nedīmūñuñ nidāsī meclis insü vü vaķdet. “lā uķķī (3)ķenāen ‘aleyke” ilāhī sen her ne ki

lafza vü ‘ibārete şığar harf⁽⁴⁾ü ismidür sen ondan müberra vü her ne ki mīzān-ı ‘aqla girür
 ‘ādet⁽⁵⁾ü resmdür sen andan mu‘arrā her ne ki zātında fikr olmaz selübü izāfāt⁽⁶⁾vü her
 ne şifātuñdan idrāk olmaz vücūh-i i‘tibārāt-ı ‘uqālīle kimse⁽⁷⁾kūnhūña ermez beden
 hicābīle kimesne vaşlūñī bulmaz dūñünden geçmeyince⁽⁸⁾seni görmez iki cihānī
 huleymince saña ermez dūst yolunda niyyetin⁽⁹⁾gerek yār eviñde pestiñ gerek ten cūbbesī
 çāk gerek gönül evī⁽¹⁰⁾pāk gerek.

Ebyāt

[Mef’ülü / Mefā’ilün / Fe’ülün]

- 1 Tevhīd degül dūr āb u hākūn
 Ol dūr dil şāf-u cān-u pākūn

32b

- 2 İslāmī şağın dil ile şanma
 Kānı‘ olūban aña tayanma
- 3 Bilgıl ki hikāyet-i zebānī
 Ol tīg-i muḥammedün emānī
- 4 İblīse ki düşman-ı kadīmūn
 Her kūşe-i rehde ol muḳīmūn
- 5 Bil her biri biñ hicābuñ aydūn
 On his ki **bölünür derūn u birūn**
- 6 Her birisi saña bir hevādur
 Her arzuña vāridle hudādur
- 7 Ger sen diluñī ki pāk idesin
 Dīv-ü perīden ne bāk idesin
- 8 Anda ki maḳām-ı reh-revāndur
 Dīv ile ferīşteden emāndur

9 Çün ol Һaram içre Һayr-ı şer yok
Bes dev-ü ferişteye güzer yok

10 Endîşe-i bîşü kem yok anda
Bu cevrü zamāna ğam yok anda

11 Anda ki nişāne bî-nişānī
Cāna kine kendüsī kerārī

12 Ol ‘āleme bî-dilān-ı şeydā
Bî-nām u nişānı lā vü illā

33a

13 Budur kemāl-i Һāl-ı merdān
Şîrārān-ı mübārizān-ı meydān

14 Kim bu yoluñ ola rāh-bînī
Neferin-i Һalāyık āferīnī

15 Kimde ki ola ‘ādet ü tekellüf
Diñ urmasun o dem taşavvuf

16 Andaki hevāyı rengü budur
Dervîş-i düme gedā-yı kûdur

17 Añā ki Һudā ‘ināyet etmiş
Dövlet güneşi Һimāyet etmiş

18 Milk-ī dū cihān olur tufeylī
Yok hîç birine dilinde meylī

- 19 Emrinde anıñ tekellüf olmaz
Bu iyü yavuz tasarruf olmaz
- 20 Halkıla olursa şuretile
Kendü ile hod zarüretile
- 21 Her koğusu şankī nāfe-i müşk
Līkin dem-i nāfe mağz ider huşk
- 22 Taşrası güler derüni pür derd
Bu oldi ‘alāmeti ħired-mend

(11)Ve sen ol sulţānsun ki mülküñde iħtilāl yok her zerrenuñ **33b** ⁽¹⁾Şedāsī “**ḳuli’l-lahümme mālīk**” her mümküñe nidā-yı “**Küllü şey’in hālīk**” ⁽²⁾celālunuñ āyeti “**el-kibriyāu rıdā-ı**” cemālunuñ şıfatı ⁽³⁾ “**lā yesa‘ nī erḳı ve semā’ı**” ilāhī her ne ḳadr-ı kār sāzısın ⁽⁴⁾gine ol ḳadr-ı bī-niyāzsıñ ve her ne ḳadr-ı bī-niyāzsıñ gine ol ḳadr-ı ⁽⁵⁾kār-sāzsın her mümküñden münezzehsin kemāl-ı bī-niyazlığuñdan ⁽⁶⁾ve her mevcüdla bile sen tamam bende nüvāzlığuñdan ilāhī ben ne ⁽⁷⁾diyim ki bunca meṭī‘ vü du‘āşī dānī vü ḳāşī yerdür sen iḫhārkārlığuñ ⁽⁸⁾ḳudretuñ **ḳün** vü bu cümle semavāt vü ‘arḳın evvelīni vü āḫirīni ⁽⁹⁾yoğ edersuñ beyān-ı bī-niyāzlığuñ vü ‘izzetiçün vü gine ḫikmetuñ ⁽¹⁰⁾mi‘ māri bu ḫarāb abādī ma‘ mūr edub iki ev binā eder efrāz-ı ⁽¹¹⁾kemal mu‘ diletuçün birine cennet dedik maḫhar-ı raḫmet vü cemālın **34a** ⁽¹⁾Etdik vü birine ceḫennem dedik ālet-i sūtūvāt celālın etdüñ ⁽²⁾her kime ne evde naşīb etdüñse taḳḫīr senuñdur vü her kimi ne yoluñdan ⁽³⁾ḳılduñsa tedbīr senuñdur sa‘ ile nesne olmaz ‘ināyetuñ olmayınca ḫalışmaḫ ⁽⁴⁾fayda eylemez hidāyetuñ olmayınca taleble olmaz cezbin olmayınca ⁽⁵⁾istemek ile bulunmaz sen istemeyince.

Ebyāt

[Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün]

- 1 Her sa‘īdü her şaḳı andandurur
Her baḫıl vü her suḫan andandurur
- 2 Ḫorluḡu zillet cihāna ol verir

‘ izzetü dövlet hem anda ol verür

3 Hayru şerru nîkü bed her pîş-ü kem
‘ Iyş vü şādı rahat ü hem renc-ü ğam

4 Cümle taqḍire ḥaḳūñ izhārıdur
Her ne var ol kird-i kārūñ kārıdur

5 Her kime kim rızķ ola anda ‘ asel
Mümkün olmaz kim yiye bunda ba‘l

6 Kimisine rızķ olur ḥurmā yemek
Kimisine rızķ olur selmā yemek

34b

7 Kimine ni‘ met müyesser ider ol
Kimine zaḥmet muḳadder eyler ol

8 La‘ netī evvelden olur la‘ netī
Cennetī evvelden olur cennetī

9 ‘ Ālem-i mu‘ nīde evvel taqḍirle
Şūrete gelse olurlar tedbīrle

10 Ebri girye kılmasa gülmez çimen
Hem açılmaz bāğ içinde yāsemen

11 **Ḥaḳ bilürdi küm sa‘īd vü kim şaḳī**
Kümdür āña ‘ āşī vü kim muttekī

12 ‘ Ālem-i ma‘ nīde varidi ezel
Olmuş vü olacaķ içre her ‘ amel

13 Leyk şuretde vücūda gelmez evvel
Gelmeyince enbiyā vü hem resūl

14 Dīne da‘ vet etmeyince ol ħudā
Mu‘minī kāfirden eylemez cūdā

15 İhtiyāra dāir etdi her işī
İhtiyāra bağladī ol cünbüşī

16 Tā ki ‘ adlī zāhir ola ‘ āleme
Ĥüccetün rüşeni kıla ol ādeme

17 Ĥayrla sen ihtiyārī añlağıl
İkisīnī iki yerde güzel kıl

35a

18 ‘ Ālem-i ma‘ nīde baḫ ḫabre hemān
İhtiyārī kıl naḫar bunda ‘ ayān

19 Ger dilerseñ aşlı ma‘ nīdur temām
Bes güneh cebir yetişür ves-selām

20 Bilki ‘ ālem bāḫın ü ger zāhir o
Birbirīne mürtabiḫ hem nāzir o

21 Nīce şūret ma‘ na nevuñdur ṭāyī‘
‘ Ālem ma‘ lūmuñdur rahmı tābı‘

22 Hem başiret gözünī sen açasun
Cebirle sen ihtiyārī sāçasun

23 Hāşa ki hāķ cebir ede kullārına
İhtiyārī verdi bil anlārına

24 Cümlesin bildi ezelde ol hūdā
Bildi kıldı yaķa ana çün çurā

(9)İlāhī sen ol bī-niyyārsın ki eğer cümle diller kebāb vü cemī‘ dīde⁽¹⁰⁾ler pür āb vü **kūtr** vü ‘ālem hārāb olub celāl-i istiğnāñ ⁽¹¹⁾sebebīle iltifāt itmeseñ kemāl-i zātūña bir zerre noķşān gelmez ki **35b** ⁽¹⁾“İn yeşe’ yüzhibküm ve ye’ti bihalkın cedīd” ⁽²⁾“ve mā zalike ‘alāllāhi bi’azīz” vü sen ol kār-sāzsun ki ⁽³⁾eger cemī‘ ‘ālem ‘āşī vü her zerre tığī vü her mevcūd bāğī olub ⁽⁴⁾kemāl-ı rahmetūñden cemī‘ sinī ‘afv etsen baħr-ı keremiñden bir kaçre ⁽⁵⁾eksilmezki “Yā ‘ibādiye-llezīne esrafū ‘alā enfusihim ⁽⁶⁾lā takneţū min rahmetillāhi innallāhe yağfiru’z-⁽⁷⁾zunūbe cemī‘ ān innehu huve-lğafūru-rrahīmu” ⁽⁸⁾İlāhī şol cemāluña muştāk gönüllerī bu hākdan dār-ı ⁽⁹⁾ğurūrdan saħt sarāy surūruña sen hidāyet et ⁽¹⁰⁾vü şol vişāline muta‘ atış olan dillerī bu havā cerbū eder ⁽¹¹⁾delāletden zelāle sebz-zār rahmetuñe sen delālet et **36a** ⁽¹⁾Beķā isteyen cāndan vücūd iffetlerinī sen def‘ et. dirlik evimin ⁽²⁾gönül den varlık hicābı sen ref‘ et. cān seyrini isteyene şeri‘ ⁽³⁾yoluna tārīķ et. Yokluk yoluna gidene tevfiķūñī refiķ et. ⁽⁴⁾Sāliklerūñi ‘ināyet ātına süvār et. Yoluñda fenā bulanı ⁽⁵⁾gine senūñle var et. ‘ışķıñ şehīdlerini gine sen yu. ⁽⁶⁾Yoluñda olanlarī sīne sen kov. sīnesunuñ derdūni artur. ⁽⁷⁾zikriñ onuñ virdini artur. kālde kālānī kālden köçür. ⁽⁸⁾hāl isteyenī hālden köçür. kābunda şoğūķ gönüllerī lūtfuñla ⁽⁹⁾bütün tūt. yoluñdan izin kullarī tevfiķiñ elīle elini ⁽¹⁰⁾tūt. ‘ışķuñda giryān gözlerī sīnuñla pür-nūr kıl. derdiñle ⁽¹¹⁾virān dillerī vaşluñla ma‘ mūr kıl. bu hayretde kalmış avārelerī **36b** ⁽¹⁾Erbāb-ı kılub ile irşād et vü bu dinī mābedde kalmış bi-çārelere ⁽²⁾hās kullaruñla imdāt et zulmetde kalmış **dillerinī anluñ** ⁽³⁾şevķle tābende et vü morde olmuş gönüllerinī nefislerīle zinde et

⁽⁴⁾**İşāret-i Vücüb-i Şeyh**

Ey heyulā dam içre şeyyid olan. ⁽⁵⁾resm-i ‘ādet bendīle kayd olan. pāk bāz hıttā-i nāsūti ol. ⁽⁶⁾şāhbāz-ı hāzret-i lāhūtī ol.

⁽⁷⁾**Ebyāt**

[Fa’ilātün / Fa’ilātün / Fā’ilün]

1 Şūfiyān-ı şāfiyi dem-sāz kıl
Kudsiyān-ı ‘arş ile pervāz kıl

- 2 Bezmgāhını ҡalender-var ҡıl
Ҳalvetūnī pāk ü bī-ağyār ҡıl
- 3 Cār-sūyī nīstīyi ābād ҡıl
Nefsūnī var hestīden irād ҡıl
- 4 Ҳаққа şāfī ol sen nihān ü aşkār
Ҳақ yolunda merdsiñ ey merdkār

37a

- 5 ‘İlm-i taḥḳīḳden diluñ agāh ҡıl
Şāri ’-i şer’-i Resūlullah ҡıl
- 6 Ger diler señ kim bülend ola serin
Ҳāk-i pāy-i şūfiyān et efserin
- 7 Olagör mülk-i taşavvuf maḥremī
Bulasın mühr-i nigīn-i ‘ālemī
- 8 Sālike mürşid gerek bilgil anī
Mürşid olmayınca azar yolınī
- 9 Rehber olmadan gidersün rāha sen
Ki düşersin balçığa ki çāha sen
- 10 Her nihālī bāgbāna degmek gerek
Her ekīnün toḥmunī ekmek gerek
- 11 Pīr deryā vü mürīdān ḥas olur
‘Āḳila bundan işāret bes olur

- 12 Ger dilerseñ sen sülûk-ı rāh-ı dīn
İster yesiñ kim ‘ayān ola yaķın
- 13 İhtiyārāt var yūri bir şeyhe sen
Āna teslīm ile dilden cān ü ten
- 14 Rehber-ī dānā ola vü sır bulend
Zāhir ü bāṭın yüzünden behrmend
- 15 Zāhirinde ‘ilmi kesbeden safā
Bāṭınī mīrās-ı dāra muṣṭafā
- 37b**
- 16 Pīre reh kibrit-i aḥmeddur hemīn
Sīnemī bir baḥr-ı aḥḍardır hemīn
- 17 Pīre reh ḥaķ ‘ahdına vāfī olūr
Pīre reh bir şūfī-i şāfī olur
- 18 Şovukūñ erc ḥırfe olur nisbetī
Ānı tekmīl etmek ile ḳurbetī
- 19 Evvelī şıdķu vasaṭ olur vefā
Āḥırī elbette olmaķdur fenā
- 20 Tā ki bende ten ṭurur müşkīl ola
Kim dil ü cān ḳurbı ḥaķķa yol olā
- 21 Çün muṣaffā vü muhazzeḳb ola ol
Ḥazret-i ḥaķķa muḳarreb ola ol
- 22 Şūfī olur beste-i ḥükmü ḥudā

BİR olur şādī vü ğam faķr u ğinā

23 Hıyr ü ſer her ne olursa bir olur
Ācı ıatlu ne bulursa yer olur

24 Pāk ü pākize olur dīdārı anuñ
Hem ſekerden ıatlu olur ğüftārı anuñ

25 Cümle ħalkī ğörür ol ſāhib kemāl
Eylemez ol kimseile ķīl ü ķāl

26 Pāk olur āyīnesī etse nazār
Her kimī ğörürse ğörür ħūb u ter

38a

27 Nākış olmaķ naķşı ğörür dāim ol
Naķş-ı ħalkī söylemaña ķāim ol

28 Kendü naķş-ü ‘aybıdur elde ğörür
Ġörünen āyīnede kendü olur

29 Neng ü nāmdan ſūfī olur bil ħalaş
Hiç olur redd ü ķabūl-i ‘ām ü ħās

30 Nūr-ı ħaķķ ķarşu ğelüb rehber olur
Ma‘ rifet içinde bir server olur

31 Pes ķalur kūy-i selāmetde maķām
Fāriğ-i seng-i melāmet ol mūdām

32 Merd-i ma‘ nī fāriğ bālā vü pest
Ehl-i da‘ vī ſūfī-yi şūret perest

- 33 Şûretî şûfî vü ma' nî bî-şafâ
Ġâvi-yî ma' nevi-yî rāh Muştafa
- 34 Bir bülend āvāz ü postu üftād ol
Dīn yolunda ħod-perest-i üftād ol
- 35 Gey saķın ķurbından anıñ kıl ħazer
K' āteş-i fitne durur cārın yaķar
- 36 Key derîsin ķāni pîr îşe yarar
Var sen iste ki hezerāndur hezār
- 37 Söz degül būker gelürse ħātırâ
Bura şeytāndan durur pür ħātırâ
- 38b**
- 38 Niķün olmaz pîr ' ālemde yigit
Ĥācetuñse var anı isteyü ġit
- 39 Ehli dil sözü evvelîdi cihān
Ne zemin ķalurdı anda ne zamān
- 40 Hiķ cihān bî-ķuţb olamî pāyidar
Āsumān ķuţb ile bulmuşdur ķarar
- 41 Ger bulunmāyaydı erbāb-ı dem
Tār-ı mār olurdı ' ālem o dem
- 42 Şun' -ı ādemde cü hikmet ma' rifet
Olmaz ādem olmazise bû şıfat

- 43 Eger derīsen pīri yoḡdur āşikār
Būlmaz ṭālibi eḡer bin kez arar
- 44 Dikkat etsiñ būda şeyṭānī kelām
Bulmıyan ol ki ṭalebde nā-tamām
- 45 Hāşa haḡdan istiyā ne vermeye
Gīce gündüz dīni haḡḡa ermeye
- 46 Şubh bizimdir yoḡdurur bizde ṭaleb
Haḡ yolunda çıkmazuz ḡılıca ta‘ b
- 47 Derdi olāna haḡ eder dermān bedīd
Ḳuflidur dīne bedīd olur kilīd
- 48 Derdimiz yoḡ kim bize dermān ola
Cān gerekdūr kim añā cānān ola
- 39a**
- 49 Derdi olan hoş yetişūr dermānına
Cān viren ten vaşl olur cānānına
- 50 Haḡ işinde söylerüz vü (silik) ḡalur
Bū ṭaleb meydur bunuñla nev olur
- 51 İstemek böyle degüldür bīlirüz
Haḡ yolunda bir tekāsül ḡīlaruz
- 52 Līki bizī gine oldur böyle iden
Oldurur bel isteyende istedin
- 53 O ‘ ināyet etmeyince olmaz ol

Bī-hidayet kimse bulmaz hīçe yol

54 Yalvarālım ki bizī t̄alib ede
Cān-u dilden ḥazrete raġbet ede

55 Tā müyeşşer kıla şāyed ol ḥudā
Bīze ḥāk pāyı pīr-i reh-numā

56 Her kime ki andan ‘ināyet erişür
Bir taraftan pīr-i rehber yetişür

(¹⁰)İlāhī göñül gözünī ḥikmete raża senūn envār-ı ızhār ile. (¹¹)münevver kııl ü cān dimāġına ma‘ rifet nesīmi ishār ile **39b** (¹)muḳadder kııl ḥalvet-i şeb-revānlarunī hevā vü zulmā tende (²)kemrāh eyleme vü riyāzat misafirlerünī şaḥāra-yı ceberrutda bī-rāh (³)eyleme ilāhī çün cān kūşunī dām-ı dāne maḥser-i sātla ten (⁴)kafesinde maḥbūs eyledün vü dil tıflınī şır ü ġadāyı (⁵)şehavātla bū ḥāne-i ḥākiye ma-ı nūs eyledün gine āḥir ol (⁶)tūtī bū kafesden uçub vü ol misafir bū ḥāneden göçüb (⁷)civārı-ı raḥmetüne vāşıl oldu vü ġayyı vaḳt-ı havāyı fezā-yı (⁸)ḳudside pervāne vü harīm-ü sarā-yı insde eşyāna sāz kııl.

(⁹)Ebyāt

[Fa'ilātün / Fa'ilātün / Fā'ilün]

1 Rūḥu evvel şāhid-i dīndāridī
Vuşlatı yār ile ber-ḥurdāridī

2 Çünki başdī ‘ālemi sifli ḳadem
Eyledī maḥbūs anī ḥükmü ḳadem

40a

3 Ol sebebden tıfl anāsından cüdā
Ḳalsa kıılur ol ḥudālıḳdan banā

4 Ol buñā **te'sīr-i ḥüzünü** yārdur
Mātem ü hicrāna ḥüsnü yārdur

- 5 ᖶaldı çũn nā-çār ᖶasb-i āb ü gil
Oldı olduᖶca enīs-i ‘ aᖶl-u dil
- 6 Gördĩ ‘ aᖶlı dāᖶĩ merd-i ᖶudsĩdur
Kendũye **añılınca** ānun insĩdur (vezin)
- 7 Her kime kim ‘ aᖶl olur bi bĩ-şevā
Menzilĩ olur zemĩnden āsimā
- 8 Dil daᖶĩ bir ᖶāne-i ma‘ mũr-i rūᖶ
ᖶābil-i erşrf ‘ aksi nũr-i rūᖶ
- 9 Maᖶzen-ũ esrār-ı rabbānĩ dilũñ
Maᖶᖶhar-ı envār-ı sũᖶᖶhānĩ dilũñ
- 10 Vāy sañā vĩrān eder şekksũn anĩ
Nĩce olur miskĩn rūᖶũñ miskũnĩ
- 11 Dil ᖶarāb ü ‘ aᖶlı maᖶᖶlũb ĩdesũn
Bilmezem kem rūᖶũñĩ sen nĩdesũn
- 12 Kim bisāt-ı nat‘ a tende rūᖶını
Fĩl-bend-i nefis ile saᖶᖶlar anı
- 13 ᖶayyım-ı ‘ ālem raᖶnı çũnkim çeter
Fĩl bendĩ tũrur iken māt eder
- 40b**
- 14 İlāᖶĩ lũᖶᖶfuñ ᖶazĩnesĩ bĩ-pāyān
Keremũñ deryāsĩ bĩ-girān

(2)Cūduñ siḥābı kâim feyzūñ bārānı dâim rahmetin in‘ âmı şâmil kudretūñ (3)aşarı kâmil cūduñ zikrinden dū ‘ âlem bir kaçre mihriñ hevâsında ikî cihân (4)bir zerre ilâhî eger halk-ı evvelîn ü âhirîn cem‘ olub itbāk-ı âsımānî evrāk-ı (5)defter etseler bir demde etdigün elṭāf ü in‘ âmıñ yüzbiñde birinūñ (6)ḥesābınî görmeyeler vü ekremiñi övmek her kılî dil ü her ahşāsî (7)göñül olsa bir nefesde kıldıguñ iḥsānu ikrāmūñ baḥrından (8)kaçresinūñ zemīnden zerresinūñ şükrün edā edemiyeler İlâhî (9)çün evvel bizden sevābı-ı t̃ā‘at ü levāhı-ı ḥizmet olmadan (10)kend ü lütf-ü ‘amīm ü ḥalka girmeden tevḥīd mülküne mālîk ü tefrīd-i (11)sülküne sālîk edüb “**ḳālū belā ‘ahedni**” olub t̃āc **41a** (1)“**leḳad kerremnā**” ile müzeyyen ve mükerrerem eyledün yine ol lütfü bî-‘avz u (2)keremî bî-‘arzıñdaki bu mücrim u ‘aşīlerūñ tefşīr ü küfrān’ül-na‘melerî (3)sebebīle ḳahr-ı tārācini musallaṭ edüb īmān t̃ācınî bā şumurdan alma şol (4)şarāb-ı ezeli ki elest gününde içürdūñ ebedî eksik etme ilâhî (5)‘aşīlere ‘azāb etmek ‘adilse ‘afv etmek daḥî ‘ahd ü keder ilâhî mücrimlere (6)‘uḳāb etmek ḥaḳsa bağışlamāk daḥî v‘ad ü keder

İşaret-i (7)ḥavfū recā

[Fa'ilātün / Fa'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Murğdur īmānı peri ḥavf ü recā
Murğ-i bî-per ḳācan olā kim uçā
- 2 Yā rehi ḥaḳḳa gidene iki pā
Bīrī eksik olsa olmaz yol revā
- 3 Yā ḥuṭa‘at ehlinedür iki el
Pes burunsūz ola t̃ā‘atde ḥalel
- 4 Ādemī o mīze ḳılūr bī-edeb
Bī-edeb olan verimez rāhı rab

41b

- 5 Toḥmı ḡafletden beter şāḥ-ı ümīd
Yāra kâmil lek olur andan bedīd
- 6 Bīm eger anda zeden bīr ün olā

Ādemiñ yüregi dāim hūn ola

- 7 Ȑorȕusundan unki tūna āb degil
Vaḥṣet ede birbirinden cān-ı dil
- 8 Pes gerek ümmīz-i bīmīle bile
Emr-i dinde tā kiṣi kem yol bula
- 9 Gözi öñünde tura ḥavf u recā
Ȑıla birinden birine ilticā
- 10 Bu sebebdendür kelāmında ḥudā
İkisine etdi teklīf-i binā
- 11 ‘ Adlini görse kiṣi bī-ḥavf olur
‘ Afvuna baȕsa gene ‘ Aȕlī gelür
- 12 Ȑahrınī fikir eylerise ḥāk olur
Gece gündüz tırmayub ğamnāk olur
- 13 Gīne lütfun gözleyicek ṣād olur
Lütfīle cān ü dil abād olur
- 14 Ȑahrı içre lütfunī bil hem mekīn
Bu durur āmīze erbabı yaȕīn
- 15 Kim durur nevmīz alā andan tamām
Ol ḥudā **lā taȕnaṭū dirken** mudām
- 42a**
- 16 Vardı bizi her divānā ehl-i ḥāl
Ver añā bir eblehī beyhūde ȕāl

- 17 Kim seni ben nişe ḥandān görmezem
Rūz-i şeb bir laḥza şādān görmezem
- 18 Dīdi gülmek ḳānī şāḥib-ü mātemem
Ölmem fikri eyleyüb pür ḡamem
- 19 Vār ögümde menzil-i devr-ü dırāz
Her adımda biñ nişīb-i biñ firāz
- 20 Bilmezem ḥālım nedir nolsa gerek
Bāşıma ol yolda ne gelse gerek
- 21 Yüregim ḥūn vü derūnum ḥār-i ḥār
Bilmezim kim nīce olisar Ḥatm-i kār
- 22 Her ḳapūya bu ümīde varırım
Her eşikte ben bunā yalvarırım
- 23 Ol sebebdan düzmüşem bende bunī
Dürr-i meknūn bigi nazm-ı neşrinī
- 24 Tā ki bu luṭfīle çūn inşā edem
Her ‘azīziñ sem‘ine ilḳā edem
- 25 Diñleyeler şevḳle çūnkim birinī
Yād edeler bir du‘a ile benī
- 26 Her göñülden kim ola ḥaḳ agahī
Cān-ı dilden ederem şey’i lil ‘lāhī

27 İstemek bizden velî vermek haḳḳūñ
Luṭfu iḥsān adl-i cev-ü muṭlaḳūñ

(2)İlāhî muḥabbetūñ odunda kebāb olan cigerlerî çün. firāḳūñ odîle (3)ebedî cigerüm yakma. İlāhî ʿ işḳūñ leşkerîle vîrān olan gönüller ḥürmetiçün. (4)Reddün elîle gönülüm adın yakma. İlāhî çāre keribî çāregān. vü ey (5)penāh-ı āvārgān. Bu biçāre kullarunî dāimā luṭfuñ sāyesîle (6)ser-firāz et. Ve bu zaʿîf bendelerüñi gāh vü bî-gāh zikrūñle dem-sāz (7)it. ilāhî cümle cihān bendiñ. vü cihān pādişāhları ser-efkendin. (8)Ḳāhirān-ı āsumān vü zemīn-i maḳhūrun. Neyyirāt-ı semavāt vü ʿ arzın (9)gedā-yı nūruñ. İki cihān mülūk vü aṣḫāb-ı dövtet ḥārî düstuñ. (10)İki ʿ ālemin selāṭin vü erbāb-ı ʿ izzetî numūne-dār ʿ izzetuñ. Her vücūd (11)sañā nisbet-i ʿ adem. Her mevcūd şafʿ ūñ kārghāında bir raḳām. Her darlık
43a (1)Varlıgūn güneşinden bir tāb vü her mümkün-ü ceberrütūñ hevāsında bir tāb

(2)**Ebyāt**

[Fa'ilātün / Fa'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Nūr-u ḥaḳ ḥurşid-ü mümkün zıllıdur
Zıl güneşde maḥv iddigü bellidur
- 2 Āfitāb oldukça zāhir zıll gider
Ḥaḳ gerekse varlıgūñı el gider
- 3 Kem yoğ etmezse vücūdî zilletinî
Görmeyiserdür Ḥaḳ' uñ ol nūrini
- 4 Ol sebebdan ḥazret-i peygamberiñ
Düşmedi zıllı yere ol serverin
- 5 Sāyesî yoğidî gerçe kem anuñ
Sāyesinde rāhat oldî dünyā anuñ
- 6 Sāye-i ma' na gerek der-sāyede
Añla şüret-i sāyesî bî-fayda

(9)İlāhī ol kâdir-i sultân vü rāzık-ı subhânsın ki mefâtih-i erzāk. (10)Āsumân vü zemîn vü maḳālîd-i künûz-i semavât vü arzîn ḳabẓa-i ḳudreti (11)vü yemîni ḥikmetünle maḥfûẓdur kim bir aḥadıñ zümresi ḳadar kim senuñ baḡladıḡuñ **43b** (1)ıçre vü bir kimsenün mecālî yoḡdur ki sen açduḡıñı baḡlaya ki “**Mā yefteḥi** (2)**allāhu linnāsi min raḥmetin felā mümsike lehü vemā yümsike** (3)**felā mursile lehu min ba‘ dihi lā māni‘ a limā a‘ tayte velā** (4)**mu‘ tiye limā menā‘te lā sādde limā fetaḥte ve lā** (5)**radde limā menāḥat**” ilāhī erbāb-ı dünya ḳātında ḥacet (6)ḳabûl olmaḡa zıyyu vü şüret vü menşüb vü ‘izzet gerekse (7)senün ḳatında dil **ḥasta vü kendü** vü şikeste gerek ehli dünyā i‘ tibārî (8)salebü vü manẓarayı senin i‘ tibārîñ kemāl vü muḥbiredür ehli (9)dünyā mālā meylü vü şürete naẓar ederse senün mālā i‘ tibārîñ yoḡ sirete (10)baḡarsan ehli dünyā ḳātında libās gerekse senün ḳatında palās (**eski kilim**) gerek (11)anların yānında ḳabā vü tāt gerekse senün yanında yalıncaḡ vü ac gerek **44a** (1)Ey nice ḥûb gülistanlar vü laṭîf būstanlar ki ḳış faşında bir keşîf (2)ḥār vü bir saḡt-ı dil izārı gözüdür amma bahār cilveye vü ḡona ḥandiye (3)geldüḡi vaḳit zāhir olur kim ol ḥārına ḥûb ḥarîr-u dîbā vü olduḡu (4)zārına güzel rişk hezār çehre-i zîbā ol dil-azārına ne ḥoş ḡamgüsār (5)‘āşikān-ı nāşekîbāymış hemçünan ol dervîş-i pelās **bevş ḥışnı** cāme (6)köhne ‘imāme bî-ḥāne vü dübüreñe gözde hār-ı faḳîr-i naẓarda za‘îf-ü ḥaḳîr (7)amma rûz-i āḡirette vü mevḳuf-i ḳıyāmetde bir mîr-i tāt dār olur ki (8)cihān pâdişāhları gedāsî vü bir pâdişāh-ı nāmdār gözüdür ki ‘ālem (9)**tolū sayt-ü şadāsî bir ubbehāt-ı** cemālle yürür ki ol dünyada ḥār (10)‘ad idub yüzüne baḡmayanlar yüzüne baḡamazlar vü bir ‘izzet vü celālle (11)gezer ki bunda et tuzına ḡarḳ idenlere ‘azametî ḡibārınūñ bir nerdine **44b** (1)eremezler İlāhī senün ḥikmetün bunuñ üzerinedir ki şüreti eksük (2)vü şikest olsa ma‘na tamām vü dürüst olur zāhir ḥarāb vîrān (3)olsa bātın-ı ma‘mûr vü abādān olur manẓar-ı mu‘teber olsa muḥbir bî-i‘ tibār (4)olur muḥbiri zî ḳader olsa manẓar-ı bî-muḳaddār olur ḳû ḳılar sultānî miski (5)pûst-ı pûşdan yayılır naḥa-i atyebîler-i ‘anber siyāh-rûdan belürür (6)aṭlas ü ḥarîr kirmi naḥîfûñ tuḥfesidür ‘asel-i bî-nazîr zenbûr-i za‘îfûñ (7)minḥasıdur bilal şüretde ḥabeşî ise ma‘nide ḳarışîdur i‘ tibār-ı ḥükmi (8)diledür binye-i gileh degüldür naẓar bātın şālihâdur zāhir-i **cevāriḥā** degüldür (9)şüret-i zîā vü cāme-i dîbā neye gerek dil şikeste vü derûn-i ḥaste gerek (10)“**inne‘l-lahe lā yenzuru ilā umûrikûm ve a‘ malikûm velakin** (11)**yenẓuru ilā ḳulûbikûm ve niyyâtikûm**” şeddi hizādan rûb **45a** (1)Meskûn pâdişāhlarî hevâcir-i beydâ-yı maḥşerde ser-gerdān gezerler vü niçe (2)biñ bu cihānuñ müflis ü gedālārî ol günde serā perde-i ‘izzet altında feraḥ-u ḥırāmān şalınûrlar.

Ebyāt

[Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fā'ilün]

1 ' Ālem-i şūret nedir bil guft vü gū
' Ālem-i ma' nīde olur sırrı hū

2 Nīce şūret āhīr ey şūret perest
Dāmen-ī ma' niye urğıl var dest

3 Ey ki olduñ sen cihān efendisī
Bu hevā ü nefsūñ olduñ bendesī

4 Cehd idegör nefsūñī āzād kııl
Bu ğam-ābād içre anı şād kııl

5 Aç gözūñ at ' ibret-i esrār-ı kār
Öldūñ ise sen cihānda hūşiyār

6 Fıkr it anı nīçūn oldı dehr-i dūn
Bu ' aceb tāk u revāk-ı nīl-gūn
[Müfteilün / Müfteilün / Fā'ilün]

7 Kimde ki ' aql oldu olur ādem ol
Cāh şıdқа ırmek içūn bula yol

[Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fā'ilün]

8 Cehl artar olmaz ise oldur dūn
Dīv nefsī ide sır anī zebūn

45b

9 Ādemī ' aql ile olur bil laţīf
Ol sebebden cümle hayvāndan şerīf

10 ' Aql kıldī bil müşerref ādemī

Ādemī kıldī Ĥudā'nūn maḥremī

(3)İlāhā Melikā Perverdigārā bende-nevāzā bu ḥasta cānımī. vü za'īf bedenimī. (4)dāye-i raḥmetiñ. vü dest-i şefḳatiñ. ile dāimā ḡadā-yı rūḥānī. reḥevānī (5)şamedānī. ile besle ki ol dūst vişālini isteyen maḥbulleriñ (6)ḡıdāsıdur. bu 'alef-i cismānī. vü lūti shehevānī. ḥırs-ü āzan **keder** ki (7)ol ḡūşt ü pūst-i ḥayāl eden müdbirleriñ şefāsıdur. (8)bu kuvā ü ḥavās kuşlarıñ 'ilm vü 'amel dāneleri ile ma'rifet külzārında (9)sen besle. vü bu dil vü cān bülbülleriniñ ḥikmet ḳafesinde dāḡ vü süvās (10)nefsi şerrinden sen saḳla. ilāhī eḡer beden ḥāk-ı mücrim ise cān (11)ḳudsī-yi muṭī' dūr. vü eḡer ḳul gine kār ise keremiñ şefī'udur. ilāhī bu teni ḡalīzūñ **46a** (1)Kendü telezinī rūḥ-u laṭīfūñ şafāsı ile sen maşfā ḳıl. vü bu beden ḥākīnūñ (2)keşāfetleriñ cān-ı pākūñ leṭāfeti ile sen müzekkī ḳıl. rūḥ-i mücerredūñ işrāḳı (3)ziyāsı ile beden mülkünī münevver it. vü cān-ı muḳaddesūn dilguşāsı ile (4)ten hevāsınī mu'aṭṭar it bu hey'et-i bedeniyyeden anī muṭahher u pāk (5)ḳıl vü bu 'alāyık-ı heyūlāniyyeden anī āzād ü bī-pāk ḳıl.

Ebyat

[Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün]

- 1 Meger birgün ten-i pür derd-i mecrūḥ
Ḥiṭāb idib **revāna dır** ki yā rūḥ
- 2 Sen ol 'Anḳā-yı Ḳāf-ı lā mekānsın
Sen ol murḡ-i hevā-yı ḳudsiyānsın
- 3 Sen ol tūṭī ki cennetden gelūbsın
Ṭutūlūb bir ḳafes içre ḳalūbsın
- 4 Hümāsın aṅsızın bir dāma düşmüş
İşidib üstüne hangāme üşmüş
- 5 İdersin dem be-dem biñ kez te'ssūf
Giriftār etdī **sini çāh-ı** Yūsuf
- 6 Gel ey āb-ı **revānī** busitānum

Gel ey mihr-i münir-i āsumānum

46b

7 Hemān ādem sen vü ben kıru ismem
Hemīn sen genc vü ben sañā tılısmam

8 Ne dürc-ī dilde sinüñ gibi gūher
Ne burc-i tende mişlüñ gibi aḡter

9 Bunī bilgil sen ey cān-ı cihānım
Bu bī-çāre tene rūḡ-ı **revānım**

10 Senuñle oldı bana āşinālık
Gece gündüz hemān kırkum cidālık

11 Vişāluñ hoş baña cān vü cihāndan
Hemīn sensin benim kevn ü mekāndan

12 Baña bār-ı firāķuñ saḡt-bār ol
Ki cān ayrılmasıdur şa‘b kār ol

13 **Dilegum bu durur benī īnis it**
Benī maḡşerde senüñle celīs it

14 İşitdī çün bunī ol cān-ı ġam-gīn
Cevābında dir ey maḡbūb-ı **devīn**

15 Kıo da‘vī itmegil sen ‘ışk-bāzī
Senüñ mihrüñ durur baña mecāzī

16 Kıo sen ‘āşık degülsin baña līkīn
Senüñ mihrüñ benüm göñlümde sākin

- 17 Senunçün ben gelüb miḥnetde ҡaldum
Vaṭan terk eyleyüb ğurbetde ҡaldum

47a

- 18 Bana nefsün ‘adāvet ҡıldı bīše
Ki seg ḥaşm-ı ğarīb olur hemīše
- 19 Urub bir kez anī def‘ etmediñ sen
Bana yār olduğuñ bumıdur ey ten
- 20 Beni bir kāfirüñ virdüñ eline
Gice gündüz bıraķmıřdur o ğīne
- 21 Hevāsına beni sorar yanınca
Murādınca yilerem ben öñünce
- 22 Hemīše tırmayub ızāmā sā‘ī
Ki ḥūy ü ḥulkī aḥlāk-ı sibā‘ī
- 23 Eger gerçek beni sever iseñ sen
Benī ҡurtar o mel‘ūnuñ elinden
- 24 İder isen sen eger laf-ı irādet
Bu aḥlākı bedī sen itme ‘ādet
- 25 Ҷo nefsī baķma sen ārāyiřine
Göñül virme anıñ ālāyiřine
- 26 Ki yārın ateş olisar mekānuñ
Yañunca hem rehüñ miskīn cānun

27 Yiriñ çün kim ola senüñ cehennem
Görünmez gözüñe hem-rāh hem-dem

28 Sen olursın o dem bīzār benden
Dünū gün kıla seni zār neyden

47b

29 Elüñden ‘āciz olam ben daḥī hem
‘Azābī ben yanūñca bile görem

30 Bu ālāyişden olursañ eger pāk
İdesin ‘İsi bigi cāyi eflāk

31 İķīmüzde olavuz rāḥat ü şād
Ten ola hoş ‘imāret cān ābād

32 Sañā āzār olur çün baña azār
Severseñ bini sākın ey dil-azār

33 Ki çekmeyesin āḥir sen ‘azābī
Yanuñca görmeyem bende ‘aḳābī

34 Bu ma‘niden ideyin bir ḥikāyet
Şem‘ī ‘uşşāk Mecnūn’dan rivayet

(7)Hikāyet

[Mefā’lün / Mefā’lün / Fe’ülün]

1 Nihāl-i sebz vü bustān-ı muḥabbet
Gül-i bāğ vü dūr-i kân-ı muḥabbet

2 Ser-efrāz-ı cihān-ı ıṣṣāk-bāzī
Giriftār-ı kemendi dil-nevāzī

- 3 Ḳadeh nūṣ-i ṣarāb-ı ṣevḳ-i Leylī
 Ḥarāb-ı cāṣnī-yi zevḳ-i Leylī
- 4 Esīr-i bend-i ğam Mecnūn-ı āzād
 Bulub girmiṣdı bir genc-i ğam-ābād
- 48a
- 5 Zamīri perde-i esrār-ı Leylī
 Dil ü dīnī fidā-yı kār-ı Leylī
- 6 Gözī la‘ li bigi pūr gevher-efṣān
 Derūnī ṭarrabī gibi perīṣān
- 7 Dimāġı reh-guzār-ı ḥaylı sevdā
 Niṣān-ı miḥnetūn ṣehrinde peyda
- 8 Velī kisvesi leylīden müṣevveṣ
 ‘Azārından yanar içinde āteṣ
- 9 Ḥayāl-i rūyi Leyli hem-niṣīnī
 Ġamī ṣadrında olmuṣdur mekīnī
- 10 Ṣaṣī sevdāmı etmiṣ ṣöyle medhūṣ
 Ki kılmıṣ dū cihānı ol ferāmūṣ
- 11 Niheng-i ğam bunu çekmiṣ dehāna
 Ḳarīb olmuṣ helāk erīṣe cāna
- 12 Ḳaçār ḥalkūñ görünmez gözlerine
 Yakın olmaz kimesnenūñ yüzine

13 Eger olmaydı kisvet-i ten-i zār
Olurdī gözden ol pinhān perī vār

14 Maraž gördüler anā ġālib oldī
Helākine tamām ol tālib oldu

15 Dilerler kim ‘ilāca kaçd edālar
‘ilāc içün verüben kaçd edālar

48b

16 Çü cerrāhı görür fī’l-ḥāl Mecnūn
Ṭurub dir benden olmaz kimsene ḥūn

17 Benüm destüm olubdur dest-i Leylī
İçim ṭāşum alūbdur mest-i Leylī

18 Kim ola destine ura anuñ el
Bu fikrī itmegil sen yörü vaz gel

(4)Rücū‘-i Suḥan

[Mefā’lün / Mefā’lün / Fe’ülün]

1 Gör ey ten sende kim bu ‘ışķ-bāzı
Nice olurimiş bu dil-nevāzı

2 Var ise ger senūñde itdiḥādun
Ṭaleb itme ṭurub her dem murādın

3 Ki yarın çün saña yitişe niķmet
Senuñ ucuñdan ire baña miḥnet

4 Bunu işitdi vü ağladı ol ten
Ki oldı muṣṭarib ḥaylī bu sözün

5 Dedī suçum nedir ey ʔatlu cānım
Ki bu ʔa‘ nī idersin bāña ḥānım

6 O nefṣūñ bende üftādesiyem
Elinden ‘āciz ü dermāndesiyim

7 Ḥudā ʔodı aramızda bir ülfet
Ten ile nefse virdī oldu vaḥdet

49a

8 Ğece gündüz iderem ah-u zārī
Onuñla ülfetümdür ıztırārī

9 ʔaçub andan bulımazam ḥalāṣī
Ana evin olur elbette ‘āṣī

10 Sürer cebrī yürüvdür herikā ol
Benī ʔomaz ki varam ben sanāol

11 Murādına yürüvdür cār-ı nā-çār
Bu ben ʔuluñı ey yār-ı vefadār

12 Yüzü düşman durur ol bāña ğālib
Ṭarīḳ-ı şirrete her demde ṭālib

13 Mecālüm yok ki yāvīnam özinden
Yaḥud ṭāḳat çıḳa bilem sözinden

14 Ḥudā ḥaḳḳī seni dilden severdin
Dilāmızdan ḥudā bir laḥza sendin

- 15 Dilerven kim murāduñca olam ben
Ne kim saña yarar ānī kılam ben
- 16 Velī tutmaz benum sözümi nefsum
Benim dāhī kesilmez andan ünsüm
- 17 Beni kıomaz ki olam sana maħrem
Senuñle olmağa bir laħza hem-dem
- 18 Bu ħāluma münāsib kışşa-i ħūb
Ĥikāyetdür ki ol Leylī-i merġūb

[49b]

(1) Ĥikāyet

[Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün]

- 1 O nūr-i dīde-i bī-zār-ı Mecnūn
Müdāvāt-ı dil-i bīmār-ı Mecnūn
- 2 Şināsāy-ı rumūz-i dil-rubāyī
Ṭaleb-kār-ı nişan-ı āşināyī
- 3 Çerāġ-ı meclis-i şoħbet-nişīnān
Nevā-yı perdehā-yı nāzenīnān
- 4 Gül-i sīrāb-ı bustān-ı leṭāfet
Süvār ū cüst-ü meydān-ı zerāfet
- 5 Dehānıdur nemek-dān-ı melāħat
Daħī gül-bergi bustān-ı sebāħat
- 6 Yüzindendür çerāġ-ı dil münevver
Şaçındandur meşām-ı cān mu'atṭer

- 7 Ḥadīdūr şem‘ -i cem‘ i ‘ ıřķ-bāzān
 Ḳadīdūr ser vü bāğı dil-nevāzān
- 8 Ḳomāmıř māha revnaķ rūyı anuñ
 Şıımış müřķüñ bahāsın mūyı anuñ
- 9 Kemān-ı kūşe-girān ebrūsīdur
 Mecānīne selāsıl gīsūsīdur

50a

- 10 Gözi ĥūn-ı dile olmuř seĥer-ĥīz
 Lebī rīř-i ciger üzre nemek-rīz
- 11 Ḳılur sünbüllerī ‘ anber feřānlık
 İder la‘ al lebī gūher feřānlık
- 12 Gül üzre ol **durur** müřķīn kelāle
 Tolar reyĥān ile eṭrāf-ı lāle
- 13 Ḥayāsından mehūñ řeklī hilālī
 Hilāl ol ṭāķ-ı ebrūnuñ miřālī

Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

- 14 **Ruĥ-ı nāzūk ile berg-i semenden**
 Ḳad-ı ra‘ na ile ser vü çemenden

Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün

- 15 Ḳılur Mecnūna bir gice güzer ol
 İder ĥāline verūben nażar ol
- 16 Görür Mecnūn ki o maĥbūb-i ‘ ālem
 Tırur bir servi bigi ĥūbu ĥurrem

- 17 Dir ey nūr-i çerāğ-ı dīde-i cān
Ki sensin ḥüsn ilinde şāh-ı ḥübān
- 18 Neçün benden cüzālîk pīşe kıldın
Helāküme turub endīşe kıldın
- 19 **Bilürsin** sāña nīce ‘ aşıkam ben
Yoluñda bir muḥibb vü şādıkam ben
- 20 Düşer mī sāña kim böyle kılāsın
Gece gündüz helākumda olāsın
- 50b**
- 21 Cevābında dedī kim ey vefādār
Bilürmisen derdime kaldı bīmār
- 22 Dilerüm ben senūñle şöḥbet etmek
Oturub gīce gündüz ḥalvet etmek
- 23 Velī ki bir cemā‘ at oldı yoldāş
Kim ātam ānam vü kimī qarındāş
- 24 Kōmaz anlar ki kıлма sāña ülfet
Eder her bīri bāña men‘ -i vuşlat
- 25 Benimde anlara cinsiyyetüm var
Koyāmāzın olārī ülfetim var
- 26 Hudā ger kırtara benī olārdan
Hudā olmāyım īraq ḥızmetiñden

- 27 Eger bulursam añlardın rehāyī
Edem sinūñle hoş-ı āşināyī

⁽⁸⁾Rücū' -i Seḥun

[Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün]

- 1 Benimde buncilāyın bilki ey cān
Bilmece var hevā ü nefis ü şeyṭān
- 2 Kōpar bunlardan anca ḥaṣlet ü bed
Ki her bīrī aramızda olur sed
- 3 Bulursam ger bulurdun bin ḥalāṣī
Degülven emriñe bir laḥza 'āṣī

51a

- 4 Didi cān kim ṣecā' at budur ey ten
Ki bunları basāsın er gibi sen
- 5 Kōma kim mülküñ içre edālar
Nice dilerlerise eyleyeler
- 6 Vezīr it 'aqlı bīninī mīr 'asker
Kuvā-yı rūḥı bize cümle leşker
- 7 Başalum anları cümle kırālūm
Vücūdun mülketinden ṭāğıdālūm
- 8 Edersen ger bulara merḥamet sen
Esir gencī olursun 'aḳıbet sen
- 9 Başīlūb bunlara mağlūb olursun

Ḥaḳḳa maṭlūb iken mehrūb olursın

- 10 Eger bunlara senkim başulāsun
Bunī umma bulardan ḳurtulasın
- 11 Bunun üzre olursın vü gidersin
Bilmezem ki şonra nice edersin
- 12 Senun bed işleründen bize āḫir
Ḥudā bilūr ne zaḥmet ola zāḫir

⁽¹⁰⁾İlāhī sen sakla cemī^c -i belālardan. İlāhī sen ḳurtarıvir ibtilālardan. İlāhī ⁽¹¹⁾Hidāyetüñi refīḳ it. İlāhī ‘ināyetüñi şefīḳ et. İlāhī sen istemeyince **51b** ⁽¹⁾Seni kimesne bulamaz vü senden olmayınca vaşlūña iremez. İlāhī senin ⁽²⁾inbisāṭüñ bisāṭını baş etmeyeydüñ. Bu bir avuc ḥāk nā-pāküñ ne zehresi ⁽³⁾vardı ki melikü’l mülūk bisāṭ-ı ḥevāilesine ḳadem başaydı. Ve eger senüñ ⁽⁴⁾ceẓben cāẓibesī ceẓb itmeyeydi bu siyāḥ kelīm-i külbe-i idbāruñ ne liyaḳatī ⁽⁵⁾vardı ki ḳubbe-i ḳurb-i ceberūta yol buldı.

Beyt

[Mefūlü / Mefā’ülü / Fe’ülün]

- 1 Bir cezbe ki ire saña bir dem
Bil fevḳ-i ‘ibādet-i dü ‘ālem

⁽⁷⁾İlāhī ‘İmrān oğlu neydi lüṭfuña erib Mūsā dedün. Ebū Ṭālib yetīmī ⁽⁸⁾kimidi cezbeñ çeküb Muştafa etdüñ. İlāhī senun ‘ināyetüñ çāvuşı ⁽⁹⁾sa‘ādet ātına süvār olub ermese Āzeri put trāş oğlī kimdi ki ⁽¹⁰⁾Ḥalīlu’llāḥ ḫil‘atını giyebildi. İlāhī bārān elṭāfin reşāşī rahmetüñ ⁽¹¹⁾nesīmīle erişmese ya‘ḳūb kim olurdı ki anuñ fiṭratī būstānından **52a** ⁽¹⁾**Neferlerüñle** risālet açıldı. Senun riyāḥ-ı levāḫiḳ kerem ü elṭāfuñ⁽²⁾dur ki zikriyā yetīme senün raḥmını şedef dürr-ü nübüvvet vü celālet ⁽³⁾itdiñ. Ve senün āşār-ı envār-ı iḥsānun vü a‘ṭāfuñdur ki bir bölük put ⁽⁴⁾perestlerī ḥandān-ı ḫātime risālet etdün. İlāhī sen ol bī-niyāz⁽⁵⁾sın ki. Nice pīri münācātī ki **beyāz-ı** rüzī cerīde-i ṭā‘āt vü sevād ⁽⁶⁾şebī ḥamīre-i āb-ı dīde-i münācāt idbb ser-i nefis ile āmāre-i tīḡi mücāhid ile ⁽⁷⁾ḳaṭ‘ ü felevāt sekr ü mevcūda menāzil ḳaṭ‘ etmişken āḫir-i ‘ömre riştesī ⁽⁸⁾bārīk vü ḫayātī rüzī tarīk olacaḳ

kulāğına bu nidāyı ırgürdün ⁽⁹⁾ “eṭ-ṭalebü reddü’l ṭarīķi seddün” dön ki sa‘y merdūd vü yol mesdüddür. ⁽¹⁰⁾Ve sen ol kârsâzsın ki nice civân ḥarâbâtî ki dürd-i kâşâne-i verdvâr ⁽¹¹⁾yüzüne gözüne sürüb vü zâviye-i ḥum ḥâne-i rindvâr dün gün miskin **52b** ⁽¹⁾İdüb rüzgârını zerr ü ḥamr u ‘îş ile göçürmüşken bana hidāyetün ⁽²⁾resûli erib ve ḳabûlün ḳabûlî esüb ‘ināyetün cezbesi yetişüb ⁽³⁾muḳarreb-i ḥazret eyledün. İlāhî senin **istemege** ṭā‘at vü nişâne gerekmez. ⁽⁴⁾İlāhî istemeye ‘özü bahâne gerekmez. Diledüğün şavm‘adan sürüb bîgâne ⁽⁵⁾idersin. İstedüğini meyḥāneden çeküb âşinā ederin. İlāhî iblîse ⁽⁶⁾noldi ki melâike arasından zındıķ itdün. Ebûbekir neyledi ki puṭḥâne ⁽⁷⁾içinde şiddiķ itdün. Mihter-i ‘âlem vü resûl-i benî adem ḥazreti risālet ⁽⁸⁾ve menba‘-ı kerāmetden salla’llāhu ‘aleyhi ve sellem menḳûldur ki ḥazreti ⁽⁹⁾Cebraîliden şordî ki yâ eḥî Cebraîl hiç sözüñde ḥezâyir-i ḳudside ⁽¹⁰⁾vü menâzil-i ünsde ki olur söz teşvîşinîz var mıdur didi Cebraîl ⁽¹¹⁾eyitdi yâ nebiyy’allah şol birimüzi aradan sürelden berü hiç birimüz henüz emîn vü sâkin oturmayub **53a** ⁽¹⁾ṭururuz İlāhî senün lüṭfuñ ‘illet istemez. İlāhî seniñ ḳahrına ⁽²⁾sebeb gerekmez gâh bir âlûde siyâh rûy getürüb ‘ināyetün zilâlîle pāk ⁽³⁾idüb yüzün ağardırsın. Gâh bir ṭāhir ü pāk rûy surüb dövdî hicrânla ⁽⁴⁾mülevves idüb ḳarardasın hezâr hezâr ṭālib var ki ‘âlem-i irâdetde ⁽⁵⁾teninî turâba vü cānını yile vermiş dūrîler vü hezâr hezâr ‘âşık var ki baḥr-ı ⁽⁶⁾hevâ-yı ḥayretde gārîķ vü âteş-i hicrânda ḥarîķ olub gezer henüz zülf-ü ⁽⁷⁾maḳşûdundan bir târe vü gûyî ma‘burdan bir ḡubâra ermemişdir. Ve nice ⁽⁸⁾ḡāfiller var ki ṭaleb ne nesnedür bilmez vü ‘ışķ nîdügün anlamaz ‘ömrünî ⁽⁹⁾lezzât-ı nefste rüzgârını hevâ vü hevesde geçürmüşdür. Nāḡihānî ⁽¹⁰⁾‘ināyet nesimî esüb vü hidāyet bedriķası irüb ḳülmât-ı vâdi-yi ⁽¹¹⁾ḡavāyetden rûşenâ-yı şahrâ-yı selāmete çıküb dîdâr-î maḥbûb.**53b** ⁽¹⁾peydâ vü rûy-ı ma‘şûķ hüveydâ olub nefsi vaḥidde ḡurûr-ı ⁽²⁾nādānî vaşl-ı şādumânîye tebeddül ider niceler var kim meyḥâne-i ⁽³⁾ma‘bed vü butî ma‘bûd edinmişdür. Gezer bilmezler ki raḳam-ı sa‘âdet ⁽⁴⁾cerîde-i me‘âmülesinde çekilmişdür. Ve niceleri var kim ‘arş-ı kıble ⁽⁵⁾ve Rabbu’l-‘arşı sücûd edinmişdür. Yürür ḥaberî yok ki dâğ-ı şaḳāvet ⁽⁶⁾alında ḳonulmuşdur. Gâh olur ki bir şaḳının bülendî bir benî ⁽⁷⁾getürürsün. Ve gâh olur ki bir nebînuñ ḥānedānından bir şaḳı ⁽⁸⁾çıķarrısın. Gâh olur kūhlar ḳadar ma‘şiyetî ‘afv edersin. ⁽⁹⁾Gâh olur bir gâh ḳadar cerîme ile red idersin. İlāhî miskîn âdem ⁽¹⁰⁾oğlunî neylesün ki bir bölük cemā‘at ṭurub seni isterler ⁽¹¹⁾her laḥza zebân-ı ḥāl ile ḳulaḳlarına bu nidānlur ki **“lâ ṭarīķa 54a** ⁽¹⁾**Leküm fe ezḡebü**” sözün ile yokdur gideñ vü bir bölük cema‘at ⁽²⁾senden yüz döndürmüşlerdir. Gözleri her dem bu risālata gönderürsün. ⁽³⁾**“enâ leküm ve entüm lî fe eḡbelü**” ben söz vü kim siz benüm söze

(4)gelün. İlähî nice riyâzât hâlvat hâneleri var kim âteş-i (5)kahrın ile oda urub tûrursun. Ve nice ‘ibâdet harmanlarî (6)var kim bād-ı istignân İlähîle verib tûrursun. İlähî bu ne (7)hikmetdür ki ‘ömr-i barîkâdan kılıcın çeküb gezer Lâtü vü ‘Uzzāya (8)anda içre ki elbetde Muḥammediñ bāşınî keserim ana odunları kırarım (9)vü barîkâdan hidāyetün çāvuşlarî önünce **segrişürler** vü ‘ināyetün (10)münādîleri yanınca çağrışır ki “**tarriḳu’l ‘abdi rabbi’l ‘ālemîn**” (11)gidün kulumun yolundan irilün önünden. İlähî mu‘āmiledür ki **54b** (1)kimse bununı sırrınî bilmez. İlähî bu bir mu‘āmmâdur ki kimse günehine eremez.

(2)Ebyât

[Mef’ûlû / Mefâ’ilün / Fe’ülün]

Bahr-i Hecez (Hecez Bahri)

- 1 Ey dil gelesen kalendarî ol
Bu miḥnet-i çesimden berî ol
- 2 Nice taleb-i ümîz ü maḳşûd
Nice sefer-i mazarrat ü sûd
- 3 Biñ yelesin dû kām olur bil
Ḳo sa‘yi hemîn temām olur bil
- 4 Vargıl sen işüñî muḥtaşar kııl
Otur da derûnuña sefer kııl
- 5 Sen kendüñî bîm-nāk kıılma
Allāh ma‘î di bāk kıılma
- 6 Kimisi sa‘îd olur görürsin
Kimisi ba‘îd olur görürsin
- 7 Kimisi bulur cemāl-i dünyayı
Kimisi bulur kemāl-i ‘uḳbayı

8 Kimisi bulur ‘uluvv-i ‘ācil
Kimisi bulur şevāb-ı ācil

9 Sa‘y ile degüldür bunı bil
Var yörü ümīzūñ aña kııl

55a

10 Bilme bunı dāniş ü ‘amelden
Bilgil ki ‘ināyet-i ezelden

11 Maḳdūr-i sa‘ādet ü şeqāvet
Nefsūñ görür anı bī-irādet

12 Cehdide ḳoma beli elūñden
Ḥaḳḳı daḥī ḳoma dilūñden

13 Cehd eyle ki bir kimesne bī-renc
Bu dünya ṭurālī bulmadı genc

14 Līkīn ana kıılma i‘timāduñ
Bel eyle tevekkülī ‘imādıñ

15 Gel ḳolayına bu rāha gitme
Gel mescid ü ḥānḳāha gitme

16 Ḳo gird-i ḥarem ṭavāf etme
Ḥacci ‘abeş ü güzāf etme

17 Pāk eyle dilūni ḳoma mühmel
Kim şart budur bu yolda evvel

18 Pes eyle ṭavāf ‘arş u kürsī
Hem-rāh-ı muḳarrebān-ı ḳudsī

- 19 Şarṭī kılınub durur ṭahāret
Kim ki ide namāzçūn iḳāmet
- 20 **Kelbī niye saḳladuñ** açuḳda
Dönüb melek umduḡuñ sen anda
- 55b**
- 21 Hey bunı saḳın ḥayāl kılma
Olmaz ehl-i muḥāl kılma
- 22 Kelb ile melek bir eve şıḡmaz
Birbiri ile ikisi alışmaz
- 23 Var **kelbi** keder melek-bedel kıl
Her ‘uḳde ki var ḥal kıl

(4)İlāhī her keşi senden ḳorḳar ben benden. Senden iylikden ḡayrı. (5)Nesne yok her yaramazlık benden. İlāhī her yerde ḥāzırsın seni ḳande (6)isteyim. Vü her ḥālime nāzarsın sana ne diyem. İlāhī ben za‘īf neyleyim (7)ki muḥabbetüñ teḳāzāsī kel derse ‘izzetüñ kibriyāsī red eder. Cemālün tecellīsī (8)cezb ederse celālün saṭvetī ḳahr eder ilāhī eger “**men ṭalebenī** (9)**vecedenī**” lüṭf u beşāretī ḳullarunī farḥ u kerem ederse el-(10)**kibriyā’ü rıdāyī** sehmi siyāsetī gine bir ṭarafdan ve rahm eder eger (11) “**Ve hüve me‘aküm eynemā küntüm**” müjdesi ḡaberī tende rūḥ artursa **56a** (1) “**Fete‘ āllahü’l melikü’l ḥaḳḳü**” heybeti bedenden cān giderür eger tütıyā-yı (2)beşāret “**vücühün yevme’izin**” gözlere sürme çeküb rüşen vü pür (3)nūr ederse tende bād-ı ‘izzet “**lā tudrikhu’l ebşārü**” gene ṭopraḳ (4)şaḳüb tıre vü kör eder “**hüve’l evvelü**” ma‘nāsı zemāyırde muḳarrar olursa (5) “**hüve’l āḡirü**” gelüb bozar vü eger “**hüve’zzāhirü**” feḥvāsı ḡevāṭırda (6)yir eylerse “**hüve’l bāṭınü**” yine maḡveder “**va‘dük**” āyātī şādān (7)iderse “**ve‘īdük**” tehdīdātı ḡayrān eder eger vaşlūñ cezbe vü (8)şīvelerī ferḡān ederse gene hicrūñ sitem vü şūridelikleri (9)sergerdān eder. Eger ‘afv ḡörmek ḡuşuşına baḳārsam belā vü ḳahrıñ (10)‘ālamātınī nice edin. Ve eger rahm u maḡfıretüñ nüşūḡunī ḡörürsem ḡaḡab (11)vü **baṭşın** āyātini neyleyeyin ilāhī ṭāḳatları bund

ṭāḳ ki dil **56b** ⁽¹⁾Dil-i ehl-i da‘ vī pūr-nifāḳ vü cān ehli ma‘ na pūr iṣṭiyāḳ bes dūrūst ⁽²⁾nerde
ola itdifāḳ ilāhī eger hicābıñ sāyesi olmayaydı āfitāb-ı ⁽³⁾iṣṭiyāḳ cihānı yaḳārdı vü eger
şer‘ iñ siyāseti olmayayadı aşḫāb ⁽⁴⁾da‘ vī ‘ālemi ṭutardı İlāhī **Kuhistānsa** ḥāne-i ḥasret vü
Gülistansa ⁽⁵⁾cāyigāha ‘ibret bir kişinüñ ki ḥālī gāh ‘ibret gāh ḥasret ola ⁽⁶⁾aña irāde ne
ḳadar ‘iṣret ola ilāhī bu misafir ḳullaruña şeri‘ at ⁽⁷⁾vadisinde ṭarīḳat **hadisini** sen mihter it
vü ḥaḳıḳat deñizinde ⁽⁸⁾‘ināyet nesīmini sen rehber it ‘ibādet ḥānelerini zühd-ü nūr ile
⁽⁹⁾münevver ḳıl vü ṭā‘at evlerini ma‘rifet nesīmile mu‘aṭṭar ḳıl.

İşāreti Zühd

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

1 Ey gönül **düşman** saña ‘ıyş u ṭarab
Ḥaḳḳı bilgil ḥaḳḳı ḳılğıl sen ṭaleb

2 Ḥaḳ ile ol sen nihān ü aşikār
Bu durur şarṭ-ı dil-i perhīz-kār

57a

3 Zāhid oldur kim ola şīrāne merd
İki ‘ālemden ḳıla gönlini serd

4 Zühd şem‘ ü murğ-ı dil pervānedür
Zühd esās-ı kār-ı her ferzānedür

5 Zühd gerçi bir maḳām-ı ‘ālidür
Zühde zühd itmek ulular ḥālidür

6 Zühd ki anda ihtiyār-ı nefis olur
Ol fenā ehli ḳātında bes olur

7 Çünki terk-i ihtiyār olur maḳām
Zühde dāḥī zāhid olurlar mudām

8 Kim ki meydānda ol cevlān urur

Varlığ u yokluk ana yeksân olur

- 9 Reh-rev olur bunda kûtb-ı üstüvâr
İhtiyârın eylemiş Hâk ihtiyâr
- 10 Bu sa‘ âdet her kimuñ yârî olur
Dünya anuñ bir perestârı olur
- 11 Cân olur ol cism ü cânlar zindesi
Şâh olur ol iki ‘ âlem bendesi

(10)İlâhî şukûfe-i âmânî-yi dîni gülşen-i şâdimânî-yi yakinde sen mütebessim eyle İlâhî
(11)bûlbûl-ü bâğ-ı şerî‘ ati iğşân-ı şecere-i tarikatde sen müterennim eyle ilâhî imân **57b**

(1)Binâsını şöyle muhkem eyle ki şarşar-ı vesvese-i şeytandan aşla mütezelzil (2)olmaya
ve islâm kâ‘idesini şöyle mustahkem eyle ki mancınık-ı iblîs kâtında (3)bir zerre
mutehalhil olmaya âsânî âsuman dün gibi ustuvâr ve aktâb-ı feleki şer‘ a (4)gibi pâyidâr
ola ilâhî bir dirlik müyesser eyle ki sebep-i hayat-ı ebed vü mücib-i (5)beķâ-i sermed ve
tırâz-ı hülle-i zindegânî-yi tarikat vü fihrist-i âmâlü vü âmânî (6)hâķīķat ola ilâhî bir ihlâş
ver ki fâtıha-i evrâd-ı fikr vü zîver-i ebķâr-ı (7)zıkr vü nişân-ı şaķife-i ķabûl a‘ mâl vü
‘ unvân nâme-i istikâmet (8)ahvâlî vü nihâl-i bâğ vü kâmurân-ı insânî vü miftâhıdır
şâdumânî dü cihânî ola (9)bir hulûş-i ‘ aķîdet ola ki gerd-i tağayyur ânuñ kemâl-i bisâtınuñ
hevâlî(10)sine ķonmaya vü bir hüsn-i tavıyyet ola kim şâyibe-i tekedderü ânuñ şafâsî
(11)zilâlınuñ menba‘ına ķarışmaya bir pāk niyyet ola ki şemâyil-i ‘ âķilân gibi **58a**

(1)Fünûn-i meķâsin ile arasta vü bir göķçek ‘ azîmet ola ki ķudûd-i dilberân gibi (2)rastlık
ü istikâmetle pîraste ola ilâhî şol himmet ki müsted‘î (3)hüşûl-i ma‘ rifet ‘ âlem-i ‘ izzet vü
müstevcib-i ihrâz hidâyet-i sebîl-i hâķiret (4)ola anı sen müyesser it ilâhî şol tevķîķ ki cālîb-
i merâżı (5)vü meyâmin-i raķmânî vü kayd-ı ‘ avâtıf vü merâķim-i sübhânî ola anı sen
(6)muķadder it ilâhî şol başîret gözünü sen aç ki netâyic-i ‘ avâķıb (7)umûr-i dünyâyı henüz
mebâdisinde iken tamâm bile vü şol ‘ âķıl hânesini (8)sen muhkem it müstakbilât-ı
cüz’ıyyât-ı ‘ uzbiyeye henüz (9)vukû‘ bulmadan zevķ ü yakîn bula ilâhî ferâğret-i dil ü
irtibât hâķ (10)ki anuñ cem‘ıyyetî feżâsına bād-ı perîşânî esmeye vü şol intizâm-ı (11)hâķ vü
inkıķşebâ‘-ı hâķ ki anuñ eķrâfı vü eķnâfına ‘ avâyıķ ile **58b** (1)yetişmeye vü keremiñden

ki anı bana teyessir idesin vü şol ⁽²⁾‘ azîmet-i şadıka ki ebâtil-i hâne-i ‘ azûr vü müzahrefât-kâşâne-i ⁽³⁾şürûr ya‘ nî tesvîlât-ı nefis-i emmâre. Vü temvîhât-ı fevây-ı ⁽⁴⁾mekkâre. Anuñ haremî sahasında nüzüv vü harîmî civârından kufûl itmeye l⁽⁵⁾ütfünden ümîdim oldur ki anı baña sen taqdîr idesin ilâhî ⁽⁶⁾şol gönül ki ğarğa-i ğamrât deryâ-yı iştîyâkuñ ola hâşâ ki ⁽⁷⁾vaşluñ bahresi anı sâhil-i necâta irgirmeye vü şol kalb ki ⁽⁸⁾murde-i hevâcir-i bivâdi-yi işvâkuñ ola hâşâ ki ‘ inâyetüñ zilâli ana ⁽⁹⁾tâze hayat vormeye ilâhî sen baña benden ya‘ kınsın vü ben duram eğer ben ⁽¹⁰⁾seni bilmezsem ma‘ zûrum ilâhî benden ‘ ibâdet gerekse senden ‘ inâyet ⁽¹¹⁾gerek kıldan tâ‘at gerekse hağdan hidâyet gerek ilâhî yaramazlıklardan **59a** ⁽¹⁾nice korğarsam belâ ola deyü iylükleründen ol qadr korğarım ibtilâ ola ⁽²⁾deyü ilâhî suçum bildim kapuña geldim red itme ilâhî bî-niyâzlığuñ divârını ⁽³⁾sedd itme ilâhî ecel deminde perîşân hâl itme ilâhî ölüm olacak vakitte ⁽⁴⁾pâyimâl ilâhi beni rûz-i mahşerde halk arasında rûsvâ itme ilâhî beni yevm-i ⁽⁵⁾berzahda ten haşerâtına me‘vâ itme ilâhî za‘ifları red etmek kerîmlik ⁽⁶⁾şanı degül ilâhî üftâdelerî yere başmak rahîmlik nişanı degül ilâhî senüñ ⁽⁷⁾aduñ muşşın vü cevâddur bizim işimiz cehl-i ‘ inâddur sen aduña layık it bizim ⁽⁸⁾hâlimize göre itme ilâhî senüñ zâtıñ rahmândur bizüm fi‘limize ‘ işyândur sen ⁽⁹⁾zâtuna münâsibsin it bizim fi‘limize göre itme ilâhî eğer tâyib künâhsuz ⁽¹⁰⁾olmak gerekse degme göz tâyib bulunmaz vü eğer tövbede pişmanlık yiterse ⁽¹¹⁾degme yirde ‘ âşî görünmez ne merd-i pehlivân olur ki hiç nefsi hevâsına uymaz **59b** ⁽¹⁾Vü ne şâhib-i tuğyân olur ki soñra tamâm-ı pişmânımız bile pişmânlık kor ⁽²⁾zebândan gerekmez vü nedâmet hemîn lisândan gerekmez bir dağ itmemege ‘ azîmet ⁽³⁾gerek vü bi’l-küllîye vaz gelmege himmet gerek.

İşâret-i Vücûb-i Tevbe

[Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün]

- 1 Ey taşî ma‘mûr içi vîrân gönül
Nefse kul vü ‘ âlime sultân gönül
- 2 Zulmet-i cehlîle tolmuşdur açun
Bağr-ı hayret kılmış önüne **kaçun**
- 3 Ger dilerseñ sen ‘imâret olasın
Tobtolu nûr-u ‘ibâdet olasın

- 4 Gel düzetkıl sen bu ٲā‘ at hāne’i
Var ‘imāret eyle bu vīrāne’i
- 5 Kūy-ı dinde hāneñi abād kııl
Var derūndan tövbe-i bünyād kııl
- 6 Mertebeñ isterseñ ola bir qarār
Evvelen bünyādınıñ it üstüvār
- 7 Ger bināsı hāneniñ muhkem ola
Çün köhne ola harābī kim ola
- 8 Tevbe oldur sen pişimān olasın
Haq bilüb nev müslümān olasın

60a

- 9 Dil getüre hażrete ‘aczü niyāz
Qalbi qalb eylemeye bāzār-ı rāz
- 10 Dīde griyānū derūn āteş ola
Cānū dil ol āteş ile hoş ola
- 11 Bende-i haq ola vü ğayrı kıoya
Nefsini terk idüben haqqa uya
- 12 Derdin ānda kıoca yüregiñ tağlaya
‘Ömrī zāyi‘ geçdi gine ağılaya
- 13 Ben āña nitdüm diyü hasret ide
N’olisar hālum diyü ğayret ide
- 14 Tevbede evvel gerek böyle ide

Vara şoñra tevbesine tevbe ide

- 15 Dāḥī şoñra der bu yolda pīšvā
Tevbe ide her ne ki ola ġayrī Ḥudā
- 16 Her kişinüñ tevbesi bir dürlüdü
Her maḳāmuñ şüretī bir yüzlüdü
- 17 Adem olur tevbe ana ber kemāl
Adem olur tevbede ḳalmaḳ vebāl
- 18 Ki günaha ağlamaḳ ğurbet virür
Ki günahın akması vahşet virür

⁽¹⁾İlāhī ma‘ rifet resmi ile ne i‘tizād ilāhī ‘ibādet-i ‘ādetiyyeye ne i‘timād **60b** ⁽¹⁾İlāhī ḥüsn-ü ‘amele ne i‘tibār söz ḳabūl ezelledü.r ilāhī bugünkü eylüge yaramaz⁽²⁾ lıḡa ne ḥisāb-ı ‘āḳıbet ecelledür ilāhī muḳadder olanda ne ḳudret ⁽³⁾fi‘il taḳdīrünüñdür ilāhī mümkün olanda ne müknet kār tedbīrünüñdür. ⁽⁴⁾İlāhī bīzārım ol ṭā‘atden ki ‘ucb-u riya götüre ḥoşnūdum ol ma‘şiyetden ⁽⁵⁾ki zārī vübkā götüre ilāhī neylerim ol nemāzı ki niyāzı yok ilāhī neylerim ⁽⁶⁾ol derūnī ki rāzı yok

Ebyāt

[Mefā’ilün / Mefā’ilün / Fe’ülün]

- 1 ‘İmād-ı şer‘ ü dīn bilgil namāzı
Namāzı ki ola anun niyāzı
- 2 Namāzıñ ma‘nisi bilgil du‘ādur
Du‘ā zār-u ḥuşū ile revādur
- 3 Kamu ṭā‘atleriñ ol tācıdur bil
Şalātı mu’miniñ mi‘rācıdur bil
- 4 Çü ḥalḳ itdi ḥudā bunca melāyik

Ḳodı her birini bir yola sālİK

- 5 Kimi sācid kimi hıẓmetde ẓāyım
Kimi rāki‘ kimi ẓārī-yi dāyım

61a

- 6 Kimi ẓā‘ id ẓenāsında Ḥudā’nuñ
Kimi ider ẓalātın Muṣṭafa’nuñ
- 7 Birinüñ hıẓmetinde biri olmaz
Birinüñ ẓā‘ atīnī biri bulmaz
- 8 Ẓalatında muṣallī olsa ḥāṣi‘
Olur ol cümle-i ẓā‘ āt-ı cāmi‘
- 9 Ḳaçan kim idesen Allāh’a tekbīr
Deründen mā‘ edāsın eyle taṣḡīr
- 10 Ḥuzūri idemezsiñ dāyım ey dil
Çu vakt-ı niyyet ola eyle ḥāṣil
- 11 Göñülden ẓıl teveccüh ḥazretine
Dil ü cāndan ẓıyām it hıẓmetine
- 12 Gözet dāyım öñüñde secdegāhı
Ḳo sen eṭrāfıña meyl-ü nigāhı
- 13 Ferāyızden olanı ẓıl ri‘ āyet
Sünen terkin daḡı añla cināyet
- 14 Sen ol mustaḡraḡ-ı āyāt ü ezḡār
Çıkar dilden ḥaḡḡuñ ḡayrı ne kim vār

(10) Hikāyet

[Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün]

- 1 Meger kim bir 'azîz iderdi tã'et
 Tarab bir mescid içre ol 'ibâdet

61b

- 2 Yıkılır mescidiñ ba'zı divârı
 Tolar mescid içi gavgâ vü zârı
- 3 Bu hâletden degül agâh dervîş
 Ki vermiş kendüyi hayrân-ü bi-hîş
- 4 Kılarsañ ger nemâzı böyle kıl sen
 Kıo anı kim kıor vü zahmet çıka ten
- 5 Gönül çünküm nemâz içre degül ol
 Olurmı ol nemâz ile haqqâ yol
- 6 Dilerseñ sır gözi göre içüñden
 Gider zâhir hicâbın sen gözüñden

(6)İlâhî neylerim ol sırrı ki esrârı yok. Neylerim ol rûhi ki (7)envârı yok. Neylerim ol virdî ki derdi vü 'ışkı yok. Neylerim ol virdî ki (8)söz vü şevkı yok. Neylerim ol rukû'ı ki huzû'ı yok. Neylerim (9)ol sücûdı ki huşû'ı yok. Neylerim ol tekbîri ki tekrîmsiz ola. (10)Neylerim ol kıyâmı ki ta'zîmsiz ola. Neylerim ol vuzûyı ki nûrsuz (11)ola. Neylerim ol tã'atı ki huzûrsuz ola

Ebyât

[Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün]

62a

- 1 Vuzûdur bil şilâhı ehli îmân
 Vuzû ile kılnur kıahr-ı şeytân

- 2 Şafâdan kim ki bulmuşdur nişân ol
Vuzûsuz yormaz bil bî-kemân ol
- 3 Vuzûda her ne var kıânun-u şer' â
Gerekdür kim temâmet ola mer' â
- 4 Huzûr-i kıalbi dağı sen ni' âyet
Vuzû içre dağı itkil ri' âyet
- 5 Kı şartıdır vuzû çünkü nemâzuñ
Bu olur evveli haķķa niyâzuñ
- 6 Necâsetten cev zâhiri pāk idersin
Niçün içün tolu hâşak idersin
- 7 Tahâret zâhir-i vâcib ü lakin
Gerekdir hem dahî tedhîr-i bâtın
- 8 İçüñde olan ahlâķ-ı zamîme
Kı her biri saña olur cerîme
- 9 Dürüş kı cümle senden pāk olasın
Reh-i haķda kıavî çalañ olasın
- 10 Benüm bigi olursañ sende nâ-pāk
Düngün olasan derd ile ğamnāk
- 11 Bilürem içümüñ murdârını ben
Velîkin arıdamazam anı ben
- 62b
- 12 İlâhî abdestüm bilürem hiç

Yuduğum pāy-ı destüm bilürem hiç

13 Göñül çün kim mülevveş pür necâset
Ne virür baña bu zâhir tahâret

(3)İlâhî namâz diyü kılurum hemîn şüretde. Bedenim nemâz kılur göñlüm ma'şîyetde.
(4)Sünnet diyü tutarım kıru sünnet ü 'âdet. 'ibâdet diyü işlerem (5)hemîn âdî 'ibâdet.
Kurân okurum hemîn lisândan. ta'at ederim (6)göñül yabanda. Müzâkre ederim 'izzet
hevâsiçün. Mü'tâla'a ederim nefsüñ (7)şefâsiçün. 'İlim okudum dünyâ içün. 'ömri
geçürdüm hevâiçün. Tesbîh (8)ederim zebândan. du'â okurum lisândan. Her ne 'amelim
ki şâfi şonum görürüm (9)bir cânıbdan riya çarışmış. Ve her ne fi'lî hâliş şanma baqarım
bir taraftan (10)hevâ kirimiş. Saçalum ağardı henüz uşlanmadım. Kırk yıl oldı (11)uyuram
uyanmadım. Hergün direm ırte ıslâha gelem. Her ay umaram gelesi **63a** (1)Ay şalâha
gelem. Böyle diyü günüm geçdi. Uş uş diyü 'ömr gitdi. Göñlüm (2)çeker 'ilve. Nefsim
çeker sifle. Arada biçâre ruhum **talapır** Hakk'a. Bedenüm öğrendi (3)halka Oldum arada
avâre bilürem nitmek gerek amma idemez nice ideyin (4)hele bari bildigümi bir ide ne
bildire yeni.

Ebyât

[Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün]

- 1 Ger şorarsuñ baña şart-ı rāhı sen
Yörü fikr it cāhid ü fi'llahi sen
- 2 Varlıguñı yoğ edüb diye lāilāhe
Tā ilāsın mülk-ü dinde pādişāh

(7)İşâret-i İslām

[Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün]

- 1 **Kudret-i Hakkı gör vü ikrār kııl**
Her ki gayrıdur anuñ inkār kııl
- 2 Kendini bir tıfl tut ta'limde
Her ne derse enbiyā teslimde

- 3 Belki tıfl-i beste-i gehvāre ol
Bī-taşarruf bende-i bīçāre ol

(11) **İşāret-i Vuzū**

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

63b

- 1 Nefsdır ālūde-i hırş u hevā
Var dūrüş pāk ide deryā-yi fenā
- 2 Pes yuğil iki cihāndan dest ü rū
Cāyız ola Hakk ile tā güft ü gū

(3) **İşāret-i Şalāt**

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Hālvēt it bir hāne-i ümmīd ü bīm
Ol muşallā-yı kanā' atde muķīm
- 2 Heft hālvēt-hāne-i kim sende var
Aç kapısın gör ki içinde ne var
- 3 Nüh derin bu hānenin çün yapasın
Sen rivāk-ı heşt-manzar açasın
- 4 Kible-i çün bulasın tekbīr kııl
Gönlüñi ya'ni Hakk ile bir kııl
- 5 Kendüni it maḥv-i deryā-yi vücūd
Tā bulasın naḳd-i esrār-i sücūd

(9) **İşāret-i Şavm**

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Tā ki sensin beste-i her pīç ü tāb

Şavm sana sarfe-i nān ile āb

- 2 Şavmı şanma sen şikem boş olmağı
Var gönül boş eylegel Es-şavmu lī

64a

- 3 Rūzedār ana demiş ehl-i hıred
Kim kıla cān vü gönülden sed

⁽²⁾İşāret-i Hacc

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Kim süvār-i merkeb-i tevfiķ olur
Aña hacc-i Mekke-i tahķiķ olur
- 2 Sevb-i dünyīden çıkup iħrām kıl
Pes tavāf-i ka' be-i İslām kıl
- 3 Şol maķām-i sa' y kim verir şafā
Bil Şafā vü Merve'yi havf ü recā
- 4 Yürü terk-i da' vī yü pindār kıl
Şonra var lebbeyk-i 'āşık-vār kıl
- 5 Çün bedīd ola ħarīm-i bārigāh
Nefsuni ķurbān edip olgıl tebāh
- 6 Bī-cihettir onda beyt-i Kibriyā
Yüzüni her cānibe tutsañ revā

(9)İşāret-i ‘İlm

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Ey girāmī-gevher ü ālī neseb
‘İlm niçün eylemezsın sen taleb
- 2 Cehl ile çün mürdedir āb u gilün
‘İlm oku kim hayy ola cān ü dilün

64b

- 3 Meh gibi ‘āleme t̄āban olasın
Gül gibi her demde ḥandān olasın
- 4 ‘İlm ile olsa ‘amel bir genc olur
Olmaz ise ‘ilm kuru renc olur
- 5 ‘İlmdür bünyād ü t̄ā‘at ḥānesi
‘İlmdür deryā-yı Ḥaḫḫdur dānesi
- 6 ‘İlm sen şol ıṣṭilāhı sanmağıl
‘İlm okudum diye añā ḫanmağıl
- 7 Kıl ü ḳāl ile bilinmez rāh-i Ḥaḫ
Ḳāle ḳalanlar olur güm-rāh-i Ḥaḫ
- 8 ‘İlm-i zāhirde belī olğıl emīr
Kim ğıdā-yı tıfl olur evvelde şīr
- 9 ‘İlm-i kesbī olmaz ise ḥāşılün
‘İlm-i zevḳı ḥāşıl etmez hem dilün
- 10 Līki ḳalma anda geḫgil ilerü
Nice bir tıfl olasın sen şīr-cū

11 Var biḥār-i kudrete ğavvāş ol
Var künūz-i ḥikmet içre ḥāş ol

12 Ger ҡalasın ‘ilm-i zāhir içre pes
Sen leb-i deryāda olasın meges

13 Ger reh-i ma‘nīde dānā olasın
Ṭoṭolu sen dürr-i deryā olasın

65a

14 ‘İlm-i şüret pīşe-i tendir hemān
‘İlm-i ma‘nī san’at-ü cān ü revān

15 Naḳş şürettir ҡo sen naḳḳāşı gör
‘Ālemiñ ferşin ҡo sen ferrāşı gör

16 Bendeġī ṭā‘at durur pindārı ҡo
‘İlm hem bilmek durur güftārı ҡo

17 ‘Işk erinuñ bil havāsı ğayr olur
Bülbül-i cānuñ nevāsı ğayr olur

18 Ṭab‘a bir ilhām-i Rabbānīdir ol
Cāna bir telḳīn-i rūhānīdir ol

19 Bu benim ḥālim degüldir söylerim
Ehl-i ḥālin sözlerin naḳl eylerim

20 Sen beni ҡo dedigümi diñleġil
İssini ҡo sözünü gey añlaġıl

- 21 Ben daḥı bir ‘āciz ü bī-çāreyim
Bu hevānuñ derdi-le āvāreyim
- 22 Ne bilirüm neyleyim nice idem
Ne bilirim kanda varam ne idem
- 23 Ḥayret aldı içim ü taşım benim
Bilmez oldum ben benüm nideceğim
- 24 ‘Aql ile tut bilirim nitmek gerek
Lîki bir cezbe gelüp çekmek gerek

65b

- 25 Derdimiz çok varalım makşūda biz
Yalvaralım ya‘nî ol ma‘bāḥirūda biz
- 26 Ola kim luṭf eyleyüp ğufrān ide
Rāh-ı Haḳḳ’ı biz kula āsān ide
- 27 Dünyeda açā gōñül gözünü ol
Tā açıla anda daḥı toğri yol
- 28 Dîde-i bāṭın eger bînā ola
Nice sırlar göz göre peydā ola
- 29 Sırr-ı vaḥdet zāhir olur bî-gümān
‘Ayn-i ‘ilm ol vaḳt olur bilgil ‘ayān
- 30 Genc-i Haḳḳ’a cānı maḥzen hem emîn
Bu olur dîbāçe-i ḥaḳḳu’l-yaḳîn
- 31 Çün ḥaḳîḳat baḥrına ol reh bulur

Gevher-i maḳṣūdını nā-geh bulur

32 Ey gül-i ḥandān ḳoma sen reng ü bāḥirū
Ger iderseñ sen mücerred arzāḥirū

33 Murğ gibi beste-i dāne olma sen
Mübtelā-yi ḥîş ü bîgāne olma sen

34 Nakṣuñı maḥv eyle andan aç varak
Tā oḳuna āyet-i işbāt-i Ḥaḳ

35 Şol göñül kim olmadı ‘ ışkı dürüst
Geh ḳavî olur gehi ol yine süst

66a

36 Murğ-ı vaḥdet geh gehî dilde uçār
Berḳ-veş lîkin ḳarār itmez geḳer

37 Bülbül-i cān gāh gāh perrān olur
Gāh güler dil geh yine giryān olur

38 Geh cemāl-i yār keşf eyler niḳāb
Geh celāl-i ‘ izzeti kılur ḥicāb

39 Düşe ḳalkḳa ol göñül tālîb olur
Gāh maḡlûb ü gehî gālîb olur

40 Ol ki sâḥib-ḥāl olur nāmî anun
Ḥaḳḳ iledir her dem ārāmı anun

41 Şol ki enîsi olur anuñ ol Ḥudā
Baḥr-i temkîn olur u dürr-i fenā

(7)İlāhī her ne kadar ededip zāhirim ma'mūr idersem bāṭınım vīrān. Zāhirde (8)her ne kadar sana kulsam içimde hevā sultān. İlāhī ḥecālet gerdi yüzüm (9)tutdi. İlāhī ḥasretüñ derdi belim büktü. İlāhī imān toḥmuni ki ḳalb (10)mazra'asında kendü lüṭfuñla ekdiñ. Ve islām nihālını ki gönül **ruhuna** sende (11)kemāl-i keremiñden dikdiñ. Dāimā bārān-i raḥmet vü nesīm-i 'āṭifetüñle **66b** (1)Sen neşvü **nümā** ver her demde dil kiştizārında muḥabbetüñ toḥmundan ğayrı (2)**ğayrı** ekme. Ve **rūḥ** keşṭisini vaḥdetüñ baḥrinden taşra şalma. **Çün** tevḥīd (3)bünyādını sen urduñ ḥarāb itme. Ve çün imān baġını sen dikdün (4)bī-āb itme. İlāhī her neye muḥabbet idersem senüñ cemālüñ mir'atı vü her neye (5)göñlüm verem şıfātüñ āyātı. İlāhī her neye bakarsam sen anda ḥāzır. İlāhī (6)her neyi görürsem sen anda nāzır. İlāhī gizlisün ğāyet-i zuhūruñdan. (7)İlāhī görünmezsin ziyāde nūruñdan. İlāhī seyyidī vü mevlāyī her ne kadar (8)günāḥkārsam kereminden nā-ümīd degülem. Ve her ne miḳdār mücrīmsem 'afvīñdan (9)nevmīd degülem. Ne kadar günāḥım çirki var ise umaram **keremiñ** deryāsı maḥv ide. (10)Ve ne miḳdār a'mālum çürüğü var ise ümīdim **ol** ki raḥmetün şıfatı 'afv ide. (11)İlāhī ḥacālet ṭapraġın başıma saçma. İlāhī yüzüm ḳarasın yüzüme urma. **67a** (1)İlāhī dünyāda çün ni'metlerüñe ġarḳ itdün. Āḥirette dāḫı ni'am senden. (2)İlāhī ne kadar cürm idersem raḥmetüñ andan artuḳ. Ve ne kadar zulm idersem ḥilmüñ (3)andan artuḳ. İlāhī benim ne ṭa'atim ola ki ma'siyetüm yüyā. İlāhī benüm ne 'ibādetim (4)ola ki cehennemden alıḳoya. İlāhī benüm necātum 'ibādetüme meḳūf ola (5)işüm bitmiş. Ve **eger** ḥalāşım iḥlāşıma göre ola yüküm yetmiş. İlāhī benüm ne 'ilmüm (6)ola ki aña ṭayanam. İlāhī **ne** eyliğüm ola ki aña inanam. Hem in ümīdüm saña (7)ḳalmışdır merḥamet senden. Hem in recām lüṭfuñadur maġfīret senden. Ey (8)bī-çāre dillerün çāresi. Ey Āvāre gönüllerüñ ġam-ḥāresi. Ey bī-dilleri (9)bā-dil iden. Ey müdbirleri muḳbil iden. Ey bī-zübānlara zübān viren. Ey (10)ḳara ṭopraġa cān ü revān. Ey gözsüzleri bīnā iden. Ey dil(11)süzleri güyā iden. Ey bir ḳatre nuṭfeye dest-ü pā viren. **Ve ey** her **67b** (1)Dest ü pāya biñ 'aṭā viren. Ey faḳirlere ni'met viren. (2)**Vey** dervişlere himmet viren. Ey tīre dilleri rūşen iden. (3)Ey uyanuḳ gönülleri **gölşen** iden. Ey pişşeleri 'Ānḳa iden. (4)Ey bendeleri mevlā iden. Ey şāfī-yi her derd. Ve ey mūnis-i her ferd. Ey 'aṭā-pāş. Ḥaṭā pūş.

Ebyāt

[Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün]

- 1 Ey maḳşad-i himmet-i bülendān
Maḳşad-ı dil-i niyāzmendān

- 2 Ey sürme-keş-i bülend-bînân
Der-bâz-kün-i derâhirün-nişînân
- 3 Ey şāni‘ -i cism ü hālik-i rūḥ
Merhem-dih-i sînehā-yi mecrūḥ

⁽⁹⁾Ey āferīdgār-i şeş cihet ü çār ‘unşur iy bedīd-ārende-i düvāzde bürc-i ⁽¹⁾dürc-i pür-dür. Ey muşavvir-i eşbāḥ. Ve ey münevvir-i ervāḥ. Ey rāḥirūşen-⁽¹¹⁾konende-i atbāk-ı āsumān ü zemîn. Ve ey gülşen-konende-i ḳulāḥirüb-i **68a** ⁽¹⁾evliyā vü ‘ārifîn. Ey dānende-i nāle-i Eyyāḥirübî ve ey şinvende-i nevḥa-i ⁽²⁾Ya‘ ḳübî. Ey hest-i mutlak. Ve ey pâdişāh-i Ḥaḳ. Ey yār-i bî-yārān ⁽³⁾ve ey rāḥirüzî-dih-i bî-kārān Ey āferīnende-i māḥ ü mihr ü māḥî. Ve ey ⁽⁴⁾der-güzārende-i cürm ü günāḥ ü tebhāḥî. Ey peydā-konende-i ḥaḳ ve maḥv-konende-i ⁽⁵⁾bāḥîl. Ey nuşret-dehende-i muhiḳ. ve ḥôr-künende-i mübtîl. ⁽⁶⁾Ey dānā-yı nihān. Ve ey dānā-yi nihān. Ey destigîr-i ezel ü ebed. Ey ‘aṭā-baḥş-i ‘aṭāhā-yi ⁽⁷⁾bî-‘aded. Ey cihāndār ü mülk-baḥşāy ey fazl-güster ü adl-fermāy.

⁽⁸⁾**Ebyāt**

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Ey güşāyende-i ḥazāyin-i cāḥirūd
Naḳş-peyvend-i kārgāḥ-i sücāḥirūd
- 2 Kevkeb-ārā-yi āsumān-i bülend
Hem zemîn-sāz ü hem felek-peyvend
- 3 Ḥāliḳu'l-ḥaḳḳ bā' isü'l-emvāt
‘Ālimü'l-ğayb sāmi‘ ul-aşvāt

68b

- 4 Ḥayy ü Ḳayyūm ü āḥirūm ü ḳādir ü ḳāḥir
Evvel-i evvel ü Āḥir-i āḥir
- 5 Pādişāh-i ḳavî vü mālîk-i ḥaḳ

Münşî-yi nefis ü fâ' il-i mutlak

- 6 ‘ Alem-efrûz-i ‘ âlem-i melekût
Meş‘ al-efrûz-i t̃arim-i ceberût
- 7 Maşriq-i sâlikân-i mülk-i melek
Mürşid-i sâlikân-i fülk-i felek
- 8 “Şehida’ llāh” güvāh-i ma’ rifetüñ
“Vahdehû lā şerîke leh” sıfatuñ
- 9 İbtidāña senüñ nihāyet yok
İntihāna senüñ bidāyet yok
- 10 Nakş-bend-i vücûd yok ğayrıñ
Müstehıkk-i sücûd yok ğayrıñ
- 11 Āferîniş raqam-keşîdeñdir
Her ki ğayrıñdır āferîdeñdir
- 12 Revzen-i dîdeye ziyā senden
Ravza-i sîneye şafā senden
- 13 Şāhid-i şubḥa zîb ü fer senden
Hüsrev-ü şāma t̃ac-i zer senden
- 14 Ebr-i nevrûziye ḥayā senden
Sebzeye fistukî kabā senden
- 69a**
- 15 Gerçi bî-cāy ü bî-mekānsın sen
Sākin-i dil-şikestegānsın sen

- 16 Kible-i rûh âsitâneñdir
Dil-i mecrûhumuz hazâneñdir
- 17 Kâr-sâzsın ü kâr-sâzuñ yok
Dünyede kâr-dân-i râzuñ yok
- 18 Bî-nevâyım baña nevâ sen den
Derdümendem baña devâ senden
- 19 Mürde gönle hayâtı sen vergil
Hasta câna necâtı sen vergil
- 20 Meşrebim çeşmesâr-i dîn eyle
Meyvemi meyve-i yakîn eyle
- 21 Mest-i cām-i şarâb-i şevk eyle
Bülbül-i bûsitân-i zevk eyle

(8)Ey Hudâvend-i ‘âlem. Ey hâlik-i cinn ü âdem. Ey âferînde-i Zühre vü Pervîn. (9)Ey peydâ-ârende-i âsumân ü zemîn. Bir hâlikü’l-halksın ki “Kün” dedin, (10)âdem-i şafî oldu. Bir mâlikü’l-mülk’sün ki “Gît” dedin. İblîs (11)şakî oldu. Bir cihândârsın ki, hazînedârdan müstağnî. Bir milk-ü **69b** (1)bağhsın ki, tâc ü târâcdan ğanî. İlâhî sen **ol** vâris ü bâkî⁽²⁾sin ki **şol** demde ki müddet-i mühlet-i ‘âlem başa vara ve avân-i (3)harâb-i **muḥavviṭa-i** dünyâ yakın ola. ‘arşa-i zemîn-i mâlikân-i mecâzî (4)ve mîrâş-ḥôrân-i ‘âriyetîden ‘ârî. Ola ve eḳâlîm-i arzîn mülûk-i (5)kâmgâr ve salâṭîn-i cihândârlardan ḥâlî. Kala mâlik memlûkinden (6)ra‘iyyet mülûkünden. fâriğ olub mülûk tâc ü taḥtî. Ra‘iyyet (7)ḳumâş ü raḥtî yabana şala “**İnnâ naḥnü nerişü’l-arḍa ve men** (8)**‘aleyhâ ve ileynâ türce‘ûn.**” hükmiyle “**Li-meni’l-mülkü.**” şadâsı (9)cihânı tuta ve zübân-i remz ü lisân-i ḥâl ile “Li’llâhi’l-vâhidü’l-ḳaḥḥâr.” (10)cevâbı her zerreden zâhir ola her gûşeden. Bu âvâze gele kim Ḳanı ol (11)mülûk-i ‘âlem ve **ol** selâṭîn-i benî-âdem **ol** şâhib-ḳırân-ı cihânlar **70a** (1)Ol pâdişâh-i devrânlar. Ol ḥusrevân-i âyîn-i cemler. Ol gerdên-keşân-i (2)gerdûn-ḥaşemler.

Ḳanı ol devlet ü istizhârları. Ḳanı ol ⁽³⁾müknet ü iktidârları. Ḳanı ol ‘**ābîn-i** şāhāneleri. Ḳanı ol ⁽⁴⁾erkān-i pādişāhāneleri. Ḳanı ol sarāy-i sūrûrları. Ḳanı ol ⁽⁵⁾meclis-i cubûrları. Ḳanı ol nuşret ü fütûhları. Ḳanı ol ğabûk u ⁽⁶⁾şabûhları. Ḳanı ol kevkebe vü celālleri. Ḳanı ol übbehet ü ⁽⁷⁾cemālleri. Ḳanı ol maṭbaḥ u şarāb-ḥāneleri. Ḳanı ol ‘alem ü ⁽⁸⁾ṭabul-ḥāneleri.

Ebyât

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 Ḳanı peygamberân Mesîḥ ü Kelîm
 Âdem ü Şît ü Nûḥ u İbrāhîm
- 2 Yûnus ü Lût u Yûsuf ü Ya‘ḳûb
 Sâlih ü Hûd ü Yûşa‘ u Eyyûb
- 3 Yâ Ḳanı ḥoca-i sirāce-i kül
 Ḥātem-i enbiyâ çırāğ-ı rûsûl

70b

- 4 Ḳanı Ebû-Bekr ü ‘Ömer ü ‘Osmân
 Yâ ‘Alî şîr-i şaf-der-i devrân
- 5 Bişr-i Hāfî vü Bāyezîd Ḳanı
 Şiblî vü Şeyh Bû-Saîd Ḳanı
- 6 Ḳanı Şeyḥayn ü ḥazret-i Monlā
 Kendiler gitdi ḳaldı şît u şadā
- 7 Ḳanı Ārestû vü Cālinûs ḥakîm
 Yâ Felâṭûn-i bahr-i ‘ilm-i ḳadîm
- 8 Ḳanı Keykāvus ü Cem ü Hûşeng
 Yâ Ferîdûn ü yâ fer ü ferheng

- 9 Yā Menûçîhr ü Îrec ü Novzer
Hüsrev ü Keykubād ü İskender
- 10 Yā bahādırlar içre şol Behmen
Gîv ü Gûzerz ü Tûs ü hem Bîjen
- 11 Hamza-i pehlevān ü şîr-i cihān
Sām ü hem Zāl ü Rüstem-ü Destān
- 12 Cümlesinüñ maqarrı zîr-i hāk
Kimisi hurrem ü kimi ğamnāk

(10)Kanı ol qaşr-i qayşer ki küngüre-i eyvānı evc-i Keyvān'a ermişdi. Kanı ⁽¹¹⁾şol milk-i Nûşirevān ki şevket ü ' adl ile cihānı tutmuşdı. **71a** (1)Kanı kûs-i Keykāvûs ki tanîn-i şadâsı felek gûşini ker etmişdi. (2)Ve tañtana-yi āvāzesi etrāfı 'āleme erişmişdi. Kanı çetr-i Daqyānūs (3)ki şemsesi şemse ermiş irmişdi. Ve hümā-yı vāqı'ı nesr-i tayıri geçmişdi. Kanı (4)Şevket-i Süleymān ki yellere emri derdi. Tahtını yel götürüb 'ālemi geçerdı. (5)Kanı Zülkarneyn ki şark u ğarb elindeydi. Ve cem' i dünya tahtı (6)yedindeydi. Kanı Cem ü cāmı. Kanı Ferīdūn-u eyyam. Kanı Şeddād ü (7)Şevketi kanı kārūn u kuvveti. Kanı dārā vü devleti. Kanı fir'avn ü 'izzeti. Kanı baht-ı (8)Naşr'ın tahtı. Kanı Erdeşir'in bahtı. Kanı Rüstem'in rezmmi. Kanı Hüsrev'ün (9)bezmi. Kanı āfrāsiyāb'ın leşkeri. Kanı bu şāhların qalanları. Noldı (10)mülük-i 'acem vü anda geçen şāhlar noldı Hind elinde olan pādīşāhlar. (11)Kanı Hıta vü Huṭen iklimin hānları. Kanı Mısır şehrinün sulṭānları. **71b** (1)Kanı Rūm'a vālī olan Aqāşıra. Kanı cihāna hūkm iden ekāsire. Kanı (2)şol hulefā-i İslāmiyān. Kanı ol ümera-i 'ālemiyān. Kanı ol 'Abbās ü (3)Şevketleri. Kanı Mervān vü devletleri. Kanı Cengīz ü evlādı anuñ. (4)Kanı bunca ebnā vü eşfādı anuñ. Kanı Āl-i Selçuk vü Hanları. (5)Kanı Āl-i 'Osmān vü Hākānları. Kanı sulṭān Muḥammed vü Şevketi. Kanı bunca (6)'izzet vü heybeti. Kanı kudret vü kuvveti. Kanı şavlet vü şavveti. (7)Kanı siyaset vü şalābetleri. Kanı celālet vü şecā'atleri.

(8)Ebyāt

[Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün]

- 1 Ȳanı bin tűrlű tedbűri cihānda
Ȳanı fikr etdigű 'āmāli anda
- 2 Ȳanı 'āyűn-i milk iēre nizāmı
Ȳanı ĥalka ĳoduęu intizāmı
- 3 Ȳanı sultānlıęı 'ālemde anuñ
Ȳanı ĥűkmi benī-ādemde anuñ

72a

- 4 Ȳanı ol hűsn-i ĥulķ u luťf-i řab'ı
Ȳanı ol heybet-i tertűb i vaż'ı
- 5 Ȳanı geh řuęl-i 'ilm ű gāĥ řāĥlık
Ȳanı geh ders ű ĳāĥi pādiřāĥlık
- 6 Ȳanı geh rezm ű gāĥi bezm-i 'ālű
Ȳanı geh baĥř ű geh ceng ű cidālű
- 7 Ȳanı kitāb ű naķķāř ű kitāblar
Ȳanı sazendeler ēeng ű rebāblar
- 8 Ȳanı řop ű tűfengű sehm ű řarbı
Ȳanı řol dār ű ĳűr ű ceng ű ĥarbı
- 9 Niraya vardı bunlar noldı nitdi
Ĥayālidi meęer geldiyű gitdi
- 10 Felekler řa' bada bazı nice ĳűn
Bu ēadırdan biraz ĳűsterdi oyun

11 Cihān işi hemīn mekr vü füsündür
Buña göñül veren gāyetde dündür

12 Anunçün ‘ākile zindan olur bu
Egerçi cāhile hoş-reng ü hoş-bū

13 Ne görüb mey ider ‘ārif cihāna
Niçün aldana ‘ākıl zamāna

14 Ne içün ‘ibret alınmaya geçenden
Kim ola yeg ide va‘zı ölenden

72b

15 Lisān-ı hāl ile her ölü söyler
Ki bakub ‘ibret algıl ey birāder

16 Cihān hāli hemin uyhuya benzer
Göñül artuk viren şayruya beñzer

17 Ölücek uyanur bilür neymiş
Geçen hāl hemin bir uyhuyimiş

18 Düşine göre ta‘birin göriser
Hayāle göre te’vīlin buliser

19 Çü ‘aksi görünür eger düş içre
Bela çek bundaki hayr ola şöñra

20 Çalış nefse muhālif zahmeti çek
Ki bu düşün ola tefsiri gökçek

- 21 Geçer ger zevk u ger zahmet çü muṭlaḳ
Uyan nefse olur ğāyetde aḥmaḳ
- 22 Niçün ‘ākil biraz çekmeye zahmet
Baḳa milkinde bula ‘izz ü ni‘met
- 23 Tṭalım pādiṣāh ola cihāna
Aña netdi buna neyde zamāne

(10)Dünyā bir pīre-zen-i ‘acūzedir ki libas-i ‘arāyis-i duḥterānda görünür. (11)Ve bir ḥarāb-ābād viranedir ki mazhar-ı ābādānda gözikür. Anuñ zevk u **73a** (1)şafāsı vefa-yi zenān ve ebr-i tābistān gibi nā-pāyidārdur. Ve ğuşsa vü cefası (2)evrāk-ı eşcār vü ‘adād-ı rimāl gibi bī-şümārdur. Gürbe gibi toğurduğın (3)gine yer. Ve kelb gibi temellük etdigün ısırrur. Kimüñle ‘ahd etdi ki gine bozmadı. (4)Ve kimüñle ‘aḳd etdi ki gine çözmedi. Kimdir ki rüzgārın revacını bī-kesād. Ve şalāḥını (5)bī-fesād. Ve şu‘ūdunu bī-hubūṭ. Ve vüṣūlunu bī-ḳunūṭ. (6)Ve evcini bī-ḥazīz-i nazil. Ve şehidini bī-semm-i ḳātil. Ve sulhunu bī-ceng ü (7)cidal. Ve devletini bī-tağayyur u zev āl. Ve ṭulū‘unu bi ufūl. Ve nüzūlunu (8)bī-ḳufūl. Ve şerefini bī-vebāl. Ve ḳudūmunu bī-irṭihāl. Ve frāḥını bī-terh-u (9)bela. Ve minḥatını bī-miḥnet ü ibtilā. Ve bekasını bī-fenā. Ve ğınāsını bī-‘anā. Ve ni‘metini (10)bī-ğam. Ve lezzetini bī-elem. Ve şerbetini bī-zehir. Ve lüṭfunı bī-ḳahır. Ve ‘izzetini (11)bī-mezzellet. Ve devletini bī-zillet ve telāḳını bī-firāk. Ve muhabbetini bī-nifāk **73b** (1)Görmüş ola bu bir evdir ki ‘imāretleri ḥarāb. Ve emelleri nā-yāb. (2)Ve ‘izzetleri taḥḳīr. Ve ta‘zimleri taşğīr. Ve ‘arşa-i āfāt. Ve menzili beliyyātdur. (3)Her kim ke’si cihāndan şarāb-ı ḥayāt içdi. ‘Āḳibet ḥumār-i memātı görse (4)gerek. Ve her kim bāğ-ı zamandan gül-i raḥāt ḳoḳdu. Elbette ḥār-i zahmetin (5)çekse gerek. Her nazik diller şimşir-i merg elinden pür-ḥündür. Ve her (6)ṭāḳ-ı devlet külünği zaḥmından ser-nügündür. Ḥil‘at-i zindigānî-yi (7)ādemî ḥoş dībā-yi zībā idi. Eger dest-i rüzigār-i rüzigār (8)çıkarmaya idi. Ve nihāl-i ‘ömr-i girāmî ḥoş ḳāmet-i ra‘nā idi. Eger (9)tünd-ü bād-ı gerdiş-i devvār ḳoparmaya idi. Nice ṭıfil nāzeninler ki henüz (10)gonçe-i gül-‘izārı açılmamış. Ve zūlf-i müşḳi-bār çözülmemiş. Ḳaşları yayı ḳurulmamış. (11)Ġamzeler okı atılmamış. Nagehān ḳahr-ı zemān-ı fettan ol nā-resīdeleri **74a** (1)ḥāḳ ile yeksan ider. Ve nice maḥbūb-i güzīnler ḳehre-i cān feza. Ve ḳadd-i dil ārāları (2)göñül gülzārına behcet. Ve cān bağına zīnet. Vemiş iken

birgün fitne-i devr-i ⁽³⁾zemân ol servi boylulardañ qadlerini. Ve ol gülyüzlülerün hadlerini toprak ⁽⁴⁾altında nihan eyler. Nice hilal-i drağşân olur ki henüz bedr olmadan ⁽⁵⁾husûf bulur. Ve nice âfitâb-ı tâbân olur ki ufukdan kalkmadan ⁽⁶⁾kusûf bulur. Cihân bağında nice nihâller olur ki yetişmedin ⁽⁷⁾gine kûrur. Ve ruzigâr çemenlerinde onca reyhânlar olur açılmadan ⁽⁸⁾yolinur. Nice ‘ömür ağaçları dañ olur ki yetişüb müsmir iken zağm-ı çeşm-i ⁽⁹⁾zamane-i ğaddâra irişüb nâ-gâh bād-i fena havâdişi yıķub düşürür. ⁽¹⁰⁾Ve nice zindigânî devhaları olur ki kökleri zemine müsemmir iken nevâib-i ⁽¹¹⁾rûzigâr-ı mekkar birgün şar-şar-ı meşâib yire aķtarur. Cihân bâğubânı **74b** ⁽¹⁾böyle gelmiş diküb kıparur. Ve zamân dihkânı adet idinmiş, ektüğün ⁽²⁾götürür. Dünya şarabına ğurur, leme'ân-ı seraba aldanmağa beñzer, ve bu şü'iret ⁽³⁾âlâyişine iltifat, naķş-ı âba inanmağa benzer. Cihân rengine göñül ⁽⁴⁾viren göñül jengin açamaz. Ve dünya bûyına meyl eyleyen cân kıkusın ⁽⁵⁾tuyamaz. Bu bir meclistür ki, sâķi-yi rûzigâr elinden zehr-i nûş bir camdan ⁽⁶⁾sürülür. Ve bu bir menzildür ki izlâl ü hidâyet için ⁽⁷⁾div ü sürüş bir maķâmdan gözükdir. Zûlmet tabi' -i nûrdur ve ğuşşa ⁽⁸⁾tâli sürürdur. Şihhat hoş ni' met-idi eger dehr-i dun mûnaķķaş itmeyey-idi. ⁽⁹⁾Ve yigitlik hoş zinet idi. Eger pirlık bozmaya idi. ⁽¹⁰⁾Vuşlat-ı yâr hoş şafâ idi. Eger fûrķati olmaya idi. Ve 'ışķ-ı mecâzi ⁽¹¹⁾dañı hoş lezzet idi. Eger dayim dura idi. Amma her dünya vaşlatınun **75a** ⁽¹⁾Fırakı var ve her ictimâ' un iftirākı var.

Ebyat

[Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün]

- 1 Ne miķdâr olsa ger ülfet arada
Gine âķır olur fûrķat arada
- 2 Zemândur ' aşık u ma' şûķ olurlar
Zarûri birbirinden ayrılurlar
- 3 Çü sen fânî vü maķbûb ola fânî
Ne deñlü ola ol ' ışķun zemânı
- 4 Göñül versen aña kim ola bâķī
Ki olmaz vuşlatınun firākī

- 5 Bilürsün nicedür ‘aşk mecazı
Biraz lezzet virür anuñ niyâzı
- 6 Bunı fikr eyle n’ola bu lezzet
Eger ma‘ şük u ‘ ışk ola haqıkat
- 7 Hıuşûsâ kim hemîşe dâyim ola
Senüñle tâ-ebed kıyım ola
- 8 Ne gördün kim gönül virdüñ cihâna
Ya n’ olduñ aldanursun bu zemâna
- 9 Beķa bî-çün çalış kim zâd idesin
Cehennemden iziñ âzâd idesin
- 10 Dilüñ rabt eylegil şâh-ı baķaya
Hicâbın mäsivânuñ koyma araya
- 75b
- 11 Saña ola sa‘ âdet câh-ı hâşıl
Dü günün devleti zâtuña vâşıl
- 12 Sa‘ idle şaķınüñ ben mişâlin
Diyâbın işiddüñ tafşıl hâlin

(3)Eger sa‘ idle şaķınüñ hâlini ve mişâlini bilmek istersen farz (4)eyle kim bir pâdişâh-ı ‘âķıl ve cihân-dâr-ı kâmil var-idi ki (5)Rûhu ‘l-kuds dirler idi. İki oğlını gönderdi ki varalar (6)dâr-ı ğurbette taķşıl-i ma‘ ârif-i laţife ve teknil-i fezâyil-i şerife ve (7)cem‘ -i ahlâķ-ı seniyye ve iħrâz-ı âdâb-ı zekiyye ideler. Dîde-i (8)talî‘ a-i ğarrâ ve bedeni merkeb-i ber fena fikri atabek-i mükerrerrem (9)ve ‘ Aķlı vezir-i mu‘ azzam cevârihi ħadem ve kuvâyı ħaşem fehmi çâşnigîr (10)ma‘ îde-i tbbâh-ı bî-nażîr ciġeri ħün-sâlâr-ı laţife dâfi‘ a-yı (11)bir ferrâş-ı şerife kaşları kemân ġisüsını çevġân her 76a (1)müjesini tîr-i nişâne ve her beñini

bir dil-firîb dâne çeşmini cellād-ı ⁽²⁾hün-rîz ve ğamzesini ħançer-i tîz la' alini müdām ve zülfini dām dişlerini ⁽³⁾gevher ve her ħāssesini bir cevher dimāğî ħāzine-i müstahkem ve mizācî ⁽⁴⁾kilîd-i muhkem ṭabi'ati ħāzin-i mekîn ve kuvāsını ħādım-ı emîn ħāfıza ⁽⁵⁾bir ğulām-ı ħazîne-dār ve ħayāl-i bir cāsūs-ı bî-ķarār muşavvire-yi naķķāş-ı ⁽⁶⁾şuver-i maḥsūsāt ve müfekkiye-yi mi' mār-i ma' kūlāt idüp bu cümle-i ⁽⁷⁾eṭbā' ueşyā'ı bilelerine қоşub dārü'l-mülk-i ķudesden dārü⁽⁸⁾'l-fenā-i inse gönderdi. Bunlar daḡı bu diyāra geldiler. Bir kaç ⁽⁹⁾gün gözi baġlu ṭurdılar. Āḡir gördüler ki bir milk-i dil-ārā vü şehr-i ⁽¹⁰⁾cān-fizā Ravza-i behişt gibi şüret-i dil-ġuşā ve her dürlü esbāb-ı ⁽¹¹⁾lezzeti müheyya buña meyl itdi ve bu milke ġönül virdi. **76b** ⁽¹⁾Lezzātına aldandı. ġurūrına ṭayandı. Atasıñın diyārını unutdı. ⁽²⁾Ve ķavm ü ķabile içinden çıķdı. Akıl nasihat itdi, eslemedi ve fikir ⁽³⁾söyledükçe diñlemedi. Anlar daḡı, begleri oġlı idi, neylesünler ve şehzade⁽⁴⁾leri idi. Nice itsünler çār ü nāçār bunuñ yanınca yildiler. Ve diledüġine ⁽⁵⁾uydılar Gāḡ gāḡ ba'zı fesadın men' itdiler. Ellerinden geldükçe def' ⁽⁶⁾itdiler. Ve ol biri ḡiç dünyāya bakmadı. Ve cihān ālāyişine aķmadı. ⁽⁷⁾Niçün geldise anı görmek. Ardınca ve maşlahatı neyse kayırmak. ardınca ⁽⁸⁾oldı atası maḡabbeti içinden gitmedi. Ve ol diyārı unutmadı. ⁽⁹⁾Dünyā müzahrefātına aldanmadı. Ve lezzet ġurūrına ṭayanmadı. Fenāsın añlayup ⁽¹⁰⁾ġönül virmedi. Ve ḡaķıķın bilüb iltifāt itmedi. Āḡir atalarından ⁽¹¹⁾rasūl-i melekü'l-mevt. Ve ilçi-yi nā' i-yi fevt. Berid-i ķābizü'l-ervāḡ. **77a** ⁽¹⁾ve ķāşıd-ı müferriķu'l-eşbaḡ, mektüb-ı mücib-i haserāt ve nāme-i ḡadimü⁽²⁾'l-lezzāt. Getürüp ikisi daḡı elbette atalarına gider oldılar. Ol biri ⁽³⁾ki ṭaḡşıl-i kemāl itmiş-idi. Ve atası didüġin eylemiş-idi. Ma'rifet ātına ⁽⁴⁾süvār olup. Taķvā-yı ḡaķķı zad-ı rāḡ ve a' māl-i ḡasene-yi hem-rāḡ idüp. ⁽⁵⁾İmān şem' i yanınca. Ve hidāyet bedriķası önünce. Cem' -i ḡadem. Ve cümle-i ⁽⁶⁾ḡaşem ile. Mesrūr u şadān ve ḡurrem ü hırāmān. Atası vilāyetine ve ķavm ü ⁽⁷⁾ķabile içine varub anlar daḡı bunu ma' ārif-i yakıniyye ile maḡalla ve adāb-ı ⁽⁸⁾dīniyye ile müzekka bulup şehristān-ı ruḡāniyan ve diyār-ı ķuddusiyanda ⁽⁹⁾efrād-ı a'yān ve cümle-i mütedeyyidāndan idüp aralarında müşāru ⁽¹⁰⁾ileyḡ bi'l-benān olur. Ve ol ki bunda lezzāta ġarķ u şehevāta ⁽¹¹⁾müstaġraķ. Kaşāne-i firîbe aldanmış ve saray-ı ġurūra inanmış idi. **77b** ⁽¹⁾āḡır gitmeli olıcaķ görür ki bu öġrendüġi ḡaķķ bunda ķalır ve bu me'lūf ⁽²⁾olduġı cemā' atden ayrılır. Ol esbāb ü maller ki yıġmış-idi ⁽³⁾ve ol sarāylar ve evler ki yapmış-idi ve ol dostlar ki yanınca seġrişürler-idi ⁽⁴⁾ol ķullar ki önince yüġrişürler idi ol ebnā' vü benāt ki ⁽⁵⁾anların için çalışurdı ve ol ehl-i cemā' at ki maşlahatlarına ⁽⁶⁾dürüşürsün cümlesi bunda ķalır bu yaluñuz yola girer atasından ⁽⁷⁾bile geleñ nöġerler daḡı ṭaġılurlar

biz atañ kâtına ne yüz-ile varuruz ⁽⁸⁾dirler pes kendü qalır yaluñuz bir qaranulıktı belürsüz ne zād var u ⁽⁹⁾ne merākib ne eglence var ne muşāib ne şem^ç var ki yolın göre. ⁽¹⁰⁾ne qulavuz var ki yol göstere gāh bir dereye düşer çıqamaz gāh bir balçığa ⁽¹¹⁾batar qalkamaz ne bir kimse var ki elin ala ne bir yoldaş var ki qaldura **78a** ⁽¹⁾gāh yılanlara uğrar gāh çıyanlara gāh qırtlara uğrar, gah aslanlara ⁽²⁾ol yañadan ol çeker paralar ve bu bir yandan sokar yaralar her laḥza ⁽³⁾sākī-yi qahırdan ‘azāb ke’ sini tolu tolu içerve her sâ^ç at ḥasrāt ⁽⁴⁾elile nedamet ḥākini başına şaḥār ne yüzi var ki atası yüzin ⁽⁵⁾görebile ne yol bilür ki hele bari varı bile hemīn şöyle vādī-yi ⁽⁶⁾cehālette vālih ü ḥayran qalır ve bevādī-yi zālāletde ‘āciz ü ⁽⁷⁾ser-gerdān olur İlāhī sen saqla İlāhī sen ḥalāş eyle bu ibtilādan ⁽⁸⁾İlāhī her iş qatuñda asāndur ilāhī cümlesi ḥazretüñde yeksāndur ⁽⁹⁾hezāran benüm gibi oñmamışlara hidāyet ‘ināyetüñ güneşinde bir zerre ⁽¹⁰⁾degül ve yüz biñ benüm şıñarum azmışlara delālet rahmetüñ deñizinden ⁽¹¹⁾bir qatre degül ilāhī cihānuñ meḳālidi öñüñde ve dünyā vü aḥiretün **78b** ⁽¹⁾Kilidi elüñde diledüñ dünyā virürsin diledüñ āḥiret dilersüñ ⁽²⁾ikisinde virürsin devlet dilersün bir gedayı ‘āleme şāh idersin ⁽³⁾ve isteseñ padişāhı ḥāk-ı rāh idersin. Her devlet ü ikbāl ⁽⁴⁾virmek elüñde ve her ni^ç metüñ zevali dilegüñde İlāhī padişāhlık ⁽⁵⁾saña yaraşur ki cihān pādīşāhlığını kime dilersen virürsün ⁽⁶⁾kimden dilerseñ alursun. “qulillahümme mālīke’l mülki ⁽⁷⁾tü’ti’l mülke men teşā’ü ve tenzi’ü’l mülke mimmen teşā’ü ⁽⁸⁾ve tu’ izzü men teşā’ü ve tuzillü men teşā’ü” gāhī ‘arşa-i ⁽⁹⁾‘ālemi bir ṭāyifeden ḥālī idersin ki “ve kem qaşemnā min qaryetin ⁽¹⁰⁾kānet zālīmetün” ve gāhī gine ol ‘arşa-i bir cimā^ç atile mālī ⁽¹¹⁾idersin ki “ve enş’nā ba’ deḥā qavmen āḥerīn” vaqt **79a** ⁽¹⁾Olur ki devlet-ü ikbāl ü şervet ü malı bir bölükden alursın ki ⁽²⁾“kem terekü min cennātin ve ‘uyūnin ve zurū^ç in ve meḳāmin ⁽³⁾kerīmin ve na^ç metin kāmū fihā fakihin” gine hezār ⁽⁴⁾dürlü na^ç am ü envā^ç -ı ḥadem ü ḥaşem bir bölüğe daḥı virürsün ki “kezālike ⁽⁵⁾ve evreşnāḥā qavmen āḥerīn” gāh olur ki bir ṭāyife-yi serverān-ı ⁽⁶⁾‘ālem ve mālīkān-ı rīḳāb-ı benī-ādem idüb her kişi anlaruñ ‘azametinde ⁽⁷⁾ḥayrān ve taḥt-ı ḥükümetlerinde ser-gerdān qabza-i qudretlerinde maḳhur ve ⁽⁸⁾inḳıyad-ı emirlerinde mecbūr ḥizmet-i ālilerinde qāyim rikab-ı hümāyun⁽⁹⁾larına mülāzım itmişiken nā-gāh tünd-bād-ı şarşār-ı celālüñ esüb ol ⁽¹⁰⁾serverleri ḥāk ile yeksān raḥtlarını mezzellete tebdil devletlerin lete ⁽¹¹⁾mehābetlerin mühānete ni^ç metlerin niḳmete minḥatlerin miḥnete şervetlerin rcşaşete **79b** ⁽¹⁾nedvetlerin nedāmete mālların melālete sa^ç ādetlerin şeqāvete ⁽²⁾mübeddel idüb maḳkumların ḥākim memluklerin mālīk me’murların ⁽³⁾āmīr za’ūferin qādir ḥādimlerin maḥdüm-ı mükerrrem bendelerin emīr-i ⁽⁴⁾müfahḥam eyleyüb qarşularına oturanların

qarşusına oturdub ellerin ⁽⁵⁾öptürürsin her maḥlūḳ ḥayrette ḳalub ve her mevcūd ‘ibret
 alub ⁽⁶⁾bileler kim Malikū ‘l-mülk sensin ki milketüñe zevāl yok pādīṣāh-ı ⁽⁷⁾muṭlaḳ sensin
 ki pādīṣāhlıḡuña intikāl yok ḥākim sensin ki cem‘ī-i ⁽⁸⁾ālem mut‘ī-i fermānuñ sulṭān
 sensin ki iki cihān bende-i iḥsānuñ ⁽⁹⁾buyruḳ saña yaḳıṣur ki her ne isteseñ idersin beglik
 saña yaraşur ⁽¹⁰⁾ki kimi dilerseñ beg idersin luṭf u cemāl senüñdür ki bir girişmeyle
⁽¹¹⁾‘ālemi tāze bahar-ı ḥāndan idersin ḳahr u celāl senüñdür **80a** ⁽¹⁾ki bir ḡamzeyle cihān
 baḡını pej-mürde-i ḥazān idersin ayin-i şāhi ⁽²⁾saña yaraşur ki ḥurşid-i tiḡ-zen rezmüñ
 meydanınuñ kem dilāveridür ⁽³⁾erkan-ı pādīṣāhi saña yaḳıṣur ki zōhre-i ṭarab-zen, bezmüñ
 meclisinüñ ⁽⁴⁾ednā ḥunyā-geridür virmek senüñ gibi gerek ki kime dilerseñ nübüvvet ⁽⁵⁾ü
 risālet baḡıṣlarsın baḡıṣıṣ senüñ gibi gerek ki ḳolayında gezene ⁽⁶⁾vilāyet ü kerāmet
 baḡıṣlarsın ve serīr saña yaḳıṣur ki ⁽⁷⁾ṭabaḳāt ü semavāt ü arāzin ‘arşun nerdübānınuñ bir
 rāyesidür ⁽⁸⁾māl ü ḥazñne sana yaraşur ki cūduñ ḥızānesinuñ bir cevheri iki cihān
⁽⁹⁾ḥalkınuñ sermāyesidür ilāhī sen ol ḥākīmsin ki mühendis-i ḥikmet ⁽¹⁰⁾yirde vü gökte her
 ne tebdīl ü taḡyīr ki ider senüñ tedbīrūñle ⁽¹¹⁾ilāhī sen ol muşavvirsın ki naḳḳāş-ı ṭabi‘ āt
 ‘ālem-i şūrette her ne **80b** ⁽¹⁾Ṭaḥrīr ü taşvīr ki ider senüñ taḳdīrūñle bir ḳāhirsın ki ol yirde
 ki ⁽²⁾ḳahrūn “lā ya ‘menū” okuya cemī‘ -i diller tīre vü ḥūn olur bir laṭīfsin ki ⁽³⁾ol menzilde
 ki lūṭfuñ “lā taḳneṭū” diye cemī‘ -i yollar ni‘ am ü ḥūn ⁽⁴⁾olur şol dem ki raḥmetün nesīmi
 ire ḥāk üsti gülzār-ı pak olur ⁽⁵⁾şol vaḳt ki saṭvetun şarşarı ese gülzār içi tīre ḥāk olur ⁽⁶⁾bir
 Cebbārsın ki ḳahrūñ eli kime irse ḳādiriken pest ider bir raḥmānsın ki ⁽⁷⁾luṭfun yili kime
 esse ‘āciziken ḳāvi-dest ider laṭīfe-i ‘aṭan dost ⁽⁸⁾larıñı gerçi mihnetteyse daḡı şādef-i dürr-
 i raḥmet ider ‘a‘ cūbe-i ḳazañ düşmanlarıñı ⁽⁹⁾gerçi ‘izzetteyse daḡı hedef-i tīr-i la‘ net
 ider bir celilsin ki ⁽¹⁰⁾celālūñ tecellisi heybetinden ‘ālemün her her zaviyesin niçe biñ
 cānlar ve ⁽¹¹⁾āḥzanāhü āhını menāzil-i felege ırgürürler bir cemīlsin ki cemālūñ
 müşāhede **81a** ⁽¹⁾ḥalāvetinden cihānuñ her kūşesinden hezārān göñüller ve eşvāḳāhu
⁽²⁾nidāsını mecami‘ -i melekden geçürürler her demde hezār hezār dilleri luṭf u cemālūñ
⁽³⁾lezzeti maḳām-ı visale ırgürmüş iken gine ol demde sulṭān-ı celālūñ ⁽⁴⁾olanca
 sermayesini ḡāret ü tārāc ider ve her sa‘ atde heybet-i celālūñ ⁽⁵⁾cümle ‘ālemi ber-hem ü
 mecrūh itmiş-iken gine raḥat-i cemālū merhem ü ‘ilāc ⁽⁶⁾ider ilāhī Celālūñ şıfatı bī-
 niyāzlık ilāhī Cemālūñ ayeti kār-sāzlık ⁽⁷⁾kelīmūñ ḡıṣı Bel‘ amī bī-niyāzlıḡuñdan seg-şıfat
 u nā-bekār itdün ⁽⁸⁾behāyim-i inḡası kelbi kār-sazlıḡuñdan şīr-i merdāna yār-ı ḡār itdün
⁽⁹⁾İblis’i bunca sermāye-i ṭa‘at-ile müflis ü maṭrūd itdün Adem’i ⁽¹⁰⁾bī- sermaye-i ‘amel
 rābiḥ ü mes‘ūd itdün Gāh niçe bī-devletlere devlet ⁽¹¹⁾virürsin ḡāh niçe saḥīb-devletlere

zillet virürsin gāh **81b** ⁽¹⁾niçe nā-kesi kes idersin gāh niçe kesi nā-kes idersin gāh ⁽²⁾birini bir nāna muhtāc idersin ve gāh birini sâhib-i taht ü tāt idersin birini fakr ü zār idersin ve birini ⁽³⁾ğani ve mal-dār idersin gāh bir serve serv çektürürsin bustānda gāh bir ⁽⁴⁾serveri ser-nügün idersin gūristanda gāh sahn-ı çemeni gül ü ⁽⁵⁾lale ile nev-bahār idersin gāh libas-ı kefeni hūn-ı dīde ile lāle-zār ⁽⁶⁾idersin gāh nergeslerūñ çeşmini peydā idersin gāh nergis gözlü⁽⁷⁾leri nā-binā idersin gāh yirden benefşeler açārsın gāh benefşe ⁽⁸⁾haṭları yire şaçārsın gāh şaḥralarda nāfeleri misk-i ezfer ⁽⁹⁾idersin gāh gine miskin nāfeleri ḥāk-i ağber idersin gāh kara taşları ⁽¹⁰⁾la‘l-i pāk idersin gāh la‘l lebleri tūre ḥāk idersin gāh bir kuşun ⁽¹¹⁾meskenini murğı zār idersin gāh gine dama düşürüb ol murğı zār idersin **82a** ⁽¹⁾gāh bir bülbülü hoş-nefes idersin ve gāh gine anı giriftār-ı kafes idersin bir ⁽²⁾tūṭiyi faşih-keḷām idersin gine ol keḷāmı aña dām idersin gāh ⁽³⁾ğazālūñ hūnını müşk idersin gāh derisin çıkarub meşk idersin ⁽⁴⁾gāh bir hayvāna bir hāşşa virürsin ve gāh gine ol hāşşadan hezār ⁽⁵⁾ğuşsa virürsin gāh öldürürler derisi için ve gāh tutarlar bāl ü perī için ⁽⁶⁾gāh dcpelerler anı Şāhmı için gāh boğazlarlar laḥmı için gāh başın keserler ⁽⁷⁾ağzında dişi için gāh karnın yararlar içindeki taşı için gāh şayd ⁽⁸⁾iderler bir hūneri için gāh ḥabs iderler ḥūsn ü zīveri için cihānun ⁽⁹⁾nizāmı bunuñ üzerine gelmiş ve bu kārghahunñ intizāmı böyle olmuş ki ⁽¹⁰⁾çoğ olur bir kişiye kemāl virürsin gine ol kemālden aña vebāl virürsin ⁽¹¹⁾noqşanı temāma pey-rev itmişindür zaḥmeti rahata pīş-rev itmişindür **82b** ⁽¹⁾her şādiye bir ğam kırsın her ğama bir merhem kırsın heft aḥteri ⁽²⁾yidi çerāğ idersin gine birinūñ nūrile birin iḥtirāk idersin ⁽³⁾ilāhī sen ol ‘izzet tütükında bī-niyazsın ve rahmet nesīmi ile dil nüvāzsın ki ⁽⁴⁾gāh bir fasiḳa meyḥane içinde āh itdürüp ma‘şiyetini ta‘ate degşürürsin ⁽⁵⁾gāh bir zāhidi mağrūr-ı rāh idüb ‘ibadetini ma‘şiyete geçürürsin ⁽⁶⁾gāh anı zulmetde iken nūra çıkarursın ve gāh bunu nūrda iken zulmete ⁽⁷⁾bırağursın gāh olur ki bir kuluñ dünyāda şāh ve āḥiret milkinde ⁽⁸⁾pādişāh idersin ve gāh olur ki birini bu evde zelīl ü merdūd ⁽⁹⁾ve ol evde daḥı mahrum u maṭrūd idersin gāh olur ki yoluñda ‘aşıḳ ⁽¹⁰⁾merdāneleri ve maḥabbetūñde şādık olan ferzāneleri āḥır ‘ışḳuñ beyābānında ⁽¹¹⁾ḥayrān ü giryān ve hicrūñ bevādisinde vālih ü ‘aṭşān cānların alub **83a** ⁽¹⁾kuşlar ma‘idelerinden kefenler ve kırtlar şikemlerinden gūristān idersin ⁽²⁾şol cemālūñe nāzır olan çeşmleri tu‘me-i zāğān ve şol vişālūñe ⁽³⁾maḥrem olan dilleri loḳma-i şirān eylesin ilāhī maḥabbetūñ-ile ter ü tāze ⁽⁴⁾olanlaruñ başlarına belā bī-endāze ulur ‘ışkun-ile ḥurrem olanlaruñ ⁽⁵⁾gönülleri pūr-ğām olur mihr ü maḥabbet yolunda pīş-rev olanlaruñ renc ü ⁽⁶⁾miḥneti bīş-ter olur

Beyt

[Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün]

- 1 Hicrûñle cihân lezzeti hîç ise ne gam kim
Lezzet ki gamuñ içre benüm var kimuñ var

(8)İlâhî dünyâ 'âşıklarının naşibi da'vet ü sūr ise saña müştak (9)olanların hışsesi muhabbet ü şurdur senden fâriğ olanların işi (10)zevķ u **na'mı sâz u nağm** olsa saña tâlib olanların dağı renc ü elem (11)cefâ vü ğamdur dünyâ sevenlere ni' met gerekse mevlâ sevenlere miñnet gerek **83b** (1)Dört yüz yıl Fir'avun cefâ görmedi âhır cânı cehenneme virdi toğduğı (2)günden Mūsî belâ çekti sonra devlet aña yüz tutdı ni' met-i (3)dünyâ cüst ü cüy idüb gezer ķanda bir ğani-yi māl-dâr ve emîr-i tâc-dâr (4)varise aña varur mihñnet ü belâ teg ü püy idüp yeler nerede (5)bir üftâde vü gam-dide sitem-resîde olursa anı bulur ĥaķ kuyına (6)ķadem basan evvel âfiyetden göz yumup selâmetden el yumaķ (7)gerek dost vişâlin bulam diyen dilin hedef-i tîr-i belâ (8)ve tenin siper-i tîğ-i cefâ itmek gerek **"Eşeddü'n-nâsi belâen (9)el-enbiyâ'ü şümme'l-emşelü fe'l-emelü"** (10)her ğâh ki leşker-i mañabbet tâlî' ası dili ķâr-sūsının her başında (11)belürüb yelişe ve her vaķit ki sultân-ı 'ışķ ķavuşları göñül **84a** (1)şehrinde her cânibden çağrışa bir taraftan taķlı göresin ki ber-dâr olub (2)aşılmış ve bir cânibden 'âfiyeti göresiñ ki ķarmiħa gerilmiş selâmeti (3)göresiñ ki ĥân-ü-mân terk itmiş gider taķvâyı göresiñ ki tārâc olunmuş (4)ķaçâr zühdi esîr idüb bağlamışlar neng ü nâmı bî-nâm ü nişân (5)eylemişler şabr vurulub biñ pâre olmuş fikir ķovulub âvâre (6)olmuş rāħat sarâyı yıkılmış ĥuzûr ķoški yakılmış sürûr camları (7)şınmış 'işret ĥummı üşenmiş şafâ şoffası bozulmuş 'izzet ķubbesi (8)yıkılmış **"İnne'l mülûke izâ deĥalû ķaryeten efsedûhâ (9)ve ce'alü e' izzeten ehlihâ ezilleyen ve ke-zâlike yaf'alüne"** (10)ilâhî her kim cihân bağına göñül virdi ol ayruķ göñlini bulmaz (11)ve her kim dünyâ ĥûnuna ĥariş oldu ayruķ yiyüb toymaz **84b** (1)cihân ğülzârı bir bāğ-ı şûret-nümûddur devletlü ol ki aña aldanmaya (2)ve dünyâ ni' meti bir ĥân-ı zehr-âluddur a'ķil olan añu sunmaya

(3)Temşîl-i Münâsib

[Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Fe'ûlün]

- 1 Cihân bir ğülsitandur pür ķemenler
İçi tolu semenle yâsemenler

- 2 Oturmuş gülbün ü serv istāde
Çemen şahnında çiçekler fütāde
- 3 Elinde sāğar-ı zerrīn lāle
İçer gül ‘ışkına tırmaz piyale
- 4 Dilinde süsenün zikri Huda'nuñ
Demi andan dem-i bād-ı sabānuñ
- 5 Açılmış bāğ u yemişler yitişmiş
Ağaçlar hep kemāline irişmiş
- 6 Dirilmiş bāğ içine halk-ı ‘ālem
Turur her kūşede her dürlü ādem
- 7 Kimi bülbül gibi tutmuş ğam-ı gül
Kimi şūrīde-i gisu-yı sünbül
- 8 Kılur kimini reng-i lāle giryān
Kimin reyhān ider būyile hayrān
- 85a**
- 9 Kimi tūtī sever kimisi kumri
Heva ile geçer her demde ‘ömri
- 10 Kimine hoş gelür şavtı tezervūñ
Kimine şol kad-i ra‘ nası servūñ
- 11 Kimine hoş gelür āvāz-ı bülbül
Kim içer bāğ içinde ‘ışkına mül
- 12 Kimi emrūd ister kimisi bih

Kimine sīb ikisinden daḥı bih

- 13 Kimi şeftalüdir kimi kayısı
Kimine üzüm ü incir kayısı
- 14 Kimi havza bakar kim soffasına
Aña bakmaz ki āḥır gire sine
- 15 Kimi meşğül ḥüsn-i bāğubāna
Göñül virmez bu bāğ u būsitāna
- 16 Görünmez aña ḥüsni sebze-zāruñ
Ṭolu göñlinde naqşı ol nigāruñ
- 17 Ve yāḥud bir düzülmüş ḥān-ı şāhī
Döşenmiştür miyānı māh ü māhi
- 18 Şunūf-ı en'ime anda konulmuş
Mürettep her ta'ām anda dizilmiş
- 19 Olur eşnāf-ı merdüm aña ḥāzır
Velī her birinüñ bir nev'e nāzır

85b

- 20 Kimi dāne diler kimisi zerde
Kimi çörek diler kimisi kirde
- 21 Kiminin göñli ister tatlu ḥalva
Kimi aş-içün eyler dürlü sevda
- 22 Kimi yaḥni diler kimisi biryān
Kimi dir baña yiter loḳma-i nān

- 23 Kiminüñdür gözinde ḥüsn-i şāhi
Bu tertīb ü bu vaz‘ -ı pādişāhi
- 24 Virür gönlin bunuñ fikrine küllī
Ol itmez bir ṭa‘ āma hiç meyli
- 25 Veyā bir şehrdür kim pür bizā‘ at
Bulunur bunda her dürlü şanā‘ at
- 26 Ṭolu durur dekākīn-i şanāyi‘
Metā‘ ı çār bāzār-ı ṭabāyi‘
- 27 Kimi şarrāfa varup cevher alur
Kimi ‘ atṭāra varup şekker alur
- 28 Kimi mercānı cān-ile ḥerīdār
Kimi dürr-içün ider devr-i bāzār
- 29 Kimüñ gönlin müferreḥ oldi yāḳūt
Kiminüñ cānı naḳd-ile bulur ḳūt
- 30 Kimi dibā ḥarīr ister libāsı
Kimi eskiciden alur pelāsı
- 86a**
- 31 Kimidür müşteri vü kimi bāyi‘
Geçer dünyā işile ‘ ömri zāyi‘
- 32 Kimi dayim ṭurur dükkān içinde
Kimidür genc-veş virān içinde
- 33 Kimi okur gezer ṭurmaz medāris

Kimi vā' iz olub kılur mecālis

- 34 Kiminüñ meyli dāyim ḥāneḳāha
Kiminüñ ' izzeti emvāl ü cāha
- 35 Çalar almış eline kimisi çeng
Felekte zühre kılur aña aheng
- 36 Kiminüñdür rebāb-ile başı hoş
Kiminde nağme i ' ud-ile āteş
- 37 Kiminüñdür dilinde esb-i tāzi
Kiminüñ yehvi olmuş murğıbāzi
- 38 Kimi görseñ sever şatrancı cāndan
Ki matn fikr idüp uşanmaz andan
- 39 Kimi mīrem diyü ider ḥükümet
Kimi ' āşī olup eyler ḥusūmet
- 40 Kimi şānur ki şāh oldı cihāna
Elindedür şanur añun zemāne
- 41 Kimi şānur ki ' ālimdür temām ol
Kimi şānur ki ḥalkā hoş imām ol
- 86b**
- 42 Kim eyler ' ilme ḥizmet diyü tadrīs
Anı bilmez me 'ālī mekr ü telbīs
- 43 Kimi fetva virüb şanur kemāl ol
Anı bilmez ki boynında vebāl ol

- 44 Kimi tırmaz olur vāli-yi evķāf
Götürür arķasına bir kūh-ı ķāf
- 45 Kimi ‘āşık durur baķsan mecāzı
‘Abes yire çeker zār ü niyāzı
- 46 Hārābāta düşüb her dem olur mest
İki ‘ālemde ķılur kendüyi pest
- 47 Kimi ‘āşık durur nūr-ı Hudā’ya
Yoğ anuñ çöpçe meyli dü sarāya
- 48 Bu milküñ māliline cān-ı ‘āşık
Dem urur mihr-ile her subh-ı şādık
- 49 Olur devlet anuñ şāh-ı cihāndır
Dü ‘ālemde azı cānlara cāndır
- 50 Karışmaz ol tırup dünyā işine
Göñül virmez anuñ ālāyışine
- 51 Bilür āhır anı koyub gider ol
Niçün şimdi aña uyub yiler ol

(11) **Gazel**

[Mef’ûlü Mefâ’ilün Fe’ûlün]

87a

- 1 Cihānun yok durur çün kim şebātı
Getür sākī mey-i āb-ı hayātı
- 2 Ne hoştur hāli şol mecüb-ı ‘ışkuñ
Çöpe şaymaz vücūd-ı kāyinātı

- 3 Tağıt bu ruķ' a-i şaṭrancı ey dil
Ki var her ḥānede teşviş-i mātı
- 4 Temennā-yı ḥayāt itme sen ey cān
Ḥayāt añla ḥaķīkat sen memātı
- 5 Dilerseñ kim kılasın çārḥı menzil
Arıt var sen bu aḥlāk u şıfātı
- 6 Sakın i cān ki nevmid olma andan
Ḳoma iy dil sen ümmid-i **Necātı**
- 7 Dilerseñ dü cihān çıķa göñülden
Dürüş arduna at sen bu cihānı

(8)İlāhī fūrķatūñ esbābı kūh kūh olup her dem gelür bunuñ birle ki (9)zevālī vü gitmesi yok İlāhī vaşlatuñ mūcibleri kāh kāh ķadar (10)gāh gāh irer anuñ daḥı ķarārı vü ṭurması yok İlāhī vaşluna (11)biñ şarṭ gerek fūrķatūñūñ şerāyiṭi yok mi' rāc itmege Burāk u Refref **87b** (1)ü Cibril gerek inmesinüñ vesayiṭi yok bir sâ' at gül şoḥbetini itmege (2)hezār zaḥmet-i ḥār gerek bir laḥza dost yüzine baķmağa raķībler ayağı (3)altında ḥor gerek İlāhī maḥabbetüñ bir bustān olmışdur reyāḥīn-i ḥavf ü (4)recā ile ārāste ilāhī meveddetüñ bir gülüstān olmışdur şad hezārān (5)gülbün-i nā-kām-ile pīrāste ilāhī ' aşıķ-ı cānbāz gerek ki vasluñ (6)hevāsında ol baş oynaya İlāhī ṭālib-i şādık-niyāz gerek ki (7)' ışķuñ yolında bir pāre yüz yuya İlāhī ' ışķuñ hevāsınuñ (8)şıftelerini vādi-yi ḥayretten sen çıkar İlāhī maḥabbetüñ odınuñ (9)suḥtelerini āteş-i fūrķatden sen ķurtar her āteş fūrķatüññ (10)āteşi ķatında serd her ni' met ki luṭfuñ ile olmaya derd (11)İlāhī Seyyidi ve Mevlāyi ben yoğ- iken ne olacağum bilürdün ve beni **88a** (1)yaratmadın ne idecegüm bilürdüñ ben ne ķulba yapışacağum bilürdüñ (2)başuma yazmış-idüñ ve ben ne yola gidecegüm ezelde bilmiş-idüñ (3)eger ezelde kullığa ķabūl ittüñ-ise fazlū senüñdür ni' met baña (4)ve eger reddüñ eli ile atduñ-ise adil senündür ḥasret baña (5)İlāhī bu tertīb-i ' avālim-i ğayb ü şehādet ve bu nizām-ı (6)ḥazarat-ı ' izzet ü celālet bir silsiledür ki bir ucı (7)lem-yezelde ve bir ucı lā-

yezāl—de ve bir dizindür ki bir tarafı ^{(8)c} ayanda ve bir tarafı mişâlde mādām ki ol ucından depredilmeye ⁽⁹⁾ bir ucından deprenmez, ve eger mişâlde mütemeşsil olmaya ‘ayānda belürmez⁽¹⁰⁾ İlähî sirişt sirişt-i ezeldür İlähî nübüşt nübüşt-i ⁽¹¹⁾ evveldür her nig-bahtlık ve bed-bahtlık cerāyid-i taqdir-i kıdemde **88b** ⁽¹⁾ yazılmışdur ve her hil‘at ki insān giyer hıyātat-hāne-i ezelde ⁽²⁾ gelmişdür her kimseye kār gāh-ı kıdemden sabıķā-i hüsna qarīn-i hāl ⁽³⁾ ve ‘inayet-i ezelī muvaffıķ-ı kılınmış ola Ādem merhūm u şā‘id ⁽⁴⁾ gibi biñ āfet-i ‘ışyān u şerr-ile derecāt-ı kemāl-i istikāmetinden ⁽⁵⁾ bir dereceye nokşān gelmez ve her kişiyeye ki divān-ı ezelde vāli-yi ⁽⁶⁾ maḥabbet şahne-i vilāyet-i cān ve kılavuz-ı hidayet bedriķa-i ⁽⁷⁾ rāh-ı imān olmamış ola şeytān-ı mel‘ün-ı tarīd gibi ⁽⁸⁾ bir hātıra-i te’ḥīr ile altı yüz biñ yıllık ‘ibādetten bir zerre ⁽⁹⁾ kadar fāyide görmez İlähî ‘āşīlerün ma‘şiyete kudret ⁽¹⁰⁾ veya günāha ālet ķanda bulurlar idi sen ķomasāñ ⁽¹¹⁾ veya ‘ābidlerün ‘ibādete kuvvet ve ta‘ate istiṭā‘at **89a** ⁽¹⁾ nerde bulurlar-idi sen virmeseñ İlähî tūalum İblīs Ādem’e ⁽²⁾ zerķ itdi ol buğdayı Ādem’e cennette kim rızķ itdi ⁽³⁾ İlähî maķām-ı maḥmūd mertebesin ḥabībūñe virdūñ amma şefā‘ati ⁽⁴⁾ gine rızāñā mevķūf ķodun ki “Menzzze’llezī yeşfe‘u ⁽⁵⁾ indehu illa bi-iznihi” İlähî hidayet kilīdini Muḥammed’e ⁽⁶⁾ şunduñ imma hidāyeti gine meşīyyetūñe ta‘līķ itdūñ ⁽⁷⁾ “inneke lā-tehdī men aḥbebbe velakinne’l-lāhe yehdī ⁽⁸⁾ men yeşā” İlähî hidayet eger Muḥammed elinde ola idi Ebū-Tālib ⁽⁹⁾ Cehennem’de ḥarīķ mi olurdu ve eger Nūḥ diledüñin şefā‘at ⁽¹⁰⁾ idebileyidi gözine qarşñ oğlı ģarīķ mi olurdu Lūṭ’un ⁽¹¹⁾ peyğamberliĝi ‘avratına ne sa‘ādet virdi Fir‘avn’uñ kafirliĝi **89b** ⁽¹⁾ Āsiye’ye ne şekāvet getürdi İlähî kabūl senden red senden İlähî şifā ⁽²⁾ senden derd senden her kimi ķabūl ⁽³⁾ idersen ‘azīz idersin her ne miķdār ḥasīs ise ve her kimi red ⁽⁴⁾ iderseñ ḥaķīr idersin her ne ķadar nefīs ise her kimi diledūñ ⁽⁵⁾ iḥtiyār idersin “*ve rabbuke yaḥluku mā yeşā u ve yeḥtāru*” ⁽⁶⁾ ve her kimi dilemedūñ ḥor idersin ki “*ve lem yec‘ali’llāhu lehu* ⁽⁷⁾ *nūran femā lehu min nūrin*” ķabūlūñ ta‘ate vü ‘ibādete göre ⁽⁸⁾ degül ve reddün günāha vü ma‘şiyete göre degül kimi a‘māl-i ⁽⁹⁾ behişt ider kendü duzaḥi kimi ef‘āl-i ehl-i duzaḥ ider kendü behişt ⁽¹⁰⁾ sabıķa-i ezelde ne yazduñsa ol olur ḥāttime-i ‘ömürde ⁽¹¹⁾ ne ķoduñsa ol gelür niçeler aşḥāb-ı riyāzat ü ‘amel **90a** ⁽¹⁾ sabıķa-i ezelde eşķıyādan ve niçeler mu‘tekif-i Lāt ü Hübel ⁽²⁾ ḥāttime-i ‘ömürde su‘adadan İlähî pāk ķullaruñ saña niçe ümid-vār-ise ⁽³⁾ bī-pāk ķullaruñ hezār anķa umarlar ve eger muṭi‘ ķullaruñ ⁽⁴⁾ tātlerine inanurlar-ise ‘āsilerün daḥi keremüne biñ ol ⁽⁵⁾ kadar ṭayanurlar. İlähî eger ķabūl ķābiliyyete göre ise ķābiliyyet ⁽⁶⁾ senden ve eger red isti‘dāda dayir ise isti‘dād kimden? ⁽⁷⁾ İlähî senuñ ‘ışķun mest ü ḥayrānları ‘ademden vücūda ⁽⁸⁾ hemin ser-ḥoş u bāde-nūşān çıķmışlardur ve şol

maḥabbetüñ ⁽⁹⁾āvāre vü ser- gerdānları ezel ikliminden hemin bī-hūş u ⁽¹⁰⁾destār-keşān gelmişlerdür şevkuñ şarabından ki bülbüle ⁽¹¹⁾gerdān-ı maḥabbet ve ğulğule endāz-ı müddetdür ezel güninde **90b** ⁽¹⁾her kime içirdüñ ise şimdi ol ser-hoştur ve maḥabbetüñ bādesinden -ki ḥayrān-kün-i ⁽²⁾Ādem ve āvāre-saz-ı ‘ālemdür elest meclisinde her kime ṭadurduñsa ⁽³⁾şimdi ol bī-hūşdur İlähī her neyi geñez ittünse anı itdüm İlähī ⁽⁴⁾elüme her ne şunduñ-ise anı ṭutdum İlähī göñlüm odına ne yaḫdun-ise ⁽⁵⁾ol koḫar İlähī vücūdum bağçesinde ne diktüñ-ise ol biter ⁽⁶⁾İlähī tā‘at hidāyetsüz olmaz hidāyet senden ‘ibādet ⁽⁷⁾‘inayetsüz olmaz ‘ināyet senden necāt tevfiḫsiz olmaz tevfiḫ ⁽⁸⁾senüñ in‘āmuñ istiḫāmet irşādsuz olmaz İrşād senün ⁽⁹⁾ikrāmuñ ilāhī eger seni isteyene ‘ināyetüñ bile ola hezārān kūhlar ⁽¹⁰⁾gibi ‘avāyıkı bir demde zıḫrar geçer ve eger ‘ināyetün aña ḫārin olmaya ⁽¹¹⁾bir kāh kadar māni‘ ḫarşu gelüp yolın bağlar İlähī teklīf itdün **91a** ⁽¹⁾tevfiḫ gine sen vir İlähī ‘ilim oḫutduñ taḫḫīḫ gine sen vir ‘aḫıl virdüñ ⁽²⁾vehim vesvāsına maḡlūb itme ‘ışḫ virdüñ senden ğayrıyı maḡbūb ⁽³⁾itme İlähī ser virdüñ gencüñe ḫazīne it İlähī sīne virdüñ sırıña ⁽⁴⁾deḫne it göz virdüñ nā-maḡremden saḫla ḫulaḫ mālāya‘nīden bekle ⁽⁵⁾dil virdüñ zıḫründen ayırma Rūḫ virdüñ ruḫānī ḫıl ‘ilim virdüñ ⁽⁶⁾raḫmānī ḫıl iman virdüñ dāyim eyle iḫsān virdüñ ḫāyim eyle ⁽⁷⁾vird öğretdüñ derdin vir söz öğretdün suzın vir ni‘met ⁽⁸⁾virürsin şükrin itdür eylük virürsin zıḫrin itdür baṣar virdüñ ⁽⁹⁾‘ibret vir baṣāret virdüñ ma‘rifet vir şem virdüñ raḫmet nesīmini ⁽¹⁰⁾koḫdur zevk virdüñ rūḫ ğıdāsını ṭatdur el virdüñ elüm ṭut ⁽¹¹⁾yük yükletdün bilüm ṭut Ayak virdüñ ayakta ḫoma ayak şunduñ **91b** ⁽¹⁾ayıkla ḫoma yüz virdüñ yüzüm ḫara eyleme Kerīm’sin itdügüme göre itm ⁽²⁾baş virdüñ başum aṣaḡa ḫılma ‘izzet-ile cān virdüñ alma Ciger virdüñ ⁽³⁾‘ışḫuñ odına biryān it dīde virdüñ şevkuñ derdile ⁽⁴⁾giryān it hūş virdüñ elest cāmından bī-hūş it ⁽⁵⁾ḫıred virdüñ maḥabbet ḫadeḫinden ser-hoş it ḫayāl virdüñ ⁽⁶⁾ġayruñdan ḫālī ḫıl derün virdüñ şevkuñ-ile mālī ḫıl ḫalb ⁽⁷⁾virdüñ ḫalb itme imān virdüñ selb itme vehim virdüñ ⁽⁸⁾ḫannās itme fikir virdüñ vesvās itme naḫar virdüñ fāsīd itme ⁽⁹⁾‘ilim virdün ḫāşīd itme ḫıyās virdüñ ‘aḫīm itme delīl virdüñ ⁽¹⁰⁾saḫīm itme ni‘met virdüñ nıḫmet itme minḫat ittün miḫnet itme ⁽¹¹⁾‘atā ittün belāya döndürme şafā virdüñ cefāya döndürme **92a** ⁽¹⁾ḫavās virdüñ kelal virme göñül virdüñ melāl virme māl virürseñ ⁽²⁾mār itme nūr virürseñ nār itme sürür virdüñ şürūra degşürme ⁽³⁾ḫuzūr virdüñ nā-ḫuzūra degşürme çü evvel ‘azab ittün āḫır ⁽⁴⁾‘azāb itme çü dünyāda setr itdün āḫirette ‘iḫāb itme şer‘ ⁽⁵⁾virdüñ şeri‘ atüm metīn it dīn virdüñ müteşallib-i dīn it ⁽⁶⁾‘ömür virdüñ ‘abes geçürme ḫayāt virdüñ çehle degşürme vücūd ⁽⁷⁾virdüñ senüñle bāḫı ṭut şıfat virdüñ senüñle şāfi ⁽⁸⁾ṭut ḫulḫ virdüñ saña yarar it

belî didirdün ber-karâr it ⁽⁹⁾rûh virdiñ tevḥîdüñ gencine emîn it yakîn virdüñ ḥazretüñe
⁽¹⁰⁾yakîn it dil tāvusına mecāl virdüñ vaşluñ ḥareminde cevlan ⁽¹¹⁾itdür cān tūtisine per
virdüñ ‘ışkuñ havasında tayran itdür **92b** ⁽¹⁾İlāhî eger ‘izzet ü na‘îm viresiñ gine şükr ü
şenā sen vir ve eger zaḥmet ⁽²⁾ü tîm itseñ gine teslim ü rızā sen vir eger ni‘met viresiñ
naẓarum mülîden ⁽³⁾ırma ve eger bela viresiñ ümîdüm müblîden kesme İlāhî ḥayrumı
ķazanda ⁽⁴⁾ķıl İlāhî rızāmı rızānda ķıl.

Beyān-ı Rızā

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Ḥaḳ yolında ‘ālî menzildür rızā
 Ehli oldur müctebā vü murtaẓā
- 2 Her ne ki Ḥaḳ’dan gele rāẓi olur
 Gice gündüz emri-le māẓî olur
- 3 Ger idersen sen rızāyı Ḥaḳ tāleb
 Ḥükmine var rāẓî olğıl rûz u şeb
- 4 Çün her işte sen rızān isteyesin
 Razîyı ḥükm-i Ḥuda olmayasın
- 5 Zehr olursa nûş it anı bî-gile
 Gerçi almaz bunu degme ḥavşala
- 6 **Ehli süble** menzil-i a‘lādur ol
 Müntehā-yı “cāhidü fînā” dur ol

⁽¹¹⁾Hikāyet

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

93a

- 1 Bir ulu var-idi dāyım şād idi
 Gönli gözi Ḥaḳķ-ile abād idi

- 2 Bir kişi şordı añ bi'llāhi neden
Kim sebeb nedür seni böyle iden
- 3 Ben seni bi-ğam görürem dünyada
Remze sırrın adı vir gel ey dede
- 4 Gel bina it bu merret sırrını
Anlayalım bu ma' ānī emrini
- 5 Didi nice olmayam ' ālemde řād
Kim rızası ĥaqqun itdi luşfu dād
- 6 Çün murādumca döner her dem felek
Her ne işlersem anı işler melek
- 7 Her kişidür bende-fermānum benüm
İřtiyārüm üzre devrānum benüm
- 8 Didi ol müşkilde budur itdifāk
Bunca ĥayr ü şer ola saña viflik
- 9 Didi değıl cān řulāğına açā göz
Bu me' abātı sır şerbetinden açā gör
- 10 Şanma müşkil sen anı asān olur
Ĥař rızāsın gözleyen yeksan olur
- 11 Ger rızā-yı Ĥaqq'a rāzī olasın
Sen surūrını dü cihānuñ bulasın
- 12 Her ne olursa rızāñ olur senüñ
Pes ģamı gelmez saña hiç nesnenüñ

93b

13 H̱asta olsañ sen rızā-ile olur
Neñ giderse hem rızāñ anda olur

14 Eyle olsa kişi n'içün incinür
Her ne olsa ne sebebden gücenür

(3) Hikāyet

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

1 Bir kişi sahilde giderken görür
Bir 'azizi baħre düşüp talbınur

2 Çağırup didi aña kim ey ħariķ
Kurtarayım mı yā olursın ħariķ

3 Didi benim ẖiç muradım yokdur
Emri H̱aķķ'un 'ālem içre çokdurur

4 Saña beni gel ħalāş it dimezem
Bu ħammī ħarķī daħı ẖiç yimezem

5 Olursa añun rızāsı p̱iş ü kem
'Ālem içre mest olur yaħūd 'adem

6 Ben murād idinmezem ẖiç bir nefes
Şol ki H̱aķ diler murādum o vü pes

7 Her ne kim taķdīr ider bilgil H̱udā
Pāk ü pākīze durur virgil rızā

8 Gerçi şūrette görünür zaħmeti
Liki var ma' nīde anuñ raħmeti

94a

9 Şûret ü ma' niyi bilgil sen yakîn

Kim biri naķş olur u biri nigîn

(2)İlāhî ni' metlerüne ğariķam beni aña maġrūr itme İlāhî fūrķatūñ odına ħarīķam (3)beni ebedi mehcūr itme İlāhî nem var-ise cümle senūñ keremūñ İlāhî neye (4)mālik-isem hep senūñ ni' amun ben ne olam benüm nem olur ķul (5)kimün-ise mülķ anuñ olur mālīķü'l-mülķ'sin küllī senūñ milketün (6)Ĥalıķu'l-ĥalksın cümlesi taķt-ı ķudretün İlāhî egerķi kaçan Mevlā (7)kerīm ü ķul muķtāc olur anda ziyāde du' a itmek lecāc olur ammā nice (8)ideyin ki ĥācet kişiyi söyledür ve derd ādemi aġladur ve senün (9)keremün sem' i ġünāh-karlar nālesin diñler ve ķabūlün sāyiller (10)ilĥāĥın sever nitekim Şeyĥ-ı a' zām *Fuşuş* 'ında ĥikāyet ider (11)ba' zı ehlu'llahtan rivāyet ider ki bir ġün acıķmış daķı **94b** (1)āġlamış, ehl-i ĥalden biri ġörüben tīñlemiş ol ' azīz eyitmiş (2)isti' cāb itme bu ĥālī ġörüp istiġrāb itme her nesnenün ĥikmetin (3)ġörmek gerek her ma' lulūñ ' illetin bilmek gerek anuñ-iķün acıķdurdı ki (4)āġlayam ol sebebden derd virdi ki iñleyem eger aġladuġum ĥoş gelmese (5)belā virmezdi eger iñleduġum istemese cefā itmezdi ilāhā Pādişāhā (6)Perverdigārā ben saña ne diyem ki saña ġizlū ola ve ben ne bildürem (7)ki sana maĥfī ola her ĥālūme nāzırsın ve her ĥālde hāzırsın (8)İlāhî-yi Ĥudā-yı bī-ķün vü ey ķādir-i kūn fe-yekūn saña lāyık midĥati (9)ben idemezem ve saña münāsib şıfātı ben diyemezem seni gine sen (10)şenā idebilürsin ve saña ne demek gerek sen eda idebilürsin (11)ben her ne öġersem ' aķl-ı ķāşırūm irdüġince ben her ne söylerisem fehm-i **95a** (1)nāķışum yitişdüġince

Ebyāt

[Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Fe'ûlün]

1 ' İlmünde senūñ Ĥudā-yı ' ālem

Ĥayretde hemīşe rūĥ-ı a' zām

2 Tesbīĥ-i müsebbihān-ı eflak

Subĥāneke naĥnu mā ' arafnāk

3 Ādem ki ĥalīfe-i mu' allā

Ser-geşte-i rabbenā zalemnā

- 4 Aḥmed ki ḥulāṣadur vücūdda
Lā uḥṣī senā'idür sücūdda
- 5 Anlar ki çalışdı güft ü güya
Vākıf olmadı tār-ı mūya
- 6 Anlar ki dil tavaf-gāhdur
Ser-geşte dilān-ı lā ilāhedur
- 7 Ḥarfī ki dir anı ehl-i taḳlīd
Ḥorsendi-yi ṭab' 'dur ne tevḥīd
- 8 Tevḥīd-i Ḥudā kitaba şıgmaz
Takriri anın ḥiṭāba şıgmaz

(10)İlāhī Seyyidī ve Mevlāyı bize senūñ ni' metlerini hep kaçan bildük ⁽¹¹⁾kim “felā ta' lemū nefsūn mā uḥṣī lehūm min ḳurratin a' yūnin” 95b ⁽¹⁾Āḥiret ni' metlerinden bizüm ḥaḳḳımuza gelmişdür ilāhī biz senūñ eylüklerin ⁽²⁾kaçan añladuk kim “mā lā ' ayunu naḳartü ve lā izen semi' tü ⁽³⁾ve lā ḥaṭeru ' alā ḳalbi beşeri” cennet eylükleri-le bize beşāret-⁽⁴⁾içün itmiştir ilāhī bir peşşe ḳanadınun-ki “e' ddünya cünāḥe ⁽⁵⁾ba' üdetin” ne ḳadar tül ü a' rzı ola kim bir cennete nümūdār ola ki ⁽⁶⁾“ arḍuhā ' ardü'ssemāvātü ve'l ' arḍine” ve bir ' aḳl-ı ⁽⁷⁾ḥurde-bīnūñ ne ḳadar idrāk ü farzı ola ki bir ḥāneye ketḥudālīḳ ⁽⁸⁾idebile ki cem' ola anda evvelīn ü āḥirīn raḥmetün deryāsından ⁽⁹⁾'āleme bir ḳatre saçtun her kişi henüz şükrinden ' āciz ü ser-gerdāndur ⁽¹⁰⁾ve maḥabbetün cāmından cihāna bir cür' a dökdüñ, her mevcūd henüz sükrinden ⁽¹¹⁾mest ü ḥayrāndur ' izzün saṭvātından bir saṭve yitişdi 96a ⁽¹⁾her zerre-yi deng ü derva etdi ' ışḳun āvāzesinden bir şadā belürdi ⁽²⁾cihānı pürlev levü ḡavḡa itdi kelimāt-ı lā-nihāyet-i ezeliyyeñden ve ḥurūf-ı ḡayr-ı ⁽³⁾mütenāhiyye-i lā-yezāliyyeñden iki ḥarfle on sekiz biñ ' ālemi ifrāz itdüñ ⁽⁴⁾ve na' üt-i kemāliyyete ilāhyeñden ve āsumā-yı raḥmāniyye cemāliñden bir ⁽⁵⁾ism-ile cemi' -i kāyinātı ibrāz itdün ilāhī dāyima zikrūñı dilimden ⁽⁶⁾kesme ki nām-ı kerīmüñ diller ārāmıdur ilāhī yaduñı gönölünden giderme ki ⁽⁷⁾yād-ı şerifüñ gönüller dāmıdur ilāhī kelāmuñ işitmezsem durligümdendür. ⁽⁸⁾İlāhī cemālūñı görmez-isem körligümdendür

Ebyāt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Çün semāda āfītāb olur ayān
Çeşm-i a' mī görmez-ise ne ziyān
- 2 Göremezsın sen gözüñ bī-nūrdur
Böyle şanma Hāk kılından dūrdur
- 3 Ol bize bizden durur gāyet yakın
İnanur buña şu kim buldı ya' kın

96b ⁽¹⁾İlahi göz midür ol ki her zerrede seni görmeye ilāhī kulağ mıdur ol kim ⁽²⁾her şadādan seni işitmeye dervişler dirler ki semā' ḥalāl šāhid mubāḥ ⁽³⁾amma şol sema' dur ol ki sa' ādet vire şol degüldür ki ⁽⁴⁾şeķāvet getüre ve şol šāhiddür ol ki şehāvet vire ⁽⁵⁾ve şol degüldür ki şehvet artura nitekim ba' zı **ehlu'llāha** ⁽⁶⁾şorulur semā' nicedür? Eyitdi müstemi' kimdür? Ve didiler kim šāhid nedür ⁽⁷⁾gören ne kişidür? ilāhī zāhid zühde vü 'ibādete ṭayanursa ⁽⁸⁾ārif olana yār yiter 'ābid cennet ü na' im umar-ise şūfī ⁽⁹⁾olana diār yiter amma saķın iy 'aziz şūfī yürüyen ve dervīşi ⁽¹⁰⁾şol görünen şanma şūfī şol ten degüldür ki gāh yir gāh içer ⁽¹¹⁾şūfī ol beden degüldür ki gāh ṭurur gāh gezer şūfī şol **97a** ⁽¹⁾āb ü ḥāk degüldür ki heyūlāni ola şūfī şol zāt-ı pāk ⁽²⁾degüldür ki cismāni ola şūfī cān degül cānuñ cānıdur şūfī ⁽³⁾iki 'ālemūñ cānānıdur şūfī bir nūrdur ki görüne ḥayālīdür şūfī ⁽⁴⁾bir rūḥdur yürüyen mişāldür şūfī nedür yine şūfī bilür biz söyledüğümüz ⁽⁵⁾sezinmedür dervīş olanı gine dervīş bilür ṭaşradan söylenen ⁽⁶⁾yaķışturmatur İlāhī benligüm perdesini götür beni benden nihān eyle ⁽⁷⁾çün ben benligüm görmeyem dīdārunı ayān eyle İlāhī bir göz-ile iki ⁽⁸⁾nesne gözükmeyse hergiz baña beni gösterme ve bir ḥāneye iki ketḥudā ⁽⁹⁾sıgımazsa göñlüm evine beni givirtme İlāhī ben dimeg-ile bulunmazsañ ⁽¹⁰⁾baña ben didürtme İlāhī kāl ü kıl bu yolda ḥicāb-ise sen didürtme ⁽¹¹⁾İlāhī eger 'aded şirk olur-ise aradan sen def' it **97b** ⁽¹⁾ve eger hestlik cübbesi 'āyık olursa gine sen ref' it İlāhī seni ⁽²⁾dur şanurlar amma cāndan ḳarībsın İlāhī ben ne diyem ki sırrımuñ ⁽³⁾sırrına raķībsın İlāhī sen bize yaķınsın biz göremezüz sen bizimle bilesiz biz bilemezüz

Ebyāt

[Meʿûlü/Meʿâ'ilün/Fe'ûlün]

- 1 Ey beste-i çār mīḥ-ı erkān
Bu mıydı saña bu yolda erkān
 - 2 Kim aldayadı seni bu şüret
Bu bu' d saña ola zārüret
 - 3 Ol saña yakındur u gözüñ yok
Düşürdüñ araya perdeler çok
 - 4 Gözüñ açılardı sen görürdüñ
Sensin gine düşmenüñ bilürdüñ
 - 5 Senden ulu düşmenüñ bulunmaz
Sen kılduğunu kimesne kılmaz
 - 6 Ey gom-şode var seni taleb kıl
Sen saña gereklü sen taleb kıl
 - 7 Kūteh-naẓar olma gey şaķın sen
Gelmedi senüñ gibi ādemden
- 98a**
- 8 İksirüñi düzdi dest-i kudret
Aldı ele āb ü ḥāk-i ḥikmet
 - 9 Maḥmūr-ı çihil şubūḥ kıldı
Şāyiste-i şad fütūḥ kıldı
 - 10 Virdi aña tabi' at-i giyāḥ ol
Gerçi dü cihāna kıldı şāḥ ol

- 11 Anda ƙodı ƙuvvet-i nebāti
Hem virdi ƣalkıƣat-i ƣayātı
- 12 Erkana virüb temām tertīb
Bir cism-i laṭīfı ƣıldı terkīb
- 13 Pes rūḣ bağışladı ƣatından
Cān virdi o cisme ƣazretinden
- 14 Pes pertev-i rūḣ-ı rāḣat-efzā
Nefs itdi teninde ol hüveydā
- 15 Çün nefis-ile oldı āşinā ol
Oldı bu belāya mübtelā ol
- 16 Ƙıldı anı bu netāyic-i ḣāk
Bir bende-i ḣall ü aƣd-i eflāk
- 17 Terki vaṭan itdi ƣodı yekbār
Pes ƣaldı bu ḣıṭṭada giriftār
- 18 Bu soḣbet-i āb ü āteş ü bād
İtdürmedi rūḣa ehlini yād
- 98b**
- 19 Nefs oldı bu rūḣunun hicābı
Oldur saña çektüren ‘azābı
- 20 Her gerden-i müdde‘ide bārı
Her dīde-i ma‘ nevide ḣārı
- 21 Her ḣırş u ṭama‘ nedīm ü yārı

İklīm-i shehevāt anuñ qarārı

- 22 Oldı dile dāyima münāfıķ
Şeytan ü hevā ile muvāfıķ
- 23 Her dıl ki açıldı bestesidür
Her ten ki şahīķ ħastesidür
- 24 Ol düşmen-i evliyā-yı merĥūm
Ol reh-zen-i enbiyā-yı ma‘ şūm
- 25 Bel‘ am ki seg oldı āķır-ı kār
Efsāne-i nefse uydı yekbār
- 26 Nefs olmasadı arada mülĥaķ
Kim-idi diyen ‘aceb ene’l ĥaķ
- 27 Fi’l-cümle belā-yı ‘ālem oldur
Ser-fitne-i ĥāk-i ādem oldur
- 28 Bir ĥūb u hezar dürlü ta‘ bīr
Bir ĥarf ü biñ ola anda tefsīr
- 29 Ey dıl aña gel berī sen uyma
Cān-ile anı araña ķoyma
- 99a**
- 30 Gider nażarın bu āb ü ĥākūñ
Būyın alasın o cān-ı pākūn
- 31 Ki o būy-ı ĥayāt-ı cāvidāni
Ol rehber-i āb-ı zindigāni

- 32 Nefs ü ten ü ʔabʕ unı rehā kıł
Senden seni yaʕ ni kim cüdā kıł
- 33 ʕ Ālem kamu hılkatine hayrān
Sen gāfil olıcağaz ne derman
- 34 Hey olma hevāya böyle mağrūr
Cümle senüñ-ile cümleden dūr
- 35 Her şüret-i hūb u zıřt senden
Hem dūzağ u hem behiřt senden
- 36 Levh ü qalem ile ʕ arş ü kürsi
Āyinen içinde her birisi
- 37 Peydā vü nihān u būd u nā-būd
Bağ levhun içinde cümle mevcūd
- 38 Dilden var-ise eger niřanuñ
Var anda zemīn ü āsumānuñ
- 39 Saʕ y eyle götürigör hicābuñ
Rūřen ola māh ü āfitabuñ
- 40 Basağ ola eger dilünde bu ferş
Zāhir ola ustūyi ʕ alaʕ ʕ arř
- 99b**
- 41 Ey bī-ğaber-i cihān-ı maʕ ni
Nice kılayın beyān-ı maʕ ni

- 42 Dil āteş ü zehre-i nefes yok
Dermān ne idem ki dest-rest yok
- 43 Na‘ leyn ü ‘ aşā durur hicābuñ
Gider ki yitişmeye ‘ itābuñ
- 44 ‘ Aqluñ saña bir ‘ aqīledür bil
Anlasana bunda hīledür bil
- 45 Sen olma hemīşe böyle ġāfil
İgende bu ħord u ħaba mayil
- 46 Efsürde dile nażar demīdür
Senden saña bir ħaber demīdür
- 47 Baş üstine ħidmet it kalem ol
Beste-kemer ü tehi-şikem ol
- 48 Ĥidmetde idin kalem bigi var
Bir çehre-i zerd ü çeşm-i ħūn-bār
- 49 Var levḥ-i fenāda bir raqam қо
Gel bām-ı cihāna sen ‘ alem қо
- 50 Şāḥī ki bülend ola teber yir
Ney çün ki neyem didi şeker yir
- 51 Ol kim kafeş-i vücūd içinde
Meşgūl-i ziyān u sūd içinde
- 100a**
- 52 Kūteh-nażar ü ḥasīs-himmet

Olur dün ü gün esîr-i töhmet

- 53 Ey bülbül-i ravza-i muḳaddes
Murdâr yiyüben olma kerkes
- 54 Ey murğ-ı havâ-yı lâ-yezâli
Dil-dâde-i dâne-i ḥayâli
- 55 Var uç ki degül bu yir ḳarârũ
Olmaz bu havada saz-kârũ
- 56 Ey bâz fenâ âlın şikâr it
Pes sa‘ id-i şehte var ḳarâr it
- 57 Ey cûy dime ki ḳanı deryâ
Cûyuñda yidi deñiz hüveydâ
- 58 Ey ḥas ki hemin gözüñde sâḥil
Ḳuru keḫ olur elünde ḥâsıl
- 59 Gevher ide vü şedef-şiken ol
Ġavvâş-ı muḥîṭ-i ḥîşten ol
- 60 Bir pâre mücerred ol şıfatdan
Al baḥri muḥîṭ-i ma‘ rifetten
- 61 Senden seni gel beri cüdâ it
Bir laḫza yeri seni reha it
- 62 Ger ğayr-ı Ḥuda’yı yuyasın sen
Ḥalkı vü Ḥuda’yı tıyasın sen

100b

- 63 Maqbūli olasın ol cenābun
Bī-vāsıta ırcı'ı hıṭābun
- 64 Senden gider-ise bu kemiyyet
Ol dem bilesin nedür ma' iyyet
- 65 Yoklık çü temām ola muḥakḳak
Sem'e ire na'ra-i ene'l ḥak
- 66 Buraya nihāyet-i tarīkat
Burada ḥulāşa-i ḥakīkat
- 67 Divane olur hezar 'ākıl
Āsūdedür ol kişi ki gāfil
- 68 Ey ḥām-ṭama' ko herze gūyi
Küstāḥ-revī vü ḥīre-rūyi
- 69 Gelmiş gelecek cemī' -i ḥayrān
Subḥāneke innī ente gūyan guyan
- 70 Ey dil yörü var ḥamūş otur sen
Bī-çeşm ü zebān ü gūş otur sen
- 71 Ḥurşidi görür mi çeşm-i ḥuffaş
Niçe seḥun-ı güzāf ü kılmaş
- 72 Her perde ki var ḥayāl-bāzī
Her naḳş ki görünür mecāzī
- 73 Rūḥun daḥı bil ḥayāle beñzer

Geh bedr ü geh hilale beñzer

101a

74 Var ҡo bu Һayāli Һaққ'a baқ sen
Һak nūrla ҡıl Һayāli Һaқ sen

75 Ger sen göresin Һayāl-ile Һaқ
Ol Һaқ degül anı bil ki muṭlaқ

76 Gördüm Һanup olma gey saқın mest
İster-iseñ it Һayāli yekdest

77 Virmeye saña saқın ki her bād
Ney gibi hemīşe ҡuru feryād

78 Ҡılmaya **seni saқın ki** maғrūr
Pervāne gibi ziyā-yı her nūr

79 Ey zerre irem dime āfitāba
Tek Һabr idebil ıraқda tāba

(7)İlāhī her kişinūñ bir ғurı var İlāhī her derūnuñ bir nūrı var her (8)gözūñ bir tecellisi var ve her dilūñ bir tesellisi var her başıretūñ (9)bir 'ibreti var ve her göñlūñ bir ғayreti var her serūñ bir sevdası var ve (10)her sırruñ bir süveydāsı var her rūḥuñ senden bir baқşışı var ve (11)her tenūñ senden bir pūşışı var her dehānuñ senden bir lezzeti var **101b** (1)ve her lezzetūñ bir dürlü ni' meti var her şeyḥun ḥazretūñden bir ma' rifeti var (2)ve her mürīdūñ kudretūñden bir şıfatı var her bī-çāreye keremūñden (3)bir çāre var ve her ғam-gīn göñüle luṭfundan bir ḥam-ḥāre var (4)ve her bendenūñ bir yüzden ' izzeti var ve her bī-devletūñ bir dürlü (5)devleti var her kahelde bir dürlü çal' Aқlık var ve her murdarda (6)bir yoldan pāklik var her şūret bir ma' nisüz bulunmaz ve her ma' ni (7)bir şūretsüz olmaz şūret ki ma' nisüz ola ale beñzer (8)ma' ni ki şūretsüz ola Һayāle beñzer İlāhī her nesnede senden (9)bir nişān var amma bī-nişānsın İlāhī her mekānda senden eşer var (10)ammā bī-mekānsın

İlāhī her ‘āşıkun kūşe-i cigerinde senüñ ⁽¹⁾celālün tecelliyâtı saṭavatından bir dağ var
 İlāhī her ‘ārifün **102a** ⁽¹⁾hāne-i dilinde senüñ cemālün işrākātından bir çırağ var İlāhī her
 mevcūdun ⁽²⁾nūrı senden ve her mümkinün zuhūrı senden her ‘āşıkun maḥbūbı sensin
⁽³⁾her ṭālibün maṭlūbı sensin her sācidün mescūdı sensin her ‘ābidün ⁽⁴⁾ma‘būdı sensin her
 kāşıdın maḥşūdı sensin her ḥāmidün maḥmūdı ⁽⁵⁾sensin her zākirün mezkūrı sensin her
 şākirün meşkūrı sensin

Ebyāt

[Mef’ülü/Mefā’ilün/Fe’ülün]

- 1 Sīnün ṭalebünde hırқа-pūşān
Sīnün hevesünde bāde-nūşān
- 2 Birisi ṭurup ider münācāt
Ṭurmaz birisi gezer ḥarābāt
- 3 İkisi daḥı ṭurup seni ister
Ser-çeşme sen olıcaḳ ya ne ister
- 4 Miḥrāb-ı cühūd eger küniştür
Oḳuduḡı anuñ da ser-nübüştür
- 5 Hindu ki büte ṭapar hemīşe
Ṭurmaz saña yalvarur hemişe

102b

- 6 Nāmuñ durur cümleye nişāne
Bu deyr ü şalīb bir bahāne

⁽²⁾İlāhī eger bir kişi mescīd ü miḥrāba gire zıkr ü vird senüñ ve eger mey-kede vü
⁽³⁾ḥarābāta vara şevḳ u derd senüñ ve eger kelisa temāşa itmek istese ⁽⁴⁾bir bölük hicrün
 sūhteleri tersālardur yanub yörürler ve eger put-⁽⁵⁾perestler görmek isteye bir bölük
 fūrkatün āvāreleri muḡan⁽⁶⁾lardur çağırup gezerler İlāhī cümlesi hemīn bir būya yiler İlāhī

cemi‘-i ‘ālem ⁽⁷⁾hemîn güft ü gūya yiler ‘izzetüñ kadehinden kimesneye bir cür‘a virmedüñ ⁽⁸⁾hemîn koğusından mestlerdür vücūdun haqīkatinden kimseye nesne ⁽⁹⁾tuydurmadun hemîn pertevinden hestlerdür İlähî iy delîl-i her ⁽¹⁰⁾ber-geşte ve iy reh-nümâ-yı her ser-geşte iy ağâz künende-i cihân bedîd ârende-i ⁽¹¹⁾nihân iy firâzende-i hayme-i bî-sütûn iy fermân-fermâ-yı dīvân-ı kün fe-yekûn **103a**

⁽¹⁾**Ebyât**

[Mef‘ûlü/Mefâ’ilün/Fe’ûlün]

- 1 Ey dîde-i güşây-ı dur-bînân
Sermâye-dih-i tehi-nişînân
- 2 İy cılve-kün-i bahâr-ı handân
Bînâ-kün-i çeşm-i hüşmendân

⁽⁴⁾Gönül bağını lutfun nesîmi ile ma‘ mür kııl ve cân gülzârını mihrün hevâs ile ⁽⁵⁾pür nûr kııl. Dil tıflına ezel mekteb-hânesinden virdigüñ sebaķı ⁽⁶⁾īmānı ezber itdür ve cân tūṭisine kuds şekeristânından tadırdıgüñ ⁽⁷⁾şekeri keremüñden mükerrer itdür İlähî elest mestligi müdām it ilâhî ⁽⁸⁾ “**belî ‘ahdini**” ber-devām it İlähî ‘aşķ cāmın tolu şün ilâhî ⁽⁹⁾ğurûr şarābın şulu şun ilâhî ni‘ met virdükçe şükür senden bela ⁽¹⁰⁾verdükçe şabır senden ni‘ met ü bela senüñ firistādeñ ve her şükr ü ⁽¹¹⁾rızā senüñ dāduñ Eyyub’uñ şabrın ögersin şabûr sensin **103b** ⁽¹⁾kullarunuñ şükrin ögersin şekûr sensin müttefîķini ḥamd idersin ⁽²⁾Vehhâb sensin tā’ibini medḥ idersin Tevvâb sensin ma‘ şum⁽³⁾larun ismetin ögersin ‘ Āsım sensin muķsiṭlerüñ kısmetin ögersin ⁽⁴⁾kāsım sensin İlähî her kime kim şabır naşib itdün devlet anuñ ⁽⁵⁾ve her kime ki nefsi mukadder itdün ‘ izzet anuñ.

İşâret-i Şabr

- 1 Merd-i ‘ākıl dāyima şābir gerek
Nef‘ ü zarda Rabb’ına şāķir gerek
- 2 Sen şikāyetten belā vaktinde kaç
Şabr it ele şabr miftāḥu’l-ferec
- 3 Şabr gine nî‘ meti cālib olur

Merd-i şābir nefesine gālib olur

- 4 Şabr olur in‘ām-ı perverdigar
Az kişiyе ruzi kılur Kirdigar
- 5 Hıaş erenler kim göre Hıak’tan belā
Bī-tağayyür dirler aāa merhabā
- 6 Merd-i ‘āmī kim igen agāhı yok
Gāhi şabr olur aña vü gāhi yok

104a

- 7 Şabr bil bir şāhtur handān ü ter
Mīvesi luţf olur anuñ ser-be-ser
- 8 Gör ki bunca evliyā vü enbiyā
Şabr idüben gördiler renc ü ‘anā
- 9 Şabr-ı Eyyüb nebrī-yi hıod temām
İtdi tafşīlin hadīs ü hem kelām
- 10 Es-şabūr’ı bilgil anuñ nāmıdur
Her kişiyе şabr anuñ in‘āmıdur
- 11 Mazhar-ı hıaqq’ı ol ismün ol durur
Gerçi şābir bir cihānda bol durur
- 12 Her kimün kim şabrı vardur genc anuñ
Her kimün kim genci vardur renc anuñ
- 13 Bu cihānuñ ‘ādeti böyle durur
Genci anuñ renc-ile bile durur

- 14 Şabr dervîşe hemîşe kâr olur
Şabr olmamak fakîre ‘âr olur
- 15 Devlet aña şabr ola pîşesi
Şabr ola Hâk yolında tûşesi
- 16 Şabr gerçi bu yoluñ bir menzili
Lîk şabra şabr gâyet müşkili
- 17 Hâş kullar şabrı kılurlar maşar
Hâş -ı hâş olan kılur andan güzer

104b

- 18 Şabr olur anlara ednâ maḳām
Şabra şābirler olur anlar müdām

(2)İşāret-i Faḳr

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

- 1 Kim ki olur şābir-i renc ü belā
Olur ol **olur fūṣa** pādişā
- 2 Faḳrdur tevḥīdün evvel menzīli
Faḳrdur pāk eyleyen cān ü dīli
- 3 Faḳr odur kim nefsinı teslim ide
Rāzı olup faḳrı ol ta' zīm ide
- 4 Faḳrına ḥoşnūd u hem şākir ola
Faḳr içinde Rabb'mı zākir ola
- 5 Ḳalmaya göñlinde fikr-i neng ü nām

Bir ola atında cümle aşı u ‘ām

6 Gice gündüz ‘uzlet ide pīşe ol
Bu cihāndan ola bī-endīşe ol

7 İhtiyār eyleye alvet kūşeyi
Rabb’ına ıla tevekkül pīşeyi

8 Faqrınuñ adrīni bile dāyim ol
Faqrınuñ üstinde ola āyim ol

9 Faqrı bile ki ne cevherdür laıf
Faqrı bile ki ne aşılettür şerīf

105a

10 Faqrı sen görme igende serserī
Faqr olur iki cihānun mefarī

11 Faqr naş-ı defter-i nā-būddur
Faqr ırmen-süz-ı her mevcūddur

12 Faqr olur bilgil cemāli dervīşün
Faqr olur bilgil kemāli dervīşün

13 omaz ol endişe-i dūnyā vü dīn
omaz ol ırs u heva vü kibr ü kīn

14 Faqr çün kim mūmkine imkān virür
Pes sevādū’l vechi fī’ddārīn olur

15 Bir beñ olur üsn içinde ol sevād
Bāğ-ı dilde dāne-i dām-ı murād

(7)İlāhī zāhidlerüñ senden cennet umarlar-ise ‘āşıqlaruña (8)dindārun besdür İlāhī ‘ābidlerüñ senden behişt arzular-ise (9)‘āriflerüñ envārun besdür İlāhī zühhād saña ücret-ile kullık (10)iderler-ise ben kılun kulluksuz keremüne sığındum İlāhī (11)‘ubbad müzd-ile ‘ibādet kılurlar-ise ben za‘īf ‘ibādetsüz **105b** (1)rahmetüne tayındum İlāhī ne faẓiletüdür ki dostlaruña virdün (2)her ki anları bildi seni buldı ve her ki seni buldı anları bildi (3)İlāhī ‘āriflerüñ ayağı altında cennet bir dikendür İlāhī seni (4)sevenlerün nazārında cehennem bir gülşendür şūfī olan behişt ü hūrī (5)n’eyler anda bir göz var ki her baķduđını behişt eyler İlāhī Seyyidī (6)ve Mevlāyī üç ‘aẓīm afet var kim beni anlardan sen bekle (7)ve üç büyük fitne var kim beni anlardan sen sakla biri vesvās-ı (8)şeytāni ki sana şıgınu ram şerrinden ve biri hevā-yı nefsāni ki (9)sen hālāş eyle mekrinden ve biri ğurur-ı nādāni ki sen saklayuvir (10)sekrinden İlāhī halkuñ kerīmleri hıuķ-ı şoĥbet-i üns ü vaĥdeti (11)unutmazlar ve dünyā muşāhibleri ĥarīfān-ı meclīs-i ‘ış ü ĥalveti **106a** (1)ferāmuş itmezler ĥāşā senüñ kerem-i ‘amīm ve ĥulķ-ı kerīmünden ki ezel (2)bahārī ve kıdem murġızārında gülüstān-ı kudūs ve büstān-ı üns içinde (3)elest şoĥbet-gāhı ve vaĥdet bārīgāhında celīsān-ı bisāt-ı (4)ķurbet ve hem-nişīnān-ı hengām-ı ‘işret itdüğün kullarını (5)ĥazretüñden bi’l-küllīyye maṭrūd ve rahmetüni añlardan mesdūd ve (6)vişālüñ kūyından temām dur ve cemālüñ tecellīsinden ebedī (7)mehcūr idüb cehennem āteşinde ĥarīķ ve heyūla denizinde ġarīķ (8)ķoyasın İlāhī ey kerīm-i kār-sāz ve ey rahīm-i bende-nüvāz ey yektā-yı (9)bī-diger ve ey dānā-yı bī-eger ve ey tevānā-yı bī-meger luṭfuñ-ile (10)ben za‘īfünī yād itsen ne var İlāhī nefsüñ ġādirleri çoktur (11)‘ināyet senden İlāhī nefsüñ müdāhineleri öküşdür **106b** (1)hidāyet senden İlāhī ben ol nādān ü kemden kemem kim ben (2)direm bilmezem ben kimem İlāhī ben bir za‘īf üftādeyem nefis elinden (3)‘āciz ü dermāndeyem nefis diyü söylemezem bilmezem ki nedür (4)her ğün elinden ağlaram ĥaberüm yok ki ne nesnedür.

(5)İşāret-i Ma‘rifet-i Nefs

[Fā’ilātün/Fā’ilātün /Fā’ilün]

- 1 Ma‘rifet yolında olmazsın dürüst
Tā ki nefsüñ bilmeyesin sen nūĥust
- 2 Didi ol kim anlamışdur bu rehī
Ĥaķ-şīnās ol kim ola nefis āgehī

3 Nefsdür alvā-yı pür zehr ü cefā
Luṭf-ı aḳ ālūde-i ḳahr u   anā

4 Nefsdür aṣūb-ı ef  āl-i ḥudā
Andan olmaz h  bu ḥālet cūdā

5 Geh iṭā  at gāhı isyān i re ol
Geh hidāyet gāhı tuġyān i re ol

6 Geh libās-ı put-perestān ol giyer
Geh ḥudāl k da  visine ol yiler

107a

7 Gāhı   ıṣḳdan dem urur   āṣ k deg l
Geh muḥibbem d ril r ṣād k deg l

8 İ medin bir c r  ayı mestlik ider
Görmedin ol yokl ġı hestlik ider

9 Ḥāne-i ṭā  atde geh bir pārsā
Gāh olur ḳallāṣ-ı bāzār-ı hevā

10 Gāh emmāre durur nefs n sen n
İṣi g ci fitnedür bilgil anın

11 Ṣol gönül kim pey-rev-i emmāred r
Ma  rifet ilinden ol avāred r

12 Nefs-i emmāre   aceb ġaddāred r
Yidi baṣlu mār-ı merdüm-ḥāred r

- 13 Vaşfin idersem eger emmārenün
Ger dir-isem hālın ol mekkārenün
- 14 Söz uzanur līki diyem muhtaşar
Tā kılasın dāyima senden hāzer
- 15 Nefs taḳvīden kaçub çün ‘āḳ olur
Nām-ı emmāre aña itlāk olur
- 16 Bu kovayı kıllanur her yaña ol
Hükm ider nice dilerse saña ol
- 17 ‘Ucb u buhl ü hırş u hubb-ı cāh ü māl
Buğz u hıkd ü şetm ü gamz ü kıl ü kıāl
- 107b**
- 18 Ekl ü nevm-i vāfir ü hem kibr ü kīn
Dağı olmaḳ münkir-i merdān-ı dīn
- 19 Hem nişat u hem batālet hem baṭar
Dağı niçe buncılayın kııl güzer
- 20 Cümlesi emmārenün aḥvālidür
Nefsünün bil ol maḳāamda hālidür
- 21 Kim ki aña uyuban maḡrūr olur
Ol Hudā ḥaḳḳı Hudā’dan dūr olur
- 22 Kim murād-ı nefsinı ol kār ider
Gülşen-i ṭāb’ın temāmet hār ider
- 23 ‘Ucb odur kim nefsi-i şom özin görür

Her ne iş kim işler-ise begenür

24 Mu' cibüñ içi tolu bād-ı hevā
Merd-i mu' cib düşmen-i hāş-ı Hudā

25 Kibr çün vaşf-ı pelengān ola ol
Kibr iden hāşā ki insān ola ol

26 Hırş çün kim san' at-i mūş-ı pelīd
Vech yok ādemde hırş ola bedīd

27 Hubb-i dünyā mazhar-ı zulm ü fesād
Hubb-i dünyā ma' den-i cehl ü ' inād

28 Hubb-i dünyādan kopar buhl ü emel
Hubb-i dünyādur viren dürlü hālel

108a

29 Menşe'idür cümle çirkin hāletün.
Re'sidur her bir yaramaz hāşletün

30 Hubb-i dünyā şeh emel meydānıdur
Hırş goy u cāh anuñ çevgānıdur

31 Nefsüñüñ bil anı şirk-i aşgarī
Bu hadīs-i hāzret-i Peygāmbērī

32 Kim riyā iderse şaınma merd anı
Dīn yolında şanma ehl-i derd anı

33 Tāc ü hırka giyer ü zerrāk-ı dīn
Dervīşündür tāc-ı terk-i ' ālemīn

- 34 ‘Ālimi ki ‘ilmi cāh-içün okur
Ol mürāyi şofidan bed-ter olur
- 35 İçi tolu kibr ü kīndir Hakk’a ‘āk
Söze gelse her sözi bir tūmturāk
- 36 Gāh hikmette dirilür usitād
Bilmez andan illā ol bir kuru ad
- 37 Gāh da‘vī-yi fekāhet eyler ol
Yok yire halka sefāhet ider ol
- 38 Hikmet istersen gönül levhine bak
Tā ki saña ‘aql-ı kül vire sebak
- 39 Niçeye dek maḥv ü şarf ola işün
Var birez gün Hakk’a şarf it teşvīşün

108b

- 40 Cānı feth it ismüñi ref‘ eylegil
Nefsi kesr it şerrinī men‘ eylegil
- 41 Māzī vü müstaḳbeli ıo ḥālī gör
Her bir anda sen kemālün ālı gör
- 42 Ey giriftār-ı yecūz u lā-yecūz
Ḥālünı gör çoğ olur ‘ālemde söz
- 43 Hey’et okursan derūna kıl nazar
Kim yir ü gök yıldız olmış ser-be-ser

- 44 ‘ Arş u kürsi yirde gökte her ne var
Cümlesini şöyle bil gil sende var
- 45 Şol ki anuñ ‘ ilmi hevā içün olur
Ānuñ işi āh ü vā ile qalur
- 46 Ol sebebdan gice gündüz āh ü vāh
Eylerem kim ‘ ömri kıldum ben tebāh
- 47 Okudum yazdum hevā yolında ben
Harf okumādum Hudā yolında ben
- 48 ‘ Ömrümün geçti çoğı tadrīs-ile
Līki qāl ü qıl-ile telbīs-ile
- 49 Umaram Haq bāri şimden girsın
İşimün hayr ide biñde birisin
- 50 Luṭfı çokdur ol Kerīm-i kār-sāz
Luṭf idüp şāyed kıla bende-nevāz
- 109a**
- 51 Bu şıfātı nefsten kıla cüdā
Olur-ise bāri levvāme qalā
- 52 Anda fī’l-cümle bulunur hayr çün
Anuñ ehli olmaz igen daḡı dün
- 53 Ol daḡı gerçi olur nezdīk-ter
‘ Āqıl-isen qıl ikisinden güzēr
- 54 Pes bu gez nefsün saña hoş dām olur

Aña ol dem mülhime bil nām olur

- 55 Bir adem bundan eger bālā ola
Mume inne oluban zībā ola
- 56 Mume inne olur ol H'a yaın
ābil i esāar-ı Rabbu' l- ālemīn
- 57 Mazen-i alā u evāf-ı kemāl
Müstefiz-i feyz-i envār-ı celāl
- 58 ün gide ol ıla terk-i h ü āb
İide H'dan hāb-ı mestetāb
- 59 Ger dilerseñ bulasın otdan necāt
İdegör tehzīb-i alā u ıfāt
- 60 Hāb-ı afletden seni bīdar ıl
Bir zamān var cüst ü cū-yı yār ıl
- 61 Rūz u eb derd-ile sa başuna h
Dūr aldı senden ol mabūb-ı pāk

109b

- 62 Kūy-ı H'ı eyledüñ deyr-i muān
Hānesini bir mülevves h-dan
- 63 Rū-ı miskīni odun zindānda sen
Ol dil-i bī-āreyi dermānde sen
- 64 Var dūrū kim rūı āzād idesin
Bu dil-i virānı ābād idesin

- 65 Tā zemān içindesin üftādesin
Ger zemān içünde ola āzādesin
- 66 Nefs olur bil merkebi cān ü dilüñ
Nefsi bil evvel ki oldur müşkilüñ
- 67 Her kimüñ taqvī olursa rehber
Olur ol dünyā vü ‘uqbi serveri
- 68 Ger zen ü ferzend cümle düşmenüñ
Haq yolında cümlesidür reh-zenüñ
- 69 Olma gāfil virme gönül bunlara
Gey şaķın aldanmağıl sen anlara
- 70 ‘İsi’yi bilmez misin bir sūzeni
Çārḥ-ı çārümden geçürmedi anı
- 71 Milk-i tecrīd içre bir şāh-iken ol
Gör ki bir sūzen nice bağladı yol
- 72 Dü cihān bir sūzene degmezdi çün
Faḥr-ı ‘ālem ḥazretinde dün ü gün
- 110a**
- 73 Heft çārḥı geçti ‘arşa çıkdı ol
Cebra ’ili yolda ḳodı gitdi ol
- 74 Çöpçe gelmezdi gözine çün cihān
Olmadı andan aña çöpçe nihān

- 75 Bende-i hāş oldu Hakk’a çün o şāh
Eyledi Hakk dü sarāya pādīşāh
- 76 Hakk’a kim bende durur nā-bende ol
Her ki mürde oldu yine zinde ol
- 77 Kim ki nefse kul ola ol hār olur
Dü cihānda ‘āciz ü gam-hār olur
- 78 Sözlerümdür gevher-i ‘ummān-ı derd
Sözlerümdür rehber-i meydān-ı merd
- 79 Cümle esrār-ı haķāyıkdur sözüm
Evvel āhır hep deķāyıkdur sözüm
- 80 Maḥrem-i ervāḥ-ı dervīşān durur
Merhem-i şāfī-yi dil-i rişān durur
- 81 Bu haķikat ehline dīvān-ı rāz
Bu tarīķāt sālīkine dil-nevāz
- 82 Bir cihāndur ma‘nide bu şad hezār
Bir ‘arūs-ı ḥub bī-reng ü nigār
- 83 Gerçi bu sözler baña lāyık degül
Çün degül ḥālüm sözüm şādık degül
- 110b**
- 84 Fī‘lūmi ķo ķavlūme ķılğıl nazar
Sözine baķ şāḥibinden ķıl güzer
- 85 Ben ki bir ser-geşte vü bī-çāreyem

Ḥayret iline düşüp āvāreyem

86 Derdümendem nā-murādam bī-dilem
Nice ola ḥālüm diyü lā-ya‘ kılem

87 Bīm ü ümmīd itdi bini rūz u şeb
Zāhirüm ḥandān ü içüm sūz u teb

88 Ey Ḥudāvend-i Kerīm-i kār-sāz
Pādişāh-ı kâdir-i bende-nevāz

89 Luṭfuñ-ile sen bizi ābād kıl
Bend-i ğamdan cānumuz āzād kıl

90 Virdügün ‘ilmī yine taḥkīk it
Muştafā işrince sen tevḥīk it

91 Murğ-ı rūḥa vaşlatuña rāh vir
Dīde-i bīnā dil-i agāh vir

92 Ḥalk-ile dāyim bizi bigāne kıl
Zikrūñ-ile göñlümüz hem-ḥāne kıl

93 Yād-ı ‘ālemden sen dili dūr kıl
Yādun-ile sen anı ma‘ mūr kıl

94 Şevkuñ-ile sen bizi pūr şūr kıl
‘Aybumuz sen luṭf idüp mestūr kıl

111a

95 Bī-nihāyet kışsa-i derd ü günāh
Kime diyem kışsamı ben āh ü vāh

- 96 Dir kişinüñ geh gelür kim bu demi
N'ola idi olmayaydı âdemi
- 97 Cāmı kıomaz dām-ı dünyi şayd ider
Göñlümi meşgöl-i ' Amr u Zeyd ider
- 98 Hakk'a yarar itmedüm hıç rüz-i kār
Ėaflet-ile geçti bunca rüzigār
- 99 Her ne ittümse bilürem nā-sezā
Hak diyü işledüğüm cümle haṭā
- 100 ' Ömr şuna geldi Hak'tan Ėāfilem
Dil-fırīb-i rüzigār-ı bāṭılam
- 101 Şive-i efsāne-i dār-ı Ėurūr
Eyledi bigāne-i Rabb-ü Ėafūr
- 102 Āh kim bu nefsi maḥcub-ı değal
İtti cāna ḥacbi maḥbüb-ı ezel
- 103 Ey şeb-efrüz-ı seḥer-ḥizān-ı rāh
Şeb gibi olmış durur göñlüm siyāh
- 104 Hālime beñzer benüm rüz-ı nüḥust
Bī-şebāt ü ḥod-nüma vü nā-dürüst
- 105 Ey derün-ı dilde ol penhān olan
Dü cihānuñ derdine dermān olan

- 106 Ehl-i diller derdün-ile şādümān
Bendegān-ı haşūñ āzād-ı cihān
- 107 Cümle şāhlar işigünde bir gedā
Hem bulur her bī-nevā senden nevā
- 108 Şol kişi kim ola ‘ışkun maḥremi
Nīş-i nūş olur cerāḥat merhemi
- 109 ‘Āleme çün irdi cūduñ kaṭresi
Raḫş urur her dilde mihrüñ zerresi
- 110 Ey ki senden ḥāne-i dil pür çırāğ
Ey ki sende deşt şahrā bāğ u rāğ
- 111 Ey ki diller vaşfun içre güng ü lāl
Ol havāda murğ-ı cān bī-perr ü bāl
- 112 Kār-ü-bār-ı ḥālūme ḥayrān ben
Bu kafeşte deng ü ser-gerdān ben
- 113 Ne ki nice çıkacāğum bilürem
Ne çıkıcaḫ n’olacāğum bilürem
- 114 Muḫtarib turduğuma budur sebab
Bilmezem kim n’olısar ḥālüm ‘aceb
- 115 Ḳanı ol dem kim Ḥudā dil-şād ide
Bu kafeşten bu ḫūşī āzād ide
- 116 Per vire luṭf eyleyüp pervāz ide
Bülbülān-ı ḫuds ile dem-sāz ide

112a

- 117 Kırtara bu kılhānuñ dūdından ol
Anda dağı hem caḥīm odından ol
- 118 Bilürem çalışmadum ben ḥizmete
Yüzi kıara varısaram ḥazrete
- 119 Bende işi dāyima nokşān olur
Ḥaḳḳ’a lāyık ‘afv idüp ğufrān olur
- 120 ‘Afvın umup faḫlına ben vāḳıfam
‘Adl iderse nice ideyin lāyıkam
- 121 ‘Aḳl virdi fehḡ virdi dāniş ol
Sem‘ virdi zevḳ virdi bīnş ol
- 122 Bu cemī‘ in zāyi‘ itdüm n’ideyim
Ne yüz-ile ben aña yalvarayım
- 123 Enbiyā vü evliyā gönderdi ol
Rāh-ı Ḥaḳḳ’ı nicedür gösterdi ol
- 124 Nefse uydum gitmedüm ben yoluna
Bir işüm yok irtē baña buluna
- 125 Luṭfı çokdur kıullara luṭfı ‘imād
Eyledüm ben kıavlde aña i‘timād
- 126 Ger cihān ḫaḳḳına ğufrān eyleye
Baḫr-i cūdından ne nokşān eyleye

(1)İlāhī benüm hācette eksügüm yok senüñ raḥmette İlāhī benüm günāhta 112b
 (1)eksügüm yok senüñ mağfirette. İlāhī Taḫva tüşesini āḫiretümüze zād it. (2)İlahi beni
 āḫiret guşşalarından azād it. İlāhī yüz biñ benüm bigiye (3)raḥmet itmeñden nen eksilür.
 İlāhī cemī^c -i ‘āleme ‘azāb itmeñden saña (4)n’olur. İlāhī ‘āşilerüñe ma‘şiyet itdürdüğüñ
 mağfiretüñ bildürmeg-içündür. (5)İlāhī kullaruña günāh itdürdüğüñ ‘adlun göstermeg-
 içündür. İlāhī şırça (6)şınup bütün olmayınca üstādlık belürmez yir yıkılup bozulmayınca
 (7)‘imāret olup yapılmaz. şayd dāma düşüp kırtulmayınca şayyād (8)katı acumaz ādem
 ma‘şiyet idüp bağışlanmayınca şeyṭān igen (9)incinmez. ezel seḫer-gāhında biz henüz
 ḫāb-ı ‘ademden baş (10)kaldırmadın bize luṭuflar idüp ḫiṭāb iderdüñ ki ā ‘ibādī (11)ve vücūd
 bağçesinde henüz nihā-i za‘īfimiz zuhūr bulmadın bizim-çün 113a (1)İblis’e ‘itāb idüp
 ey- dürdüñ ki İlāhī bizimle mükāleme (2)idüp emr ü nehiy ve va‘d ü va‘id iderdün henüz
 ‘ālem olmadan. (3)İlāhī bizümle mülāṭafe idüp ḫiṭāb ü ‘itab iderdüñ henüz (4)Ādem
 yaradılmadan. İlāhī bizim-çün melāyike ile mübāḫeşe iderdüñ bizüm ḫaberimiz (5)yoğ
 iken. İlāhī bizim ṭarafumuzdan bizi istemeyenlere cevāblar virürdüñ. (6)Bizüm eşerimiz
 yoğ-iken.İlāhī mağfiretüñ ḫod bir şıfatdur aña eşer ü cüş (7)gerek ‘āşiler olmasa eşeri
 kimde belürürdi. İlāhī raḥmetün ḫod bir deñizdür (8)aña cünbüş ü ḫurüş gerek günāhlar
 olmasa nereye taşar dökülür-idi. (9)İlāhī ezel kısmetinden çün melāyikeye ṭā‘at-i fażilet
 ve enbiyāya (10)ḫil‘at-i risālet ve zühhāda şeref-i ‘ibādet virdüğün (11)vaḫit ‘āşilerüñ
 naşibini daḫı gufranuñdan eyledüñ. Ebed 113b (1)ni‘metinde daḫı her ṭāyifeye ‘amelinüñ
 müzdini ve ‘ibādetinün ecrini (2)virdüğün vaḫit günāhkār kullaruñuñ ni‘metini daḫı
 iḫsanuñdan (3)eyle.İlāhī senüñ ‘aṭān mevhūbdur meksūb degül İlāhī (4)senüñ raḥmetüñ
 ‘ināyete dāyirdür ‘ibādete degül. İlahi müttakı kullaruna (5)cennet va‘de idüp buyurduñ
 ise ki, “tilke’l cennetü’lletī nūrişü (6)min ‘ibādinā men kāne taḫiyyen” ‘āşilerüñi daḫı
 nevmid itmeyüp, (7)buyurub ṭurursun ki, “lā taḫnetū min raḥmetin innellāhe (8)yağfırū’z-
 zunūbe cemī‘an”. İlahi beni ṭā‘atüne ḫarīş eyle, amma (9)i‘timadum külli aña virme. İlāhī
 beni ‘ibādetüne ḫavī eyle, amma tevekkülinden (10)ayırma.

Beyān-ı Tevekkül

[Fā’ilātün/Fā’ilātün /Fā’ilün]

- 1 Bil tevekkül mü ’mine ‘ālī maḫām
 Sen tevekkül dāmenin ṭutḡıl müdām

114a

- 2 Gözleme dāyim işüñ tedbîr-ile
Sen gözet tedbîrünü taqdîr-ile
- 3 İhtiyârı gerçi kim terk itme sen
Lîki görüp anı anda kalma sen
- 4 Gice gündüz sen ğam-ı ferdâyı kı
İrte ne yirem diyü sevdâyı kı
- 5 Gün bu gündür ger bilürseñ sen haber
İrte için yime sen hûn-ı ciger
- 6 İrtegi rızķuñ kı sen teşvîşini
Şimdi viren irtede virür anı
- 7 Yarını kı sen meger yarınkı gün
Dün dime illâ meger kim dünki gün
- 8 Vaķtûni gör şofi ibnü'l-vaķt olur
Hâle baķıl yoķsa hâlin fevt olur
- 9 Şol ki yok sevdâ durur koğıl anı
Her işünde bil Hâķ'un taķdîrini
- 10 Her maķâmda bir tevekkül bulunur
Her birinüñ aña göre ehli olur
- 11 Her birisi ehline bir mertebe
Ol maķâmda aña olur menķabe
- 12 Ol maķâmdan geçicek ol anı kı

Ol tevekkül aña ednā görünür

114b

- 13 Şol tevekkül kim bize gāyet gelür
 Ānı bulmak bir ulu hālet gelür
- 14 Şol kişi kim buldı ol Hakkı'ı-yaķın
 Ol aña nisbet olur şirke ya'ķın

(3) Hikāyet

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

- 1 İbn-i Edhem gideriken seyrde
 Gördi bir rāhib oturur deyrde
- 2 İmtihān idüp dir ey ser-geşte merd
 Niredendür bunda saña hāb u hord
- 3 Didi rāhib baña sormaķdur hātā
 Var Hudā'ya sor ki rızķ viren Hudā
- 4 Bende olan bir bende-i fermān olur
 Rızķı bilmez sāhibi ķanda bulur

(8) Tenbīye

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

- 1 Niçe bir gāfilsin ey gāflet eri
 Var ķoķıl bu ğuşsa-i āb ü gili
- 2 Az u çok rızķuñ saña bile yitişür
 Īr ü geķ bir ğün ecel de irişür
- 3 Rızķ-iķün bil sa'y nādānlıķ durur

Dünyānun şonı peşimānlık durur

115a

- 4 Biñ yıl olsañ dünyede sen cāvidān
Āhırında bir nefes qālur hemān
- 5 Ğayra qalur her ne cem‘ itdüñse genc
Sen hisābında görürsin dürlü renc
- 6 Tūtālum dünyāya sen sultān u şāh
Bu yidi iqlime sensin pādişāh
- 7 Şāh olanlar n’eyledi sen n’idesin
Ğayeti sen de qoyuban gidesin
- 8 Az qor-isen az göresin sen hisāb
Çok qor-isen çok çekesin sen ‘azāb
- 9 Cehd kılğıl sen yükün yiynildesin
Yol erisin gafil olma yoldasın
- 10 Yol uzundur yük ağırdur bilmiş ol
Var hisab it bari yükün görmüş ol
- 11 Uş qafāña geldi seylāb-ı ecel
Arz-ı tende sen koma bīc-i emel
- 12 Şol ki nefse bunda ğāyet hoş olur
Gür içinde ol ana ateş olur
- 13 Şerbet-i Hāk sañadur nā-ğoş-güvār
Bātıl olsa kamı nefse sāzikār

- 14 Nefse bâtil dāyima şīrīn kām
Acı gelür söylemeler Hāḡ kelām

115b

- 15 Bil ki dünyā düşmenüñdür reh-zenüñ
Virme gey sākın aña sen gerdenüñ
- 16 Andan öñdin kim kıla ḡanuñ ḡāb
Çār ‘unşur Hāḡ ü nār ü bād ü āb
- 17 Rūḡuñ-içün var yaraḡla ḡāne sen
Al çıkar yıkılmadın vīrāneden
- 18 Hāḡe bādı āba āteş ḡālib it
Germ oluban çık ‘ulāya uçagıt
- 19 Bu cihāndan gitmegi sen yād kıl
Sen cihāndan göñlüni āzaād kıl
- 20 Kim ölümünden korkmaz ol cāhil durur
Cān bedenden gitmesi müşkil durur
- 21 Tırnaḡuñdan barmaḡuñdan çikilür
Çıkması cānuñ bedenden güç olur
- 22 Çıkduḡından soñra daḡı ḡālīni
Hāḡ bilür ancak n’olur aḡvālīni
- 23 Bir ḡarīb üftāde ḡalur yalunuz
Bir yola gider ki yoktur kılavuz

24 Kimse olmaz anda aña dest-res
Hiç kimse olmaz aña hem-nefes

25 Hüşüñ ü dustuñ olursa hep gelür
Gürüñ üzre bir nefsi giryân olur

116a

26 Hiç birinden saña irmez bir meded
Kim olursan sen giriftâr-lehâd

27 Yâ meger ol pâdişâh bî-nişân
Luţf idüp ide ‘ ināyet ol zemân

28 Ol dem ide saña ilham-ı şavâb
Yâ firişteye viresin sen cevâb

29 Pes kalasın sin ü ittügün ‘ amel
Yâ feraḥ ola nedīmün yâ vecel

30 Ger saña ol ravza bir bustân ola
Cümle işüñ pes senüñ âsân ola

31 Tâ kıyāmet olasın zîr-i zemîn
Râḥat ü zevk u ḥuzur-ile emîn

32 Ger ola gürüñ senüñ bir beyt-i nâr
Ḥaşre deġin sen olasın zâr ü zâr

33 Yâ İlāhî sen bize iḥsân kıl
Buñ deminde işimüz âşân kıl

34 ‘ Ākıbet ḥayrın muḳadder kıl bize

Her ‘asīri sen müyesser kıl bize

35 Senden artuḡ kimsemüz yoḡ yā ilāh
Sen keremden luṭf-ile kılḡıl nigāh

36 ‘Avnūñ olmazsa bize ger destigīr
Yīr içinde mār u ‘aḡreb bizi yīr

116b

37 ‘Avn senden luṭf senden dāyima
Ḳul senūñdür saḡlaḡıl sen i Ḥudā

(2)İlāhī beni nādānlıḡdan vü nādānlardan saḡla. İlāhī beni azḡunludtan (3)vü azḡunlardan saḡla. İlāhī beni erbāb-ı ḡulüb-ile enīs it. (4)İlāhī beni göñül eri-ile celīs it. İlāhī mücālesetümüzi ihvān-ı dīn ile it. (5)İlāhī benim muşāḡabetümüzi aşḡāb-ı yaḡīn ile it. İlāhī ḡayātumdan ḡalanı (6)ḡizmetlerinde şarf it İlāhī ‘ömrümün baḡıyyesini añlarun-ile (7)ḡārc it. dünyā muşāḡibleri ile ülfetümi sen gīder ve bunlara (8)meyli içimden sen çıkar. Her ne miḡdār ki cild-i haḡır dest-mālī (9)her dun ve pāy-küb-ı her zebün itse mücāveret-i Muşḡaf-ı kerīm (10)ve muşāḡabet-i Kitāb ı ḡadīm iline mukabbel-i şifāh-ı şāḡān (11)ve mübeccel-i cümle-i ‘ālemiyān olur ve her ne miḡdār ki āteş şafā vü **117a** (1)rüşenlig-ile ma‘ rūf olur ve ḡiddet ü tīzligle mavşūf ise (2)ḡün Ḥaḡistere muḡārin ola rūşenligi ḡüdürete ve ḡiddedetī (3)belādete mübeddel olur ḡişiye her ne ki ola, muşāḡibinden olur (4)ve ādeme her ne gelürse şāḡibinden gelür. Yoldaşıdur ādem oḡlanını (5)āzıdan işīdür ḡişiye dürlü iş iden. Ḥaḡḡ’a ṭālīḡ olan (6)ehline ḡarışmak gerek anı isteyen anlaruñ-ile alışmak gerek. Yoldaş (7)yoldaşa arḡa olur biri düşerse biri ḡaldurur. Birinüñ (8)himmeti birini İmdād ider; birinüñ du‘āsından biri istimdād ider. (9)Du‘ā ki ayruḡ dilden ola ve himmet ki ḡayrı göñülden ola, (10)te’sirini ziyāde bulmuşlar ve icābetini artuḡ görmüşler. İlāhī (11)ben kuluna has kullarundan bir himmete meded it. İlāhī **117b** (1)bu za‘īf dil-ḡasteye keremūñden ‘ināyet it. Cemī’ isinüñ. Ḥaḡ-i pāsıyam (2)ve ol işigüñ edna gedāsiyam. Bu risāleyi anuñ-iḡün ḡaḡḡa virürem (3)ve bu Taḡarru‘āt’ı anuñ-iḡün ile bildürürem ki, nagāḡ bir ‘ıḡḡ erine (4)tuş gele ve bir aḡzı ḡutluya şeş gele. Naḡar idüp himmet (5)ide; esirgeyüp raḡmet ide. ḡün bizden du‘ā dilemiş idelüm (6)ḡün Fātiḡa ṭāleb itmiş, oḡuyalum diyüp,

ihlâş-ile Hâk'tan du'â ⁽⁷⁾ve derûndan bu fakîr-içün istid'â ide. Umaram ki maqbûl ola; ⁽⁸⁾Umidüm ol ki kabûl ola. Hâk kulları cevâd olurlar; virdüklerince ⁽⁹⁾şâd olurlar. Rahmet bâbını sedd itmezler ve sâ'illeri redd ⁽¹⁰⁾itmezler. Her kapudan istemek gerek, anlaruñ luftı şâmildür ⁽¹¹⁾ve her işikte yalvarmak gerek anlaruñ feyzi sâyildür. İlâhî **118a** ⁽¹⁾Her dil ehlinden “şey'ün lillâh” ve her gönül erinden bir pâre nigâh. Dil ⁽²⁾şâhlarına nefis elinden feryâd ve gönül pâdişâhlarına vehim ⁽³⁾şeytânından dâd. Cân hanlarına tabî'at şahnelerinün zulmı elinden ⁽⁴⁾şikâyetler ve rûh sultânlarına kuva Hâkimlerinün cevri elinden ⁽⁵⁾hikâyetler. İlâhî sen buyur ki, dadımı alivireler. İlâhî sen emr ⁽⁶⁾eyle ki, feryâda ireler. her ne iderlerse, senüñ tedbîrün-ile ve her ne ⁽⁷⁾eylerlerse, senün taqdîrün ile. İlâhî bâtınım harâb, zâhirüm ⁽⁸⁾imâret. İlâhî başîretüm mağbûn u başarum selâmet. İlâhî tenüm ⁽⁹⁾şahîh cânım haste. İlâhî bedenüm dürüst ü gönülüm şikeste. ⁽¹⁰⁾İlâhî bende giceler turup namâz yok. İlâhî bende gündüz oruç,dünle ⁽¹¹⁾niyâz yok. İlâhî bende hacc ü cihâd yok. İlâhî bende âhiret-içün **118b** ⁽¹⁾zâd yok. bende şübehât-ı harâmdan hâzer yok bende tâ'at ⁽²⁾ü 'ibâdet nûrından eşer yok. bende şalâh simâsı yok bende oñmak ⁽³⁾hevâsı yok. 'Ömrüm âhır olmalı oldu, âhiret fikri yok; ölüm qarşuma ⁽⁴⁾gelmelü oldu, ölüm zikri yok. tâ'at iderem, derûnda şafâsı belürmez; ⁽⁵⁾vird okuram gönülde cilâsı belürmez. İlâhî yüzüm karadur kapuñda. ⁽⁶⁾İlâhî sözüm aşağıdadur hâzretünde. Gönül hânesine ağıyar koydum, ⁽⁷⁾gayretüni şaklamadum; dil haremîni nâ-mahrem-ile taldurdum, hürmetüni ⁽⁸⁾beklemedüm. Şol günüñ fikrin itmedüm ki, nâgâh hevdec-i kibriyâ-yı ⁽⁹⁾Cenâb-ı Hâk ve kâfile-i Ceberrut-ı Mâlik-i Muṭlak gül şahasında ⁽¹⁰⁾câyigâh ve sîne haremînde bârigâh idinüp, gönül hânesinde ağıyarı mekîn ⁽¹¹⁾ve şadır şoffasında nâ-mahremîleri şadr-nişîn bula. Amma hâşâ senüñ **119a** ⁽¹⁾keremüñden ki, ol günde hayret haşemlerinde o hâneyi harâb ü virân ve ⁽²⁾hamiyyet hâmilelerine ol haremî tārâc ü tālân itdürüp, dil bünyâdın ⁽³⁾yaqûp yıkip ve derûn evvelî yıkup yaqûp ol âteşüñ dūdunı ⁽⁴⁾ve ol dūdun nüfūdunı biñ âh u cigersuz ile göklere çıkarasıñ. ⁽⁵⁾Gönül kendü evüñdür, ağıyardan seni pāk idüp arıt; dil kendü ⁽⁶⁾haremüñdür, nâ-mahremlerden sen korut. Ev ısı evini pāk bulmayıcak ⁽⁷⁾yıkamaz, arıdur harem şâhibi haremîne ta var giricek bozmaz, kurıdur. ⁽⁸⁾Ev ısı türurken evini koñşı beklemek olmaz; hâne şâhibi ⁽⁹⁾var iken oğrıdan ayruk kişi şaklamaz. Çün gönüle evüm ⁽¹⁰⁾didün, hevâ düzdinden sen şakla; çün qalbi 'arş idindün ⁽¹¹⁾şeytân mekrinden sen s' Aqla. İlâhî zâhir ka'besine evümdür **119b** ⁽¹⁾didün içi tolu putlar-iken gine Beytu'llâh dir idün. hâşâ ki, bu gönül ⁽²⁾ka'besi ki girçek eviñdür, hevâ putlariyle bigâne şayasıñ. ⁽³⁾Nite ki ol puthâne olmış zâhir ka'besi habîbüñüñ şüreti ⁽⁴⁾âlemi ile pāk

ü muṭahher ittüñ, gine bu mülevveş olmış gönül ka‘ besini ⁽⁵⁾anuñ batını kuvveti ile ṭāhir ü münevver eyle. İlāhī çün bu cān murğını ⁽⁶⁾ḳudūs gülüstānından çıkarup ğam şehristānına bıraḳtuñ, gāh gāh vaṭanı ⁽⁷⁾nesīmi ile bāri ferah u şād it. İlāhī çün bu gönül sultānını rūḥ ⁽⁸⁾memleketinden tutup ṭabī‘ at zindanına şalduñ, āḫirette bāri anı ⁽⁹⁾bu zindandan azād it. İlāhī bir ḫalvet müyesser eyle ki ḫuzūrı ⁽¹⁰⁾ola. İlāhi dile bir inḳıṭā‘ ver ki ḫalkdan kesile İlāhī senüñ-ile ⁽¹¹⁾in‘ iḳād vir ki ‘ aḳd-i dünyā çözüle. İlāhī gönül bağlarını saña **120a** ⁽¹⁾sen rabṭ eyle. İlāhī dil ḫānesini şeyṭān’dan sen zabṭ eyle. ⁽²⁾Egerçi iḫtilaṭda tefriḳa vü kesret çoğ olur ve inḳıṭā‘ da şafā vü ⁽³⁾vaḫdet ḫāşıl olur amma şöyle degüldür ki, her iḫtilaṭ elbette ⁽⁴⁾āfet ola, ve her ḫumül dāyim rāḫat ola. Şol kimesneye ki pāy-⁽⁵⁾bend-i şıfat olur ikisi de āfet olur. Birinde ḫalkı görüp ⁽⁶⁾yolından azar ve birinde kendüyi görüp aşağı düşer. Cehd ⁽⁷⁾idüp evşāfı Ḥaḳānī itmek gerek, ve sa‘ y idüp aḫlāḳı ⁽⁸⁾nūrāni itmek gerek. Nā-gāh ḫalkā ḳarışursa daḫı gördüğü Ḥaḳ ⁽⁹⁾ola, ve dāyima ḫalvet ḳalduḳça daḫı ḳalan vüçüd-ı muṭlaḳ ola. ⁽¹⁰⁾Nite ki üstād-ı muḫaḳḳıḳ ve fāzıl-ı müdeḳḳıḳ **Mevlānā Vālid-i merḫūm** ⁽¹¹⁾“teğemmedehü’ llāhu bi ḡufrānihi ve eskenehü fī a‘ lā ḡurefī cinānihi” bir ḡazelinün **120b** ⁽¹⁾evvelinde bu ma‘ naya işāret ider. Ol ḡazel budur ki, **marāz-ı** ⁽²⁾mevtinden bir iki gün öñdünce dimiştür.

⁽³⁾Ġazel

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/ Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Der meyān-ı cem‘ ü keşret ‘ aşīḳān rā ḫalvetīst
İn nevā ü nālehā-yi nī ne ez bādı hevāst
- 2 Sā‘ atī der hicr-i zülfeş çün şeb-i men sālehāst
Sālehā der-vaşl-i ḳaddeş hem-çū ‘ umrem sā‘ atīst
- 3 Fikret-i bārīk dāred der-miyāneş diḳḳatī
Nokṭa-i mevhūm-rā hem ez-dehāneş ḳismetīst
- 4 Der derūn ez-sūz-i ḫırmen-sūz-i ḫāleş āteşī
Der-dimāğ ez-fīkr-i pīçāpīç-i zülfeş cennetīst

121a

- 5 Nezd-i ḳuvvet serv çün kerdest lāfi ḫilāf

Pîş-i rüyet şubh-râ bi'llâh çi kâzib şöhretîst

- 6 Nevbet-i Mecnûn be-devr-i çend âhir şod velî
Hızr-râ bâ-^ç aşk-ı tû tâ-rûz-i maşşer nevbetîst

(5)Çün bahane ile ol merhûmuñ bu risâlede mübârek adı añıldı (6)ve bir münâsebet-ile bu Tazarru' nâme'de bir gazeli yazıldı, hâzır olan (7)yârenlerden ve bu risâleyi okuyub dinleyenlerden mes'ûl (8)ve mütemennâ ve ma'lûb u müsted' â oldur kim anuñ pâk ü şerîf (9)rûhı içün ki dünyâda sağ olduğınca evkât-ı şerîfesinde (10)ve sa'at-i laîfesinde 'ulûm-ı dîniyyenüñ mu'tâla'asına çalıştı (11)ve ahkâm-ı şer' iyyenüñ ihyâsına dürüşti-ihlâş-ile derûn-ı dilden **121b** (1)du' â idüp, Fâtiha okuyalar kim, Hağ tebareke ve te'âlî rahmetine garğ (2)ve lûtfına müstağrak idüp, 'inâyeti güneşinden bir zerresî ile ve mağfireti (3)deryâsından bir kıtresi ile seyyı'âtını 'afv ve takşirâtını mahv idüp, (4)zâtını cennet-i a'lide celîs ve rûhını ervâh-ı 'ulemâ-yı şer'at ile enîs (5)eyleye Amîn, yâ Rabbe'l- 'âlemîn. İlâhî biz gine geldük kendü derdümüze (6)başlayalum ol âh-ı serdümüze âh ki dilden gelmeye, ol âh-ı şâdıķ (7)olmaz, ve nâle ki cigerden kopmaya, ol nâle-i 'aşık olmaz. Ah ki (8)şâdıķ olmaya, bî-derd olur ve nâle ki bî-derd ola serd olur.

(9)Ebyât

[Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün /Fâ'ilün]

- 1 Zerre-i derdin bula çünküm dilüñ
Dü cihândan yig olısar hâşılüñ
- 2 Derdini dermân gibi it nûş sen
Derdi ile olagör bi-hûş sen
- 122a**
- 3 Cehd idegör derdi ola sende muķîm
Tâ saña âhır bu derd ola nedîm
- 4 Derd-ile zinde olasın her nefes
Hem-demüñ de gürda derd ola pes

- 5 Derd ʿışķın kim bula nīg-aķter ol
Miss-i cāna kimyā-yı ekber ol
- 6 Māye-i şādī-yi ʿālem derdidür
Dārū-yı dermān-ı ādem derdidür
- 7 Zerre-i endūh-ı maķbūb ey pūser
Yig dü ʿālem lezzetinden ser-be-ser
- 8 Derd aña dirler ki cānı yandurur
Āteş oldur kim cihānı yandurur
- 9 Derd şanma ānı kim bir şevķ olur
Derd aña dirler derunda zevķ olur
- 10 Şevķ kim ademde olur berķ-var
Derd-ile bil kim anuñ biñ farķı var

⁽⁹⁾Hele neyleyelüm bize düşen ağlamakdur yalan girçek inlemekdür bilürüz ⁽¹⁰⁾yalandur ammā nice idelüm hele yalan-ise daķı birez ağlayalum. Ümıddür ki ⁽¹¹⁾ol çāre-ger bir çāre ide şāyed bu riyāyı iķlāşa ķanķara ķıla. **122b** ⁽¹⁾Efendi igen ķul eksükligine ķalağan olmaz mevlā dāyim hendesi ⁽²⁾ʿaybına baķağan olmaz her nesi var-ise kendününüdür eksük gedük ⁽³⁾anuñdur dilese eksük ķomayup temām iderdi istese birgün ⁽⁴⁾dimeg ile itmām iderdi çün böyle diledi, dilek anuñ n’idelüm ⁽⁵⁾her ne buyurursa eyle idelüm ne bunda irādet ile geldük ki gine ⁽⁶⁾bundan iķtiyār ile gidevüz hemin bize vācib ol ki elden ⁽⁷⁾geldükçe buyurduķın idevüz bāķisi anuñ irādetine dāyirdür ⁽⁸⁾ķabūl red ʿināyetine dāyirdür eger noķşānumuz temām tūtarsa ⁽⁹⁾fażlıdur ne diyelüm ve eger fi’limüze göre ķınarsa adlıdür, nice idelüm.

(10)Ebyāt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

- 1 Bize lazım i' tikkād itmek durur
Her ne dirse inkıyād itmek durur

123a

- 2 Bākisin biz bilmezüz kendü bilür
Kul anuñdur nice dilerse kılür
- 3 Bunda dağı anda dağı kılıyuz
Her ne olursa buyruğına kâyilüz
- 4 Milk kendünüñ taşarruf kendünüñ
Pādişāh-ı muṭlaḳ ol cümle anuñ
- 5 Çün 'ademden bize ol virdi vücūd
Birliğin bildürüb ittürdi sücūd
- 6 Şükrini bunuñ kaçan ittük ola
Kim recā-yı rafi'î kullar bula
- 7 Bize düşen ol durur dınmayavuz
Luṭf anuñdur cümle aña koyavuz
- 8 Luṭf ehli 'ādetin terk eylemez
Bu kadar eylük iden böyle kıomaz
- 9 Ol kerīmdür gine ol ikrām ider
Bundaki in'āmı ol itmām ider

(9)Hemin bize lâzım olan oldur kim, edebümüz kıomayavuz şol ki (10)anuñ keremidür aña ışmarlayavuz. Bize bu ‘ izzet yiter ki anuñ (11)kulu olavuz kulluğı iün biz hışmetinde tıravuz kul olan kullığında **123b** (1)tırmak gerek cennet ü cehennem dimemek gerek Cennet isteyenlerüñ ekşeri (2)hışmet istemez hanlık ister ve behişt taleb idenlerüñ çoğı (3)kulluktan kaçıp sultānlık ister Ne‘ üzü bi’llah andan ki kul (4)kaa kulluktan Mādām ki mümkün ola mümkün degül ki kulluğı kesile (5)faķrı mümkün lāzımdır hācet maħlūka dāyimdür kiři cennete girmeg ile (6)ne olur eski kuldur gine kul olur gedā gedālıđını bilmek gerek (7)kul hışmetinde tırmak gerek belī cennet umarsa n’ola bir görklü (8)hışmetidür ve gönül cehenneminden kaçārsa ne var bir mazhar-ı satıvetidür (9)egeri ikisi dağı emirse ve her birisi kulluğsa her iki hışmet (10)bir olmaz ve her iki mertebe berāber olmaz Cehennem’den ‘ ārif ki (11)ihtirāz ider bunu niyyet ider ve duzağ’dan ki ‘ ākil **124a** (1)ictināb ider bunu kařd eyler ki bir ağır kullıkdır kim bila eksük (2)kıla ve beden za‘ ifdür nāgāh başarılmaya ve hem beşeriyetdür (3)‘ azāb şiddetinden nefis incinür pes nāgāh kullık iderken (4)Mevlāsına gücenür. Bu sözden bu añlanmaya kim teklif olur (5)belki bunda teklifün hükmidür ki anda da sürilür. Bundaki (6)a‘ mālün netāyicüdür anda da zāhir olur ve bundaki ef‘ ālün (7)şüver-i hey’atıdır bir bir gözükür. Bundaki düşün ta‘ biridür ki (8)gelse gerek ve dünyā vāķı‘ asınuñ te’volidür ki olsa gerek. Egeri (9)anda yiñi teklif olmaz, veli teklif aşarındnı kırtulmaz (10)Haķ haşretinün hüsn-i va‘ di ile ve ol cenābun şıdķ-ı ‘ ahdiy-ile (11)a‘ mālī řasenenuñ te’vili elbette gökek olsa gerek ve a‘ māl-i **124b** (1)ķabīhanuñ bilmezüz ki n’olsa gerek. Meřiyyet elindedür ve ihtiyārī dindedür. (2)Diledüđine ‘ adl idüb cezā ider ve diledüğine faız idüb ‘ aķa ider. (3)Her ne bölükden naşıb iderse taķdır anuñdur ve her ne cemā‘ atden (4)kılursa tedbir anuñdur. Luşından ümidümüz oldur kim şayrın (5)muķadder kıla ve kereminden umulan oldu kim yesırın müyesser kıla. (6)Günahlarımızdan gee luř-ı ‘ amīmi ile ve cerāyımimizi ‘ afv ide hulk-ı (7)kerīmi ile. Āmīn yā Rabbe’l-‘ ālemīn. İlāhī bilürem aķile dünyā dār-ı(8) sürür degül. İlāhī bilürem ‘ ārife cihān cāy-ı huzūr degül. beden (9)bendi tırduka cān kuşı talbınur ten tozı kınduka dil murđı (10)silkinür. Her kim dünyā kıřtizārında rāřatlık toğmını ekti bī-rāřatlık (11)götüriser her kim gönül bāđında ārām āđacın dikti bī-ārāmlık bitüriser. **125a** (1)her ferāđdan ğam irişür ve her minħatden miħnet yitişür. Her ‘ izzetün (2)‘ illeti olur ve her devletün mezelleti olur. Her rāřatün āfeti olur ve (3)her belānuñ rāřati olur. Ĥased oñulmaz renc olur ve ‘ ilim dükenmez genc (4)olur. Cāh āh-ı belā olur ve kařā ĥod bir kařā olur. Tedrīs telbīs olur (5)ve riyālu şeyĥ iblīs olur. Pirī ki ĥod-perest olur, berāber-i

put-⁽⁶⁾perest olur. Vāşilla dirilen nā-kām olur nām gözeden bed-nām olur. ⁽⁷⁾Ābid dirilen bī-tā'at olur zāhid dirilen bī-ibādet olur. ⁽⁸⁾Cūd sa'ādetūñ nerdübānıdır ve şecā'at siyādetūñ pāsübānıdır. ⁽⁹⁾Kibir şāhibini ħor ider ve kendüyi görmek kişiyi kör ider. ferāğat ⁽¹⁰⁾derūna ħuzur virür ve beşāşet yüze nūr virür. Tevāzu' izzeti ⁽¹¹⁾mücib olur ve devlet maḥabbeti müstevcib olur. Vuşul himmete **125b** ⁽¹⁾göre olur ve sa'y ġayrete göre olur. kuşūrın bilen sūd-mend olur ⁽²⁾ve kendüyi ögen nā-merd olur. Şehvete yilen ḥayvān olur ve ġazaba ⁽³⁾uyan şeytān olur. Cehli olan mürde olur ve ışkı olan zinde ⁽⁴⁾olur. Ḥod-ray olanuñ tāli'i oñağan olmaz ve kendü fikrine ⁽⁵⁾uyan oñağan olmaz. Ululuk ḥüsn-i ḥulḳ-ile bulunur ve Ḥaḳ dahı ⁽⁶⁾rızā-yı ḥaḳ-ile bulunur. Ḥaḳ isteyen tevekkülde olur ve ten bisleyen ⁽⁷⁾ekilde olur. Ḥüsün şüret-ile olmaz sîret gerek ve ḥulḳ öğrenmeg ile ⁽⁸⁾olmaz ṭabī'at gerek. Ademin içi tāşı pāk gerek ve Ḥaḳ'dan ġayrıdan ⁽⁹⁾bī-bak gerek şol dil ki ister ḳazāya rızā virmek gerek ve şol ⁽¹⁰⁾cān ki Ḥudā ister gönüle cilā virmek gerek ṭarīḳat ehline evvel ⁽¹¹⁾şerī'at gerek ve ḥaḳīḳat isteyene öndin ṭarīḳat gerek **126a** ⁽¹⁾yola giden uz gerek Ḥaḳ isteyene kılavuz gerek sülük irşādsuz ⁽²⁾olmaz ve irşād inḳıyādsuz olmaz. Irādette ihlāş gerek ⁽³⁾ve mürīde ihtişāş gerek. İnkārı ādet itmek şom olur ve inkārı ⁽⁴⁾ḥū iden maḥrūm olur. Kāzibūñ va'di olmaz ve mülükūñ aḥdi ⁽⁵⁾olmaz bī-edeb devletlü olmaz ve toğrı söz tatlu olmaz. ḥasūdun ⁽⁶⁾rāḥati olmaz imāndan ulu atā olmaz ve ġururdan büyük ḥaṭā ⁽⁷⁾olmaz. Fikirden yig hem-dem olmaz ve 'aḳıldan özge maḥrem olmaz. Tevbeden ⁽⁸⁾yig ibādet olmaz ve rızādan gökçek tā'at olmaz ṭama' ehli ⁽⁹⁾zelil olur ve dūnyādan geḫen Ḥalil olur. 'Abese ḫalışanuñ gereklüsi ⁽¹⁰⁾fevt olur ve 'Aḳl-ile ṭuymayanuñ münebbihi mevt olur. Ḥarīş maḥrūm olur ⁽¹¹⁾zemmām mezmūm olur. Fāzıl ḥaseb-ile neseb zīver olur İbrāhim'e ol **126b** ⁽¹⁾N'eyler ki ātası Āzer olur. Aḫmaḳuñ fikri dilinde olur 'āḳilūñ ⁽²⁾lisānı elinde olur. Şükrān ni'meti şayd ider ve küfrān yolını ⁽³⁾sedd ider. Her belāda ki şabr ola ol şafāya döner ve her şafāda ki ⁽⁴⁾ġurūr ola ol cefāya döner. İlahi her şādī ki yaduñsuz ⁽⁵⁾ola ol ġurūr olur ve her ġamda ki yāduñ refīḳ ola ol ⁽⁶⁾sürür olur. Her derūnda ki derdūñ ola ol rāḥattedür ⁽⁷⁾ve her gönülde ki ġamuñ olmaya ol miḫnette olur. Her dilde ki ⁽⁸⁾şevḳuñ olmaya zevḳi yokdur dil degül seng-ile farkı ⁽⁹⁾yokdur. İlahi nice edeyin ki vaṭan hevāsı rūḫı ṭabaḳāt-ı ⁽¹⁰⁾aliyyeye çekerse şüret zencīri ile heyulā derekāt-ı ⁽¹¹⁾siccine şoḳar ve eger hidāyet bedriḳası sa'ādet **127a** ⁽¹⁾Burak ile ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a delālet iderse hevā şeytānı shevāt ⁽²⁾itlari ile rāh-ı nefse zalālet ider. İlāhī bu beste dilümi ⁽³⁾hevā bendinden ḳurtarub senūñ bendünde ḳıl. İlāhī bu şikeste ⁽⁴⁾göñlümi nefis 'uhdesinden ḫalāş idüb senūñ 'uhdeñde ḳıl. ⁽⁵⁾İlāhī zikrūñ-ile ülfet vir.

İlāhī fikrūn-ile vahdet vir. ⁽⁶⁾İlāhī imān şem‘ ini gönül hānesinde tā ebed pāyende it. ⁽⁷⁾İlāhī tevḥīd güneşini vücūdumuz milketinde her dem tābende it. ⁽⁸⁾İlāhī zikir nūrile bu karanıuda kalmış gönüle şevk vir. İlāhī ⁽⁹⁾tevḥīd sırrını anlamāğa derūnumuza zevk vir. zikir hemin ⁽¹⁰⁾dil ile demek degildür ve tevḥīd kuru lafz-ile söylemek degildür. ⁽¹¹⁾zikir iden anuñ sırrını bilmek gerek nefy-i işbāt nedür anlamak gerek. 127b

⁽¹⁾Ebyāt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

- 1 Nefy it işbāt-i her mevcūdı sen
Tā bilesin hestī-yi ma‘ būdı sen
- 2 Her ki Hāk’tan gayrı maşşūduñ durur
Tīg-ı lā’yı çek ki ma‘ būdun durur
- 3 Lā neheng-i kulzüm-i vahdet durur
Lā külüng-i hāne-i kesret durur
- 4 Lā kulāvuzdur fenā iklīmine
Lā delīl olur ḥaḳīkat iline
- 5 Şaykal-ı mir’āt-ı imān lā durur
Ḥaṇçer-i ḳahhār-ı şeyṭān lā durur
- 6 Lā durur çāvāş-ı sulṭān-ı vücūd
Kim yolında ol kıomaz gayre vücūd
- 7 Lā çü ire vahdete illā olur
Ya‘ ni anda bir Elif peydā olur
- 8 Lām-ı lā’dur çün arada tercümān
Terk it anı kim Elif kıala hemān

9 Tırduğunca bil arada tercümān
Mümkin olmaz ola maḳṣūdun ‘ayān

10 Şol ki illā’nuñ öniñde la’sıdur
Bu cihān-ı kesretinüñ ğavġasıdur

128a

11 Defterüñden lā vü illā’yı gider
Tā bu kesretten kılasın sen güzer

12 Cehd it kim ḳalmaya senden nişān
Bir Elif ḳala vüçüduñda hemān

13 Hāḳ ḳala ancak eger ḥazf idesin
Lāmu ḥāḳ’ı daḥı ḥodlik noḳṭasın

14 Gerçi kim ḥarf-i Elif bir ḥarf olur
Līki bir yüzden gözetseñ elf olur

15 Naḳṣ birdür oḳuması sendedür
Nice oḳursañ kemālün andadur

16 Aradan lām’ı eger cerr idesin
Naḳṣ-ı elfi bir Elif oḳuyasın

17 Kim naẓar ḳıla iki naḳṣa bile
Biñ bir āduñ remzini ol dem bile

18 Ger açılırsa sana sırr-ı ḳıdem
‘İllet ü ma‘lūle çek evvel ḳalem

19 Nefyü işbāt hem gerekdür ehline

Merd olur zünnār olur ol biline

(10)Ammā sakın iy ‘azīz bunun gibi sözlerden yañlış añlama ve bu aşıl (11)elfāzdan bir dürlü fehm eyleme. Dervişler dillerinden bunun gibi **128b** (1)sözler çok olur ve ‘aşıklar ağzından bu cins kelimāt söylenür. (2)Egerçi bu sözler bizüm hālümüz degüldür ve bu kelimāt bizüm kālümüz degüldür. (3)Ammā Allāh ‘ināyeti ile ve ‘ilm-i şerī‘ at kuvveti ile şol kadar fehm olunur ki (4)ma‘ nāsı ol degüldür ki kâşırılar añlarlar ve murād ol degüldür ki (5)mülhidler fehm iderler. Bende-i tālīb mevlā-yı gālib olmaz vācib (6)mümkün ve mümkün vācib olmaz. Hāşā ki bir mümkün Allāh ola (7)ve hāşā ki bunu ehlu’llāh diye. Hāḡ her mevcūd-ile biledür, ammā (8)hulūli yok ve gönül Allāh’un hānesidür, ammā nüzūli yok. (9)Saña senden yakındur, ammā mekānda degül hem Evvel ü hem Āḡır’dur, (10)ammā zemānda degül. Her gice semā-yı dünyāya iner, ammā biz añladuğumuz nüzül (11)degül ve ehl-i diller [ile] buluşur, ammā biz fehm itdüğümüz vuşul **129a** (1)degül. Nüzül ki bī-tağayyür-i hāl olur, anı ‘‘Aḡl-ile bilmek muḡāl olur, vuşul ki (2)anda intikāl olmaz, anı añlamağa mecāl olmaz. Bir nüzül ki ḡamle-i ‘arş’dan (3)niḡān ola, anı ‘aḡıl añlamasa ne ‘ayb ola. ‘‘Aḡlun bir dāyiresi var (4)anuñ içinden çıkamaz ve fikrūñ bir meydānı var andan taşra gidemez. (5)‘Aḡl-ile Hāḡ isteyen çirāḡ-ile āfitāb arar fikr-ile bilmek dileyen (6)yıldız ile māhitāb arar. Dervişlerün başḡa bir dili olur anuñ-içün (7)sözlerinüñ müşkilî olur. Gerekdür ki başiret gözi açıla ki Hāḡ (8)nūrile Hāḡ seçile. Bizüm gibilere hemīn anlaruñ sözlerini ḡabūl idüb (9)itmemek gerek ve gine murādlarını anlara ḡomaḡ gerek. Ve buña i‘tikād (10)itmek gerek ki bende her ne kadar cehd iderse, velī olur, ilāh olmaz (11)piyāde her ne kadar sa‘y iderse ferzīn olur, şāh olmaz. Elfāz-ı **129b** (1)lāf ü tāmāt mekr olur, şeytānî nite ki bevḡ ü şaḡḡ olur ene’l-Hāḡḡ (2)u sübhānî sırr-ı rübūbiyyet bir sırdur ki kümmel daḡı anuñ künhine irişemez (3)ve ḡazret-i vücūd bir ḡazretdür ki, enbiyā daḡı ḡaḡiḡatine yitişemez ‘ilim (4)ziyāde olduḡça ḡayret artar ve ḡayret ziyāde olduḡça dehşet artar. (5)Anuñ-içündür ki ol faḡr-i ‘ālem seyyid-i enbiyā ve senedi eşfiyā dāyim du‘āsında (6)dir idi ki, “zidnī taḡayyuran”. Ve zümre-i külli ‘ārifīn, ‘aḡāyid-i ‘acāyiz (7)üzlerineyüz diyü inşāf iderler. Āḡir-i sülūki şöyle bil ki, (8)hemīn evveline varur ‘aḡāyid hemān bildüğümüzdür ki ‘ayān-ile olur. (9)ḡāyeti ‘ilm-i insānî iken Rabbānî olur ve vücūd kevnî iken Hāḡḡānî olur. (10)Her mertebe kendüden yuḡaruya göre icmāl olur her maḡām kendüden (11)a‘lā maḡāmda hāl olur. Hāḡ rüşendür, ammā biz göremezüz **130a** (1)dost bizümledür, ammā biz bilemezüz. Her yirde ol peydādur bizde (2)nazar yok her mevcūdda

āşık aradur bizde baş ar yok. Ma‘ şük⁽³⁾ her ne kadar ‘ ayān olursa, ‘ āşık gözi dağı nigerān gerek maḥbūb⁽⁴⁾ her ne kadar cezbe iderse bu cānibde dağı meyelān gerek. Maḥşūd⁽⁵⁾ ḥāzır hemīn ḳāşid-ı ḳālāḳ maṭlūb müheyyā hemīn ṭālib-i cüst-nāk⁽⁶⁾ gerek. Maḥbūb peydā hemīn muḥibb-i muvāfiḳ gerek ma‘ şük hüveydā,⁽⁷⁾ hemīn ‘ āşık-ı şādık gerek. İlāhī her yirde sen manzūrsın, hemīn⁽⁸⁾ nāzır gerek ve her şüretle sen gözügürsin, hemīn bāşır gerek.

⁽⁹⁾ Ebyāt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

- 1 İy diriğā kimsede yok hīḳ tāb
Dīdeler kūr u cihān pūr āfitāb
- 2 ‘ Aḳl ü fikrūñ zātuña hīḳ rāhı yok
Kūnh i vaşfuñdan anuñ agāhı yok

130b

- 3 Cümle diller sende olur bī-lisān
Enbiyā Ḥaḳ-i rehünde cān-fişān
- 4 Ger ‘ aya,ān dirlerse sen ğāyet nihān
Ger nihān dirlerse ḥod sensin ‘ ayān
- 5 Her cigerde derdūññ bir āhı var
Saña her bir zerrenūñ bir rāhı var
- 6 Fikretūñde ‘ aḳl ü cān fertūtdür
‘ Aḳl ḥayrān cān dağı mebhūtdür

⁽⁵⁾ İlāhī Cennet didikleri vişālūñdür bāḳisi ğurūr-ı lezzāt. İlāhī Cehennem ⁽⁶⁾ firāḳūñdur mā‘ adası fiḳdān-ı shevāt İlāhī dindāruñ bile olmayıcak ⁽⁷⁾ ‘ āşık cenneti n’ider. İlāhī nāzarūñ bile olmicak gönül eri cehennemden neye ḳaḳār.

(8)Beyt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

1 Heşt cennet cümle hürdür hem kuşūr
Çün cemālūñ olmaya bile kuşūr

(10)İlāhī hikmetūñ-ile gerçi her nesneye bir sebep kodun ammā kudretūñe esbāb ü (11)ālāt gerekmez. İlāhī tedbīrūñ-ile gerçi her mevcūdı bir ' illete rabṭ eyledün **131a** (1)ammā taḳdīrūñe ' ilel ü ḡāyāt gerekmez. Seyelān gerçi şunūn ṭabī' atidür, (2)irādetūñ oldı, Mūsā bir işāret-ile tūrḡurdı tedric gerçi yimişlerūñ (3)'ādetidür, ' ināyetūñ irdi, Meryem bir sâ' atde irgürdi İlāhī yakınlık (4)nişānı gerçi seni sevmekdür, ammā ' alāmeti hestlikden geçmekdür; İlāhī bilürem ' aşık (5)olan himmet-pest olmamak gerek; İlāhī ' itābuñ ' iḳābından ḥicābuñ (6)mezelleti artuḳdur. ilāhī ' azābuñ belasından saḫaṭūn zilleti artuḳdur. (7)İlāhī ' ömrümde gerçi saña yarar iş itmedüm; ammā dāyım nedāmetteyem. (8)İlāhī saḫalum ağardı, bir eylük kazanmadum; ammā her sâ' at ḥacāletdeyem. (9)İlāhī benüm fi' lüme bakma ki, ' āciz ü ser-gerdānem. İlāhī benüm ' amelüme nazar itme ki (10)vālih ü ḥayrānem. Eger tevbe itdüm ise daḫı, ' aşıklar tevbesi gibi süst ü (11)nā-üstüvār ve eger aḥd itdüm-ise daḫı, ma' şūklar aḥdi gibi za' īf-ü **131b** (1)nā-payidār. Eger da' vā-yı maḥabbet idersem, ' alāmet ḫanı ve eger laf-ı ' ubūdiyyet (2)idersem, ' ibādet ḫanı eger īşḳdan dem urursam, derd-nāk ḫanı, ve eger (3)şevḳum var dirsem āh-ı sūz-nāk ḫanı eger uşlū ' āḳil -isem n' iḫün Tanrı kulluḡını (4)şāf işlemezem, ve eger ebleh ü bön-isem, n' iḫün dünyā işin güzāf işlemezem Eger (5)' ālimsem, ' ilme göre ' amelüm ḫanı, ve eger cāhil-isem, bunca yıldan berü sa' y ü emelüm (6)Ḳanı. Eger ṭālib-isem, n' iḫün Ḥaḳ yolını cüst ü cūy eylemezem, ve eger fāriḡ-isem, (7)n' iḫün ol babda ḡüft ü ḡüy kesmezem Eger ehl-i ḥaşyet isem, ḥavf-ile (8)şermüm ḫanı, ve eger ehl-i ' inābet-isem, dem-i serd ü dil-i germüm ḫanı Eger dervişlere (9)muḥibb isem, n' iḫün yollarına bir ḳadem basmazam, ve eger ol ṭāyife ile alışmazsam, (10)n' iḫün anlarūñ sözün kesmezem İlāhī bilürem ma' şiyet bīmārına (11)göz yaşından yig şarāb bulunmaz ve ' ışḳ ḫastesine ciger biryānından **132a** (1)yig kebāb bulunmaz. İlāhī maḥabbetūñ küştesi bir şehīddür ki, Ḳanı belürmez. İlāhī (2)fūrḳatūñ şūḫtesi bir ḫarīḳdür, duḡānı belürmez. İlāhī her yirde (3)peydāsın, hemīn görecek göz gerek. İlāhī her yüzde hüveydāsın, (4)hemīn baḳacaḳ yüz gerek. Senūñ-ile āşına olan, ḥalāyıkdan tenhā gerek (5)dostla nihān olan ' ālemde nā-peydā gerek. İlāhī bu

ne kıkm addedür ki, niçeler ⁽⁶⁾deryāya ğarķ olmış-iken şūşamışlardır, ve niçeler henüz şū görmedin ⁽⁷⁾ķanmışlardır. İlāhī bu ne ķudret addedür ki, fenā baħrinde helak olanlar ebedī ⁽⁸⁾beķā bulurlar; yoklık elemin ziyāde görenler, ziyāde şafā bulurlar. ‘Işķ ⁽⁹⁾zaħmeti artdukça zevķ u ħuzūr bulurlar; maħabbet derdi geldükçe rāħat ü ⁽¹⁰⁾sūrūr bulurlar. İlāhī ‘ışķ ma‘ rifet deñizinden bir gevher addedür ki, dile şevķ u ⁽¹¹⁾ziyā virür. İlāhī maħabbet haķīķat ma‘ deninden bir cevher addedür ki, gönüle behcet ü baha virür. **132b**

⁽¹⁾Işāret-i Evşāf-ı ‘Işķ

⁽²⁾‘Işķ āsāyiş-i cāndur; ‘ışķ arāyiş-i cihāndur. ‘Işķ nemek-⁽³⁾dīñ-i vefādur; ‘ışķ ħadīķa-i ehl-i şafādur. ‘Işķ haķīķāt ķārķının ⁽⁴⁾aħteridür; ‘ışķ cān leşkerinün mihteridür. ‘Işķ bir sultān-ı ķāħir ü ⁽⁵⁾tīzdür ki, ‘alem çekicek, birbirine vurur vücūd-ile ‘ademi; ‘ışķ bir bī-ķarār u ⁽⁶⁾şūrengiz addedür ki, ķadem başıcak, şūr u ğavğaya bırağur ‘ālemi. ‘Işķ ⁽⁷⁾bir cevher-i pākdür, ‘araz şanmañ; ‘ışķ rāħat-i cāndur, maraz şanmañ.

⁽⁸⁾Ebyāt

[Mefā’lün Mefā’lün Fe’ülün]

- 1 Dir-ise Cālinūs aña maraz addedür
İşitme sözini kim ol ğaraz addedür
- 2 Ĥadīs-i ‘ışķı ‘āşık añlar ancaķ
Ruħ-ı ‘Azrāyı Vāmık añlar ancaķ
- 3 Kimüñ kim ğülsitāndan āgehī yok
Gözinde ķāmet-i serv-i sehī yok

133a

- 4 Beyān-ı ‘ışķı sen Mañşūr’a şorgıl
Var aħvāl-i behiştı ħūra şorgıl

⁽²⁾‘Işķ bir murğdur ki, melāmet-i ħalk aña bāl olur; ‘ışķ bir devlet addedür ki, ⁽³⁾idbār-ı dünyā aña iķbāl olur. ‘ışķ bāzarında cāme-i dibā-yı bir ħabbeye ⁽⁴⁾almazlar; ‘uşşāk maħallesinde nāmus-ile nāmı bir çöpe şaymazlar. ‘Āşık olanlar ⁽⁵⁾ğayret ü ‘ārı bırağurlar; dost

isteyenler evvel vakârı birağurlar. ⁽⁶⁾Āķil eydür cübbe vü destār Kānı ‘Āşık eydür hāne-i ħammār Kānı ‘Āşık ⁽⁷⁾dü kevünden bī-niyāz olur; ‘āşık cihān içinde ser-firāz olur. ‘Işķ ⁽⁸⁾bir külüng-i pūlāddur ki, her vakit varlık bināsın yıkar ‘ışķ bir bennā-yı ⁽⁹⁾üstāddur ki, dāyim yoklık sarāyın yapar. ‘Işķ bir derd-i māder-zād olur; ⁽¹⁰⁾‘āşık iki cihāndan azād olur. Ne vaşlatda şād ü ne ğamdan firārı ⁽¹¹⁾olur ne destinde şabr u ne pāyinde qarārı olur. ‘Āşık hemīşe **133b** ⁽¹⁾belā-keş olur; dāyim belā içinde hoş olur. ‘Āşık her dem sūz u şevķte ⁽²⁾olur; derd-i ‘ışķ içinde zevķte olur ‘Āşıkā ğidā belā olur, ⁽³⁾‘āşıkā şafā cefā olur. ‘Āşık ki yolunda merd olur, renci dār ü ⁽⁴⁾rāḥati derd olur.

Ebyāt

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 ‘Āşıkun āh ü zārı lāzımıdur
Dürlü derd ü belā mülāzımıdur
- 2 Renc-i ‘āşık ki yok şümārı auñ
Yok durur anda ihtiyārı anuñ
- 3 İhtiyārī ihtiyārı maḥbūbı
Her neyi dilerse ol maṭlūbı
- 4 Tālib olur fenāya ol müştak
Tā ki görmeye ol belā-yı firāk
- 5 Cān-ı ‘āşık bisāt-ı mūhre-i ‘ışķ
Şehr-bend-i murād-ı şöhre-i ‘ışķ
- 6 Āteş-i zāhir, sūzende-i bīrūn olur
Āteş-i ‘ışķ, sūzende-i derūn olur

⁽¹¹⁾‘Işķ gerçi sūz olur, velī sīne içinde nūr-efrūz olur. **134a** ⁽¹⁾Dil ehlinün kārī ‘ışķ olur; yol erlerinün şi‘ārı ‘ışķ olur. ⁽²⁾‘Āşıkā ‘ışķ ḥükmi, mezheb ü dīn olur; ‘āşıklara maḥabbet, kānūn-ı ⁽³⁾āyīn olur. ‘Işķ ehli lezzeti nā-kamlıkda bulurlar; ‘āşık olanlar ‘izzetī ⁽⁴⁾bed-nāmlıkda bulurlar.

Ebyāt

[Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

- 1 Vaşf-ı ma' şūk ' izz ü cebbārī
 Vaşf-ı ' aşık mezellet ü bārī
- 2 Kārī 'anun ğunc-ile kirişme vü nāz
 Bundadur sūz u iştiyāk u niyāz
- 3 Birinüñ vaşfı āḥara merbūṭ
 Birinüñ ḥālī biri-le meşrūṭ
- 4 Nāz her dem niyāz ile bulunur
 Sūz her demde sāz-ile bulunur
- 5 Biri ger olmaya faḳīr ü Ḥaḳīr
 Olmaz ol birisi ğanī vü emīr
- 6 Biri olmaya çün ' azīz ü bülend
 Ol biri olmaya zelīl ü nejend
- 7 ' lşk olur bunuñ aña rābıtası
 ' lşk olur birbirine vāsıtası

134b

- 8 Bir tarafda eger ola cünbişi
 Eksük olmaya bir tarafta keşişi
- 9 Bir taraf ger ola temām ü dürüst
 Bir taraf daḡı hergiz olmaya süst
- 10 Bir taraf ger dil-ile şādık ola
 Bir taraf da aña muvāfık ola

11 ‘Işk bāzī vü fesāne degildür

‘Işk ehli kolayına degildür

12 ‘Işk olmayan' gönülde lezzet olmaz

‘Işk olmayan başda devlet olmaz

Neşr

(6)‘Işk çeşmesine ırmeyen āb-ı hayāt nedür bilmez ‘ışk Kāfına konmayan (7)Simurg nicedür añlamaz. Her dil ki ‘ışk bāzī bisāfında māt (8)olur kıyım-i ‘ālem olub ebedī hayāt bulur.

Beyt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

Dil ki bûy-ı ‘ışkdan bî-reng olur

Ehl-i dil yânında ol dil seng olur

(10)Dil bāğında ki ‘ışk güli olmaz bir bezme beñzer ki anuñ müli olmaz (11)dil táb-hānesinde ki ‘Işk şem‘i yanmaya bir hāne-i tārike beñzer ki 135a (1)çırāğı uyanmaya.

Ebyāt

[Fe'ilātün Mefâ'ilün Fe'ilün]

1 ‘Işk içinde olur ‘aceb eṭvār

Gāh olur naḳş irüp zevālde olur

2 Gāh iḳbāl olur u gāh idbār

Gāh olur zirve i kemālde olur

3 Līki bu ibtidā-yı hāl olur

‘Işk-ı tam içre bu muḫāl olur

4 ‘Işk eri ibtidāda ḫām olur

Derd-i ‘ışk içre nā-temām olur

5 Añlamaz dostun kemālini ol
Zabṭ idemez henüz ḥālını ol

6 Her aña beñzeyen nigārı görür
Kendüye anı ğam-güsār idinür

(8) Hikāyet

[Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

1 Nite kim kıdve-i cihān Mecnūn
Artar iken maḥabbeti dün ü gün

2 Cā-be-cā tırmayub gezerdi müdām
Nāgehān bir ğazālî avladı dām

3 Geldi derḥāl koyuvirdi anı
Ḥürmet itdi vü ūlî gördi anı

135b

4 Dir gözi şanki çeşm-i yār durur
Gerdeni gerden-i nigār durur

5 Vechi yok kim aña cefā idevüz
Vācib ol kim anı rehā idevüz

6 'İşk erine olur bu ḥāletdür
Sebebine bülüg ğāyetdür

7 Merd çün puḥte ola ol aşına
Hiç ğayrı görünmeye gözine

8 Şebah işbātı anda dūr olur
Belki adında da ğayūr olur

- 9 Görmez olur o bir eḥadde cemāl
Dilberine ola nāẓīr ü mişāl
- 10 Ünsi qalmaz cihānda kimse-ile
İllā ol ki aña nisbetini bile
- 11 Meşelā pasübān-ı hindūsı
Yāḥu Ḥaḳ-i reh ü seg-i kūsı
- 12 Yāḥu zülf ü ‘ızar ü ḥaṭṭ ü ḥadī
Yāḥu çeşm ü dehān ü serv-i ḳadī
- 13 Çün ki ‘Işḳ āḥır ola bula kemāl
Ṭurmaya ‘Işḳ erinde daḥı bu ḥāl
- 14 Dostdan ğayrısını görmez olur
Dostuñ olanı da bilmez olur

136a

- 15 Ṭālīb i ‘ayn-i itdiḥād olur
Sālīk-i rāh-ı infirād olur
- 16 Zülf ü rūḥ fikri götrülür aradan
Perde olmaz aña ḥicāb-ı beden
- 17 ‘Işḳ kıssşa vü ḥikāyet olmaz
‘Işḳ-bāzi ḥadīs ü rivāyet olmaz

⁽⁴⁾‘Ālem-i ‘ışḳ ‘ālem-i digerdür. Pāye-i ‘ışḳ andan bülend-terdür ki her mesken ⁽²⁾aña menzil ola veya anuñ mekānı bir avuç gil ola. ‘Işḳ bir maḳām-ı ⁽³⁾vaḥdānīdür cezbesei cezbe-i nūrāni. ‘Işḳ ḥalḳ gözinde dīvāna⁽⁴⁾lıḳdur. ‘Işḳ kendü vücūdına bīḡānalıḳdur.

Ebyāt

[Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

- 1 'Işka ger olmaya be-küllî rām
Gitmez andan ta' allükāt temām
- 2 Nefs hazzın eger ki itmeye ol
Vaşl-ı yāra temām bulmaya yol
- 3 Kim ki zātından ol cüdā olmaz
Hil' at-i 'ışk aña sezā olmaz
- 4 Kendüden kim ki münhalî' olmaz
Anda bil 'ışk muntabî' olmaz

136b

- 5 'Işk ezel kadehinden bî-hüşlıkdur
'Işk iki 'ālemi feramüşlıkdur
- 6 Merkebi 'ışk katı tîz-rev olur
Her zemān aña menzil-i nev olur.

⁽³⁾Her kim ki 'ışk-ile hem-'inān olur, menzili anuñ ol cihān olur. Dil 'ışkun ⁽⁴⁾sūhte-i dīrīnesidür, gönül maḥabbetün bende-i kemīnesidür.

⁽⁵⁾**Ebyāt**

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 1 Maḥabbet cān-ı cān-ı 'aşıkāndur
Ol ārām-ı revān-ı 'aşıkāndur
- 2 Maḥabbet şem' -i eyvān-ı gönüldür
Maḥabbet genc-i virān-ı gönüldür
- 3 Maḥabbet aḥter-i bürc-i gönüldür

Maḥabbet gevher-i dürc-i gönüldür

- 4 Maḥabbet cevher-i deryā-yı cāndur
 Ḳabā-yı nazük-i bālā-yı cāndur
- 5 Şu kim cām-ı maḥabbetden ider nūş
 İder dünyî vü ‘uḳbî-yi ferāmūş
- 6 Gönül kim ‘ışḳ-ile ol aşinādur
 Aña ol baḥşiş ü luṭf-ı Ḥudādur

137a

- 7 Maḥabbetden şorarsañ ger nişān sen
 Maḥabbetde bunı bilgil ‘ayān sen
- 8 Ki evvel mertebe bu anda nāçār
 Dilinden atar ol aḡyārı yek-bār
- 9 Derūnında bulur maḥbūbı ancaḳ
 Ḳatında ol olur maṭlūbı ancaḳ
- 10 Eger gelse aña maḥbūb-ı diğēr
 Dil-ārā vü laṭīf ü hūb ü manzar
- 11 Muḳayyed olmayub baḳmaz yüzine
 Anı aşlā getürmez ol gözine
- 12 Didi anlar ki olurlar ehl-i iḥlāş
 Maḥabbet gāh ‘ām olur gehi ḥāş
- 13 Gehī dil meyl ider vech-i şıfāta
 Gehi cān tālib olur nūr-ı zata

- 14 Dinidür evveline ‘ām bilgil
İkincisine hāşı nām bilgil
- 15 Maḥabbet çün kim ola ol ‘āmī
Dinīyi bil ki şāf olmaz temāmī
- 16 Velīkin ol kadeḥ ger hāş ola ol
Mey-i hḥum-hāne-i iḥlāş ola ol

(11)Kim ki ol kadeḥden bī-hūş olur, cānı cānān-ile hoş olur. ‘Aql ol **137b** (1)araya girmez ve fikr ol yöreye uğramaz. ‘Aql ma‘rifetüñ āletidür (2)‘ışk yakīnün ḥāletidür. ‘Aql bir rengdür ki anda būy-ı sır (3)olmaz ‘ışk bir būydur ki anda rengden eşer olmaz. ‘Aql bir seng-i (4)ma‘rifettür nemegī yok. ‘İşk bir nemeg-i ḥaḳīkatdūr sengi yok. ‘Aql (5)bir murğdur ki havā yüzinde. ‘İşk bir hevādur murğ içinde. Murğ havāda (6)nazzāralık ider. Hevā murğda avāralık ider. ‘Aql ḥālinüñ ḥalli kıl ü (7)kāl-ile olur. ‘İşk derdini anuñ-ile bilmek muḥāl olur. ‘Aql işleri (8)bī-mesned olmaz. ‘İşk ḥadīşleri müsned olmaz. ‘İşk-ile arasında (9)bir ta‘allük var ezelī vü ebedī ki ol ta‘allüka ta‘allük olmaz. Nīgī vü bedī (10)güzellig ü çirkinlik ‘ışk bāzārında yeksān olur. ḥūblık u (11)zīştlik ‘ışk erine seyyān olur. Zülf-i Leylī de bir şiken var ki **138a** (1)dil-i Mecnūn’dan ğayrısı ol şınıklığı anlayımaz ve ‘izār-ı ‘Azrā’da bir ḥaṭ (2)var ki cān-ı Vāmık’dan özgesi ol ḥaṭtı okuyımaz. Leb-i Şīrin’de (3)bir şeker var ki sīne-i Ferḥād anuñ ḥastesidür. ca‘d-i Ayāz’da bir (4)ḥalka var ki dil-i Maḥmūd anuñ bestesidür. ‘İşkda ḥüsn gerek (5)ḥüsünde an gerek maḥbūb olana hemān nişan gerek. Ḥüsn melāḥat (6)olmağdur şabāḥat olmağ degü güzellikden gönül almağdur. Şüret (7)düzmek degül. şabāḥat hemin naḳş-ı dīvāra beñzer. Melāḥat (8)bir şive-i mekkāra beñzer. şabāḥat melāḥatsüz hiç olur. Melāḥat şabāḥatsüz (9)gönüller alır. Şür olur ki nemek hoş-güvār olur. Şīrīn olur ki (10)germ ü dil-āzār olur. Ḥüsn bir ‘arūs-ı zībādur ki ‘ışkı görmeyince (11)kimseye niḳābın açmaz ve ḥüsn bir gencine-i nā-peydādur ki ‘ışk gelmeyince kimesneye **138b** (1)kāpusın açmaz. Eger bī-‘ışk ola ru’ye-i maḥbūb. Kemāl-i cemālī olur maḥcūb. (2)‘İşk ma‘şūḳda bir āyine olur ki şüret-i ḥüsn anda mu‘āyene (3)olur ma‘şūḳ daḥı kendü cemālın anda görür. Ol sebebdan ‘āşık (4)‘āşık olur.

Hikāyet

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 Nitekim ol şeyh-i 'ālem Bāyezid
Nūr-ı çeşm-i rüy-ı ādem Bāyezid
- 2 Naql olunur kim dimiş aşhābına
Ehl-i dilden bulunan aḥbābına
- 3 Ben şanurdum bunca yıldur 'āşıķam
Ṭalibem yārı gönülden şādıķam
- 4 Bu tamam oldu baña āḥır 'ayān
'Aşıķ ü ṭalib o imiş bī-gümān
- 5 Ol muḥibb-imiş baña maḥbūb ben
Ṭalib ol-imiş beni maṭlūb ben
- 6 Ol-imiş cezb eyleyen bini aña
Ol-imiş hem kıomayan bini bana
- 7 Şol gönül kim 'āşıķı Allāh ola
Şek degül ol dü cihāna şāh ola

139a

- 8 Olmaya ol gönüle hergiz ḥicāb
Rüy-ı ma' şūķı göre ol bī-niķāb

(2)' Işķ bir cevher-i bī-mişl ü hemtādur ki anuñ vaşfı emşāl ile dinilmez. (3)' Işķ bir sırr-ı nā-peydādur ki anuñ taşviri mişāl-ile gösterilmez. ' Aşıķların (4)dili altından sözleri olur ki, leb aña maḥrem olmaz. ' Işķ ehlinün (5)sīne içinden nefesleri olur ki dem aña hem-dem olmaz. ' Aşıķ ile (6)ma' şūķ ortasında bir güft ü güy olur kim, zübān-ı ḥacibden ğayrı (7)aña tercümān olmaz. Cān-ile cānān arasında bir cüst-ü-cū (8)olur kim kūşe-i çeşimden özge

dīde-bān olmaz. ⁽⁹⁾Ġamze-i ma‘ şūḳ ile ġam-zedegān-ı ‘ ıṣḳ arasında bir girişme olur ki eger ‘ ayān ola. ⁽¹⁰⁾Hezār rāh-revān-ı tarīḳatūn teninden revān ola. ‘ Iṣḳ bir zāhirdür ki ⁽¹¹⁾örtülmez ‘ ıṣḳ bir sırdur ki açılmaz ‘ ıṣḳun kimse ile kārı olmaz **139b** ⁽¹⁾āyine-i ‘ ıṣḳun jengārı olmaz ‘ ıṣḳ mevlāları bende ider ‘ ıṣḳ ⁽²⁾ser-firāzları ser-efkende ider.

Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 1 Rivāyetdür ki bir gün şāh Maḥmūd
Revānından anuñ Ḥaḳ ola ḥoş-nūd
- 2 Didi Āyāza ki maḥbūb-ı dil-dār
Cemālūñle göñül şaḥrası gül-zār
- 3 Nedendür ‘ ıṣḳun oldukça ziyāde
Tekellūf hem ḥicāb artar arada
- 4 Ḳadīmī inbisātı bulumazuz
Senūñle bile hemdem olumazuz
- 5 Gice gündüz ziyād olur maḥabbet
N’içün nokṣān içinde ola ülfet
- 6 Didi Āyāz ki ey şāh-ı cüvān-baḥt
Vücūduñla müşerref tāk ile taḥt
- 7 Ben evvel ḳul-idüm sen baña sulṭān
Nice ḳılsan elūñde bende-fermān
- 8 Bu gün kim ‘ ıṣḳ şāha ġālib oldu
Dil ü cāndan bu ḳula rāġıb oldu
- 9 Vücūdı ‘ ıṣḳ içinde zinde oldu
Dili ben bendesine bende oldu

140a

- 10 Çü ‘ışk aḥvālümüz taḥvīl itdi,
 Qadimi vaż‘ı ol tebdīl itdi
- 11 Budur ‘ışka hemīşe ‘ādet ü rāh
 Ki şāhı kıl ider ü kılını şāh
- 12 Bu ‘ışk efsāne vü efsün degildür
 ‘İşk şan‘at-i her dūn degildür

(4)Her ‘ışk da‘vasın iden ‘āşık olmaz ve her maḥabbetden dem uran (5)şādık olmaz. Her serde bu sevdā olmaz ve her dest yed-i beyzā (6)olmaz. Şeker dimeg-ile dehān şīrīn olmaz Hüsrev dimeg-ile Hüsrev (7)āyin olmaz. Her ḥalka ki qolda ola sivār olmaz ve her tıfıl ki (8)kāmışa bine süvār olmaz. Her mālīk-i dinār olan Mālīk-i Dinār (9)olmaz ve her seri olan seri olmaz. Her meşhūr ma‘rūf olmaz (10)ve her bād olan me‘lūf olmaz. ‘İşk bir gencdür ki niçe cānlar (11)anuñ ucından ḥarāb olmışdur. ‘İşk bir müşkdür ki 140b (1)niçe yürekler ol sevdā ile ğarq-ı ḥūn olmışdur. ‘İşk bir şekerdür ki (2)niçe diller ol ārzu ile teng ü meşhūn olmışdur. ‘İşk bir la‘l-i (3)girān-bahādur ki anuñ özge kānı olur. ‘İşk bir dürr-i yegāne(4)dür bir dürlü nişānı olur. Cemi‘-i mübārizler qalb-i sipāha vururlar. (5)‘İşk bir şaf-derdür ki sipāh-ı qalbe vurur. Ve cemi‘-i ‘ayyārlar taleb-i (6)ḥazānede olurlar. ‘İşk bir dilāverdür ki ḥazāne-i talebe girür. ‘İşk (7)ğavvās-ı kılzüm-i deryā ‘İşk cuyā-yı lūlū-yi lālā. ‘İşk bir mu‘ammā(8)dan pehlevāndur ki bir remz-ile biñ beyānı var ‘İşk bir ‘andelīb-i (9)fāşih-zübāndur ki her nefesde hezār destānı var.

(11)Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 ‘İşkdur ğam māyesin sevdā iden
 ‘İşkdur virāneden ğavgā iden

141a

- 2 ‘İşkdur ğavvās-ı deryā-yı vücūd
 ‘İşkdur mellāh-ı fülk-i baḥr-i cūd

- 3 ‘Işkdur āyine-i gītī-nümā
 ‘Işk üşturlāb-ı esrār-Ḥudā
- 4 ‘Işk dellāl-i ser-i kūy-ı ‘anā
 Şahne-i hengām-ı cāy-ı ibtilā 141a/4
- 5 ‘Işk mesti farķidemez küfr ü dīn
 ‘Āşıkā olmaz ğam-ı şekk ü yaķın 141a/5
- 6 ‘Işk mesti dāyimā dil-şād olur
 Göñli gözi Ḥaķķ-ile abād olur 141a/6
- 7 ‘Işk mesti ‘āleme sultān olur
 Şūretā ger vālih ü ḥayrān olur
- 8 ‘Aķl iline cümle ḥükm eyler temām
 ‘Aķl ile baḥş eyler uymaz ol hümām
- 9 ‘Aķl eydür gel perīşān olmağıl
 ‘Işk aña güler ki nādān olmağıl
- 10 ‘Aķl eydür fikr-ile işleyelüm
 ‘Işk eydür fikri elden kıoyalum
- 11 ‘Aķl ister kār-sāz olmaķlıķı
 ‘Işk ister pāk-bāz olm‘ Aķlıķı
- 12 ‘Aķl ister kim bula asūdelik
 ‘Işk ister kim ola alūdelik

- 13 ‘Aql ister kim ket-Ĥudālĭk itmege
‘Işķ ister pādişālĭk itmege
- 14 ‘Aql eydür ĥalka rüsvāy olmağĭl
‘Işķ eydür yörü ĥod-rāy olmağĭl
- 15 ‘Aql eydür ĥuru mestlikdür işüñ
‘Işķ eydür ĥod-perestlikdür işüñ
- 16 ‘Aql eydür ben beden sultānıyam
‘Işķ eydir iki cihānuñ ĥānıyam
- 17 ‘Aql eydür ben cemāl-i ‘ālemem
‘Işķ eydür ben kemāl-i ādemem
- 18 ‘Aql eydür ben cihānun zeyniyem
‘Işķ eydür ben dü kevnün rükniyem
- 19 ‘Aql eydür gel berü tutğĭl sözüm
‘Işķ eydür sen dağı basğĭl özüm
- 20 ‘Aql eydür ‘ilmi n’içün ĥoduñuz
‘Işķ eydür ‘ilmi bende buluñuz
- 21 ‘Aql eydür ben yağĭn virdim Ĥağ’a
‘Işķ eydür irgireyin Ĥazrete
- 22 ‘Āşĭķ u ‘ışķa ĥalem çek sen müdām
Tā ki ma‘şūķ ola ĥalan ve’s-selām
- 23 Dağı niçe buncılayın bağş olur
‘Aql āğır ‘āciz oluban ĥalur

142a

- 24 ‘ Aql varlıķda bulur zevķ u şafā
‘ Işķ yoklıķda görür dāyim vefā
- 25 Milk-i ‘ ışķ olur verā-yı kāyināt
Olmaz andan fi‘ l-i ğavġā-yı şifāt
- 26 Şeh-süvār-ı ‘ ışķ çün leşker çeker
‘ Aql ü fikri yanına çaker çeker
- 27 ‘ Işķ olmaz pīşe-i her bü’l-heves
‘ Işķı ‘ āşıķlar bilürler gine bes
- 28 Tolu ‘ ālem gerçi ğüft-ü-ġüy-ı ‘ ışķ
Līki yoktur degme yirde būy-ı ‘ ışķ

(6)İlāhī her kişi merd-i ‘ ışķ olmaz ve degme yirde derd-i ‘ ışķ bulunmaz. Işķ bir kimyādur.

(7)Anuñ ma‘ deni lā-mekān olur. ‘ Işķ bir cevherdür anuñ mekānı kān (8)olur. ‘ Işķ bir dürdür degme deñizde bulunmaz. ‘ Işķ bir incüdür ki her kulaķta (9)şalınmaz. ‘ Işķ bir nürdür her gözde görünmez. ‘ Işķ bir ħuzurdur (10)her derūnda bulunmaz. ‘ Işķ bir zevķdur anuñ da başka bir dili var. (11)‘ Işķ bir şevķdur anuñ da ayru ehli var. ‘ Işķ bir cūşdur 142b

(1)anuñ da şeydāları var. ‘ Işķ bir ħurūşdur anuñ da deryāları var.

(2)Ebyāt

[Mefā’lün Mefā’lün Fe’ûlün]

- 1 Göñül kim şevķ işinden bī-ħaberdür
Maħabbetden bil anı bī-eşerdür
- 2 Bulunmaz ‘ ışķı ol kim Şevķi yokdur
Ne bilsün derdi ol kim zevķi yokdur
- 3 Ne hoşdur dil kim ola şevķi dāyim
Ne hoşdur cān kim ola zevķi dāyim

- 4 Odur vākıf bu sırr-ı iştıyāka
Ki düşmiş ola ol bend-i firāka
- 5 Gel ey dil kūy-ı uşşāka qadem bas
Yörü pes ālem-i ilve ālem as

(8)‘ Işk bir berķ-ı şā‘ ıķa-dāra benzer ki nereye uğrasa yaķar ‘ ışk (9)bir pādişāh-ı qahhara beñzer ki uğraduğı memleketi yıķar her dil ki ‘ ışk (10)hāne ola tır-ü belāya nişāne olur ve her gönöl ki maħabbete maķām ola (11)miħnet anda müdām olur her mertebe düşvārlıĝ-ile hāşıl olur her ‘ izzet **143a** (1)ħorlıĝ-ile hāşıl olur. Her kim bülbüle ‘ ışkdan ser-mest olmaz, na‘rā-i bülbulān ile (2)hem-dest olmaz. ‘ Işk toħmı gerçi dil kiştizārında ekilür ve maħabbet (3)nihāli egerçi gönöl gülistānında dikilür. Ammā āb-ı çeşm-i nem-nāk ve ħarāret-i (4)derün-ı sūzinak ile neşv ü nemā bulur. Sīne-i tāb-dār ‘ ışk gencinüñ (5)pāsübānıdur Dīde-i ħün-bār miħnet qal‘ asınuñ dīde-bānıdur. ‘ Işk-ı (6)mecāzi egerçi hevādan olur. Velī ol dağı cezbe-i şafādan olur. ‘ Işk-ı (7)mecāzi ülfetden olur. ‘ Işk-ı ħaķīķī vaħdetden olur. Ol sevdādan (8)bu süveydādan olur. Anda cihān terk olunur. Bunda dil ü cān (9)terk olunur. Anda perīşānlıķ olur. Anuñ nūrı düd-amīz olur (10)bunun nūrı şevķ-engīz olur. Anuñ mir’ātında jeng olur. bunuñ (11)āyinesi bī-reng olur. Anuñ enini cismāni olur. Bunuñ iñildüsi ruħāni olur. **143b** (1)Anuñ āh-ı derd-nāki cigerler yaķar. Bunuñ nāle-i sūz-nāki göklere çıķar. (2)Ol müşteri-yi metā‘ -ı bāz olur. Bu müşteri-yi felek-i devvār olur. Ol (3)ay gibi nūr müste‘ār olur. Bu güneş gibi ziyāsı bir-ķarār olur. Dostı (4)seven anuñ raķīb-i mehrübı olur. Dost dostı bunuñ cān-ile (5)maħbübı olur. Ol tabī‘ at kulī olur. Bu Ĥaķ-mukbil olur.

(6)Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Bir ħikāyet gördüm itmiş bir ulu
Cān-ı pāki dü cihānda baħtılı
- 2 Kim var-imiş bir güzel zībā püser
Şehr-i Tebrīz içre ĝāyet mu‘ teber

- 3 Virmiş aña lutf idüben Zü'l-Celāl
Hüsn-i hulk içinde gāyetde kemāl
- 4 Reşk-i serv-i būsītān bālāsı anuñ
Āfitāb-ı āsumān lālāsı anuñ
- 5 Çeşm-i mesti sākı-yi sulṭān-ı ışk
Ḥaṭṭ u ḥaddi āyet-i bürhān ı ışk

144a

- 6 Var-imiş bir mīr-zāde ı āşıķı
Cān-ile olmış muḥibb-i şādıkı

(2)Ebyāt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 Gird idermiş kūyını her rūz u şeb
Çeşmi giryān u dili pūr sūz u teb
- 2 Virmiş aña şevķ-ı ı ışk u sūz-ı derd
Ah-ı germ ü eşk-i sürḥ u rūy-ı zerd
- 3 Bī-dil ü bī-çāre itmiş ı ışk anı
Derdümend āvāre itmiş ı ışk anı
- 4 Her ki yārı görmiş ola bir nazar
Ḥaķ-i pāsını kılur kühl-i başar
- 5 Ḥalk içinde çün ki ḥālī fāş olur
Bir ı aceb dīvāne vü evbāş olur
- 6 Pend iderler her yañadan yār olan
Kimi bende kimisi ğam-ḥār olan

- 7 Ba‘zı ana dir kim ey pākize cān
 Ȑo bunı kim nāmuna olur ziyān
- 8 Merd-i ‘āşık zār-ile dir ağlayub
 ‘Āşıkun işi n’olur ‘ışkı koyub
- 9 Murğ-ı cānı çün ki habs-i dām olur
 Yolunan öñürdi perr-i nām olur
- 10 ‘İşk-ile ululık olmaz bil revā
 Şāh şāh-ı ‘ışka olur bir gedā

144b

- 11 Ba‘zı eydür sen seni ğāfil kodun
 Vaktüni zāyi‘ idüb cāhil kodun
- 12 Ol dir olmaz çün ki yadınsuz dilüm
 Bu yiter iki cihānda haşılum
- 13 Ol ki ‘ışkı bilmez ol cāhil durur
 Ȑalmış ol ğaflette bī-hāşıl durur
- 14 Cāna virür bil maḥabbet ma‘ rifet
 Bilür anı kimde ola bu şıfat
- 15 Ba‘zı dir sen daḡı oğlansın henüz
 Saña düşmez şimdi ‘ışk u derd ü sūz
- 16 Didi kim ki ‘ışka düşdi derdi odur
 Bil tārīkatde ḡaḡkat merdi odur

17 Kim ki ‘āşık olmaya ger biñ yaşar
Ehl-i dil anı hemîn oğlan sayar

18 Ba‘zı dir ol büt durur Türk-i Hıta
Gerçi nīgū-rūy līkin bī-vefā

19 Çün ki bed-ḥū ola dāyim pür cefā
Nāgehān irişdüre saña ḥaṭā

20 Güldi didi ḳanı ol devlet baña
Öldüre vü yāḥu ḳıla let baña

21 Gördiler bunı ki lā-ya‘ ḳıl durur
Bunı işlāh itmesi müşkil durur

145a

22 Cümle yanından gidüp tağıldılar
Kendü kendü ḥāli ile ḳodılar

23 Şol ḳadar kim ḳıldı ol şeydālığı
Yār işiginde ṭurup rüsvālığı

24 Cem‘ olub ‘uşşāḳı cümle geldiler
Ortaya alu bunı muḥkem dögdiler

25 Ḳışsa idüb bunı yazub naḳl iden
Dir ki ol dem ḥāzır-idüm anda ben

26 Üşdi ‘ālem ḥalḳı cümle üstine
Kim aña söger kim anı dögene

27 Nā-gehāni gördüm ol maḥbūb-ı cān

Bir bucağda gizlenüb turur nihān

- 28 Gözleri yaş-ile tolmış ağlanur
Kendü kendüye turuban söylenür
- 29 Didim ey meh-rū nedür n'oldı saña
İtme yaraşmaz saña āh ü būka
- 30 Didi var gönlümde bir derdüm 'aceb
Kim baña bu giryeye oldur sebeb
- 31 Şehr-i Tebrīz olalı bunca zemān
Virmedi bir kimse mislimden nişān
- 32 Hüsni içinde bī-naẓīrem bilürem
hūblık milkinde bīrem bilürem
- 145b**
- 33 Biñi gören dilde kıomaz jengini
Gül rūḥum 'aksinden alur rengini
- 34 Zülfümün her 'uḳdesi bir dil-güşā
Bir kılına dü cihān olmaz bahā
- 35 Bir dişim biñ lūlū-yi mercān deger
Lā' lümün her kıaṭresi yüz cān deger
- 36 Hüsni gülzārında bir serv-kādem
Lāle-rūy sūnbül-ḥaṭ u nesrīn-ḥadem
- 37 Yūsuf-ı Mısr-ı dilem bī-iştibāh
Bir Zelīḥā yok bu Tebrīz içre vāh

- 38 Bunca hüsñ esbâbı var yok ‘âşıkı
Uşta ‘Azra lîki yokdur Vâmık’ı
- 39 Pes didim ey Yūsuf-ı ‘İsî nefes
Bu ki dirsın dimez anı hîç kes
- 40 Şehr halkı cümle hayrânun durur
Cümlesi derdünle giryânun durur
- 41 Şehr içinde ger şıgâr ü ger kibâr
Cümle saña ‘âşık-i zîbâ nigâr
- 42 Şol tûranlar da senüñ seydâlarun
Diñledüğün hep senün gavğâlarun
- 43 Didi ‘âşıkdur velî baña degül
N’iderem binüm sözüm aña degül
- 146a**
- 44 Nefsine ‘âşık durur n’eyler meni
Bir pula ben şaymazam yüz biñini
- 45 Ger beni sevse idi bunlar temām
İtmez-idi birbirine hîç kelām
- 46 Ger benümçün ola-dı sevdâları
Olmaz-idi hergizin gavğaları
- 47 Sevselerdi ger bular cāndan beni
Hem severler-idi bini seveni

- 48 Şol kişi kim sevdi cāndan ol beni
Bini seven n'îçün olur düşmeni
- 49 'İşk içinde şulh u ceng olmak 'aceb
'İşk içinde bûy u reng olmak 'aceb
- 50 'İşk eri kim 'ışk-ı şehvet aña post
Dostun bil dostını aña dōst

(8)'İşk ki ṭabi' atden gele aña 'ışk demek gey ḥayvanlık olur (9)muḥabbet ki şehvetden kopa aña maḥabbet demek nādānlık olur. (10)'İşk ki bûy-ı bahārdan ola bahār gidicek bī-bahā olur. (11)'İşk ki şūret ü nigārdan ola şūret bozulıcaḳ bī-şafā **146b** (1)olur. 'İşk oldur ki menba'ı deryā-yı bī-pāyān ola 'ışk ol (2)degüldür ki meḳānı āḥır-ı çehār pāyān ola 'ışk oldur ki anuñ kıblesine (3)cihet olmaya 'ışk oldur ki anuñ taḥayyüline ālet olmaya. 'İşk oldur ki (4)bir şecere-i mübārekeden sıza ki ne şarkı ola ne ğarbi ne 'Acemi ola ne 'Arabi. (5)'İşk oldur ki dāyim ola ol sende maḥbûb gerek Hıta'da ola (6)gerek Hutēn'de 'ışk bir cevher-i tābinaktür ki anuñ kânı, "Kāne'llāhu (7)velem yekün me'ahu şey'ün" 'İşk bir çeşme-sār-ı pākdür ki anuñ menba'ı, (8) "ve mine'l mā'i küllü şey'in ḥayyün" 'İşk bir baḥirdür ki ka' rı ezeldür sāhili (9)ebed 'ışk bir deryādur ki lüccesi vü kenārı sermed. 'İşk-ı ḥaḳīḳati bir şeceredür ki (10)aşlı fenā olur ve budaḳları vefā olur ve yimişleri beḳā olur. Beḳā oldur ki (11)kişi fenādan irişe ve dirlik oldur ki yoḳlık ağacından yitişe **147a**

(1)**Beyān-ı 'İşk**

[Fe'ilātün Mefâ'ilün Fe'ilün]

- 1 'İşk oldur ki ol ḳadīm olur
Cāyigāhı dil-i kerīm olur
- 2 'İşk-ı muḥdeş fūrūğ-ı tāb durur
Aşl-ı mey fazla-i türāb durur
- 3 Menşe'i zāt-ı Zü'l-Celāl olur
Lā-cerem pāk ü bī-zevāl olur

- 4 ‘Işk-ı ‘ayn ol durur mecāz eşerī
Bir nazardur fütāde-i nazārī
- 5 Ol ‘ayından olan kişiye nazar
Gāh ola kim mecāza kıla güzer
- 6 Halk dīvānedür ü ‘āşık huş-yār
‘Ālem hufte idi aşhāb-ı kehf bīdār.

(8)Eger dilerseñ ki ‘āleme sultān olasın ve eger ister-isen iki cihāna hān olasın

(9)Ebyāt

[Mefā’lün Mefā’lün Fe’ülün]

- 1 Bende-i ‘Işk-ı lā-yezālī ol
‘Āşıkı çüst ü lā-übālī ol
- 2 ‘Āşık müfide irādet gerekmez
‘Āşık bedeninde ‘imāret gerekmez

147b

(1)Taşavvur-ı me’arib itmemek gerek teveccüh-i meṭālib itmemek gerek. Her ne kadar ki (2)iktisāb ü iştiḡāl müsmir-i celāyil-i aḥvāl ve şunūf-ı ta‘ammülāt mūcib-i (3)cezāyil-i maḳāmat ola geçmek gerek. ‘Āşıklara üç maḳām olur (4)‘Acem dilince keş ü kūş ü küş aña nām olur. Evvel maḳāmdaki çekilmekdür (5)mār gibi olmak gerek ki bī-dest-ü cüst ü cūyda ve bī-pāy teg ü (6)pūyda ola. İkinci maḳāmda ki çalışmakdur mūr gibi olmak gerek ki dāyima (7)kārda ve bir sa‘at qarārda olmaya. Üçüncü maḳāmda ki depelenmekdür (8)pervāne gibi olmak gerek ki fenāsına ṭālib ve helākine rāḡīb (9)ola. ‘Āşık dört ḥarfdür ki ‘ayın ‘āra elif idbārā şin (10)şekāvete kāf kaḏaya işāretdür ‘āşık olanlar kaḏayā (11)rızā virmek gerek ki ‘ār ‘izzete idbār devlete şekāvet sa‘ādete **148a** (1)ola çün Hāk (Celle ve ‘Alā) kār-gāh-ı takvīnde insānı dört ‘unşurdan (2)yaratdı ‘āşık olan daḡı hāk gibi delīl zelīl mā gibi bī-delīl havā gibi (3)bī-qarār nār gibi tāb-dār olmak gerek. Dāyimā avcında bād ve çehresinde turāb (4)yüreginde āteş ü gözinde āb olmak gerek her dem yil gibi yılub (5)yollarda toprāk olub od gibi yanub şu gibi bulanub gezmek gerek. (6)Aḥkam-ı

dünyeviyeye hüküm virmemek gerek ve makāmāt-ı uhreviyyeye dahı ⁽⁷⁾bağmamak gerek dünyā vü āhiretün hāşılını ve ‘acil ü acilün maḥşūlini erbāb-ı ⁽⁸⁾ḳumār-ḫāne-i ‘ālem-i tecrīd ve ḫalka-i pāk-bazan-ı bisāt-ı tefrīd arasında zemīn-i ⁽⁹⁾nīstī ve hengām-ı ‘ışḳ-perestīde birağub uturmak gerek. Ālāyiş-i vücūd ⁽¹⁰⁾u i‘ tibār ve amīziş-i elvān-ı ağıyardan ictināb idüb ḳalender-var ⁽¹¹⁾Cemī‘ ‘ālemden bī-pāk ve müy-ı hestīden arunub pāk olmak gerek ‘ışḳ **148b** ⁽¹⁾sulṭānına uymak gerek

Ebyāt

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 Ḥoş durur bil ki zümre-i ‘uşşāk
Ol ciger-suḥtegān-ı rah-ı firāk
- 2 Ol ġarībān-ı menzil-i dünyā
Ol ‘azīzān-ı Cennetü’l-Me’vā
- 3 Maḥremān-ı serāçe-i ḳudsī
Levh-ḫānān-ı sidre-i kürsī
- 4 Salikān-ı ṭariḳāt-i ‘ulyā
Rāh-dārān-ı cadde-i müslā
- 5 Zinde-cānān-ı mürde-i ġam-ı yār
Mest-çālan ü cān ü dil hūşyār
- 6 Pādişāhān-ı taḫt-ı rūḫāni
Gūṭa-ḫārān-ı baḫr-i nūrāni
- 7 Çüst-ġirān-ı cür‘a-i tecrīd
Pāk-bazān-ı ‘ālem-i tevḫīd
- 8 Cān-fürüşān-ı bārigāh-ı ‘adem
Ḥırḳa-pūşān-ı ḫaneḳāh-ı ḳadem

- 9 Cümle fāni sürer fenāda şafā
Defter-i naḡş-ı “entümü’l fuḡārā”

(11) **Ġazel**

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

149a

- 1 Cennet-i ‘Adn cāsı ‘uşşāḡuñ
Dil ü cān Hāḡ-i pāsı ‘uşşāḡuñ
- 2 Çārḡı çārḡa ḡoyan şafā ile
Naḡme-i ḡoş-şadāsı ‘uşşāḡuñ
- 3 Şol güneşte ki ‘arş zerre olur
Maḡla‘ ıdur semāsı ‘uşşāḡuñ
- 4 ‘Aḡl-ı küł ola mest ü lā-ya‘ ḡıl
Ger ola mācerāsı ‘uşşāḡuñ
- 5 Sebeb-i imtidād-ı devr-i zemān
Oldı devr-i beḡāsı ‘uşşāḡuñ
- 6 Her şafāyi ki var bu ‘ālemde
‘Aks-i şevḡ u şafāsı ‘uşşāḡun

(7) **Meşnevī**

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 Encüm-efrüz-ı enderündür ‘ışḡ
‘İllet-i ḡükın-i Ḳāf ü Nün’dur ‘ışḡ
- 2 Ḳıl derūnum ṡāb-ḡāne- i ‘ışḡ
Yā ḡadem baş bürün-ḡāne-i ‘ışḡ

- 3 Vaşf-ı ma‘ şūķı var ‘ āşıkā şor
 Hüsni-i ‘ Azrā’yı çeşm-i Vāmık’a şor
- 4 Lezzet-i ‘ ışkı ‘ āşıkān añlar
 Pāk-bāzān-ı cān-fişān añlar

149b

- 5 ‘ Āşıkā dāyima gerektür edeb
 Rūz u şeb ola Hāķ-i rāh-ı taleb
- 6 ‘ Işk eri kim sözi ene’l-Hāķ olur
 ‘ Āķıbet dāra ol mu‘ allāķ olur
- 7 ‘ Işk içinde ne laf ü da‘ vī gerek
 ‘ Işk erine hemīn ma‘ nī gerek
- 8 ‘ Āşıkā sūz u Şevķ-i derd gerek
 Nefes-i germ ü ah-ı serd gerek
- 9 ‘ Ayb olur şīvehā-yı reng amīz
 ‘ Ayb olur güftehā-yı bād-engīz
- 10 ‘ Āşıkā çün ki ‘ ışkı kuvvet virür
 Kuvvetin Hayy-i lā-yemūt virür

(7)‘ Işk bir şāhdur ki ‘ akıl anuñ kem gedāsıdır. ‘ Işk bir pādişāhdur ki cihān (8)tolu şīt ü şadaşı. ‘ Işk-iledür yir ü gögüñ bināsı. ‘ Işk-iledür (9)dü cihānun beķāsı. ‘ Işk-iledür kāyinātuñ zuhūrı. ‘ Işk-iledür mevcūdatun (10)nūrı. ‘ Işk eşķāş-ı cihāna sāyirdür sehm-i maķabbet her yirde dāyirdür. (11)‘ Işk ‘ ālemde revān gibidür tende maķabbet ademde ķān gibidür bedende.

150a

(1)Ebyāt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 'Işk mağz-ı kâyināt oldu temām
'Işk ider şāhib-dili şāhib-makām
- 2 Cevher-i 'ışk oldu peydā vü nihān
Cevher-i 'ışk oldu nūr-ı dü cihān
- 3 Cevher-i 'ışk oldu derya-yı 'azīm
Cevher-i 'ışk oldu bir dürr-i yetīm
- 4 Cevher-i 'ışk oldu bī-zāt ü şıfāt
İtmez anı 'aķıl-u derk-ü ma'rifet
- 5 Cevher-i 'ışk eyledi Hāķe nazar
Hāķ içinde ol düzetdi sīm ü zer
- 6 'Işk ider cānā reh-i Hāķķ'ı 'ayān
'Işk açār saña niķe rāz-ı nihān
- 7 'Āşık olan dāyima yek-sū olur
Yek-dil ü yek-ķible vü yek-rū olur
- 8 'Āşık oldur tūt ki bir āteş olur
Germ-ru sūzende vü ser-ķeş olur
- 9 Merd-i kār-üftādedür 'ışkun er
Merdüm-i āvāredür 'ışkun eri
- 10 'Işk bir Simurğdur kim dāmı yok

‘Işkun āgāzı olur encāmı yok

150b

11 ‘Işk erinün başka bir zevki olur
Her zemānda bir yini şevki olur

(2)Neşr

(3)‘Işk-iledür gögüñ döndüğü ‘ışk-iledür yirüñ tırdığı ‘ışkdur çārha (4)koyan feleg ‘ışkdur temcīd okudan melegi. ‘ışkdur yıldızları seyr (5)itdüren ‘ışktur ay ü günü devr itdüren. ‘ışkdur nebātātı (6)bitüren ‘ışkdur çiçekleri getüren ‘ışkdur ke’si şakāyıkı pür (7)şarāb iden ‘Işkdur dīde-i nergesi nīm-hāb iden. ‘Işkdur (8)zemīn yüzini pür envār iden ‘Işkdur havāyı külbē-i ‘attār iden. (9)‘Işkdur bād-ı şabāyı Mesīh-dem iden ‘Işkdur lāleyi mübārek kadem (10)iden. ‘Işkdur ‘ārusān-ı çemene zer ü zīver viren ‘Işkdur dü (11)cihān bāgına zīb ü fer viren. ‘Işkdur bülbülleri ırladan **151a** (1)‘Işkdur dolabları inleden. ‘Işkdur her murğa āvāz itdüren ‘Işkdur (2)muṭriblere sāz itdüren. ‘Işkdur gülleri peydā iden ‘Işkdur (3)gül yüzlüleri hüveydā iden. ‘Işkdur çemende reyḥānlar açan. ‘Işkdur (4)zülüfleri reyḥān gibi saçan. ‘Işkdur gülşende serv-i azād iden. (5)‘Işkdur servi ademi zād iden. ‘Işkdur taşı la‘lū yāḫūt iden. (6)‘Işkdur la‘l-i nigārı cāna kūt iden. ‘Işkdur ‘Aden’de dürr-ile (7)mercān iden. ‘Işkdur bedende mercānı dendān iden. ‘Işkdur ‘ālemi (8)lāle vü yāsēmen iden. ‘Işkdur insānı sīmīn-beden iden. (9)‘Işkdur kaşları kemān itdüren. ‘Işkdur ğamzelere kaşd-ı cān itdüren. (10)‘Işkdur yār yārını müdām iden. ‘Işkdur ḥālını dāne zülfini dām iden. (11)‘Işkdur mujeleri tīr eyleyen. ‘Işkdur iki göñli bir eyleyen. **151b** (1)‘Işkdur maḥbūblara an viren. ‘Işkdur mürde gönle cān viren. ‘Işkdur (2)gözleri şākī iden ‘Işkdur güzelliği bākī iden. ‘Işkdur cemāllere (3)zinet viren. ‘Işkdur güzellere ‘izzet viren. ‘Işkdur şüretleri (4)maḥbūb iden. ‘Işkdur maḥbūbları mergūb iden. ‘Işkdur ḥüsn ehline (5)kadr veren. ‘Işkdur dil gülşenine nevr viren. ‘Işkdur göñül gözin (6)açduran. ‘Işkdur ma‘rifet çiçeklerin saçturan. ‘Işkdur dili abād iden. (7)‘Işkdur derūnı şād iden. ‘Işkdur göñüli gülşen iden. ‘Işkdur (8)içi tāşı rüşen iden. ‘Işkdur şafā kapusın feth itdüren. (9)‘Işkdur gine kendüyi medḥ itdüren.

Ebyāt

[Mef’ûlü Mefâ’ilün Fe’ûlün]

1 Ey rind-i şarāb-ḥāne-i ‘ışk
Gel diñle nedir terāne-i ‘ışk

- 2 Anda ki t̤urub ẖalem eker ‘ıřķ
 Var gr ki neler raķam eker ‘ıřķ

152a

- 3 Evvel ki eker ĥāṭı vcdun
 Pes řoņra ķabl ider scdun
- 4 Pindār-ı vcd u dd-i ṭā‘ at
 ‘Āřıķlar ilinde ol denā’et
- 5 Anda ki namāz bī-ruk‘ī
 Yok anda uşli v fur‘ī
- 6 Ol ķıble brndur cihānuñ
 Ol ka‘ be verāsı kayinātuñ
- 7 ‘ıřķuñ o ki aķmağın aķdı
 Evvel per-i Cebre’ıl’i yaķdı
- 8 Smurğ-ı ‘ıřķ ki bī-niřāndur
 ẖāf-ı ķıdem ana āřiyāndur
- 9 ‘ıřķ oldu bedende cārī cmle
 ‘ıřķ oldu cihāna sarī cmle
- 10 Yok zerre ki ‘ıřķdan ola ĥālī
 Ol mihr-i havā-yı lā-yezālī
- 11 Szende-i şad ĥezār ĥırmen
 Olmaz aña ķıble-i mu‘ayyen

12 Her kim dil-i ‘ışka mahrem olur
Mâtem zede-i dü ‘âlem olur

13 Hâllâc ki o idi merd i muṭlaḳ
Bu mertebede didi ene’l-Hâḳ

152b

⁽¹⁾Hikāyet

[Meṣ’ûlü Meṣâ’ilün Fe’ûlün]

1 Şibli ki yegâne-i cihāndur
Ser-ḥalka-i cümlede revāndur

2 Maḳbûl-i ṭavāyif-i meşāyiḥ
‘İlm ü ‘amel içre kūh-ı rāsīḥ

3 Ol vāḳı‘a-i Hüseyin-i Manşûr
Ḳıldı anı ḥaste-cân ü rencûr

4 Ol kışşa ana çü eyledi yir
Allāh lisân-ı ḥâl-ile dir

5 Ey zât-i muḳaddes ü te‘ālā
Her vehm ü ḥayâlden müberrā

6 Hâllâc ne merd-i serserîdür
İlhād yolından ol berîdür

7 Ben şânır-idüm anı ki ol şāh
Maḳbûl-i muḳarrebân-ı dergāh

8 Ger eyle ise nedür siyâset
Ol mülḥîd-ise cihân şeqâvet

9 Hâk didi dilüñi yörü var
Pā-dāş-ı zübān olur ser-i dār

10 Çün kışsa-yı aşl itdi fer'e
Ol müsteḥik oldı zecr-i şer'e

153a

11 Ol didi ma' nisin bilür hem
Her kimse degül o söze maḥrem

12 Bir dürlü gider de müliid olur
Pes kim ki dir anı müfsid olur

13 Her mertebenüñ kalamı vardur
Her ma' rifetüñ maḳāmı vardur

14 Tıfl okusa ḥarfı aña inşāf
Añlayımaz ol dinilse Keşşāf

15 Ey zerre görünme afitāba
Yok çün ki taḥammülün o tāba

16 Ey dil emel-i muḥāl itme
Olmaz taleb-i ḥayāl itme

17 Ol kim dil ü çeşme nūr andan
Hem gine o kıldı dur andan

18 Ol açmaya gözünü eger kim
Açmaz anı olur-ise her kim

19 Ey ‘ akl eri ger bilün yakındür
Mi‘ rāc saña yiter hemindür

20 Anda ki olur ‘ aceb maḳāmāt
Niçeleri kerem ider kerāmāt

21 Olmaz bir eḳad bu sırra agāh
Ne idi ne ola bu güzer-gāh

153b

22 Sad ḳāfile dem-be-dem revāndur
Her ‘ ıṣḳ eri mīr-ı karvāndur

23 ‘ ıṣḳ ider Ademi ma‘ mur iden
‘ ıṣḳtur ‘ ālemī pūr nūr iden.

(3)‘ ıṣḳdur dil ḥānesin pāk itdüren; ‘ ıṣḳdur dostu yolunda (4)fenāviren ‘ ıṣḳdur yine ol fenāda beḳā viren. ‘ ıṣḳdur (5)iki cihānı şalduran. ‘ ıṣḳdur Ḥaḳ yolına yildüren. ‘ ıṣḳdur (6)elest şarābından ser-ḥoş iden. ‘ ıṣḳdur ezel ḳadeḥinden (7)bī-hūş iden. ‘ ıṣḳdur ḳıdem meyḥānesinden mest iden. (8)‘ ıṣḳdur bunda daḥı mey-perest iden. ‘ ıṣḳdur şafā vü (9)şevḳ viren. ‘ ıṣḳdur rāḥat ü zevḳ viren. ‘ ıṣḳ (10)ḥamrı acı olmaz ve ‘ ıṣḳ mesti ayılmaz. ‘ ıṣḳ meyinün (11)ḥumārı olmaz. Ḥaḳ nūrünün nārı olmaz. ‘ ıṣḳ eri **154a** (1)bī selāmet olur ve ‘ ıṣḳ yolu melāmet olur. Melāmet-ile ‘ ıṣḳ (2)temām olur. Bī-melāmet ‘ ıṣḳ ḥām olur. Melāmetün üç ḥāleti (3)olur. Āḥırı ‘ ıṣḳun ḡāyeti olur. Evvelkisi melāmet-i ḥaḳdur ki (4)āşıkı ḥaḳdan keser olur. Añlarun-ile buluşmaḳdan ḳaçār olur. (5)Ve ikinci melāmet nefsidür ki kendüyi dostu münāsib (6)görmez. Ve nefsinı aña lāyık musāḥib görmez. Nefsinde bu murāda (7)vuşul añlamaz. Ve zātında bu isti‘ dāda ḥuşul añlamaz. Hemīn (8)ṭama‘ gözin anuñ luṭfma diker ve ümīd dīdesi ile fazlına baḳar. (9)Pes bu iki melāmette fāyide bu olur ve bu iki maḳāmdan‘ āyide (10)bu ḳalır ki ḥaḳdan da kendüden de kesilür; hemīn cihānda ancaḳ (11)dostı görür. Yārı olur hemīn naẓarında görünen ol olur **154b** (1)başarında ammā üçüncü mertebeye yitişicek ve ol devlete irişicek ki (2)dostuñ celāl ü istiḡnāsı ve ‘ izzet ü kibriyāsın

görüb ⁽³⁾andan dağı kendüye melāmet anlıya şöyle ki, vaşlata ümīd ⁽⁴⁾kalmaya ma‘ şūğdan dağı temām kesilür hemīn nazarı ‘ ışkda kalur.

⁽⁵⁾Ebyāt

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 Budur evvel maḳāmı tecrīdün
İbtidā-yı zuhūrı tevhīdün
- 2 ‘ ışk olur bu maḳāmda Hāḳim ü mīr
‘ ışk u ma‘ şūğ u ‘ āşığ olur bir
- 3 ‘ ışk olur kendü ile ol ḳāyim
‘ ışkı hem kendü kendüye dāyim
- 4 Kendüsi kendüye vişāl olur
Fūrḳat olmaḳ aña muḫāl olur
- 5 ‘ ışk çün görmez ola ğayrını ol
Pes neden göre kimse ḫicrini ol
- 6 ‘ ışk çün kim vara ḫaḳīḳatine
Hem maḫabbetde ire ğāyetine

155a

- ‘ ışk erine olur ‘ āyib ḫāl
Kim ḫaber virmez anı ḳīl-ile ḳāl
- 7 ‘ Arız olsa gerek ṭavārīḳ-ı ‘ ışk
Berḳ urısar durur bevārīḳ-ı ‘ ışk
- 8 Ḳoparısar bunı ‘ avāşıf-ı ‘ ışk
Ḳapısardur bunı ḫavātıf-ı ‘ ışk
- 9 Çün ki ‘ ışk bula fenā-yı şıfāt

Zāta virür fenā şavā' kı-i zat'

10 Hāşıl olur fenā-yı küll-i vücūd
Olur ol anda vāşıl-ı maķşūd

11 'İlmiden anda behre-ver olur
Lāki 'ilmini bī-ħaber olur

12 'Aķl 'āciz olur u ol derrāk
Hoş didiler ki 'acz-ı derk idrāk

13 'Aķl hazzı ħaķīķātün ħaberi
Bulunan 'ıķ erinde 'ayn eşeri

14 Vādi-yi 'ıķ baħr-i mescūrı
Ĥāne-i 'aķl beyt-i mu' mūrı

15 Ġāyet-i 'ilm-i 'ıķ nādānlık
Āħır-ı milk-i 'ıķ vīrānlık

(11)' Işķ ķāl-ile olmaz aña ħāl gerek. ' Işķ rivāyet-ile olmaz ' āşıkā āyet gerek. **155b** (1)' Işķ uşūlini erbāb-ı vuşūl bilür. Erbāb-ı fuşūl ańlamaz ' ıķ (2)sırına aşķāb-ı küşūf gerek. aşķāb-ı 'uķūl ańlamaz. Biz söyledüğümüz (3)hemīn sezinmedür ve bizim lafzumuz ķuru öykünmedür. ' Işķ müşkilinün ħalline (4)bir ' āşık-ı pehlevān gerek ' ıķ sözleri ķuş dilidür aña Süleymān (5)gerek. Bizüm maķşūdumuz zevķi olana ańdurmaķdur ve bizim murāđumuz iradet (6)ehlini kandurmadur. ' Işķ bir ma,ħbūbdur sözi daķı maħbūb olur. ' ıķ bir maţlūbdur (7)ne yüzden baķarsan mergūb olur. ' Işķ kışşası bir şekerdür mükerrer itdükçe (8)dil-keş olur. ' Işķ naķli bir naķildür çoğaltması hoş olur. ' Işķ bir güzeldür ki (9)libāsı pelās olursa daķı yakışur ' Işķ bir 'arūsdur ki her ne geydürsen (10)yaraşur. ' Işķ bir nigārdur ki nigāristan-ı Ćīn anuń naķşına düzülmişdür. (11)' Işķ bir bütüdür ki cemī' büt-ħāneler anuń 'aşķına yapılmışdur ' ıķ bir şarāb **156a** (1)dur ki her meyħānede anuń bŷı var ' Işķ bir ħadīsdür ki her savma' ada (2)anuń güft-ü.gŷyı var. ' Işķ bir güneşdür ki her

zerrede ‘ aks ü tābı var. ⁽³⁾‘ Işk bir āteşdür ki her yirde şu‘ lee vü tābı var. ‘ Işk sözleri ⁽⁴⁾bir nağme-i ‘ uşşākdur ki her sāzda çālinur. Maḥabbet ḥaberleri şol ğazeller⁽⁵⁾dür ki mecmū‘ alarda yazılır. Ney delük delük olmışdur daḥı diñmez. ⁽⁶⁾çeng pīr olmuş henüz ol vāze-yi kesmez. Tanbūra iki kıl-ile ⁽⁷⁾neler söyler. Ney yanına düşüp bile iñiler. Ney ḥod bir āvāredür ğurbete düşmiş. ⁽⁸⁾Ney bir bī-çāredür fūrķate düşmiş. Delinmiş yüregi yürekler deler. Tutuşmış ⁽⁹⁾derūnı cigerler yaķar. Neyistān anduğınca nāle ider. Yanub yaķıluban tūrmaz ⁽¹⁰⁾iñilder. Yanınca derdi olan bile yanar; Sema‘ ider tūrūban ehl-i diller.

⁽¹¹⁾**Ebyāt**

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

156b

- 1 Ey ki işidürsin hemīn nām-ı semā‘
‘ Işk bāzārında hengām-ı semā‘
- 2 Her semā‘ ı şañma kim şeytānīdür
Bil semā‘ ı ehl-i dil Raḥmānīdür
- 3 Kim semā-ı evliyānun münkiri
Rāh-ı Ḥaķķ’un bil ki oldur müdbiri
- 4 Her semā‘ ı añların ķurbet durur
Vecd ü ḥāl ü ser-be-ser raḥmet durur
- 5 Olmaz anda şöyle bilgi sen riyā
Belki añlar vāşılān-ı Kibriyā
- 6 Her def ü ney anlara zākir durur
Gizlū diller ehline zāhir durur
- 7 Anlar-iseñ sen daḥı ger ol dili
Var semā‘ ur şer‘ de yok müşkili
- 8 Ger riyā le vurursan dest ü pāy

Sen olursın fāsık-ı rāh-ı Hūdāy

9 Bī-tekellūf çün gele red itmegil
Gelmesine dağı hem cehd itmegil

10 Bu gedālar kim görürsin bī-ḥaber
Kendüyi tırmaz kıılır zīr ü zeber

11 Sen anā mağrur olub aldanmağıl
Ānı görüb ehline münkir olmağıl

157a

12 Merd-i ma' ni dāmenin tut merd-var
Ehl-i şūret aldamasun zinhar

13 Bu tarīk-i pāk-bāzān-ı Hūdā
Bu degüldür rāh-ı cevķ-ı bī-ḥayā

14 Bu meyüñde başka bir maḥmūrı var
Bu ırāguñ özge dürlü nūrı var

15 ' Ālemi aşifte iden sevdāsıdur
Dilleri cūşa viren deryāsıdur

16 Hoş dimişlerdür Hūdāvendān-ı ḥāl
Nefs-i nādāna degül bu mey ḥalāl

17 Cān olur maḥbus u zindān ana ten
Murğ dil olmuş kafes aña beden

18 Ney dile çün müjde-i cānān ider
Cānı tende şevķ-ile cünbān ider

19 Çün dem-i derd-ile ol ivāz ider
Dem-be-dem derd ehlini dem-sāz ider

20 İtme sen endīşe-i ṭab‘ u hevā
Tā semā‘ ola saña bilgil revā

21 ‘Āşikāne nāleler neyden işit
Her ne kim ehl-i dil itdi anı it

22 Ney gibi ol dāyima nālān sen
Hicr elinden rūz u şeb giryān sen

157b

23 Bu semā‘ olur temāmet ḥālet ol
Zevk u şevk sūziş ü bī-‘ illet ol

24 Nefs olur bu ḥālet-ile ser-nügün
Bu semā‘ -ı bil virür nefse sükün

25 Hıkd ü buhl ü kīn ü hırş u hem ḥased
Dağı Ādemde olan evşāf-ı bed

26 Bu semā‘ anı gönülden ārıdur
Turduğunca sini andan qorıdur

27 Kim böyle olmayuban raqş ider
Bil ki dīnin ol turuban naqş ider

28 ‘Işk kārı bü’l-‘ aceb kār olur
‘Işk bāzārı ġarīb bāzār olur

(7)Her kim ki Seḥun-ı ‘ışķa ķāyıl olur. Ehl-i dūnyā soḥbeti aña zehr-i ķatil (8)olur. Kim ki da‘vā-yı ‘ışķ u maḥabbet ider. ķāzı-yı vaķt andan iki (9)güvāh ister. Biri dili dāyım ma‘şūk zikrinde olmaķ biri gōñli (10)mūdām fikrinde olmaķ. Mādām ki şāhidleri bulunmaz. sözine (11)istimā‘ olunmaz. ‘İşķ bir ķāvuş-ı Rabbānī’dür aġyārı Hāķ yolından **158a** (1)ķovar, giderür. ‘İşķ bir cārub-ı Rabbānī’dür gōñül evini fi’llāh iķün süpürür. (2)‘İşķdur dili Hāķķ’a sezā-vār itdüren. ‘İşķdur gōñli aña yarār itdüren. (3)Dil-i ḥāķ āhen olur, dil-i ‘āşık zer-i ‘ayn. Ol et-ile ķān arasında (4)bu beyne’l-isba‘ ayn. Dil-i āşık ol olur iki ‘ālemde yeri ola. (5)Bu degül kim bir gūşt-i şānevberī ola. ‘Āşık gōñli bir şehir olur. (6)İķi pür leṭāyif. Belki bir ka‘be olur. ‘ālem anı ṭāyif. ‘Āşık gōñli (7)‘arş olur zāhirde yirde ise Hāķ isteyen anda bulur. (8)her ķanda ise evvel noķta ki dāyire-i vücūdda zāhir olur ve evvel (9)berīd ki şāḥrā-yı ḥuduşde sāyir olur. Dil-i ‘āşık-ı şādık ve ķalb-i insān-ı (10)kāmīl olur. Rūḥ-ı ḥayvānī, dil ḥūnınuñ fażlasınuñ sāyilidür (11)ve rūḥ-ı nefsanī daḥı ol ḥūnun loķmasınuñ sāyilidür. Eger pāk **158b** (1)ṭatarsan. Ka‘be-i Raḥmān olur ve eger bī-pāk olursañ, ḥāne-i şeyṭān (2)olur. Naķş-ı aġyārdan eger pāk ola taḥta-i dil keşf olur. Elbette (3)anda her müşkil insān didükleri dildür Bir avuķ kil degüldür. Ādem (4)didikleri gōñüldür. Bunı anlamayan küldür. Menşūr-ı salṭanat-ı a‘zā-yı (5)ten dil nāmına taḥrir olunmuşdur. Cemī‘-i a‘zā ḥayvānı andan istimdād (6)ider ve cemī‘-i ķovāya ervāḥı ol imdād ider. Lstirāḥat-i a‘zā-yı (7)beden anuñ ḥareketi iledür ve bir ķaç gün beķā-yı insān anuñ bereketi iledür. (8)Dil bir padişāhdur ki cevāriḥ anuñ ra‘ıyyeti. Gōñül bir sultāndur ki (9)ciḥān ṭolu milketi.

Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Ey esīr-i derd-i bī-dermān-ı dil
Ġarķa-i deryā-yı bī-payān-ı dil
- 2 Bil ki dildür mahzen-i esrār-ı Hāķ
Ol durur āyine-i didār-ı Hāķ
- 159a**
- 3 Jengini ger pāk idersen bī-gümān
‘Aks-i envār-ı ezel olur ayān
- 4 Dil emīn-i bārigāh-ı maḥremi

Dil esās-ı kārīgāh-ı ādemī

- 5 Rūḥ-ı kudsi hem-nişīnidür anuñ
‘Aql-ı külli pāsübānıdur anuñ
 - 6 Nefs-le cān arası aña maḳar
Birisi māder olur biri peder
 - 7 Gūyā olmış rūḥ āb ü nefis ḥāḳ
Bu ikiden toḡmış ol ferzend-i pāk
 - 8 Gāh āba meyi idüb eltāf olur
Ḥāḳ ucından geh keşāfetler bulur
 - 9 Rūz u şeb gerdān ü bī-arām olur
Ḳalbī lafzī ol sebebden nām olur
 - 10 Gāh üns ü gāh ḳurb u gāh ‘ayn
Çārḥ-veş gerdende beyne’l ısbā‘ayn
 - 11 Her ki dil deryāsına ṭālub girür
Sad ḥezārān dürr-i ma‘nī çıkarur
 - 12 Her ki aña dil ma‘nisi ḥāşıl olur
Ol zemīn şadrında anuñ dil olur
 - 13 Şol ki dil feḥvāsını nādān olur
Dil degül ol ḥāne-i şeyṭān olur
- 159b**
- 14 Ḥāne-i dil ma‘den-i şıdḳ u şafā
Maḫhar-ı envār-ı zāt-ı Kibriyā

- 15 Dil durur bil kâşif-i esrâr-ı rûh
Dil durur bil kı̇abil-i emtâr-ı rûh
- 16 Zühed ü takvâ kırbet ü havf ü recâ
İhtiyâr ü şıdk u ihlâs u du‘a
- 17 Tevbe vü tevhîd ü imân ü yakîn
Hem nebât ü hem vera‘ hem mihr-i din
- 18 Cümlesi evşâf-ı dildür ger anı
Şâf idüp pâk ider-iseñ sen seni
- 19 Dil ki dâyim zıkr-i Hakk’ı kâr ider
Ol anı müstağrak-ı dîdâr ider

(7)Dil nedür, gine ehli bilür. Anı bilen Hakk’ı bilür. Cevher-şinâs ki henüz (8)hâmdur.
Ya ‘kûtı şanur ki seng-i ruḥâmdur.

Ebyât

[Mef‘ûlü Mefâ’ilün Fe’ûlün]

- 1 Dil dâne ki gildedür nihâni
Zan itme ki dâne-i cihâni
- 2 Dil âyine-i cemâl-i şâhî
Maḥkûm-ı evâmir ü nevâhî
- 3 Her kim açâr-ise perde-i dil
Peydâ ola şad hezâr müşkil

160a

- 4 Her müşkil-içün hezâr ma‘nî
Her ma‘nî içün hezâr da‘vî

5 Her da‘ vī içün hezār pestlik
Her pestlik içün hezār mestlik

6 Hāzar mestlik içün hezār maḥmūr
Oldı birisi Huseyn-i manşūr

(4)İlāhī, dil ḳadrini bilenlerüñ ḳadri vü ‘ izzeti içün İlāhī gönül erenlerinüñ (5)işi güñde hürmetiçün İlāhī şol ‘ aşıkklarunuñ yüzi şüyı Hāḳḳī (6)içün ki fezā-yı ceberutda bādiye-i maḥabbetüñe düşüben āvāre (7)olub zülāl-i vişālüne müteşevviḳ-i ‘ atşān gezerler ve şol (8)ve şol muḥiblerinüñ ayağı tozu içün ki sahrā-yı melekūtda ‘ ışḳun (9)beriyyesi içinde bī-çāre olub şevḳun cezbesi ile vālih ü (10)ḫayrān olub yörürler şol pīr-i mey-fürüş şevḳi içün (11)ki ‘ ışḳ ḫarabatında oturub ehl-i dile luṭfı ile ol ḫaremī **160b** (1)ma‘ mūr ider ve şol sākī-yi bākīnün ‘ ışḳı-içün ki Hāḳ mey-ḫānesinde (2)ṭurup la‘ lī-i lebī ‘ aksi ile bāde için pūr nūr ider İlāhī ol (3)sākī-yi meh-rūnuñ ḫüsnı içün ḫüsn içinde ānı içün ṭurresinün (4)tābı içün ḡamzesinün ‘ itābı içün şeker sözlü deheni içün (5)saçlarınıñ şikenı içün zülfindeki şol ḫam içün ḡısusındaki (6)dirhem içün ḳaddındaḡ’ı rastlīḡı içün sözindeḡi rastlık içün (7)geh şive ile nāzı içün geh luṭf-ile niyāzı içün şol ca‘ d-i müşḳibārı içün (8)ol ḫadd-i ḡül‘ izārı içün şol elindeki cām ‘ ışḳına ol (9)la‘ lindeki müdām ‘ ışḳına ḫazretüñe ṭālib ve vişālüne rāḡib (10)olan ḳullaruña ‘ ışḳ mey-kedesinden bir kûşede maḳām ve ezel (11)ḫamından bir cūr‘ a mey-fam naşīb eyle kim ta‘ ayyün cübbesin çıkarub **161a** (1)ve teşahḫuş destārın giderib ‘ izzet yaḳasın çak ve seng-i melāmetden (2)bī bāk. Mest ü lā-ü bālī-var. Ve ‘ aşık-ı bī-ḳarār olub (3)gice gündüz ol āsitāne-i devlete zāyir. Ve leyl ü nehār ol (4)ḫarīm-i ‘ izzetde mücāvır olalar. Bir meyden nüş itdür ki selsebīl aña (5)ḫasret ide, ve bir ḳadeḫden şün ki, lebleri gibi şāfī vü pāk (6)ola. Bir meyden vir ki, çeşmi gibi dil-āşub ola bir ḳadeḫden (7)şün ki, yüzi gibi rūşen ü ḫüb ola. Bir meyden vir ki, (8)lafzī gibi ḡam-ḡüsār ola bir ḳadeḫden şün ki, la‘ li gibi ab-dār (9)ola. Bir meyden vir ki, vaşlı gibi teraḫ-redāy ola; bir ḳadeḫden (10)şün ki, cemālī gibi feraḫ-fizāy ola. Bir meyden vir ki, ḫaddi gibi (11)āteş-dār ola; bir ḳadeḫden şün ki, dīdem gibi ḫün-bār ola. **161b** (1)Bir meyden vir ki, şāfāda ya’ḳūt ola; bir ḳadeḫten sun ki, içindo (2)cāna ḳuvvet ola. Bir meyden vir ki, ruha /rahat ü huzur ola; (3)bir ḳadeḫten şün ki, içi ṭolu nūr ola. Bir meyden vir ki, ḫayat-baḡş u (4)dil-abād ola; bir ḳadeḫten şün ki, dīde-ḡüşā vü şafā-dad ola. (5)Bir meyden vir ki,

‘asr-i hūrān-ı behişt ola; bir adehten řun ki, ⁽⁶⁾cām-ı cennet-sirişt ola. Bir meyden vir ki, ařresi āb-ı hayvān ⁽⁷⁾ola; bir adehten řun ki, sākisi Hızır-ı zemān ola.

Ebyāt

[Mefā’ilün Mefā’ilün Fe’ülün]

- 1 Ela ey sākī-yi simīn-bina-gūř
Berü řun cām-ı zerrīn ılalum nūř
- 2 Gel ey sākī-yi meh-rūy-ı gül-endām
Getür cāmı gide dilden ser-encām
- 3 şun ey sākī-yi bākī bize sāgar
Ki am zehrine mey tiryāk-i ekber
- 4 Ciger mesmūm u mey tiryāki anuñ
Hoş ol ābī ki āteř hākī anuñ

162a

- 5 şun i sākī bize sen āb-zindegānı
Ki bulavüz hayātı cāvidānı
- 6 şun i sākī bize sen āb-gīne
Döküle āteřinden āb-gīne
- 7 řarāb-ı rūh-bařşı cām-ı zerden
şunıvir kim gecevüz cān ü serden
- 8 şunıvir cām-ı cānı zinde itgil
Dil-i āzādı saña bende itgil
- 9 şun anı kim bağışlar tāze cān ol
Kūhen pīri ılur yinī cūvān ol

- 10 Ȳanı ol mey ki ya 'kt-ı revān ol
Dile kuvvet viren kuvvet-i revān ol
- 11 ' Aceb Ȳanı ki ŗol iksr-i a' zam
Ki mis gibi eriye Ȳalbden ğam
- 12 Bu ğamdan bir nefes egle beni sen
Ȳarām ŗn Ȳalāl eyle anı sen
- 13 ŗn ey ŗāk tolu rāĥ-ile aȲdāĥ
Ki rĥa revĥ u rāĥat vire ol rāĥ
- 14 ŗn ey sāk mey-i gl-reng  gl-b
ŗu mey kim ādemi eyler melek-ĥ
- 15 Diln mr 'atı Cem'dendr ȳ cām
N'iȳn ide dil ansuz bir dem arām
- 162b**
- 16 Elā ey sāk kl cān-ı mu' atȲar
ŗnıvir bir zlāl-i Ȳavz-ı Kevŗer
- 17 ŗarāb-ı cām-ı lā' l-i hr-ı 'ni
' Aŗr-i mve-i ĥuld-i berni
- 18 Elā ey sāk ŗn cām-ı elesti
Yu Yāvuz d cihāndan tā ki destı
- 19 ŗarāb-ı cezbe-i luȲf-ı ilāĥı
Ki bizde ȳomaya hergiz menāĥı
- 20 Zeh devlet miyān-ı revĥ u reyĥān

Şarāb-ı rūḥ-baḥşı vire Rıdvān

⁽⁶⁾Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 1 Ey esîr-i neng ü nām-ı dünyevî
Beste-i hengām-ı dām-ı maū' nevî
- 2 Şubḥ-dem al sen elüñe cām-ı 'ışk
Tā olasin mest ü bî-ārām-ı 'ışk
- 3 Ger meşām-ı cāna ire bûy-ı dost
Cān u dil ola fida-yı kūy-ı dost
- 4 Sāḳiyā gel cām-ı cān-efrûz vir
Bülbüle sen müjde-i nevrûz vir
- 5 Tûṭi-yi bāğ-ı dili ḫayrān kıl
Andelîb-i cām ser-gerdān kıl

163a

- 6 'İşk cāmından şarāb-ı nāb vir
Ḥumm-ı Ḥaḳ'dan bir mey-i nā-yāb vir
- 7 Tā olavuz cümle mest-i bülbüle
'Arş ü ferşe bırağavuz gulgule
- 8 Cümlemüz yek reng ü yek-dıl olavuz
Şîşe-i ağıyarı senge çalavuz
- 9 Gerd-i hestiyi gönülden silkevüz
Pāy-i himmetle 'ulāya kalğavuz
- 10 Ey gönül sen menzîl-i bālāyı қо

Tîğ-ı lâ'yı çekmedin illâ'yı kı

- 11 Ey nev-âmîz-ı debiristân-ı ı ışk
Var dürüş rûh ola ebced-ğân-ı ı ışk
- 12 Bu ı alayıkdan mücerred pâk ol
Hak yolında sen kavî çâlâk ol
- 13 Kûyunı yakğıl göresin kûyını
Reng ü bû kıoma alâsın bûyını
- 14 Dil ki olur müstağrak-ı dîdâr-ı dost
Olmaz anda bûy ı mağz u reng-i post
- 15 Tefrika ol yirde bil peydâ olur
Kanda dil bâzârı pürgâ olur
- 16 Murğ gibi beste-i dâne olur
Mübtelâ-yı hûş ü bî-gâne olur
- 163b**
- 17 Bir gönül ki işi perîşânlık olur
Ol gönülde tîz vîrânlık olur
- 18 Bir dil ü biñ ârzû müşkil durur
Bir kııl anı sende çün bir dil durur
- 19 Her ki tecrîd içre olmaz ol ferd
Ehl-i ma' nî saymaz anı hîç merd
- 20 Niçe olasın bend-i fikre pây-bend
Çık ki olasın nûr-ı Hak'dan behre-mend

- 21 N'olduñ ey dil yörü terk-i dām kıl
Var harīm-i qudsde ārām kıl
- 22 Ey gönli handān açılğıl lāle-var
Bād-ı nevrūz irdi ebr-i nev-bahār
- 23 Rāh-ı ğamdan gel güzer kıl bir nefes
Olmağıl sen pāy-bend-i hār ü has
- 24 Bülbul-i quds ile var hem-rāz ol
Sen nesīm-i subh-ile dem-sāz ol
- 25 Geh gehī cām ı hayat-amīzi gör
Hālet-i merdān-ı şūr-engīzi gör
- 26 Kim ki şevki yok maḥabbetden berī
Şevk olur şāhbāz-ı ıṣḡun şeh-perī
- 27 Şevk dār u hāne-i ehl-i fenā
Kıble-i müştāk-ı pür-nūr-ı Hudā

164a

- 28 Şevk olur ıṣḡ ehlinün tāk-ı seri
Ol harīm-i hürmetüñdür rehberi
- 29 ıṣḡ bī-şevk olsa bulmaz ol kemāl
Gū ki bī-çevgān ola bazi muhāl
- 30 Çün nesīmi ol gülüñ peydā olur
Niçe bülbul bağda gūyā olur

- 31 La‘l-i şevkinden şu kim pür-cām olur
Ol cihānda yār-ile ārām olur
- 32 Her kimüñ tolu güherdür ma‘deni
Pür zer ü sīm-ile zīr-i dāmeni
- 33 Kim maḥabbet na‘ı içre reh bulur
Ferz gibi hem-nişīn-i şeh olur
- 34 Bu sa‘āet her kimi der-ber kıılır
Ḥak-i pāyini felek efser kıılır
- 35 Kim maḥabbet yoluna ber-dār olur
Dārı ḳadd-ı ekşer zūlf-i yār olur
- 36 Tīğ-ı vaḥdet varlığını pāreler
Ḥançer-i Lā dīvi nefsi yāralar
- 37 Nīsti cevlān-gehī ehl-i dilüñ
Şāh-rāhı ‘āşıkān-ı kāmilüñ
- 38 Didi ol kim bu yoluñdur fāzılı
Nīstlik bir rāh ü hestlik menzili

164b

- 39 Ṭālibe olur nihāyet nā revā
Çün ki maṭlūbı anuñ bī-müntehā
- 40 Ṭālibān-ı sālīkān-ı reh-revān
Himmet ide çün Ḥudāvend-i cihān
- 41 Her birisi ‘arşa pehlūsın virür

İştîyākı hem gine efzūn olur

42 Ehl-i kırbet şevkını artuķ bilür
Vaşlat ehli ‘ışkını artuķ bilür

43 Şāķiyā mey vir ki bu efsānedür
Her ki sözde kaldı ol bīgānedür

(6)İlāhī ‘ışkun mey-kedesinde oturanların kerāmetleri için; İlāhī (7)maḥabbetüñ bādesinden içenlerin selāmetleri için; İlāhī ‘ışk ḥarābātında (8)yatan üftādeler-içün İlāhī maḥabbet beriiyesinde düşen piyāde(9)ler için İlāhī ‘āşık-ların çek-tükleri belālar-içün İlāhī seni (10)sevenlere itdügün ibtilālar-içün İlāhī ‘ışk ehlinün (11)āvāralığı için İlāhī derd ehlinün bī-çāralığı-içün İlāhī ‘ışk **165a** (1)mestlerinün hayranlığı-içün İlāhī maḥabbet şeydālarınun ser-gerdanlığı için (2)İlāhī nefis gāzilerinün pehlevanlıkları Ḥaķķı-içün İlāhī dil pādīşāhlarınun (3)sultānlıkları Ḥaķķı-içün İlāhī vaşlat ehlinün emn ü ḥalāşı (4)Ḥaķķı-içün İlāhī irādet kıllarınınuñ ihlāşı Ḥaķķı için İlāhī şol (5)arı tahāretleri için İlāhī şol yıkuķ gōñüllerün ‘imāret(6)leri için İlāhī cevāhir-i mücerredenün tecrīdleri için İlāhī ervāḥ-ı (7)muḥaddesenün tahmidleri Ḥaķķı-içün İlāhī nüfus-ı zekiyyenün zekā-yı cibilliyetleri-içün (8)İlāhī zevāt-ı tayyibenün şafā-yı tabī‘ atleri-içün İlāhī ḥamele-i ‘arşun (9)kıuvvetleri-içün İlāhī melā’ike-i ḳahruñ satvetleri-içün İlāhī Cebr’il’ün (10)emāneti Ḥaķķı-içün İlāhī ‘Azrā’il’ün itā‘ati Ḥaķķı için İlāhī İsrāfil’ün (11)nefh-i şūrı Ḥaķķı için İlāhī melā’i a‘layinün kıudretleri Ḥaķķı-içün **165b** (1)İlāhī melā’ike-i semavāt ü arāzinün kıızmetleri-içün İlāhī zümre i (2)enbiyāya itdügün ḥürmet Ḥaķķı-içün İlāhī cümle-i evliyāya itdügün (3)tekrīm Ḥaķķı-içün İlāhī şol sultān-ı dīvān-ı risālet. Ve ol Süleymān-ı (4)divan ı cehālet. Ve ol ḳāfile-salār-ı kār-vān-ı tahḳīķ. Ve ol (5)çāpūk-süvār-ı meydān-ı tevḳīķ. Ve ol ḥāce-i kışver-i kāyināt (6)ve ol dībāçe-i defter-i mevcūdāt Ḥazret-i Risāletün rūḥ-ı muḥahherinün (7)şafāsı-içün. Ve ol cenāb-ı celāletün revān-ı münevverinün ziyāsı-içün. (8)Şer‘ icrāsında çek-tügi zaḥmetler Ḥaķķı-içün. Ve teblīg emrinde gördügi (9)miḥnetler Ḥaķķı-içün. Ol zāt-ı mükerremün kerāyim-i kerāmatı-içün. Ve ol rasūl-i (10)mu‘azzamun ‘azāyim-i mu‘cizātı-içün. Şol alın-dağı nūr-ı nübüvveti-içün. (11)Şol arḳasındağı ḥātem-i fütüvveti-içün şer‘ atinde buyrulan **166a** (1)ahḳām-ı Rabbāniyye-i şerife Ḥaķķı-içün ve tarīķatinde ḥāşıl olan kemālāt-ı (2)ihşāniyye-i laṭife Ḥaķķı-içün çāryārının ḥürmetleri-içün ve cemī‘-

i ālinūn⁽³⁾ ve ashābının ‘izzetleri-içün aña nāzil Kur’ān Hakkı-içün ve ol Kur’ān’a⁽⁴⁾ olan imān Hakkı-içün. Bu eksüklü kullarunun imānını keremünden⁽⁵⁾ dürüste geçür, ve bu hîç ü yoğ olan ihlāşumuzu lutf ile heste⁽⁶⁾ geçür. İn’ām ittügün imānı lutf idüben dāyim eyle. Dünyada⁽⁷⁾ ittügün ihşanı anda dağı kıyım eyle. Erbāb-ı dilün her vakit⁽⁸⁾ gönül gözlerini rüşen eyle. Ve ashāb-ı yakīnün her sa‘at⁽⁹⁾ dil hānelerini gülşen eyle. Her dem demlerini demün ile zinde tut. Ve⁽¹⁰⁾ her nefes mevcūdlarını vücūdun-ile pâyende tut. Her lahza dillerini⁽¹¹⁾ derdün-ile şafāda kıl. Ve dāyima zātları fenādan şoñra beķāda kıl **166b**⁽¹⁾ İlāhī bu zā‘īf bendelere kuvvet senden. İlāhī bu hasta gönüllere⁽²⁾ şihhāt senden. İlāhī bu ādem oğlanı miskin nice itsün ki, oğlanlıg-ise,⁽³⁾ henüz pestlik yigitlig-ise mestlik pirlig ise, süstlik. Ve eger aç ola,⁽⁴⁾ dīvāne olur ve eger tok ola, bigāne olur. Ve eger uyur-ise bir cīfe vü⁽⁵⁾ mürdār olur ve eger uyanuk olursa mütecebbir ü bī-mikdār olur. ‘Acz hemīşe⁽⁶⁾ kararını za‘īf dāyim muķārini. Eger ma‘rifete çalışsa hitāb gelür **“mā kaderullahe⁽⁷⁾ hakkıa kādrihi”** ve eger ‘ibādeti dürüşse nidā işidür ki, **“ğurūru’l ‘ibādeti⁽⁸⁾ cuhūdün lirabbihī”** ve eger şefā‘ ate tayansa kulağına yitişür ki⁽⁹⁾ **“menzellezi yeşfe‘u ‘indehu illa biiznihi”** ve eger hiç muķayyed⁽¹⁰⁾ olmasa tehdīd olunur ki **“inne batşe rabbike le şedīd”** ve eger⁽¹¹⁾ nişānın isterse dinilür ki **“leyse kemişlihi şey’ün ve hüve ‘ani 167a**⁽¹⁾ **e’l evhāmu ba‘īdün”** eger görmek istese ‘itāb olunur ki⁽²⁾ **“lā tudrikhū’l ebşārū”** ve eger bilmek istese hitāb olunur ki⁽³⁾ **“lā yeblūghu’l ‘uķūlū ve’l ezķārū”** Fi’l-cümle ādem oğlanının⁽⁴⁾ za‘īf ü biķāreligini ve mütehayyir ü āvāreligini bilmek isteyene ‘ibret⁽⁵⁾ şehrine müsāfir olmak gerek ki, Ādem’ün zarlıgını göre ve ‘ışķ kuyına⁽⁶⁾ ķadem basmak gerek ki, Nūh’ün nevhāsını işide hūllet iklimine⁽⁷⁾ Hālīl olmak gerek ki, İbrāhim’ün inildüsini ańlaya ve hasret memleketine⁽⁸⁾ vālī olmak gerek ki Ya‘ķub’ün ağladuğın dińleye Hased ķāhına ve belā⁽⁹⁾ zındānına giriftār olmak gerek ki Yūsuf ne çekdügin bile emr-i ma‘rūf⁽¹⁰⁾ ve nehy-i münker hizmetinde kıyım olmak gerek ki, Mūsā’nuñ belāsı ma‘lūm ola⁽¹¹⁾ vehim cuhūdına ‘adāvet itmek gerek ki Īsā’nun ibtilāsı mefhūm ola **167b**⁽¹⁾ Nefis pütünü şımak gerek ki, Muḥammed ne çektügin bilesin. Gönül⁽²⁾ Ka‘besini arıtmak gerek ki, Aḥmed ne gördüğün göresin. İlāhī⁽³⁾ bizüm dilimüzün ne tākati var ki, senün vaşfuñ diyübilevüz. ⁽⁴⁾İlāhī bizüm bilümüzün ne mertebesi var ki, senün zātuñ⁽⁵⁾ bilibilevüz. İlāhī ol bī-niyāzsın ki, hezarān hezār⁽⁶⁾ ārifān-ı esrar-ı ene’l Hakk’ı, ‘ışķun şahnesi manşūr var⁽⁷⁾ fenā fināsında belā dārına aşmışdur. Ve şad hezārān⁽⁸⁾ aşķān-ı cemāl-i mutlakı şevķuñ cellādı mücrim-şifat⁽⁹⁾ intizār zındānında hasretitdiği-ile bilinden biçmişdür. ⁽¹⁰⁾Ey niķe meāalik-i melekūta sālīk olan dīvāne-veş⁽¹¹⁾ gönüller ki ķuyūd-ı selāsīl-i temennāyı vişālün-ile

bağlanmışlardır. **168a** ⁽¹⁾Ey niçe sâlik-i envâr-ı lâhûtı tâlib olan pervane-⁽²⁾şifat cânlar ki şu‘le-i iştîyâk-ı şem’-i cemâlûn-ile yanmışlardır Ey şâhib ⁽³⁾cemâl ki celâlün ‘aşık-ı cemâlün ey zü’l-celâl ki cemâlûn ⁽⁴⁾münderic-i celâlün. Ey maṭlûb ki gine sen tâlib-i kemâlûn ⁽⁵⁾ey maḥbûb, ki gine sen muḥibb-i cemâlün. Ey ma‘şûk ki gine ‘aşık-ı ⁽⁶⁾envâr-ı zâtuñ vâ’i maḥşûd ki gine sen kâşîd-ı izzâr-ı ⁽⁷⁾şifâtuñ ey ma‘bûd ki bize ḳullîk ittüren gine sensin ⁽⁸⁾ey mescûd ki bizi sücûda getüren gine sensin ey mezkûr ki ⁽⁹⁾zîkrûñ aṇduran gine sensin ey meşkûr ki şükrûñ ittüren ⁽¹⁰⁾gine sensin. İlâhî gönül şehrinde maḥabbet âfitâbın ufuk-ı a‘liden ⁽¹¹⁾sen tâbân eyle. İlâhî dil sahrâsında meveddet berḳini ebr-i **168b** ⁽¹⁾ḥaḳîḳatden sen dıraḥşân eyle. İlâhî şafa buḥûrını cân ⁽²⁾micmeresinden sen dütüzdür. İlâhî vefâ yimişini maḥabbet şeceresinden ⁽³⁾sen yitişdür. İlâhî senüñ ‘arşuñ gönül gülistânıdır cennet ⁽⁴⁾büstânı degül. İlâhî senüñ beytün dil ḥânesidür behişt ⁽⁵⁾eyvânı degül. İlâhî gönül milketinde ḡarîbem ne yâr ü ne ḡam-ḥâr. ⁽⁶⁾İlâhî dil ikliminde vaḥîdem ne mûnis ü ne dil-dâr. İlâhî şol ⁽⁷⁾‘aşıklarûñ ḥürmetiçün-ki jülîde-müyân ü gerd-âlûd ⁽⁸⁾olub. Şahrâ-yı ḥayrette bî-ḥod u ḥayrân gezerler. Ve şol ⁽⁹⁾muhiblerûñ ‘izzeti-içün-ki zerd-rüyân ü ḡam-endûd olub. Bevâdi ⁽¹⁰⁾iştîyaḳda medhûş u ser-gerdân olub yörürler. Elüm ⁽¹¹⁾al benüm ki ḥayret deñizine ḡarîḳam meded it baña ki ḡayret **169a** ⁽¹⁾odına ḥarîḳam. Bilmezem neyleyem. Ne çâre ḳılam. Meger libâs-ı ḥayâtumı ⁽²⁾pâre pâre ḳılam. İlâhî benüm derdüme nihâyet yoḳ. İlâhî benüm aḡlamama ⁽³⁾ḡâyet yoḳ. İlâhî baña çâre it bî-çâre ḳaldum. İlâhgî baña ⁽⁴⁾meded it avâre ḳaldum.

Ebyât

[Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün]

1 Yâri it ey mûnis-i ḡam-ḥâregân

Çâre it ey çâre-i bî-çâregân

⁽⁶⁾İlâhî kapuñdan ḡayrı varacaḡum yoḳ. İlâhî senden ḡayrı yalvaracaḡum ⁽⁷⁾yoḳ. İlâhî ölüm vaḳtinde elüm tût. İlâhî tayanacaḡ yirde ḳolum ⁽⁸⁾tût. İlâhî ‘âḳibet vaḳtinde ḥoş-ḥâl it. İlâhî ecel deminde ⁽⁹⁾rûşen-maḳâl it. İlâhî rûḥumı zîkrûñ-ile al. İlâhî gönülümü ⁽¹⁰⁾fikriñ ile al. İlâhî ol demde vesveseye yol virme. İlâhî ol ⁽¹¹⁾ḥinde gönüle yaramaz nesne getürme. İlâhî Nez‘ vaḳtinde imâni **169b** ⁽¹⁾enîs it. İlâhî ḳorḳu deminde amânı celîs it. İlâhî âḥır ⁽²⁾nefeste Ḳur’ân’ı ḳarîn it. İlâhî Mûnker ü Nekiri belâsından emin ⁽³⁾it. İlâhî ol demde tevḥîdi benden ırma. İlâhî ol nefeste ⁽⁴⁾imâni benden ayırma. İlâhî taşdıḳum âsâsını muḥkem it. ⁽⁵⁾İlâhî imânum ḥânesini müstaḥkem it. İlâhî cânımı cenâbuña ḥoş-⁽⁶⁾ḥâl ve

‘alāyıkdan pāk it. İlāhī rūḥumı ḥāzretüne ḥüb-i ⁽⁷⁾‘ tiḳād ü saḥīḥ-idrāk it. İnneke semī‘ un mucībun.

⁽⁸⁾Ebyāt

[Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fe’ülün]

- 1 Ela ey nām-baḥş-ı nāmüdārān
Gedā-yı dergehüñdür şehriyārān
- 2 Cihān müstağraḳ-ı deryā-yı cūduñ
Dü ‘ālem şūret ü ma‘ nī vücuduñ
- 3 Ḥudāvend-i zemīn ü āsümānsın
Ten ü cān-āferīn-i ins ü cānsın

170a

- 4 Çırāğ-ı āsümān senden münevver
Dimāğ-ı rūḥ luṭfuñdan mu‘ aṭṭar
- 5 Refīḳ u hemdem-i der-bestegānsın
Şefīḳ u merhem-i dil-ḥastegānsın
- 6 Ğām ü şādi-yi ‘ālem cümle senden
Cihān rīşīne merhem cümle senden
- 7 Oḳur her zerre dāyım ‘amd ü bī-‘amd
“Leke’t-tesbīḥu ve’t-taḳdīsu ve’l ḥamd”
- 8 Gerekmez şun‘ ūña hīç ālet ü sāz
Kelāmunda buluñmaz harf ü avāz
- 9 Ne saña mişl ü şibh ü hīş peyvend
Ne saña cift ü cāy ü yār ferzend

- 10 Cihānı sen yaratduñ mūr eger mār
Cemī‘ i senden oldu nūr eger nār
- 11 Eger bir mūra virseñ milk-i Cimşīd
Ne kōrkūñ var kimesneden ne ümmīd
- 12 Eger bir māra virseñ genc-i kārūn
Ne zehre kim diye kimse cırā çūn
- 13 N’ola ben kuluña itsen ‘ināyet
Bu azmış göñlüme kılсан hidāyet
- 14 Ne nokşān ‘arşa-i milk-i beķāña
Eger rahmet idersen bu gedāña

170b

- 15 Ben ol maħrūm-ı miskīn ü za‘īfem
Ki zāyi‘ itdüm evķāt-ı şerīfem
- 16 Dün ü gün dürd-i devrān mestiyem ben
Hemīşe pāy-i miħnet pestiyem ben
- 17 Yolum ġāyet uzak ben pā şikeste
Öñümde çāh ü benven dīde-beste
- 18 Cihān pūr nūr-u ħānem oldu tārīk
Dil ü cān teşne vü ser-çeşme nezdīk
- 19 Öñümde āyine nūr-ı başar yok
Cihān pūr kışşa vü bende ħaber yok
- 20 Meşāmum beste vü ‘ālem tolū müşk

Leb-i deryāda tūruram leb-i -hūşk

- 21 Havā fermān dih ü dil bī-kifāyet
Derūn bī-nūr u bīrūnda gavāyet
- 22 Görünmez hāşılum illa nedāmet
Yolumda yok durur hiç istikāmet
- 23 Yoğ aşla bende tāt etden bizāt at
Velī tutarvan ümmīd-i şefāt at
- 24 Ben ol Hākem ki bir hāşake degmez
Ben ol hayyem ki mürde hāke degmez
- 25 Ben ol mestem ki ğaflet caāmın içmiş
Ben ol murgām hevā dāmına düşmüş

171a

- 26 Eyā dānā-yı esrār-ı zamāyir
Şināsā-yı temennā-yı havātir
- 27 Hırīdār-ı niyāz-ı eşk-rīzān
Şinev-āvāz-ı vird-i subh hīzān
- 28 Şifā-bağş-ı derūn-ı derd mendān
Devā-fermāy-ı derd-i müstemendān
- 29 Nazar kıl cān gözini açıvirgil
Kerem kıl rahmet ābın saçıvirgil
- 30 Beni sürme İlāhī sen kapundan
Beni redd itme ya Rāb hāzretüñden

31 Baña her ne kılsañ ben sezā-vār
Velī luṭfūña göre eyle sen kār

32 Vücūdumuñ mişālını çün evvel
Kerem tevķī i-le itdūñ müseccel

33 Kōduñ gencine-i ʿirfān dilümde
Kilīd-i genc i īmānı elümde

34 ʿİāyet eyleyüb itdün muḳadder
Ki tevḥīdün dile oldı müyesser

35 Senüñ luṭfūñdan iderven recāyī
Bizim īmānumuz ola ʿaṭāyī

36 Çū sen virdūñ ırāğ-ı ʿaqluma nūr
Gine benden ʿaṭāñı eyleme dūr

171b

37 Çırāğ-ı ʿaqlı yaḳduñ çünki sālif
Saḳın kim irmeye bād-ı muḥālif

38 Ola tābende oluḳça ḥayātum
Ki rūṣen eyleye rāh-ı necātum

39 Hevā-yı dil çū tuta gerdenūmi
Baña ʿavn it tüvānā it tenūmi

40 İlāhī pāye-i ʿazmüm bülend it
Dil ü cān ḥalkasını saña bend it

41 Ḥudāyā sen beni yaduñla şād it

Baňa maħrem seni kıl bini yād it

42 Beni sen ھاẓretüñde kıl yegāne
Beni benden ırāk it cāvidāne

43 Beni şirāne nesne rüz--mend it
Benüm pençemde ol kelbi güzend it

44 Baňa yol gösterivir yolda ҡaldum
Elüm al kim benüm dermanda ҡaldum

45 Beni teşne itdi bu tih-i melāhī
Şunıvir āb-ı deryā-yı İlāhī

46 Beni sen bu nişimenden cüdā kıl
Dil ü cān gülşenine āşinā kıl.

47 Diyār-ı ҡuds içinde ھا̃ne virgil
Ol iqlimde baňa kāşāne vir gil

172a

48 Eger ser-mestem ü ger ھاş-yāram
İlāhī luṭfuña ümmid u varam

49 Dilümi maṭla‘ -ı ھاşīd-i dīn it
Revānum kevkeb-i bürc-i yakīn it

50 Göñüli maħrem-i esrāruñ eyle
Vücüdum maşrıķ-ı envāruñ eyle

51 ana ’atte tenümi zinde-dil tut
Mizācum a‘ atünle mu‘ tedil tut

- 52 Haḳīḳat ḥānesinden küşe virgil
Ṭarīḳat azuğundan tūşe virgil
- 53 Çırāğum yak ki ṭāriḳ oldu rāhum
Elüm tūtğıl ki gark itdi günāhum
- 54 Derūnum nūruñ-ile rūşen eyle
Dilümi zıkrüñ-ile gülşen eyle
- 55 Degiştürgil bu aḥlāk u şıfâtı
Yuğıl dilden bu naḳş-ı kāyinātı
- 56 İlāhī vāḳıf-ı esrār sensin
Şıfa-baḥş-ı dil-i bīmār sensin
- 57 İlāhī ölmedin tevḫīḳ senden
Bu cān ayrılmadın taḥḳīḳ senden
- 58 Şu demde ki nefesde ḳala bir hū
İrişdür raḥmetüñden baña bir mū
- 172b**
- 60 İlāhī bu ümīde sen vefā ḳıl
Beni sen ḥazretüñe aşınā ḳıl
- 61 Hidāyet şem‘ini göñlümde yandur
Bu ğaflet uykusından sen uyandur
- 62 Dile zıkrüñ ṭabī‘at ḳıl ve ‘adet
Ki āḥır demde ben bulam sa‘adet
- 63 Şehādetde zübānum sen devām it

Beden ayrılıcağ zinde-revān it

- 64 Hidāyet nūrını cāna delīl it
‘ İnāyet rehberin hādi’s-sebīl it
- 65 Derūn vir kim ola şevķunla pūr nūr
Göñül vir kim ola zikrūnle ma‘ mūr
- 66 Dimāğ-ı derdūmendūme devā it
Devāmı Hāķ-i pāy-i Mustafā it
- 67 Ne ‘ özr idem ki bī-haddür günāhum
Meger kim luţfuñ ola ‘ özr-hāhum
- 68 Kimüñ kim var ‘ ināyetden berātı
Bulur ğavġā-yı maḥşerde necātı
- 69 Çü sen silkdüñ benüm evvelde ḥāküm
Çü sen nefḥ eyledüñ bu rūḥ-ı pāküm
- 70 Gine luţf-ile algıl ḥazretüñe
Gine ṭāhir ilet ānı ḳatuña

173a

(1)Amīn yā rabbe’l ‘ ālemīn

Fi Na‘ ti’l-Enbiyā’ Şalevātu’llāhi (2)ve Selāmihi ‘ Aleyhim Ecme‘ in

Ba‘ de tesbīḥ-i Zü’l-Celāl. Ve taķdīs-i (3)Laā-yezāl. Ve ḥamd-i ḥazret-i vāclbü’l-vücūd. Ve şenā-yı cenāb-ı fāyüzü’l-ḥayri ve’l-cūd. (4)Bi-‘aded-i ḳaṭarāt-ı ġamām. Ve enfās-ı enām. Ve deķāyık-ı harekāt-ı felekī. Ve ‘uķūd-ı (5)tesbīḥāt-ı melekī. Ve ta‘dīdāt-ı ḥuşuşıyyāt-ı zerrāt. Ve tefāşil-i (6)eşḥās-ı mevcūdāt. şad hezārān hezār şerāyif-i şılāt-ı şalevāt-ı (7)ṭayyibāt -ki anuñ bir şemme rāyiḥāsı māye-baḥş-ı revāyiḥ-i ‘anber-būyān ola. (8)Ve leṭāyif-i teḥıyyāt-ı nāmiyāt-ı zākiyāt-ki anuñ ṭıb-i nefḥası ḳuvveti (9)dil ü ḳuvvet-i cān ola. Ve şunūf-ı cevāhir-i zevāhir-i teslīmāt ki (10)şüġūr-ı şubḥ-ı kāmurāni. Dīn gibi

handân ve zühür-ı tebâşîr-i şadümânî. ⁽¹¹⁾Yakın gibi tâbân. Rây-ı ‘âkılân gibi şâfî vü rûşen. Ve elfâz-ı dilberân **173b** ⁽¹⁾gibi mevzûn. Ve müzeyyen ola ve ülûf-i ğurer-i dürer-i da‘ vât ki anuñ ⁽²⁾ihlâşî dizinlerinüñ mesâlikine gerd-i riyâ ve bûy-ı tekellûf irişmemiş ola ⁽³⁾ve şafâsı meşâribinüñ metâbî‘ ine hâşak-i nifâk u şayibe-i ta‘ assûf ⁽⁴⁾karışmamış ola. Cemî‘i enbiyâ-i vü mürselîn. Ve zümre-i aşhâb-ı nevâmîs-i ⁽⁵⁾evvelîn ü âhîrîn. ya‘ ni haşegiyân-ı harîm-i celâl ve mahremân-ı harem-i vişâl. ⁽⁶⁾andelibân-ı bâğ-ı sübbûhî. Ve tâvusân-ı çemen-i kuddûsî. Sakinân-ı saray-ı ⁽⁷⁾nübüvvet. Ve ser-mestân-ı şarâb-ı hullet.sâlikân-ı beydâ-yı kıdem. ⁽⁸⁾nûş-künân-ı deryâ-yı kerem. Hırka-pûşân-ı sıbğtü’l-lâh-ı bâdehu nûşân ⁽⁹⁾fetretü’l-lâhî. ‘ârifân-ı ma‘ ârif-i Rabbânî. hâzinân-ı esrâr-ı sübhân. ⁽¹⁰⁾tabağasınüñ zevât-ı muṭahḥere ve ervâh-ı muuḳaddeselerine nişâr ü vifidî ⁽¹¹⁾olasun kim her biri nübüvvet şadrınuñ mihteri ve risâlet **174a** ⁽¹⁾serîrinüñ serveri olub. tîh-i zalâletde niçe azmışları yola ⁽²⁾delâlet idüb. Ve bevâdi-yi cehâletde ança bilmezleri Hakk’a hidâyet ⁽³⁾itmişlerdür. Her biri cân vilâyetinün şâhı. Ve gönül göğünüñ ⁽⁴⁾mâhı. Şevk hânesinüñ çırağı. Şafâ fezâsınun bâğ u râğı. ⁽⁵⁾Cehîl zulmetinüñ ziyâsı. Dil hastesinüñ şifâsı. Şadır şoffasınun ⁽⁶⁾şafâsı sine serîrinüñ senâsı. Hâkîkat bahrinüñ dürri. Tarîkat ⁽⁷⁾hâteminüñ mühri. Tahkîk ‘âleminüñ nûrı. Tevfîk bahârınun nevri. ⁽⁸⁾Hikmet yimişlerinüñ âfitâbı. Ma‘ rifet çiçeklerinüñ mâhitâbı. Din ⁽⁹⁾ehlinüñ tarîkı. ‘Âlem halkınun şefîkı. Şerî‘ at yolınun delîli. ⁽¹⁰⁾Hakk’a gidenüñ sebîli. huccet sultânınun yemîni. ‘İsmet hîzânesinüñ ⁽¹¹⁾emîni. ‘âlem gevherinüñ ma‘ deni. Vahiy cevherinüñ maḥzeni haḳâyık **174b** ⁽¹⁾ravzasınun tûṭisi. deḳâyık çemeninüñ tûbisi. sa‘ âdet cübbesinüñ ⁽²⁾tırâzı. Siyâdet serîrinüñ ser-firâzı. Gönül ü cân kuşlarınun ⁽³⁾şâh-bâzı. Cümle cihân halkınun kâr-sâzı. Şefâ‘ at evinüñ ⁽⁴⁾dîvârı. Ümîd şehrinüñ hisârı. ‘izzet ikliminüñ şâhı. ⁽⁵⁾Ve devlet milkinüñ pâdişâhı. İki ‘âlemüñ sultânı. İki cihânun ⁽⁶⁾kâmürânıdur. Şelevâtu’llâhî ve selamuhu ‘aleyhim ecma‘în.

Na‘t-ı Enbiyâ’-ı ⁽⁷⁾biseb‘ati Meşhûre-i ‘İzâm ‘Aleyhimü’s-Şalâtü ve’s-Selâmü

⁽⁸⁾Huşûsâ içlerinden şol yidi erbâb-ı şerî‘at-i zâhire ⁽⁹⁾ve aşhâb-ı tarîkat-i bâhire. Heft âsumân-ı ‘âlem-i risâlet. Ve heft ⁽¹⁰⁾sitâre-i âsumân-ı celâlet. Heft deryâ-yı tevhîd. Ve heft iklim-i ⁽¹¹⁾tefrîd. Heft baḥr-i âşinâyı. Ve heft çeşme-i rûşenâyı. Heft **175a** ⁽¹⁾bûlbül-i gülsitân-ı şer‘-i dîn. Heft tûti-yi bûsitân-ı ‘ilm-i yakîn. Heft ⁽²⁾soffa-i şıdḳ u şafâ. Ve heft âsumân-ı mihr ü vefâ. Heft haber-dâr-ı ⁽³⁾aḥbâr-ı melekût. Ve heft risâlet-i dâr-ı ‘âlem-i ceberût. Heft muḳtedâ-yı ‘âlem. ⁽⁴⁾Ve heft murtaẓâ-yı benî-âdem. Heft delîl-i râh-ı güm-

kerdegān. Ve heft ⁽⁵⁾ķulāvuz-ı ķāfilehāy-ı mandegān. Heft şem‘-i günbed-i ħazrā. Ve heft çırāğ-ı bezm-gāh-ı ⁽⁶⁾mu‘ allā.

Na‘ t-ı Ādem ‘ Aleyhi’s-Selāmü

Evvelkisi ebu’l-beşer ⁽⁷⁾aşıl-ı silsile-i insān. Bünyād-ı binā-i ādemiyān. Mescīd-i melāike-i muķarrabīn. ⁽⁸⁾Mehbet-ı lügāt-ı evvelīn ü āhırın. tāt-ı serīr-i “‘ilmü’l esmā”. muvaffak-ı bedreķa-i ⁽⁹⁾“rabbenā zuallemnā”. Cāmi‘-i meķārim-i mükerreremāt. Vazı‘-i meķāsin-i sünne ⁽¹⁰⁾müşerref -i teşrīf-i “yā Ādemü üskun ente ve zevcükē’l cennete” ⁽¹¹⁾fātih-i ebvāb-ı tevbe. cālīs-i bisāt-ı ķurbe. Mübtelā çāh-ı “ve ‘aşā rabbehu 175b ⁽¹⁾fegavā” mühtedā-yı ħabl-i “fetābe ‘aleyhi rabbuhu feheda” mazhar-ı şüret-i Raĥmān. ⁽²⁾Ba‘is-i la‘net-i şeytān. Mazhar -ı bedāyi‘ mu‘allim-i şanayi‘. Bāni-i binā-i ⁽³⁾şeri‘at. Rehber-i karuvān-ı tarīķat. Sebeb-i ni‘met-i teklif-i ⁽⁴⁾mükellefīn. Vasıta-i vücūd-ı “raĥmeten li’lālemīn”. Evvel-i nebī ħazret-i Ādem-i ⁽⁵⁾şafīyu’llāh ‘aleyhi ve ‘alā zevcihi ve evlādihi. Ve aĥfādihi’ş-şālīhīn.

⁽⁶⁾Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Tā ebed u‘cūbe-i ‘ālem o’dur
Aşlı kerremnā benī Ādem o’dur
- 2 Merkez-i dīni dünyā muṭlaķ o’dur
Noķta-i ‘ālem şafīyy-i Ħaķ o’dur
- 3 Yirde gökte cümle-i leşker anuñ
Cism ü cān ü cüz vü kül yekser anuñ

⁽¹⁰⁾Evvel evvel-i Ādem’dür ki ‘ālemde henüz maĥabbet bināsı vurulmadan. Ve meveddet ⁽¹¹⁾‘ākidesi döşenmeden. Nagāh bādiye-i beydā-yı ħāk ve zāviye-i muğare i 176a ⁽¹⁾Meğākden. Bir ‘aşık-ı piyāde-rev ü güşāde-rüy. Ve bir muĥıbb-i pa-bürehne ⁽²⁾ve āşüfte-i müy. Meh-endām. Ādem-nām. Vücuda gelüp. Muĥabbet esāsını ⁽³⁾muĥkem. Ve şevķ-ı ķā‘idesini müstahkem. İdüb ervāĥ-ı melā’-i a‘lāya velvele ve ⁽⁴⁾sālīkan-ı menāzil-i pest ü bālāya ğulfle. Bırağub her cānibden a‘dā ⁽⁵⁾ve her taraḑdan rukabā belürüb. Muĥabbet leşkerīnün ‘ālemi ve ‘ışķ ⁽⁶⁾sultānınuñ ħadem ü ĥaşemi zāhir olub Ādem arada muĥıbb-i ‘aşık. ⁽⁷⁾Ve yār-ı şādık. bī-ĥānei vü ĥānümān āvāre. Vü ser-gerdān olub

(8)gezerdi eger ‘ ıřka terk-i milk gerekse sekiz cenneti bir ceve řattı. (9)Ve eger mahabbette hiçlik gerekse bunca hūr u kuřūrı hiçe řutdı. (10)Ve eger dost bī-ķarār gerekse bihiřte kindüyin girdi. Gün řolunmadın (11)çıkıdı. Eger ‘ ıřk eri bī-ser ü pā devān gerekse. Üç yüz yıl **176b** (1)řark u ğarbtı yayak gezdi. Ve eger maķabbet merdine göz yařı revān gerekse (2)gine üç yüz yıl yir yüzünde řurmadı ağladı. Maķabbete bir sāyebān (3)řaldı ki on sekiz biñ ‘ ālemün mihri anuñ mihri řemsesinde (4)bir zerredür. Ve ‘ ıřka bir cūř virdi ki cemī’ -i muķibbān-ı ‘ ālemün maķabbeti (5)anuñ ‘ ıřkı cāmından bir ķatredür. Çün toķuz yüz otuz yařına (6)irdi Hāķ emrile ömri āķır oldı. Hāķ celle ve ‘ alā tā ģařre degin (7)her ‘ ařık vařlatda dīdarı ni‘ metinün ve fūrķatde ‘ ıřk lezzetinün (8)řükri řevābını anuñ rūķ u revānına vaāřıl ķılub tā ķıyāmete degin (9)her ‘ ıřk ehlinün āķ ciger sūzi řağıřınca řalevāt-ı řayyibāt. (10)Ve teslimat-ı zāķiyāt ki revāyiķ-i ābīr ü ‘ anber-i behiřt gibi (11)müřk-bū. Vū mu‘ anber ve fevāyiķ-i nesīm-i ‘ abher-i cennet-siriřt gibi **177a** (1)ĥoř-ķīb ü mu‘ attar ola-ımdā vū iblāĝ ide.

Na‘ t-ı İdrīs (2)Nebī ‘ Aleyhi’s-Selāmü

ikincisi řāhibü’l mi‘ rāc ve’ maķāmāt (3)ve řadr-niřin-i serīr-i semāvāt. muķannin-i ķavānīn-i dīn. Vāzı’ -ı (4)me‘ ālim-i ya‘ ķīn. bāķi-yi sarāy-ı řer-i mi‘ mār-ı maķşüre-i fer‘ řāķne-i medīne-i (5)ķuds ketķudā-yı ģāne-i üns-ü celīs-i ķuddūsiyān. enīs-i kerrūbiyān. (6)İmām-ı ģikmet-i ‘ ilmi vū ‘ amelī. Üstād-ı ma‘ ārif-i ģaķīķi. Vū cedelī. (7)Sālik-i me‘ āric-ı sa‘ ādet muķīm. Semā’ -ı siyādet. Rāsim-i řerāyi‘ -ı (8)dīniyye. mu‘ ltlim-i ‘ ulūm-ı yaķīniyye. Vāzı’ -ı ķavā’ id-i hey’ et-i nücūm rāmiz-i (9)ĥafāyā-yı ģarāyīb-i ‘ ulūm mahrem-i esrār-ı Rabbānī. Maķla‘ -ı envār-ı (10)sübĥānī mu‘ tekif-i beyt-i ma‘ ūr ve mücāvīr-i ģarem-i sūrūr. Maķhar-ı (11)ĥükm ü ma‘ den-i tederīs. Ĥāřret-i nebiyyu’llāh İdrīs. Salla’llāhu **177b** (1)ve sellem ve ‘ ala alihi ve ařĥābihi ol ol İdrīs’dür ki niçe yıllar (2)‘ ālem-i zāhirde bedeni yiyüb. İķüb yörüyüb. Gezüb (3)ĥalka ta‘ līm-i dīn. Ve irřād-ı ya‘ ķīn. İderken ‘ ālemi bātında (4)rūķı beden libāsını giderüb. Ve ten pelāsını çıkarub. Ervāķ-ı (5)melā’ i a‘ lā. Ve zümre-i mela’ ike-i ‘ ulā ile. Beyt-i ma‘ murda ma‘ mūr (6)ve dār-ı sūrūrda mesrūr olub. Bir niçe müddet zāhirde. (7)Yirde, bātında, gökde, řūrunda zemīnde, ma‘ nīde (8)āsumānda olub. Āķır ki üç yüz seksen yařına irdi. (9)Ve dūnyādan tamam uřandı. Bedenin daķı rūķa ķarīn ķıldı (10)ve tenin daķı cennet-i a‘ līyede mekin idüb. Tā sā’ at-i (11)sā’ ate degin ģayatta ve rüz-ı ķıyāmete degin řiĥĥatte olub **178a** (1)bi’ l-fi’ l-i fevķ-ı semāda mütemekkin ve ‘ arř civārında sākin. Yimekten (2)vū içmekten geķmiş. Yörümekden ve gezmekden řurmuş. Beřeriyet (3)řıfātın gidermiş ve nefis hey’ atından

arınmış. Bu ‘ālem şüretini ⁽⁴⁾bırakmış. Ve bu şüret libāsını çıkarmış. Leyl ü nehār ervāh-ı ⁽⁵⁾muḳaddese ile taḳdīs ü temcīddedür. Ve her laḫza nüfūs-ı semāviyye ile ⁽⁶⁾tesbīḥ ü tahmīddedür. Ḥaḳ te‘āla tesbīḥinde dāyim. Ve temcīdinde ⁽⁷⁾müdāvim. İdüb tesbīḥ-i berekātınuñ envārı. Yir ehline şāmil ⁽⁸⁾ve temcīdi aşārınuñ feyzi bu ‘ālem-i ‘anāşıra sāyıl ola.

⁽⁹⁾Na‘ t-ı Nūḥ Nebī ‘Aleyhi’s-Selāmü

Üçüncisi ādem-i şānī ⁽¹⁰⁾şeyḫu’l-enbiyā ve kıdvetü’l-aşfiyā’ el-mübāligu fi da‘veti’d-dīn ⁽¹¹⁾ve’l mücāhidü fi ā‘lāi’l yakīn el-müteşalibbu fi izhāri’s-şeri‘ a **178b** ⁽¹⁾ve’l-miḳdāmu. fī i‘lāni’t-tarīḫihi mellāḥ-ı baḫr-ı tevḫīd keştī-bān-ı deryā-yı ⁽²⁾tefrīd. Neccar-ı sefīne-i necāt. Sāzende-i keştī-yi ḫayāt. Sebeb-i ⁽³⁾ıslāḥ-ı ḫalḳ-ı ‘ālem. Vasıta-i beḳā-yı nesl-i Ādem. ḳurre-i ‘ayn-i necāḥ ⁽⁴⁾ve ğurre-i sabāḥ-ı felāḥ dāfi‘-i bārān-ı belā rāfi‘-i tūfān-ı ibtilā ⁽⁵⁾maḳbūl-i āsitāne-i ḫazret ve neciyy-i cenāb-ı Rabb-ı ‘izzet ⁽⁶⁾şāḫibü’l-mükāşifāti ve’l-fütūḫ ḫazreti nebiyyu’llah Nuh Salla’llahu ⁽⁷⁾‘aleyhi ve‘alā alihi ve aşḫābihi. Ol ol Nūḥ’dur kim anuñ ⁽⁸⁾du‘ası ile müddet-i dükenmedi. Ve anuñ vücūdı ile nesl-i Ādem ⁽⁹⁾kesilmedi. Anuñ ḫayātı ile ‘āleme yiñi ḫayāt virildi anuñ beḳası ile ⁽¹⁰⁾cihāna yiñi berāt virildi. Nizām-ı ‘ālem anuñ sebebi ile beḳā ⁽¹¹⁾buldı bağ-ı cihān vücūdı ile behcet ü ziyā buldı. **179a** ⁽¹⁾Bunca enbiyā vü evliyānuñ vücūdına sebep oldu. Ve niçe ⁽²⁾maḫlūḳun tāt ü sücūdına sebep oldu. Ḥaḳ yolında bī-ḫad. ⁽³⁾Belā çekdügi zaḫmeti ümmetinden kimse çekmedi. ⁽⁴⁾Ve ol gördügi miḫneti ḳavminden kimse görmedi. Tokuz yüz ⁽⁵⁾elli yıl ḳavmi içinde tırdı ve ol ḳadar kimsene uymadı. ⁽⁶⁾Ma‘a-hazā ki ḫikmet-ile mevşūf ve ma‘rifet-ile ma‘rūf idi. ⁽⁷⁾Enbiyānuñ ḫukemāsından ve mürselīnūñ ‘ulemāsından idi. ⁽⁸⁾Āḫır ki ‘ömri biñ dört yüze irdi ecel āña daḫi yitişdi. ⁽⁹⁾Ḥaḳ celle ve ‘alā zaḫmetine göre ecrini ve belāsına göre şafāsını ⁽¹⁰⁾müyesser idüb beḳāsına sebep olduğı nesl-i Ādemüñ ⁽¹¹⁾‘ibadeti ‘adedince ve intiḫāmına bā‘is olduğı **179b** ⁽¹⁾nizām-ı ‘ālemüñ ḫasenātı hisabınca anuñ a‘māli dīvānına ⁽²⁾ol ḳadar meşūbat ve anuñ meḫāsini şaḫayifine ol ⁽³⁾miḳdar ḫasenāt muzā‘af ḳıla.

Na‘ t-ı İbrāḫīm ⁽⁴⁾Ḥalīllü’r-raḫmān Şalla’llahu ‘Aleyhi’s-Selāmü

Dördüncisi ⁽⁵⁾şems-i felek-i rābi‘ ve ma‘den i nūr-ı sabi‘ şşdr-ı şoffa-i ⁽⁶⁾nübüvvet ve muḳannin-i ḳavānin-ı fütüvvet ebu’r-rusūli’l-‘izām ⁽⁷⁾ve ceddü’l-enbiyā-i’l-kirām; nevr-i gülistān “yā nārī kūnī berden ⁽⁸⁾ve selāmen” server-i būstān-ı ebrār-ı “inne İbrāḫīme kāne ⁽⁹⁾ümmeden ḳāniten li’llāhi ḫanīfen müslimen” muḳtedā-yı ⁽¹⁰⁾her ümmet ve maḳbūl-i her millet sālīk-i mesālīk-i tevḫid mālīk-i memālīk-i tefrīd ⁽¹¹⁾mücāvir-i ḫārem-i Raḫmāni

maḥrem-i ḥarīm-i sübhāni miẓyāf-ı ğayb **180a** ⁽¹⁾kethudā-yı ḥāne-i lā-rayb. Bāni-yi binā-yı şafā. Şeref-i dūdımān-ı ⁽²⁾Muştafa. Maḥzen-i esrār-ı Ahmedī. Menba[‘]-ı envār-ı Muḥammedi. Vāzı[’]-ı esāsı ⁽³⁾ķible-yi islām. ‘Āmir-i ḥāne-i beytül-ḥaram. Mu[‘]tekif-i ka[‘]be-i mürüvvet. ⁽⁴⁾Sā[‘]i-yi mesā[‘]i-yi fütüvvet. Şārim-i zemzem-i iḥlāş. Cālis-i bisāṭ-ı ⁽⁵⁾ḥāsü’l-ḥāş. Rāfi[‘]-i perde-i zalālet. Kāşif-i esrār-ı celālet. ⁽⁶⁾müteşebbitü ḥalka-i irādet. mütemessik-i ḥabl-i sa[‘]adet. Ḥān-⁽⁷⁾sālār-ı ḥān-ı Rabbānī. Qassām-ı erzāk-ı Samedāni mübtelā-yı **“yā būneyye innī erā fi’l-menām-ı ⁽⁸⁾innī ezbaḥuke”** mübeşşir-i beşārāt-i ilāhī **“yā İbrāhīm ⁽⁹⁾ķad şaddaķte’r-rū’ya”** mükerrerem-i tekrīm-i kerāyim-i kerāmāt. Müşerref-i teşrīf-i ⁽¹⁰⁾**“fī ayāti beyyināti”**. Ḥalīmü’z-zāt. Kerīmü’s-sıfāt. Şerīfü⁽¹¹⁾’l-ḥalk. Rahīmü’l-ḥulk. ‘Azīzü’l-vücüd. menba[‘]-ı seḥā vücüd. Vācibü’t-tebcīli **180b** ⁽¹⁾ve’t-tekrīm. Dā[‘]ī **“innā da[‘]vete İbrāhīm”** maḥbūbu’l-evvelīne ve’l-āḥirīn. ⁽²⁾Faḥr-ı ḥāte’l-enbiyā’i ve’l-mürselīn. Ḥalīlü’r-Raḥmān. Celīlü’l-bürhān ⁽³⁾maẓhar-ı ‘izzet ü ta’zīm. Nebiyyu’llah Ḥazret-i İbrāhīm. ‘Aleyhi ve ‘ala ‘alihi ve aşḥabihi ⁽⁴⁾efḍalü’s-şalevāt ve ekmelü’t-taḥiyyāt. Ol ol İbrahim’dür ki. ⁽⁵⁾‘āleme bütler ‘olmuş iken ve cihānı şirk ḳablamış iken. Her deyr putlar-ile ⁽⁶⁾meşḥūn u mālī. Ve her kelīsā şanemler-ile müzeyyen ü ḥālī. Her t̄ayife ⁽⁷⁾bir puti ma[‘]būd ve her ḳavūm bir şanemī mescūd. Her ümmet bir Lāt ü ‘Uzza. ⁽⁸⁾Ve her millet bir Hübel-i a[‘]lā idinüb. Cihān yüzini zūlmet-i zālalet. ⁽⁹⁾Ve ‘ālem içini ḳasāvet-i cehālet. Tutmışiken nāgāḥ şems-i rūḥ-ı ‘arası ⁽¹⁰⁾ve mihr-i vücūd-ı cihān zībāsī. Tevhīd ufķından t̄ālī[‘] ve ḳudūs ⁽¹¹⁾maṭla[‘]ından lāmi[‘] olub. ‘Āleme yiñi şafā ve cihāna behcet ü zıyā **181a** ⁽¹⁾virüb. ‘ālem yüzini ḥurrem ü ḥandān. Ve cihān-ı köhneyi taze gülüstān. ⁽²⁾İdüb ma[‘]rifet çiçekleri açılub. Ve ḥikmet yimişleri yitişüb ⁽³⁾cān ravzası müzeyyen. Ve gönül ḥaremi bağ u gülşen. Olub dil ⁽⁴⁾ḥānesini hevā putlarından arıdub. Ve gönül ḥarīmını şehvet ⁽⁵⁾şanemlerinden ḳorudub. ‘āleme sülūk-i tevhīd-i zātı. Peydā ⁽⁶⁾ve irşād-ı tebdīl-i şıfātı. Hüveydā eyleyüb dünyā’ya tevhīd ⁽⁷⁾nūrunı saçdı. Ve cihāna hidāyet ḳuflını açdı. Nübüvvet gencine ⁽⁸⁾ma[‘]den oldı. Fütüvvet gevherine maḥzen oldı. Ğayb müsafirlerine ⁽⁹⁾bir zıyāfet-ḥāne düzdi ki evvelīn ü āḥirīn. Ol ḥūnuñ ⁽¹⁰⁾nevālesinüñ gedāsıdır. Ve dīn ehline bir ‘ibādet-ḥāne yaptı ki ⁽¹¹⁾tā ḥaşre degin cihān ḳulağında anuñ şīt ü şadāsıdır. Çün **181b** ⁽¹⁾‘ömri yüz ṭoksan bişe yitişdi. Rabb’ı civārına riḥlet itdi. Ḥaḳ ta[‘]āla ⁽²⁾ecrinī meşķūr. Ve ‘amini me[‘]cūr idüb. tā ḳıyāmete degin Ka[‘]be’ye ⁽³⁾varan ḥüccācuñ her ḳılı sağışınca şalevāt-ı nāmiyāt. Ki ṭīb-i ⁽⁴⁾nefāyiḥ-i ezhār-ı ḳudsiyan ve fevāyiḥ-i revāyiḥ-i rūḥāniyān ile ḥoş bū ⁽⁵⁾ola. Ve ol ḥaremde olan ḳurbānuñ her tūyi ‘adedince taḥiyyāt-ı ⁽⁶⁾zākiyāt. Ki behcet ü bihā-yı gülsitān-ı ravza-i şafā ve būsitān-ı

(7)çemen-i vefâ ile memlû ola. Anuñ rûh-ı muṭahherine ve revân-ı münevverine (8)vâşıl ü mütevâşıl ola.

Na‘t-ı Mūsā Kelîmu’llah ‘Aleyhi’s-(9)Selâm

Bişincisi mefḥaü’l-enbiyâ ve seyyidü’l-aşfiya. Şāhibü’ş-şerī‘atı’l-(10)kâhireti. Ve mübeyyinüṭ-ṭarîkati’l-bâhire. Ma‘den-i ‘acâyib-i mu‘cizât. (11)Ve menbâ‘-ı ğarâyib-i kerâmât. Mazhar-ı evvel-i kütüb-i erba‘a ve mazhar-i âyât-ı **182a** (1)meşhûre-iy‘atı tis‘a. Muḳtedâ-yı cemī‘-i enbiyâ-yı ‘izâm ve metbû‘-ı zümre-i evliyâ-yı kiram. (2)Ġālib-i fir‘avn-ı zâhir ü bâṭın. Hâlik-i kıptıyân-ı peydâ vü kâmin. Kāyid-i leşker-i (3)rûḥāniyân. mihter-i ‘asker-i isrâ’iliyân. Mehdi-yi hâdi-yi nûr. Maḥşûş-ı (4)ḥiṭâb-ı Tûr. Mürtâz-ı riyâzat ḥâne-i tevḥîd. miḥtâr-ı miḳât-ı maḳâmât-ı (5)tecrîd. Sâlik-i mesâlik-i yakîn. Şeyḥ-i ḥalvet-ḥâne-i erba‘în. Şadr-nişîn-i (6)serir-i cehâlet. Hâdi-yi ḥayārâ-yı tih-i zâlâlet. Maṭla‘-ı levāmī‘-i envâr. (7)Muṭṭalī‘-i ğavāmiz-i esrâr. Cāmī‘-i ‘ilm ü taḳvâ. Müşerref-i “min vüsûlî”. (8)Çeşme-i zülâl-i taḥḳîk. Refîk-i Hızr-ı ṭarîk. Mecma‘-ı ṭarâyık-ı mezâhib. (9)Menbâ‘-ı duvâzde meşârib. Kelîmü’r-Raḥmân. Ḥazret-i Mūsâ bin ‘İmrân. (10)Şalevātu’l-İllâhî ve selamuhu ‘aleyhi ve ‘alâ alihi ve aşḥābihi. Ol ol Mūsâ’(11)dur ki diller Mışr’ında nefes Fir‘avn’ı sultân vü gönülleri şehrinde hevâ Kıptileri **182b** (1)nigehbân olub, rûḥ ‘askeri Benî-İsrâ’il-var ol Fir‘avn’e (2)maḥḥûr. Ve cân leşkeri kavmi Mūsâ gibi ol mel‘ûna mecbûr olub. (3)Dil taḥṭıgâhı maḳarr-ı şeyâṭîn. Ve gönül bârigâhı menzili mela‘în. Cân (4)şahrâsinî zulûmât-ı ğavâyet tutmuş. Ve sîne fezâsına ḳasâvet-i (5)cehâlet ṭolmuş iken. Nâ-ġâḥ şecere-i zinâd-ı maḥabbetden ‘ışḳ nârı (6)belürüb. Ve şiddet-i şeb-i ḥayretde raḥmet aşârı gözügüb. Hâḳ (7)Celle ve ‘alâ bir zât-ı muṭahher. Ve bir rûḥ-ı münevverî. Ki kūy-ı şu‘ayb-i (8)ḳudsiyân ve ḳarye-i kavm-i rûḥāniyânda. Bir niçe yıllar terbiyet (9)bulmuş ola. ‘Âlemüñ islâḥı. Ve cihānuñ şalâḥı. Halkuñ tevḳîki. (10)Ve dînüñ taḥḳîki. Çün ḥiṭâb-ı tekrîm ile mükerrrem. Ve ḥil‘at-i risâlet ile (11)mu‘azzam. Tokuz âyât-ı kâhire. Ve niçe daḥı mu‘cizât-ı zâhire ile. **183a** (1)müeyyed idüp ‘âleme bir âfitâb şaldı ki niçe yıllar cihân yüzini (2)hidâyet nûrlarile münevver itdi. Ve cihâna bir mâhitâb (3)bırakdı ki sâlehâ şerī‘at güüstânlarını ḥikmet çiçekleri ile (4)münevver itdi. Dil ḥânesini gülşen. Ve gönül şahrâsını rüşen. Cân (5)şehrini ma‘mûr. Ve rûḥ ‘askerini manşûr itdi. Bir nebî oldı ki (6)niçe biñ enbiyâ aña ümmet oldı. Ve bir dîn getirdi ki (7)niçe rasüllere şer‘u millet oldı. Çün yüz yigirmi üç (8)yaşına yitişdi. Dâr-ı fenâdan maḳarr-ı beḳâyâ gitdi. Hâḳ te‘âla (9)cemī‘ aña ümmet olanlar sağışınca şerâyif-i şalevât ki (10)eyyâm-ı bahârî ‘âlem-i ḳuds gibi pür şafâ vü pür zıyâ ola. Ve millette girenler (11)ḥisâbınca

leṭāyif-i taḥiyyāt ki ezhār-ı ḥadā'ık-ı bāğ-ı üns **183b** ⁽¹⁾gibi uçtan uca ḥüsn ü bahā ola. Anuñ rūḥ-ı laṭif ve cān-ı ⁽²⁾şerīfine vāsil kılub tā kıyāmete degin erba'ın-i Mūsā'da ⁽³⁾ḥalvet iden ehlu'llāh ḥazretlerinin ezkāri 'adedince selām. ⁽⁴⁾Ve enfāsı ta'dādınca ta'zīm ü ikrām. Cennet-i Firdevs'de ⁽⁵⁾aña ihsān ü in'ām ide.

Na't-ı 'İsā Rūḥu'llah ⁽⁶⁾'Aleyhi's-Selām

Altıncısı nebiyy-i mu'azzam ve rasūl-i müfehḥam. Nefḥa'-ı ⁽⁷⁾nefes-i Raḥmānī. Ve mazḥar-ı eltāf-ı Sübhānī. Zübde-i erbāb-ı tecrīd ⁽⁸⁾ü şafā. 'Umde-i aşḥāb-ı tevhīd. Ve fenā vāzı'-ı me'ālīm-i şerī'at. ⁽⁹⁾Mürşid-i mesālik-i tarīkat. Bālā-nişīn-i felek-i ikbāl. Şadr-nişīn-i ⁽¹⁰⁾āsūmān-ı celāl. Gül-i gülzār-ı nübüvvet. Şükūfe-i bāğ-ı fütüvvet. ⁽¹¹⁾şahīḥ-künende-i merzā-yı zālālet. Ḥayāt-baḥşende-i emvāt-ı **184a** ⁽¹⁾cehālet bülbül-i şīrīn-zübān. Ve Şehun-şehd tūṭı-yı kāfes-i tufūliyye. ⁽²⁾Ve mehd-ü mübeşşir-i Aḥmed. Musaddık-ı Mūsā. Müşerref-i teşrīf-i "inne ⁽³⁾mişlü 'İsā" ḳuṭb-ı dāyire-i felek-i tecrīd. Miḥver-i mınṭıka-i āsūmān-ı ⁽⁴⁾tefrīd. Rūḥu'llāh-ı mükerrem. Ḥazret-i 'İsā bin Meryem. 'Aleyhi ve ⁽⁵⁾'alā ḥavārīhi. Ve aşḥābihi şerāyifü's-şalevāt. Ve kerāyimü't-taḥiyyāt. ⁽⁶⁾Ol ol 'İsā'dur ki cihān-ı zulmet-i küfür tutmuş-iken. Ve 'ālemde ⁽⁷⁾şerī'at-i Mūsā süstelmış-iken. Halk tarīk-i Hāk'dan 'udül. ⁽⁸⁾Ve 'ālem-i vādi-yı cehāletde ḳufül. 'a'lām-ı şer'-ı müntekisin. Ve āşār-ı ⁽⁹⁾dīn-i munderis. Şems-i tevḥīk-i küsūf. Ve bedr-i taḥḳīk-i ḥusūf. ⁽¹⁰⁾Şem'-ı hidāyet münṭafī. Ve Şer'-ı Mūsā muḥtefī. Olub zālālet ⁽¹¹⁾marazları ifrāt idüb. Ve ḡavāyet fesādırları ḥadden aşüb **184b** ⁽¹⁾cehālet elemeleri cihānı tütüb. Ve ḳasāvet dalları dünyāyı ḳablayub. ⁽²⁾Halk şüret-i eşihḥāda merzā. Ve ziyy-i iḫyāda mevtā. Olmış-iken ⁽³⁾nā-gāh raḥmet nesīmi esüb. Ve 'ināyet hādīşi irüb. Hāk Celle Şānuhu. ⁽⁴⁾Ve 'azmu sultānuhu. Kendü lūṭf u 'amīm. Ve ḥulk-ı kerīminden yed-ı ḳudret. ⁽⁵⁾Ve yemīn-i ḥikmeti ile. Emr-i Rabbānī. Ve nefḥa-i Sübhānī. Vāsıtası ile raḥm-i ⁽⁶⁾Meryem'den. Atasuz bir zāt-ı mükerrem. Ve bir rūḥ-ı mücessem. Vücūda getürdi kim ⁽⁷⁾her nefesi. Nefes-i Hāk. Ve her ḳavli ḥükm-i muṭlaḳ. 'avāyık-ı bedeniyreden mu'arra. ⁽⁸⁾Ve 'alāyık-ı heyūlanıyyeden. Müberrā ten şifātından ⁽⁹⁾ḥālī. Ve cān ma'ārīfile ḥālī. Demi ḥayāt-baḥşende. Dest-i şahīḥ-künende. Hem cehl ü hem ṭabī'at ⁽¹⁰⁾meyyitlerinī muḥyī. Ve ol ikisinden olan marazlardan müncī. Kendüsi ⁽¹¹⁾ṭabībü'l-ḳulūbi ve'l-eşbāḥ. Ve şer'-i ḥayātü'n-nufüsi ve'l-ervāhı **185a** ⁽¹⁾olub bir niçe yıllar yir yüzinde hidāyet ve niçe müddet azmışları Hākḳ'a delaālet ⁽²⁾itdi. 'Ālem-i pejmürde-i yiñi nev-bahār itdi ve cihān-ı köhne-i tāze lāle-zār ⁽³⁾itdi. Ḳulu be şafā virdi ebdāna şifā virdi. Aḥır ki 'ömri otuz ⁽⁴⁾üçe irdi rūḥı bedenine ḡālib oldu ve cānı semā-ya ṭālib oldu ⁽⁵⁾pes ḳudret-i Lā-yezāl ile ve ḥikmet-

i Zü'l-Celāl ile bedenini dağı bile aldı ve ⁽⁶⁾tenini dağı uydurdu şimdi bedeni ile 'ulādadur teni ile semādadur ⁽⁷⁾henüz ölmemiştir kıyāmete degin ölmez ve bu sözün ma'nasını ehlinden ⁽⁸⁾ğayrı anlamaz ve gine kıyāmetden ön bu şerī'at üzerine inse gerek ⁽⁹⁾ve 'ālem halkı aña uysa gerek dīn-i Muhammed'e hidāyet itse gerek ve ⁽¹⁰⁾şerī'at-ı Aḥmed'e delālet itse gerek Deccāl-i le'ini öldürse gerek ⁽¹¹⁾ve 'ālemi 'adille tıdursa gerek şalibleri yaksa gerek ve kelisāleri **185b** ⁽¹⁾yıkısa gerek yir yüzinde dini bir itse gerek ve cemī' -i şerī'atleri birikdürse gerek ⁽²⁾Ḥaḳ tebāreke ve te'ālā anuñ evvelde ve āhırda sa'yinüñ ecir için ve 'amelinüñ ⁽³⁾müzdi için kıyāmete degin gelen nüfūs 'adedince şalevāt-ı şerīfe ki tıb-i ⁽⁴⁾nesīm-i şarāb-ı ergavāni-yi cennāt gibi hoş-büy u cān-fizā ve ḥüsn-i ⁽⁵⁾semā' -ı neḡamāt-ı ergānūni-yi semāvāt gibi tarab-baḥş ü dil-güşā ola ⁽⁶⁾ve her birinüñ enfāsı ḥisābınca taḥiyyat-ı laṭīfe ki lezzet-i teravvuh-ı ⁽⁷⁾hübüb-ı nesīm-i eşḥār-ı behişt gibi rūḥ-efzā ola vü ḥayāt dād ve zevk-i ⁽⁸⁾taḫavvū' -i nefehāt-ı ezhār-ı 'anber-sirişt gibi şafā-baḥş u dil-ābād ola ⁽⁹⁾her nefesde anuñ rūḥına vāşıl kıla ve kıyāmete degin anuñ vücūdı ⁽¹⁰⁾berekātınuñ āşārını ve rūḥı işrākātınuñ envārını sükkān-ı ⁽¹¹⁾arāzin ve eḳālīm-i rüy-ı zemīn üzerinde eksük itmeyüb dāyima **186a** ⁽¹⁾erbāb-ı tevḥīde mededinden istimdād ve aşḥāb-ı tecrīde himmetinden isti' dād ⁽²⁾mütevālī fāyız ola Bi-ḥurmeti Muhammedin ve alihi ve aşḥābihi.

Na't-ı Muhammed ⁽³⁾Raşūlü'llāh Şalla'llahu 'Aleyhi ve Sellim

Yidincisi ḥātemü'l-enbiya'ı ⁽⁴⁾ve'l-mürselin ve seyyidü'l-evveline ve'l-āḥirīn ol rasūl-i kevineyn v⁽⁵⁾e pīşvāy-ı şekaleyn ḥurşid-i sipihr-i sa'adet mäh-ı felek-i siyādet ⁽⁶⁾müşteri-yi çārḫ-ı devlet kütüb-ı gerdün-ı 'izzet seyyid-i memālik ḥāce-i ⁽⁷⁾mesālik mihter ü bihter-i 'ālem server-isürür-i benī-ādem muşliḫ-i her fesād ⁽⁸⁾kilīd-i her murād melcā' -i mutṭī' ü āmī reh-nümāy-ı dāni vü kāmī faḫr-ı ādemiyān ⁽⁹⁾rahmet-i 'ālemiyān rüy-ı sipāh-ı erbāb-ı devlet ü dīn püşt ü ⁽¹⁰⁾penāh-ı ehl-i āsumān ü zemīn nokta-i dāyire-i vaḥdet şemere-i şecere-i ḥikmet ⁽¹¹⁾ārif-i ḥabīr-i ḥaḳāyık-ı kevnī vü ilāhī nāḳıd-ı başīr-i **"erinā illā şey'an kemā hiye"** rasūl-i **186b** ⁽¹⁾müctebā. Nebiyy-i murtaza. Ḥulāşa-i mevcūdāt. Meḫar-i maḥlūḳāt. Deryā-yı bī-pāyān ü ⁽²⁾bī-kıyās. Āfitāb-ı **"ce'alnā lehu nūran yemşī bihi fī'n-nāsi"**, ⁽³⁾ḥāzin-i firdevs-i ḥadāyık. Ḥaḳāyık. Kāşif-i rumūz-ı esrār-ı deḳāyık. ⁽⁴⁾Ol Şāh-ı serīr-i āferīniş. Ol gevher-i deryā-yı hestī. Bedreḳa-i tarīḳ-i Ḥudā-⁽⁵⁾perestī. Hümā-yı 'arş āşiyān. 'Ankā-yı Kāf-ı lā-mekān. Miftāḫ-ı ⁽⁶⁾ḥazīne-i ḥāne-i cūd. Mişbāḫ-ı āsumān-ı vücūd. Cān-ı cihān-ı şafā. Cān-ı ⁽⁷⁾cihān-ı vefā.

Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 1 Sipeh-sālār-ı nezdīgān-ı dergāh
Çırāğ-ı bezmigāh-ı “İ me‘ a’ llāh”
 - 2 Murād-ı kün fe-kān maqşūd-ı kevneyn
Kemān-ebrū-yı “kāne kabe kāvseyn”
 - 3 Cenībet-rān-ı meydān-ı tarīkat
Şakāyık-çin-i bustān-ı haķīkat
 - 4 Çemen-piyvāy-ı bāğ-ı lā-yezālī
Hezār-āvāy-ı gūlzār-ı me‘ ālī
- 187a**
- 5 Şefā‘ at-ḥāh-ı erbāb-ı cināyet
Çırāğ-efrūz-ı mişkān-ı hidāyet
 - 6 Ḥaṭīb-i sākinān-ı milk-i tecrīd
Delīl-i rehberān-ı kūy-ı tevḥīd
 - 7 Şeh-i nūh-manzar ü encüm-mevākib
Ġubār-ı mevkibi kühl-i kevākib
 - 8 Gül-i hoş-manzar-ı bustān-ı ‘ālem
Ten-i bī-sāyesidür cān-ı ‘ālem
 - 9 Ḥadīşi gevher-i dürc-i risālet
Cebīni aḥter-i bürc-i celālet
 - 10 Dil-i pür cūşıdur deryā-yı mevvāc
Ruḥ-ı raḥşendesi ḥurşid-i vehhāc

- 11 Tırāz-ı ‘arş zeyl-i kibriyāsı
 Ḳabā-yı atlas-ı kühli ridāsı
- 12 Sipihr olmuş durur na‘li ğubārı
 Şeb-i Mi‘rāc’dur gīsūsı tārı
- 13 Berātınuñ nişānı “**ḳum fe enzir**”
 Siyābına tırāz olmuş “**feṭahhir**”
- 14 Ḳudūs şehrinden almış āb ü dāne
 Ḳıdem milkinde düzmiş āşiyane
- 15 Ḳadem başmış ne kim var kün fe-kāna
 Ḳalem çekmiş be-küllü ins ü cāna
- 187b**
- 16 Esās-ı şehr-bend-i nefsi yıkmış
 Sütün-ı çār ṭāḳ-ı ṭāb‘ı yakmış
- 17 ‘İbādet-ḥānesidür beyt-i ma‘mūr
 Ṭınāb-ı bārigāhı gīsū-yı ḥūr
- 18 Naẓar-gāhı sarāy-ı rūḥ-ı cāndur
 Temāşa-gāhı bāğ-ı lā-mekāndur
- 19 Felek dehlīz-i ḳadr-i ictibāsı
 Melek ṭāvūs-ı bāğ-ı işṭifāsı

⁽⁵⁾Ol Şāh-ı bārigāh-ı dīn. Ol mihr-i felek-i yaḳīn. Dürr-i dürc-i dānāyi. Kevkeb-i ⁽⁶⁾bürc-i āşinayi. Muḳtedā-yı ğavvāş-ı ilāhī. Ketḥudā-yı memleket-i pādişāhi. ⁽⁷⁾Mübeyyin-i evāmir ü nevāhi. ḳāhir-i esbāb-ı mezamīr ü melāhi.

Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 1 Ya' ni ol dārā-yı dārü'l-mülk-i cān
Ḥāk-i pāsı kıble-i ḥalk-ı cihān
- 2 Āfitāb-ı şer' u deryā-yı yakīn
Nūr-ı 'ālem “rahmeten li'l-‘ālemīn”
- 3 Mihterīn ü bihterīn-i enbiyā
Reh-nümāy-ı evliyā vü aşfiyā
- 4 Mehdi-yi islām ü hādi-yi sübül
Müfti-yi ğayb ü imām-ı cüz'ü vü kül

188a

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 5 Hāce-i evlād-ı ādem ol durur
Şem'-i cem'-i iki 'ālem ol durur
- 6 Pertev-i cümle cihān 'aks-i dilī
Milket-i heft āsumān bir menzili
- 7 Cān-ı pakān ḥāk-i cān-ı pākidür
Cānı ḳo kim āferīniş ḥākidür

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 8 Āsumān bir ḥalkasıdur mūyınūñ
Ḥırқа-pūşı ḥāneḳāh-ı kūyınūñ
- 9 'Aql-ı küllūñ ḥalvetine rāhı yok
Cebre'lūñ vaktine agāhı yok

- 10 Dīde-i cāna liḳāsı pes durur
İki ‘ālemde rızāsı pes durur
- 11 Dārū-yı derdi gönüller mihridür
Nūr-ı cānlar ‘aks-i nūr-ı çehridür
- 12 Māye-baḥş-ı her dü ‘ālem nūrıdur
Cümle eşyādan muḳaddem nūrıdur
- 13 Ol ki evvel zāhir oldı ğayb-ı ğayb
Nūr-ı pākiydi anuñ bī-şekk ü rayb
- 14 Zāhir oldı nūrı vü dikti ‘ālem
Oldı ‘arş ü kürsi vü levḫ ü ḳalem
- 15 Cümle ‘ālem māh-u mihr u aḥterān
Ol ‘ālemden oldı cümle bil ‘ayān
- 188b**
- 16 Bir ‘ālemden oldı rūḫun ‘ālemi
Bir ‘ālemden daḫı oldı ādemi
- 17 Cümle ‘ālem oldı anuñ ümmeti
Cümle anuñ ḫūşe-çīn-i himmeti
- 18 Çün lisānı Ḥaḳ lisānıdur anuñ
Bihteri devrūñ zemānıdur anuñ
- 19 Rūz-ı maḥşerde ki diller tütulur
Söylemez kimse hemin bir ol ḳalur
- 20 Ümmet olmaḳ istedi Mūsī aña
‘İsī daḫı çok du‘ā itdi buña

- 21 Mūsī'ye bātında oldı bu merām
 'İsī' ye zāhirde daḥı bu maḳām

(7)Ol cihān-baḥş ü cüvān-baḥt. Kamer-tāc ü felek-taḥt. Zemīn-veḳār ü (8)semā-şeref. Çārḥ-kemān ü sühā-hedef. Mekkī-temekkūn. Medenī-tavaṭun nūr-i hadeḳa-i nübüvvet. Ve (9)nevr-i ḥadika-i fütüvvet.

Ebyāt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 Elā ey maṭla' -i ḥurşīd-i şāhi
 Elā ey sāye-i luṭf-i ilāhī
- 2 Sen olduñ mihr-i bürc-i 'ālem-i dil
 Sen olduñ mühr-i naḳş-ı ḥātem-i dil
- 189a**
- 3 Sen olduñ rūhı bu ervāḥ-ı cismüñ
 Sen olduñ genc dü 'ālem tılısmuñ
- 4 Şehinşāh-ı felek kem-ter ḡulāmuñ
 Dü 'ālem zinde-dār-ı nīk-nāmuñ
- 5 Kevākib ḥāşe-rüb-ı āsitānuñ
 Melāyik naḡme-sāz-ı būsitānuñ
- 6 Zuḥal çübek-zen-i hindū-yı bāmuñ
 Ḳāmer zīn-i semend-i tīz-kāmuñ
- 7 Felek meş' al-fürüz-ı ḥāneḳāhuñ
 Melekler pāsübān-ı bārigāhun
- 8 Cemāl-i Ka'be nūr-efzāy-ı rüyuñ
 Havā-yı tībe müşk-efşān-ı būyuñ

- 9 Sütün-ı sāyebānuñ Şāh-ı tūbī
Fezā-yı dergehüñ firdevs-i a‘lī
- 10 Çerā-gāh-ı Burāk’uñ bāğ-ı Rızvān
Rıkābunda çeker şāf hūr u ğilmān
- 11 Verā-yı nüh felekdür çār taķuñ
Ĥārīm-i Ĥazret-i ‘izzet vişāķuñ
- 12 Şefī‘-i Nūḥ olubdur āb-ı rūyuñ
Mesīhā kühl olubdur ḥāk-i kūyuñ
- 13 Süleymān taḥtī ķātunda senüñ bād
Cihān bendeñ dü‘ālemden sen azād
- 189b**
- 14 Kelīm’üñ nūrı bir lem‘a yüzüñden
Mesīḥ’üñ nefḥi bir şemme sözüñden
- 15 Felek ķuṭbı durur ḥalvet-nişīnüñ
Cihān ḥalvet-nişīni ḥūşe-çinüñ
- 16 Güzer-gāhuñ havā-yı lā-mekāndur
Nazār-gāhun fezā-yı rūḥ u cāndur
- 17 Zemānuñdur zemān-ı bī-zemānī
Nişānuñdur nişān-ı bī-nişānī
- 18 Serīr-i ‘arşadur na‘lūñ senüñ tāc
Emīn-i vüḥayy-ı şāḥib-sırr-ı Mi‘rac
- 19 Ol mesned-i sadr-ı sa‘ādet

Ve ol server-i serîr-i siyâdet

(7)Dürr-i sedef-i iqbâl. Ve dürr-i semâ-yı celâl. ğavvâs-ı baħr-i ma‘ânî. Ma‘den i seb‘-i
(8)mesâni mehbîṭ-i envâr-ı. Yezdâni menbâ‘-i esrâr-ı Samedâni. Sîmurġ-i (9)küh-ı
melekût. Şeh-bâz-ı havâ-yı ceberût. Bülbül-i gülzâr. ẖuds-i tûtî. (10)Sebze üns. ḥatîb-i
belîġ-beyân. mecma‘-ı ẖuddüsiyân. ‘Andelib-i (11)fasih-zübân. Maḥfil-i kerrübiyân.

Ebyât

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

190a

- 1 Seyyid-i kāyinât ü şem‘-i rusûl
Mefḥâr-i enbiyâ imâm-ı sübûl
- 2 Şem‘-i Baṭṭa çerâġ-ı Beyt-i ḥarem
Şadr ü bedr-i cihân-ı kerem
- 3 Nebiyy-i Hâşimi rasûl-i Ḥudâ
Murġ-ı destân-sirây-ı her dü serâ
- 4 Ḥüccet-i Ḥaḳ ḥulâşa-i kevneyn
Raḥmet-i ḥaḳ ḥâdi-yi şekaleyn
- 5 Cem-i encüm-serîr ü gerdûn-ceyş
Meş‘al-efrûz-ı dūdımân-ı ẖureyş
- 6 Tîbet-i Taybe Ḥusrev-i Yeşrib
Vali-yi maşrıḳ u şeh-i maġrib
- 7 Kâr-perdâz-ı kâr-nâme-i ġayb
Ḥâzin-i genc-ḥâne-i lâ-rayb
- 8 Pâdişâh-ı diyâr-ı cûd-ı vücûd
Maḳşad-ı ‘âlem ü ‘âlem-i maḳşûd

- 9 Hâfız-ı şoffa-i ma‘ânî-yi dil
Çeşme-i âb-ı zindigâni-yi dil
- 10 Sâkin-i hâneḳâh-ı “û adnî”
Sâlik-i şâh-râh-ı “erselnâ”
- 11 Bülbul-i gülsitân-ı “mâ üḫiye”
Şemse-i çârḫ-ı “ve’l-lezî esrâ”
- 190b**
- 12 Oldı “ve’l-leyli” şerḫ-i gîsûsî
“ve’d-ḍuhâ” vaşf-ı rûy-i nîgûsî
- 13 Zâtıdur ‘âleme kilid-i necât
Hem ḫayât-ı cihân hem âb-ı hayât
- 14 Göñlidür ḫâzin-i ḫızâne-i ‘ışḳ
Dilidür murğ-ı âşîyâne-i ‘ışḳ
- 15 Emr ü nehyi reşâd-ile mevşûf
Nehyidür münker emridür ma‘rûf
- 16 Eşk-i Pervîn gülâb-ı merḳadidür
Âsumâne âsitân-ı ma‘bedidür
- 17 ‘Aklı ‘Anḳâ-yı ḳâf-ı ḳudretdür
Çeşm-i cân sürme-dân-ı türbettür
- 18 ‘Arızî lâle-berg-i bâğ-ı behişt
Hücre-i nüh-sarây-ı semîn-ḫişt
- 19 Ger yetîm ise ol cenâb-ı kerîm

Artuğ olur bahā-yı dürr-i yetīm

⁽⁹⁾Ol tercümān-ı bārigāh-ı kıdem. Ol efsaḥ-i ‘ Arab ü ‘ Acem. Ol ma‘ den-i ⁽¹⁰⁾‘ ilm ü kerem.
Ol şehinşāh-ı bī-ṭabl ü ‘ ālem.

Ebyāt

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 Ya‘ ni ol ḥāḳān-ı milk-i şer‘ ü dīn
Ol rasūl-i ḥāş-ı Rabbü’l-‘ ālemīn

191a

- 2 Devlet-i her dü cihān dergāhıdur
Enbiyāya kıble ḥalvet-gāhıdur

- 3 Māḥi-yi ‘ isyān-ı ādem nāmıdur
İki ‘ ālem cür‘ a-ḥor-ı cāmıdur

- 4 Matla‘ -ı envār-ı Ḥaḳ maḳşūd-ı kül
Piş-vāy-ı şer‘ ü sultān-ı rusūl

⁽⁴⁾Ol māh-ı āsumān-ı celāl. Şāh-ı dest-gāh-ı kemāl. Dürr-i baḥr-i aḥḍar-ı Mużar serveri.

⁽⁵⁾Sürḥ-rūy-ı “bu‘ istu ile’l-esvedi ve’l-aḥmeri”. Cān-ı dil-güşāy-ı “elem naşraḥ” ⁽⁶⁾zübān-ı reh-nümāy-ı “ene efsaḥ”.

Ebyāt

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 ‘ Unsuruñ maḥż-ı zübde-i fīṭrat
Midḥatūñ naḳş-ı taḥte-i fikret
- 2 Dürretü’l-tāc-ı kün fe-kān nesebūñ
Ḳurretü’l-‘ ayn-i ins ü cān laḳabūñ
- 3 Seyyid-i kül-i nesl-i ādemsin
Sebeb-i raḥmet-i dü ālemsin

4 Sadef-i dürr-i ma' rifet zātuñ
Mazhar-ı nūr-ı Hāk'dur āyātuñ

5 Çārhdur hāk-rüb-i meydānuñ
‘İsīdur pāsübān-ı eyvānuñ

191b

6 Z̤ulmet-i Hızr ca' d-i pür tābuñ
Āb-ı hayvān ‘atīk-i sirābun

7 Halka-darān-ı çārḡ-ı kühlī-pūş
Oldılar dergehüñde halka be-gūş

8 Raḡamuñ subḡ-i ḡarf taḡte-i kün
Ḳalemüñ rāst-kār vü rāst-seḡün

9 Haremüñ āsitān-ı fevc-i melek
‘Alemüñ āfitāb-ı bürc-i felek

10 Merve'ye zīnet ü şafā senden
Revnaḡ-ı milk-i ıstıfā senden

11 Pāye i ḡadrün āsumān-peyvend
Sāye-i nūrun āfitāb-ı bülend

12 Nesr-i ṡāyir kebūter-i ḡaremüñ
Aṡlas-ı çārḡ şuḡḡa-i ‘alemüñ

13 Küll-i ‘ālem ṡufeyl ü sen maḡşūd
Sen Muḡammed risāletüñ maḡmūd

14 Sen be-rūḡ māh-ı maṡla' -ı levlāk

Sen na-kad serv-i gülşen-i eflāk

(9)Neşr

(10)Sen ol rūḥ-ı muḳaddessin ve ol zāt-ı mu‘allā. Kim bir āduñ (11)‘aql-ı evvel bir āduñ
 ḳalem-i a‘lā ol nebisin ki “**küntü nebiyyen ve Ādeme 192a** (1)‘beyne’l mā’ ve’ṭ-ṭin” ve sen
 ol raşūldūñ ki “**vemā erselnāke illā raḥmeten** (2)‘li’l ‘ālemīn”. Sen ol ‘andelīb-i seḥūn-
 serāsın ḡayb gülzārı içinde (3)‘ezel seher-gāhında “ḳulhüva’l-lāhu aḥad” okuyub temcīd
 iderken. Müsebbihān-ı (4)‘ālem-i milk ü melekūt henüz ḡāb-ı ‘ademden baş ḳaldurmayub
 (5)sākitler idi. Ve sen ol ḡaṭīb-i ḡoş-āvāzsın ki ḳurbet şehrinde (6)ḳudūs cāmī‘i içinde “lā
 ilāhe illā’llāh” diyüb tevḥīd iderken. (7)‘Ābidān-ı muḳarrebān-ı ḡazret-i ceberūt. Henüz
 ādem iḳlimiñden ṭaşra (8)‘çıḳmayub. şāmitler-idi. Sen ‘uḳūl milkinde Şāh-iken bu bār-
 gāhta (9)‘ne velvele-i melek var-idi ne meşḡale-i felek. ve sen ervāḥ ‘āleminde (10)sulṭān-
 iken bu bāri-gāhda ne zemzeme-i simāk. Var idi ne demdeme-i semek. (11)Sen elest
 güninde vaḡdet şarābından mest iken, ne hüşyār **192b** (1)‘var idi ne mest sen ‘izzet
 sürādiḳātında bālā-yı heft çārḡda (2)‘şadr-nişīn. İken ne bālā var idi ne pest. Sen ol güneşsin
 ki (3)‘henüz nakḳāş-ı ezel bu nakş-ı lājiverdi nuḳūş-ı şūver-i kevākib-ile taşvir (4)‘ü hüveydā
 itmedin. Ve henüz mi‘mārān-ı ḳaḡa bu çār ṭāḳ-ı ‘anāşırı (5)‘bu tertīb ü esbāb üzerine binā
 vü peydā itmedin ve henüz ferrāşān-ı (6)‘nesīm-i şabā şaḡn-ı zemīn üzre ferş-i zümür-rūdīn
 döşemedin. Ve ḡādimān-ı (7)‘reyāḡhīn cihān bāḡına zīb ü fer virmedin. ḡayb ‘āleminde rūḡ
 (8)‘maşrıḳında ṭālī‘ idün. Ve ḳudūs gülzārında cān matla‘ından (9)‘lāmi‘ idün. Sen ol deryā-
 yı keremsin ki kerānuñ yok ve sen ol (10)‘bārān-ı birsin ki pāyānuñ yok. Sen ol dürsin ki
 deñizüñ ḡaḳīḳatdūr (11)‘sen ol cevhersin ki ma‘denüñ şeri‘atdūr. Sen ol zātsın ki **193a**
 (1)‘vücūduñ raḡmetdūr. sen ol vücūdsın ki işüñ merḡametdūr. Sen ol (2)‘āşıḳsın ki maḡbūb
 sen gine‘aşıḳ sensin. Ol ṭālībsin ki (3)‘maṭlūb gine sensin. Sen ol şem‘sin ki söyünmezsin.
 (4)‘Sen ol aysın ki ṭolunmazsın. Sen ol āfītābsın ki kūsūfı yok. Sen (5)‘ol māḡitābsın ki ḡusūfı
 yok. Sen ol ḡülsin ki (6)‘gülzār-ı melekūt senūñle mūnevver. Sen ol mīksin ki memālik-i
 ‘ālem (7)‘nesīmüñ-ile mu‘atṭar. Sen ol meleksin ki riḡāb-ı mülūk-i cihān (8)‘rīḡa-i ṭā‘atüñe
 beste vü üftāde. Ve sen ol pādīşāhsın ki (9)‘erkān ü a‘yān-ı zemān evāmiz ü nevāhine
 münḡād ü gerden-nihāde. (10)‘Devrān-ı felek muvāfiḳ-ı fermānuñ bisāṭ-ı āsumān meydān-
 ı cevllānuñ. (11)‘Eşheb-i subḡ u edhem-i şeb iki cenīb-keş-i cenābuñ **193b** tūsın-ı çārḡ-ı
 merkeb ü cirm-i ḳamer na‘l-i rikābuñ. ḡāk-i cenāb-ı ‘azīzüñ (2)‘tūtiyā-yı dīde-i Keyvān
 na‘l-i semend-i şebdīzüñ. ḡuşvār-ı ḡuş-i (3)‘aḡterān. Felek-i a‘ḡam. Bilinde mınṭāka-i
 büruc-ile ṭā‘atün. Niṭāḳı (4)‘baḡlanmış nefsi küll levḡinde ḳalem-i a‘lā ile midḡatüñ.

Kaşâyidi yazılmış. Zühāl ⁽⁵⁾der-bân-ı eyvân-ı kaşr-ı ‘izzetüñ olmış. Bercīs dā‘i vü meddāh-ı şadr-ı rif‘atüñ olmış. ⁽⁶⁾Behrām a‘dān qahrı içün hañçeri bilinde. Āfītāb -ı evliyāñ nuşreti içün ⁽⁷⁾tıgı elinde. Nāhinīde bezmüñ-içün meclīs-i ruḥāniyānda muṭriblere mirlik ider. ⁽⁸⁾Utarid ḥükmüñ-içün divān-ı każada oturmuş kātib-i sirlik ider. ⁽⁹⁾Māh mihrüñ şevkine tırmaz döner. Eşir-i ‘ışkuñ odından bir eser. ⁽¹⁰⁾Kevākib-i kevkebe-i celālün-içün birer ḥadem. Nuḳūş-ı kāyināt şüretüñ ⁽¹¹⁾nüşhasından bir raḳam. Ateşe şevḳun ḥarāreti düşüb muḥriḳ-i eşbāḥ **194a** ⁽¹⁾oldı havā hevāñdan dem urduğı içün yuḥyī ervāḥ oldı. Āba ⁽²⁾luṭfuñ zülali qarışub meded-i ḥayāt-ı ḥayvan oldı. Ḥāk ḥilmüñe ⁽³⁾öyküñdi mādde-i mevālīd ü terākib-i ebdān oldı. Fazla-i ‘azmün ⁽⁴⁾eflāke irişdi müteḥarrik ü bī-qarār itdi. Cür‘a-i ḥazmüñ zemīne ⁽⁵⁾döküldi sākin ü şāḥib-vaḳār itdi. Rūzigār-ı ‘ilm ü şerrī‘at, ⁽⁶⁾vücūdun şerefī ile nev-bahār etdi. ‘arūsān-ı ma‘ārif-i tarīḳat ⁽⁷⁾sözün zīveri ile pür ḥüsn ü nigār oldı. Şerī‘at-i cihān-⁽⁸⁾ārāyuñ. ‘āleme zīver virdi. Siyāset-i milk-pīrāyuñ cihāna ⁽⁹⁾zīb ü fer virdi. Ḥicāz’da ḥamelüñ şavleti yidi ilḳīmi birbirine ⁽¹⁰⁾virdi. Şerī‘at yüzi cūy-bār-ı tıgı sebze-zāruñ-ile lālezār ⁽¹¹⁾ve hidāyet seyfi zülāl-i çeşme-sār ma‘ārifüñ-ile āb-dār. Zılme livāsı **194b** ⁽¹⁾adlūñ mehābeti ile müntekis ve tuḡyān leşkeri şer‘ün rāyetī ile mūnderişin. ⁽²⁾Āsumān ḥimmetüñ kātında bir zemīn-i ḥīre. Āfītāb rāy-ı münirüñ öñinde ⁽³⁾tire. Sen ol memdūḥsın ki ḳalem evşāfuñ taḥrīrinde ḥayrān ve sen ⁽⁴⁾ol Maḥmūd’sın ki ‘akıl menākībüñ taḳrīrinde ser-gerdān. Sen ol Nūr’sın ki ⁽⁵⁾cismāni degül. Sen ol Rūḥsın ki ḥeyülāni degül. Sen ol edīb⁽⁶⁾sin ki mu‘allimüñ Cibrīli. Sen ol ümmīsin ki oḳuduḡuñ Kitāb-ı mübīn. ⁽⁷⁾Ve sen ol rasūlsin ki cinne vü inse risāletüñ ‘ām. Ve sen ol ⁽⁸⁾nebisin ki dāyire-i vücūd nübüvvetüñ-ile temām.

Ebyāt

[Müfte’ilün Müfte’ilün Fâ’ilü]

- 1 Şemse-i nüh-mesned-i heft aḡterān
Ḥatm-i rusul ḥatem-i peygamberān
- 2 Meş‘ale-efrüz-ı şeb-i ḥākiyān
Şem‘-i serā-perde-i eflākiyān
- 3 Kehf-i beşer meḥbīt-i Rūḥu‘l-emīn
Rūḥ-ı melek ḥirmenine ḥuşe-çīn

195a

- 4 Dürr-i yetīm-i şādef-i ıstıfā
Vāsıta-i ʿıkd-i rusūl Muştafā
- 5 Şāh-ı melek-ceyş cihān cūdıdur
Şemʿ -i cihān-tāb felek dūdıdur
- 6 Gūş-ı cihān halka-keş-i mīmidür
İki cihān halka-i teslīmidür
- 7 Taht-nişīn-i şeb-i Miʿ rācʾdur
Taht nişān-ı kemer ü tācdur
- 8 İns ü melek şifte-i rūyıdur
Silsile-i şiftegān mūyıdur
- 9 Sünbülidür sünbüle-i rüz-i tāb
Gevheridür laʿ l-ger-i āfitāb
- 10 ʿUrve-i vüşkā kenef-i nūrıdur
Habl-i metīn nüshā-i menşūrdur
- 11 Mihr-i rūhī şemse-i beytüʾl-ḥarām
Māh-ı felek nūrı-la oldı temām
- 12 ʿĀlem-i caān ḥazret-i aʿ lāsıdur
Şadr-ı “**dinī**” menzīl-i ʿednāsıdur
- 13 Yūsuf-ı Mısr-ı “**ene emleḥu**” durur
Mehdī-yi mehd-i “**ene efşeḥu**” durur
- 14 Ḥak-i derī ravza-i cāndur anuñ
Gerd-i rehi cān u cihāndur anuñ

195b

- 15 Hime-kcş-i maṭbah-ı fażlı Ḥalīl
Murğ-ı ḥarīm-i ḥaremi Cebre’l
- 16 Gevher-i cān ṭarf-ı kemer-bendidür
Ṭūṭi-yi dil şayd-ı şeker-ḥandidür
- 17 Ḥazretidür ḥātem-i peygamberān
Derghidür buse-geh-i aḥterān
- 18 Ḥusrev-i iḳlīm-i risālet O'dur
Şaf-şiken-i ehl-i żalālet O'dur
- 19 Gīsūsıdur sünbül-i bāğ-ı behişt
‘Arızıdur ravza-i ‘anber-sirişt
- 20 Çār melek bülbül-i bustānıdur
Heft felek şaḥn-ı şebistānıdur
- 21 Rāḥat-i ervāḥ-ı melek büyıdur
Āb-ı Hızr ḥāk-i ser-i kūyıdur
- 22 Halka be-güş felek-i çenberi
Rüyıdur āyine-i İskenderi
- 23 Piş-rev-i kâfile-i pîş-bîn
Merdüme-k-i dīde-i ‘ayne’l-yakīn

⁽¹⁰⁾Ol seyyid-i sādāt. Ol menbā’ -ı sa’ ādāt. Vāsıṭa-i kılāde-i ⁽¹¹⁾cevāhir-i kāyināt. Ḥulāşa-i silsile-i zevāhir-i mevcūdāt. Ḥurşid-i 196a ⁽¹⁾rahşan. Rūz-i iḳbāl şāhib-ḳırān-ı “**ve ḥarriḍi’l -mü’minine ‘ala’l-ḳitāli**”. ⁽²⁾Bāz-ı bülend-pervāz-ı sâ’ id-i sa’ ādet. hümā-yı rāh-nümā-yı āşiyān-ı siyādet. ⁽³⁾Pîş-vāy-ı mihrāb-ı “**şallū kemā raeytüm**” reh-nümāy-ı bî-irtiyāb-ı ⁽⁴⁾

“**ḳul in küntüm tuḥibbūne’llāhe fe’t-tebi’ ūnī**” yegāne-i dest-gāh-ı heft günbed-i ⁽⁵⁾minā. Nişāne-i rāh-ı “ve’l-lezīne cāhedū finā” Merve-i mürüvvet. Ka‘be-i ⁽⁶⁾şafā Ḥazret-i Rasūlu’llah Muḥammed Muşṭafa ‘Aleyhi mine’s-şalevāti ezkāhā ⁽⁷⁾ve mine’t-taḥiyyāti esnāhā.

Ebyāt

[Mef’ûlü Mefâ’ilün Fe’ûlün]

1 Ol ḥatm-i peygamberân-ı mürsel
Şürettd şoñ u vücūdda evvel

2 Ol ḥākim-i kişver-i risālet
Fermān-dih-i leşker-i vilāyet

3 Dārende-i ḥüccet ilāhī
Dānende-i rāz-ı şubḥ-gāhī

4 Şāhinşeh-i taḥt-ı āsumānī
Ḥunende-i taḥte-i nihānī

196b

5 Sultān-ı memālik-i hidāyet
Tuğra-yı şaḥīfe-i ‘ināyet

6 Ser-küb-i muḥālifān-ı ebter
Ten-püş-ı bürehnegān-ı maḥşer

7 Şāhib-naẓar-ı vilāyet-i cıūd
Maḳşūd-ı cihān cihān-ı maḳşūd

8 Mecnū‘-i ḥulāşa-i ma‘ ānī
Ser-çeşme-i āb-ı zindigānī

⁽⁵⁾Ol şeh-süvār-ı meydān-ı sübül. Ol ḳāfile-sālār-ı kārüvān-ı rusül. ⁽⁶⁾Ol zāhīr-i baz-mandegān-ı girān-bār-ı cehālet. Ol penāh-ı der⁽⁷⁾māndegān-ı giriftār-ı zālālet. Ol dest-

gīrende-i ğariķān-ı ⁽⁸⁾ķulzüm-i shehevāt. Ol yaķaķān-ı kūnende-i nāyimān-ı merte‘ -i lezzāt.

⁽⁹⁾Ol rūḥ-ı ķālīb-ı ‘ izzet. Ol ķālīb-ı rūḥ-ı devlet

⁽¹⁰⁾**Ebyāt**

[Mef’ûlü Mefâ’ilün Fe’ûlün]

- 1 Ey menziletüñ verā-yı eflāk
 Ƙadrün senüñ bu ḥāk ü ḥāşāk

197a

- 2 Naķş-ı şafaḥāt-ı rāyetüñdür
 “Levlāke lemā ḥaleķtü’l eflāk”

- 3 Sulţān-ı serīr-i kāyinātsın
 Şāhenşeh-i kişver-i hayātsın

- 4 Ḥāküñle sirişte rūy-i ādem
 Yüzüñde çırağ iki ‘ ālem

⁽⁴⁾**Baḥr-ı Dīger**

[Fe’ûlün Fe’ûlün Fe’ûlün Fe’ûl]

- 1 Zenīn-i felekdür ğubār-ı rehüñ
 Ezel tā-ebeddür temāşā gehüñ
- 2 Dilüñ dürr-i deryā-yı raḥmet-nişān
 Kefündür senüñ ebr-i deryā-nişān
- 3 Zuḥal hindū-yı pāsübān-ı derüñ
 Dü peyker durur vālih-i peykerüñ

⁽⁸⁾Sen ol tāvus-ı şerī‘ atsin ki cevlān-ġāhun. şaḥrā-yı ya‘ ķīn. ⁽⁹⁾Sen ol tūṭi-yi ğülzār-ı tevḥīdsin ki dāyimā ğıdāñ şekeristān-ı ⁽¹⁰⁾riyāz-ı ķudüsden gelür. Ve sen ol bülbül-i bağ-ı tefrīdsin ki ⁽¹¹⁾ṭurāġuñ hemīşe ğülüstān-ı sebze-zā-ı ünsde olur. Sen ol baḥr-i ḥaķīķat **197b** ⁽¹⁾sin ki her meşrebede görünen muḥtelif ırmaķlar senden sızar. Ve sen ol ⁽²⁾kūh-ı ‘ ilimsin ki her mezḥebde zāhir olan zilāl-i ma‘ rifet senden ⁽³⁾çıkar. Sen ol āsumān-ı seḥāsın ki her kevkeb ol āsumāndan bir āfitāb. ⁽⁴⁾Ve sen ol deryā-yı cüdsın ki āfitāb ol

deryāda bir ḥubāb. ⁽⁵⁾Sen bir zāt-ı mükerremsin ki cümle-i melāyik Ādem'e senüñ 'izzetüne sücūda gelmişdür. ⁽⁶⁾Ve sen bir rūḥ-ı mücessemsin. Ki cemi' -i ervāḥ 'āleme senüñ maḥabbetüñe ⁽⁷⁾vücūda gelmişdür. Bir cān-ı muṭahḥersin ki şafā-yı vücūduñdan zümre-i kudsile ⁽⁸⁾şafā sürer. Bir **revān-ı** münevversin ki nūrun pertevinden şark u ğarba ⁽⁹⁾ziyā irer. Bir sübbūḥ-ḥulḥsın. Ki cemi' -i ervāḥ-ı enbiyā envāruñ deryāsından ⁽¹⁰⁾her biri bir kaṭre. Bir Ḳuddūs-vaşıfsın ki cemi' -i envār-ı evliyā cemālün ⁽¹¹⁾āfītābında bir zerre. Dem-i Ādem rūḥuñdan fütūḥ-ı · Nūḥ rūḥundan. **198a** ⁽¹⁾Ders-i İdrīs kitābuñdan. Kelām-ı Kelīm ḥiṭābuñdan. 'İzzet-i İsmā' il ⁽²⁾celālūñ-içün. Ḥullet-i Ḥalil cemālūñ-içün. Nefḥa-i 'İsā nefesūñ-ile. Rehber-i ⁽³⁾Ḥızır cersuñ-ile. Necāt-ı Yūnus yāduñ-ile. Feryād-resī İlyās āduñ-ile. ⁽⁴⁾Nağme-i Dāvud elḥānuñ-ile. Milket-i Süleymān sulṭānuñ-ile. Hüsn-i Yūsuf yüzüñden. ⁽⁵⁾Hadīs-i sözüñden.

Beyt

[Müfte'ilün Mefâ'ilün Müfte'ilün Mefâ'ilün]

- 1 Kıble-i rüy-ı şüfiyân bārigēh şafāsıdur
Sürme-i çeşm-i ḳudsiyân ḥāk-i der serāsıdur

⁽⁷⁾Ol şem' -i envār-ı taḥḳīḳ. Ol maṭla' -ı envār-ı tevḳīḳ. Ol revḥa-i riyāz-ı ⁽⁸⁾ḳıdem. Ol ravza-i reyāḥīn-i kerem. Āyine-i cemāl-i Şāhi. Cām-ı cihān-⁽⁹⁾nümā-yı pādişāhi. Maḥrem-i envār-ı Raḥmāni. Muḥrim-i Ka'be-i Sübhāni. Ḥabīb-i Ḥaḳ ⁽¹⁰⁾nebiyy-i muṭlaḳ. Nedīm-i ḥaş-ı lem-yazel. Ḥazret-i Nebiyyu'llāh Aḥmed-i Mürsel. 'Aleyhi ⁽¹¹⁾şerāyifi'ş-şalevāt. Ve leṭāyifi't-taḥiyyāt. Ḥaḳ tebāreke ve te'āla nete ki **198b** ⁽¹⁾ānun dīnī müeyyed. Ve şer' ını muḥalled. Ve milletini ḥaşre dek dāyim. Ve ümmetini ⁽²⁾ḳıyāmete degin ḳāyim. Eyledi gine ānuñ himmet-i ruḥāniyyesinüñ 'ināyeti ⁽³⁾imdādı ile. Ve aşāb-ı nūraniyyesinüñ berekātı emdādı ile. Tā ḥaşre ⁽⁴⁾degini ümmetinüñ 'ārifleri. Göñüllerini ma'ārif-i yaḳīniyyesile ⁽⁵⁾muḥallī. Ve 'ābidleri emellerini ādāb-ı dīniyyesile müzekka. İdip ⁽⁶⁾alāyık-ı heyūlāniyyeden pāk ü muṭahher. Rūḥınüñ şafası ile ve envār-ı ⁽⁷⁾ḳudsiyye ile rüşen ü münevver. **Evinuñ** ziyası ile erbāb-ı ḳulūb ⁽⁸⁾ḥavātır-ı ma' mūr. Ve aşḥāb-ı küşūf serāyir-i pūr nūr. Sīneler şoffaları ⁽⁹⁾şeri'ati şafāsınüñ baştı bisātıların müzeyyen ve göñülleri ⁽¹⁰⁾ḥāneleri ṭarīḳati çırağınuñ delilleri eşi' asile rüşen ⁽¹¹⁾olub zāt-ı şerīfi zevāt-ı cevāhir-i mücerrede ile 'ālem-i tecrīd içinde **199a** ⁽¹⁾menāzil-i ünste ebedi me'nūs. Ve mesr' r ve nefsi-i ḳudsiyyesi zümre-i ervāḥ-ı ⁽²⁾muḳaddese ile cihān-ı taḳdīs içinde ḥazāyir-i ḳudūsde dāyimā pūr şafā vü pūr ḥuzurda ⁽³⁾ola. Ahḳām-ı şer' iyyesinüñ

müteferriḳātı. Ve fūrū[‘] -i dīniyyesinüñ ⁽⁴⁾cüz[’] iyyātı. Şağışınca şalevāt-ı tayyibāt ki ānuñ nesīm-i nefehāt-ı ‘ anberiyye ⁽⁵⁾ve şemīm-i nesīmat-ı ‘ abheriyyesi. Ol ḥazretüñ aḥlāḳ-ı tayyibe-i zekiyye ⁽⁶⁾ve meḥāsin-i kerīme-i seniyyesi gibi cihān bāğını mu[‘] atṭar ve ānuñ şafāsı aşu[‘] ‘ asınun ⁽⁷⁾envārı ve ḥulūşı ‘ alāmatınüñ āşarı ol cenābuñ zāhir-i şerī[‘] atinüñ ⁽⁸⁾ziyāsı ve bātın-ı tarīḳatinün şafāsı gibi[‘] ālem içini münevver ide ⁽⁹⁾ve teslīmāt-ı nāmiyāt ki uşūl-i şecere-i şerīfesi ve a[‘] rāḳ-ı devḥa-i ⁽¹⁰⁾munīfe ḥadiyiḳa-i bāğ-ı fevādı ve ravza-i ḥüsn-i i[‘] tiḳādda zülāl-i pāk-i ⁽¹¹⁾īmān ve menba[‘] -ı çeşme-i iḥsandan terbiyet bulub havā-yı mührile **199b** ⁽¹⁾ve ‘ ālem-i sıdḳ bī-tekellūf-i taşannu[‘] u riyā ve bī-şāyibe-i mudāhene ⁽²⁾vü müdāra riyāḥ-ı levāḳıḥ-i ḥulūş-i ṭaviyyet ve berekāt-ı nesīm-i şafā-ı niyyet ⁽³⁾bula neşv ü nemā bulmuş ola ol zāt-ı kerīmüñ rûḥ-ı muṭahhirine ⁽⁴⁾lejl u nehār vāşıl u mütevāşıl ola.

Ebyāt

[Fe’ûlün Fe’ûlün Fe’ûlün Fe’ûl]

- 1 Selāmü mine’l ‘ ālemi’l ḥākimi
‘ Ālā Ravzatü’l Muştafa elhāşmi
- 2 **Hezārān dürd-i cihān-aferīn**
Nişār-ı der-i Seyyidü’l-mürselin
- 3 Şefī[‘] -i ümem ḥātem-i enbiyā
Sipih-r-i risālet şeh-i aşfiya
- 4 Fıristāde-i ḥāş-ı perverdigār
Resānende-i ḥüccet-i üstüvār
- 5 Kilīd-i der-i genc-i Rabb-i Celīl
İmām-ı hüdā dürr-i dürc-i Halil
- 6 Şeh-i āsumān-ḳadr ü seyyāre-ceyş
Meh-i Hāşimi āfitāb-ı Ḳureyş
- 7 Resūli ki ser-ḥayl-i dergāhdur

Dili maḥrem-i “lī me‘ a’llah” dur

200a

- 8 Ruḥīdur çerāğ-ı şebistān-ı üns
 Ḳadīdur nihāl-ı gülistān-ı üns
- 9 O’dur beyt-i ma‘ mūrı ma‘ mūr iden
 O’dur saḳf-ı merfū‘ -ı pūr nūr iden
- 10 Şıfātında ḥīre kuvā-yı ‘ aḳıl
 Temām eyleyimez şenāsın naḳıl
- 11 Ḥıred kimdür eyleye vaşfin anuñ
 Nedür dil ki idebile medḥin anuñ
- 12 Kişinüñ ki meddāḥī Allāh ola
 Bize söze anda kaçan rāh ola

⁽⁶⁾Hemān bu kadar taḳrīr ü taḥrīrden daḥı ümīdüm oldur ki bu ḳarañulıḳta ⁽⁷⁾ḳalmıṣ göñlüm ḥānesini birez zıkrı nūrı ile rüşen ve bu ḥarāb olmuṣ ⁽⁸⁾vücūdum bağçesini bir pāre vaşfı nesīmi ile gülşen idüb bunca yıllar ki ⁽⁹⁾dilümī ‘ abeş inşālarda ḥarc itdüm ve niçe müddet ki göñlümi yoḳ ⁽¹⁰⁾hevālara şarf itdüm birez ānı anmağ-ile mükāfāt ve birez zıkrin ⁽¹¹⁾idem ki luḳf-ı ‘ amīm ve ḥulḳ-ı kerīminden sâ‘ at-i sâ‘ atde ve rüz-ı **200b** ⁽¹⁾ḳıyāmetde hevācir-i bevādi-yi ḥayrette şefâ‘ ati baḥrinden bir ḳaṭre ve ‘ ināyeti ⁽²⁾nesīminden bır zerre bu ben za‘ īf ḳulından dır‘ ğ itmeye kim egerçi ⁽³⁾aña lāyık ḥızmetüm ve ümmetligine münāsib ḥaşletüm yoğ ise daḥı ümmeti ⁽⁴⁾ziyyinde geṭti cümle ‘ ömrüm bu ümide ki “men teşebbehe ḳavmen fehuve minhüm”.

⁽⁵⁾Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Ey zemīn ü āsumān ḥak-i derūñ
 ‘ Arş ü kürsi ‘ aks-i nur-ı gevherrūñ

- 2 Enbiyā vaşfuñdadur hayrânlar
Sır-şināsân sende ser-gerdanlar
- 3 Ehl-i diller ravzana çün hâk-i pak
Cümle ‘âlem olsa tan mı hâk-i hâk
- 4 Ey tufeyli hande-güñdur âfitâb
Giryen oldu kâr-fermây ı seḥâb
- 5 Ya Rasûla’llah katı dermândeyem
Nefs elinden ‘âciz olub mândeyem
- 6 Bir naẓar eyle bu ben ğam-ḥâreye
Çâre it bu bende-i bî-çâreye
- 201a**
- 7 Tâ ki bende cân ola vü zinde-em
Kullaruñun kûlına biz bende-em
- 8 Vird-i dil dâyim benân ola **sebûn**
Naḳd-i cân her dem vefâñ ola **senbûn**
- 9 Dergehüne bi-bizâ‘ at gelmişem
Vâşık-i luṭf u şefâ‘ at gelmişem
- 10 Çün vücûduñ ḥalka raḥmet oldu hoş
Baña raḥm it geldi cânım ḥulka ûş
- 11 Ḥavf-ı şeyṭândan beni me’mûn kıl
Rûḥı sen imân-ile bîrûn kıl
- 12 Çün elünde cânı sen cân idesin

Lutf idüben derde dermān idesin

- 13 Pes refîk it cāna sen ĩmān-ı pāk
Cān ola hizmetde ten olursa hāk
- 14 Vir köre çün gözüm ey şem^ç -i dīn
Bir nūrun yiter baña hablü'l-metīn
- 15 Niçe olam mest-i ğaflet ey emīr
Sen meded it baña olğıl destigīr
- 16 Her ne denlü kesr idem ma^ç ni-yi dīn
Cebri kesr itmek seniñ ey durbīn
- 17 Her amel kim işledüm kesr eyledüm
Bī-nevāyem cebrinī cer eyledüm
- 201b**
- 18 Her şikestüñ kesri çün dāyim olur
Kesri hōd peydā ki hōdlarum olur
- 19 Eşkārā bir naẓar itgil temām
Baķī luţfuñdur ne diyem ve's-selām

(³)Ve daħı ^ç uķūl-i selime. Ve tıbā^ç -ı müstaķīme. Katında muķarrerdür kim muşāḥabet-i
(⁴)ebrār-i kirām. Ve mücāleset-i aḫyār ı ^ç izām. Ki gül-i būsītān-ı iķbāl. Ve şem^ç -i
(⁵)şebistān-ı āmāl. Ve reyḫān-ı çemen-i rūh. Ve miftāḥ-ı ḫazāyin-i fütūḫ. Ve vāsıṭa-i
(⁶)^ç akd-i kemāli nigīn-i ḫātem-i Celālidür muķteżā-yı ^ç aķl-ı kerīm. Ve mücib-i (⁷)zihn-i
ķavīm. Oldur ki birez vişālleri ķoḫusına maķalleri zıkrile. (⁸)Ve cemālleri ḫayāline
ḫişāllerī neşrile. Ğam-gīn göñli şād ve virāne (⁹)dili ābād idüb. Necāt gözine söz tütıyāsile
birez nūr. (¹⁰)Ve dil meclisine seḫun sākisi ile bir pāre surūr. Ḥāşıl ola çırāğ-ı (¹¹)başiret
birez fūrüzende ve bāğ-ı serīret bir pāre arayanda. Çimen-i **202a** (¹)rūḫ mu^ç atţar. Ve
encūmen-i fütūḫ münevver. Olub birez cān gülleri açıla. (²)Ve şafā çiçekleri şaçıla. Göñül

evi rüşen. Ve dil hānesi müzeyyen. Cān ⁽³⁾bağı hurrem. Ve rūḥ hastesine merhem. Yitişe ve mādām ki bu ḳalāyid-i ferāyid-i meḥamid ü ⁽⁴⁾medehāt-ı dürrer-bār. Ve bu cevāhir-i zevāhir-i sunūf da‘ vāt-ı iḥlāş-⁽⁵⁾şi‘ ār ile gerden ü gūş-i rüzigār. Ve a‘ nāḳ u şudūr-i gerdiş-i devvār. ⁽⁶⁾Müzeyyen vü ḥālī. Ve bu nuḳūş-ı elfāz-ı reşika-i evşāf-ı şafve-i mevcūdāt. ⁽⁷⁾Ve bu şuver-i terākib-i enīka-i şıfāt. ḥulāşa-i maḥlūḳāt ile seḥafāt-ı ⁽⁸⁾eyyām ü leyālī. Ve evrāk-ı şuhūru a‘ vām-ı mütevālī. Münakkaş ü māli olub ⁽⁹⁾bu reşehāt-ı aḳlām ve ḳaṭarāt-ı deryā-yı kelām ile -ki pāklik ü leṭāfetde ⁽¹⁰⁾reşk-i eşk-i seḥābdur- ve şafā ve rikḳat ḡayreti cām ü şarābdur ⁽¹¹⁾ya‘ ni şol ‘ibādāt-ı müsta‘zibe-i ferāḥ fizā-yı ve isti‘ārātı mustaḡribe-i **202b** ⁽¹⁾şeraḥ-zidāy ile ki Ḥaḳ ḥazretinüñ nu‘ūt-ı kerīmesinüñ fehm-i nāḳış ⁽²⁾yetişdügince olan işrātında ve ol Cenāb-ı Zü’l-Celālün ḥulūş-i ⁽³⁾derün ile Tazarru‘āt’ında ve ol zevāt-ı ‘ālīye-i muştafā aḥ yār ⁽⁴⁾ve ol nüfūs ı muḳaddese-i ḳıdvē-i ebrāruñ evşāf-ı kerīmelerinde ⁽⁵⁾dinilmişdür şöyle ki ma‘nasınuñ ziyāsı her ḥarfinde lāyih ve medlūlinüñ ⁽⁶⁾şafāsı her isminde vāzih ol ervāḥ-ı muṭahherīnün envār-ı bāhiresi ⁽⁷⁾her kelimesinde lami‘ ve ol sa‘adet güneşlerinüñ işrākāt-ı ⁽⁸⁾sāti‘ası her lafzında tali‘

Ebyāt

[Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fe’ülün]

1 Sözümdür mūnis-i ‘uzlet-güzinān
Ḥadişüm hem-dem-i soḥbet-nişinān

2 Sözümdür mācerā-yı ‘ışḳ-bāzān
Temāmet ḳışsa-i şāḥib-niyāzān

3 Refīḳ-i pāk-bazān-ı ṭarīḳat
Celīs-i dil-nevāzān-ı ḥaḳīḳat

203a

4 Bu nazm u neşri ki tertīb ḳıldum
Bu elfāzı ki ben terkīb ḳıldum

5 Tazarru' - nāme-i şāḥib-dilāndur
Ki maḳbūl-i revān-ı muḳbilāndur

6 Enīs-i ḥatır-ı bī-çāregāndur

Ferāh-baḥş-ı dil-i āvāregāndur

7 Gülistāndur ki döşenmiş çemenler
Tolu içi gül-ile yāsemenler

8 Eger reşk-i şeker dirsem yarāşur
Eger dürr ü güher dirsem yarāşur

9 Budur şem‘ -i şebistān-ı zemāne
Gül-i hoş-büy-ı büstān-ı zemāne

10 Göñüller ḥānesidür rüşen andan
Ḥarāb-abād-ı ‘ālem gülşen andan

11 Me‘ ānī baḥrine ğavvās olubtur
Dil ehli bezmine rakḳāş olubtur

12 ‘İbārâtı delālâtında vāzıḥ
Olub lafzında ḥüsn i ma‘ nī lāyıḥ

13 Ziyā-yı ‘aks-i envār-ı ilāhī
Virür elfāzına şevḳi kemāhī

14 Virür oḳunması lezzet zübāna
Yazılır sözlerüm evrāḳ-ı cāna

203b

15 Sevādı nāfe-i müşk-i Tatārı
Beyāzı şanki gül-berg-i bahāri

16 Nesīmi cāna ‘anber-büy-ı miskīn
Nedīm-i şādık-ı ‘uşşāḳ-ı miskīn

- 17 Sözüden bitsün cāna yeñi cān
Meşāme irer andan bŭy-ı cānān
- 18 Enīs-i derdimendāndur seḡun bil
Celīs-i müstemendāndur seḡun bil
- 19 Seḡun sāķīsı maḡmurān-ı ‘ışķuñ
Seḡun cilā-yı rencūrān-ı ‘ışķuñ
- 20 Seḡun cism-i cihānuñ oldı cānı
Seḡun bāġ-ı diluñ āb-ı **Revānı**
- 21 Seḡun bārān ü dil ebri maṭarüñ
Seḡun lŭlŭ vŭ deryāsı zāmirüñ
- 22 Seḡun arāyişi dildār-ı ‘aķluñ
Seḡun nev-bādesi gülzār-ı ‘aķluñ
- 23 Seḡun bir sırr-ı esrār-ı İlähī
Seḡun bir dürr i dürc-i pādişāhī
- 24 Seḡun teşrīf-i Rabbu’l-‘ālemīndür
Rasŭle tuḡfe-i Rŭhu 'l-emīn’dür

(11)**Neşir**

Madam ki bir elfāz-ı şerīfe vŭ ‘ibārāt ı laṭīfeden her okuyana **204a** ⁽¹⁾lezzet ü sürŭr ve her diñleyene şafā vŭ ḡuzur ve her meclis ehline semā‘ından ⁽²⁾zevk ve her ehl-i ḡāle zikrile şevķ ḡāşıl olub ḡiss-i zāhir ⁽³⁾elfāzınun ḡüsn-i belāġatını ve ‘ibārātınuñ ziver-i feşāḡatile maḡzŭz ⁽⁴⁾u mesrŭr ve ḡāsse-i bāṭın me‘ānisinüñ muṭālā‘ası ve medlŭlātınuñ ⁽⁵⁾mŭlāḡazası ile pŭr şafā vŭ pŭr nŭr ola okuyanlardan ve diñleyenlerden ve ⁽⁶⁾işidenlerden ve añlayanlardan bu za‘īf-i dil-ḡaste-i ve bu faķīr-i şikeste-yi ⁽⁷⁾ġāḡ ḡāḡ du‘ā-yı ḡayr ile ḡüsn-i yād ve fātiḡa-i iḡlāş ile dil-şād itdŭklerince ⁽⁸⁾bu dermānde ḡalmış dile berekāt-ı

da‘ vāt-ile imdād ve bu bī-çäre ⁽⁹⁾olmuş gönüle himmet ricâlden istimdād yitişüb dünyâda şağ ⁽¹⁰⁾bulunursam irtibatât-ı kuvâ-yı cismâniyyeden ve vesvâs-i temvîhât-ı ⁽¹¹⁾evhâm-ı şeytâniyyeden kurtulmağa tevfiğ ve âhîretde olursam **204b** ⁽¹⁾hucb-i zulmâniyye-i evşâf-ı dünyeviyyeden ve âsâr-ı hey’et-i reddiyye-i ⁽²⁾bedeniyyeden hâlâş olmağa tarîk müyesser olmuş ola. Amîn, ⁽³⁾yâ Rabbe’l-‘âlemîn.

Na‘t-ı Alü’n-Nebîyyi ve Aşhâbihi Raziya’llâhu ⁽⁴⁾‘Anhum Ecma‘în

Ba‘de’ş-şalat ve’s-selam ‘alâ seyyidi’l-enâm ⁽⁵⁾ulûf-ı şahâyif-i meḥâsin-i taḥiyyât ‘anber nesîmi ki nûkûşî şafâ-i fevâd ⁽⁶⁾ve âsâr-i ḥüsn-i i‘tikâd her bir varakının yüzünde vâziḥ ve lâyiḥ ola ⁽⁷⁾ve şunûf-ı resâyil-i kerâyim-i teslîmât ki reng-i çihre-i velâ ⁽⁸⁾ve bu nefḥa-i şafâ her bir satırının içinden lâmi‘ü fâyiḥ ola kâfile-i ⁽⁹⁾ḳudsiyân ve berîd-i ruḥâniyân ile zümre-i âl-i kirâmının ve semî‘-i aşhâb-ı ⁽¹⁰⁾izâmının merâkîd-i kerîmelerine îşâl olunub Cenâb-ı Rabb-i ⁽¹¹⁾‘izzet ü kibriyâü ve ḥazret veliyyü’l-eyâdi ve’l-ülâ celle şānuhu **205a** ⁽¹⁾ve ‘azume sulṭānuhu’nun ‘avâtıf-ı rabbāniyye ve ‘inâyât-ı sübhāniyyesinden ⁽²⁾müsted’‘a vü me’mûl ve mutaḥarra‘ mes’ul oldur kim şad hezārân ⁽³⁾hezâr âsâr-ı revḥ ü reyḥân ve gül deste-i beste-i rıẓvân ya‘ni ⁽⁴⁾nesemât-ı merâzî-yi Raḥmân ve nefehât-ı ezhâr-ı cinân her demde ⁽⁵⁾ruḥlarına vâşıl ve her nefeste revânlarına mütevâşıl ola kim

⁽⁶⁾Beyt

[Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fe’ûlün]

- 1 Kamû aşhâb-ı erbâb-ı hidâyet
Gedâyân-ı der-i şâhib-vilayet

⁽⁸⁾Cemî‘isi kâfiyân-ı dîn-i Nebî ve ḥāmiyân-ı millet-i ‘Arabi ḥāfızân-ı ⁽⁹⁾şerī‘at-i Muḥammedî ve nāşırân-ı tarîkat-i Aḥmedî nâkılân-ı Kelâm-ı ⁽¹⁰⁾Ḳādim ve râviyân-ı ḥadîş-i kerîm nāşırân-ı âsâr-ı dīniyye ve ḥādiyân-ı ⁽¹¹⁾‘aḳāyid-i yakīniyye rāfi‘ân-ı a‘lām-ı îmân ve dāfi‘ân-ı leşker-i tuğyân ⁽¹²⁾bāğıbân-ı bāğ-ı nübüvvet ve rāz-dārân-ı esrâr-ı fütüvvet bevvābân-ı risālet **205b** ⁽¹⁾ve kâşifân-ı rumûz-ı celālet reh-nümāyân-ı memālik-i ‘âlem-i melekût pişvāy-ı ⁽²⁾‘arşa-i mesālik-i ceberût eminân-ı vahy-i rabbānî ve ḥazîne-dārân-ı eknûz-ı rûḥāni-yi nücûm-i rücûm-i mürde-i şeyâtin-i zālālet ve kevākib-i ⁽³⁾şevākib-i ḥayārâ-yı bevādi-yi cehālet fellāḥân-ı mazzra‘-ı ‘ilm ü ḥikmet ⁽⁴⁾mellāḥân-ı keşti-yi baḥr-i vaḥdet tācirân-ı bizā‘at-i müsāfirân-ı mesālik-i ⁽⁵⁾riyāzat cevher-fürûşân-ı

dürer-i haķāyık şarrāfān-ı bāzār-ı deķāyık ⁽⁶⁾mefātīh-i ebvāb-ı hidāyet ve meşābih-i zulūmāt-ı ğavāyet ve iymān-ı ⁽⁷⁾īmān ü a' lām-ı islāmlardur

Beyt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 Cümle ğavvāşān-ı erbāb-ı şafā
Bülbülān-ı bāğ-ı şer' -i Muştafā

⁽¹⁰⁾Rıẓvānu'llāhi ' aleyhim ecme' in

Na' t-ı ' Aşere-i Mübeşşere Rāziya'llāhu ⁽¹¹⁾' Anhum

Huşūsā şol ' aşere-i mübeşşere ve ervāh-ı mutahhere deh şem' -i 206a ⁽¹⁾eyvān-ı Aḥmedī ve deh fetīle-i ırāğ-ı Muḥammedī deh serv-i revān-ı şafā ve deh ⁽²⁾' andelīb-i būsitān-ı vefā deh tūṭi-yi gülsitān-ı risālet ve deh tūbi-yi ⁽³⁾āsumān-ı celālet deh murġ-ı murġızār-ı gülzār-ı me' ānī ve deh bülbül-i sebze-zār-ı ⁽⁴⁾seb' -i meşānī.

Na' t-ı Çār Yār Ẹaddese'llāhu Esrāruhum

Dördi ⁽⁵⁾ol çār yār-ı şādık ve ol çehār mūnis-i muvāfık çār pāye-i taht-ı şer' at ⁽⁶⁾ve çehār rükn-i tāk-ı tarīkat çār sū-yı bāzār-ı taḥkīk ve çehār Ḥāķim-i ⁽⁷⁾manşır-ı tedkīk çār ' unşur-ı dīn ve çehār dest ü pāy-i yakīn çār şoffaa-i şafā ve ⁽⁸⁾çehār kubb-e-i vefā çār derīçe-i feẓā-yı kudūs ve çehār revzene-i ḥarīm-i ⁽⁹⁾üns çār tāk-ı sarāy-ı şer' ve çehār dīvār-ı binā-yı fer' çār bāğ-ı gülzār-ı ⁽¹⁰⁾me' ānī ve çehār cūy-i bāğ-ı lā-yezālī çār vezīr-i kişver-i hidāyet ve çehār ⁽¹¹⁾hekīm-i emrāz-ı cehālet çār küşe-i ḥāne-i nübüvvet ve çehār dervāze-i 206b ⁽¹⁾medīne-i fütüvvet çār baḥr-i dürer-i haķīkat ve çehār ḥavz-ı müte' atışān-ı ⁽²⁾tarīkat.

Beyt

[Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün]

- 1 Her çehār āfītāb-ı çārḥ-ı ümem
Baḥr-i şıdk u ḥayā vü ' adl ü kerem

⁽⁴⁾Na' t-ı Emīru ' l Mü ' minīn Ḥazret-i Ebū-Bekr-i şiddīk Rāziya'llāhu ⁽⁵⁾' Ānh

Evvelkisi emīru' l-mü ' minīn seyyid-i aşḥāb-ı seyyidü'l-mürselīn ḥabīb-i ⁽⁶⁾ḥabību'llah enīs-i rasūlu'llāh menba' -ı ma' ārif-i ilāhī ⁽⁷⁾ma' den-i leṭāyif-i şubḥgāhi rāz-dār-ı esrār-ı Aḥmedī ḥazine-dār-ı ⁽⁸⁾gencine-i Muḥammedi mecma' -i meḥāsin-i şemāyil mecmū' a-i mekārīm-i ḥaşāyil mehbiṭ-ı ⁽⁹⁾envār-ı şübḥānī müteḥallik-i aḥlāk-ı Raḥmānī.

Ebyāt

[Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

- 1 Maḥzen-i sırr-ı Ḥazret-i Nebevî
 ˆ Āşık-ı nūr-ı rūy-ı Muştafevî
- 2 Maşrıḳ-ı āfitāb-ı şıdk dili
 Eşer-i luṭf-i ızid āb ü gili

207a

- 3 Kāfile-sālār-ı erbāb-ı hidayet
 Piş-rev-i reh-revān-ı ˆ ināyet
- 4 Ser-ḥalka-i cemīˆ muhācirīn ü enşār
 Maḥşūş-ı **iz-hümā fī'lgār**
- 5 Evvel ḳad efleḥe medḥ-i zātı
 Āḥırü ve'lleyli āyet-i sıfatı

(4)Baḥr-ı Diger

[Meʾʾülü Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 1 Ol maḥrem-i rāz-ı āsumānı
 Ol muḥrim-i kaˆ be-i amant
- 2 Ol hem-dem-i ḥāş -ı şānī işneyn
 Ol ḥace-i çār sū-yı kevneyn.
- 3 Şıddıḳ-i ṭarīk-i istikāmet
 Sālūk-i meˆ āric-i kerāmet
- 4 Şāḥib-ḳadem-i maḳām-ı tecrīd
 Ser-defter-i cümle ehl-i tevḥīd
- 5 Ol evvel-i mü'mināt-ı ümmet

Ol şadr-ı halīfehā-yı millet

(10)Kātilü 'l-mürteddīn kāmī'ü'l-fecereti ve'l-mütemerridīn 'atīk-i yār yār-ı ğār (11)Ebū Bekir künyet vü şiddīk-laḳab emīrū'l-mü'minīn 'Abdu'llāh bin **207b** (1)Ebī Taḥāfe bin 'Āmir bin 'Amr bin Ka'b.

Beyt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

1 Şadr-ı dīn şiddīk-ı ekber kutb-ı Hāḳ
Şiddīk içinde itdi aşḫāba sebk

(3)Rāziya'llāhu 'anhu ve erḏāhu ve ce'ale fī a'lā ğurefi'l-cināni meşvāhu. (4)Ol ol Ebubekir'dür ki Ka'be içi putlar-ile ṭolmuş-iken ve cümle 'Arabı (5)şirk ṭutmuş-iken Mekke mihterleri ve Kureyş serverleri ve 'Arab uluları (6)ve Hicāz bellūleri cümle put-perestler dīninüñ te'bīdinde ve 'ibādet-i (7)eşnām āyininüñ te'kīdinde eban 'an ced ol dīn içinde ve kendūleri (8)bileli ol İyin içinde olub şe,rī'at nedür bilmezler ve tarīḳat (9)nedür anlamazlar kitāb-ı İlāhī gördükleri yok ve ḥitāb-ı āsumānī (10)işitdükleri yok tevhīd güneşi ṭoĝmaz ve ma'rifet yıldızları (11)görünmez zulmet-i zālālet içlerin taşların almış ve ḳasāvet-i **208a** (1)cehālet zāhirlerin bāṭınlatın ḳaplamış Ebūbekir ḫāzreti daḫı anlaruñ (2)birisi ve bu bāṭıl dīnün re'īsi bunlaruñ içinde böyüyüp (3)ve bunlaruñ ile yiyüb içüb rūzigārı bu ḫāl üzere ve 'ömrī (4)bu minvāl üzere gide yürürken nāĝāh Cenāb-ı Rabb-i 'izzet (5)ü 'ālī ḫāzret celle şānuhu,u ve 'azume sultānuhu ḫāzretlerinüñ keremi (6)baḫri cūşa ve 'ināyeti deñizī ḫurūşa gelüb 'āleme raḫmet (7)ve cihāna merḫāmet idüb dünyāya şalāḫ ve 'ālem ḫalḳına işlāḫ (8)azmıslara hidāyet ve Hāḳ yoluna delālet itmeg-içün kendü evi (9)ḫalḳına ziyāde iḫsān ü imtinān ve götürü 'āleme ḫüccet-ü bürḫān (10)göstermeg-içün gine 'Arab içinden ve Kureyş neslinden Ḥāzret-i Risālet'i (11)ıştıfā ve Muḫammed'i Muştafa idüb risālete gönderdügi vaḳit **208b** (1)hiç kimsene tā'at ve bir eḫad itā'at itmeyüb her biri (2)istihzā ve enva'-ı izālar idüb Ḥāzret-i Risālet söyledükçe (3)anlar gülüb ve ziyāde söylerse sögüb gāḫ Muḫammed delü oldı (4)kendüyi bilmez ve ne söyledüğünü aṇlamaz ve gāḫ siḫr ile ḫalḳı aldamak ister (5)ve cāzūlīĝ ile 'ālemi inandurmak ister diyüb kelām-ı Hāḳḳ'ı (6)siḫr ü taḫyīle ve vaḫy-i ilāhī'yi ḫadīs-i nefis ü sūsile ḫal idüb (7)atamızdan dedemüzden görmedüğümüze uymazuz ve şimdiye dek işitmedüğümüze (8)inanmazuz diyüb eski zālāletleri ve ḳadīmi cehāletleri üzerine muşırır (9)olub ṭururken Ebūbekir ḫāzreti seferdey-idi geldi Kureyş uluları (10)göregeldi istihzā ile Peyĝamber'i

añdılar ve masħaralıĝ ile ĥikāyetin itdiler. ⁽¹¹⁾Hemīn Ebūbekir işidicek taşdıķ itdi ve Muħammed nübūvvetine taħķıķ itdi. **209a** ⁽¹⁾Ĥılķatinde īmān bināsı muħkem idi ve cibilletinde sa‘ ādet būnyādı ⁽²⁾müstaħkem idi. Hemīn varub Peyĝamber’e buluşdı ve tā ölince ⁽³⁾anuñ dīnine ħalışdı Nefsini vū mālını cümle ol yolda ķodı ⁽⁴⁾ehlini vū ‘ayālīnī anuñ yoluna terk itdi mādām ki Ĥazret-i ⁽⁵⁾Risālet dūnyāda idi ve bedeni ķayd-ı ĥayatda idi gice gündüz ⁽⁶⁾anuñ ile hem-dem idi ve cemī‘ -i esrārına maħrem idi. Dāyima kendünün ⁽⁷⁾celīsı idi ve aşħābınuñ re’isı idi. Cemī’-i aşħābı aña ta‘zīm iderdi ⁽⁸⁾ve cümlesi aña tekrīm iderdi. Ve vefātından şoñra daħı dīninī iħyā ⁽⁹⁾itdi ve şerī‘atini ibķā itdi. Aşħāb arasından tefrīķa-yı ol ⁽¹⁰⁾def‘ itdi ve dīn uluları ortasından iħtilāfı ol ref‘ ⁽¹¹⁾itdi. Mürtedleri ĥelāk itdi. Şerī‘at’e ĥoş nızām virdi ve dīn **209b** ⁽¹⁾ehline intizām virdi. Ĥilāfetinde bir dirlik dirildi ki kılca ⁽²⁾bahāne bulunmadı ve ‘adilde bir tarīķe sülūk itdi ki istikāmetden ⁽³⁾zerrece ırılmadı. Ĥaķ Te‘āla sa‘yinī meşķūr ve ecrini mevfūr ⁽⁴⁾Cennet-i A‘lā’da derecātını ziyāde ve Firdevs-i mu‘allāda menāzilini ⁽⁵⁾izdiyādda kıla.

Na‘t-ı Emīru ‘l Mü‘minīn Ĥazret-i ‘Ömer Rażıya⁽⁶⁾’llāhu ‘Ānh

İkincisi Emīru’l-Mü‘minīn ĥalīfe-i ĥalīfe-i rasūl-i ⁽⁷⁾Rabbu’l-‘ālemīn mu‘āvinü’l-islām zāhiru’l-müslimīn mu‘līn-i me‘ālim-i ⁽⁸⁾millet rāfı‘-i a‘lām-ı ümmet bāni-yi mebāni-yi celālet mi‘mār-ı maķşūre-i ⁽⁹⁾adālet; kāsir-i Kisrā vū ĝālib-i Ķayser fātīķ-i Mışr u ĝāzi-yi baħr ü ber ⁽¹⁰⁾feth-künende-i memālik-i İslām aħķām-künende-i şerāyi‘ ü aħķām ĝüşāyende-i ⁽¹¹⁾Medāyin yaĝma-künende-i ĥazāyin ‘āmir-i diyār-ı ehl-i īmān hādīm-i būnyād-ı **210a** ⁽¹⁾şirk ü tuĝyān muķannin-i ķavānīnū’l-ĝazvi ve’l-cihād mūmehhid-i mevāyidü’l- ⁽²⁾adāleti fi’l-bilād vāzı‘-ı ķavā’idü’l-iħtisān mu‘addil-i mīzānū’l⁽³⁾adli ve’l-ħisāb mükemmilü’l-‘ilmi ve’l-‘amel münādi-yi yā üsāmete’l-⁽⁴⁾cebel.

Beyt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Piş-vāy-ı milk ü millet muķtedā-yı ‘aķl ü dīn
Mazħar-ı fażl-ı kemāl ü ma‘den-i ‘ilm-i yaķīn

⁽⁶⁾Emīrū’l-mü‘minīn ‘ömer bin Ĥaţţāb bin Nufeyl bin ‘Abdü’l-‘Uzzā şekkera’llāhu

⁽⁷⁾mesā‘ehu fi’d-dīn ve bevālehu meķānehu fi a‘lā ‘illiyiyn

Ebyāt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 Milk-ü 'adlūñ mīr ü sulṭānī 'Ömer
Dīn-i şaffūñ seyf ü bürhānī 'Ömer
- 2 Faẓl ü dāniş çeşmesinūñ menbā'ı
Luṭf u cūduñ ma' den ü kānī 'Ömer
- 3 Geldi gerçi mü'minīne çok emīr
İçlerinden anlaruñ Kānı 'Ömer

(11)Ol ol 'Ömer'dür ki İslām dīnī zuhūr bulmağa zāhir oldu **210b** (1)ve müslimanlık āyini anuñ ile şüret buldı ol gelmeyince aşhāb-ı rasūl (2)aşıkāra yörüyümezdi ve ol müslimān olmayınca çok müslimān dīnini (3)peydā idemezdi. Ol gelmeyince aşikāre ezān okunmadı ve ol dīne (4)girmeyince erkān-ı dīn belürmedi bir sulṭān-ı pehlevān-ı şerī' at idi ki (5)'adli zerresini hūkmī eline alsa şeyṭānuñ ne zehresi vardır ki vesvese (6)bāzārında tarrārılık idebile ki **"inne'ş –şeyṭāne liyefirru min zıllin 'Ömerin"** (7)bir merd-i meydān-ı ıtırkat idi ki eger Hāzret-i Risāletten gayrı (8)ol 'asırda peygamber olsa ol olurdu ki, **"levlem ab' işü leba' site (9)yā 'Ömer"** Bir mübārek-kaḍem idi ki nite ki ol müslimān olmayınca i' lām-ı (10)dīn zāhir olub milket-i İslām şüret ü şevket tutmadı (11)gine ol ḥalīfe olmayınca eṭrāf-ı memālik feth olub ümmet-i Muḥammed **211a** (1)'aleyhi's-selām temām keşret bulmadı. Bir Haḡ-güy-idi ki hīç medāhene vü müdārā (2)gizlemezdi biriñ rüy-idi ki hīç nifāḡ u mürāh bilmezdi. İcrā-yı hūkümde (3)diḡḡat idüb kılca eksük kıomazdı. imzā-yı şera' da taşallüb idüb (4)ulu kiç fark itmezdi. Siyāset-i şer' iyye-yi temām iderdi ve aḡkām-ı (5)dīniyye-yi heb itmām iderdi. Emr-i dīnde hīç müsāhele itmezdi hūkm-i (6)şerī' de hīç müsāmaḡa bilmezdi. Kavānīn-i 'adlī cihānda ol ḡodı ve bisāṭ-ı (7)ma' diletı 'āleme ol döşedi. Bunca ḡilāfet içinde iken ekninde bir (8)eski pelās idi ol yunmalu olıcak geydüḡi 'āriyye libās idi. (9)Bunuñ birle mehābeti 'ālemī tutmuş idi ve cihānı heybeti kablamiş idi. Selāṭin ü (10)Rūm u 'Acem ḡavfından dıtrerdi. Hıusrevān-ı Türk ü Deylem nāmından ḡorḡardı. (11)Zāhirde dervīş ü ma' nīde Sulṭān idi. Şüretde faḡır ḡaḡıḡatde **211b** (1)Hān idi. ḡilāfet maşlaḡatlarınuñ ḡoḡını kendüsi iderdi. Ve emāret (2)emirlerinüñ ekşerin eliyle işlerdi. Ṭulları vü yetāmāyı dāyımā (3)ri' āyet ü ta' aḡḡud iderdi. Ve memleket ucında olan

fukarâyı her vakit ⁽⁴⁾tefaḳḳud iderdi. Gice ile faḳirlere arkası ile odun taşırdı. Dünle ⁽⁵⁾ile qarılara destî ile şû getürürdi. Hılâfette bir dirlik dirildi ki ⁽⁶⁾kimsene ancılayın dirilmedi. ‘Adâlette bir tarîḳa sülûk itdi ki kimsene ⁽⁷⁾eserince gidemedi. Haḳ te‘âlâ birine biñ ‘ivaz meşûbât ve bir eylûgine ⁽⁸⁾hezārân ḥasenât idüb Cennet-i Firdevs’te zümre-i enbiyâ ile ⁽⁹⁾celîs. Menzil-i ḳudûsde ervâḥ-ı muḳaddes ile enîs ide.

Na‘t-ı ⁽¹⁰⁾Emîru ‘l Mü‘minîn Ḥazret-i ‘Oṣmân Raḳıya’llāhu ‘Ānh

Üçüncisi Emîru’l-mü‘minîn ⁽¹¹⁾muḥtâr-ı sitte’s-şūrâ bi-icmā‘i’i-müslimîn. Râbi’-i erba‘a fî’l-islām **212a** ⁽¹⁾vaḳıf-ı bîş-i rümmete ‘ale’l-ḥavâşşı ve’l-‘avām imām-ı ma‘şûm şehîd-i ⁽²⁾merḥûm ḳıdve-i aşḫâb-ı ḥayâ ḳıble-i erbâb-ı seḥâ kâtib-i vahy-i Cenâb-ı ⁽³⁾Ḥazret emîn-i kelâm-ı Rabb-i ‘izzet bülbül-i bûsîtân-i Ḳur’ân maḥrem-i ḥânedân-ı ⁽⁴⁾nübüvvet cāmî‘-i meḳârim-i fütüvvet mecma‘-ı meḥâsin-i şiyem muḥriz-i feżâyil-i ümem ⁽⁵⁾maḳbülü’l-ḥazreti’n-nebeviyye ‘imâdü’s-süddeti’l-Muştafeviyye maḥbûbu’z-zât ⁽⁶⁾merziyyu’s-şifât nûr-i ḥadeḳa-i şühedâ ve nevr-i hadîḳa-i sü‘adâ zeyyinü’l-ḥulefâ ⁽⁷⁾ir-râşidîn faḥru’l-hüdâtü’l-mühtedîn.

Beyt

[Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün]

1 Pâdişâh-ı milk-i rûḥânîdür ol

Maḥzen-i esrâr-ı Raḥmanîdür ol

⁽⁹⁾El-mu‘taşım bî-ḥabli’llāh. El-mü‘temid ‘alâ Kitâbi’llāh. Zü’l-hicrîn cāmî‘u’l-Ḳur’ân ⁽¹⁰⁾zü’n-nüreyn. Emîru’l-mü‘minîn Ebû-‘Amr ‘Oṣmân bin ‘Affân Ḳaddese’llāhu ⁽¹¹⁾rûḥahu. Ve zâde fî ğurefi’l-cinâni fütûḥahu. Ol ol ‘Oṣmân’dur ki **212b** ⁽¹⁾Kelâm-ı Ḳadîm’de ol sa‘y itdügün kimse itmedi ve anuñ ḥimmeti berekâtında ⁽²⁾Ḳur’ân’da ihtilâf olmadı Dînüñ binâsına zâhir oldu ve şerî‘atüñ ⁽³⁾beḳâsına naşır oldu. İslâm âyinine zînet virdi ⁽⁴⁾ve ḥilâfet taḥtına übhet virdi Şaḫâbe-i kirâmuñ baḥtulûsı idi v⁽⁵⁾e dünyâ vü âḫiretüñ devletlûsı idi dâyimâ Peyğamber’üñ muşāḫibi idi ⁽⁶⁾ve nübüvvet meşālîḥinde şāḫibi idi. Ḥayâsından melâyike utanurdu ⁽⁷⁾edebinden Peyğamber yacanurdu. Haḳ yolında nefsinî vü mâlinî ḳomış idi ⁽⁸⁾maşlaḫatı içün kendüyi biraḳmış-idi. Ḥilâfet emrinde şevketlü idi ⁽⁹⁾‘imâret tertîbinde zînetlü idi. Ḥilâfete evvel tertîb ü nizâm ⁽¹⁰⁾ol virdi ve imâret emrine intizâm ol virdi. Ḥilâfet ⁽¹¹⁾ṭavrını gökçek tutmuş-idi ve şerî‘at taḫlîna muḥkem yapışmış-idi. **213a** ⁽¹⁾‘Adâlet tarîḳinden zerrece taşra çıkmazdı ve şerî‘at etegin bir laḫza ⁽²⁾elinden ḳomazdı Cûd u seḫânuñ menba‘ı idi ve meḥâsin-i ḥışâlüñ mecma‘ı idi ⁽³⁾‘ibâdet

ikliminüñ hânı idi ve zühd ehlinüñ sultânı idi. Ma‘ rifet ⁽⁴⁾dürrinüñ bahrı idi ve hakîkat deñizinüñ dürri idi. Cân leşkerinüñ serveri idi ⁽⁵⁾ve rûh ‘ askerinüñ mihteri idi. Göñül göginüñ mâhı idi ve dil ikliminün ⁽⁶⁾şâhı idi. Hâk Hâzreti’nden ma‘ şüm idi ölümü dahı merhûm idi. ⁽⁷⁾Şehîdlerüñ ülusu idi sa‘ idlerüñ görklüsü idi Hâk celle ve ‘ alâ ⁽⁸⁾andan hoşnûd ola ve Hâk katında mevdûd ola Cennet’de rızvân ⁽⁹⁾mağâmın bula yoldaşı Rasûlu’llâh ola.

Na‘ t-ı Emîru ‘ l Mü ‘ minîn ⁽¹⁰⁾‘ Alyi’bni Ebî Tâlib Razıya’llâhu ‘ Ānh

Dördüncisi emîru’ l-mü ‘ minîn ⁽¹¹⁾faḥr-i âl-i “Ṭaha ve Yāsîn” server-i Muṭṭalibî bin ‘ ammi-i Nebî vahyi Raşû-il. zevc **213b** ⁽¹⁾Bütül püser-i Ebî-Tâlib peder-i her tâlib mihter ü bihter fâtiḥ-i Ḥayber ⁽²⁾şâhibü’ r-râye, bedi‘ u’ l âye; ‘ âmil-i ayet-i necvâ sâlik-i mesâlik-i Muşṭafa ⁽³⁾gevher-i kân-ı “lâ fetâ” sultân-ı serîr-i “hel etâ” Loḳman-dâniş, Rüstem- ⁽⁴⁾tüvâniş, Behrâm-zür, Nâhid nûr, Müşterî-sa‘ âdet, ‘ Uṭârid-fiṭnat, ⁽⁵⁾Ḳamer-sür‘ at, bâb-ı relfi‘ -i “ene medînetü’ l ‘ ilm” baḥr-i seḫâ kân-ı kerem, kūh-ı ḫilm, ⁽⁶⁾pîşvây-i aşḫâb-ı. zühd ü ‘ ibâdet, reh-nümây-ı müsâfirân-ı râh-ı riyâzat ⁽⁷⁾müntehâ-yı silsile-i meşâyih-i müteḳaddimîn ü müte’ aḫḫırîn, muḳtedâ-yı zümre-i evliyâ-yı evvelîn ü âḫırîn aşl-ı ⁽⁸⁾şecere-i vilâyet fer‘ i şemere-i nihâyet ḳutb-ı dâyire-i tevhîd ve mihver-i ⁽⁹⁾‘ âlem-i tefsîd ser-çeşme-i cemî‘ -i meşârib-i erbâb-ı ṭarîḳ fezleke-i defâtir-i ⁽¹⁰⁾cümle-i aşḫâb-ı taḫḳîḳ gül-i gülzâr-ı letâyif, serv-i sebze-zâr-ı ma‘ ârif ⁽¹¹⁾cuyibâr-ı bâğ-ı kerâmet, nişâne-i râḫ-ı istikâmet mürebbîyü’ l ḳulüb **214a** ⁽¹⁾kâşifü’ l-guyûb ‘ ârif-i bâṭın-ı ṭarîḳat; ser-i ‘ ârifân-ı deḳâyık-ı ⁽²⁾rumûzü’ l-vahiyyat ve server-i kâşifân-ı esrâr-ı Rübûbiyyet kâmil-i ‘ ilm-i ⁽³⁾ledünnî vâriş-ı sırr-ı “ente minnî” menba‘ -ı tefsîr-i Ḳur’ân-ı ‘ Azîm ma‘ den-i- te‘ vîl-i Kitâb-ı ⁽⁴⁾Kerîm muṭṭalî‘ -i zevâhir-i nuşûş-ı Ḳur’ân, mühtedi-yi bevâṭın-ı fûşûş-ı Furḳân şîr-i ⁽⁵⁾ḡurrîn-i dînu’ -llâh, müşerref-i teşrîf-i “min küntü mevlâhu” kıdve-i evliya zübde-i aşfiya.

⁽⁶⁾Ebyât

[Mef’ûlü Fâ’ilâtü Mefâ’îlü Fe’ûlün]

- 1 Ser-dâr-ı dîn-i Aḫmed ü ümmîd-i cem‘ i fażl
Sâlâr-ı ehl-i millet ü sultân-ı etkıyâ
- 2 Ol mâhî-yi zâlâlet ü ḫâmi-yi şer‘ -i dîn
Ol vâli-yi vilâyet-i cân şâh-ı evliyâ

- 3 Rûh-ı emān emanetī ider andan iktibās
Rûh-ı kudūs anuñla bulur zīnet ü behā
- 4 Mi'at-ı naḡş-ı ḡayb ü 'arūs-ı cemāl-i Ḥaḡ
Mıṣdāḡ-ı ayet-i kerem ü ma' den-i seḡā
- 5 Çārḡ-ı kemāl-i 'izzet ü çeşm-i cihān-ı mecd
Nūr-ı ırāḡ-ı devlet ü şem' -i hūr-ı 'ulā
- 6 Ser-defter-i cemā' at-i erbāb-ı faẓl u ilm
Mecmu' atı cemī' -i kemālāt-ı aşfiya

214b

- 7 Kim ki arzū-yı şāhi-yi milk-i rızā ider
Olsun hemīşe bende-i dergāh-i Murtaẓa

(2)Ya' ni ebu'r-reyhāneyin, esedu'llāhi'l-ḡālib, eş-şehidü's-sa'id, emīru'l- mü'minīn
(3)'Alī bin Ebī-Tālib Kerrema'llāhu vecchehu. Ol ol 'Alī'dür ki āvān-ı tufūliyyeden
(4)ḡanedān-ı Nübüvvet'de ve zemān-i şabāvetden ḡāne-i fütüvvet'de böyüyüb
(5)fiṭratu'llāh'ı aşla tebdīl itmeyüb ve cibillet-i İslām'a taḡyīr vormeyüb (6)'ömrinde şirk
dāiresine ḡadem başmayub ve küfür ḡavālisinde çeḡzinmeyüb (7)kendüyi bilelden dīn-i
İslām ve şerī' at-i Muḡammed 'aleyhi's-selām üzerine (8)neşv ü nemā bulmuş idi Dāyimā
Ḥāzret-i Risālet'ün şefḡati ile ve gice gündüz (9)terbiyeti ile ulalmış idi. Her dem rumūz-
ı bātında hem-rāzı idi ve esrār-ı (10)tevḡidde dem-sāzı idi. Nuḡūd-ı deḡāyık-ı vahye
maḡzen idi ve cevāhir-i (11)ḡaḡāyık-ı Ḥaḡḡ'a ma' dem-idi. Nefis şıfātınī ḡidermiş-idi ve
beden hey'ātından **215a** (1)arınmış idi. Temām tevḡid-i zāta varmış idi ve bi'l-külliiyi
tebdīl-i sıfat (2)itmiş-idi. Beḡāsı beḡā-yı Ḥaḡḡ-idi ve vücūdı fenā-yı muṡlaḡ idi. Acāyib-i
(3)kerāmāta menba' idi ve envā' -ı sa' ādata mecma' idi ḡulḡı ḡulḡ-ı Raḡmāni (4)idi ve 'ilmi
'ilm-i Sübhāni idi şeca' āt ü cūd anuñ ḡaḡḡında inmiş idi (5)ve şıfāt-ı 'adālet anda temāmat
olmuş-idi Ḥaḡ yolında maldan (6)vü cāndan ḡeçmiş-idi ve dīn maşlaḡatı için deyyine
bırakmış-idi. Hiç dünyā (7)fıkrine ḡarışmazdı ve bu 'ālem maşlaḡatı ile alışmazdı. Ekşer
evḡātde (8)ḡuzur-ı ḡalvetde idi ve gice gündüz teveccüh-i vaḡdetde idi. ma' ārif (9)deñizine
ḡarḡ olmuş-idi ve ḡaḡāyık baḡrine müstaḡraḡ olmuş-idi. Esrār-ı (10)İlāhī 'ye maḡzar-idi ve
envār-ı nā-mütenāhiye muzḡhir idi. Muḡayyebāt-ı eşyāya (11)vāḡıf idi ve ḡavādiş-i ātiyyeye

‘ārif idi kavā‘ id-i cefri **215b** ⁽¹⁾ol cem‘ itdi ve cedāvil-i istihrācı ol vaż‘ itdi ve niçe dağı esrār-ı ⁽²⁾ma‘ārife delalet itdi hıkmət keleşilerinde Loqmānıdi ve ma‘rifet deñizlerinde ⁽³⁾‘ummān-ıdi ‘ilm-i belāğatde şeyh idi ve fenn-i ‘rabiyye-yi ol qodı sözleri ⁽⁴⁾cevāmi‘ u’l- kelim-ıdi ve her lafzında hezār dürlü hüküm-ıdi. Maḥbūbu’l-‘ārifin idi ⁽⁵⁾sulṭānū’l-‘āşıkın idi Haḫ heybetinün medhūşı idi dost ⁽⁶⁾cemālinün bī–hoş-ıdi. Tevhīd milkinün māliki idi tefrīd silkinün ⁽⁷⁾sāliki idi. Quds hevāsınun ṭāyiri-ıdi melekūt milkinün sayiri idi. ⁽⁸⁾Kerimū’z-zāt-ıdi maḥbūlü’ş-şıfāt idi. Ol ol ‘Alī der ki ⁽⁹⁾her ma‘rifet çeşmelerinün menba‘ı andadır ve her ‘ilim hızānelerinün ⁽¹⁰⁾miftāhı elindedür. Her kemālün ekmeli ⁽¹¹⁾anda dur ve her şıfātun efzali andadır. Rezāyil-i ünsiyyeden müberrādur ve feżāyil-i ḫudsiyye ile mücellādur. **216a** ⁽¹⁾Envār-ı lāhūtiye maṭla‘dur ve esrār-ı ceberūtiye mecma‘dur. Cemī‘-i erbāb-ı ⁽²⁾ḫulūb-i ḫalişanun teveccūhi aṇadur ve cümle-i aşḫāb-ı mükāşefāt-ı ⁽³⁾şadıḫanun keşfi anun iledür. Dervişlik silsilelerinün müntehāsıdur ⁽⁴⁾ve sülūk ehlinün intihāsıdur. Cümle-i evliyā-yı kirāmun meşāribī andandur ⁽⁵⁾ve zümre-i meşāyih-i ‘izāmın intisābı aṇadur. Her şeyḫün irşadı ⁽⁶⁾anın himmeti iledür ve her sālīkūn reşadı anun terbiyeti iledür. ⁽⁷⁾Haḫ celle ve ‘alā anun ‘ināyeti seḫābını dāyīmā riyāz-ı ḫulūb-i ⁽⁸⁾‘ārifinde mümtır ve terbiyeli eşcārını her dem ḫadāyık-ı ervāḫ-ı ⁽⁹⁾sāl’ikinde müşmir eyleyüb rūḫ-ı muṭahherinün āşarı berekātı ile ⁽¹⁰⁾erbāb-ı ḫulūb gönüllerini dāyīmā ma‘mur ve revān-ı münevverinün envārı ⁽¹¹⁾işrākātı ile aşḫāb-ı küşūf menāzilini her vaḫit pür nūr **216b** ⁽¹⁾idüb zāt-ı şerīfini her dem zevāt-ı muḫaddese ile her vaḫt ⁽²⁾muḫaddese ile diyār-ı ḫudūste enīs ve vücūd-ı laṭifini her laḫza ⁽³⁾ervāḫ-ı mücerrede ile menāzil-i mücerredātda celis eyle.

Na‘t-ı ⁽⁴⁾Emīru ‘l Mü‘minīn el-Ḥasani El-Ḥuseyn Rāziya’llāhu ‘Ānh

⁽⁵⁾Ve ḥuşūşa ol nūreyn-i ezhereyn envereyn dūrrey şadeḫi’n-⁽⁶⁾nübüvve ve necmey feleki’l-fütüvve kıurretey ‘ayni’r-risāleti ve ğariyyeti ⁽⁷⁾veche’l-celāle birdi ‘ālemi’s-sa’ādet ⁽⁸⁾virdi ravzatü’l-kemāl ve reyḥāney bustāni celāl seyyid-i ⁽⁹⁾şebābi ehli’l-cennete.

Na‘t-ı Emīru ‘l Mü‘minīn Ḥasan ⁽¹⁰⁾Rāziya’llāhu ‘Ānh

Birisi emiru’l-mü‘minīn nūr-ı ḥadeka-i ⁽¹¹⁾Seyyidü’l-mürselin kūh-ı hilm ma‘den-i ‘ilm baḥr-i seḫā kān-ı şafā **217a** ⁽¹⁾deryā-yı cūd şerīfū’l-vücūd sāḫibū’l-ķubbeti’z-zafra-i fi’l-cenneti ⁽²⁾ḫātemü’l-ḫulefā-i’r-rāşidīne ‘inde ehli’s-sünneti faşīḫū’l-lisān ⁽³⁾belīġu’l-beyān ceriyyü’l-cinān ‘azīmü’ş-şān-ı celiyyü’l-bürhān ķaviyyü’s ⁽⁴⁾sultān muşliḫū’l-fırķaşeyn müellifü’l-fieşeyn sebeb-i ⁽⁵⁾şalāḫū’l-milleti’l-Muḥammediyye menşā’ü icmā’ü’l-ümmetü’l-Aḫmediyye eşbehü’n-⁽⁶⁾nāsi bi ceddihi’n-Nebī ve efzālū’l-ḫalkı ba‘de ebīhi’l-vaşıyyi ḫalīfe ⁽⁷⁾ibnū’l-ḫalīfeti’ş-şehīdū’s-sa‘īdi’l-emīr’z-zāhid-ı ebu’l-meḫāsin ⁽⁸⁾ve’l-menāķib Ebu Muḥammedi’l-Ḥaseni’bni ‘Aliyyi’bnū’l-Ebī Ṭālib Rahaba’llāhu ⁽⁹⁾rūḫahu bi’r-revhi ve eskenehu fi a‘lā ğurefi’l-cinān. Ol ol ⁽¹⁰⁾Ḥasan’dur ki Peyġamber’ün ġāḫ öñinde ġāḫ dizinde ve ġāḫ elinde ⁽¹¹⁾ve ġāḫ omızında nübüvvet ḫareminde ve risālet ḫarīminde **217b** ⁽¹⁾neşv nemā bulmuş idi Kıurre-i ‘ayn-i Nübüvvet idi ve ğurre-i vech-i fütüvvet idi ⁽²⁾Mihr-i ufķ-ı sa‘ādet idi ve māḫ-ı āsūmān-ı siyādet idi şüretde ⁽³⁾heybetlü idi ve nazarda mehābetlü idi ḫilmi ġāyette idi ve keremi ⁽⁴⁾nihāyetde idi Peyġamberüñ maḫbūbı-idi ve ehli dilüñ mergūbı-idi ⁽⁵⁾cān ġülzārınuñ tūtisi idi ve cennet ġülüstānınuñ tūbisi idi ⁽⁶⁾ifrāt-ile zāhid idi ve nihāyetsiz ‘ābid idi Ḥilāfeti kendü ⁽⁷⁾bırakdı anuñ ile tefriķa-yı def‘ itdi ra’yında eyle gözükdü ⁽⁸⁾ve ictihādı aña yitişdi ki ümmet-i Muḥammed’ün işlāḫı ve dedesi ⁽⁹⁾dīninüñ şalāḫı kendü ḫilāfet emrin bıraķmaķdur ve imāret emrinden ⁽¹⁰⁾vaz gelmekdedür. Ḥuseyin her ne ķadar ki ķalıştı ve ben rāzi degülem ⁽¹¹⁾diyü ķekiştı. Ḥasan eyitdi Ben saġ-iken saña düşmez ki söyleyesin **218a** ⁽¹⁾ve benden soñra nice bilürseñ eyleyesin Baña dedemden ḫikāyet ⁽²⁾iderler ve işidenler rivāyet iderler ki benim için dir-imiş ve beni gördükķe ⁽³⁾söylermiş ki Bu oġlum sebebi ile ümmetümden iki ṭāyife barış gerek ⁽⁴⁾ve bunun ucu ile iki cemā‘at ġörüşse gerek ümmetim arasından ⁽⁵⁾iḫtilāfı def‘ itse gerek ve dīn emrinden iḫtilāl-ı ref‘ ⁽⁶⁾itse gerek hemīn dedem didüġi bu ķazıyyedür ve buyurduġı ⁽⁷⁾bu kışşadur diyüb Ḥilāfeti bıraktı ve Mu‘āviye ile barışdı. ⁽⁸⁾Ol sebebdan icmā‘-ı ümmetün şehādeti ve eḫādīs-i şaḫīḫanuñ ⁽⁹⁾delāleti ile Ḥaķ celle şānuhu ve ‘azume sultānuhu dünyā Ḥilāfeti yerine ⁽¹⁰⁾ana āḫiret şāḫlıġını ve bu cihān

begligi bedeli ol cihān ⁽¹⁾pādişāhlığını müyesser idüb tā ḥaşre degin rūḥını ervāḥ-ı **218b**
⁽¹⁾muḳaddese ile hemrāz ve nefsinı nufūs-ı ḳudsiyye ile dem-sāz eyledi. ⁽²⁾Yevmen fe-
 yevmen sā' aten fe sā' aten derecāt-ı tesā' udde ve merātib-i ⁽³⁾tezāyüdde ola.

Na' t-ı Emīru 'l Mü'minīn Ḥüseyn Raziya'llāhu 'Ānh

⁽⁴⁾İkincisi seyyidü ebu's-sādeti'l-kirām imāmü 'bnü imām ebu'l-⁽⁵⁾eyimmeti'l-izām
 ecved-i āl-i Nebī ve eşca'-i evlād-ı Muştafa cemīlü'z-zāt ⁽⁶⁾kerīmü's-şifāt maḳbūlü'l-
 ahlākı ve'l-ḥaşāyil merziyyü'levşāfi ⁽⁷⁾ve's-şemāyil maḥbūb-i ḳulūbü'l-ārifin maṭlūb-i
 nüfūş'l-āşıkīn ⁽⁸⁾seyyidü's-sādāt ve mecma'u's-sa'adat nūr-i hadeḳa-i āl-i Aḥmedi ve
⁽⁹⁾nūr-i ḥadīḳa-i bāğ-ı Muḥammedi gül-i gülzār-ı şafā nūr-ı dīde-i Muştafa şāhibü'l-
⁽¹⁰⁾ḳubbeti-hamrā'i fi'l-cenneti seyyidü's-şühedā'i bī-icmā'i ehli's sünneti ⁽¹¹⁾eş-
 şehīdü't-tayyib mecma'u't-tarāyik ve menba'i'l-meşārib Ebu 'Abdu'llāh **219a** ⁽¹⁾Ḥüseyni
 bin 'Aliyyi bin Ebī Ṭālib Revvaḥa'llāhu rūḥahu ve zāde fütūḥahu. ⁽²⁾Ol ol Ḥüseyn'dür ki
 ol daḥı ḳardaşı gibi Peyğamber'ün ḳoynında ⁽³⁾ḳoltuğında ve arḳasında ḳucağında
 böyüyüp sarāy-ı risāletde ve ⁽⁴⁾ḥāne-i cehāletde ulalmış-idi Ahlāk-ı ḥasene ve sıfāt-ı
 müstaḥsene ⁽⁵⁾mekārim-i feżāyil ve meḥāsin-i şemāyil-ile araste vü müzeyyen idi
⁽⁶⁾Şehāvet cevherinüñ ḳanı idi ve kerem baḥrinüñ 'ummānı idi sa'adet ⁽⁷⁾taḥtınüñ sulṭānı
 idi ve sa'adet baḥtınüñ kamurānı idi. ⁽⁸⁾Tehzīb-i ahlāk itmiş-idi ve tebdil-i şifāt eylemiş-
 idi 'ilm-i ⁽⁹⁾şerī'atte deryā idi ve ma'rifet-i ṭarīḳatde pişvā idi Baḥr-i tevhīdde ⁽¹⁰⁾sāyih idi
 ve cihān-ı tefrīdde sābiḥ idi. fenā deryāsında ⁽¹¹⁾ğarḳ olmuş-idi ve tecelliyāt envārına
 müstağraḳ olmuş idi. **Ṭoḳuz 219b** ⁽¹⁾eyimme-i kirāmuñ nesebi andan-idi. Ve cemī' -i sādāt-
 ı 'izāmuñ intisābı ⁽²⁾añaydı. Zemānında Ḥilāfet anuñ idi. Ḥaṭā muḥālefet idenüñ-idi.
⁽³⁾'emārete ol müsteḥik idi. ve ol da'vīde muḥikḳ-idi. Anuñ ⁽⁴⁾ictihādı anda idi. 'Ālemün
 şalāḥı bunda idi. halife ⁽⁵⁾ol ola, cihānı adi-ile toldurdı. Vaḳi' daḥı eyle idi gereklüsü
⁽⁶⁾böyle idi. Ḳātiller-i tağı idi 'āmī 'āşī olan bāğı idi. ⁽⁷⁾Ceddi bilmiş-idi. İş bu sözi dimiş-
 idi. Ki - Bir yir var ⁽⁸⁾behiştde ğāyetde yucā irişmez. Oğlum aña şehīd olmayınca. Ol
⁽⁹⁾uçtan āḥır şehādet müyesser oldu. Ve acmağ-ile ol sa'adet ⁽¹⁰⁾müyesser oldu. Ḥaḳ te'ālā
 anuñ neslini dāyım ve silsilesini ḳāyım idüb ⁽¹¹⁾evlādı kirāmınuñ mükerreremātı āşārınun
 berekatı ile ve ebnā-i sādātınun **220a** ⁽¹⁾sa'adātı envārınuñ iza'i ile cihān içini ma'mūr ve
 'ālem yüzini ⁽²⁾pür nūr, niẓām-ı şerī'atı muntazım ve erbāb-ı ṭarīḳatı muğtenim ḳıla.

Na‘t-ı ‘Ammeyi’n-⁽³⁾Raşûl salla’llāhu ‘Aleyh

Ve huşûşā ol ‘ammeyn-i mükerreremeyn ve ⁽⁴⁾bedreyn-i münevvereyn seyyıd al-ı Nebî ve kıdvet dîn-i Muştafevî kevkeb ⁽⁵⁾felek-i celâl ve necmey semâ-yı iclâl ‘azîzan-ı mükerreremân maqbulân-i mu‘azzamân.

⁽⁶⁾Na‘t-ı Esedu’llāh Hamza bin ‘Abdü’l Muṭṭalib

Birisi esedu’llāh ⁽⁷⁾ve esedü’l-lāh mu‘temed-i Ḥazret-i Aḥmed ve mu‘izz-i dîn-i Muḥammed şüca‘-ı miḳdām ⁽⁸⁾Fāris-i şırğām meşhūr-ı ‘Arab ü ‘Acem maqbul-i Türk ü Deylem re’îsü’ş-şühedā ⁽⁹⁾kerîmü’s-su‘adā merd-i meydân-ı mürüvvet şîr-i hengām-ı fütüvvet ⁽¹⁰⁾bebr-i bîşe-i muḥārebe peleng-i küh-ı muḫārebe revân-ı cism-i peygār serv-i ⁽¹¹⁾murğızār-ı kār-zār gül-i bâğ-ı pîrûzi çırağ-ı rāğ-ı cîhân-sûzi nûr-ı **220b** ⁽¹⁾ḥadeḳa-i rûz-i ḥarb. Ve nûr-i ḥadiḳa-i şimşîr-i zarb. Maḥbûb-ı Cenāb-ı ⁽²⁾Risālet. Ve maqbul-i Ḥazret-i Celālet. Ebu’l-mefāḥir ve’l-mekārim. Ebu ‘Ummān ⁽³⁾Ḥamza bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib bin Ḥişām. Rāziya’llāhu ‘anh. Ol ol ⁽⁴⁾Ḥamza’dur ki. Peygamber’ün rāzi‘i idi ve ‘ammilerinün mülḥidi. İçlerinden ⁽⁵⁾ğāyet sevdügi idi. Ve aralarından temām istedügi-y-idi. Allāh’ün ⁽⁶⁾arslanı idi. Ve İslāmuñ pehlevānı idi. İmānı dine ‘izzet ⁽⁷⁾virmis-idi. Ve İslam’ı İslām’a Şevket virmiş-idi. Vücûdî leşkere ⁽⁸⁾zînet idi. Her ḥamlesi a‘dāya heybet-idi. Cümle ‘Arab ü ‘Acem ⁽⁹⁾dirilüb anuñ şecā‘atini vaşf idemezler. Ve cemī‘-i Türk ü Deylem ⁽¹⁰⁾cem‘ olub anuñ bahadırlığında mübālağa eyleyemezler. Her dilde anuñ ⁽¹¹⁾şecā‘ati meşhūr olmuştur. dinilür ve her mecliste anuñ ahvālî kışşa **221a** ⁽¹⁾olmuştur. Söylenür bahadırlığını envā‘-ı emşāle şoḳub söylerler. ⁽²⁾Ve şecā‘atini biñ dürlü mişāle gösterirler. Ol ol şîr-i zırğām ve bebr-i ⁽³⁾hengāmdur ki niçe yıl mü’minlere naşîr oldı. Ve şerī‘ate zāhir oldı. ⁽⁴⁾İslām’a şüret oldı. Ve Peygambere kuvvet oldı. Aşḫābınuñ ⁽⁵⁾zeyni idi. Ve din evinün rûkni idi. Ol ölmeyince ‘Āli’ye bahadırlık ⁽⁶⁾nāmı degmedi. Ve ol gitmeyince şecā‘at-ile şöhret bulmadı. Ol öldüğine ⁽⁷⁾Peygamber katı incinmiş-idi. Ve ol gitdüğine ḡāyetde acımış-idi. Ḥaḳ ⁽⁸⁾te‘āla anuñ yirine ‘Alī’ye kuvvet virdi. Ve anuñ bedeli ana heybet ⁽⁹⁾virdi. Ol daḫı ni‘me’l-bedel oldı. Ve anuñ yirine ‘Arab’da ⁽¹⁰⁾mesel oldı. Kureyş’ün serveri idi ve ‘Arab’un mihteri idi. Peygamber ⁽¹¹⁾anuñ şehādetine şehādet itdi. Ve eḫādîş-i şaḫīḥa sa‘ādetine **221b** ⁽¹⁾delālet itdi. Ḥaḳ te‘āla şuhedā menāzilinde a‘lā-yı maḳāmātî ⁽²⁾ve su‘ada merātibinden es‘ad-i kerāmātı müyesser idüb zıkr-i cemīlini ⁽³⁾ve şenā-yı cezīlini ‘alā merri’d-dühûri ve’l-a‘şār ve te‘ākubü’l-ezmāni ⁽⁴⁾ve’l-edvār mütevālî‘ ve müstedam ide.

Na‘tu’l-‘Ammi ‘Abbās İbnü ⁽⁵⁾‘Abdü’l Muṭṭalib Raḏiya’llāhu ‘Anh

İkincisi sākī’l-hacīc ⁽⁶⁾ve müstenzilü’l-faṭri’l-eyyām ve seyyidu sādāt Ḳureyş fi’l-cāhiliyyeti ve’l-İslām ⁽⁷⁾ebu’l-ḥulefā’i’l-‘izām ve ceddü’l ümerā’i’l-kirām el-mu‘azzezü el-mu‘azzamü el-mükerremü ⁽⁸⁾el-müfahḥamü el-muvaḳḳıd fi el-mecālisi el-kābiri’l-mükerremīn el-muḳaddimü fi’ş-şadri ⁽⁹⁾‘ale’ş-şahābeti ecme‘in ‘ammü’n-Nebıyyi ve şınvābiye muḥteremü’n-nās ⁽¹⁰⁾Ebu’l-Faḏl ‘Abbās Raḏiya’llāhu ‘anh. Ol ol ‘Abbās’dur ki cāhiliyyetde iken ⁽¹¹⁾Ḳureyş’ün ulusu-yidi ve İslam’da daḥı aşḥābuñ görklüsü idi. **222a** ⁽¹⁾Peyğamber aña atası gibi ‘izzet iderdi ve şahābe daḥı ol yoldan ḥürmet ⁽²⁾iderdi. Ol meclise gelse Peyğamber edebin artururdu ve ol bile olsa ⁽³⁾söylerken yacānurdu. Anuñ ḳātında ḳatı söylemezdi Cebrayıl baña ⁽⁴⁾böyle didi dirdi. Ol daḥı Peyğamber’i severdi ‘izzete biñ ol ⁽⁵⁾ḳadar iderdi. Peyğamber’ün ‘izzetī aña gurūr virmezdi anuñ ta‘zīmıne baḳub ⁽⁶⁾yolından ırılmazdı. Ol anuñ keremīdür ben beni bilürem ol anuñ edebidür ⁽⁷⁾ben ne kişiyem dirdi. Maḳbülü’z-zāt-idi kerīmü’ş-şıfāt-idi. Meşhūru⁽⁸⁾’l-afak-idi merziyyü’l-aḥlāk-idi. Ḥulefā-yı raşidīn ḳātında andan ‘izzetlü ⁽⁹⁾yoğ-idi ve cemī‘-i aşḥāb arasında andan ḥürmetlü yoğ-idi. İbni ‘Abbās ⁽¹⁰⁾gibi Ḥāyberün atası-y-idi ve bunca ḥulefā-yı ‘izāmuñ dedesi idi. Ḥaḳ te‘āla ⁽¹¹⁾anuñ evlādınun i‘lā-yı a‘lām-ı dinde sa‘ylerinüñ ecir şevābınca **222b** ⁽¹⁾ve i‘lām-ı me‘ālim-i yaḳīnde emeklerinde müzdi ḥisābınca anuñ rūḥına ⁽²⁾meşūbāt ve anuñ ḥasenāt iṣāl ide.

Du‘ā-yı Bākī’l-āl ⁽³⁾Ve’l-Aşḥāb Ve’t-Tābi‘īn Rıḏvānu’llāhi ‘Aleyhim Ecma‘īn

⁽⁴⁾Ve andan şoñra bākī-yi al-i Nebinüñ ve ‘itret-i sādātınuñ ve cemī‘-i ervāḥ-i ⁽⁵⁾ṭayyibāt ü tāḥirātınuñ ve baḳı-yi şahābe-i aḥyārınuñ ve aşḥāb-ı ⁽⁶⁾ebrārınuñ nüfūs-ı tāhire ve ervāḥ-ı muṭahherlerine ol ḳadar şerāyif-i ⁽⁷⁾şalevāt ki revāyih-ı ḥūrān-ı bihişt gibi muṭahher ü muzekkā ve ol miḳdār ⁽⁸⁾letāyif-i da‘vāt ki nefāḥāt-ı nesīm-i azrah-ı behişt gibi mu‘aṭṭar ü muveffā ⁽⁹⁾ola iblāğ ü iṣāl olunur ki ‘adedinüñ hisābını Allāh’dan ḡayrı kimsene ⁽¹⁰⁾bilmeye. Ve andan şoñra cemī‘-i tabi‘īnün ve ‘ulemā-yı şerī‘at-i Muḥammediyye’nün ⁽¹¹⁾ve fuḫalā-yı millet-i Ahmediyye’nün ve eyimme-i kirāmınuñ ve fuḳahā-yı ‘izāmınuñ **223a** ⁽¹⁾nüfūs-ı ṭayyibe ve ervāḥ-ı zekiyyelerine biñ kez biñ tūḥaf-i teḥiyyat-ı ⁽²⁾ṭayyibāt ve niçe yüz biñ şunūf-i teslīmāt-ı nāmiyāt ki ḥüsn-ı ⁽³⁾eyyām-ı zıyā ve ṭib-i nesīm-i şabā ve lezzet-i şāne-i amān ve nüzhet-i ezhār-ı ⁽⁴⁾gülostān gibi tāze vü münevver olmış ola vāşıl u mütevāşıl ola.

(5)Na‘ t-i Çār Īmām Raḥmetü’llāhi ‘ Aleyhim ecma‘īn

Huṣūṣā ⁽⁶⁾ol dört şāhib-i mezheb çār rükn-i Īslām ve çehār rāh-ı aḥkām ⁽⁷⁾çār imām-ı muṭahher ve çehār çırāğ-ı münevver çār dürr-i deryā-yı nübüvvet ve çehār ⁽⁸⁾cevher-i kân-ı fütüvvet çār kevkeb-i semāyı imāmet ve çehār necm-i felek-i ⁽⁹⁾istikāmet çār baḥr-i şafā ve çehār kūh-i vefa çār delīl-i güm-rāhān ve ⁽¹⁰⁾çehār penāh-ı bī-çāregān çār binā-yı millet ve çehār imād-ı ümmet ⁽¹¹⁾çār sū-yı şerī‘ at ve çehār divār-ı haḳīkat çār ḥāfız-ı sarāy-ı **223b** ⁽¹⁾şer‘ ve çehār emīn-i ḥızāne-i fer‘ çār şem‘-i eyvān-ı hidāyet ve çehār mişbāḥ-ı ⁽²⁾ḥānedān-ı ‘ ināyet çār çeşme-i zülāl-i ma‘ ārif ve çehār bülbul-i sebze-zār-ı ⁽³⁾leṭāyif çār serv-i bāğ-ı risālet ve çehār server-i şadr-ı celālet.

(4)Na‘ t-ı Īmāmü’l Müslimīn Ebū Ḥanīfe Kāddese’llāhu Sırruh

Birisi ⁽⁵⁾seyyidü’l-müctehidīn vārişü ‘ ulūmi’l-enbiyā’i ve’l-mürselīn sulṭānū’ş-şerī‘ a ⁽⁶⁾bürhānū’t-ṭarīka ‘ ārif-i esrār-ı Qur’ān kāşif-i rumūz-i Fırḳān şem‘u’l-⁽⁷⁾ümmeti sirācū’l-milleti faḥr-ı erbābu’l-‘ibādeti şeyḥ-i aşḥābi’l-istifāde ⁽⁸⁾el-bārī‘u’l-vārī‘ el-mütemetti‘ min ‘ilmihi bi’l-‘ameli’n-nāfi‘ ‘ilmü’l-fetvā ‘ālemü’t-⁽⁹⁾taḳva menbā‘u’l-ma‘ āvāriḫi’r-Rabbāniyye ve ma‘ denü’l-leṭāyifi’s-Sübḥāniyye ⁽¹⁰⁾mehbiṭü’l-envārī’l-ḳudsiyye ve mecma‘ ü’l-kelimāti’l-insiyye cāmi‘-i ⁽¹¹⁾zühd ü ‘ilm ve mecmu‘a-i kerem ü ḥilm-i şāhibü’z-zihni’l-veḳād **224a** ⁽¹⁾ve’t-ṭab‘i’n-neḳād ve’l-fikri’ş-şāyib ve’r-rāyi’ş-şāḳıb ⁽²⁾ḥāfızu ḳıra‘eti’l-Ḳur’āni’l-Kerīm ve zābiṭu rivāyati sünneti’r-rasūl ⁽³⁾‘aleyhi efzālū’t-teslīm ‘ālemü’l-ma‘ ḳūli ve’l-menḳūl ve imāmü’l-fürū‘i ⁽⁴⁾ve’l-uşūli müstahricü ḳavā‘idi’l-aḥkām ve bāni-yi mebbāniyi’l-Īslām ⁽⁵⁾şem‘-i envār-ı ictihād ve çırāğ-ı ḥāne-i istinbaāt imāmü’l-müslimīn ḥüccetü’l-Ḥaḳḳı ⁽⁶⁾‘ale’l-ḥalḳı ecme‘īn imām-ı a‘zām ve muḳtedā-yı mu‘azzam Mevlānā ebū Ḥanīfe-i ⁽⁷⁾Kūfī Nu‘mān bin Şābit bin Zuvṭi Raḫīya’llāhu te‘āla ‘anhu ⁽⁸⁾ve an aşḥābihi’l-müctehidīn ve telāmizetihi eyimmeti’d-dīn ve men fī ⁽⁹⁾fī mezhebihi mine’l-mü’mīnīn Ol ol imāmdur ki aḥkām ⁽¹⁰⁾bināsını ol muḥkem itdi ve istinbāt esāsını ol müstahkem itdi ⁽¹¹⁾Ḳıyās rüknini ol teşbīd itdi ve ictihād-ı musannīsini **224b** ⁽¹⁾ol te’kīd itdi uşūl-i ḳavā‘idini ol başt itdi ve fūrū‘ ⁽²⁾aḥkāmını ol zabṭ itdi Dīn evine zīnet virdi ve şer‘ ⁽³⁾bāğına behcet virdi ‘ālem ḥalḳına nizām virdi ve şerī‘at-i ⁽⁴⁾Muḥammed’e intizām virdi ümmetine sirāc oldı başlarına tāc oldı ⁽⁵⁾cihāna ol muḳtedā oldı ve cihān anuñ-ile hüdā buldı cehl ⁽⁶⁾emvātına virdi ve dil ḥastelerine necāt virdi ‘ulūm-i dīniyye-yi ⁽⁷⁾iḥyā itdi ve ḳavānīn-i şerī‘ati icrā itdi cān ravzasına ⁽⁸⁾şafā virdi ve sīne fezāsına zīyā virdi tāliblere şırāt-ı ⁽⁹⁾müstakīm ḳodı ve isteyenlere ṭarīk-i ḳavim ḳodı fıkıh bilmek ⁽¹⁰⁾dileyenlere ḳavā‘id ḳodı ve aḥkām

öğrenmek isteyenlere zavābı⁽¹¹⁾ kodı istinbāt taleb idenler için niçe mesā ile işāret **225a**
⁽¹⁾itdi ve istihrāc isteyenler-içün ança delāyle delālet itdi ⁽²⁾cihānda bir mezheb kodı ki
 dīn ehlinüñ ekseri aña mutāba‘at ⁽³⁾iderler ve ‘ālemde bir kanun vaż‘ itdi ki ança selāṭin-
 i gerden-keşān ⁽⁴⁾aña itā‘at iderler Hāḡ te‘āla mezhebine giren ümmetüñ tā‘ātī ⁽⁵⁾sāğışınca
 ḡasenāt ve ṭarīḡine sülūk iden milletüñ ‘ibādātī ⁽⁶⁾ḡisābınca meşūbāt anuñ rūḡ-ı mu‘azzam
 ve revān-ı mükerrimine ⁽⁷⁾vāşıl kılub tā dūnyā durduğunca mezhebini dāyım ve kıyāmet
⁽⁸⁾ḡopınca ṭarīḡini ḡāyım eyleye bī-mennihi ve luṭfihi

Na‘t-ı İmām Şāfi‘ī ⁽⁹⁾Raḡiya’llāhu ‘Anh

İkincisi imām-ı şānī baḡr-i me‘āni sebbak-ı ḡāyāt ⁽¹⁰⁾bedī‘u’l-ayāt keşşāf-ı müşkilātü’l-
 Ḳur’ānī’l-‘azīm hallāl-i mu‘zilatü’l-⁽¹¹⁾Kitābī’l Kerīm nāşib-ı rāyātü’t-tenzīl kāşif-i
 ḡinā‘-ı **225b** ⁽¹⁾muḡadderātü’l-me‘āni bi’t-tefsīr ve’t-te’vīl ‘āle’l-hüdā ‘ālametü’l-verā
⁽²⁾vaḡidü ‘aşri ve ferīdü dehri imāmü’l-müslimīn muḡyi’d-dūnyā ve’dīn ⁽³⁾imām-ı
 mu‘azzam ve muḡtedā-yı mükerrim Ebū ‘Abdullah Mevlānā Muḡammed bin İdrīsī’s-
⁽⁴⁾Şāfi‘ Raḡiya’llāhu ‘anh. Ol ol imāmdur ki bunca müctehidine ol daḡı zāḡir oldı ⁽⁵⁾ve
 şerī‘atüñ iḡsāsına ol daḡı naşır oldı aḡkām-ı dīniyye-yi ⁽⁶⁾te’yīd itdi ve mesā’il-i
 icthadiyye-yi tecdīd itdi dīn emrine ⁽⁷⁾ol daḡı ḡatı ḡalışdı ve aḡkāmuñ iḡkāmına muḡkem
 dūrüşti ⁽⁸⁾dūnyānuñ ol da bir rükni idi ve cihānuñ ol da bir zeyni idi şerī‘at ⁽⁹⁾‘ālemine
 şafā virmiş-idi ve ‘ilim ḡülzārına behcet ü ziyā virmiş-idi ⁽¹⁰⁾uşul bāḡını ol da iḡyā itmiş-
 idi ve şer‘ ḡavānīni ol da icrā itmiş-idi ⁽¹¹⁾dūnyānuñ ol da bir nūrı idi ve cihān
 ḡülüstānınuñ bir nevri idi. **226a** ⁽¹⁾Cihānda ol daḡı bir mezhep kodı ki aña daḡı bunca
 meşāyih ü evliyā ⁽²⁾iḡtidā itdi ve ‘ālemde ol daḡı bir ṭarīḡa sülūk itdi anı daḡı ⁽³⁾niçe aşfiyā
 irtizā itdi Hāḡ te‘āla anuñ daḡı ecrini mevfūr ⁽⁴⁾ve sa’yini meşḡūr idüb himmeti
 berekātınuñ envārı ile mezhebinde ⁽⁵⁾olan ‘ālimlerüñ ḡönülleri ḡānesini münevver ve
 ‘ināyeti nesīminüñ ⁽⁶⁾āşārı ile ṭarīḡinde olan ‘āriflerün dil ü cānları dimāḡını mu‘atar
⁽⁷⁾eyleye Bi-luṭfihi ve keremih.

Na‘t-ı İmām Mālik Raḡiya’llāhu ‘Anh

⁽⁸⁾Üçüncü imāmü’l medīne ve şāḡibü’s-sikkīneti seyyidü’l-fuḡahā’i ve’l-muḡaddisīn ⁽⁹⁾ve
 üstadü’l-e’immeti’l-müteḡaddimīn nāşihu’l-ḡalk ve müteşallibü’l Hāḡḡ mu‘azzezü’s-
⁽¹⁰⁾selāṭini’l-‘izām merci‘u’l-ḡulefā’i’l-kirām zübde-i erbāb-ı taḡva ve ḡıdvē-i ⁽¹¹⁾aşḡāb-ı
 fetvā imāmü’l-müslimīn bürḡānū’s-şerī‘ati ve’d-dīn **226b** ⁽¹⁾Ebū Abdullah Mevlānā
 Mālik bin Enes bin Ebī ‘Āmir’l-Aşbaḡ ⁽²⁾Raḡiya’llāhu ‘anh. Ol ol Mālik’dür ki milk-i
 dīne mālik oldı ⁽³⁾mesālik-i şerī‘e sālīk oldı ‘ilm-i ḡadışde ulū idi ve ‘ulūm-i ⁽⁴⁾diniyyede

bellü idi sünenün taşhîhinde gâyet ikdâmı var-idi ⁽⁵⁾ve **rüvânüñ** tenkîhinde temâm ihtimâmı var-idi evvel kitâb ki hadîşde ⁽⁶⁾mu‘teber ola anuñ şahîhi idi ve şol üstâd ki zemânında maqbul ola ⁽⁷⁾anuñ taşhîhi idi ekşer müctehidînüñ üstâdı idi ve imâm Şâfi‘ nün ⁽⁸⁾aşlı anuñ bünyâdı idi. hem ‘âlim vü hem zâhid idi hem ‘ârif vü ⁽⁹⁾hem ‘âbid-idi Selâti-i cihân makhûri idi ve emirân-ı zemân me‘murı idi ⁽¹⁰⁾nâsih-i ‘âlem-idi ve mürşid-i benî –Âdem-idi muhaddis-i âfâk-idi mühezzibü’l-ahlâk-idi ⁽¹¹⁾Haq te‘âlâ anuñ dîn emrinde sa‘ yine göre âhirette cezâlar ve ol **227a** ⁽¹⁾yolda zahmetine göre cennette şafâlar müyesser idüb, dâyimâ ‘ulemâ-yı şer‘ ate ⁽²⁾rûhundan imdâd ve şafâ-yı bâtın ehline revânından istimdâd eksük ⁽³⁾itmeye. Bi-mennihi ve keremih.

Na‘t-ı İmâm Ahmed Raziya’llâhu ‘Anh

⁽⁴⁾Dördüncüsü imâm-ı rab‘i ve ‘âlim-i vâri‘-i fahrül-müctehidîn ve seyyidü’l-fukahâ’i ve’l-muhaddisîn f⁽⁵⁾ahr-ı erbâb-ı şafâ ve kıdvê-ti aşhâb-ı vefâ camî‘-i mekârimi’l ahlâk ⁽⁶⁾merziyyü’ş-şemâyili fi’l-afâk menba‘i’l-mekârim-i ve’l-meâşiri ve mecma‘i’l-me‘âlî ve’l-mefâhir ⁽⁷⁾imâmü’l-müslimîn ve şemsü’d-dünyâ ve’d-dîn Ebü ‘Abdullâh Mevlânâ Ahmed bin Muhammed bin ⁽⁸⁾Hanbel. Raziya’llâhu ‘anh. Ol ol imâmdur ki fazîlet ma‘rifetî kemâl-i ⁽⁹⁾zühd-ile muhallâ ve hüsn-i ‘ilmî zebûr-i ‘amel ile mücellâ idüb dîn emrinde ⁽¹⁰⁾ifrât-ile müteşallib ve Haq yolunda bî-had müte‘aşşib şer‘-i Nebvi icrâsında ⁽¹¹⁾gayet cerî ve hükmi-i şer‘i imzâsında hadsüz kavî idi her ‘amelinde **227b** ⁽¹⁾dâyim ‘azîmet-ile işlerdi ve her işinde elbetde evlâsın gözler-idi ⁽²⁾ruhsata ruhsat virmezdi halka fetvâ virürse de kendü işlemezdi Qur’ân ⁽³⁾hâdişdür diyü cibr itdiler ve bu yolda hezâr dürlü zecr itdiler her ne itdilerse ⁽⁴⁾mümkün olub dimerdi zrûretde ruhsat var-iken söylemedi ol ⁽⁵⁾sebebdan haylı belâ çekdi ve ol uçdan bî-had cefâ gördi kıssasî ⁽⁶⁾tevârihte mezkûrdur ve tafşîli hikâyatda meşhûrdur Haq te‘âlâ kıyâmetde ⁽⁷⁾zahmeti muqâbelesinde râhatler ve cefâsı cezâsında ni‘metler müyesser idüb ⁽⁸⁾Cennet-i a‘lâ’da tecellî-yi cemâl-ile mesrûr vü mu‘azzam ve hitâb-ı teklîmî ile müşerref ü ⁽⁹⁾mükerrem eyleye bi-lütfîhi ve keremih. **BAŞLIK YAZILMAMIŞ**

Ve andan sonra bâkî-yi aşhâb-ı ⁽¹⁰⁾ictihâd ve erbâb-ı istinbâtuñ ervâh-ı muṭahherine hezâr ⁽¹¹⁾dürüd u taḥiyyât-ı verdiyyet’n-nesemât ve ‘anberiyetü’n-nefehât **228a** ⁽¹⁾ve dîn bâbında sa‘ylerine göre ez‘âf-i muṣā‘af-i ḥasenât vâsıl ⁽²⁾ola. ve cümle-i ‘ulemâ-yı eḥādîş-i Nebviyye ve aşhâb-ı sünen-i Muṣṭafeviyye ve nâkilân-i ⁽³⁾aḥbâr ve râviyân-ı âşârüñ ervâḥ-ı muḳaddeseleri envâr-ı elfâz-ı dürrer yâr-ı ⁽⁴⁾Muḥammedi ile münevver ve nesîmât-ı nefehât-ı enfâs-ı Aḥmediyye ile mu‘aṭṭar ola. ⁽⁵⁾**BAŞLIK YAZILMAMIŞ**

Huṣūṣa içlerinden şol iki misbāḥ-ı mışkāt-ı ⁽⁶⁾sünnet ve iki ıtırāğ-ı ḥānedān-ı ümmet iki şem‘-i eyvān-ı şafā ve iki kevkeb-i ⁽⁷⁾nūr-ı Muṣṭafa iki ma‘den-i cevāhir-i kelimā-ı Nebevi ve iki menba‘-ı zülāt-i ma‘ārif-i ⁽⁸⁾Muṣṭafevi iki cāmi‘-i eḥādīs-i Aḥmedi ve iki mecma‘-i sünen-i Muḥammedī iki rükn-i ⁽⁹⁾dīn ve iki ‘imād-ı müslimīn iki dürr-i baḥr-i ‘izzet ve iki necm-i semā-yı devle ⁽¹⁰⁾iki khandīl-i cāmi‘-i şerī‘at ve iki fetīle-i ıtırāğ-ı ḥaḳīkat iki mürşid-i ⁽¹¹⁾mesālik-i dīn ve iki ḥadi-yi ma‘arif-i yakīn iki cevher-i kân-ı celālet **228b** ⁽¹⁾ve iki cevher-i ma‘den-i risālet. **BAŞLIK YAZILMAMIŞ**

Birisi seyyidü’l-muḥaddiṣīn ve senedü’⁽²⁾l-evvelīne ve’l ḥirīn imāmü’l-ḥadīṣi a‘lā’l-itlāk ve şeyḫü’r-rüvā-i ⁽³⁾bi’l-ittifāk faḥrū’z-zühḥād ve kıdvetü’l-‘ubbād zübde-i erbābi’l-verā’i ve’t-taḳva ⁽⁴⁾beyne’l-enām ve ṭabīb-i ‘ilel-i eḥādīsü’n-Nebī ‘aleyhi’s-selām şāhibü’l-⁽⁵⁾cāmi‘i’s-şāḫīhi’l-me’sur ve cāmi‘u’l-kitābi’l-kerīmi’l-meşhūr el-imāmü’l-⁽⁶⁾ekmel ve’s- şeyḫü’l-mükemmel Ebū ‘Abdullāh Mevlānā Muḥammed bin ‘İsmā‘īl el-Buḫārī ⁽⁷⁾sekera’llāhu mesā‘īhu fi’l İslām ve bevve’e menzīlehu fi dāri’s-selām ⁽⁸⁾Ol ol şeyḫ i ḥadīṣ dūr ki kitābu’llāh’dan soñra okunacak kitāb ⁽⁹⁾anuñ kitābıdır ve ol mübārek-nefesdür ki süverden soñra ⁽¹⁰⁾mefāsil yerine ebvābıdır ‘Ömri eḥādīs-i Nebeviyyenüñ ⁽¹¹⁾tezkāri ile ve rüzigār-ı kelimāt-ı Muṣṭafeviyyenün tekrāri ile her laḫzası **229a** ⁽¹⁾eḥādīsünün taşḫīḥ-i fikrinde ve her sa‘ati sünenün isnadı çalışığında ⁽²⁾geçmişdür ḥadīṣ emrinde bir sa‘y idiş itdi kim evvelīn ü āḫirīn ⁽³⁾ol sa‘ye inşāf iderler ve sünnet ihyāsında bir çalış çalışdı ki ⁽⁴⁾müteḳaddimün ve müte’āḫḫirün ‘acizlerine i’tirāf iderler Bir kitāb getürdi ki ⁽⁵⁾erbāb-ı şafā-yı ṭaviyyet ve aşḫāb-ı ḥulūṣ-ı niyyet tecrībe ile bulmuşlardur kim ⁽⁶⁾her ne niyyet için kim ḥatm oluna müyesser olur ve her ne maḳşūd için ki ⁽⁷⁾okuna muḳadder olur Her ḥaste için okunsa şıḫḫat virür her ‘aciz için ⁽⁸⁾okunsa kuvvet virür Her derde şifādur ve her maraza devādur Her belāya ⁽⁹⁾kalḫan olur ve her ḳazāya ḳarşu ṭurur Ḥaḳ celle ve ‘alā anı āḫiret ⁽¹⁰⁾belalarından emīn ide ve rūḫını maḳām-ı a‘līde mekīn ide ḥaşıride ⁽¹¹⁾Peygamber-ile ḥaşr ola ve cennet içinde daḫı

bile ola. **229b** ⁽¹⁾İkincisi İmām-ı Şānī-yi nāḫilān-ı eḥādīs ü aḫbār-ı Nebevi ve şeyḫü’s-şānī-yi ⁽²⁾rāviyān-ı sünen ü āṣār-ı Muṣṭafevi ‘umde-i aşḫāb-ı şerīfe ve maḳbūl-i ⁽³⁾erbāb-ı ṭarīḳat durr-i baḥr-i cevāhir-i risālet ve dürr-i semā-yı ‘ālem-i celālet şāhibü’s-⁽⁴⁾şāḫīhi’s-şānī imām-ı kāmīl v şeyḫ-i fāzıl Ebu’l-Ḥasan Mevlānā Müslim ⁽⁵⁾bin Ḥaccāc bin Müslim el-‘aşiri el-Nisāburī Rāziya’llāhu ‘anh. ⁽⁶⁾Ol ol şeyḫ-i ḥadīṣdür ki cāmi‘-i Buḫārī’dan soñra kitābı hemīn anuñ şāḫīhidür ⁽⁷⁾ve erbāb-ı ḥadīṣ arasında Buḫārī’dan geçiceḳ mu‘teber anuñ taşḫīhidür ⁽⁸⁾ol daḫı ḥadīṣde eyü çalışmışdur ve hiç eksük ḳomayup

dürüşmişdür ⁽⁹⁾Ehādîsi taşhîh itmekte ve süneni tenkîh itmekde ve esāniden ihrāc ⁽¹⁰⁾itmekde ve revānı istihrāc itmekde temāmi-yi şerāyiṭini gözlemişdür ⁽¹¹⁾ve her ne gerekse işlemişdür ol sebebdendür ki anuñ şahîhi daḥı maḥbûb **230a** ⁽¹⁾oldı ve anuñ kitābı daḥı mergûb oldı Şeyḥinüñ biri oldı ⁽²⁾ve cemī‘-i kûlûbe yiri oldı Ḥaḳ te‘ālā anuñ sa‘ yine daḥı birine hezār ⁽³⁾eylûkler-ile muḳābele ve zaḥmeti içün āḥiretde bin dürlü ḥüsn-i mu‘āmele idüb ⁽⁴⁾kitāb-ı kerîminüñ berekâtı āsārını ve tecelliyât-ı envārını kûlûb-i ehl-i ⁽⁵⁾imāndan kıyamete degin eksük itmeye. **BAŞLIK YAZILMAMIŞ** ⁽⁶⁾Ve andan soñra baḳi-yi aşḥāb-ı ḥādîs ü sünnet ve ‘ulemā-yı dîn ü millet ⁽⁷⁾meşāyiḥ-i tarîḳat ve fuḫalā-yı şerī‘atüñ ervāḥ-ı şerīfelerine hezārān ⁽⁸⁾taḥiyyat ve enva‘-ı tekrîm ü rahmet vāşıl ola.

BAŞLIK YAZILMAMIŞ ⁽⁹⁾Ḥuşûşa şol erbāb-ı kûlûb-i tāhire ve aşḥāb-i ⁽¹⁰⁾vilāyet-i zāhire ki dil milkinüñ şāhları ve derûn vilāyetinüñ ⁽¹¹⁾pādişāhları sine serîrinüñ serverleri ve rûḥ ‘askerlerinüñ ser-leşkerlerî **230b** ⁽¹⁾cān ḥastesinüñ ṭabîblerî ve ḥired tıflınüñ edibleri zāhir şüretüñ ⁽²⁾pirleri ve ma‘nī ‘āleminüñ mîrleri Ḥaḳ isteyenlerüñ rehberleri tarîḳat ⁽³⁾ehlinüñ mihterleri ‘ışḳ cāminüñ serḥoşları dost cemālinüñ ⁽⁴⁾bî-huşları elest şarābınüñ mestleri nîstlik ‘āleminüñ ⁽⁵⁾hestleri cān meclisinüñ sākileri fenā milkinüñ bākîleri gönül ⁽⁶⁾şahrāsınüñ hayranları ‘ışḳ mey-kedesinüñ sultānları Ḥaḳ ḥarābātınüñ ⁽⁷⁾ma‘mûrları dost ḡuşşasınüñ mesrûrları ḳuds bâḡınüñ ⁽⁸⁾şāhidleri gönül ka‘besinün ‘ābidleri melekût iḳlîmînüñ ⁽⁹⁾sāyirleri ceberût havāsınüñ ṭāyirleri ḳudret milkinüñ ⁽¹⁰⁾müsafirleri ‘izzet ḥarîminüñ mücāvîrleri melekler cavḳınüñ enîsleri ⁽¹¹⁾felekler taḥtınüñ celîsleri semā serîrinüñ ser-efrāzları ve sa‘ādet **231a** ⁽¹⁾sa‘īdinüñ şeh-bāzları şafā gülüstānının gülleri vefā bustānının ⁽²⁾bûlbûlleri ḥaḳıḳat baḥrinün sebbāḥları, tarîḳat berrinüñ seyyāḥları ⁽³⁾Ḥaḳ çıraḡınüñ delilleri ve yoldan azanların delilleri şerī‘at ⁽⁴⁾yolınüñ nāşırları ve ḥaḳıḳat yüzünüñ nāzırları tefrîd ⁽⁵⁾göğünüñ yıldızları ve tevḥîd sırrınüñ dilsüzleri ma‘rifet ⁽⁶⁾gencinüñ virāneleri ve ‘ilim şehrinüñ ḥāneleri dil ravza⁽⁷⁾sınüñ tûṭîleri ve cennet ḥimyārınüñ tûbileri vaḥdet ⁽⁸⁾deñizinüñ gavvāşları ve Malikü’l-mülk ḥareminüñ ḥāşları kıdem ⁽⁹⁾iḳlîminün seyyārları ve vaḥdet mülkinüñ tayyārları ḥikmet feleginüñ ⁽¹⁰⁾āfîtabları ve ḳudret semāsınüñ māhitabları şadr soffasınüñ ⁽¹¹⁾şadrları ve dil gülşeninüñ nevrleri cān sākalarının ḥādîleri **231b** ⁽¹⁾ve ten nā-ḳalarının ḥādîleri gönül ḥānesinüñ çıraḡları ve ‘ışḳ ⁽²⁾çıraḡınüñ yağları ‘aḳl ilinüñ yağmacıları ve cān berātınüñ ⁽³⁾tamḡacıları dil menşûrınüñ münşîleri ve gönül kitābınüñ muḥaşşîleri ⁽⁴⁾‘azim meydānının fārisleri ve ḥazim şahrāsınüñ mümārîsleri himmet ⁽⁵⁾ḳavsinüñ rāmîleri ve ḡayret ḥimāsınüñ ḥāmileri cidā ātınüñ ⁽⁶⁾rākibleri Ḥaḳ menzilinüñ ṭālibleri ‘ışḳ

deryâsınuñ dürdânelemi (7)ve şevk odınuñ pervânelemi muhâbbet derdinüñ âvârelemi ve meveddet (8)yolınıñ bî-çârelemi yoklık sarâyınuñ nıgeh-bânları ve ‘adem şehrinüñ (9)pâsübanları ğam bâzârınuñ hıredleri ve dost yolınuñ sebük-bârları (10)‘ilim gevherinüñ şarrâfları yakîn esrârınuñ keşşâfları ma‘ârif (11)cevherlerinüñ ma‘denleri le‘âyif çeşmelerinüñ menba‘ları ve haķâyık **232a** (1)deñizleriniñ mecma‘ları rıyâzat kûşesinüñ halvetîleri bu kesret (2)‘âleminüñ vahdetleri vücûd ilinüñ taraşçıları ve ezel matbaħınıñ aşçıları (3)dil hânesinüñ hâdimleri ve ten lezzetinüñ ‘âdımleri Hâķ ‘arşınıñ (4)hâmilleri dîn ehlinüñ hâmilleri olub her biri bir kûşe-yi (5)‘uzlette zâhiri fakr ü ma‘nide ‘izzetde olub gönül sarâyını tahtıgâhı (6)ve cân mısırında bârigâh idinüb rûh askerini Beni-İsra’ıl-var (7)hadem ve ‘akıl kuvâsını kavm-i Mûsâ gibi haşem eyleyüb nefis Fir‘avn’ını (8)maķhûr ve kalb Mûsi’sini manşûr zalâlet Hamân’ını zelîl ü (9)nâ-bekâr hidâyet Harûn’ını vezîr-i kâmu-gâr idinüb vesevâs-i (10)nefsaniyye leşkerini kıbtı-var ve evhâm-ı şeytâniyye ‘askerini matrûd u (1)hâr fenâ baħrinde ğarķ ve ‘adem deñiziñde müstağrak kılub **Mevtû kıable 232b** (1)en temûtu” hükmi ile kuvâ-yı hayvaniyyeyi öldürüb ve marede-i nefsanıyyeyi (2)siñdürüb shevât arzularını koyup ve tûl-i emel iplerini (3)üzüb ğazab kamçıların atub ve hased tamarların kesüb tama‘ gözini (4)yamub ve ‘adâlet elini yuķıyub hevâ havâsından uçub ve dünyâ (5)fezâsından geķüb ‘izzet sarâyını yıķub sile virüb vücûd binâsını (6)yaķub yile virüb dünyâ serabına inanmayub lezzet şarâbına aldanmayub (7)nefis ğurûrına tayanmayub beden sürûrına ğüvenmeyüb bu şûret (8)arâyışine baķmayub bu zâhir alâyışine aķmayub hırs yolına nefes (9)didüğine uymayub ‘ömri bekâ şanmayup dünyâya el şunmayub hemîn kendüyi (10)ölmiş bilüb emvât yirine tenzîl idüp ve bu ‘âlemi hemîn kendüye (11)berzah yirine farz ü taķdîr idüb yattuğı yiri ğur ve kendüzini kûr **233a** (1)hayâtını memât vücûdını fevât tenini türâb a‘zâsını harâb (2)kuvâsını sâķıt kuvvetini fâķıt şadrını kabr sînesini sîn fıkr (3)idüb her sâ‘at gönül gözini açub ve ‘ışķ câmından içüb (4)cân bağını rûşen ve dil meclîsini ğülşen gönül evini ferah ü şadân (5)ve rûh milkini ma‘mûr u abâdân idüb dil tahtıgâhını pâķ (6)ve beden cübbesini çaķ idüb Hâķ ğayretini sürüb ğayrını dilden sürüb (7)kevneyi na‘al-var atub iki cihânı hiçe şatub ten tûrına tecellâya (8)çıķub gönül saħrasına temâşâya varub kıuds milkine cevlân idüb (9)ğayb ‘âlemin seyrân idüb Simurğ iline per (10)aķub ve ‘Anķâ ğibi Kâf‘dan uçub Cabûlķa yayla idüb Cabûlşa’yı kışla kılub zâhir gözde (11)bu şûret ‘âleminde ğörünüb ma‘nî yüzinde ğayb iķlîminde bulunub **233b** (1)ricâl-i ğayb ile hem-râz ve nüfûs-ı kıuds-ile dem-sâz olub zâhirde fuķâra vü (2)baťında Şâhlar şûrette re‘âyâ vü ma‘nide Pâdişâhlar

Ebyāt

[Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl]

- 1 Bular ser-firāzān-ı kūtāh-dest
Büzürgān-ı ħurd ü bülendān-ı pest
 - 2 Bular nā-müdārān-ı güm-kerde-nām
Bular kām-kāran-ı nā-dīde-kām
 - 3 Bular şehri yārān-ı bī-raĥt ü baĥt
Bular tācidārān-ı bī-tāc ü taĥt
 - 4 Selātin nişānān-ı ĥalvet-nişīn
Eĥālīm-gīrān-ı 'uzlet-güzīn
 - 5 Menāzil-şināsān-ı rāh-ı 'adem
Terennüm-nüvāzān-ı bezm-i kıdem
 - 6 Delīlān-ı güm-rāh-ı rāh-ı Ĥudā
Çırāğān-ı nūr-ı dil-i Muştafā
 - 7 'İmāret-künān-ı sarāy-ı şafā
Vilāyet-künān-ı cihān-ı vefā
 - 8 Şafā-dādegān-ı gülüstān-ı dīn
Arāyiş-künān-ı cemāl-i yakīn
 - 9 Kevākib-şināsān-ı bürc-i emel
Cevāhir-fürüşān-ı dürc-i emel
- 234a**
- 10 Şabūĥi-künān-ı şarāb-ı elest
Emirān-ı me'mūr u ĥüşyār-ı mest

(2)Kaddese'llāhu esrārahum ve efāzā 'ale'l-'ālemīne envārahum ve men' i'l-müslimīne
 (3)bi-ziyāreti ahyā'ihim ve emvātihim ve edāme 'ale'l-enāmi berekāti mehāsini
 (4)niyyātihim Hāḡ tebāreke ve te'ālā dünyā ṡurdukça anlaruñ himmetleri āṡārı-y-ile
 (5)cihān içini pür nūr nizāmları sebebi ile yiri gögi muntazam ve du'āları (6)berekāti ile
 benī ademi muḡtenem vücūdları ni' meti ile cihānı tolu ni' met ve zātları (7)şerefi ile 'ālem
 ḡalkına rahmet idüb anlaruñ sebebi ile her dem mevāhib-i (8)Raḡmaniyye ve anlaruñ
 vāṡıtası ile her nefes avāṡıf-ı Sübhāniyye (9)anlaruñ mededinden dāyima emdād-ı
 rūḡāniyye ve anlaruñ işiginden (10)her vakit füyüz-ı Rabbāniyye nev'-i insandan eksük
 olmayub (11)erbāb-ı ḡulüb ḡalblerine şafā-yı bāṡınlarından şafālar ve aşḡāb-ı küşüf **234b**
 (1)sırlarına nūrāniyye-i revānlarından ziyālar mücellā olmuş göñüllere ayine-i (2)cihān-
 nümālarından nuḡuş-ı ḡayb müzekkā olmuş ḡāṡırlarında ervāḡ-ı (3)muṡahherelerinden
 'ulūm-ı lā-rayb mütevātir ü mütevāli fāyız ü vāṡıl ola.

BAŞLIK YAZILMAMIŞ (4)Huṡūṡā içlerinden şol zāt-ı muṡahher ki zamānumuza (5)ḡuṡb
 olmuş felek ḡulpı elinde ve şol revān-ı münevver ki dü kevni temāṡā (6)ider çarḡ-ı ṡobı
 öñinde şol vücūd-ı şerīf ki cihān bāḡına zīb ü (7)fer virmiş şol 'unşur-ı laṡıf ki 'ālem-i
 'anāṡıra zīver virmiş şol rūḡ-ı (8)pāk ki ten 'alāḡasını arıtmış şol ḡalb-i şāf ki nefis şıfātını
 (9)arıtmış şol beşer ki beşerriyyetden fenā bulmuş şol fāni ki gine (10)Hāḡḡ ile beḡā bulmuş
 şol merd-i pehlevān ki shehevāt zencirlerini üzmiş (11)şol şīr-i merdān ki nefis ejdehāsını
 başmış şol ḡalīl-ḡullet **235a** (1)ki fütüvvet 'ilimine şāḡ olmuş şol Yūsuf-siret ki (2)göñül
 Mısrına pādīşāḡ olmuş şol Mūsī-şıfāt ki nefis Fir'avn'ını (3)ḡarḡ itmiş şol Kelīm-ḡāmiyyet
 ki ṡabī' at 'iclini ḡarḡ itmiş (4)şol Mesīḡ-dem ki her dem cehl emvātını iḡyā ider şol 'İsī-
 nefes ki dāyim (5)göñül marāzlarına şıfā ider şol Muṡṡafa-ḡū ki luṡfı 'āleme irmiş (6)şol
 Muḡammed-ḡulḡ ki ḡalkı ḡulḡ-ile ṡutmuş şol **Bāyezīd**-vakit ki 'āriflere (7)server olmuş şol
 Cüneyd-zemān ki zühed ehline mihter olmuş (8)şol 'ārif-i Rabbāni ki 'ilmi hemīn 'ilm-i
 Hāḡ olmuş şol (9)sālik-i nūrānī ki āyine-i vücūd-ı muṡlaḡ olmuş şol 'āşık-ı (10)şādık ki
 ma'şūḡı rızāsı rızā olmuş şol muḡhibb-i muvāfık ki (11)maḡabbet yolında fenā bulmuş şol
 'ālim-i 'āmil ki şerī' at ṡaṡtına **235b** (1)sulṡān olmuş şol şeyḡ-i mürşīd ki ṡarīḡat ehline ḡān
 olmuş (2)şol şūfi-yi şāfi ki şafā baḡrine ḡarḡ olmuş şol zāhid-i 'ābid ki 'ibādet (3)nūrına
 müstaḡraḡ olmuş a'nī şeyḡ-i fāzil ve mürşīd-i kāmīl (4)menbā'-ı ma'ārif-i İlāḡı ve
 maḡrem-i raz-ı şubḡigāhi mecma'-ı ḡaḡāyık ve müstecmi'-i (5)deḡāyık ma'denū'l-
 'ulūmī'r-rūḡāniyye ve yenbū'u'l-esrāri's-sübḡāniyye (6)el-münseliḡu 'ani'l-heyākili'n-
 nāsiyyeti ve'l-mütevaṡşılı ile's-sübūḡāti'l-lāhutıyye (7)mehbiṡul-envāri'l-ḡudsiyye ve

cāmi‘u’l-kemālāti’l-insiyye faḥru’l-muḥaḥḳḳīn ⁽⁸⁾ve zübdetü’l-müdeḳḳikīn sultānū’l-
 ‘ārifīn bürhānū’l-‘āşıḳīn ⁽⁹⁾muḥyi’s-sünnet ḳāmi‘u’l-bid‘a ed-dā‘i ile’l-Ḥaḳḳ
 ḥüccetu’llāhī ‘ale’l ḥalk ⁽¹⁰⁾midfā‘u’l-mu‘zilāti’d-dīniyye ḥallālū’l-müşkilāti’l-yaḳiniyye
⁽¹¹⁾imām-ı ‘ilmü’ş-şerī‘a ve’ṭ-ṭarīḳa kāşif-i ḡavāmız-ı esrāru’l-ḥaḳīḳa **236a** ⁽¹⁾ḳurre-i ‘ayn-
 i evliyā ve ḡurre-i rūy-i aşfiyā nūşende-i ke’s-i ‘irfān ⁽²⁾pūşinde-i libās-ı ḡufrān vārid-i
 evdiye-i ma‘ārif fārid-i endīşe-i ⁽³⁾leṭāyif suḥte-i sübūḥāt-i Celāl āmuḥte-i tecelliyāt-ı
 Cemāl muḫhir-i ⁽⁴⁾vilāyet-i Muḥammediyye vāriş-i ‘ulūm u aḥlāḳ-ı Nebevivye şems-i
 semā-yı taḥḳīḳ ve ⁽⁵⁾mihr-i āsumān-ı tedḳīḳ server-i ehl-i hidāyet sultān-ı serīr-i vılāyet
⁽⁶⁾muḳtedā-yı sālīkān-ı mesālīk-i dīn pişvāy-ı mālīkān-ı memālīk-i yaḳīn ⁽⁷⁾çeşme-i güzār-
 ı şerī‘at baran-ı sebze-zār-ı ṭarīḳat Ol ka’be-i ‘amel ü ⁽⁸⁾‘ilm ol kible-i vera‘ ü ḥilm ol
 şāḥib-yaḳīn-i bī-gümān ol ḥalvet-⁽⁹⁾nişīn-i bī-nişān ol şem‘-i meḥāfil-i ‘āşıḳān ol subḥ-ı
 şebistān-ı ⁽¹⁰⁾şādīḳān ol mübārız-i meydān-ı mücāhede ol müḥām-ı eyvān-ı ⁽¹¹⁾müşāhede
 ol ‘āmil-i kār-gāh-ı hidāyet ol kāmīl-i bārigāh-ı **236b** ⁽¹⁾‘ināyet ol seyyāḥ-ı bādiye-i tefrīd.
 Ol sebbāḥ-ı baḥr-i tevhīd. Gevher-i ⁽²⁾tāc-ı dīn ü diyānet. Ziver-i şāhid-i ‘ilm ü emānet.
 Maşrıḳ-ı envār-ı ⁽³⁾İlāhī. Ve maḥzen-i esrār-ı nā-mütenāhī. Maḥbūb-ı erbāb-ı ḳulūb.
 Maḥrem-i ⁽⁴⁾ḥalvet-ḥāne-i ḡuyūb. Dīn göginüñ māhı. şer’ iḳlīmünñ şāhı. ⁽⁵⁾Rūḥ
 ‘āleminüñ nūrı. Göñül bahārınüñ nevri. Şerī‘at bāḡınüñ ⁽⁶⁾bāḡubānı. Ve ḥaḳīḳat şehrinün
 pāsübānı cān isteyenüñ cānı. ⁽⁷⁾Cān milkinüñ ḥānı. Şeyḥ-i Rabbānī. Ve ‘ālim-i Şamedānı.
 Şāḥibü’z-zevḳı ve’s-şafā. ⁽⁸⁾Ḥazret-i Şeyḥ Ebu’l-Vefā. İbnül-Vefā lā-zāleti’d-dünyā
 ma‘ müreten ⁽⁹⁾bi-berekāti āşārihi ve’l-uḥrā mergūbeten bi-ifāzati envārihi.

Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Şeyḥ-i ‘ālem āfitāb-ı evliyā
Mürşid-i Ḥaḳ muḳtedā-yı aşfiyā
 - 2 Şeyḥ-i heft iḳlīm ü ḳutbü’l-‘ālemīn
Vāşıl-ı Ḥazret cemālū’l-‘ārifīn
- 237a**
- 3 Ḳıdvē-i erbāb-ı temkīn ü beḳā
Zübde-i aşḥāb-ı tecrīd ü fenā
 - 4 Dil-nüvāz-ı ṭālibān-ı cān-güdaz

Vākıf-ı esrār-ı şeh-beyt-i niyāz

- 5 Ka‘be-i taḥkīk u ḳuds-i aṣfiyā
Rükn-i evveldür maḳāmından rızā
- 6 Şeh-süvār-ı ‘arşa-ı meydān-ı rāz
Zāhir ü ma‘ni yüzinde ser-firāz
- 7 Raḥmet-i ‘ālem dil-i agāhıdur
Haḳ yolında istiḳāmet rāhıdur
- 8 Salikān-ı dīne üstād olmış ol
Ḳıdvē-i ebdāl ü evtād olmış ol
- 9 Āb-ı ḥayvan ḳatre-i baḥr-ı dili
Ḥıẓr-veş ‘ilm-i ledünnī ḥāşılı
- 10 Çün semendi himmet-i cevḻān urur
Dü cihān öñinde bir meydān olur
- 11 Ol Muḥammed sīret ü ‘İsi-ḳadem
Milk-i dīn içre emīr-i muḥteşem
- 12 Cān-ı pāki ma‘den-i şıdk u şafā
Şem‘-i eyvān-ı Ḥudā İbnü’l-Vefā

237b

BAŞLIK YAZILMAMIŞ

(¹) Ey gözlerüñ nūrı. Ey gönüllerüñ sürürü. Başumuzun tācı. Ehl-i dilüñ (²)mirācı. Gönül ḥānesinüñ ziyāsı. Dil ḥastesinüñ celīsi. Derd ehlinün enīsi. ‘İşḳ avāresinüñ celīsi. Yol isteyenüñ (³)delīli. Hidāyet çırağınüñ delīli. Dil tahtınüñ ḥānı. Ve sīne serīrinüñ (⁴)sulṭānı. Cān iḳlīminüñ penāhı. Gönül şehrinüñ şehinşāhı. Ḥayret deñizine (⁵)ḡarḳ olanüñ elin alıcı. Zālālet vādisinde ḳalanı kaldurıcı. (⁶)Azmışlara yol gösterici. Az isteyene bo gösterici.

Tālibleri irgürici. ⁽⁷⁾İstemedin buldurıcı. Şeyh diyene irişici. Dost diyene yitişici. Bilmeyene bildürici. ⁽⁸⁾Görmeyene gördürici. Toymayanı toyudurcu. İçmeyanı kandurıcı. Hâk sarâyınıñ ⁽⁹⁾kapucısı. Gönül eviniñ yapucısı. Ey muḳtedā-yı cihān. Ey maḳbūl-i ins ü cān. ⁽¹⁰⁾Ey şeyh-i ‘ālem. Ey mürşid-i beni-adem. Ey ḫayret deñizine ğark oldum. Beni andan⁽¹¹⁾ sen kırtar. Dünya alāyişine müstağrak oldum. İçümden anı sen çıkar. **238a** ⁽¹⁾Şehvāt zulumānī içüm taşım aldı. Dünyā hevāsı zāhirün bāṭınım ⁽²⁾tutdı. İçümde bir od var bizi bu ḫaḳda ırāk iden gör ram-gāh ⁽³⁾işler-gāh sevinür. Bir derd-vārı bize bu ḫaḳ’da ṭurmuş gāh yanar ⁽⁴⁾gāh göyünür. Ne beni yaḳūb temām ifnā ider. Ve ne bi’l-küllüyye bırağub ⁽⁵⁾terk ider. Her yıl umaram ki gelesi yıl şalāḫa gelem her ‘āyıkı fıkır ⁽⁶⁾iderem ki bu gidiceḳ ızlāḫa gelem. Amma ‘ömr artdukça ḫālüm beter oldı. ⁽⁷⁾Gün geldükçe ‘avāyık artar oldı. Yigitlikte hevā artuğ-ise ⁽⁸⁾‘ışḳ daḫı çoğ-idi. Pirlikde şehvat eksüg-ise kahillik ⁽⁹⁾artuğ oldı. Bir nefis ki kırk yıl rāḫata ögrene kaçan riyāzata ⁽¹⁰⁾rızā virür. Bir gönül ki içi ṭaşı hevā ile ṭola kaçan ḫalvetde ⁽¹¹⁾şafā bulur. Hiç bilmezem ki neyleyeyim hiç fıkır idemezem ki nice ideyin. **238b** ⁽¹⁾Bana meded it diyü avarem ah eger ermezise bir vaḳt tevḫik-i ⁽²⁾Rabbānī yitişe şanuram vāḫ eger yetişemez-ise vāy benüm ḫāluma eger ⁽³⁾bu ḫalde ḳalam ṭopraḳ bildiğüme eger ḳālde ḳalam eger senden meded ⁽⁴⁾irmez ise işüm bitdi ve eger lüṭfuñ dest-gır olmaz-ise yüküm yetdi ⁽⁵⁾bir Mesīḫ-demsin ki ‘āleme ḫayāt virisin demidür ben ḳuluna daḫı bir ⁽⁶⁾demün irişe. Bir ‘İsa-nefessin ki her ḫasteye necāt virürsin ⁽⁷⁾vaḳtidür ki ben ḫasteye daḫı nefesün yitişe ‘ömürden baḳıyye var-iken ⁽⁸⁾yitiş bana bu ḫāl-ile ölmedin iriş baña cūduñ deñizi cihāna aḳtı ⁽⁹⁾n’ola ben kemtere bir ḳatre irişse mihrün güneşi ‘ālemi ṭutdı n’ola ⁽¹⁰⁾ben zerreye bir şu‘le yitişe Maḳşūd muḫabbet ise ūṣta gönül ḳātuñda ⁽¹¹⁾murād emirden-ise, irādetüm elüñde eger baña riyāzāt gerekse **239a** ⁽¹⁾riyāzāta himmet it eger gönülde cilā gerekse gönül pāsını sen aç ve eger ⁽²⁾ḳalbde şafā gerekse şafā ḳapusın sen aç eger dünyāyı terk gerekse ⁽³⁾sen benī terk itme ve eger gönül evi pāk gerekse sen gönlümden gitme ⁽⁴⁾gönüller miğmārısın yıkık göñlümi sen yap ihtiyārum saña hevā ḳapusın ⁽⁵⁾sen yap dil ḫastesiyem ‘ilācı senün ḳātuñda gönül mecruḫıyam merhemi ⁽⁶⁾Ḥazretünde maraḫ ne ḳadar eski ise ṭabīb ḫāzık olıcaḳ şifā bulur ⁽⁷⁾demdir himmet gerek şāyed ‘ināyet irdi ola vaḳtidür iḳdām ⁽⁸⁾gerek bāşed hidāyet yitişdi ola demlerün var ki bir dem urşāñ ⁽⁹⁾diledügiñ idersiñ vaḳitlerün var ki bir nefes itseñ istedügiñ işlersin ⁽¹⁰⁾n’ola bir demünde bu ben bendenī yād itseñ ne var hir nefesde bir şınūḳ ⁽¹¹⁾gönli ābād itseñ

Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

239b

- 1 Rahîmsin hulk-ı Raḥmānī senüñle
Kerîmsin luṭf-i Rabbānī senüñle
- 2 İşüñ raḥmet durur cümle enāma
Vücūduñ ni' met oldı ḥāş u 'āma
- 3 Cihān ḥalkı ḳamū luṭfun esīrī
Ḳapuñda bende olmışdur emīrī
- 4 İrer luṭfuñ nesīmi mürde cāna
Baḳar raḥmüñ gözi 'āşī olāna
- 5 Ne var bir kez naẓar ben kula şalsañ
N'ola luṭf eyleyüb gönlümi alsañ
- 6 Beni ḳurtarırsen bu belādan
Ḳalāş itseñ benī bend-i hevādan
- 7 Bıraḳsam dün̄ye fikrini ben elden
Elüm alsan çıḳarsañ egri yoldan
- 8 Ela ey şeyḫ-i kāmīl mürşid-i Ḳaḳ
Ela ey ḳutb-ı ālem şeyḫ-i muṭlaḳ
- 9 Ḳaḳ-içün ki vücūdundur elinde
Gice gündüz sücūdundur öninde
- 10 Saña tekrīm iden tekrīmi içün
Saña ta' zīm viren ta' zimi içün

- 11 Seni hürmetlü kılan hürmetiyçün
Seni ‘ izzetlü kılan ‘ izzetiyçün

240a

- 12 Saña ‘ ışkın viren Hâk ‘ ışkı içün
Senüñ üstünde Allâh Hâkķı içün

- 13 Beni al vehm-i ŝeytāni elinden
Beni kırtar bu vesvese yolından

- 14 Beni ŝeytān le‘īne ġālib eyle
Dün ü ġün hāzrete sen rāġīb eyle

- 15 İçümden sen çıkargıl kāyinātı
Yuġıl benden gidergil bu ŝıfātı

- 16 Başiret gözini sen ācıvirgil
Bu zāhir göze topraķ saçıvirgil

- 17 Vücūdumı koġıl Hâk pota sīna
Sızır girmezden öndin yāre sīne

- 18 Elüñde çün senüñ iķsirün ola
Zer itmekde neçün taķŝirüñ ola

- 19 Çün öla bir kimesne kimyādan
Olur Hâk-ile ma‘ den aña yeksān

- 20 Elüñdedür aña tedbīr idesin
Bu ben Hākī temām iksīr idesin

- 21 Eger dirseñ dilüñ söyler bu sözi

İçüñde hiç görünmez ‘ ıřķ sūzı

- 22 Talebdeysen ‘ alāmet böyle olmaz
Mürīd-isen irādet böyle olmaz

240b

- 23 Çalışursın turub dünyā işi ile
İçün top tolu dünya teşvīş ile

- 24 Bunuñla dost fikri kaçan olur
Bu vec h ile Hāk’a vaşlat mı olur

- 25 Taleb ehli taleb fikrinde gerek
Hāk isteyen anuñ zikrinde gerek

- 26 Cevābum bu ki Hākdur ne ki dirsın
Benüm de hayretüm budur ki dirsın

- 27 Benüm de umduğum budur ki senden
Gideresın bu hāli ben kuluñdan

- 28 Beni girçek Hākķā tālīb idesın
Dil ü cāndan saña rāğīb idesın

- 29 Çekesın cezbe ile hāzrete sen
Sürüyü iledesın hızmeye sen

- 30 Bilürsın kalb işi Hākķ’un elinde
Nice dilerse ānuñ dileğinde

- 31 Hāk’un da dilegi hāş kullarından
Nice dilerler-ise ellerinde

- 32 Dilegüm bu durur ki dileyessin
Benüm göñlümi Hakk'a döndüresin
- 33 Beni luṭfuñla dāyim yād idessin
Du' an-ile beni dil-şād idessin
- 241a**
- 34 Beni unutmayasın sen dilüñden
İnāyet eksük itme ben kұлundan
- 35 Kerīm olan işi dāyim keremdür
Kula kullıķ günāhına nedemdür
- 36 Ne iş kılam ki ben aña ṭayānam
Ne fi' lüm ola ki aña ben inanam
- 37 Hemīn Hakk afvinedür i' timādum
Hemīn luṭfuñdur ancaķ istinādum
- 38 Ümīdüm ol durur ki ölüm deminde
Cenābuñdan meded bula bu bende
- 39 İnāyet yitişe senden bu kula
Ki āhır ḥālī imān-ile ola
- 40 Şu demde ki nefesden kıala bir dem
İrişdür himmet ey şeyḥ-i mükerrrem
- 41 Cihān içre seni Hakk dāyim itsün
Vücūduñla cihānı dāyim itsün
- 42 Cemālünle cihān bāğı münevver
Meşām-ı dil nesīmünle mu' atṭar

43 Hevāñ-ile gönül şahrāsı rüşen
 Hayālünle dil ü cān ola gülşen

44 Hemīşe feyzun ola halka sāyıl
 Kapuñda olmaya maḥrūm sāyıl

241b

45 Hudā itsün aña biñ dürlü zaḥmet
 Yazılsun alnına ḥaṭṭ-ı sa‘ ādet

46 Du‘ āyı okuyub itmeye ṭhmāl
 Revānī Kātibe iyleye ṭşāl

47 Kad feraḡte min ‘indi
 El-kitābu fī yevmi’l-işneyni

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Salih ÖZYURT
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum - 1979
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı ABD
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce – Farsça - Arapça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
İletişim	
E-Posta Adresi	salihozyurt@gmail.com
Tarih	